

Inštitut
za slovensko literaturo
in literarne vede

Kriza revije
»Dom in svet« leta 1937

Zbornik dokumentov

Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Ljubljana 2001

KRIZA REVIJE
»DOM IN SVET« LETA 1937
Zbornik dokumentov

**Inštitut
za slovensko literaturo
in literarne vede**

***Kriza revije
»Dom in svet« leta 1937***

Zbornik dokumentov

Uredil Marjan Dolgan

Ljubljana 2001

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9616358464>

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

050(497.4)"1937"

KRIZA revije "Dom in svet" leta 1937 : zbornik dokumentov / uredil Marjan Dolgan ; [opombe napisala Ana Koblar Horetzky ; spremno študijo napisal Matija Ogrin]. – Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001

ISBN 961-6358-46-4
1. Dolgan, Marjan
115093504

UVOD

MARJAN DOLGAN

Knjiga prinaša dokumente, ki so povezani s krizo enega najpomembnejših slovenskih literarnokulturnih glasil prve polovice 20. stoletja, z revijo Dom in svet leta 1937. Razcepitev, ki jo je kriza povzročila v takratnem katoliškem taboru, pomeni veliko uverturo v usodno razcepitev slovenskih sil med II. svetovno vojno in po njej. Zato ta kriza nima zgolj literarnozgodovinskega pomena, temveč tudi kulturnega in političnega. Objava dokumentov bo tako olajšala delo raziskovalcem omenjenih področij javnega življenja.

Želja, da bi bralcu, ki ni bil priča razburljivemu dogajanju, čim bolj približali problematiko in mu omogočili lažje spoznavanje razmer v tridesetih letih 20. stoletja, je narekovala naslednjo razdelitev knjige. Njen prvi del prinaša spominske zapise, ki so večinoma nastali več let ali celo desetletij po tej krizi; zasnovani so pregledno in okvirno, zato s svojo sintetično naravo lajšajo dojemanje celotne problematike okrog revije. Drugi, tretji in četrti del knjige pa vsebujejo spise, ki so neposredno povezani s krizo revije. Spisi drugega dela se večinoma nanašajo na tako imenovano križarsko gibanje. Del njegovih nekdanjih privrženecv je namreč po prenehanju izhajanja glasil Križ na gori (1924–27) in Križ (1928–30) ohranil nekatere njegove ideje ter prešel v Dom in svet. Poskusi ovrednotenja križarskega gibanja so sprožili polemiko, ki pomeni začetek krize Doma in sveta. Ta se je stopnjevala ob problematiki španske državljanske vojne – polemične spise o njej in reviji prinaša tretji del knjige – in se razmahnila ob vprašanju obstoja Doma in sveta; dokumente o tej fazi krize pa prinaša četrti del knjige.

Članki so sicer že bili objavljeni pred pol stoletja, vendar so danes te publikacije zelo redke in težko dostopne, zato je ponatis teh člankov za celovito razumevanje nujen. Izmed doslej neobjavljenih spisov pa je treba omeniti daljši zapis takratnega glavnega urednika revije Franceta Koblarja, s katerim se knjiga začne. Ta najprej odstre javnosti neznane zarodke krize, potem pa preide v njeno kroniko. Čeprav je zapis ostal torzo in čeprav je

avtor mnoge podatke iz njega uporabil v posebnem poglavju, ki ga je v svojih spominih *Moj obračun* (1976) posvetil krizi revije, je zapis zaradi svoje neposrednosti in natančne rekonstrukcije dogajanja vreden objave. Prvič je natisnjena tudi korespondenca iz Koblarjeve zapuščine, ki ni bila objavljena v brošuri *Dom in svet* v letu 1937 (1938).

Vsi dokumenti so (po)natisnjeni v takšni jezikovni podobi, v kakršni so bili napisani ali prvotno objavljeni, čeprav se ta razločuje od danes veljavnih pravil. Dodana so samo pozabljena ločila.

Čeprav so dokumenti prvega dela knjige nastali večinoma več desetletij po krizi revije *Dom in svet*, so razvrščeni prav tako kakor tisti v preostalih delih knjige po času svojega nastanka. Članki, ki so bili objavljeni leta 1937 v glasilih *Straža* v viharju in *Mi mladi borci*, so ponatisnjeni v kronološkem zaporedju kot celoti, ker se tako bolje pokažejo stališča, ki sta jih zagovarjali obe glasili. Ločeni kronologiji prvega ter drugega, tretjega in četrtega dela navidezno zakriva oštevilčenje vseh dokumentov v vseh delih knjige z enotnim zaporedjem rimskih števil. Ta sistem oštevilčenja je uporabljen, da bi se izognili ponavljanju opomb in olajšali razumevanje posameznih besedilnih mest tistemu bralcu, ki ne bo bral vseh dokumentov po njihovem zaporedju, marveč katerega koli. Zato je marsikatera opomba okrajšana po naslednjem sistemu: če npr. začne bralec prebirati najprej X. dokument in naleti pod kako njegovo stranjo na opombo: »Prim. op. III: 13.«, potem to pomeni, naj poišče v III. dokumentu 13. opombo, ker ta pojasnjuje tudi zadevno mesto v X. dokumentu.

Edvard Kocbek je pripisal k članku *Premišljevanje o Španiji* svoje opombe, jih oštevilčil in objavil pod črto. Da se ne bi mešale z opombami naše izdaje, ki so prav tako oštevilčene in natisnjene pod črto, so v tej knjigi Kocbekove opombe prenesene v njegov članek, saj so njegov integralni del, pri čemer smo jih zaznamovali z zvezdico in postavili v pokončne oklepaje.

Opombe v tej knjigi so požrtvovalno delo gospe prof. Ane Koblar Horetzky, hčerke glavnega urednika revije *Dom in svet* ter poznavalke takratnih literarnih, kulturnih in političnih razmer, ki je poleg tega prijazno omogočila uporabo očetovega arhiva. Spremno študijo k dokumentom je napisal raziskovalec tega obdobja, dr. Matija Ogrin. Za pomoč se zahvaljujem vsem, ki so pomagali z informacijami, zlasti pa osebju časopisnega oddelka Narodne in univerzitetne knjižnice, Slovanske knjižnice, knjižnice Teološke fakultete, dr. Marijanu Smoliku iz Semeniške knjižnice v Ljubljani, dr. Ani Lavrič, frančiškane mag. Miranu Špeliču, dr. Branku Klunu in gospe Alenki Maček, ki je poskrbela, da so teksti postali računalniško godni za natis. Posebna zahvala velja predstojniku Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU dr. Darku Dolinarju, ki je naklonjeno spremljal nastajanje te knjige.

P R V I D E L

**SPOMINSKI ZAPISI O KRIZI REVIJE
»DOM IN SVET«**

I

DOM IN SVET

FRANCE KOBLAR

Te kratke zapiske¹ sem si napravil zato, da ugotovim nekatere važne dogodke pri DS; ohranitev lista je bil neprestan boj navznoter, ki ga širša javnost ni slutila.

L. 1922 je imel DS zaradi svojega formata² in upada notranjih sil slabejšo veljavo od prejšnjih let. Al. Merhar,³ ki je prišel v družbo k prejšnjemu samostojnemu uredniku dr. Steletu,⁴ si ni mogel pridobiti moči; delo ni uspevalo in zdelo se je, da je kljub njegovi zunanji širini vendarle notranje preveč vezan. Sredi leta je odstopil dr. Stele; razlika v ilustraciji med začetkom in koncem je vidna. Meštrovičeve slike so razburile duhove,⁵ ki se še niso bili pomirili po Pregljevem »Plebanusu«.⁶ Merhar je odklonil – ali kako – tudi »Bogov-

---

¹ Doslej neobjavljen Koblarjev rokopis, ki je bil napisan med krizo revije Dom in svet (DS) leta 1937. Tekst je ostal nedokončan in ni redigiran.

² Format folianta se je zmanjšal na veliko osmerko.

³ *Alojzij Merhar*: pesnik Silvin Sardenko (1875–1942), stolni kanonik. Prim. »Steletu kakor v varstvo pridejan«. V: France Koblar: Moj obračun. Ljubljana, Slovenska matica 1976, str. 123. V nadaljevanju: Koblar: Moj obračun. – Merhar je sodeloval pri DS 1899–1930.

⁴ *France Stelè* (1886–1972): umetnostni zgodovinar. Urednik DS 1920–21, sourednik 1922–30; 1933–36; 1937, št. 1–2. Sodeloval pri DS 1909–43, tudi pod novim uredništvom po letu 1937.

⁵ Predvsem reprodukcije kipov Kristusa, ki ga umetnik pojmuje kot človeka in ne Bogočloveka. Objava: DS 1921, prilogi k št. 4. – Prim. Bogo Grafenauer: Kriza Doma in sveta. V: Dom in svet 1888–1988. Zbornik ob stoletnici. Celje, Mohorjeva družba 1988, str. 34. Objavljen kot V. dokument v tej knjigi.

⁶ Roman Plebanus Joannes. Trst, Naša založba 1921; obsojen v Okrožnici goriškega škofijskega ordinariata 17. XI. 1921. Prim. Lojzka Bratuž: Pogledi nadškofa F.

ca»,⁷ ki ga je nato pisatelj sežgal (kot žrtev za ženino zdravje). Večina sotrudnikov je zapustila Merharja. Bati se je bilo, da DS opeša. V to je posegel dr. A. Breznik s svojim poročilom škofu dr. Jegliču, ki je izšlo v »Vzajemnosti«⁸ po neprevidnosti oziroma da se duhovniki – člani KTD⁹ pouče – tako je prišlo tudi v javnost (gl. LZ).

V jeseni 1922 je prišel dr. Kulovec,¹⁰ kot zastopnik KTD in me napravil za urednika. Tedaj nisem imel še stanovanja. Da mi olajša delo in skrbi, mi je obljubil stanovanje v novi hiši, ki jo je ravnokar zidala Jugosl. knjigarna¹¹ v Vošnjakovi ulici. Čeprav sem se že četrto leto zastonj trudil za stanovanje, sem misel nanj kmalu premagal, ker sem se bal odvisnosti; uredništvo samo me je prav tako s skrbjo odbijalo, čeprav so se bolj in bolj slišali glasovi, da ga prevzamem jaz. Šel sem k Andreju Kalanu¹² in povedal, da bi sicer kdaj pozneje sprejel to delo, rad pa bi se zanj bolje pripravil s študijem – nisem tudi imel še latinskega izpita, ki sem ga potem opravil drugo leto.

B. Sedeja na Pregljevo pripovedništvo. V: Ivan Pregelj (zbornik, uredil Marjan Dolgan, Interpretacije 9), Ljubljana, Nova revija 1999, str. 310–321.

⁷ Roman Bogovec Jernej, DS 1923. Odklonitev je bila verjetno ustna, ker ni zaslediti objave. Na to kaže pričevanje pisateljevega sina Boga Preglja Marji Boršnik 28. II. 1963: »... zaradi blasfemije so ga tako strašno hrulili ...«. – Zapuščina Marje Boršnik v Biblioteki SAZU pod signaturo R 82/V.

⁸ Anton Breznik in Aleš Ušeničnik: Mnenje o stališču duhovnikov do umetnostnih struj. V: Škofjjski list Vzajemnost (5. okt.), št. 6, str. 43–44. Ponatis: Ljubljanski zvon (LZ) 1922, str. 636–639. – *Anton Breznik* (1881–1944): slavist, jezikoslovec, teolog. – *Aleš Ušeničnik*, prim. op. 14.

⁹ Katoliško tiskovno društvo (1887–1945). Založnica DS. Člani so bili duhovniki. – Prim. Fran Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem. V Ljubljani, Prosvetna zveza 1928, str. 38–39. V nadaljevanju: Fr. Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja; Koblar: Moj obračun, str. 137.

¹⁰ *Franc Kulovec* (1884–1941): teolog, novinar, politik, odbornik KTD, poslanec, minister v raznih resorjih. Umrl prvi dan vojne v nemškem bombnem napadu na Beograd. – Prim. France Koblar: Dr. Franc Kulovec. Nova revija, september 1999, št. 209, str. 164–165.

¹¹ Knjigarna in založba v lasti KTD. V letih 1874–1919 Katoliška knjigarna; 1919–41 Jugoslovanska knjigarna; 1941–45 Ljudska knjigarna. – Prim. Fr. Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja, str. 35. Prim. še op. 59, 60.

¹² *Andrej Kalan* (1858–1933): stolni prošt in generalni vikar, papežev hišni prelat, politik, novinar, predsednik KTD. »Mož obsežne izobrazbe in trezne sodbe, nežno čutečega srca in žilave delavnosti«. (SBL I, str. 422); F. Koblar: Prelat Andrej Kalan. Slovenija 1933, str. 183–190; Narte Velikonja: Gospod prelat. Slovenec 1933, št. 129; Koblar: Moj obračun, str. 225–228.

Na velikem sestanku sotrudnikov nekako v novembru – zbrana je bila še stara elita: Mantuani,¹³ Ušeničnik,¹⁴ Grivec¹⁵ i. t. d. – je prišlo do precej ostrih pojasnjevanj, zlasti med Finžgarjem¹⁶ – ki je bil že določen urednik Mladike in Mohorjeve družbe – in končno do volitev. Predlog, naj bi bil urednik, sem odklanjal; Grivec pa je mojo omahovanje porabil in ponudil zvezo z Merharjem – tako sem stvar obrnil in izjavil, da sprejemam uredništvo v zvezi s Steletom. Tako je dobil zadoščenje tudi dr. Stele. Z Merharjem smo se kasneje le težko sprijaznili – čeprav je bilo prijateljstvo na zunaj dovolj živo.

Zaradi mojih neugodnih razmer je prvi čas korekturo opravljal dr. Stele. Delala sva harmonično. Reševal nas je najbolj Pregelj.¹⁷ Iskali smo čim bolj-ših sotrudnikov. Majcen,¹⁸ ki ga je izguba Detinstva 1922 (rokopis je menda odnesel iz tiskarne in ga po Ljubljani razkazoval Jože Pirc)¹⁹ zelo bolela, se je vneto pridružil. Nasvetoval je po – zamenjavi oseb – Toneta Seliškarja.²⁰

---

¹³ *Josip Mantuani* (1860–1933): umetnostni in glasbeni zgodovinar. Sodeloval pri DS 1894–1925.

¹⁴ *Aleš Ušeničnik* (1868–1952): filozof in teolog, profesor dogmatike in sociologije na Teološki fakulteti. V filozofiji umetnosti je s kritičnimi dopolnilmi nadaljeval Mahničovo estetiko. – Prim. še op. 8.

¹⁵ *Franc Grivec* (1878–1963): teolog, zgodovinar, slavist. Predaval nauk o cerkvi in vzhodno bogoslovje na Teološki fakulteti v Ljubljani in univerzi v Zagrebu, papežev hišni prelat.

¹⁶ *Franc Saleški Finžgar* (1871–1962): pisatelj, dramatik, urednik revije Mladika 1923–33 in Mohorjeve družbe 1922–52.

¹⁷ Z romanoma Bogovec Jernej, DS 1923; Šmonca, DS 1924.

¹⁸ *Stanko Majcen* (1888–1970): pesnik in pisatelj, visok uradnik v politični upravnih službi, 1935–41 podban. V DS je sodeloval 1913–1944, tudi pod novim uredništvom po letu 1937. V DS 1922 so izšla prva štiri poglavja avtobiografskega romana Detinstvo, ki ga je namenil listu še pod Steletovim uredništvom. Ob prevzemu uredništva Alojzija Merharja je DS odpovedal. – Prim. Pismo uredništvu 2. III. 1922 v zapuščini Fr. Steleta, objava v: Stanko Majcen: Izbrano delo II. Maribor, Založba Obzorja, str. 420.

¹⁹ Po spominu na Koblarjevo pripovedovanje gre za takratnega stavca v Jugoslovanski tiskarni. Majcen v pogovoru z Marjo Boršnik omenja le, da je Merhar rokopis »baje izgubil«.

²⁰ *Tone Seliškar* (1900–1969): pesnik, učitelj v Trbovljah in Ljubljani. V nepodpisanem dopisu Iz pisma urednikoma, DS 1923, str. 64, Majcen v prispodobni ocenjuje Seliškarjevo zbirko Trbovlje: »Prvi je bruhnal na dan, vulkan svojo sveto lavo, Tone Seliškar. Vulkanisti, opazovatelji opasnih žrel, trde, da je le majhen odstotek žlindre v lavi. Vse drugo je živa ruda«. Seliškar je sodeloval pri DS 1923–28.

Težave so bile včasih z Lovrenčičem,²¹ ker ni bilo mogoče vsega tiskati. Ohraniti smo hoteli samo višino. – Seveda je zelo prozorna, iskali smo pač mlade moči. Ekspresionizem Čeboklijev²² mi ni šel gladko – a objavil sem ga končno. Č. je bil že na smrt bolan. Jalenov »Dom« sem prej igral v Železnikih.²³

Koncem leta sem imel prve težave z dr. Pečjakom.²⁴ Očital mi je Sušnikovo »Mladost«²⁵ in Majcnovo »Apokalipso«.²⁶

Težave za obnovo lista so bile vsako leto. Ravnatelj Čeč²⁷ je tožil nad velikimi izdatki, kar je bilo težko poslušati. Zato sem sestavil spomenico, da bi se položaj lista utrdil.²⁸

Težko je bilo odklanjati ljudi, ki niso po duhu in umetnosti spadali v list; zato je prav to vprašanje bolj in bolj zorelo n. pr. 1926 s Stantetom.²⁹ To leto je tudi prišla prva težja kriza – izstop Iz. Cankarja iz Cerkve.³⁰ Izidor se vsa leta ni mogel v delu za DS posebno sprostiti. Bil je muhast in zadirčen; po drugi strani je tožil, da DS nima dovolj katoliško izdelanega programa. To

²¹ *Joža Lovrenčič* (1890–1952): pesnik in pripovednik. Sodeloval je pri DS 1910–1944, tudi pod novim uredništvom po letu 1937.

²² *Andrej Čebokli* (1893–1923): pesnik, sodeloval pri DS 1920–23. Prim. nepodpisani Kobarjev nekrolog v DS 1923, str. 45.

²³ Uprizoritev na odru Bralnega društva v Železnikih v Kobarjevi režiji še pred objavo v DS 1923, št. 4–7.

²⁴ *Gregorij Pečjak* (1876–1961): bogoslovni in nabožni pisatelj, katehet. Kot predsednik KTD je zastopal konservativno programsko politiko do Doma in sveta. Vodil je tudi finančno področje pri reviji.

²⁵ *Franc Sušnik* (1898–1980): literarni zgodovinar, ravnatelj Študijske knjižnice in Gimnazije na Ravnah. Črtica Mladost. DS 1923, str. 279.

²⁶ Apokalipsa [dramski prizor]. DS 1923, str. 280–284.

²⁷ *Karel Čeč* (1877–1965): tiskar in tiskarnar, ravnatelj Jugoslovanske tiskarne, ki jo je reorganiziral v naj sodobnejše tiskarsko podjetje; po II. svetovni vojni se je preimenovala v Tiskarno Ljudske pravice, danes posloplje Pravne fakultete.

²⁸ Spomenica Odboru KTD v Ljubljani 21. XII. 1924. Podpisana sta oba urednika, Kobar in Stelè, ki pripravljata odstop, če se ne ustvarijo pogoji za obstanek lista. Januarja 1925 je sklenjen dogovor. Glej dokumenta: Odboru KTD in Dogovor [Rokopis. Podpisan Andrej Kalan], objavljena sta v: XLIII: 2, 8.

²⁹ *Jernej Stante* (1900–1966): pisatelj in pravnik. Po II. svetovni vojni javni tožilec. Glej polemiko med Stantetom in Kobarjem: »Gospodu Francetu Kobarju, uredniku Doma in sveta. Mladina 1926/27. Kobar: Odgovor in pojasnilo. DS 1926, št. 5, platnice.

³⁰ Leta 1926 je Izidor Cankar izstopil iz Cerkve in se oženil z Ničo Hribar, hčerko Dragotina Hribarja. – Prim. Kobar: Moj obračun, str. 215–216.

leto (1926) pa se je razvnel s svojo Sistematiko stila.³¹ Prišla je Cankarjeva 50-letnica in njegov govor v gledališču.³² Govor je kljub obljudi zadrževal za DS, češ da bo burja, da se ne sklada s smerjo lista in da ne bo popolnoma v redu, ako ga da. Nisem odnehal. Naenkrat se je nenadoma odločil – tedaj se je bil dokončno odločil za svoj osebni korak. – Posebno³³ poglavje³⁴ je, kako sva ga s Finžgarjem iskala³⁵ na Bledu. Ko je pisal po naju, kako smo vso noč debatirali pri Finžgarju in ga je najbolj skrbelo, če bo mogel še ostati pri DS. To sem mu obljubil.

Hudi boji s Pečjakom zaradi njegovega sodelovanja – zlasti pa zaradi zah-teve, da prekličeva njegov govor: (Če bil bi Rus, bi bil pravoslaven).³⁶ Jaz sem se trdo upiral in sva urednika bila pripravljena odstopiti – po Steletovem prigovarjanju sem se vdal. Formulacijo je napravil dr. Ušeničnik,³⁷ ki sva jo po mnogih modulacijah *sprejela*³⁸ KTD je grozila namreč: »Vigilantia«.³⁹

Težko je bilo včasih s Pregljem;⁴⁰ zaradi tega sem večkrat mislil, da bi od-stopil; še težje je bilo zaradi nespোরazumljenja v celoti; tudi je leposlovje bolj in bolj pešalo; za l. 1929 sva že pridobila R. Ložarja,⁴¹ da se uvede v ured-ništvu; dogovorili smo se, da prevzame informativni del na koncu, pa se je končno izmaknil. Da bi listu pridobili več zaslonbe in da list iztrgamo iz

---

³¹ Sistematika stila. Uvod v umevanje likovne umetnosti. V Ljubljani, Narodna galerija 1926.

³² Proslava v Drami 12. maja 1926. Ob 50-letnici Iv.[ana] Cankarja. DS 1926, str. 179–182 [govor].

³³ Pred besedo »Posebno« je Kobljar postavil oglati oklepaj. Ker pa ni postavil oglatega zaklepaja, smo prvega opustili, ker že pomišljaj poudarja nevsakdanje dogodke, povezane z Izidorjem Cankarjem.

³⁴ Prim. op. 30.

³⁵ Med besedama »Finžgarjem« in »iskala« sta prečrtani besedi »zaradi govora«.

³⁶ Celoten citat iz govora Izidorja Cankarja: [Ivan Cankar]: »Če bi bil Rus, bi bil pravoslaven, če bi bil Prus, bi bil protestant, ker sem Slovenec, sem katoličan.«

³⁷ Izjava. Podpis: KTD. Dodano je pojasnilo uredništva, da je Iz. Cankar privolil v natis govora na prigovarjanje obeh urednikov. DS 1926, str. 224.

³⁸ Besedo je podčrtal Kobljar.

³⁹ Čuječnost, nadzor.

⁴⁰ Pregljeve težave ob snovanju Šmonce in Osmero pesmi. Prim. Pregljeva pisma Kobljarju v Kobljarjevi zapuščini. Objava v izpisih v zborniku Ivan Pregelj. Interpretacije 9. Ljubljana, Nova revija 1999, str. 354–355.

⁴¹ *Rajko Ložar* (1904–1985, Manitowoc, ZDA): arheolog, etnograf, umetnostni in literarni kritik, urednik zbornika Krog, do leta 1945 ravnatelj Etnografskega muzeja v Ljubljani. Prim. op. 64.

neposrednega vpliva KTD, smo osnovali že poprej (1928) konzorcij,⁴² ki je DS vprašanja obravnaval zase in je KTD dajal samo možnost izdajanja.

L. 1930 je bilo izdajanje že precej težko, da sva z dr. Steletom sklenila že sredi leta, da odstopiva. A. Vodnik, ki je bil to leto sourednik kot zastopnik mlajše struje (namesto Ložarja), je malo delal, preko začetnih števil se sploh ni menil za uredništvo. Najin odstop je bil v konzorciju sprejet zlasti s Šolarjevim pritrdilom, v splošnem pa s precejšnjim dvomom. Po dr. Pečjakovem predlogu sem moral prevzeti predsedstvo konzorcija.⁴³ Ko so bili izvoljeni za nove urednike A. Vodnik, T. Debeljak⁴⁴ in dr. Ložar, so sprejeli nekateri to izvolitev kot zmago mladih, kar je na splošno razpoloženje neugodno vplivalo. Tudi Pregelj se je začel odtegovati,⁴⁵ obstajala je neka rahla napetost med prejšnjim uredništvom in starejšimi sodruddniki do novega uredništva, zlasti v l. 1932, kar se je začelo kazati zlasti v zamudah posameznih števil. Źelje po starem uredništvu so bile vedno pogostejše.

V jeseni 1932 se je začelo kot vedno na novo vprašanje listovega obstoja. Finančno stanje tiskarne ni bilo ugodno. DS je postal za KTD, kakor je izjavljal dr. Pečjak, preveliko breme. Da ga prepričamo o nujnosti lista, smo imeli prvo sejo v sept. ali oktobru pri dr. Pečjaku na stanovanju: navzoča poleg predsednika oba urednika in jaz kot predsednik konzorcija. Sprožila se je tudi misel, naj bi DS prevzela Nova založba,⁴⁶ seveda bi lastništvo ohranilo še

⁴² Sestavljali so ga: *Josip Debevec* (1867–1938): teolog, pisatelj, profesor primerjalnega veroslovja na Teološki fakulteti, urednik DS v letih 1915, 1918 in 1937–38. – *France Koblar* (1889–1975): literarni in gledališki kritik, esejist, teatrolog. Odgovorni urednik DS 1923–30; 1933–37; št. 1–2. – *Gregorij Pečjak* (KTD). Prim. op. 24. – *Ivan Pregelj* (1883–1962): pesnik, pripovednik, dramatik, kritik. Sotrudnik DS 1909–35. Sodeloval tudi pod novim uredništvom po letu 1937. Prim. še opombi: 17, 40. – *France Stelè*: Prim. op. 4. – *Jakob Šolar* (1886–1968): jezikoslovec, literarni zgodovinar, soavtor učbenikov, prevajalec, teolog. Sodelavec DS 1929–37. – *Anton Vodnik* (1901–1965): pesnik, esejist, umetnostni zgodovinar. Sourednik DS 1930–32. – *France Zabret* (1885–1972): stolni kanonik.

⁴³ V letih 1930–32.

⁴⁴ *Tine Debeljak* (1903–1989, Buenos Aires): prevajalec, pesnik, slavist, urednik DS 1939–1945.

⁴⁵ V letih 1931–32 ni sodeloval. Prim. Pregljevi pismi Koblarju ok. 1930 in 4. XII. 1930 v Koblarjevi zapuščini. Prim. še op. 40. – Novelo Thabiti kumi je objavil v *Sodobnosti* 1933.

⁴⁶ Ustanovljena leta 1917 v Krekovem duhu kot zadruga, zasebna založba posvetne generacije izobražencev nasproti KTD, kasneje tudi knjigarna in trgovina s pisarniškimi potrebščinami. Leta 1946 je bila podržavljena. Ves čas njene dejavnosti je bil predsednik F. S. Finžgar. – Prim. Katalog slovenskih knjig. Ob svoji desetletnici

KTD in bo N. Z. list morala vrniti, ko bi KTD zahtevalo. Pa to so bila le ugi-banja; čeprav sem bil član načelstva N. Z., mi ni bilo – zase – tudi izdajatelj-stvo N. Z. pri srcu, ker bi bilo to izdajanje odvisno od privatnega založnika, kjer bi bili trenutni in osebni vplivi lahko vsak čas na vrsti. Vendar je v tem ugibanju Finžgar nekoč dejal dr. Ložarju: »Če bo imela DS Nova založba, urednik ne bo nihče drugi kot Koblar in Vi.« Ta izjava mi ni bila všeč, ker se mi je zdela preveč samovoljna in ker na uredništvo nisem mogel misliti. Imel sem zlasti pred očmi, da čim prej začnem svojo »Zgodovino«.⁴⁷ V tem je izšel DS z razpravo o Meštroviću,⁴⁸ ki je vznemirila zlasti zaradi ilustracij;⁴⁹ nejevoljo je vzbudilo tudi Ložarjevo⁵⁰ pisanje o Župančičevi izjavi. Vse to je šlo sporedno z obravnavami za DS v konzorciju. Dočim je dr. Pečjak stvar bolj in bolj kompliciral, tembolj oster sem postajal jaz v brambi za list. Očetova bolezen – ko smo vsak dan pričakovali smrti, me je delala precej kratkega in odločnega. Ta čas je šla proti meni tudi ostra kampanija zaradi »Vesle-ga vinograda«,⁵¹ o katerem sem bil v Slovincu zapisal kratko odklonilno poročilo (bilo je drugi dan – v ponedeljek – ko je v nedeljo očeta zadela mož-ganska kap). Ko sem tisti ponedeljek hitel okoli 11^h iz šole domov gledat, kaj je z očetom, me je ustavil na cesti dr. Pečjak in me kljub temu, da sem mu povedal, čemu se mi mudi, še ustavljal; dejal sem mu, kažoč na tiskarno: »DS bo izhajal, čeprav naj ga plačujemo sami sotrudniki, v kakršni koli obliki, samo pomnite, tu notri se ne bo tiskal.«

Nova založba v Ljubljani 1927; Fr. Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja*, str. 319; Koblar: *Moj obračun*, str. 141–142; F. S. Finžgar: *Izbrana dela VII*. Celje, Mohorjeva družba 1962, str. 247–249.

⁴⁷ Koblar je pripravljal *Zgodovino slovenskega slovstva* po vzoru Oskarja Walzla *Handbuch der Literaturwissenschaft*. 1. zvezek, Berlin, Athenaion 1923. Izšla naj bi v založbi Jugoslovanske knjigarne. Ob izidu Slodnjakovega *Pregleda slovenskega slovstva*, Ljubljana, Akademsko založba 1934, je delo ustavil. Gradivo je v njegovi literar-ni zapuščini. Prim. še Koblarjevo pismo KTD-ju 6. VI. 1934, ohranjeno v Koblarjevi zapuščini. Prim. op. XLIII: 19.

⁴⁸ Rajko Ložar: *Študije ob Meštroviću*. DS 1932, str. 257–267. – *Sodobna umet-nostna vprašanja v svitu Meštrovičevega kiparstva*. Prav tam, str. 345–361.

⁴⁹ *Madona z detetom, Objokovanje Kristusa*. Prim. še op. 5.

⁵⁰ Rajko Ložar: *Kaj bi bilo, če bi bilo*. DS 1932, str. 320–328, kjer se je lotil Župančičevega članka Adamič in slovenstvo.

⁵¹ *Komedija Carla Zuckmayerja*, ki jo je Koblar zaradi grobe dovtipnosti odklonil. Uprizoritev je dobila tudi politične razsežnosti. Prim. *Slovenec*, 8. XI. 1932, št. 256. *France Koblar: Dvajset let slovenske drame II*. Slovenska matica v Ljubljani 1965, str. 106–107; 432–439.

Nov sestanek se je vršil 24. nov. – ponoči so umrli oče, jaz sem kljub temu prišel: navzoči dr. Pečjak, dr. Ložar, dr. Stele in jaz. Govorili smo precej ostro. Dva dni nato – bilo je dan po pogrebu, mi prinese dr. Ložar svoje pismo kot predsedniku konzorcija, v katerem odstopa. Povem mu, da se mi to čudno zdi, da sem jaz v vsem z njim in da bom njegovo stališče branil kakor doslej, tako tudi v prihodnje. – Zgodilo se je bilo namreč tako, da ko so nekateri gospodje prejšnji dan odhajali izpred mrtvaške veže, kjer so blagoslovili očetovo truplo in so ga odpeljali v Železnike, je Finžgar vprašal dr. Pečjaka, kaj je z listom, in med drugim imenoval mene kot urednika. Tako se je tudi moglo zgoditi, da je isti dan, ko je izročil dr. Ložar odpovedno pismo meni, z menoj govoril tudi ravnatelj Čeč, tožil čez urednike DS in povprašal, kaj če bi jaz mislil spet na uredništvo, kar sem zavrnil: »Ne. Čemu sem se svoj čas odpovedal!« Dr. Ložarju pa sem izjavil, ko se je pritoževal zaradi A. Vodnika, da bom skušal doseči, kar je tudi po mojem mnenju prav, da bo on, Ložar, edini urednik.

Seja KTD je bila odločena menda za 5. (ali 4.) dec. 3. dec. sem šel še zadnjič k dr. Pečjaku, da ga nagovarjam za ugodno rešitev. Pri tem mi je dejal tudi to: »Mnogo lažje stališče bi bilo, če bi Vi ne bili svoj čas odstopili. List mora imeti zagotovilo, da bo redno izhajal, in uredniki morajo biti avtoritete.« Omenil sem mu, da je dr. Ložar storil veliko za list – pa mi pravi: »K Novi založbi bi šli za urednika, k nam nočete.« Na to jaz: »Tudi k Novi založbi ne!«⁵² Domenila sva se, naj pridem po odgovor po seji.

Menda v sredo, 6. dec., sem prišel. Sprejme me dr. Pečjak z besedami: »Eno veselo in eno žalostno novico.« Jaz: »Vesela je ta, da bi radi DS izdajali, žalostna, da ga ne boste.« On: »Vesela je, da bo DS še izhajal, žalostna pa ta, da boste morali biti urednik. To je pogoj. Dr. Ložar ne more biti. Vse je proti njemu zaradi Meštrovića.« Jaz: »Tembolj se bom trudil, da dobi zadostženje za svoje delo. Jaz pa, saj veste, da ne morem biti. Pa vsaj staro uredništvo mora zraven, da bo garancija za red – dr. Ložar pa bo še lahko zraven.«

– Na poti v Muzej⁵³ sem srečal dr. Vodnika in mu povedal, da se govori o potrebi razširjenja uredništva. Tudi dr. Steletu – bolj obzirnoma še dr. Ložarju, ker sem se bal, da vzroji, in ker sem upal, da se duhovi pomirijo.

7. dec. zvečer je bil sestanek sotrudnikov. Po mojem poročilu kot predsednika konzorcija pripomni dr. Ložar, da nisem povedal tega, da je on odstopil. Rabil je v svojem govoru precej ostre besede, nakar sem vpričo pred-

⁵² Kobarjev stavek smo dali v narekovaje, ker gre očitno za premi govor, ki ga je avtor zaradi naglice zapisovanja najbrž pozabil zaznamovati.

⁵³ K Rajku Ložarju, takratnemu kustosu za arheologijo v Narodnem muzeju. Prim. op. 41, 48–50.

sednika ponovil svojo misel, da odpovedi nisem jemal tako resno, pa da sem tudi pozabil – izjavljam pa, da on⁵⁴ zasluži varstvo in zadoščenje. Čakal sem, da dr. Pečjak pojasni oz. zavzame stališče, pa ga ni. Tudi jaz sem imel vezano besedo. Pri volitvah uredništva je nekdo (menda dr. Vodnik) predlagal dr. Ložarja in mene – kar je dr. Ložar, odklonil, in čim se je starejši del sotrudnikov bolj in bolj zavzemal za kombinacijo Koblar-Ložar, se je B. Vodušek⁵⁵ brezobzirno zavzel proti, zlasti je⁵⁶ odklanjal mojo kandidaturo. Izjavil sem, da se ne kandidiram sam, da pa sem bil zaradi položaja⁵⁷ pripravljen pomagati, čeprav težko, in da iskreno predlagam dr. Ložarja za urednika; kot predsednik konzorcija sem se z vso voljo zavzel za list, ki ga bom po svojih močeh tudi vnaprej podpiral kot sotrudnik, toda pri takem pojmovanju, kakor ga ima Vodušek, odklanjam tudi prevzeti predsedstvo konzorcija.

Čez nekaj dni, o priliki recitacijskega večera mladih, me nagovori B. Vodušek: »Zadnjič smo se udarili stari in mladi, kajne?« Odgovoril sem: »Mislim, da ne, ker v DS ni starih in mladih, ampak smo samo enotno usmerjeni sotrudniki.« Ko me je kmalu nato prišel dr. Ložar prositi za souredništvo, sem mu dejal, da smo ga izvolili za urednika in da po takem nastopu, kakor sta ga imela on in Vodušek, ne mislim na nič drugega kot na sotrudništvo, sicer pa mi delo tudi drugega ne dopušča. Ložar je dejal, da njega kot urednika itak ne bo KTD priznalo. Nato je začel B. Vodušek akcijo: začel je organizirati samostojne sestanke sotrudnikov, ne da bi vabili starejše. Tako so poslali izjavo z dne ...⁵⁸ B. Vodušek je v razgovoru kmalu nato omenil, da odpor ni namenjen proti meni, ampak proti dr. Pečjaku, sploh proti KTD, zlasti pa proti S. Škerlu,⁵⁹ ki igra kot tajnik Jugosl. knjigarne važno vlogo, ko deli portfelje in

---

⁵⁴ Besedo »on« je Koblar prečrtal.

⁵⁵ *Božo Vodušek* (1905–1978): pesnik, jezikoslovec, pravnik. Sodelavec DS 1922–1931.

⁵⁶ Koblar ni v tekstu zapisal besede »je«, ki je smiselno potrebna.

⁵⁷ Besede »bil zaradi položaja« je Koblar prečrtal.

⁵⁸ Koblarjeve tri pike, ki pomenijo, da je nameraval po dokončanju rokopisa vpi-sati natančen datum te izjave, a tega ni storil. Datum je 29. XII. 1932. Prim. op. XLIII: 10. Podpisniki: *Rajko Ložar* (op. 41); *Tine Debeljak* (op. 44); *France Vodnik* (op. 61); *Joža Vombergar* (1902–1980): dramatik, pri DS ni sodeloval; *Edvard Kocbek* (op. 63); *Bogo Pregelj* (op. 64); *Bogomir Magajna* (op. 66); *Božo Vodušek* (op. 55); *Vilko Ukmar* (op. 64); *Miran Jarc* (1900–1943, v roški ofenzivi pri Pugledu): pesnik, pripovednik, dramatik, esejist, prevajalec, po poklicu bančni uradnik, pri DS je sodeloval 1919–1935; *Boris Orel* (op. 65). – Odgovor KTD Rajku Ložarju: 7. I. 1933. Glej dokument.

⁵⁹ *Silvester Škerl* (1903–1974): prevajalec, pesnik, založnik, knjižni tajnik Jugoslovanske knjigarne. Prim. op. 11.

bi jim sploh on tudi delil honorarje. Mnogi, zlasti A. Vodnik, so se trudili, da bi pomirili duhove; večina je čutila, da je ta nemir nastal iz osebnih občutkov B. Voduška; predlagali so zvezo starega in novega uredništva. Jaz se nisem več udeleževal debat – dr. Ložar je še stalno hodil k dr. Pečjaku na pogajanja. Tako je zadeva dolgo visela; vse je postalo nervozno. Začeli so se že glasovi iz tabora podpisnikov izjave, naj bi gledali, da list izide. Posredoval je zaman dr. Kulovec. Oglašali so se zlasti starejši, dr. Breznik, Šolar, da je skrajni čas, da gremo preko vojske na delo in pustimo kujavce. Na poziv predsednika in ravnatelja Jugosl. knjigarne⁶⁰ – zlasti pa da krijem S. Škerla, ki je res preveč in široko govoril, sem vskočil. Prva pot je bila k dr. Ložarju in sem ga prosil, naj gre v uredništvo, kar je odklonil. Dolgo sem mu zaman prigovarjal. Povabil sem nato še dr. Steleta, ki je izjavil, da gre sicer v družbo zaradi mene, delati pa ne bo mogel veliko, in še Fr. Vodnika,⁶¹ ki je pristal, kot eden iz opozicije. Vodušek-Ložarjeva skupina je izjavila, da bo onemogočila list. Tudi ene številke da ne bomo izdali.

Delo je bilo zelo težko; ugajal nam ni format,⁶² ki ga je knjigarna oz. njen tajnik Škerl določil – že prej in naročil papir. Napravili so bili proračun po čim skrčeni meri, uredniški honorar znižan, sodelniški honorar smo popravili tako, da smo skrčili obseg na račun honorarja (štev. 56 mesto 64 str.). Silno smo morali delati. Nasprotovanje precej trdovratno. Neljubljanski sodelniki (Kocbek, Trstenjak)⁶³ so sodelovanje odklanjali, ker se je zdelo, da smo mi grešili proti svobodi lista. Dejansko pa tega vprašanja nikoli ni bilo, narobe, svobodo smo najbolj poudarjali mi sami, list pa smo skušali rešiti s tem, da mu priskočimo na pomoč tudi v uredništvu. Grešila sta pač pri tem dr. Pečjak s svojo neodločnostjo in z uprizarjanjem finančne krize – in S. Škerl, ki je bil preveč samovoljen v govorjenju – česar nihče od nas ni toliko vedel. Osebnostno vprašanje ni imelo nič načelnega, v kolikor krize ni povzročal B. Vodušek s svojo osebno duhovno krizo, kar se je v poznejših polemikah in tudi drugače dejansko pokazalo.

⁶⁰ *Ivan Mesar* (1874–1948): knjigar, ravnatelj Jugoslovanske knjigarne. Prim. op. 11 in Pečjakovo prošnjo za prevzem uredništva v pismu F. Koblarju 21. I. 1933, ohranjeno v Koblarjevi zapuščini. Prim. op. XLIII: 13

⁶¹ *France Vodnik* (1903–1986): pesnik, kritik, esejist, prevajalec. Član mlajše struje sodelnikov: DS. Pri reviji je sodeloval 1923–1937; tudi pod novim uredništvom po letu 1937 iz osebnega prijateljstva do Tineta Debeljaka.

⁶² Od kvarta letnika 1931/32 na veliko osmerko.

⁶³ *Edvard Kocbek* (1904–1981): pesnik, pisatelj, prevajalec, politik, takrat profesor francoščine v Bjelovarju in Varaždinu. Prim. Kocbekova pisma F. Koblarju v Koblarjevi zapuščini. – *Anton Trstenjak* (1906–1996): psiholog in filozof, takrat na teološkem študiju v Innsbrucku.

Izras nasprotja DS secesionistov je bil 1933 Krog.⁶⁴ – Po tem se je družba kmalu začela drobiti; razen Voduška, Ložarja, B. Orla⁶⁵ in B. Magajne⁶⁶ so se vsi sotrudniki vrnili. Kocbeka sem pridobil po večkratnih debatah in videl sem, da so bili mnogi res slabo informirani. V februarju 1934 sem ga obiskal v Varaždinu in takrat je obljubil sodelovanje.⁶⁷ V precejšnji harmoniji smo napredovali, čeprav je bilo za snov včasih težko.

1934 je udarila po nas »Straža«⁶⁸ s Krizo besede. Razburjenje sem miril in odklanjal replike v DS, češ da se DS ne more spustiti v polemiko z dijaškim listom. – Za 3. štev. prinese Fr. Vodnik Kocbekovo pismo »Enemu izmed ozkih.«⁶⁹ Pričakovali smo od njega drugega članka, a sedaj za spredaj nismo imeli nič, smo dali to pismo. Nekaj modifikacij smo napravili še v korekturi. Razburjenje in zadoščenje na obeh straneh (n. pr. dr. Capuder⁷⁰ in Tomec,⁷¹ nasproti pa dr. Breznik, ki mi je čestital, češ da je vendar nastopil eden z odkrito besedo.

---

⁶⁴ Krog. Zbornik umetnosti in razprav. Ljubljana 1933. Založili sotrudniki. Uredil Rajko Ložar. [Ustanovljen kot nasprotovanje Domu in svetu]. Sotrudniki: *Rajko Ložar* (op. 41); *Bogomir Magajna* (op. 66); *Boris Orel* (op. 65); *Edvard Kocbek* (op. 63), prim. še Kocbekovo nedatirano pismo A. Trstenjaku v: E. Kocbek, *Zbrano delo I*. Uredil Andrej Inkret. Ljubljana, DZS 1991, str. 337; *Pino Mlakar* (1907): baletni ple-salec, koreograf; *Božo Vodusek* (op. 55); *Mirko Javornik* (1909–1968, Washington): pisatelj, esejist, časnikar, urednik in prevajalec; *Vilko Ukmar* (1905–1991): skladatelj in muzikolog, dipl. pravnik; *Bogo Pregelj* (1906–1970): germanist, sin pisatelja Ivana Preglja; *Ludvik Klakočar*: anglist, sotrudnik DS 1931, drugih podatkov ni. – Prim. Rajko Ložar: Uredništvo DS in njegova kriza. V: *DS 1888–1988*, str. 25. Prim. III. dokument v tej knjigi.

⁶⁵ *Boris Orel* (1903–1962): književnik, etnolog, muzealec. 1945–62 ravnatelj Etnografskega muzeja. Pri DS sodeloval 1931–32. Prim. op. 64.

⁶⁶ *Bogomir Magajna* (1904–1963): pripovednik, psihiater. Pri DS sodeloval 1925–32. Prim. op. 64.

⁶⁷ V Kobljarjevem besedilu manjka beseda »sodelovanje«, a je razvidna iz sobesedila.

⁶⁸ Straža v viharju. List visokošolskega društva Straža. Prim. Kriza besede, Straža v viharju 1934, št. 5, str. 24. Prim. VII. dokument v tej knjigi.

⁶⁹ DS 1935, str. 113–117. Prim. XI. dokument v tej knjigi.

⁷⁰ *Karel Capuder* (1897–1960): zgodovinar in politik.

⁷¹ *Ernest Tomec* (1885–1942): klasični filolog, ideolog in vodja dijaške organizacije Mladci Kristusa Kralja z glasilom Mi mladi borci. Prim. B. Grafenauer: *Kriza Doma in sveta*, str. 36–38, in V. dokument. – Janez Gradišnik: *Kako je nastalo Dejanje*. V: *Človek je utihnil*. Spominu Edvarda Kocbeka. Uredil J. Gradišnik. Celje, Mohorjeva družba 1983, str. 59–62.

Hude debate z dr. Pečjakom, proti kateremu sem moral članek braniti – on je zahteval popravek, jaz, da ni v članku ničesar, kar bi zadevalo vero in Cerkev. Sodili so, da gre proti mladcem. Zato je dr. Ušeničnik, nedvomno tako poučen po prof. Tomcu, tako ostro nastopil v Času.⁷² Prišel⁷³ je ravno ob času Evharist. kongresa.⁷⁴ Ker je urednik⁷⁵ baje nekaj črtal, se je prof. Tomec razburjal, da dr. Ušeničnik še v Času nima več popolne pravice.⁷⁶

To nas je zelo zadelo.⁷⁷ V jeseni smo si na sestanku pri prof. Šolarju razdelili vloge: Fr. Vodnik bo kontriral Zvonu,⁷⁸ jaz pa Času.⁷⁹ Članek naj bi bil izšel v 1. številki. Delo za nov letnik me je preutrudilo, začeti rokopis se mi je izgubil v pisalniku in tako ni bilo mogoče odgovoriti Ušeničniku. Nato je prišel Lenček⁸⁰ v Naši zvezdi⁸¹ in »Straža«⁸² s svojimi nestvarnimi poročili o predavanjih Akad. zv.⁸³ (Že prejšnjo jesen so me bili naskočili pri Prosv. zvezi⁸⁴ zaradi »nenačelnosti« v gled. poročilih.⁸⁵) Pripravil sem bil

⁷² Prim. Aleš Ušeničnik: O statiki in dinamiki. Iz filozofije vzgoje. Čas 1934/35, str. 302–305; glej XIII. dokument v tej knjigi.

⁷³ Začetek Koblarjevega pripisa na robu teksta.

⁷⁴ Evharistični kongres je bil v Ljubljani zadnje dni junija 1935.

⁷⁵ Ta domneva se verjetno nanaša na odgovornega urednika Časa dr. Janeza Fabijana (1889–1967): teologa, filozofa, profesorja dogmatike na Teološki fakulteti in duhovnega vodjo Slovenskega katoliškega akademskega društva (SKAD) Zarja.

⁷⁶ Konec Koblarjevega pripisa na robu.

⁷⁷ Prim. Koblarjevo pismo Ušeničniku maja 1935; Ušeničnikov odgovor 5. VIII. 1935 in Koblarjev odgovor 22. VIII. 1935. Glej dokument XLIII: 23, 43, 53.

⁷⁸ Prim. Fr. Vodnik: Odgovor Ivu Brnčiču in njegovim. DS 1935, str. 526–538. Odgovarja na dve Brnčičevi razpravi: [1.] Razgledi v liriki. Ob Kocbekovi »Zemlji«. LZ 1935, str. 200–213. [2.] Slovenska povojna katoliška lirika. Sodobnost 1935, št. 7–8 in 9. Vodnik odgovarja Josipu Vidmarju, Antonu Ocvirku, Jušu Kozaku glede nestrupnosti do katoliške književnosti in kritike.

⁷⁹ Prim. France Koblar: Navzkrižja in nasprotja. DS 1936, str. 537–547. Prim. op. 72 in XV. dokument v tej knjigi.

⁸⁰ Ignacij Lenček (1907–1974): profesor moralke na Teološki fakulteti. – Prim. Širokogrudnost kot geslo. Naša zvezda, 1935/36; glej XIV. dokument. – Iz naših revij. Straža v viharju, 18. febr. 1937, št. 18.

⁸¹ Dijaški kongregacijski list.

⁸² Prim. op. 68.

⁸³ Akademska zveza: reprezentančna organizacija katoliških visokošolskih društev, Danice, Zarje, Savice.

⁸⁴ Prosvetna zveza: Zveza katoliških prosvetnih društev. V času Aleksandrove diktature je bila 1933 razpuščena, obnovljena 1935, delovala do 1945.

⁸⁵ Uprizoritev komedije V. Škvarčina Tuje dete, ki jo je Koblar v Slovencu 8. X. 1935 pozitivno ocenil. V vrstah Straže in mladcev, ki so v delu videli komunistično

I. FRANCE KOBLAR: DOM IN SVET

---

odgovor na novo in ga razširil z igro z Lenčkom, toda še sem odlašal, ker se mi je zdelo, da bo udarilo prehudo. Predvsem sem mislil, da bi »Jutro« ali »Narod« utegnila odgovor izrabiti. Ni mi šlo od rok.

Pred božičem 1936 smo se zbrali vnovič k sestanku. Podal sem obširno poročilo o dogodkih izza Kocbekovega »Enemu izmed ozkih«, pokazal napetost med posameznimi strujami, zlasti to, kako si posamezniki laste vpliv na kulturna vprašanja, in povedal, čemu nisem še natisnil odgovora.

DOM IN SVET II.

Ker je bilo vprašanje lista, ali bo ali ne bo, kakor vsako leto, tako tudi letos na vrsti, in ker sem v svojem poročilu tudi povedal, koliko brezplodnih debat me je veljalo z dr. Pečjakom in da smo uredniki pravzaprav že z apri-
lom odstopili, smo sklenili poslati KTD spomenico.⁸⁶

[V marcu 1936 me je dr. Pečjak malo prijazno ustavil pred tiskarno. »Kaj DS?« »Tiska se.« »Imate menda neko Vebrovo razpravo⁸⁷ – on je navadno bolj papeški kakor papež.« »Dobra je razprava, pa saj jo je Veber menda⁸⁸

---

tendenco, je ocena zbudila hudo nasprotovanje. Njihov zastopnik je na občnem zboru Prosvetne zveze 13. X. 1935 predlagal resolucijo. – Prim. F. Koblar: Dvajset let slovenske Drame II. Ljubljana, Slovenska matica 1965, str. 443.

⁸⁶ Gospodu predsedniku KTD [Gregoriju Pečjaku] 30. XII. 1936. [Dokument]. Objava: Dom in svet v letu 1937. Ljubljana, samozaložba 1938, str. 2–3. Podpisniki so razvrščeni po abecednem redu, v dokumentu pa po vrstnem redu podpisovanja: *Matija Tomc* (1899–1986): skladatelj, teolog, profesor glasbe; *Maks Miklavčič* (1900–1971): cerkveni zgodovinar in škofijski arhivar; dr. *Anton Breznik* (prim. op. 8); dr. *Jože Pogačnik* (1902–1980): pesnik, kasnejši nadškof in metropolit; *Mirko Javornik* (op. 64); dr. *Andrej Gosar* (1887–1970): pravnik, politik, sociolog; *Vilko Ukmar* (op. 64); *Niko Kuret* (1906–1995): romanist, etnolog; dr. *Joža Lovrenčič* (op. 21); dr. *Jakob Šilc* (1886–1961): slovstveni kritik, slavist in germanist; dr. *Anton Bajec* (1897–1985): jezikoslovec, slavist; dr. *Tine Debeljak* (op. 44); dr. *Stanko Gogala* (1901–1987): psiholog; *France Vodnik* (op. 61); dr. *Ivan Pregelj* (op. 42); *F. S. Finžgar* (op. 16); dr. *Anton Trstenjak* (op. 63); *Narte Velikonja* (1891–1945): pisatelj, upravni jurist; *Jakob Šolar* (op. 42); *Franc Terseglav* (op. 95); *Edvard Kocbek* (op. 63); *Anton Vodnik* (op. 42); dr. *France Stelè* (op. 4).

⁸⁷ *France Veber* (1890–1975): filozof. Razprava: Filozofija in krščanstvo. DS 1936, str. 41–58.

⁸⁸ Med besedama »menda« in »prebral« je Koblar napisal in prečrtal besede: »proti svoji moji volji«.

prebral dr. Ušeničniku.« »DS je umetnostni list, tam naj pokaže svojo moč – teologija ni vaša stvar.« »Pa izberite drugega urednika, jaz sem sit.« Ker se nam je zdelo urednikom, da je tu kdo – celo dr. Ušeničnik vplival na dr. Pečjaka, smo mu vrnili uredništvo.⁸⁹ – Pozneje se je pokazalo, da je bila domneva brez podlage, dr. Pečjak pa je tudi naš odstop zamolčal.]

Osnutek spomenice je sestavil J. Šolar – predelali smo ga⁹⁰ na skupni seji 30. dec. in podpisali (gl. original).

Odgovor KTD⁹¹ na spomenico je bil zadovoljiv. V posebnem pismu sem bil ponovno naprošen za urednika.⁹² (Mislili smo tudi, da bi pritegnili v uredništvo E. Kocbeka, ki je najprej obljubil, nato pa se ni mogel odločiti.)

Ko je izšla zaradi pogajanj zadnja številka DS 1936. precej kasno – ker je bilo vprašanje še odprto, tudi brez posebnega oznanila – je moj odgovor »Navzkrižja in nasprotja« prišel post festum – čeprav sem dr. Pečjaku povedal, da bo izšel. Vtis je bil pri »domaćih nasprotnikih« velika zadrega: začeli so me gledati postrani, dočim je večini kakor odleglo. »Straža« se je prvotno zadovoljila z izjavo, da sem sirov,⁹³ ali vsaj dr. Ehrlich je tako rekel. – Škof je menda naročil molk.

Za prvo številko »petdesetletnika« naenkrat dobil od Fr. Vodnika Kocbekovo »Resnico o Španiji«.⁹⁴ Nekoč mi je bil omenil, da bo napisal, kako drugod gledajo na špansko vprašanje, pa sem mislil samo na krajše poročilo. Članek me je osupnil zaradi nekaterih ostrih in nepretehtanih mest. Čez nekaj dni sem ga pisatelju vrnil, naj ga predela, naj poišče ravnotežje med obtožbami stranke in nasprotno silo, zlasti naj vse postavi v kulturni problem. Tako je napisal skoraj ves uvod in marsikaj zabrisal. Dočim sem prejšnji članek hotel natisniti med »Kroniko« in ga deliti na dve številki, sem ga sedaj moral postaviti med razprave; na delitev Kocbek ni pristal. Ker še nisem bil zadovo-

---

⁸⁹ Prim. dopis 30. III. 1936. Podpisani: France Koblar, France Stelè in France Vodnik. Dom in svet v letu 1937. Ljubljana, samozaložba 1938, str. 2. V nadaljevanju: DS v letu 1937. Prim. XLII. dokument v tej knjigi.

⁹⁰ Med »predelali smo ga« in na »skupni seji« je Koblar napisal in prečrtal besedi: »menda Finžgar«.

⁹¹ Gospodom urednikom in sotrudnikom Doma in sveta. Odgovor na spomenico 26. I. 1937. DS v letu 1937, str. 3. Prim. op. 86 in XLII. dokument.

⁹² Prim. pismo KTD F. Koblarju 29. I. 1937, glej XLIII: 100. Podpis: A. Čadež. Anton Čadež (1870–1961): katehet, tajnik KTD. Prim. France Koblar: Dr. Franc Kulovec. Nova revija, september 1999, št. 209, str. 165.

⁹³ Sirov.

⁹⁴ Premišljevanje o Španiji. DS 1937 [22. IV.], št. 1–2, str. 90–105. Glej XVI. dok.

ljen, sem dal korekturo brati F. Terseglavu;⁹⁵ članek je močno glosiral in mi napovedoval burjo. Kocbek glos ni dovolj upošteval in končno sem nejevoljen omagal – mudilo se je tudi z listom, predvsem me je obšla nejevolja, da se sam ženem za list. Kar bo bo! Sicer pa svoboda, in kdor sodi drugače, se bo oglasil. Naprosil sem že Terseglava, da v naslednji številki članek dopolni.⁹⁶

Nadaljnji razvoj je viden v našem časopisju. Slovenec⁹⁷ se je čutil zatetega in je neprijazno reagiral. Najprva je zavpila »Straža« s svojim pohujšanjem.

V petek, 7. maja, me dobi dr. Pečjak in me povabi v pisarno. Očita mi, kaj pišejo Straža, Mladi borci, Jutro, Narod.⁹⁸ Odrvnem mu, da se na Jutro in Narod ne sme ozirati, ker tu gotovo ni dobrega namena, kar pa se tiče Straže in Borcev, pa vemo, da niso prijazni, zlasti »Straža« ni dostojna, čeprav jo vodi dr. Ehrlich.⁹⁹ Pravi dr. P.,¹⁰⁰ da kar list ni imel 49 let, to bo imel v petdesetem, ker smo dosedanje zaupanje zlorabili. Odrvnem, da sprejemam vse posledice, naj si tedaj poiščejo drugega urednika, saj se že vsa leta od-povedujem. »Zame je brezupno: lista brez mene doslej niste hoteli, tedaj sem kakor priklenjen.« »Kdo bo pa pisal potem, najbrž nihče. Zlo je treba popraviti. Načelstvo je sklenilo, da je treba mesto o hereziji preklicati, nadalje pa sprejeti cenzuro.«¹⁰¹ »Te ne bo nihče sprejel – jaz že ne.« »Potem DS ne bo več izšel. Stvari naj se puste, kakor so, dokler se ne odloči.«¹⁰²

Ko sem 10. maja prejel dopis¹⁰³ predsednika KTD, sem takoj stopil k njemu po avtentično tolmačenje. Kaj se pravi, zlo je treba popraviti, izdajanje pa tako urediti, da bo KTD lahko nosila svoj del odgovornosti. Pove mi, da

---

⁹⁵ Franc Terseglav (1882–1950): časninar, urednik Slovenca, esejist, prevajalec, filozof, sociolog.

⁹⁶ Naslednja številka DS je izšla šele v aprilu 1938. Pod novim uredništvom Terseglav ni sodeloval.

⁹⁷ Časnik Slovenec je molčal do 16. junija 1937. Odgovoril je le časniku Jutro.

⁹⁸ Ob petdesetletnici DS. Straža v viharju 29. IV. 1937. Prim. XVII. dokument. – Domu in svetu. Mi mladi borci 30. IV. 1937, št. 33. Prim. XXIII. dokument. – Dve kategoriji katoličanov. Jutro 30. IV. 1937. Prim. XXXI. dokument. – Vzroki strašnega obračunavanja v Španiji. Slovenski narod 28. IV. 1937, št. 90. Prim. XXVIII. dokument.

⁹⁹ Dr. Lambert Ehrlich (1878–1942): profesor primerjalnega veroslovja, duhovni vodja akademskega društva Straža z glasilom Straža v viharju.

¹⁰⁰ Dr. Pečjak, tudi v nadaljevanju.

¹⁰¹ Tekstu smo dodali narekovaj, ker je avtor to pozabil storiti.

¹⁰² Kobljar je na robu teksta, pred besedami »urednika«, »nihče« in »jaz ne«, pripisal številke »1)«, »2)«, »3)«, kar pomeni tri teze, ki jih razloži v nadaljevanju teksta.

¹⁰³ Dopis dr. Pečjaka: Uredništvu Doma in sveta! 9. maja 1937. DS v letu 1937, str. 5. Prim. XLII. dokument.

pač tako, da se zmeta prekliče; moje mnenje pa je bilo, da ni mogoče nič drugega, kakor da o tem vprašanju pišemo še nadalje in se vsestransko pojasni. Dr. Pečjak: »DS nima toliko prostora, da bi se špansko vprašanje moglo pojasniti.« »Kaj pa cenzura?« pravim. »Jaz bi je ne imenoval tako?« pravi Pečjak. »Kako pa si to mislite?« »Eden bi moral sestavke brati.« »Vse?« »Vse!« »Kdo bi bil to?« »Jaz.« »Kako si pa to mislite?« »Težko, zelo težko.« »Jaz tudi.« Po skoraj dveurnem govorjenju sem povedal, da bom sklical sotrudnike. Uredniki smo takoj odgovorili,¹⁰⁴ da si mislimo izdajanje samo na osnovi dosedanjega zaupanja in pisateljske časti.

Medtem so se organizirali protesti. Kat. akcija;¹⁰⁵ posamezni zavodi – govorili so tudi na pastoralnih konferencah,¹⁰⁶ protest je sklenila Akad. zveza¹⁰⁷ i. t. d. Ko je nadškof Jeglič zvedel za uredniški odgovor, nam je pisal lepo, naj sprejmemo cenzuro.¹⁰⁸ Jaz sem mu takoj nesel osebno odgovor.¹⁰⁹ Med drugim mi je nadškof rekel, da je ljubljanski škof za to, da list še izhaja (se zdi, da sta si o tem pisala).¹¹⁰ – Za petek, 21. maja, pa sem sklical sestanek sotrudnikov. Sklenili smo vzdržati in se vojskovati do konca ter pripraviti odgovor. V ta namen se skliče nov sestanek. Ta se je vršil 21. maja. Po burnih protestih smo poslali drugi dan deputacijo: Finžgarja, dr. Breznika in dr. Gogala, da povedo naše odločne misli in da zahtevajo svobode za list. Bili so hudi in napovedovali spomenico.

¹⁰⁴ »Gospodu predsedniku KTD dr. Gregoriju Pečjaku!«. 13. V. 1937. DS v letu 1937, str. 6. Prim. XLII. dokument.

¹⁰⁵ Katoliška akcija: Organizacija za sodelovanje laikov pri apostolskem delu. Po letu 1931 je delovala tudi politično, zlasti proti socializmu in komunizmu. Vodil jo je Narodni odbor katoliške akcije, v katerem so bili laiki, pa tudi dr. Joža Basaj (1887–1973): takratni ravnatelj Zadrufne zveze, leta 1945, pred koncem II. svetovne vojne, predsednik enodnevne vlade v Ljubljani; in Ernest Tomec (prim. op. 71).

¹⁰⁶ Mesečna srečanja duhovnikov dekanije.

¹⁰⁷ Akademski zveza je na občnem zboru 7. V. 1937 sprejela izjavo. – Prim. Slovenec 9. V. 1937, str. 2.

¹⁰⁸ Uredništvu revije Dom in svet 15. V. 1937. DS v letu 1937, str. 6–7. Prim. XLII. dokument.

¹⁰⁹ Prevzvišenemu nadškofu dr. Antonu Bonaventuri. Stična. [Koncept pisma s Kobljarjevo pisavo]. V: DS v letu 1937, str. 6–7. Prim. XLII. dokument.

¹¹⁰ Kobljarjev pripis na robu, ki se začinja z besedami: »Med drugim mi je« in konča z besedami »sta si o tem pisala«. Nadškof: Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937); škof: Gregorij Rožman.

Osnutek za spomenico je prevzel F. Terseglav. Predelali smo jo Finžgar, Šolar, oba Vodnika in jaz.¹¹¹ Od osnutka smo ohranili samo bistvo (Terseglavu so spomenico zelo zamerili). Ker se je o tem osnutku že vse razvedelo v uredništvu Slovenca, sem izdelavo in prepis spomenice oskrbel sam, podpise pa je deloma pobral F. Vodnik, večino pa jaz.

2. junija sem jo vrgel v nabiralnik KTD, ker z dr. Pečjakom razpravljati nisem imel časa in ker sem hotel ostati samo med podpisniki.

13. junija sva se sešla s predsednikom na njegovo povabilo. Razgovor je bil neurejen in rezerviran. Krotiti sem se moral že tretjič, da se ne razburim in kaj ne pokvarim.

Ker je predsednik dvomil glede spomenice, o pravilnosti forme, sem izjavil, da so podpisni pravi (spomenico ima namreč sam l. r.) in da sem jo dal v nabiralnik jaz. Očital mi je, da mlade ljudi žalimo, ker jim očitamo nepošteno ravnanje i. t. d. (Opozoril sem ga na grdo in neresnično pisanje »Straže«. Ko odgovarja meni v Krizi besede II¹¹² in da je nepošteno že to, če kdo vpije, da ga kdo pohujšuje.) »Niste odgovorili na naše pismo.«¹¹³ »Smo: 1. da se zlo napačno razlaga in ga ne priznamo, 2. da cenzure ne sprejmemo, in 3. da prosimo, naj se stvar hitro odloči. Odgovorite na našo spomenico.«¹¹⁴ »Če se bo zgodilo, kar je nekdo predlagal zelo hudega,¹¹⁵ vedite, da jaz nisem za to.«¹¹⁶

Opozoril sem ga, naj govoriva naravnost in naj se ne loviva. Potem mi je dejal: Stvar se ne bo popravila, tedaj bi bilo dobro, ko ne morete biti več urednik, da poskrbite za drugega. »Potem sva na cilju in zgovorjena,« sem dejal. »Zakaj niste tega prej povedali. Jutri vzamem rokopise; saj Vam moram povedati še to. Bilo mi je na tem, da se list ohrani, toda ko bi bil list

---

¹¹¹ Obstajajo 3 redakcije besedila. Pripis k besedilu: Predelali: Finžgar, Koblar, Vodnika A. in Fr., Kocbek, Terseglav. 25. V. 1937 v starešinskih prostorih [v Akademskem domu na mestu današnjega vrta hotela Holiday Inn].

¹¹² Prim. op. 98.

¹¹³ Mišljeno je pismo KTD 9. V. 1937. Podpisan Gregorij Pečjak. Objava: DS v letu 1937, str. 5. Uredniki so odgovorili 13. V. 1937. Objava: prav tam, str. 5. Prim. XLII. dokument.

¹¹⁴ Na spomenico 28. V. 1937 odgovarja Pečjak 4. VIII. 1937 s pripisom 5/8. [Dokument]. Objava: DS v letu 1937, str. 12. Prim. XLII. dokument.

¹¹⁵ Domnevno dekan Matija Škerbec, ki je na pastoralni konferenci v Kranju predlagal, da KTD Dom in svet ustavi. Prim. Terseglavovo nedatirano pismo Kobljarju [1937] v Kobljarjevi zapuščini. Prim. dokument XLIII: 149.

¹¹⁶ Tekst »Niste odgovorili /.../ da jaz nisem za to.« je Kobljar pripisal na rob strani. Končni besedi je dodan pozabljen narekovaj.

rešen, bi bilo tudi zame vprašanje, ali bi hotel še biti urednik. Preveč ste me žalili Vi in drugi. Prvi razgovor je bil zame žaljiv, povedal sem Vam, da bi ne bil tega prenesel od nikogar drugega, dali ste brez moje vednosti prenesti rokopise iz stavnice v tiskarno; danes me hočejo ignorirati ljudje, ki ne vedo zakaj.« »Pretrpeli ste res precej za list; a največ zato, ker ste preobčutljivi.« »Če bi bil res kaj občutljiv, bi že davno ne bil več tu.« »Kaj mislite o novem uredniku? Finžgar, Fabijan,¹¹⁷ pa on je že,¹¹⁸ kaj pa Ložar, tudi njegovo ime je nekdo imenoval. Pa drugi ne bodo hoteli pisati. Kaj mislite?« »Boste videli. Samo eno Vam sedaj moram povedati. Edino, kar mi je bilo kdaj resnično žal, je bilo, da sem vnovič šel k DS-u. Tedaj sem moral marsikaj utajiti, da sem Vas kril.«¹¹⁹ »Utajiti ni prava beseda. Tega ne bi bili smeli.« »Le spomnite se: Ložar ne more biti več urednik, ste rekli, jaz pa sem rekel: Ložar bo urednik in mora dobiti zadoščenje za svoje delo, če tudi ga sam pripravim. Žal se je prehitro obrnil in ni razumel položaja. Ali sem mu mogel vse povedati, ne da bi bil Vas kompromitiral in ne njega odbil. Dobro se vsega spominjam.« »Jaz pa bom tudi javno povedal, kaj je bilo vsa zadnja leta od Magajne navzgor.« (Suta l. 1930).¹²⁰ »Prav, tudi mi.« »Odgovorite na našo spomenico, to prosim.« »Če bo sedaj Slovenec pojasnil to vprašanje,¹²¹ ker bo treba, potem bo itak vse v redu. Dom in svet ne bo več izšel. Rokopise bomo plačali. Sicer pa moramo misliti na Boga in Cerkev.« »Res. Ampak, meni se zdi, da je zadeva v prvi vrsti »Slovenčeva«; užaljenost gg. urednikov. – Prosim, odgovorite na spomenico.«

Slovo je bilo težko, skoraj kakor da greva za vedno narazen.

Ukrenil nato ni nihče ničesar. Čakali smo odgovora. Predsednik ni sklical seje KTD. Tudi ko je dr. Fabijan, ki se je mnogo trudil, da ublaži spor in da reši list, urgiral seje in ko je dr. Kulovec tudi svoje povedal¹²² in nič – sem se končno po mnogih premagovanjih odločil, da napišem aut – aut.¹²³ (21. jul.) Odgovor je sledil 24. jul.; odgovoril sem koj drugi dan.

¹¹⁷ *Janez Fabijan*: prim. op. 75.

¹¹⁸ Ali Finžgar kot urednik Mladike ali Fabijan kot urednik Časa.

¹¹⁹ Dodali smo narekovaj, ki očitno manjka.

¹²⁰ *Novela Bogomira Magajne Suta*. DS 1930, str. 197–202.

¹²¹ Španija v *Dom in Svetu* pa globlji pogledi. *Slovenec* 1937, 16.–20. junija, št. 134–138. Prim. op. 97 in XXXIV. dokument.

¹²² Izjavil se je za ohranitev DS. Prim. F. Koblar: Dr. Franc Kulovec. *Nova revija*, št. 209, september 1999, str. 164–165. Prim. še Terseglavovo pismo Koblarju, op. 115.

¹²³ Prim. Koblarjevo pismo 21. VII. 1937 in Pečjakov odgovor 24. VII. 1937 ter Koblarjevo pismo 25. julija. DS v letu 1937, str. 11–12. Prim. XLII. dokument.

Pri pogrebu dr. Puntarja¹²⁴ 26. jul. 1937 sva se menila s predsednikom o tem, kaj sem mu pisal; priče je odklonil, češ da bi bil razgovor zaseben. Opozoril sem, da si jaz ves potek dogodkov zapisujem.¹²⁵

28. jul. sva se vnovič sestala. Pričakoval sem kratkega odloga; sam sem bil tudi pripravljen zelo na kratko. Pa je razgovor tekel mirno, le bolj kakor obujanje spominov. Ponovil sem svoj predlog: DS naj za letos izide, s tem zmagamo sebe in javnost, ki pričakuje ločitve, potem pa se zadeva že kako častno uredi. Dr. P. je mislil.¹²⁶ Pohujšanje je bilo, tudi če bi ga 99% ne opazilo. Le kako bi ga popravili? »Saj to je bilo narobe, da so stvar potegnili iz tistih višin, kjer je bila, v vsakdanjost.« »Kaj pa, ko bi morda Kocbek v »Slovencu« odgovarjal?« Moj odgovor je bil, da bi bilo morda prav, toda »Slovenec« nas je žalil, brez potrebe. »Ne, »Slovenec« je Kocbeka opral suma komunizma.« »Kocbeka ni v Ljubljani, je na Francoskem, nimam njegovega naslova.« »Še eno bi mislil, ali bi ne bilo po tolikem trpljenju prav, ko bi se vsi našli in se skušali spraviti – samo na prof. Tomca bo težko vplivati.« »To sem že predlagal v svojem odgovoru.«¹²⁷ »Pa tam ste bili tako grobi.« »Zaradi Lenčka? Res, vračal sem, čeprav mi ni bilo po srcu, ampak Vi ste šele drugi, ki mi pravi, da sem bil grob, nihče mi drugače še ni tega očital – narobe. Pa pogledjte, ali bi ne bilo prav, da bi bil urednik kdaj načelstvu razložil eno in drugo, kar se sicer samo napihuje od drugih. Prejšnja leta, že davno, sem Vam predlagal – pa zastonj.« »Ampak ta Vaša spomenica, to je nekaj hudega! Prav za prav se je začela že s prvo spomenico o božiču, do tiste bi ne bilo smelo priti, ampak bi bili Vi sami morali priti s predlogi.« »G. predsednik, ali se ne spomnite, koliko sva drug drugega utrujala z razgovori, ki niso imeli uspeha. To je moralo biti.« »Kaj tedaj konkretnega predlagate za sejo?« »Kakor sem rekel. List naj izide do konca, medtem pojasnimo drug drugemu, kar gre komu, morda se najdemo, ločiti se ne smemo.« »Govorite še z dr. Fabijanom, kako bodo drugi odborniki sodili, ne vem.« Ločila sva se oba zadovoljna.

---

¹²⁴ *Josip Puntar* (1888–1937): kulturni in politični zgodovinar, prešernoslovec, bibliotekar.

¹²⁵ Stavak »Opozoril sem /.../ potek dogodkov zapisujem.« je Kobljarjev pripis na robu teksta.

¹²⁶ Kobljar je na tem mestu tekst dopolnil s pripisom na robu, ne da bi ga povsem sintaktično uskladi, zato je kljub vejici za besedo »mislil« začel pripis z veliko začetnico »Pohujšanje je bilo /.../«. Za besedama »Kaj pa« se robni pripis konča in tekst se spet nadaljuje na začetku leve strani lista »ko bi morda Kocbek v »Slovencu« odgovarjal?«.

¹²⁷ Navzkrižja in nasprotja. Prim. op. 79.

Naslednja seja KTD se gotovo ni izvršila ugodno. Dr. Pečjak najbrž ni podal dobrega poročila. Vem tudi, da je med njim in dr. Kulovcem, ki je zahteval hitre in ugodne rešitve, prišlo do nasprotja. Posamezni člani so drug za drugim odšli; med prvimi dr. A. Ušeničnik.¹²⁸ Menda ni prišlo do kakega sklepa. Nato je prišel odgovor dr. P. (z dne 4. avg.) – odgovoril sem mu (koncept priložen). Ob istem času je izšel »Škofijski list« z obsodbo. – Pred tem se je izvršil pritisk na posamezne podpisnike spomenice; dr. Pogačnik¹²⁹ baje zaradi podpisa propadel na univerzi.

Prišel je Bohinj.¹³⁰ Silne intrige proti sestanku. Prepoved bogoslovcem: »Kjer so dominsvetovci, tam nimate nič iskati.« Je menda dejal gen. vikar Nadrah.¹³¹ Škof pošlje dr. Ehrlicha kot svojega zastopnika. Drugi dan zborovanja (med Cajnkarjevim¹³² predavanjem) prikorakajo na zborovanje korporativno dr. Ehrlich, dr. Zupan,¹³³ dr. Capuder, prof. Tomec, prof. Žitko,¹³⁴ dr. Žebot,¹³⁵ dr. Odar,¹³⁶ misijonar Tavčar¹³⁷ kot kaka žandarska patrolja. Po Cajnkarjevem predavanju nastopi dr. Ehrlich ex offio,¹³⁸ prebere škofov dekret, pove, da bo v imenu cerkvene oblasti poslušal in poročal, ker gre za važna vprašanja, ki Cerkev eminentno zanimajo; poslušal bo z dobro voljo, toda v smislu svoje naloge; med drugim rahlo omeni tudi to, da škof sestanek pozdravlja. Nato potegne iz žepa še Škof. list¹³⁹ in prebere škof. obsodbo;

¹²⁸ Prim. F. Koblar: Dr. Franc Kulovec. Nova revija, september 1999, št. 209, str. 165.

¹²⁹ Prim. op. 86.

¹³⁰ Zborovanje katoliških visokošolskih društev: Danice, Zarje in Savice avgusta 1937 v Bohinju. Koblar je sodeloval s predavanjem Svoboda duha in kulturna rast.

¹³¹ Ignacij Nadrah (1868–1983): generalni vikar, prošt.

¹³² Stanko Cajnkar (1900–1977): pisatelj in teolog, profesor bibličnih ved na bogoslovju v Mariboru, profesor verouka na Ptujju, med II. svetovno vojno kaplan v Dolnji Košani na Krasu, od koder odšel k partizanom, profesor biblične teologije na Teološki fakulteti v Ljubljani.

¹³³ Dr. Alojzij Zupan (1891–1941): stolni kanonik, nečak F. S. Finžgarja. Duhovni vodja Mladcev Kristusa Kralja.

¹³⁴ Vladimir Žitko (1903–1954): profesor matematike, fizike in kemije.

¹³⁵ Dr. Ciril Žebot (1914–1989, Washington): pravnik, ekonomist in politik. Eden vodilnih članov Straže.

¹³⁶ Dr. Alojzij Odar (1902–1953, Buenos Aires): profesor cerkvenega prava na Teološki in Pravni fakulteti.

¹³⁷ Tomaž Tavčar (1887–1971): redovnik Congregaciae missioni.

¹³⁸ Po službeni dolžnosti.

¹³⁹ Škofijski list, 2. avgusta 1937. DS v letu 1937, str. 12. Prim. XLII. dokument.

dostavi, da to osebno prof. Kocbeka ne zadene, da to ni nič tako hudega (Fénelon),¹⁴⁰ da bo že kako popravil, ali on ali uredništvo i. t. d.

Nato sem na kratko odvrnil, da sprejemamo škofov pozdrav (to sem namenoma poudaril), da pa je treba tudi na to odgovoriti, kar je kasneje dr. Ehrlich omenjal. Kocbeka ni tu, zato se čutim posebno poklicanega, da povem: Zadeva DS bi bila že davno urejena. Tudi to, kar je dr. Ehrlich omenil; zakaj ni, vemo, ker DS doslej še ni mogel iziti, zakaj pa ni mogel iziti, o tem ne moremo tu razpravljati. Če bi to začeli, potem bi se ne razšli mirno: odložimo te stvari za Ljubljano, tam pa morda v jeseni enkrat napravimo parlament, ki bi zasedal toliko časa, da si vse povemo v obraz, in če smo kristjani, bomo, kdor je kriv, morali reči: *Mea culpa*. (Veliko odobravanje – kakršnega dr. Ehrlich zase ni imel.)

Nato mi pove dr. Ehrlich, da ima sporočilo od škofa in da bi rad na samem z menoj govoril. Popoldne sem ga poklical. Pravi: škof mi je naročil in tudi dr. Pečjak ve, naj bi DS letos izšel do kraja, naj bi morda na kak način, ali da prinese škofijskega lista sodbo ali da bi Kocbek kaj napisal, s čimer bi se KTD strinjalo – stvar bi bila popravljena in nihče naj bi ničesar več ne pisal, tudi mi ne. Tedaj sem jih mu toliko povedal, da ni nič ugovarjal. Med drugim: »Stvar bi bila že davno urejena, ali bi je sploh ne bilo, če ne bi bilo Vas. Vi ste vsega krivi, Vi ste začeli sovraštvo proti DS, Vi ste vse ostrine še povečali, povejte mi, zakaj?« Nekoliko se je izgovarjal na Janežičeve članke,¹⁴¹ toda ni mogel ničesar navesti v svojo obrambo.

Po Bohinju dr. Pečjaka nisem mogel dobiti po telefonu. 20. avg., predno sem odhajal v Salzburg,¹⁴² ga pokličem. Povem, da nekaj dni ne bom še mogel priti k razgovoru. »Kaj bo z DS!« zavzdihne. »Kaj, 4 mesece se Vam ni mudilo, zdaj Vam gre za en teden?« Prosi me, da bi prišel, preden skličem sodelavce. Ko sem (menda 31. avg.) prišel k njemu, sva bila kratka in kaj malo prijazna: »Nimam predloga, tudi nisem dobil pooblastila. Odgovor je podan v sklepu KTD¹⁴³ 4. maja;¹⁴⁴ kar sem še storil, sem dodal le svoje misli,

---

¹⁴⁰ *Fénelon François de Salignac de la Mothe* (1655–1715): pedagoški pisatelj, vzgojitelj na dvoru Ludvika XIV., nadškof. Kot pristaš kvietistične doktrine je prišel v spor z Vatikanom in dvorom. Njegovo delo *Explication des maximes des Saints* je bilo na indeksu.

¹⁴¹ *Žitomir Janežič* (1906–?): v Ljubljani je študiral bogoslovje kot študent škofije v Skopju. Ukvarjal se je s kulturnimi in verskimi vprašanji. Prim. članka: V globinah nasprotja. (K filozofiji mladinskega gibanja); DS 1933, str. 489–495; Duh in forma, DS 1934, str. 121–130. Njegova pisma iz let 1935 in 1936 so v Kobljarjevi zapuščini.

¹⁴² Kot udeleženeč kongresa evropskih radijskih postaj.

¹⁴³ Kobljar je najprej napisal »v spomenici«, a je drugo besedo prečrtal in nadjno napisal »sklepu KTD«.

da se ne bi zdelo, da so zveze pretrgane.« »Čemu sva se potem toliko pogovarjala.« »Nisva se razumela, jaz sem Vam že povedal, da sem 13. jun. med drugim povedal sklep odboru.«¹⁴⁵

Kasneje sem sklical ožji sestanek sotrudnikov. Povedal sem, da hoče uredništvo demisionirati radi ravnanja KTD in zlasti ravnanja sovražnikov. Potrjeno. Dr. Gogala omenja svoj razgovor s škofom. – Nato smo pripravili odgovor uredništva.¹⁴⁶ Nesel sem ga sam. Dr. P. je bil zelo prepadel. V razgovoru je omenil, da so bile ostrine, s katerimi se je stvar prijala, krive, da se ni zadeva mirno rešila. Skoraj da je namigoval na Borce in Stražo. Zvečer istega dne so se sešli sotrudniki. Odobrili so odstop. Po mojem kratkem poročilu so sklenili, da se skupina DS ne razide, ampak ostane. Borimo se za svobodo in resnico,¹⁴⁷ moramo vztrajati v boju in žrtvovati, kar se da. Misel o svojem listu je obveljala, tudi vodstvo naj ostane staro.

7. okt. nov sestanek. Govorili že konkretnije o listu. Mnenja še deljena o izvedbi, a edini v tem, da ne odnehamo.

8. okt. me je klical dr. P. 9. sva se sešla. Predlaga: DS likvidirajmo skupno, tako da ne bo osti na nobeni strani. Izdajmo letnik, morda ves do kraja skupaj, ker bomo kasneje gotovo skupaj prišli.¹⁴⁸ Ali bi pisatelji dali svoje rokopise. Jaz: »Skupina DS noče likvidirati, mi hočemo list, svoboden.« »V tem smo si tako različnega mišljenja, da se to ne bo moglo izvršiti. Nikoli niste prišli z mislijo, kako bi se mirno izvršila poprava.« Jaz sem odločno zavrnil, ga spomnil prvega sestanka, kako je kasneje dejal, da nimamo toliko prostora, da bi to prav pojasnili, in da so vse ostrine od zunaj gnale zadevo v ožine, mesto da bi se na tihem in mirno pogovorili; zadevo bi bilo treba obravnavati z zaupanjem in svobodno. Zato gotovo ne bo šel nihče sedaj stvari, ki je splošna znana, pokrivat, ali reševat zadrege založnika. »Mi nismo hoteli tega, kar je, nismo zadrževali DS, nasprotno, ves čas prosili, naj se čim prej reši.« Dr. P. je govoril še o Cajnkarkju,¹⁴⁹ da bi dobil dovoljenje on, če ga že ni

---

¹⁴⁴ Sklep načelstva KTD 4. V. 1937. Prim. dopis Gregorija Pečjaka uredništvu Doma in sveta 9. V. 1937. DS v letu 1937, str. 5. Prim. XLII. dokument.

¹⁴⁵ Sklep načelstva KTD 4. V. 1937. Glej zgornjo opombo.

¹⁴⁶ Gospodu predsedniku KTD dr. Gregoriju Pečjaku. [28. IX. 1937] v: DS v letu 1937, str. 13–14. Prim. XLII. dokument.

¹⁴⁷ Med besedama »resnico,« in »moramo vztrajati« je Koblar napisal »mi smo tisti, ki«, vendar je te besede prečrтал.

¹⁴⁸ »ker bomo kasneje gotovo skupaj prišli.« je Koblarjev pripis na robu strani, vendar je avtor zaznamoval, kam spada v tekstu.

¹⁴⁹ O drami Stanka Cajnkarkja Potopljeni svet, DS 1937/38, št. 1, str. 34–42. Zaradi nasprotovanja, zlasti mariborskih cerkvenih krogov, je izšlo samo prvo dejanje. Dra-

i. t. d. Jaz sem mu dal malo upanja, da bi kak sotrudnik hotel dati rokopis za likvidacijo – sicer pa naj se obrne še na koga, morda Finžgarja, morda bi on hotel likvidirati.

22. X. Povedal dr. Pečjaku: Na likvidaciji DS nismo interesirani, naj napravi, kakor hoče. Mi hočemo list. Ker ga, kakor se zdi, ne bomo imeli, je zanj.¹⁵⁰

---

ma je v celoti izšla pri Novi založbi 1938. – Prim. F. S. Finžgar: Spoznanje in do-gajanje. DS v letu 1937, str. 15–16. Prim. XLII. dokument. F. S. Finžgar: Izbrana dela VII. Celje, Mohorjeva družba 1962, str. 234, 300, 330. Prim. pismo Koblarju 8. V. 1937 v Koblarjevi zapuščini.

¹⁵⁰ Tukaj se Koblarjev rokopis konča.

II

DOM IN SVET¹

FRANCE KOBLAR

Največ življenja, dobre volje, pa tudi bolečin je terjal Dom in svet. To je bila moja usoda od takrat, ko sem se spustil v uredništvo,² do takrat, ko sem ga izpustil iz rok in sem se umaknil pod udarci, ki so padali, že dolgo pripravljene in dobro premišljene. Zato bom to poglavje pisal tu in tam obsežneje; v njem je tragika katoliškega kulturnega mladinstva, tudi tragika kulture same.

Izidor Cankar je dvignil list³ v umetnostno revijo in prvi opravičil vero v možnost katoliškega svobodnega principa – nasproti Mahničevi trdi dogmatičnosti in amuzični vzgojnosti. Povzdignil je Finžgarja do umetnika («Dekla Ančka, »Boji«)⁴ in zaživel je Pregelj.⁵ Pa kakor svoj čas »Ančka«, tako je razburil duhove, in še mnogo bolj, »Plebanus Joannes«.⁶ Kakor v varstvo pridejan se je zdel 1922 urednik Silvin Sardenko,⁷ toda še to leto je prišla nova kriza – sprožile so jo Meštrovíceve podobe,⁸ Stelè se je sredi leta umaknil, zato smo se Merharju začeli odtegovati tudi drugi sotrudniki, splošno pa

---

¹ Ta tekst je bil objavljen – brez opomb – v knjigi spominov: France Koblar: Moj obračun. Založila Slovenska matica v Ljubljani 1976, str. 123–140. Čas nastanka: 22. in 23. IV. 1945.

² Leta 1923.

³ Urejal ga je v letih 1914–18.

⁴ Dekla Ančka. DS 1913; Boji. DS 1915, 1916. Izidor Cankar je vplival na list, še preden je sprejel uredništvo. Prim. Izidor Cankar: Lepslovje – eseji – kritika II. Ljubljana, Slovenska matica 1969, str. 403; F. S. Finžgar: Izbrana dela VII. Celje, Mohorjeva družba 1962, str. 233.

⁵ Ožep. DS 1914; Tlačani. DS 1915; Balade v prozi. DS 1917; Zadnji upornik. DS 1918.

⁶ Prim. op. I: 6.

⁷ Prim. op. I: 3.

⁸ Prim. op. I: 5.

je žela veliko nevoljo sprememba formata.⁹ Prihajala je potreba po razjasnitvi bistvenih vprašanj, zlasti, ali naj imamo katoličani umetnostno revijo. Nekateri so želeli stari Dom in svet kot družinski list, ki naj bi ga izdajala Mohorjeva družba, Katoliško tiskovno društvo¹⁰ pa naj bi ustanovilo nov umetnostni list. Tako bi – so mislili – ostala stara tradicija Doma in sveta nedotaknjena, umetnosti in znanosti pa naj se odpre, skupaj s Časom,¹¹ novo glasilo. Pa KTD ni hotelo dati Mohorjevi Doma in sveta, Leonova družba ni pustila Časa, tako je ostal Dom in svet v tiskarni KTD in v svoji novi umetnostni smeri, Mohorjeva pa je pod Finžgarjevim uredništvom prevzela od Goričanov¹² Mladiko. To se je zgodilo potem, ko je na željo škofa Jegliča dr. Anton Breznik podal referat¹³ o stanju literature pri katoličanih in o njenih potrebah. Da bi pomiril duhove, je škof to zasebno poročilo duhovnikom objavil v škofijskem listu Vzajemnost (1922).

V jeseni 1922 je prišel k meni odbornik KTD dr. Kulovec¹⁴ in me v imenu odbora začel pridobivati za uredništvo. Povedal mi je tudi sklep, da mi poskrbe za stanovanje v hiši, ki jo je tedaj zidalo KTD (že četrto leto sem se zastonj trudil, da dobim stanovanje, družina je bila še vedno v Železnikih in vsako soboto sem se vozil domov). Tudi tovariši so bolj in bolj prihajali s to mislijo, sam pa sem hotel še študirati (treba mi je bilo izpita iz latinščine) in se za uredniško delo bolje pripraviti. Končno sem prelatu Kalanu¹⁵ povedal, da poizkusim – le s stanovanjem se nisem hotel vezati. Na sestanku sotrudnikov, bilo jih je okoli 20 – med njimi mnogi starejši (Finžgar, Debevec, Steska, Dostal, Volč, Pečjak, Grivec, Mantuani, Ušeničnik)¹⁶ – je prelat Kalan še enkrat Dom in svetovo zadevo predložil odbornikom KTD in sotrudnikom Doma in sveta; bile so hude debate in obračunavanja, in ko je končno obveljala potreba lista, je prišla določitev uredništva. Grivec je predlagal, da poleg

---

⁹ Prim. op. I: 2.

¹⁰ KTD. Prim. op. I: 9.

¹¹ Čas. Znanstvena revija Leonove družbe, izhajala v letih 1907–1942.

¹² Goriška Mohorjeva družba.

¹³ Prim. op. I: 8.

¹⁴ Prim. op. I: 10.

¹⁵ Prim. op. I: 12.

¹⁶ *Jože Debevec*: prim. op. I: 42. – *Viktor Steska* (1868–1940): umetnostni zgodovinar, leposlovec. – *Josip Dostal* (1872–1954): teolog, umetnostni zgodovinar. – *Volč*: verjetno Josip Volc (1869–1958): stolni kanonik in prelat, nabožni pisatelj, ali pa Alojzij Volc, škofijski tajnik. – *Gregorij Pečjak*: prim. op. I: 24. Kot predsednik KTD je nasledil Andreja Kalana. – *Franc Grivec*: prim. op. I: 15. – *Josip Mantuani*: prim. op. I: 13.

mene ohranijo še Merharja (pri podobah naj bi pomagal Dostal), jaz pa sem delal, da sprejemam uredništvo, a ne sam, pač pa v zvezi s Steletom, ki bi urejal umetnostni del. Tako je zmagala mlajša in laična struja, kar nekaterim, zlasti prizadetim, ni bilo prav (prim. Merharjevo »Slovo« na koncu DS 1922;¹⁷ ni dovolil niti najinega programa na platnicah, izšel je na posebnem listu).

Kljub temu, da se je lista vse oprijelo z veseljem, je bilo treba iskati novih sotrudnikov in izbirati med dosedanjimi. Nekdanja kat.¹⁸ moderna (Lovrenčič, Remec, Majcen, Velikonja) je bila začela nekako pešati. Lovrenčič¹⁹ je pisal že redko dobre pesmi, pač pa široke, nesodobne romane, ki mu jih nisem mogel prinašati – uhajal je drugam. Majcnu²⁰ so prejšnje leto izgubili povest »Detinstvo«, na kateri je posebno visel – in ga zagrenili, zato se je bolj in bolj zarival v uradovanje (vendar je prvo leto veliko pomagal), kmalu je odšel v Maribor in nato v Beograd. Velikonja²¹ je postajal razumsko zavit, Remec²² pa špekuliral samo z novo dramatično formo, in ker sem imel že dve Jalnovi drami²³ in njegove »Magde« nisem mogel sprejeti, jo je nesel v Ljubljanski zvon. Bevk se je počasi začel razvijati v širšega novelista – Cankar mi je očital, da Bevka preveč omalovažujem²⁴ – sploh je bilo z dosedanjimi sotrudniki težko. Za široki krog sotrudnikov, za vse njihovo blago ni bilo prostora, ker je bil obseg posamezne številke skrajno stisnjen, zlasti pa ni bilo mogoče prinašati poezije ekspresionistov, ki so se s silo postavljali k Domu in svetu. Za Seliškarja,²⁵ enega izmed novih pesnikov, sem čutil, da ga bom moral kmalu izgubiti, Jarc²⁶ ni bil stalen, tudi Bevk je hotel pisati v Ljubljanski zvon (čeprav pod psevdonimom)²⁷ – meni pa je bilo za to, da dobi list jasno, enotno moderno katoliško smer, borbena po duhu in živo v umetnostnih prizadevanjih. Zato je bilo težko tudi z Meškom²⁸ in Merharjem, Finž-

¹⁷ Prim. »Dom in svet« o sebi. V Ljubljani, 30. novembra 1922. DS 1922, str. 480.

¹⁸ Katoliška.

¹⁹ Prim. op. I: 21.

²⁰ Prim. op. I: 18, 19.

²¹ Prim. op. I: 86.

²² *Alojzij Remec* (1886–1952): pesnik, pripovednik, dramatik. Pravniki, do leta 1941 župan na Ptujju.

²³ Dom. DS 1923; Srenja. DS 1924.

²⁴ Najbrž na podlagi Koblarjevih ocen v DS.

²⁵ Sodeloval je do leta 1928.

²⁶ Prim. op. I: 58.

²⁷ Njegovi psevdonimi v Ljubljanskem zvonu: Jože Jeram, Tone Čemažar, Pavle Sedmak, Jerko Jermol, France Seljak.

²⁸ *Franc Ksaver Meško* (1874–1964): pesnik, pripovednik, dramatik, duhovnik.

garja pa ni bilo mogoče pripraviti, da bi pri svojem mladikovanju²⁹ kaj več pisal, čeprav je vedno obljubljal avtobiografski roman (napisal je dve poglavji).³⁰ Prav njegova Mladika, ki je le prerada segala čez meje družinskega lista, je večkrat gnala Dom in svet v stiske in ga privijala navzgor – marsikdo je mislil, da za Dom in svet mora loviti samo problematiko. To je bilo zlasti pri Preglju, ki je vsako leto prinašal nove oblikovne špekulacije. A Pregelj je bil takrat v razmahu in njegova moč je bila tudi moč Doma in sveta. Pa so ga kmalu začeli vleči drugam³¹ in uporabljati za tendenco. Take so bile težave prvih let, ko je bilo po eni strani gradiva preveč, da bi ga bilo mogoče enotno urediti, a premalo, da bi bilo mogoče dati samo eno izrazito smer. Sicer pa bodi revija vedno pregled, sled razvoja, ne pa skladišče. In prav to so težko razumeli sodržniki in naročniki.

Sodržniki smo si bili v splošnem prijatelji, razen če pozabim na Pregljeva rogoviljenja,³² kadar ga je dobil pod kapo – takrat smo vsi doživljali čudovita presenečenja! Večkrat smo se shajali pri Finžgarju ali v kaki gostilni,³³ vendar le ožji krog. – Prvi večji udarec je prišel 1926 – ob Cankarjevi ločitvi.³⁴ Te dogodke bom pojasnil na drugem mestu,³⁵ tu moram samo povedati, da je bila ta ločitev največja preizkušnja tudi za Dom in svet. Najprej sva urednika – po dolgih posvetovanjih in mukah – objavila izjavo o inkriminiranem mestu v njegovem govoru³⁶ ob 50-letnici Ivana Cankarja, nato se je bilo treba spriznati z mislijo, da Izidor ne bo mogel več sodelovati. To je bilo tem hujše, ker ga prej vsa leta ni bilo mogoče pripraviti, da bi kaj napisal, sedaj pa je bil pripravljen pridno pomagati in je to leto začel priobčevati svojo razpravo o stilih v umetnosti.³⁷ Bili smo kakor osiroteli, osramočeni in pritisnjeni k tlom. Do sedaj se je vsako leto posebej načenjalo ekonomsko vprašanje Doma in sveta, a prelat Kalan je znal težave odriniti – zdaj je bil tudi sam kot Izidorjev varuh premagan in razžaljen. KTD je dobilo

---

²⁹ Prim. op. I: 16.

³⁰ Koblar v uvodu k Finžgarjevim Izbranim delom VII. Celje, Mohorjeva družba 1962, str. 364–365, omenja tri poglavja. Objavljena so v Izbranih delih IV. Celje, Mohorjeva družba 1961, str. 239–256.

³¹ Objava njegove novele Thabiti kumi v Sodobnosti 1933.

³² Prim. France Koblar: Ivan Pregelj. V zborniku: Ivan Pregelj. Uredil Marjan Dolgan. Interpretacije 9. Ljubljana, Nova revija 1999, str. 21–25.

³³ Večinoma v Unionski kleti.

³⁴ Prim. op. I: 30.

³⁵ Prim. op. I: 30.

³⁶ Prim. op. I: 32.

³⁷ Prim. op. I: 31.

kmalu novega predsednika, ki je bil že prej vnet, a zelo bridek zagovornik Doma in sveta – dr. Pečjaka. Koliko sva ob času Izidorjeve krize³⁸ prehodila in presedela v hudih razgovorih – in bila na koncu tam kakor v začetku!

Poslej so obstoj lista vsako leto sproti reševali in mu vedno prepozno podaljšali življenje – urednika sva izgubljala veselje in potrpljenje, vrhu tega pa je bilo treba prenašati neprestane spotikljaje, zdaj ob podobah, zdaj ob vsebini lista. Vse to je bilo treba sotrudnikom prikrivati in ne razglašati, ko smo vedno poudarjali svojo svobodnost in smo jo hoteli tudi ohraniti ali si jo vsaj priboriti. Urednika sva začela misliti, da si poiščeva nasledstvo, in res za leto 1929 pridobila dr. Rajka Ložarja za souredništvo, a se je ne vem kako odtegnil, leta 1930 pa Antona Vodnika, ki je sodeloval kot urednik le prvega pol leta in pokazal premalo podjetnosti. Ob najinem odstopanju je dozorela izvolitev novega uredništva na koncu 1930. Prevzeli so list Tine Debeljak,³⁹ dr. Ložar⁴⁰ in A. Vodnik.⁴¹ Nemirni in neuravnovešeni elementi so to vodstvo mladih (midva s Steletom sva jim bila »staro-mlada«) skušali poudariti kot zmago nove struje, a ta struja sama se je pokazala šele čez dve leti – kot notranja odtujitev in odcepitev.⁴² Takrat se nasprotja še niso čutila, zlasti ne v novem uredništvu; kmalu pa se je pokazalo, da v idejni enotnosti Dom in sveta poka oziroma da borbenost začenja dobivati znamenja osebnih kriz in preloma.⁴³ V začetku je bilo treba pokazati, da celota ni nič trpela, sodeloval sem takoj v prvi številki – pisal sem razpravo o Finžgarju⁴⁴ – kasneje pa so osebna trenja oba bivša urednika odmaknila v stran – oba sva takrat imela dovolj drugega dela, jaz sem pripravljal prevod »Faraona«⁴⁵ in odlašal razne ocene za Dom in svet⁴⁶ (naslednje leto sem jih strnil v majhno monografijo o Bevku).

Že ob koncu 1932 je butnila na dan nova kriza – ekonomska in uredniška. Založnica je hotela za urednika spet mene, zadeva se je zapletla, dokler ni dobila značaja neprijaznosti med starejšimi in mlajšimi. Takrat sem veliko časa izgubil v pogovarjanju dr. Ložarja in Boža Voduška – končno KTD ni hotelo več pristati na samega dr. Ložarja; mladi pa so se branili vsake spre-

---

³⁸ Prim. op. I: 30.

³⁹ Prim. op. I: 44. Tine Debeljak je bil sourednik DS 1931.

⁴⁰ Prim. op. I: 41. Rajko Ložar je bil sourednik DS 1931–32.

⁴¹ Prim. op. I: 42.

⁴² Prim. op. I: 64.

⁴³ Prim. op. I: 55. Voduškova ideološka in politična ločitev od krščanstva.

⁴⁴ France Koblar: F. S. Finžgar. DS 1931, str. 1–6; 119–139.

⁴⁵ Bolesław Prus: Faraon. I.–III. del. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1932–33.

⁴⁶ France Koblar: France Bevk. DS 1933, str. 183–190.

II. FRANCE KOBLAR: DOM IN SVET

---

membe v uredništvu, kakor so trdili, ne iz idejnih, ampak iz načelnih razlogov. Začeli so se zbirati v svoj krog in napovedovali boj in odcepitev.⁴⁷ Povod za nerazpoloženje je dal predvsem tajnik Jugoslovanske knjigarne Silvester Škerl,⁴⁸ ki je rad kaj po svoje obrnil in s svojimi širokimi razgovori hotel igrati važno osebo, pa spravljal v nejevoljo že nezadovoljne elemente pri Domu in svetu. Končno je šlo za to, ali se list ohrani ali opusti – nobena stran ni popustila. Že precéj pozno 1932 dobim od KTD prošnjo, da rešim krizo in izpeljem Dom in svet – pa tudi drugi, predvsem Breznik in Šolar, so mi prigovarjali, celo nekateri mladi. Pogovarjal sem dr. Ložarja, ker je bilo zastoj, sem poprosil Steleta za pomoč in se odločil – k uredništvu pa sva pritegnila tudi zastopnika mlajših sotrudnikov, Franceta Vodnika.⁴⁹ Nekateri mlajši sotrudniki so se takoj vdali, drugi so ostali trdni, sklenili so opozicijo v Krogu,⁵⁰ ki je to leto (1933) izdal svojo knjigo, toda razvoj pri posameznih je šel v smer, ki bi je Dom in svet tudi kot mladokatoliški list ne mogel sprejeti v svoje okrilje (Božo Vodušek, Magajna).⁵¹

V tem, da sem vnovič sprejel uredništvo, je bila moja tragična krivda. Hoteli smo rešiti neki voz, pa so se napravili novi vozli – zakaj naše katoliške sile so se krotovičile že nekaj časa v tako imenovanem mladinskem gibanju, do veljave pa so prihajale izrazito politične in reakcionarne struje – in vožnja skozi take tesni je bila težka. Zgodovinar tega časa bo moral skrbno pregledati, kako so nastali posamezni prelomi, odkod izvira tista silna neskladnost med ljudmi in strujami; odkod nasprotja, sovraštvo, obračunavanja – in končno tista velika škoda, ki jo danes trpi v moralnem in narodnem pogledu naš narod, velika prevara ali slepota – laž današnjih dni.⁵² Vse to je med seboj v neposredni zvezi. Za to delo bi bilo treba skrbnega kronista – pa ga najbrž ni, moj spomin in moja presoja sta morda preveč vezana na osebne dogodke; vendar bom skušal po vesti, svojem spominu in spoznanju poiskati razvojne niti. V sporu za Dom in svet sem napravljajl nekaj zapiskov,⁵³ pa ne do konca – osnovno vprašanje pa sem zgrabil v DS 1936 v »Navzkrižjih in nasprotjih«, ki mi jih do danes še ni nihče ovrgetl.

Prvi krivec nezdravih razmer in nezadovoljnosti so bile politične razmere. V boju za moč in oblast doma in v državi – zlasti proti centralističnim stran-

---

⁴⁷ Prim. op. I: 58.

⁴⁸ Prim. op. I: 59.

⁴⁹ Prim. op. I: 58.

⁵⁰ Prim. op. I: 64.

⁵¹ *Božo Vodušek*: prim. op. I: 55, 64. – *Bogomir Magajna*: prim. op. I: 64, 66.

⁵² Katoliška politika med II. svetovno vojno.

⁵³ Prim. I. dokument v tej knjigi.

kam – so odločala bolj gesla kakor ljudje, bolj program kakor načelnost – kar je vznemirjalo marsikakega mladega človeka, ki je vse bolj elementarno občutil verske, narodne in stanovske odločitve svojega časa. Politiki so bili starejši, sicer izkušeni, a v prejšnje čase obrnjeni ljudje; iz svoje strankarske doslednosti⁵⁴ so sicer sprejemali nase žrtve, ki so nastale iz boja, a v duha porajajočega se osebnostnega človeka in v novo socialno občutje niso mogli prodreti. Njihovo geslo je bila disciplina in enotnost. Še vedno so mislili, da se mora vse prosvetno, socialno, kulturno in tudi versko delo vezati v enoten politični cilj. Značaj verske politične stranke je uklepal vse moči v en zadnji namen: podpirati politiko. Tako so v splošnem mislili poprečni izobraženci, o kaki hierarhiji vrednot, o njihovi pravi razporeditvi in poglobitvi se je malokomu sanjalo – vse je šlo na široko in povrhu. V tej politični omami je malokdo opazil in še teže pravično presodil posamezne umike mladih ljudi – zlasti pa tako imenovano mladinsko gibanje⁵⁵ v drugi polovici 20. let. Mladina si je zaželela globljega duhovnega življenja, zlasti verskega, uvajali so liturgično molitev, na sestankih so gojili tovarištvo, narodno in kulturno delo so hoteli poglobiti z osebnostno povezanostjo, smisel za naravo naj bi odprl človeku spet smisel za čisto lepoto. To novo romantično in duhovno stremljenje ni moglo zadovoljiti dedičev in pristašev stare naše prebuje, ki se je opravljala na shodih in manifestacijah, pri veselicah in v društvih. Odkrito priznam, da sem sicer vedno čutil, da sem med mlajšimi, a marsikaj vsega tega nisem razumel oziroma je šlo mimo mene – starejši so se posmehovali, posamezni so bili tudi ogorčeni, nekateri so odkrili že modernizem in so z verskimi ali političnimi avtoritetami skušali mladino ovirati. Glavno orožje je bilo že tedaj vzbujanje nezaupanja in povečevanje posameznih napak. Neprijeten je bil tudi Wittigov primer⁵⁶ v nemškem mladinskem gibanju. Pri nas je ta mladina prinesla novo življenjsko čustvo, večjo versko in kulturno neposrednost – in če bi se bilo vse moglo harmonično in neovirano razviti, bi bili doživeli pravo

⁵⁴ Kot člani Slovenske ljudske stranke ali Jugoslovanske radikalne zveze.

⁵⁵ Prim. France Vodnik: Mladinsko vprašanje, DS 1934, str. 302: »Bistvo križarskega gibanja je bilo prav iskanje skladnosti med vitalnostjo in duhovnostjo, naravo in nadnaravo, kulturo in religijo.« Glasilo gibanja sta bili Križ na gori (1924–27) in Križ (1928–30). Prim. tudi Janez Gradišnik: Kako je nastalo Dejanje. V: Človek je utihnil. Spomenu Edvarda Kocbeka. Uredil J. Gradišnik. Celje, Mohorjeva družba 1983, str. 53–57.

⁵⁶ *Josef Wittig* (1877–1939): profesor cerkvene zgodovine. Njegovo delo *Widerspruch zur katholischen Kirche* je bilo na indeksu. Ekskomuniciran l. 1926 in pred smrtjo emeritiran.

II. FRANCE KOBLAR: DOM IN SVET

---

prebujenje katolištva pri mladini, ne pa razočaranj. Križ na gori in Križ sta končno opešala, oziroma postala žrtev nerazumevanja in nasprotovanja.

Tudi nova kriza Doma in sveta 1932 je kazala zagrenelost na eni, nezaupanje na drugi strani. In čeprav se list ni mogel spuščati v neposredno reševanje političnih in verskih vprašanj, je bila njegova pot sama po sebi na strani svobodnejšega, kulturno tvornega in v osebne globine prodirajočega mladega rodu. Treba je bilo zlasti premagati zagrenelost in usmeriti mlade sile k bistvu, k iskrenemu in katoliško čutečemu delu. Leto 1933 je bilo zelo težko, komaj smo prerili. Pregelj je pešal.⁵⁷ Mladi Miško Kranjec⁵⁸ – ki sem ga 1930 začel spoznavati in oblikovati in je 1931 pod novim uredništvom nastopil v Domu in svetu – je kazal, da ga bodo pridržali drugod, tam, kjer so se vidneje kazali vplivi socialne revolucije.⁵⁹ Leta 1934 sem spet pridobil Kocbeka. Peljal sem se nalašč v Varaždin, kjer je služboval kot profesor, da se osebno pomeniva, in sva se razumela – a Kocbek je iz pesnika postajal esejist,⁶⁰ česar se nisem nič razveselil. Zdelo se je, da bomo počasi vendarle premagali dvojno težavo: domačo ozkosrčnost in staro kulturno utilitarnost, ter trditve nasprotnikov, da je katoliško kulturno delo samo »črni kruh«,⁶¹ nesvobodno, neenakovredno tekmovanje s harmonično ustvarjajočim svobodomiselnostjo, češ da je vse, kar je kaj vrednega, izšlo iz slovenskega svobodomiselnosti. Dominsvetovci smo dobro čutili, da se borimo na dveh črtah – da je nasprotnik pred našimi očmi in za hrbtom, zunaj nas in doma. Končno je bilo delo podobno oblegancem v trdnjavi. Ta zavest je bila sicer neprijetna, dajala pa nam je poguma in zadoščenja, saj smo se zavedali, da je naša moč v tem, če smo do tujega in domačega nasprotnika iskreni in dosledni; zlasti pa smo hoteli biti do lastnega dela kritični. Ob tistem času je začela prav lepo uspevati založniška podjetnost Jugoslovanske knjigarné⁶² in smo Stelê, Šolar in jaz stopili tudi v njen »knjižni odsek«, ki je poleg A. Vodnika in S. Škerla vodil zbirke. To knjižno podjetje je bilo sicer od vsega začetka zastavljeno nekoliko preširoko, prepričani smo bili, da se ne bo moglo obdržati v celoti, vendar smo srečno premagovali predsodke in ozkosrčnost, posebej še Pečjakovo duhovno pikolovstvo.

---

⁵⁷ Prim. op. I: 40.

⁵⁸ *Miško Kranjec* (1908–1953): pisatelj. Pri DS sodeloval v letih 1931–1934.

⁵⁹ Ljubljanski zvon, Hramovi zapiski, Ljudska pravica.

⁶⁰ Prim. Kocbekov spis *Enemu izmed ozkih*. DS 1935. Glej XI. dokument.

⁶¹ Trditev Josipa Vidmarja, da katoliški nazor ni združljiv z umetnostjo. Prim. France Koblar: O slovenskih kulturnih razmerah in črnem kruhu. *Slovenec* 1931, št. 4, str. 7.

⁶² Prim. op. I: 11.

Pa smo se zelo motili v svojem zaupanju in pogumu. Nekaj let se je že pripravljaj boj za mladino, zlasti visokošolsko. Ob križarskem oziroma svobodnejšem katoliškem središču⁶³ sta se pojavljali dve struji, ena, ki jo je vodil prof. Ernest Tomec,⁶⁴ drugo je začel zbirati univ. prof. Lambert Ehrlich.⁶⁵ Tomčeva mahničevsko filozofska in strogo avtoritativna vzgoja je obsegala srednješolsko organizacijo – mladce – terjala brezpogojne discipline in načelne odločnosti. Za svoje delo je Tomec uporabljal trda, včasih tudi brezzobzirn sredstva – morda bo kdo, ki je to neposredno skusil, kdaj popisal⁶⁶ – zato je marsikoga odbil, vendar ni iskal političnih ciljev. Njegov cilj je bila katoliška idejna radikalnost in vzgoja za boj proti liberalizmu in komunizmu – le da je strahove obeh struj večkrat videl že tam, kjer jih ni bilo. Za svoje sistematično organizacijsko delo, ki ga je študiral, je pridobil zlasti Ušeničnika, počasi pa še druge bogoslovce (Naša pota)⁶⁷ ter nazadnje izdajal list Mi mladi borci. Midva si nisva bila navzkriž, le da sva zaradi njegovih ostrih sodb o ljudeh in ozkega neprepričljivega mišljenja včasih trdo udarila drug ob drugega. Počasi sem spoznaval, da vsa taka nesporazumljenja prihajajo Ušeničniku na uho in da mi je Tomec večkrat namenoma vrgel kako kost. Bil je zelo zvedav in nezaupen. Tako sva se udarila včasih tudi zaradi Doma in sveta in videl sem, da je mož, ki hoče imeti v rokah niti za vse, a skrivaj, da plete počasi, pa zanesljivo.

Ves drugačen je bil Ehrlich. Začel je z misijonstvom, na Gradu med proleterci, nato je postal akademski duhovni voditelj, bil je nagel, zanesen, požrtvovalen in zaradi svoje vsestranosti – tudi površen. Svojo katoliško gorečnost, s katero je prirejal manifestacije na univerzi, v cerkvi in na ulici – včasih tudi presiljene – je zvezal s socialnim delom. Žrtvoval ni samo iz svojega za dijake, ampak je pritegnil razne ustanove (Elizabetina konferenca)⁶⁸ in politike.⁶⁹ Dobil je v roke Slovensko dijaško zvezo, ustanovil društvo

⁶³ Idejni nasledniki gibanja Križ na gori so se združevali v Slovenskem katoliškem akademskem društvu Zarja.

⁶⁴ Prim. op. I :105.

⁶⁵ Prim. op. I: 99.

⁶⁶ O tem poroča Bogo Grafenauer, ki je bil v gimnazijskih letih član mladcev, v članku Kriza Doma in sveta, objavljenem v zborniku Dom in svet 1888–1988, Celje, Mohorjeva družba 1988, str. 30–41. Prim. tudi op. I: 71 in V. dokument.

⁶⁷ Verjetno: Naša pot. Knjižnica Katoliške akcije za mladino. V letih 1933–42 je izšlo 22 brošur. Urednika: Aleš Ušeničnik in Alojzij Odar.

⁶⁸ Ženska katoliška karitativna organizacija.

⁶⁹ Med njimi Antona Korošca. Prim. France Koblar: Anton Korošec. Nova revija, št. 209, 1999, str. 166–68.

II. FRANCE KOBLAR: DOM IN SVET

Stražo in list Straža v viharju,⁷⁰ radikalno manifestativno glasilo, v katerem je bolj strahoval javnost, kakor svoje ljudi vzgajal zanjo. Njegov namen je bil, da s svojimi radikalnimi političnimi katoličani čimprej zasede vsa mesta v javnem in kulturnem življenju, zato jim je bilo treba čimprej pripraviti prostor oziroma razpoloženje proti nezaželenim osebam. Včasih je bila kaka afera privlečena prav za lase. Čeprav je svoje ljudi določal za mesta na univerzi, v politiki, v kulturi, je bila njegova vzgoja v glavnem le politična. Stražarji so manifestirali danes za to, proti čemur so drugič protestirali, so bili zdaj radikalno narodni, pa spet samo mednarodno katoliški, zdaj samoslovenski, pa spet jugoslovanski – vedno tako, da so bili aktualni. Tudi njihov boj proti komunizmu na univerzi je bil v prvi vrsti političen. Zato se je Ehrlichu posrečila vsaka, še tako mučna improvizacija, npr. Prihova: Dolinar.⁷¹ Znal je v svoje namene zaplesti politike in jim dokazati, da je ob tej njegovi mladini politična bodočnost; potegnil je nase veliko take mladine, ki je našla v Straži materialno podporo. Zato se je ob stražarjih nabralo tudi mnogo koristoljubcev, nenarodnih fanatikov (Loh),⁷² ali strastnih politikov (Casar),⁷³ ali znanstvenih špekulantov (Žebot).⁷⁴

Naravno, da obema tema strujama Dom in svet ni mogel biti pogodu. Ko sta se borili za svoje prvenstvo in veljavo druga proti drugi, sta se našli edini v nasprotju do nas. In čim bolj je Dom in svet v posameznih ideoloških člankih skušal prodreti skozi duhovno krizo modernega katoliškega človeka, tem bolj so se čutile neprijaznosti na obeh straneh, pri voditeljih mladcev in stražarjev. Večkrat je skušal kdo pri Domu in svetu napeti ostrejšo struno, pa sem vse odbil ali omilil, kolikor se je dalo – da so me nekateri imeli za reakcionarja. Predobro sem videl sile, ki so komaj čakale na spopad. Tomec mi je že takrat večkrat očital, da pripravljam novo secesijo. Povod za nerazpoloženje pri Domu in svetu je dal zlasti ironični napad v Straži pod naslovom

---

⁷⁰ Straža v viharju (1934–1941): katoliški študentski list visokošolskega društva Straža.

⁷¹ *Rudolf Dolinar*: član akademskega društva Danica. Ko se je leta 1937 vračal po predvolilnem zborovanju generala Petra Živkovića, predsednika centralistične Nacionalne stranke, iz Maribora v Ljubljano, so ga pri Prihovi ubili jugoslovanski nacionalisti. Prim. Janez Gradišnik: *Kako je nastalo Dejanje*. V: *Človek je utihnil*. Spominu Edvarda Kocbeka. Uredil J. Gradišnik. Celje, Mohorjeva družba 1983, str. 53–57.

⁷² *Maks Loh*: takratni študent prava, eden vidnejših »stražarjev«, med II. svetovno vojno med vodilnimi funkcionarji domobranske policije.

⁷³ *Franc Casar*: eden vodilnih članov akademskega društva Straža.

⁷⁴ *Ciril Žebot*: prim. op. I: 135.

»Krizo duha«,⁷⁵ pa tudi tu smo odlašali z odgovorom. Vendarle je v 3. številki 1935 prišlo do objave Kocbekovega pisma »Enemu izmed ozkih«. Kocbek je sicer obljubljal daljši ideološki članek, naenkrat pa je Francetu Vodniku poslal to »pismo«, da ga objavi. Meni se je zdelo še premalo dognano v mislih in obliki, za uvodni članek preveč dnevniško, a ker je bilo treba list izdati in drugega ni bilo, sem se vdal – saj sem se načelno v vsem strinjal. Ko je list izšel, so bili nekateri tega pisma zelo veseli (Breznik),⁷⁶ čutili so pravo zadoščenje, težave pa sem imel posebno z dr. Pečjakom. Silno ga je bilo treba pogovarjati – v ozadju je bil že Tomec.

Ves razvoj tega boja sem zgrabil v »Navzkrižjih in nasprotjih« (1936),⁷⁷ odgovarjal zlasti Straži in Ušeničniku, ki je bil spravlil vprašanje takoj na cerkveno stališče in nas hotel s tem zadesi na najbolj nevarnem mestu. Ker doslej nisem dopustil polemike, sem mislil, da bom sam najlaže odgovarjal in pomiril duhove. Z odgovorom pa sem dolgo odlašal – končno je ves položaj, politični in duhovni, zorel v tako napetost, da smo se morali odločiti za zadnji poizkus, da prederemo dušeče ozračje. To smo storili proti koncu 1936 – ko smo sotrudniki poslali KTD spomenico o Domu in svetu,⁷⁸ meni pa so naročili, naj objavim svoj odgovor (»Navzkrižja in nasprotja«). Ta odgovor je za trenutek – celó za nekaj časa zaprl sapo. Škof⁷⁹ je naročil: Ne odgovarjati. Marsikak pošten nasprotnik je priznal, da sem mnogo resničnega povedal. Tomec je molčal – Straža mi je očitala grobost,⁸⁰ bojno razpoloženje se je potuhnilo in pripravilo za naskok.

Tako je prišel že v 1. številki leta 1937 odločilen spopad. Cela vrsta neprijetnih okoliščin je zakrivila, da je Dom in svet sam dal povod, čeprav bi bilo prišlo kljub temu do obračuna. Saj ni bil samo Kocbekov članek o Španiji⁸¹ tisti, nad katerim se je začelo pohujšanje, ampak celo Cajnkarijeva dra-

⁷⁵ Naslov članka se pravilno glasi: »Krizo besede«. Straža v viharju, 10. XII. 1934, št. 5. Prim. VII. dokument. Kocbek je odgovoril v članku Enemu izmed ozkih, DS 1935, št. 3. Pim. XI. dokument.

⁷⁶ Anton Breznik: prim. op. I: 8. A. Trstenjak Koblarju 7. IV. 1935: »/.../ Kocbekov članek je vzbudil veliko prahu [v Mariboru] /.../ jaz pa sem bil prav navdušen.« Pismo je ohranjeno v Koblarjevi zapuščini.

⁷⁷ Prim. op. I: 79.

⁷⁸ Prim. op. I: 86.

⁷⁹ Gregorij Rožman (1883–1955, Cleveland); leta 1930 je postal ljubljanski škof, naslednik A. B. Jegliča.

⁸⁰ Prim. Kriza besede II. Straža v viharju, 27. V. 1937, št. 29. Prim. XIX. dokument.

⁸¹ Prim. op. I: 94.

II. FRANCE KOBLAR: DOM IN SVET

---

ma »Potopljeni svet«⁸² je vzbujala pohujšanje in ogorčenje – in vendar so to dramo pozneje slavili kot lepo in globoko katoliško umetnost.

O vsem tem razmišljati in pisati se mi upira. Nekaj zgodovine, z dokumenti vred, je v brošurici »Dom in svet v letu 1937« (1938),⁸³ a so v njej izpuščene vse nečednosti, ki si jih je dovolila razžaljena žurnalistika in nahuj-skana ulica. Nekaj sem si zapisal in te zapiske hranim z dokumenti vred. Vse pa bi bilo predolgo in je pregrdo.* Tisto leto mi je vzelo največ živcev in mi prikrajšalo precéj življenja. Treba je bilo predvsem potrpljenja. Dolgo smo upali, da se zadeva ugodno reši – saj sem končno šel celo k škofu, kar sem dotlej odlašal – pa sem videl, da je zastoj; ni bilo mogoče ne lista izdati in ne misliti na nov list. Premočne so bile sile okoli škofa in KTD, zato se je bilo treba umakniti.

Če po tolikem času vendarle postavim nekaj dogodkov, ki jih ni ne v dokumentih ne v zapiskih, in dodam še nekaj misli, bom storil to zategadelj, ker je vendarle prav, da se te misli ohranijo.

Danes večkrat premišljujem, kje je moja osebna krivda. Zakaj sem Kocbekov članek objavil in zakaj nisem porabil več diplomacije. Ali bi bilo kaj pomagalo?

Ko je sourednik Fr. Vodnik prinesel ta članek nepopravljen, nepregledan, sem bil zaradi snovi – politične – nerazpoložen. Jezilo me je, da ga ni pazljiveje in bolj kritično prebral. On pa je trdil, da se v vsem ujema. Tedaj sem sédel, za silo priredil tekst in šel h Kocbeku s svojimi pripombami. Tu in tam se je vdal, v vsem ne – in razžaljen dejal, zlasti glede nekaterih mest, da rajši umakne ves članek. Ker sem upal, da se nejevolja poleže, sem dal rokopis postaviti in hotel v korekturi zabrisati sam ali sporazumno z avtorjem vsaj nekatere ostrine – zlasti nerodni uvod. Vendar sem mesto o odpadkih in herezijah⁸⁴ vedno občutil samo kot primero za sodobni meščanski odpad. Ko je korektura prišla, sem poskušal s popravki, a ni šlo – razjezil sem se in pustil. Preveč sem bil že utrujen. Hotel sem članek deliti v dva dela, nazadnje sem pustil celega, češ naj se izlije vse naenkrat. Na nevarnosti me je opozoril že Terseglav,⁸⁵ ki sem ga klical za svet. A jaz sem bil takrat preveč zasut z

---

⁸² Prim. op. I: 149.

⁸³ Dom in svet v letu 1937. Ljubljana 1938. Prim. XLII. dokument.

* To je bila nekaka glavna vaja za tak boj, ki ga je ista stran s svojo žurnalistiko vred uganjala čez nekaj let v boju proti komunizmu, pravzaprav proti celotnemu narodnoosvobodilnemu gibanju. Hudobija in neumnost sta si tu prvič podali roko. (Koblarjev pripis ob koncu II. svetovne vojne.)

⁸⁴ Eden od očitkov KTD.

⁸⁵ Franc Terseglav: prim. op. I: 95.

delom, da bi bil mogel mirno premisliti (šola, Radio, gledališče in društva),⁸⁶ preveč me je jezila uredniška malobrižnost in neodgovornost; z listom je bilo treba pohiteti – in nazadnje se je mudilo Kocbeku za honorar, to sem vedel, da je v stiskah. Zato sem tvegala ta skok. Naprosil pa sem Terseglava, naj misli na članek, ki bo vprašanje zgrabil tudi od druge strani, ga dopolnil in korigiral. Škoda, da tega nisem zapisal v pripombi, čeprav bi najbrž ne bilo nič pomagalo.

V nadaljnjem boju nisem branil sebe, ampak list, sodelavce in sodelavnika, čeprav sem bil odgovorni urednik, v glavnem pa sem branil pisateljsko čast in svobodo. Teh dveh stvari si ne razlagam tako, da je vse prav, kar pisatelj napiše, ampak da to, kar spoznaš in s poštenim namenom napišeš, najde pošten odmev. O vsaki stvari, tudi o nevarni, se dá in se mora pošteno razpravljati. Tudi zmotno je treba lepo popraviti. Pri nas pa je tako, da iščejo najprej, kaj bi se dalo čimbolj krivo razumeti, kaj je mogoče obremeniti s krivoverstvom in pohujšanjem – sedaj se pa brani! In tudi če si se opral, še vedno nisi čist. Tako je šlo tudi tu, udarjalo je tako dolgo, da je prišla škofova cenzura⁸⁷ oziroma da nas je ta cenzura prehitela, ker ni bilo mogoče lista izdati in ne tako ali drugače kaj popraviti. Le eno je bilo gotovo: pri napadih, kakršni so bili, pri enodušnosti sodelavcev nihče ni mislil na kako preklicavanje in obžalovanje. Saj je bil sam boj – in mi smo se trudili samo, da ostanemo v tem boju dostojni in trdni.

Vsa nesreča je bila, da je bil list v založbi, ki je veljala za duhovniško – in da iz te založbe lista niso hoteli nikoli izpustiti. Kadar je prišlo kaj kočljivega, se je pojavilo vprašanje odgovornosti Kat. tisk. društva. (Danes te odgovornosti ne čutijo.⁸⁸ Kaj vse se je zapisalo v Dom in svet in politične liste – brez škofove cenzure!) Zato bolj in bolj jasno vidim, da bi ne bili ušli preganjalcem tudi z večjo diplomacijo in popustljivostjo. Kako je to bruhalo iz vseh kalibrov, od vseh strani! To je bila preiščljeno pripravljena strategija. Prva je protestirala Katoliška akcija,⁸⁹ ki je bila neposredno pod Tomčevim vplivom. Ehrlich je bil neprestano nad Pečjakom – našo spomenico je on glosiral in nekatere podpisnike so osebno preganjali: dr. Pogačnik⁹⁰ je zaradi

⁸⁶ Šola: Koblar je bil profesor na II. državni gimnaziji. – Radio: Bil je tudi vodja uprave ljubljanske radijske postaje. – gledališče: Pisal je gledališke kritike v Slovincu in DS. – društva: Bil je član Slovenske matice, Pen kluba in Slovenskega društva ter predsednik Društva slovenskih književnikov.

⁸⁷ Prim. op. I: 139. Objava inkriminiranega mesta v Kocbekovem članku.

⁸⁸ Misli na DS in katoliško časopisje med II. svetovno vojno.

⁸⁹ Prim. op. I: 105.

⁹⁰ Prim. op. I: 86.

II. FRANCE KOBLAR: DOM IN SVET

---

podpisa propadel z docenturo na univerzi (ker je Ehrlich prepričal teološko fakulteto, da ga škof ne želi) in je proti njemu prišel na univerzo dr. Lenček.⁹¹ Kaj so počeli proti dr. Trstenjaku⁹² v Mariboru! Javornika⁹³ je dr. Pečjak osebno poklical na odgovor in mu grozil zaradi podpisa. Boj proti Kocbeku pa se je nadaljeval po časopisih in na zborovanjih.⁹⁴ Mene osebno niso napadli, maščevanje se je razvilo šele počasi, bolj prikrito in dosledno. Takrat sem jim bil še potreben. Velik del javnosti je bil sicer na naši strani, a nihče ni prišel do besede, vsakega pa, ki se je oglasil, so sproti pobili.

Iz tega boja, ki je utrudil vse, so počasi prišle na površje mlajše skupine, ki so čakale na to: dr. Pečjak se je naslednje leto moral umakniti novemu vodstvu pri KTD – iz tega bi sledilo, da je nerodno vodil boj za Dom in svet – toda tudi mene so obsodili, da ne smem biti več urednik. Ko je naslednje leto dr. Debevec⁹⁵ likvidiral 50. letnik in je po Ušeničnikovih in Pečjakovih informacijah podajal poročilo, smo to poročilo morali dopolniti s svojimi dokazili.⁹⁶ Ko je nato novi predsednik KTD dr. Odar⁹⁷ po dr. Tinetu Debeljaku – v septembru – sporočil, da bi rad z menoj govoril (takrat so v raznih oblikah snovali novo uredništvo), sem mu pojasnil svoje stališče in dejal: »Odvisno je, kako dr. Odar ta spor v bistvu razlaga in kako sodi o tem, kar so do zdaj z nami počeli.« Debeljaka nato ni bilo več, čeprav sem ga pričakoval.

Proti obnovljenemu Domu in svetu nismo sklenili nobene zarote. Narobe – z ustanovitvijo Dejanja⁹⁸ nas je Kocbek uhitel – večinoma smo upali, da se bo ohranila dominsvetovska skupnost še nadalje, ko se pomire duhovi. Na to je zidal tudi T. Debeljak, ki je za Debevcem prevzel list. S kakimi omejitvami oziroma zavezo je sprejel uredništvo, ne vem. Menda se je zavezal, da bo pri-

---

⁹¹ Prim. op. I: 80.

⁹² *Anton Trstenjak* (1906–1996): filozof, psiholog, teolog. Prim. njegov članek *Moje sodelovanje v Domu in svetu*, ki je IV. dokument v tej knjigi.

⁹³ *Mirko Javornik*: prim. op. I: 64.

⁹⁴ Prim. op.: I: 97, 98, 105, 107, 115.

⁹⁵ Jože Debevec. Prim. op. I: 42. Jože Debevec: *Iz kronike Doma in sveta* od 22. IV. 1937–2. IV. 1938. DS 1937/38, str. 204–208. Prim. XLI. dokument.

⁹⁶ Prim.: 1. Finžgarjevo pismo Gregoriju Rožmanu 15. XI. 1937. V: DS v letu 1937, str. 15–16; 2. Kobljarjevo pismo Jožetu Debevcu 15. IV. 1938 (koncept). – Debevečev odgovor 17. IV. 1938. – Kobljarjevo pismo 23. IV. 1938 (koncept). Dopisi so ohranjeni v Kobljarjevi zapuščini in objavljeni v XLIII. enoti te knjige; 3. Edvard Kocbek: *Izjava*, 16. VI. 1938. V: DS v letu 1937, str. 17–18; prim. XLII. dokument. Brošura *Dom in svet* v letu 1937 je odgovor Jožetu Debevcu.

⁹⁷ Prim. op. I: 136.

⁹⁸ *Revija*, ki jo je ustanovil in urejal Kocbek v letih 1938–1941.

občeval samo leposlovje, nobene ideologije – in da ne bo sprejel nekaterih sotrudnikov (Kocbeka, Terseglava). Dobil je takoj dovolj denarja za honoriranje sotrudnikov – to je bilo poprej tudi težko vprašanje – posamezne ljudi so naravnost kupili. K sreči je prišel kmalu na površje nov pesniški rod – a rodil se je iz naše bolečine in ni v njem nič tistega, za kar bi ga radi danes napravili, tudi urednik je bil v začetku samo to, kar smo bili mi vsi, in ne tisto, kar hoče biti danes.

Naj omenim še, zakaj ni med podpisniki spomenice treh vidnih takratnih sotrudnikov, dr. Debevca,⁹⁹ Jalna¹⁰⁰ in Tineta Debeljaka.¹⁰¹ Jalen je bil takoj prve dni, ko je list izšel, v gostilni nekoliko siten in neroden. Moril me je še po cesti in začel rentaćiti proti Kocbeku. Nekje so ga bili podkurili. Ko sem mu ob slovesu dejal, da bom sklical sestanek, je zarentaćil: »Mene ne bo!« Res ga nisem vabil, pozneje pa je bil užaljen, da ni mogel podpisati (morda ga tudi v Ljubljani ni bilo). Dr. Debevec je bil nevarno zbolel in so ga operirali – pustili smo ga pri miru. Debeljak je odšel v Prago študirat in mu nalašč nismo poslali spomenice v podpis, češ da ne pozna vsega razpoloženja v Ljubljani – a se je tudi mudilo. Pozneje je celó obžaloval, da ni podpisan; udeleževal se je nato v jeseni vseh sestankov. To pripominjam zato, ker so si rešitev krize razlagali tako, da so stopili v ospredje tisti, ki spomenice niso podpisali – spomenica je veljala za hudo kršitev katoliške pokorščine.

Zadeva Doma in sveta je poglavje naše duhovne revolucije – a ne tiste, za kar bi jo radi napravili danes, ampak tiste, ki hoče resnice in doslednosti tudi za ceno težkih operacij. Nisem hotel biti nikoli lahkomiseln – kljub svojemu lastnemu notranjemu nemiru sem vedno ohranil zavest odgovornosti in se pomišljal pred duhovnim rogoviljenjem; nikdar nisem hotel razdirati. Zato sem na sestanku sotrudnikov 1936 odločno zatrdil: »Dom in svet mora biti res živ in odprt za vse to, kar danes vznemirja človeka, zlasti nas katoličane; ampak če bi kdo svojo osebno razdvojenost, svojo odtujenost od krščanskih osnov¹⁰² hotel vezati na skupne duhovne in socialne probleme, bi se kot urednik s tem ne sprijaznil. Dom in svet ne more nikomur služiti za njegove osebne namene niti za njegove osebne bolečine.«

Zares tragičen boj za neki višji cilj, tveganje zvestobe in ljubezni do najsvetejših stvari terjajo od človeka kos življenja – ali odpro mu smisel za

---

⁹⁹ Prim. op. I: 86.

¹⁰⁰ *Janez Jalen* (1891–1966): pisatelj, duhovnik. Pri DS sodeloval 1925–30, 1941–44; tudi pod novim uredništvom po letu 1937. Prim. F. Koblar: *Moj obračun*. Ljubljana, Slovenska matica 1976, str. 221–224.

¹⁰¹ Prim. Debeljakovo pismo Koblarju 5. III. 1937 v Koblarjevi zaupščini.

¹⁰² Meri na Boža Voduška. Prim. op. I: 55.

II. FRANCE KOBLAR: DOM IN SVET

---

bistvenost. »Mensch, werde wesentlich«,¹⁰³ pravi Angelus Silesius.¹⁰⁴ Danes sem v marsičem bliže bistvu – in tudi ta boj je bil za to potreben, čeprav so nekateri mislili, da ni bilo osnov zanj. Razumljivo je, da ni moglo biti brez kazni. Vsaka skupina, vsaka stranka in družba je po svoje avtoritativna. Povsod, kjer razčiščuješ, si nedobrodošel – posebno pa je težko tam, kjer se posvetni nameni dotikajo večnih. Zato je bilo težko ta boj začenjati, zato smo se toliko pomišljali, pa še teže bi ga bilo opustiti. To je vsa skrivnost. Moralo je biti – in ker je marsikateri tudi plačal z osebnim trpljenjem, ni bilo zastonj. Obračun se mi tedaj ne zdi odveč. Le tistega, kar je bilo grdega, pa je veljalo za katoliško odločnost, me je sram. Lahko, da smo se v marsičem motili, saj so pozneje prišla bridka razočaranja nad posameznimi ljudmi, celó odpadli so nekateri, ki so bili sotrudniki Doma in sveta – na desno in levo – tudi od Cerkve, a tega ni bila kriva problematika Doma in sveta, boj za Lepoto, Resnico in Dobroto. Zato bo prav ta čas v razvoju naše narodne duhovnosti važno razdobje – in ne brez uspeha.

---

¹⁰³ Človek, bodi bistven.

¹⁰⁴ *Angelus Silesius*: psevdonom Johanna Schefferja (1625–1677), pisatelja, zdravnika. Sprva protestant, prestopil v katoliško vero. Pesnik spiritualne poezije, pisatelj mističnih del.

III

UREDNIŠTVO DOMA IN SVETA

IN NJEGOVE KRIZE¹

RAJKO LOŽAR

Za uvod k Ložarjevemu članku²

Uredniki Doma in sveta so nam zapustili le malo pričevanj o svojem uredniškem delu. Najbrž je še največ povedal France Koblar, dolgoletni urednik, v knjigi svojih spominov *Moj obračun* (1976). Tu lahko temu pridružimo zelo zanimivo pričevanje Rajka Ložarja, ki je bilo po avtorjevi izjavi napisano l. 1979, objavljeno pa v 4. letniku revije *Druga vrsta*, ki izhaja v Argentini, leta 1981. Ložar je l. 1945 zapustil domovino in si čez čas našel zaposlitev v ZDA, kot upravnik muzeja v Manitowocu v državi Wisconsin. Tam je umrl 4. I. 1985. Bibliografija tega nadvse plodnega umetnostnega zgodovinarja, etnologa, arheologa in esejista obsega blizu 300 naslovov, in mislim, da bi morali tudi pri nas prav oceniti njegovo delo.

Spis o krizah v uredništvu DS je predvsem polemičen, Ložarja je k pisanju spodbudilo tisto, kar je o obravnavanem času in dogodkih bral v Slodnjakovem Slovenskem slovstvu (*Mladinska knjiga*, 1968). Proti nekaterim Slodnjakovim trditvam Ložar postavlja svoje, drugačne. Seveda so vmes minila desetletja in seveda gleda Ložar stvari s svojega osebnega vidika. A vendarle gre za pričevanje neposrednega udeleženca, ki po mojem mnenju sploh prvič osvetljuje nekatere dogodke, ki si jih doslej nismo znali prav razložiti ali jih uvrstiti. Zato se nam je spis zdel vreden ponatisa v našem zborniku. Objavljamo ga z dovoljenjem avtorjevih dedinč.

---

¹ Članek je bil objavljen v: *Dom in svet 1888–1988. Zbornik ob stoletnici*. Celje, Mohorjeva družba 1988, str. 21–25.

² Janez Gradišnik: *Za uvod k Ložarjevemu članku*. Prav tam, str. 19–20. – *Rajko Ložar*: prim. op. II: 40.

III. RAJKO LOŽAR: UREDNIŠTVO DOMA IN SVETA IN NJEGOVE KRIZE

Da bo spis današnjemu bravcu bolj razumljiv, naj na kratko orišem ozadje dogajanja, o katerem govori Ložar. Začetek 30. let je bil za Slovence v stari Jugoslaviji zelo težak. Kraljevo diktaturo iz l. 1929 je l. 1931 zamenjala vladavina z vsiljeno ustavo, ki je bila še zmeraj povsem centralistična. Slovenstvo je bilo povsod preganjano, porajal pa se je tudi odpor. Tako je France Koblar kot urednik DS v uvodniku prve številke letnika 1930³ poudaril zvestobo slovenstvu. Fran Albrecht je ob 50-letnici Ljubljanskega zvona s podnaslovom poudaril, da je to slovenska revija. Josip Vidmar je l. 1932 proti volji založnice, Tiskovne zadruge,⁴ izdal v zbirki Slovenskih poti pozneje sloveče delo *Kulturni problem slovenstva*, ki so mu unitaristi brž očitali »samoslovenstvo«. In prav ta čas je izbral pesnik Oton Župančič, da je v septembrski številki Zvona objavil članek Adamič in slovenstvo.

Pesnik si je tu dal duška in skritiziral reči, ki so ga gotovo dražile že daljši čas. Znesel se je nad ozkostjo in nesproščenostjo v domačem svetu in, kakor pravi Lino Legiša v *Matičini Zgodovini slovenskega slovstva*, »udaril po cmeravi literaturi, po puščobi estetske dogme v kritiki, po ideologijah, ki zanašajo meglo in utesnjujejo slovenstvo, po megalomaniji in nestrpnosti njegovih 'budnih stražarjev'«. Govoril je o »notranjem slovenstvu«, ki da si ga je ohranil ameriški Slovenec Adamič in preudarjal, »kaj bi bilo«, ko bi bil on sam rojen onkraj Kolpe, kakor bi se bilo skoraj zgodilo, kakšen pesnik bi bil potem. V času krčevite obrambe slovenske samobitnosti so taka premišljanja morala zbuditi občutek, da pesnik tej obrambi nasprotuje, in izzvati jezne odzive, ki jih res ni manjkalo.

Za DS je napisal R. Ložar srdito polemičen komentar, o katerem pripoveduje v svojem spisu. Sodelavcem Zvona se je zdel preoster in urednik Albrecht⁵ mu je napisal odgovor ki pa ni izšel, ker je založnica Zvona, TZ, preprečila objavo drugih člankov, ki so polemizirali z Župančičem. Tako je Albrecht umaknil še svojega in odložil uredništvo, konec leta 1932 pa v brošuri *Kriza Ljubljanskega zvona* pojasnil vzroke spora in odstopov. Pisatelji, ki so hoteli braniti narodnost in svobodnega duha, so si z letom 1933 ustanovili novo revijo, *Sodobnost*.

Kriza prav nasprotne vrste pa je tedaj začela ogrozati tudi Dom in svet. Doraščala je namreč katoliška mladina,⁶ ki so ji bila poglobitna vodila načel-

---

³ Naša skrivnost. DS 1930, str. 1–3.

⁴ Ustanovili so jo liberalci leta 1916 in je delovala do konca II. svetovne vojne. Izdajala je slovenske klasike in prevode svetovne literature.

⁵ *Fran Albrecht* (1889–1963): urednik Ljubljanskega zvona (LZ) v letih 1922–32.

⁶ Prim. op. II: 66.

nost, idejna čistost, boj proti vsem drugače mislečim, liberalcem in zlasti še komunistom in pri tem ni izbirala orožja. Zelo drugače usmerjena »križarska«⁷ generacija, ki je tedaj dajala pečat Domu in svetu, ji je bila napoti in se je vse bolj zaganjala vanjo. To je naposled pripeljalo do krize DS v letu 1937. A v te spore se Rajko Ložar ni vmešaval, od vsega tega je bil odmaknjen. Janez Gradišnik

1

Prof. Anton Slodnjak govori med drugim tudi o tem, da so se enako kot pri »Ljubljanskem zvonu« tudi pri »Domu in svetu« v letih 1930–1937 vršile uredniške spremembe. Dejansko je bilo teh sprememb malo, toda vsakdo ve, da so listi živa bitja, ki zahtevajo od časa do časa adaptacije novim zahtevam in potrebam.

Vse do leta 1928 sta list vodila dr. France Stelè in prof. Franc Koblar in to brez vsakih motenj. Ker pa je medtem nastopila nova generacija pesnikov in pisateljev, je nastalo vprašanje, kako to generacijo vključiti v sestav in sodelniško družino. Leta 1928. sta urednika privzela za sourednika Antona Vodnika,⁸ pesnika in ustanovitelja tako zvanega »križarskega gibanja« na Slovenskem, ki je v tem svojstvu izdajal list »Križ na gori«.⁹ Tone Vodnik – tako sem ga imenoval, ker je bil moj osebni prijatelj – je imel nalogo, voditi literarni, predvsem pa pesniški feljton lista. Razen tega je seveda odpadla nanj še kaka druga dolžnost. Da se Tone ni posebno izkazal, dokazuje dejstvo, da sta urednika Stelè in Koblar konec leta 1929. naprosila mene, da bi stopil v souredništvo, a sem to sprva odklonil.

Ena izmed težkih hib Vodnikovega javnega dela je bila njegova pisava: pisal je s črnilom in v zelo velikih črkah ter silno počasi; prišel je na svet nekaj stoletij prepozno, kajti v vsakem samostanskem skriptoriju srednjega veka bi bil svojo nalogo sijajno izvršil. Tako pa zahtevam časa in lista ni bil kos, in ko sem prevzel uredništvo lista, sem imel priliko videti, da niti na polju lirike ni imel svoje sodbe.

Urednika Stelè in Koblar sta gledala za človekom, ki bi bil: 1. ekspeditiven – to besedo je rabil Stelè; to se pravi dober odpravnik dela; 2. sodoben, imel naj bi razgled po tedanji kulturni sceni; 3. sposoben kriti razna področja, ne samo eno, o čemer pri Vodniku ni bilo govora; in 4. učinkovit in

---

⁷ Prim. op. II: 55.

⁸ Prim. op. II: 41.

⁹ Prim. op. II: 55.

III. RAJKO LOŽAR: UREDNIŠTVO DOMA IN SVETA IN NJEGOVE KRIZE

---

imaginativen, da v primeru potrebe, ako kak sotrudnik ni prinesel svojega prispevka pravočasno v uredništvo, zapolni vrzel s svojim originalnim prispevkom. Urejevanje listov ni lahka naloga in ni vsakdo sposoben prevzeti to funkcijo. Stelè je bil odlično kvalificiran posebno za dela pod številko 4.

Konec leta 1930 je France Vodnik, brat pesnika Antona in sam pesnik, avtor zbirke »Borilec z Bogom«¹⁰ (Miha Maleš je ta naslov hudomušno spremenil v »Morilec, z bogom«), spet izzval eno izmed tistih rednih kriz DS, ki so prišle kot vlak po voznem redu, očitvidno spet z namenom, da bi ga konzorcij¹¹ postavil za sourednika. Zopet so se vršile seje, na katerih smo se borili z mlino na veter, se pravi: nič resnega. Toda konzorcij in celo plenum »Katoliškega tiskovnega društva« o kakem Francetu Vodniku, uredniku DS, nista hotela nič slišati. Urednika Stelè in Koblar sta odstopila in na končnem sestanku je bil imenovan nov uredniški odbor: poleg mene Anton Vodnik in dr. Tine Debeljak. Od tega odbora si nisem dosti obetal, tudi zato ne, ker je Tine Debeljak odšel v Podgorico v Črni gori poučevati na tamkajšnjo gimnazijo; bralca opozarjam na to, da je bil čas diktature generala Petra Živkovića.¹²

Vse uredniško delo je obe leti 1931 in 1932 ležalo na mojih ramah. Največji glavobol je bil format lista¹³ in to je bila tudi moja največja napaka. Namesto da bi bil stari folio format spremenil v običajno osmerko, sem ga spremenil v zelo nerodno in zapravljivo četverko ali kvart, kjer so korekture dolgih vrst stale ogromno denarja. Uredništvo sem prevzel ne iz kake častihlepnosti, temveč iz čuta dolžnosti, da se list reši krize. Za to funkcijo se nisem nikoli potegoval. V listu sem objavil več stvari, ki so ležale več let v miznici Antona Vodnika, ne da bi bil on vedel, kaj z njimi narediti; dve sta bili Kocbekov ciklus pesmi pod naslovom »Zemlja« in njegov potopis »Luči na severu«. Pridobil sem več sotrudnikov, med drugimi Borisa Orla, Mirana Jarca in Ludvika Klakočerja,¹⁴ strokovnjaka za angleško literaturo in jezik. Moje stavbe pa je bilo konec v drugem letniku, in sicer po zaslugi nerodnega obravnavanja afere Župančič-Adamič.

---

¹⁰ Natisnila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1932. Opremil avtor. Ponatis iz: Križ in gori II, 1925/26.

¹¹ Prim. op. I: 42.

¹² Takrat so javne delavce premeščali v Srbijo. – *Petar Živković* (1879–1947): divizijski general, ministrski predsednik, član emigrantske vlade.

¹³ Iz folianta na kvart. Format je bil povzet po katoliški reviji Hochland, mesečniku za vsa področja znanosti, literature in umetnosti.

¹⁴ *Boris Orel*: prim. op. I: 65. – *Miran Jarc*: prim. op. II: 26. – *Ludvik Klakočerc*: prim. op. I: 64.

Ko je izšel znani Župančičev slavospev¹⁵ na ameriškega pisatelja Louisa Adamiča, v katerem je pesnik bral levite slovenskemu slovstvu in se spustil tudi na drsno polje narodnostnih razmišljanj, je v Ljubljani nastalo splošno pohujšanje. Konzorcij DS je od uredništva kategorično zahteval, da list napiše Župančiču odgovor, in to nalogo je poveril Antonu Vodniku. Neposredno pred koncem roka za rokopis pa je Vodnik naprosil mene, naj napišem odgovor,¹⁶ ker da on nikakor ne more te stvari pravilno zagrabit. Po svoji prirojeni neumnosti sem prošnji ustregel, dasi je bil rok za oddajo rokopisa za naslednjo številko lista že zamujen. Nekega večera sem sédel k mizi v naši obednici, in ko so domači šli spat, sem začel pisati. Pisal sem od 10. zvečer do 7. zjutraj, brez spanja. Ob 8. uri zjutraj sem nesel rokopis v tiskarno, ga oddal stavcu in nato šel v Muzej¹⁷ v službo.

Ko so prišle ven prve korekture, je prihitel k meni v Muzej ves blažen Tone Vodnik in vzklikal: »Odlično, Rajko, odlično!« In ko je izšel list, sem dobil podobna priznanja tudi od drugih, toda vse to me je puščalo hladnega. Dejansko sem rajši slišal Koblarjevo sodbo, da je moj članek: »Kaj bi bilo, če bi bilo«, »intelektualna akrobatika«. Stelè je bil bolj rezerviran, toda nič manj odklonilen, ko je rekel: »Ako boš nadaljeval v tej smeri, se boš osamil.« To je tiste čase mene seveda zelo malo brigalo.

Tudi Konzorcij Doma in sveta je bil zaradi članka nesrečen, čeprav je ravno njegovo siljenje bilo vzrok celi aferi, ker niso mogli čakati, da bi se v javnosti zadeva pomirila. Pravi povod za mojo odločitev, da odstopim, je prišel, ko mi je ravnatelj Karel Čeč¹⁸ zaupno povedal, da mu je prominentna ljubljanska dama iz naprednih krogov, zdravnica in naročnica Doma in sveta, pisala: »Ako Ložar ne izgine iz uredništva, bom naročnino odpovedala.« Imena ne bom navedel. Ne more biti nobenega dvoma, da je članek listu več škodoval kot koristil. In ko sem potem po ovinkih izvedel, da oba prejšnja urednika nameravata neko akcijo za reformo uredništva, sem napisal konzorciju pismo in mu dal vedeti, da uredništvo odlagam. Interesi lista so bili nad mojimi interesi. Moj odstop je prejšnja urednika in konzorcij presenetil. Meni je bil zelo lahak, kajti dejansko sem bil literarnih klik in intrig do vrha glave sit in v Muzeju sem imel zadosti bolj hvaležnega dela.

---

¹⁵ Adamič in slovenstvo. LZ 1932, str. 713–720.

¹⁶ Prim. op. I: 50.

¹⁷ Prim. op. I: 53.

¹⁸ Prim. op. I: 27.

III. RAJKO LOŽAR: UREDNIŠTVO DOMA IN SVETA IN NJEGOVE KRIZE

Z mano se je solidarizirala cela vrsta sotrudnikov:¹⁹ Boris Orel, Miran Jarc, Mirko Javornik, Vilko Ukmar, Bogomir Magajna, Božidar Vodušek, Ludvik Klakočar in še nekateri drugi pisatelji. Edvard Kocbek je bil tedaj v Varaždinu, kjer je poučeval na gimnaziji. Kontakt z njim je bil samo pisemski. Ta skupina je torej naredila eksodus in sklenila izdati poseben zbornik.²⁰ Sestanki so se vršili v restavraciji »Pri Levu«²¹ na Gosposvetski cesti. V prvi vrsti je bilo treba najti rešitev za redno objavlanje del teh sotrudnikov in to ni bila lahka naloga, to je bila zadeva denarja. Jaz sem že v začetku vedel, da naš projekt ne more imeti dolgega življenja, toda sem se odločil storiti vse, da izide vsaj en letnik.

3

Imenovati to skupino in zbornik »križarsko opozicionalno«, kot je to storil prof. Slodnjak v svojem delu »Slovensko slovstvo«,²² je popolnoma zgrešeno. Ob tistem času je bilo križarstvo že zadeva preteklosti. Z izjemo Edvarda Kocbeka ni bilo med nami niti enega aktivnega člana tega gibanja. Jaz sem res pisal leta 1923 in 1924 v Križ na gori, toda ne kot pristaš gibanja, temveč zgolj kot sotrudnik lista, ki ga je ustanovil Anton Vodnik in je obetal hoditi po novih revialnih potih. Drugače pa je bilo »križarstvo« obnovitveno gibanje s posebnim ozirom na liturgijo v Cerkvi in na pastoralno teologijo; glavna vzornika gibanja sta bila nemška profesorja dr. Josef Wittig in Romano Guardini.²³

V bistvu je bila skupina disidentov Doma in sveta izraz zaupnice, katero so mi izrekli ob izidu mojega odgovora Župančiču, in izraz profesionalne lojalnosti in nič drugega. V resnici je bilo precej težko pogoltniti nedoslednost in dvojno igro, ki jo je igral Konzorcij DS, ki se je na eni strani ogorčen postavil proti Župančiču, na drugi pa dezavouiral svojega urednika,²⁴ namesto da bi ga bil branil. Ravno ta osebna povezanost skupine je bila tudi vzrok, da ni bilo videti materialne bodočnosti v podjetju. Med prvimi, ki je odšel, je bil

---

¹⁹ Prim. op. I: 64.

²⁰ Prim. op. I: 64.

²¹ Gostilna na mestu današnjega hotela Lev.

²² Slovensko slovstvo. Ljubljana, Mladinska knjiga 1968, str. 383.

²³ Prim. op. II: 56. – *Romano Guardini* (1885–1968): katoliški teolog. Po rodu Italijan. Deloval je v Nemčiji, leta 1923 kot univ. prof. v Berlinu.

²⁴ Nasprotno poroča Koblar, ki je za Ložarja zahteval zadoščenje. Prim. op. I: 54.

E. Kocbek, njemu je sledil M. Javornik.²⁵ Oba sta imela svoje posebne politične in pisateljske cilje. Da skupina Krog s križarstvom ni imela nobene zveze, sledi tudi iz tega, da je A. Vodnik stal ob strani in se ji ni pridružil, njegov brat France, pravi križar,²⁶ pa je bil med največjimi nasprotniki »krogovcev« in mene.

Skupini so nasprotovali tudi t. im. »mladci«²⁷ in člani Katoliške akcije.²⁸ Prvi so posneli ime »Krog«²⁹ in izdali neko publikacijo pod tem imenom, o tem je nedavno pisal Glas SKA.³⁰ Katoliška akcija pa je bila v ozadju, ko je vrhovni računovodja³¹ Katoliškega tiskovnega društva prepovedal Jugoslovanski knjigarni, ki je bila podjetje KTD, v njenem lokalnu prodajati zbornik. Po njem je bilo precej povpraševanja. Zbornik smo razpečevali sami sotrudniki, sicer z uspehom, toda dolgoročnega prodajanja na ta način ni bilo moč organizirati in po prvem letniku je akcija zaspala.

Valovi secesije so segli tudi na organizacijo »Mladi Pen klub«,³² katere član sem bil. Ravno tiste čase so bile v teku priprave za mednarodni kongres PEN v Barceloni.³³ Na volitvah delegatov Mladega PEN kluba za kongres je večina članov levičarske orientacije glasovala proti meni, njej pa se je pridružil na katoliški strani tudi dr. Jože Pogačnik, pesnik in kasnejši nadškof in metropolit slovenski.

V popolno nemilost sem padel pri Otonu Župančiču, ki je trdil, da sem ga negiral kot pesnika, kar ni bilo res. Enako je ostro nastopil proti meni dr. Izidor Cankar, ki je bil tiste čase vodilna avtoriteta ne samo v PEN klubu,³⁴ temveč v celotnem slovenskem kulturnem življenju. Da se mi ni pripetilo še kaj slabšega in nisem izgubil službe v Muzeju, ki je bila državna služba, je

---

²⁵ Javornik se je začel ukvarjati s politiko in bil v letih 1935–45 glavni urednik dnevnika Slovenski dom.

²⁶ Se ni pridružil Krogu in je postal sourednik Doma in sveta. Krog pa je ugodno ocenil. Prim. op. 41.

²⁷ Prim. op. II: 66.

²⁸ Prim. II: 64.

²⁹ Očitno je nesporazum, saj ne gre za naslov časopisa, pač pa za ime kluba katoliških akademikov v Clevelandu.

³⁰ Glas Slovenske kulturne akcije. Buenos Aires 1954–99.

³¹ Verjetno ironična oznaka Gregorija Pečjaka. Prim. op. I: 24.

³² Sekcija mlajših članov PEN-kluba.

³³ Konec maja 1935.

³⁴ Predsednik PEN-kluba je bil v letih 1933–36, od Župančičevega odstopa zaradi članka Adamič in slovenstvo do odhoda v diplomacijo.

III. RAJKO LOŽAR: UREDNIŠTVO DOMA IN SVETA IN NJEGOVE KRIZE

---

pripisovati samo temu, da sem bil edini arheolog³⁵ in da je bilo to znano tudi pristojnim oblastem.

Za urednika DS je konzorcij imenoval prof dr. Jožeta Debevca, ki je list urejeval do časa, ko se je dr. Tine Debeljak vrnil iz Podgorice³⁶ in prevzel tudi kulturno rubriko pri Slovincu. Jaz pri novem listu nisem več sodeloval, temveč sem se omejil na priložnostne obravnave problemov, ki sem jih pošiljal reviji Čas.³⁷ Koncentriral sem se na muzejsko delo, na obnovitev slovenske etnografije in etnologije, ki je potem dovedla do izdaje Narodopisja Slovencev v letu 1944.

Zborniku »Krog« sem ime dal jaz. Osnutek ovitka je napravil inž. arh. Franc Tomažič,³⁸ ki je tudi nadzoroval tiskarsko-grafično opremo knjige. Ves tekst je ročno stavila Tiskarna Veit na Viru pri Domžalah, ki je zbornik tudi tiskala. Za to je naročila popolno zalogo novih črk, ker so bile stare v zelo slabem stanju. Da je začela tiskarna delati, je bilo treba dati predplačilo 3000 dinarjev. Tega denarja skupina ni imela, zato sem naprosil odvetnika dr. Jureta Adlešiča³⁹ za posojilo zadevne vsote. Adlešič je nadvse ljubeznivo denar posodil brez obresti, garancijsko pismo sem podpisal sam. Tri mesece po izidu zbornika sem dr. Adlešiču vrnil vso vsoto. Posamezni izvod je stal v prednaročbi 37,50 din, to smo pobirali osebno, kar je bilo zelo zamudno. V trgovski prodaji je bil menda izvod po 50 dinarjev. Največ izvodov sva prodala z Javornikom. Ne spominjam se več, koliko so bili skupni stroški tiskarne: stavek, tisk in vezava. Danes vidim, da bi si bilo težko misliti skupino mladih ljudi, ki bi bili v trgovskem oziru bolj nerodni in nekompetentni, kot smo bili krogovci. Pri 1000 izvodih bi bili morali narediti vsaj nekaj profita, da bi bili lahko plačali honorarje, namesto teh smo dali vsakemu določeno število prostih izvodov. Več sto izvodov je ostalo neprodanih. Razposlali smo recenzijske izvode vsem listom in revijam in tudi tujim. Paul Eisner,⁴⁰ ki je vodil kulturni referat praškega dnevnika Prager Presse, je o zborniku obširno poročal in ga imenoval »najlepši almanah leta«. Tudi z ocenami v slovenskih

---

³⁵ Ložar je leta 1927 na Dunaju promoviral z disertacijo »Studien zu den römischen Sarkophagen von Noricum in Panonien«.

³⁶ V črnogorski Podgorici je služboval kot gimnazijski profesor.

³⁷ Prim. op. II: 11.

³⁸ Franc Tomažič (1889–1968): arhitekt.

³⁹ Juro Adlešič (1884–1968): odvetnik. Politično je deloval v Slovenski ljudski stranki (SLS), 1935–42 ljubljanski župan, 1942 odstopil. Po II. svetovni vojni je emigriral, vendar se je vrnil v Ljubljano, kjer je umrl.

⁴⁰ Pavel Eisner (1889–1958): češki pisatelj in prevajalec.

listih⁴¹ smo lahko bili zadovoljni. Najslabše se je obnašala mlada katoliška stran,⁴² ki je vso krizo DS prikazovala kot delo oz. posledico mojega »častihlepja«. Kakšen nonsens!

V teku enega leta so se rane zacelile in vsak sotrudenik Kroga si je našel kako glasilo,⁴³ kjer je potem lahko objavljaj svoje spise. Zaradi mene pa bi bili lahko vsi ostali pri Domu in svetu in tam nadaljevali svoje delo, ker nisem nikogar silih, da se z mano solidarizira. Ko je bilo pesmi konec, sem si temeljito oddahnil.

---

⁴¹ Npr. Jože Pogačnik: Mladika 1933, str. 392–393; France Vodnik: DS 1933, str. 530–533.

⁴² Prim. op. II: 64, 70.

⁴³ Razen B. Voduška, R. Ložarja, B. Orla, B. Magajne in L. Klakočerja so se vsi sotrudeniki vrnili k Domu in svetu. Prim. op. I: 64–66.

IV

MOJE SODELOVANJE V DOMU IN SVETU¹

ANTON TRSTENJAK

Sproti od vsega začetka sem se spraševal, kako sem pravzaprav prišel med sodelavce Doma in sveta, revije, ki je bila predvsem leposlovna, jaz pa z vso prizadevnostjo že od nekdaj usmerjen v znanost.

Zmeraj bolj pa mi je jasno, kako je do tega prišlo; šele v tej zvezi se mi odgrinja kar lep izsek iz zgodovine Doma in sveta. Začel sem namreč s svojimi članki v Križu, ki je bil glasilo takratnega mladinskega gibanja² v Sloveniji, kamor je med številnimi drugimi zaneslo tudi mene že v gimnazijskih letih.³ Uredniki Križa na gori,⁴ pozneje samo Križa, so bili zapored Anton Vodnik, Edvard Kocbek in Jakob Šolar.⁵ Ko pa je Križ v začetku leta 1930 nehal izhajati, sem nekako po neposredni poti nadaljeval s sodelovanjem pri Domu in svetu, ki ga je takrat že sourejeval Anton Vodnik.⁶ Ostal sem pri tem glasilu vse do leta 1937, ko je tedanje uredništvo (Koblar, Stelè, Fr. Vodnik) s sodelavci vred odstopilo⁷ in je naslednje leto začel E. Kocbek izdajati novo revijo Dejanje,⁸ ki je prenehala šele s šestim aprilom 1941, z dnem nemškega vdora v Slovenijo.

---

¹ Članek je bil objavljen v: Dom in svet 1888–1988. Zbornik ob stoletnici. Celje, Mohorjeva družba 1988, str. 26–29.

² Prim. op. II: 55.

³ Gimnazijo je obiskoval v Mariboru v letih 1918–26.

⁴ Prim. op. III: 9.

⁵ Anton Vodnik: Križ na gori 1924–27. – Edvard Kocbek: Križ 1928. – Jakob Šolar: Križ 1929–30.

⁶ Sourednik DS 1930–32.

⁷ Odstop sotrudnikov DS s pismom G. Pečjaku 28. IX. 1937. Prim. op. XLII: 53.

⁸ Prim. op. II: 98; Bogo Grafenauer: Nekaj opomb k nastajanju in bibliografiji Dejanja. V: Zgodovinski časopis 36, 1982, št. 4, str. 357–362; Janez Gradišnik: Kako je nastalo Dejanje. V zborniku: Človek je utihnil. Spominu Edvarda Kocbeka. Uredil J. Gradišnik. Celje, Mohorjeva družba 1983, str. 72.

Neposredni povod za odcep našega roda križarjev, kakor smo se imenovali po reviji Križ, od Doma in sveta, je bilo Kocbekovo Premišljevanje o Španiji,⁹ ki ga je (samo en stavek¹⁰) obsodil ljubljanski škof; vzroki pa so bili globlji in so segali že dolga leta nazaj. Zmeraj bolj se je namreč poglobljal razhod med sopotniki povojnega mladinskega gibanja in uradno smerjo Katoliškega tiskovnega društva,¹¹ ki je izdajalo Dom in svet. Če bi okvirno opredelil ta razhod, bi moral reči, da je šlo za razliko med bolj širokim in odprtim gledanjem na umetnost in kulturo, zraven tudi na politične razplete v svetu, in bolj ozkim, hudo previdno zakoličenim gledanjem na miselni razvoj takratne družbe. Pravzaprav je v dokončni doslednosti šlo še zmeraj za razhod med gledanjem na kulturo, kakor ga je začrtal dr. Mahnič,¹² in bolj odprtim odnosom do umetnosti in kulture, kakor ga je v Domu in svetu začrtal dr. Izidor Cankar,¹³ ko je vzdignil Dom in svet iz preproste leposlovne revije na mednarodno estetsko raven kulturno-umetniške revije.

S tako zasnovo je Dom in svet pritegoval v svoj krog tudi umetnostne zgodovinarje in teoretike,¹⁴ filozofe in psihologe,¹⁵ skratka kulturne delavce z različnih humanističnih in družboslovnih področij. V vsaki številki so uredniki hoteli imeti vsaj eno razpravo ali esej s področja kulture. Tako so pritegnili tudi mene in sem se nehote, brez svojega osebnega načrta, razvil najprej v filozofa kulture; to se me drži vse do poznih let. Le tako si lahko razložim že svoj prvi prispevek v Domu in svetu, o Vebrovi »Filozofiji«¹⁶ v luči sodobne miselnosti, že leta 1930, še bolj pa dve leti pozneje članek Beseda umira,¹⁷ nekakšno filozofijo in kulturologijo besede, s katero se ukvarjam še danes, ki pa je že takrat zbudila veliko pozornost.

⁹ Prim. op. II: 81.

¹⁰ Prim. op. II: 87.

¹¹ Prim. op. II: 10.

¹² Anton Mahnič (1850–1920): teolog, prof. bibličnih ved Nove zaveze v goriškem bogoslovju, po letu 1896 škof na otoku Krku. Urejal revijo Rimski katolik. Slovensko literaturo je presojal z idealističnega estetskega nazora, ki je slonel na metafizični trojici resničnega, lepega in dobrega.

¹³ Prim. op. II: 3.

¹⁴ Josip Dostal, Josip Mantuani, France Stelè, Ivan Vurnik, Jože Plečnik, Stanko Vurnik in dr.

¹⁵ Alojzij Res, Franc Čibej, Stanko Gogala, Janez Janžekovič, Anton Trstenjak, France Veber in dr.

¹⁶ France Veber: Filozofija. Načelni nauk o človeku in njegovem mestu v stvarstvu. Znanstvena knjižnica, zv. 10. Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna 1930.

¹⁷ DS 1932, str. 27–43.

IV. ANTON TRSTENJAK : MOJE SODELOVANJE V DOMU IN SVETU

Tako sem v DS sodeloval vse do leta 1937, z zadnjim prispevkom Človek in njegova govorica.¹⁸

Če govorim o dveh zaporednih strujah, ki sta se uveljavljali v DS delno celo hkrati, ker sta pač tako ali drugače skušali usmerjati revijo, potem moram reči, da ima ta razhod nekako dva začetka in dve smeri. Prva je predvsem leposlovna in se je začela oddaljevati od pretekle konservativne struje v DS samem, saj jo označujejo uredniki Izidor Cankar, Fr. Stelè in Fr. Koblar,¹⁹ da omenim najvidnejše in kulturno najmočnejše. Druga pa se je začela in razvijala zunaj DS predvsem v socialno-kulturni smeri. To so bili zapored sodelavci Socialne misli,²⁰ revije za socialna vprašanja, ki ji je sledila Beseda o sodobnih vprašanjih²¹ s podobno tematiko in delno istimi sodelavci, ter končno Dejanje, revija, ki jo je E. Kocbek začel izdajati po ločitvi od DS. Tako so se potem nasprotniki teh sodelavcev iz njih norčevali, da so grešili v »misli, besedi in dejanju«;²² vse pa je namigovalo na odklone od pravoverne katoliške miselnosti, ki so jo po letu 1937 v Domu in svetu nadaljevali novi uredniki, sprva začasno stari dr. Josip Debevec,²³ za njim pa dr. Tine Debeljak,²⁴ čeprav je ta v prejšnjih letih sodil še v krog mladinskega gibanja z Vodnikom in drugimi križarji vred.

Ljudem sedanjega desetletja in verjetno že sploh vsemu povojnemu rodu po letu 1945 je verjetno manj jasno, v čem je bil ta razhod; in zakaj je sploh prišlo do razhoda.

Morebiti bi kdo mislil, da ta skupina, ki se je ločila od Doma in sveta, ni bila več »katoliška« ali da je bila »krivoverska«, kakor bi mogel soditi po obsodbi Kocbekovega članka Premišljevanje o Španiji. Vendar bi bilo tako sklepanje napačno. Čeprav so nekateri prenapeti gorečniki na to skupino morda tako gledali, vendar to ni bilo splošno mnenje o njih, niti se sami niso

---

¹⁸ DS 1937, str. 80–87; 178–181. Strani 243–252 so gradivo prejšnjega uredništva.

¹⁹ *Izidor Cankar*: prim. op. 13. – *France Stelè*: prim. op. I: 4. – *France Koblar*: prim. op. I: 42.

²⁰ Socialna misel. Mesečnik za vse panoge socialnega in kulturnega življenja. Izhajal v letih 1922–27. Od II. letnika kot Mesečnik za politično in kulturno življenje. Uredniki: kulturni del: Franc Terseglav, socialni: Andrej Gosar, politični: Engelbert Besednjak, ostalo: Fran Erjavec.

²¹ Beseda o sodobnih vprašanjih. Mesečnik. Izhajal v letih 1932–35. Uredniki: Vilko Pitako, Mirko Javornik, dr. Jože Pokorn in Mirko Jeršič.

²² Citat iz katoliške molitve Kesanje (Confiteor).

²³ Prim. op. II: 95.

²⁴ Prim. op. II: 101.

imeli za kakršnekoli krivoverce ali odpadnike. Šlo je samo za dve struji, ki sta se vsaka po svoje imeli za krščansko usmerjeni.

V čem naj bi bil potem sploh vzrok tega razhoda in prava vsebina?

Kdor je takrat to dogajanje sam doživljal in bil obenem deležen podobnih očitkov in sumničenj, le predobro ve, za kaj je šlo in da so nosilci te smeri morali v takratnem vsakdanjem miselnem prerivanju prenašati velik živčno-duševni pritisk, napor, ki je zahteval veliko vztrajnosti in nezlomljive zvestobe.²⁵

Šlo pa je v jedru za eno samo veliko stvar, ki naj bi ne shirala pod pritiski dnevnih, kratkoročno prenapetih programov. Šlo je za to, da bi DS ostal na isti višini leposlovne in kulturne revije, na katero jo je pred desetletjem vzdignil dr. Izidor Cankar. Šlo je za to, da Dom in svet ne bi zopet zdrknil na ožino zgolj katoliške vzgojne revije, preračunane na cenen okus širokih ljudskih plasti brez odprtosti v široki svet literature, umetnosti in kulture. Šlo nam je za to, da bi bili na širini in višini, na kateri nam je mogoč enakovreden dialog s kulturnimi tokovi v mednarodni izmeri, še bolj in še prej pa z drugače mislečimi kulturniki med slovenskimi ustvarjalci. Nikogar nismo izključevali, poglobljanje prepadov med različno mislečimi nam je bilo tuje. Ločitev duhov je pomenila za nas anahronizem, ki je že kazal usodne posledice.

Če že govorimo o tem, priznam, da se nam je ta naša odprtost v pluralizmu mišljenja po desetih letih izkazala kot svojevrsten bumerang,²⁶ ki smo ga neprijetno občutili na nas samih.

Ne glede na neugodne posledice pa ponovim iz prepričanja, da ločitev duhov za nas Slovence ni in ne more biti geslo, ki naj bi se navduševali zanj. Ločitev duhov si lahko privoščijo člani velikih narodov. Za maloštevilen narod, kakor smo Slovenci, pa je ločitev duhov pot v narodni genocid.

Maloštevilen narod lahko preživi samo, če živi v medsebojni slogi in spravi. Žal smo Slovenci sprt narod; in to je za nas usodno. Dokler so nam

---

²⁵ V pismu iz Maribora 12. X. 1937 piše Trstenjak Koblarju med drugim: »Ko bi imel kaj več časa, bi Vam tudi obširno pisal, kako so ljudje zaradi podpisa spomenice pri DS in zaradi »Bohinja« [prim. op. I: 130] intrigirali proti meni, nezaslišano!« Ob prošnji za intervencijo nadaljuje: »da bi bil že vendar enkrat nastavljen za suplenta, Vi najbolje veste, kako sem pri sedanjih političnih krogih zapisan, zato nimam nikogar, ki bi me priporočal, pet let sem že honorarni nastavljenec na realki, prošnja leži spodaj [op.: na ministrstvu za prosveto v Beogradu] in nikdo se ne umeni zanj, brez dreganja pa ne gre.«

²⁶ Prim. misel F. Koblarja v poglavju Dom in svet v knjigi Moj obračun, str. 140, oz. sklep II. dokumenta.

IV. ANTON TRSTENJAK : MOJE SODELOVANJE V DOMU IN SVETU

---

ideologije, vseeno, s katere strani, več ko narod in njegov obstoj, tako dolgo smo že na nevarni poti v narodni samomor.

Za Slovence in njihov obstoj niso nevarni le samomori posameznikov v vznemirljivo velikem številu, marveč še bolj, ker usodno nevarno drvimo v narodnostni genocid z notranjo sprtostjo duhov; to je kroničen samomor, ki nenehno slabi enotno rast in ustvarjalnost narodnega genija. Majhen narod lahko preživi samo, če je enoten in složen v svoji samobitnosti. Dokler pa sta sloga in sprava na slabem glasu, smo tudi sami na slabih nogah. Glede enotnosti v zastopanju slovenske narodnostne samobitnosti in zavesti nam morajo biti za vzor Judje, ne glede na siceršnje politične poglede, ki so preživeli kot majhen kulturni narod v različnih diasporah skozi vsa stoletja samo zato, ker so navznotraj kot narod složni do kar občudovanja vredne požrtvovalnosti. Slovencem ta medsebojna složnost manjka, zaradi ideologij in strankarskih razprtij smo si zmožni drug drugemu izpraskati oči. Kdor opozarja na složnost v prid narodnega preživetja, je že sumljiv vsaj na dve strani.

Nehote sem se razpisal v to smer; škoda, da ne živijo več glavni usmerjevalci Doma in sveta v tridesetih letih tega stoletja, Koblar, oba Vodnika, Šolar, Stelè in drugi, ki bi vse to takratno prizadevanje opisali z večjo osebno prizadetostjo in prepričevalnostjo.

KRIZA DOMA IN SVETA¹

BOGO GRAFENAUER

Ob pojmu »kriza DS« sicer navadno mislimo le na spore in težave, ki so povzročili, da je petdeseti letnik te revije (peti »nove knjige«)² izhajal kar dve leti, s premorom od aprila 1937 do 1938,³ med katerim je založnica (Katoliško tiskovno društvo) v svoji spomenici že zapisala, da »bodočnost lista še ni jasna« (»50-letnica KTD«, 1937, str. 25). Skoraj tričetrleta do začetka 1938⁴ je bilo delo uredništva ustavljeno ali pa ga (od septembra 1937)⁵ sploh ni več bilo – šele začetek izhajanja Dejanja⁶ je izzval KTD k rešitvi v smislu posredovanja Izidorja Cankarja pri dr. Debevcu,⁷ s katerim je – po besedah Franceta Koblarja – »dejansko potegnil proti svojim sobojevnikom in učencem« iz časa začetka te krize v letih 1916–1917 (Izidor Cankar, »Leposlovje – eseji – kritika«, II, 1969, 421).

S to Koblarjevo sodbo pa smo že pri bistveni spremembi vsebine pojma »kriza DS«. Ne gre le za enkraten spopad okrog potrebe slovenskih kristjanov (katoličanov) po umetnostni in visoko postavljeni splošno kulturni reviji, ki bo posegala tudi v druga vprašanja narodnega življenja, leta 1937/38,

---

¹ Članek je bil objavljen v: Dom in svet 1888–1988. Zbornik ob stoletnici. Celje, Mohorjeva družba 1988, str. 30–41.

² S spremembo formata revije se je leta 1933 začelo novo štetje letnikov. Prim. op. I: 62.

³ Od 22. IV. 1937 do 2. IV. 1938. Prim. op. II: 95.

⁴ Prim. op. 3.

⁵ Od 28. IX. 1937. Odpoved urednikov z dopisom Gregoriju Pečjaku s tem datumom. Prim. op. IV: 7.

⁶ Januar 1938. Prim. op. II: 98.

⁷ Prim. pojasnilo Izidorja Cankarja v pismu Finžgarju 14. VII. 1939. V: Izidor C.: Leposlovje – eseji – kritika II. Uredil in pojasnil France Koblar. Ljubljana, Slovenska matica 1969, str. 421.

marveč za dve desetletji trajajoč boj med bolj rigorozno (najbrž ni krivična označba, če govorimo o bolj konservativni in na »avtoriteto«⁸ navezani skupini in navajeni z njo premagovati različne ovire) in bolj svobodno (in predvsem na presojo lastne vesti se sklicujočo »mladinsko«) skupino katoliške inteligence⁹ med Slovenci. O Slovencih nasploh je najbrže težko govoriti, ker so bili kriteriji delitve katoliških Slovencev v različne skupine veliko bolj raznoliki (pomislimo samo na oblikovanje krščanskega socializma med delavci v Jugoslovanski strokovni zvezi).¹⁰ Drugače pa je z označbo »mladosti«, saj se ta izraz ni uporabljal šele za mladinsko (križarsko) gibanje v dvajsetih letih, marveč tudi že za »mladine« ob začetku krize DS¹¹ pod uredništvom Izidorja Cankarja po 1. 1914, čeprav so bili »mladini« iz tega časa z urednikom vred 1937 že bolj v letih in so nekateri med njimi v sporu, ki se je jasno izoblikoval 1916/1917, stali leta 1938 že na nasprotni strani¹² kakor »dvajset let poprej«.

Začetek in konec te »krize DS« pa povezuje cela vrsta presenteljivih vzporednic. Ne le Izidor Cankar, ki je dvakrat stal na različnih straneh reševanja »krize«¹³ (podobno kakor Ivan Grafenauer,¹⁴ Jože Debevec¹⁵ in še

---

⁸ Pisec uporablja starejšo latinsko obliko besede avtoriteta.

⁹ Prim. op. IV: 2.

¹⁰ Centrala krščanskosocialnih strokovnih organizacij, ustanovljena leta 1909. Glasilo organizacije: Delavska pravica (1928–41).

¹¹ Mlajši sodelavci DS, rojeni v 80-ih ali začetku 90-ih let 19. stoletja.

¹² Npr. *Joža Lovrenčič*: prim. op. I: 21. – *Narte Velikonja*: prim. op. I: 86; France Koblar: *Narte Velikonja in jaz*. Nova revija 2000, št. 213–214, str. 298. – *Jože Debevec*: prim. op. 15. – *Ivan Grafenauer*: prim. op. 14. – *France Bevk* (1890–1970): pisatelj. Svoje stališče v krizi DS je 10. X. 1937 sporočil Koblarju: »Le drži se! Da Ti odkrito povem: ako bi list zašel v roke naših ozkosrčnežev, ne bi hotel več sodelovati, ker sem sicer kristjan, sem v mnogih pogledih daleč od njih.« Kljub tej načelni opredelitvi je ostal med sodelavci novega DS. Na to je vplivalo izhajanje njegovih Izbranih spisov pri založbi Jugoslovanska knjigarna, ki je bila hkrati založnica revije DS. – Končno spoznanje pa je narekoval čas po II. svetovni vojni. V pismu 29. V. 1945 piše Koblarju iz Trsta: »Zadnji mesec sem pogosto mislil na ono krizo pri 'Dom in svetu'. Šele danes razumem, kako do konca ste imeli prav, in mi je odkrito žal, da v svoji 'primorskosti' tega prej nisem docela uvidel in razumel.« Pismo je shranjeno v Koblarjevi zapuščini.

¹³ V letih 1916–17 in 1938. Prim. op. 7.

¹⁴ *Ivan Grafenauer* (1880–1964): literarni zgodovinar in etnolog. Oče zgodovinarja Boga G. V krizi DS leta 1917 je v razpravi Jeranov problem (DS 1917, str. 10–14) nasprotoval Alešu Ušeničniku in pokazal na kvarni vpliv Jeranovih nazorov. Prim. Bogo Grafenauer: *Življenjepis* [Ivana Grafenauerja]. V: Ivan G.:

kdo), marveč tudi Aleš Ušeničnik,¹⁶ v obeh primerih zagovornik različnih oblik »rigorizma«¹⁷ in poglavitni vnanji predstavnik sil, ki so želele ustaviti svobodnejši razvoj katoliškega mišljenja med Slovenci (Jožko Pirc v svoji knjigi »Aleš Ušeničnik in znamenja časov«, 1986, ki v marsičem po pravici popravlja sodbe o »Alešu«, tu in še v nekaterih pogledih zagovarja mnenja, ki se močno razlikujejo od moje zgodovinske skušnje /tudi kot »mladca«¹⁸ in še bolj pozneje/ in spoznanj poznejšega študija in vednosti /tudi o mojem očetu po njegovem lastnem pripovedovanju/. Vzporednice so presenetljive že po formalni plati: kriza 1917, ki se je napovedovala že ob objavi Finžgarjeve Dekle Ančke (z zafrkljivim sporočilom »Janez Mokarjev veliki hlapec Dekla Ančka poročena«, DS 1914, na str. 71 in ne na platnicah,¹⁹ kakor se večkrat trdi v našem literarnozgodovinskem pisanju!) in bila zastavljena s Cankarjevo objavo Gregorčičevih pism Gruntarju,²⁰ kjer se je Cankar v komentarju (DS 1916, ponatis in Leposlovje itd. II, 152–159) postavil proti njegovim kritikom in tudi proti Mahničevi presoji umetnosti. Proti Cankarjevim stališčem (izpovedal jih je tudi v Slovincu 29. 3. 1916)²¹ se je postavil v bran Aleš Ušeničnik v treh člankih v Času 1916 (»Umetnik in nravna odgovornost«,²² 100–108; »Večnostni pomen umetnosti«,²³ 219–227; »Leposlovje in

---

Literarnozgodovinski spisi. Ljubljana, Slovenska matica 1980, str. 74–75. – *Luka Jeran*: prim. op. 28.

¹⁵ *Jože Debevec*: prim. op. II: 95, 96. V času vojaške obveznosti Izidorja Cankarja je leta 1915 urejal DS. Prav tako je bil dejanski urednik lista leta 1918, ko se je Cankar prepustil politiki. V letih 1937/38 je prevzel uredništvo obnovljenega Doma in sveta.

¹⁶ *Aleš Ušeničnik*: prim. op. I: 14.

¹⁷ Filozofsko etični nazor, po katerem je človekova brezpogojna dolžnost spoštovanje etičnih norm.

¹⁸ Prim. op. II: 64.

¹⁹ Prim. France Koblar: *Opombe*. V: F. S. Finžgar: *Izbrana dela I*. Celje, Mohorjeva družba 1961, str. 415.

²⁰ *Ignacij Gruntar* (1844–1912): notar, Gregorčičev prijatelj in svetovalec.

²¹ Pod naslovom *Strujarstvo* je Izidor Cankar odgovoril na Ušeničnikov članek *Umetnik in nravna odgovornost*. Prim. spodnjo op.

²² Čas, 3. III. 1916: »/.../ kot nemoralno moramo pa zavreči vsako povest, vsak roman, vsako dramo, ki ji je motiv nemoralen, pa naj bi bil motiv še tako umetnostno obdelan.« Ponatis v: A. Ušeničnik: *Izbrani spisi II*. Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna 1940, str. 268.

²³ Čas, 25. VI. 1916. Citira nemško katoliško pisateljico in pesnico Emilio Ringseis (1831–1895): »Umetnost je najlepši cvet svetovne kulture, a nedosežno višja kot

leposlovna kritika«,²⁴ 256–264; prva dva sta ponatisnjena v Ušeničnikovih Izbranih spisih II, 1940, gl. tudi VI, 1940, 173–182). Izidor Cankar se je s svojimi sodelavci postavil zoper Ušeničnikovo presojo nalog DS po bralcih iz študentskih krogov in po kriterijih »družinske« revije v prvi številki jubilejnega tridesetega letnika DS. Napovedali so spremembo revije v »umetnostni list« (Koblar, DS 1927,²⁵ 1) s svobodnim iskanjem »ugank umetnosti in življenja«, kakor je zapisal Cankar v uvodnem posvetilu letnika Frančišku Lampetu.²⁶ Zoper temeljna stališča se je oglašil vnovič Ušeničnik,²⁷ še posebej tudi z obrambo utilitaristično utemeljevanega (študentsko branje!) Jernovega rigorizma²⁸ pri presoji literature, čeprav je šlo seveda pri tem za obrambo nerazdružljivosti Mahničeve »metafizične trojice« (resnično – dobro – lepo) pri presoji literature; iz nje je izhajal v svoji presoji tudi Ušeničnik in je spoznal njeno neutemeljenost šele v visoki starosti²⁹ (Izbrana dela II, 1940, 296–298). Zaradi njegovega nastopa pa je ostal prelom pri DS nedokončan in že 1. 2. 1917 je zapisal Izidor Cankar v pismu Bevku: »sodim, da mora priti do nove krize, prej ali slej«.

Tudi kriza 1937 se je napovedovala že nekaj časa z različnimi manjšimi naznanili in z večkratnim zelo kritičnim (kar polemičnim – čeprav to označbo sam odklanja) pisanjem Ušeničnika o krščanskem mladinskem gibanju,³⁰ katerega predstavniki so od konca 20-ih let postajali vedno vidnejši sodelavci tudi pri DS.³¹ Kocbekov članek »Enemu izmed ozkih«³² (DS 1935, 113–117)

---

vsa posvetna kultura je religiozna in nravna kultura.« Ponatis v: A. Ušeničnik: Izbrani spisi II. Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna, 1940, str. 261.

²⁴ Čas, 2. X. 1916. Članek se nanaša na opombe Izidorja Cankarja h Gregorčičevim pismom Gruntarju o razmerju med literarnim kritikom in vzgojiteljem: »/.../ dokler prihajajo naše leposlovne knjige večidel v roke mladini, je kritikova pravica in dolžnost, da jih presoja tudi z vzgojnega stališča.« Prim. Čas 1916, str. 256–264.

²⁵ Prim op. 52.

²⁶ Izidor Cankar: Frančišku Lampetu. DS 1917, str. 1.

²⁷ Umetnost in pedagogi. Čas, 1. I. 1917, str. 38–48.

²⁸ *Luka Jeran* (1818–1896): nabožni pesnik in pisatelj, ustanovitelj lista *Zgodnja Danica*. Literaturo je presojal z vzgojnega stališča: moralno je le to, kar je mladini primerno. S tega stališča je nasprotoval tudi Prešernovi ljubezenski poeziji.

²⁹ K ponatisu razprave *Umetnost in kritika* v *Izbranih spisih II*, Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna 1940, str. 296 (prvi natis: Čas 1911, št. 7–8, str. 370–378), je Ušeničnik dostavil »Opomnjo«: »/.../ Tudi tisti Mahničev argument iz nerazdružljivosti metafizične trojice resničnega, dobrega in lepega, se mi ne zdi več dokazen.«

³⁰ Prim. op. IV: 2.

³¹ Anton in France Vodnik, Anton Trstenjak, Tine Debeljak, Jakob Šolar, Rajko Ložar, Edvard Kocbek in dr.

je sprožil široko polemiko zoper revijo, v kateri je bil najpomembnejši gotovo Ušeničnikov polemični zapis »O statiki in dinamiki«³³ v Času (29, 1934/35, 302–305). Kakor Cankar 1916³⁴ je France Koblar 1936 v sklepni razpravi revije (»Navzkrižja in nasprotja«,³⁵ 538–547) preresetal spore, ki so se nabrali okrog DS v zadnjih letih, hkrati z idejnimi izhodišči teh sporov, da bi tako preskusil možnosti svobodnega urejanja revije in pripravil pot do petdesetega, jubilejnega letnika 1937. Že ob prvi številki pa se je do kraja zapletlo ob Kocbekovem članku »Premišljevanje o Španiji«³⁶ (90–105) pa še ob čem drugem (zlasti ob začetku Cajnkarijeve drame »Potopljeni svet«,³⁷ 34–42). Na Koblarjev obračun s konca prejšnjega letnika je prišel odgovor kar v obliki napada ob vprašanju Španije. Vihar je revijo, kakršno je zasnoval Izidor Cankar, v resnici zatrl. Zamenjal ga je drugačen DS, ki se je umaknil iz življenja v literaturo, iz težnje po svobodnem iskanju lepote in resnice v strašni krizi, ki se je postavljala 1938 po anšlusu Avstrije tudi pred vse Slovence (ne le koroške Slovence, ki jih je že pritisnila ob tla), v večjo poslušnost, ideološko in politično.³⁸ Tako se nam kaže »kriza DS« zelo jasno kot dvajset let trajajoč boj med dvema pojmovanjema krščanskega kulturnega in posebej literarnega ustvarjanja, ki sta se pri Slovencih trli med seboj že od presoje Prešernovih pesmi,³⁹ čeprav prav od Izidorja Cankarja kot urednika DS naprej bistveno bolj jasno kot dotlej.

Ob tem spoznanju se je težko lotevati tega vprašanja. Zelo dolgo delo bi bilo potrebno, da bi bilo mogoče postaviti samostojne sodbe in tehtne besede ob to, kar je o vsej tej dvajsetletni krizi napisal France Koblar. Ta je doživljal začetke te krize kot visokošolec in nato kot vojak v prvi svetovni vojni – torej vendarle po lastnem pričevanju tedanjega sodelavca v DS (od okr. 1910!),⁴⁰ hkrati pa tudi posvetil temu vprašanju doslej najtemeljitejšo obravnavo. V svojem osemdesetem letu je namreč izdal z drugo knjigo izbranih spisov Izidorja Cankarja »Leposlovje – eseji – kritika« (Slovenska matica 1969) Cankarjeve članke, zvezane s to krizo, v komentarju (str. 398–421) pa je k njim dodal mnoge stvari iz svojega temeljitega poznanja tako literarnega razvoja

---

³² Prim. op. I: 69.

³³ Prim. op. I: 72.

³⁴ Članek Trideset let. DS 1916, str. 327–332.

³⁵ Prim. op. II: 77.

³⁶ Prim. op. IV: 9.

³⁷ Prim. op. II: 82.

³⁸ DS je izhajal do leta 1944, prilagojen tedanjim političnim razmeram.

³⁹ Prim. op. 28.

⁴⁰ Tega leta je Koblar vstopil v DS. Objavil je dve pesmi: Tožna misel in Sodba.

DS nasploh kakor tudi Cankarjeve rokopisne zapuščine (korespondence itd.) in posebej svojega dobrega osebnega znanstva s Cankarjem, ki je trajalo več desetletij. Vse dvajsetletje postopnih kriznih pojavov je poznal kot najpomembnejši urednik DS v skoraj vsem tem času (1923–1930 in 1933–1937, št. 1–2), o tem je večkrat načelno govoril že v sami reviji (zlasti 1927 v uvodniku »Štiridesetletnica«, 1–3; 1933 ob vnovičnem prevzemu uredništva v članku »Na prelomu«, 1–5; 1936 v že omenjenem obračunu o težavah in 1937, ob začetku jubilejnega letnika, v članku »Petdeset let«, 1–6). Sama vsebina polemičnega poročila uredništva ob krizi 1937/38, »Dom in svet v letu 1937«, Ljubljana 1938, kaže, da je bil poglobitni avtor vnovič Koblar. Končno pa je podal strnjeni pogled na vse svoje delo pri DS v poglavju »Dom in svet« knjige »Moj obračun«, ki je izšla že po smrti avtorja, napisana pa je bila od konca marca do srede maja 1945 (navedeno poglavje, str. 123–140, 22. in 23. aprila; prim. tudi še orise nekaterih sodobnikov na str. 205–228).

Ob pregledovanju vsega tega človeku, ki ne želi le ponavljati že povedano, ob nalogi o prikazu »krize DS« upade pogum. Saj sem sam gledal vse to le od zunaj. Le prvo krizo⁴¹ sem študiral v zvezi z življenjem in delom svojega očeta in tudi po njegovi korespondenci in spominih na to, kar mi je povedal (prim. I. Grafenauer, »Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva«, 1973, str. 253–256, in isti, »Literarnozgodovinski spisi«, Ljubljana 1980, str. 62–65, 646–670, 708–711). Dokumentacija, ki jo je uporabil Koblar, je za celotno vprašanje seveda bistveno obsežnejša in tudi pomembnejša. V naslednjem času Koblarjevega uredništva DS ta razlika zraste do neskončnosti (moje otroško spominsko pričevanje more biti sploh le – morda – zanimivo potrjevanje Koblarjevih spominov na izrazite oblike krize). Šele ob končnem zlomu in posebej v gledanju mladih sodelavcev Dejanja⁴² na vprašanje prehoda od DS do Dejanja morem prispevati nekaj avtentičnih strani o končni krizi iz l. 1937/1938 (o tem sem nekaj že napisal v Zgodovinskem časopisu 36, 1982, str. 355–362, posebej od strani 157 naprej). Zaradi tega se omejujem na kratek pregled kriznih pojavov, ki skušajo dopolnjevati Koblarjeve prikaze le v nekaterih stvareh po l. 1933.

O načelnem značaju začetka krize DS 1917 ob »dvigu lista v umetnostno revijo« (Koblar, »Moj obračun«, 123) in njenem nepopolnem uspehu je bilo najpotrebnejše že povedano. Dokler ni l. 1923 Finžgar pri Mohorjevi družbi začel izdajati Mladike kot »družinski list« in je to še v istem letu pozdravil 5.

---

⁴¹ V letih 1916–17.

⁴² Bogo Grafenauer, Jože Udovič, Janez Gradišnik, Jože Brejc (poznejši Jože Javoršek), Maks Jeza in drugi.

katoliški shod (v poročilu, Ljubljana 1924, str. 330) ter hkrati poudaril »važnost literarno-umetnostne revije, ki jo predstavlja Dom in svet«, je spričo Ušeničnikovega načelnega nasprotovanja viselo nad uspehom Cankarjevega dejanja tudi stališče slovensko-hrvatskega katoliškega shoda 1913 (v poročilu, Ljubljana 1913, str. 108), da je Dom in Svet »v prvi vrsti družinski list«⁴³ in naj bi imela celo literarna kritika »z estetičnega stališča« – ni je mogoče izenačevati z »moralistično« – svoj poglavitni prostor v Času.⁴⁴ Tako ni čudo, da se je načelni sklep le s težavo prebijal v resničnost. Ko je 1920 prvič prevzel uredništvo DS laik, Francè Stelè, je najprej nastalo razburjenje zaradi Pregljevega »Plebanusa Joannesa«⁴⁵ (ki ga imajo mnogi poznavalci avtorjevega pisanja za njegovo najboljšo delo) in leto kasneje zaradi reprodukcij Meštrovičevih kipov Kristusa, v katerem so videli preveč človeškega, ker »ga ne pojmuje kot Bogočloveka« (A. Ušeničnik v Škofijskem listu 1922, ponatis v LZ 42, 1922, str. 637; Koblar v spominih /str. 123/ to nápak predstavlja v 1. 1922,⁴⁶ ko ni bila v DS objavljena nobena Meštrovičeva slika; res pa je povzročila hudo zgledovanje še pozneje reprodukcija Meštrovičeve Madone z detetom, 35, 1932, priloga 8 a, to je sodelovalo pri tedanji zamenjavi uredništva). Tako je prišlo 1922 do dopolnitve uredništva z duhovnikom Alojzijem Merharjem, zaradi česar se je Stelè sredi leta sploh umaknil. Ljubljanski škof A. B. Jeglič je pobudil o teh vprašanih sodbi A. Ušeničnika in A. Breznika⁴⁷ (ponatis iz Škofijskega lista v LZ 1922, 634–639). Ušeničnik je sicer priznal pravico umetnikov, da »po pravici odklanjajo« »snovno« presojo literarnih del, kot jih »izvečine ... duhovniki ... presojajo«, a kljub temu ostaja pri utilitarističnem stališču, naj »bodo njih (= pisateljev) dela tudi snovno neoporečna, torej нравno in vzgojno brez kvare«, kot je že 1916 in 1917 zahteval v Času glede DS od Izidorja Cankarja in Ivana Grafenauerja.⁴⁸ Prav na ta stališča se tu tudi sklicuje. Drugače je priznaval Breznik potrebo posebne revije za »umetnostno visoko izobraženo občinstvo« in ugotavljal, da je zadnji letnik (sc. pod Merharjevim uredništvom!) »slab«. Poudarja seveda ob tem potrebo po posebni družinski reviji. Posebej pa je zanimivo, da se je Brezniku prvič za DS pojavila misel na nastavitev posebnega »duhovnega cenzorja«,⁴⁹ ki bi moral biti »duhovnik visoko teološko in umetnostno

⁴³ Prim. op. II: 10.

⁴⁴ Prim. op. II: 11.

⁴⁵ Prim. op. II: 6.

⁴⁶ Prim. op. II: 8.

⁴⁷ Prim. op. II: 13.

⁴⁸ Prim. op. 14, 20–21, 24.

⁴⁹ Prim. op. I: 39.

izobražen«, ki pa bi moral dobiti »v odobrenje vse, kar pride v list« (ob tej nesrečni misli moram poudariti, da je Anton Breznik s svojim podpisom dveh spomenic dominsvetovcev v krizi 1. 1937, ki sta zavračali takšno »posebno cenzuro«, pokazal spremembo svojega 15 let starejšega mnenja).⁵⁰

Ta razprava je prvič trajno pripeljala do zmage »mlajše in laične struje«⁵¹ brez duhovniškega varuštva (Koblar, spomini, str. 124 sl.) in tako olajšala uresničenje preloma Izidorja Cankarja. Kljub temu pa je ob »štridesetletnici« (DS 1927, str. 1)⁵² Koblar pribil, »da ne potihnejo očitki, da smo zgrešili staro dobro umetnost, zavrgli lepoto jasnih in čistih oblik (sc. to se nanaša tudi na odpor zoper novo kiparstvo in slikarstvo, Meštrovića in bratov Kraljev, češ da so njihove podobe fizično nemogoče in nenaravne) in pozabili na koristne in večno veljavne vzore«. Tudi pozneje težave niso prenehale (še celo, odkar se je Andrej Kalan začel odmikati od predsedstva KTD po Cankarjevi ločitvi od Cerkev 1. 1926 in ga je 1929 zamenjal dr. Pečjak). Težave so se še pomnožile ob težnji predstavnikov, zraslih iz mladinskega gibanja, da prevzamejo pglavitno katoliško kulturno revijo. Koblar in Stelè, ki sta se utrujena od sporov želela umakniti, sta 1931–1932 res dosegla zamenjavo z mlajšimi uredniki,⁵³ ki so se uveljavili v križarskem gibanju⁵⁴ (Debeljak, Ložar in A. Vodnik). V prvem zagonu so res kazali upanje na nov dvig DS v še svobodnejše ustvarjanje, a že v drugem letu (1932) se je začelo zatikati z ene strani zaradi razhajanj med sodelavci, z druge zaradi pomislov duhovniških krogov okrog mladinstva (izražal jih je vnovič Ušeničnik v različnih člankih in tudi v polemikah okrog Gosarjevih in pozneje Gogalovih⁵⁵ prispevkov v Času), s tretje pa z Ložarjevo netaktnostjo⁵⁶ v polemiki zoper Župančiča (»Adamič in slovenstvo«) in še kakih nerodnostih pri urejanju revije.

Skratka, stvari so se vnovič obrnile in spet je Koblar reševal – tokrat s Steletom in Francetom Vodnikom – Dom in svet iz krize, ki je postajala še nevarnejša. Zbornik »Krog« (1933) je pokazal, da je nastalo sedaj že več front – tudi zoper prejšnje mladinske sodelavce DS. Sodelavci pri »Krogu«

---

⁵⁰ 30. XII. 1936 in 28. V. 1937. Prim. op. I: 111, II: 78.

⁵¹ Urednika Koblar in Stelè.

⁵² Članek Štridesetletnica. DS 1927, str. 1–3.

⁵³ Prim. op. II: 39–41.

⁵⁴ Prim. op. IV: 2.

⁵⁵ Andrej Gosar: Vprašanje krščanskega socializma po okrožnici »Quadragesimo anno«. Čas 1931/32, str. 143. Prim. op. I: 86; brošura Dom in svet v letu 1937, Ljubljana 1938, str. 62; glej XLII. dokument. – Stanko Gogala: Krščanstvo in marksizem. Čas 1931/32, str. 254. Prim. op. I: 86.

⁵⁶ Prim. op. III: 15.

so se – izšel je le enkrat – razsuli v več smeri, pomemben del tudi nazaj k DS. Ko ga je prevzelo novo (staro) uredništvo, je pokazal Koblarjev uvodnik »Na prelomu« (1933, 1–5), da ne gre več samo za umetnostni list, marveč za revijo, ki bo stala tudi sicer sredi življenja. Zaostritev tedanjega slovenskega življenja in njegov izraz v obračanju slovenskih revij k obravnavanju teh vprašanj tudi katoliški reviji ni več dovolil opuščanja takšnih vprašanj. Vnovič je izrekel Koblar ta stališča v uvodniku v petdeseti letnik 1937 (»Petdeset let«, str. 1–6).

Toda časi so se spreminjali. Politična zaostritev po šestojanuarski diktaturi⁵⁷ se je izrazila na obeh straneh. Meščanska liberalna stran je s tem dobila oblast odločanja z jugoslovenarsko berglo oblasti nad Slovenijo iz Beograda. Klerikalna stran, ki jo je zoper to nasilje krepil slovenski narodni odpor, je imela na voljo le še ideološko versko organiziranje, zastavljeno prav v tem času z novo obliko »katoliške akcije«.⁵⁸ O delitvi med »stražarje« in »mladce«⁵⁹ je zapisal najpotrebnejše že Koblar v svojem »obračunu« (str. 131 do 134 in še ponekod v knjigi). »Straža« je seveda že kmalu stala bolj jasno pred javnostjo, ker je začela s svojim glasilom (»Straža v viharju«) že z novembrom 1934, medtem ko so »mladci« začeli izdajati svoj tednik (»Mi mladi borci«) šele skoraj dve leti pozneje, v že spremenjenih političnih razmerah, ki so se močno izražale tudi v zagonu mladinskega klerikalnega gibanja in v spremembi značaja nekaterih organizacij. »Stražarji« so se že od vsega začetka sprva še neformalnega zbiranja okrog prof. Ehrlicha (menda že 1932) usmerjali bolj v politično smer in se pripravljali za takšno delo. »Mladci Kristusa Kralja« pa so bili sprva (začeli so se kot srednješolska organizacija menda 1932) izrazito verska organizacija; to je ostala do jeseni 1935, ko je začela spreminjati svoj značaj. V kulturnem pogledu pa se je seveda tedaj – ko se je pri Slovencih kulturni in politični boj liberalcev, da si sredi praktične (čeprav neformalne) diktature iz Beograda z jugoslovanskim unitarizmom in zanikanjem obstoja posebnega slovenskega naroda zagotovijo oblast, razgorjel do vrha in v neslutene oblike in vsakovrstne uradne in (brezuspšne) šolske indoktrinacije – v obrambo tudi na verskem področju gradila nova disciplina, v mnogočem nasprotna praksi dotedanjega mladinskega katoliškega (križarskega in krščanskosocialističnega) gibanja. Gimnazijce nas je že vzne-

⁵⁷ Uvedena je bila 6. I. 1929.

⁵⁸ Prim. op. II: 64.

⁵⁹ Prim. op. II: 64–65. Obširen članek o mladcih je Bogo Grafenauer napisal na Koblarjevo pobudo. Prim. op. II: 66.

mirilo do nasprotja, ko je naš katehet dr. A. Zupan⁶⁰ v nekem javnem predavanju (1933) zahteval z besedami Ignacija Loyolskega,⁶¹ da »moramo verjeti, da je belo, kakor sam vidim, črno, če tako odloči o tem hierarhična Cerkev« (»Sentire cum Ecclesia«,⁶² 1933, 17). Zoper to se je bilo mogoče sklicevati celo na nauk o vrhovni dolžnosti »ravnanja po vesti«, kakor ga je poudaril po Tomažu Akvinskem⁶³ tudi Aleš Ušeničnik⁶⁴ (Čas 1927/28, zdaj v Izbranih spisih 5, 1940, str. 15), toda predavatelj je zoper oponente po predavanju vztrajal na svojem stališču in besedilo tako tudi objavil.

Sama verska vzgoja pri »mladcih« seveda ni bila v Tomčevih rokah, marveč v rokah raznih duhovnikov (ne vselej istih). Tomec⁶⁵ pa je držal organizacijo pod trdnim nadzorstvom (že po sistemu od vrha v plasteh majhnih »jeder«, ki so se vselej širila tako, da je vsak član višjega jedra vodil skupino na nižji ravnini). V vzgojnem smislu je neposredno vodil obdelavo papeške okrožnice »Quadragesimo anno«⁶⁶ z vsako skupino novincev (v času mojega članstva smo bili to šestošolci ali sedmošolci, dijaki 6. ali 7. razreda gimnazije); razlagal jo je po odstavkih z veliko avtoriteto in tudi z dosti zaostrenimi kritikami ne le marksističnih ali boljševiskih, marveč tudi krščanskosocialističnih struj (pri Slovencih še posebej mladinskega gibanja, levih krščanskih akademskih društev⁶⁷ in podobnega). Po nekih poteh je gotovo nadziral tudi mladčevsko seznanjanje z beletristiko, ne da bi mi bilo znano, kako je to urejal (sam sem prav ob teh vprašanjih prišel menda v osmi gimnaziji v prvi spor z njim, ko me je povabil na pogovor in sva se sprla ob več literarnih delih, še posebej ob velikem romanu Sigrid Undsetove »Kristina, Lavransova hči«,⁶⁸ tako sva se razšla enako različnega mnenja, kakor sva bila sedla za mizo). Druga smer mladčevskega vzgojnega dela je bila naravnana prav v vprašanje primerne »čtiva«, ne le na počitniških tečajih, katerih predavanja so potem izšla v prvih zvezkih zbirke Naša pot⁶⁹ (od 1933 naprej) in pri katerih so dobivali besedo predvsem duhovniki (o »čtivu« npr. A. Ušeničnik,

---

⁶⁰ Prim. op. I: 133.

⁶¹ *Ignacij Loyolski* (1491–1556): španski teolog, ustanovitelj jezuitskega reda.

⁶² Misлити enako kakor Cerkev.

⁶³ *Tomaž Akvinski* (1225–1274): filozof, teolog in najpomembnejši predstavnik srednjeveške sholastike.

⁶⁴ Njegov članek Avtoriteta. Čas 1927/28, str. 201–210.

⁶⁵ *Ernest Tomec*. Prim. op. I: 105.

⁶⁶ Okrožnica papeža Pija XI. z dne 15. V. 1931 o družbeni ureditvi.

⁶⁷ Krščanskosocialno akademsko društvo Zarja.

⁶⁸ Prevod romana je izšel pri založbi Jugoslovanska knjigarna v letih 1933–35.

⁶⁹ Prim. op. II: 67.

J. Debevec, A. Odar in Fr. Zabret⁷⁰) ali ljudje iz krogov tedaj razpuščenih klerikalnih političnih ali »orlovskih« organizacij (npr. J. Basaj, K. Capuder, M. Krek idr.).⁷¹ Velika pozornost pri teh predavanjih je bila posvečena tudi vprašanju cerkvene avtoritete in obveznosti sprejemanja cerkvenih razsodb o raznih vprašanjih. Sam način tega dela je bil dosti tog, katekizemski, urejen po vprašanjih in odgovorih (včasih so spremljala taka vprašanja že predavanja v objavi v knjižicah Naša pot ali na koncu knjige ali celo z glosami na robu strani). Za vprašanje Doma in sveta je bilo pri tem brez dvoma najpomembnejše sistematično obujanje Mahničeve doktrine o literaturi in posebej o slovenski književnosti. Priporočila raznih poglavij Mahničeve knjige »Več luči«⁷² ali celo kar razprav in drugih spisov iz Rimskega katolika⁷³ so se pogosto ponavljala. Sam sem se prav v tem času seznanil s tem pisanjem (tudi oče si je Rimskega katolika šele v tem času našel v nekem antikvariatu), pa je prav to branje ustvarjalo drugi razkol med menoj in mladčevsko ideologijo: predaleč vsaksebi je bilo to s tem, kar sem dotlej – tudi ob svojem očetu – že spoznal o slovenski zgodovini in posebej kulturi. Toda ne glede na to – podoba, ki so jo razkrivali »Mi mladi borci« od septembra 1936 naprej z zavestno težnjo po oživljanju in uveljavitvi Mahničevih stališč do slovenske literarne preteklosti in njihovi uporabnosti za sodobno kulturno delo, je rasla že v tem času v okviru organizacije, ki je bila po številu skromna (gotovo pod sto ljudi), pa je postopno dobivala s svojimi bivšimi člani vse večji vpliv med semeniščniki in bodočimi duhovniki. Ob izbruhu krize DS 1937 so bili med semeniščniki že štirje mladčevski letniki; iz njih so zrastle nekateri ugledni duhovniški kulturni delavci in teologi – naj za zgled navedem samo rimska profesorja Truhlarja⁷⁴ in J. Vodopivca⁷⁵ – pa prav tako vrsta nesrečnih voditeljev kolaboracije med vojno, kakor je bil npr. Glavač.⁷⁶ Politični obrat 1.

⁷⁰ *Aleš Ušeničnik*: prim. op. I: 14. – *Jože Debevec*: prim. op. I: 42. – *Alojzij Odar*: prim. op. II: 97. – *Franc Zabret*: prim. op. I: 42.

⁷¹ *Joža Basaj*: prim. op. I: 105. – *Karel Capuder*: prim. op. I: 70. – *Miha Krek* (1897–1969, ZDA): pravnik, politik.

⁷² Prim. op. IV: 12.

⁷³ Rimski katolik (1888–96): revija za filozofska, teološka, kulturna, politična in socialna vprašanja. Izdajal in urejal jo je Anton Mahnič, ki je napisal tudi večino člankov.

⁷⁴ *Vladimir Karel Truhlar* (1912–1977): teolog in pesnik, redni profesor za duhovno teologijo na Gregoriani v Rimu.

⁷⁵ *Janez Vodopivec* (1917–): profesor za osnovno bogoslovje na univerzi Urbanijski v Rimu.

⁷⁶ *Franc Glavač* (1913–1970, Claypole, Argentina): duhovnik, časnikar; veljal za

1935 (24. 6. je dr. Korošec postal notranji minister v Stojadinovićevi vladi), ko so si sedaj preko Beograda zagotovili oblast nad Slovenijo klerikalci, kar se je postopno do decembra izpeljalo tudi na nižjih ravlinah (septembra banovina, decembra županstva velikih mest),⁷⁷ je povzročil, da se je značaj teh organizacij v sistemu oblasti spremenil. Nekje v zimi 1935/36 je prof. Ernest Tomec na nekem sestanku izrekel mnenje, da je naloga članov mladčevske organizacije, da sporoče preko vodstva oblastem to, kar so kakorkoli zvedeli o komunistih ali njihovem delu. To je bila tista politizacija organizacije (najbrž tudi tedanjega škofijskega vodstva Katoliške akcije v celoti, ki mu je pripadal tudi Tomec in v katerem se je poslej kmalu začela zelo vidno večati odbojnost do tedanjih liberalnejših francoskih krščanskih gibanj in ljudi, celo npr. do J. Maritaina).⁷⁸ Sociološko se je vse bolj obračala v teorijo »stanovske« države (s sklicevanjem posebej na Salazarjevo Portugalsko,⁷⁹ v precej manjši meri na Dollfus-Schuschniggovo Avstrijo),⁸⁰ in gotovo ji je dal še poseben vzgon krščansko-ideologizirani pogled na boj za oblast v Španiji (s februarско volilno zmago 1936 levičarske ljudske fronte, še bolj pa seveda po julijskem vojaškem uporu pod vodstvom generala Franca). Zato je odvrnila od sebe razne ljudi, ki so bili pri njej le kot pri verski organizaciji. Tudi sam sem bil med njimi in sem že po prvem Tomčevem koraku v to smer pismeno sporočil, da sem bil pri mladcih kot pri verski organizaciji, ko pa se spreminja v politično in ovaduško proti komurkoli, ne želim biti več njen član (ko so skušali dobiti zoper to mojega očeta, je po moji razložitvi vzrokov takoj pritegnil moji odločitvi).

Tega ne razlagam zaradi svoje osebne poti med krščanske socialiste, marveč zaradi želje, da ponazorim vse tisto, kar je ob številčno majhni organizaciji vodilo k zaostritvi, s katero so zvezane tudi tiste težave, s katerimi se je brez uspeha in upanja na resnično zmago vojskoval Koblar ves čas, odkar je

---

vodjo posebne ekstremistične skupine v kontrarevolucionarnem taboru, očitali so mu stike z nemškim Gestapom. (Op. M. D.)

⁷⁷ Za bana Dravske banovine je bil imenovan dr. Marko Natlačen. V Ljubljani je postal župan dr. Juro Adlešič, v Mariboru pa dr. Josip Leskovar.

⁷⁸ *Jacques Maritain* (1882–1973): francoski filozof, neotomist; francoski ambasador v Vatikanu, po II. svetovni vojni univ. prof. v Severni Ameriki.

⁷⁹ *Antonio de Oliveira Salazar* (1889–1970): portugalski politik, ustanovitelj krščanskodemokratske stranke Nacionalna unija.

⁸⁰ *Engelbert Dollfus* (1892–1934): avstrijski politik, zvezni kancler, krščanski socialist, ubili so ga nacisti. – *Kurt Schuschnigg* (1897–1977): pravnik, politik, po Dollfusovi smrti zvezni kancler, 1941–45 v koncentracijskem taborišču Dachau, po ameriški osvoboditvi taborišča je odšel v Severno Ameriko, kjer je delal kot univ. prof.

1933 v drugo prevzel uredništvo DS (skupaj s Francetom Vodnikom in Francetom Steletom). Posebej, ker se je DS tokrat res razširil – prvič – tudi na človeška vprašanja zunaj umetnosti in kot splošna revija odprl svoje strani tudi za obravnavanja bolj tveganih vprašanj kakor dotlej. Nezadovoljstvo radikalnih in rigoroznih desničarskih skupin, oprtih na mahničevsko izročilo in njegovega (tedaj še vedno) vztrajnega ideološkega zagovornika Aleša Ušeničnika, se ni zmanjšalo kljub poudarjenemu krščanstvu marsikaterega avtorja in prispevka v reviji, ker je tu pač prevladovala moderna krščanska misel, tesno povezana z vsemi spremembami krščanske mladine pri nas od dvajsetih let naprej. Ob tem je manj presenetljiv ostri odmev Aleša Ušeničnika na Kocbekovo »pismo« »Enemu izmed ozkih«, ⁸¹ že zaradi tesnih, nekako patronskih vezi postaranega profesorja z organizacijo, v kateri je videl mladega nosilca Mahničevih in svojih idej o umetnosti, kulturi in veljavi krščanstva v javnem življenju. Napade, ki so prišli nad DS ob tem povodu, pa ob veliko širših vzrokih, in so se prav zato tako razraščali, da so se uredniki in sodelavci že konec decembra 1936⁸² obrnili na predsednika KTD »z željo in voljo«, da »s svobodnim ustvarjanjem in svobodno diskusijo uveljavljajo katoliški nazor v slovenski kulturi«, in da so hkrati protestirali zoper »rovarjenja ... s pretvezo verske nezanesljivosti in premajhne gorečnosti«, ki ogrožajo obstoj lista, je Koblar ob sklepu letnika 1936⁸³ še uspešno zavrnil. »Ta odgovor je za trenutek – celó za nekaj časa zaprl sapo. Škof je naročil: Ne odgovarjati. Marsikak pošten nasprotnik je priznal, da sem mnogo resničnega povedal« (Koblar, »Moj obračun«, str. 134).

Toda v naslednjem letu je prišel prelom, ki je bil za Dom in svet, kakršen se je izoblikoval od l. 1916/1917 naprej, dokončen. Kocbekovo »Premišljevanje o Španiji«⁸⁴ je postavilo na tehtnico ne samo slovensko gledanje na tedanjo Evropo (in lahko rečemo tudi že odločanje za boj med fašizmom in demokracijo na celini, ki nas je zajel v zelo bližnjem času), marveč tudi vprašanje zorenja in dozorenja najmlajšega rodu doraščajoče generacije v preskušnji, ki se je tedaj sklanjala nad Slovence. Boj okrog teh vprašanj v javnosti je bolj ali manj zapisan v raznih publikacijah, največ seveda v knjižici »Dom in Svet v letu 1937«, ⁸⁵ ki so jo v samozaložbi izdali 1938 uredniki

---

⁸¹ Prim. op. II: 76.

⁸² Spomenica 30. XII. 1936. Prim. op. I: 86 in XLII. dokument.

⁸³ V članku Navzkrižja in nasprotja. Prim. op. II: 77 in XV. dokument.

⁸⁴ Prim. op. II: 81.

⁸⁵ Prim. brošuro: Dom in svet v letu 1937, Ljubljana, samozaložba 1938, oz. XLII. dokument. Njen avtor je Koblar in ob Steletu tudi njen založnik.

in jo razposlali skupaj z junijsko številko Dejanja. Manj znani, pa v okviru naših vprašanj ne manj pomembni so drugačni odmevi – med (kakor smo tedaj rekli) »katoliškimi akademiki«. Z Jožetom Udovičem⁸⁶ sva imela v spominu, da se je začelo shajanje skupine mladih študentov pri Kocbeku po izidu prve številke DS 1937. Udovič mi je sam rekel, da ga je Kocbek povabil po izidu »Premišljevanja«, če je mogoče dobiti za to skupino primerno odločenih ljudi, ko sta se srečala v tedanji Licejki (t. j. v današnji terminologiji NUK,⁸⁷ ki je bila v južnem krilu poljanske gimnazije). Sam se spominjam podobno, posebej pa toplega pomladanskega večera, ko smo pri Kocbeku⁸⁸ sedeli celo pri odprtih oknih, saj eni med nami nismo kadili, drugi pa kar strastno. Janez Gradišnik se sicer spominja drugače, kakor da so se začeli naši sestanki pri Kocbeku že kmalu po njegovem prihodu v Ljubljano, a to bi mogel biti le november ali december 1936 – to pa vsekakor ni bil, vsaj moj ne, prvi prihod v Kocbekovo stanovanje. Toliko še zaupam svojemu spominu, čeprav me zadnje čase začenja puščati na cedilu (o tem sem pisal v ZČ 36, 1982, str. 357–359).⁸⁹ Na sestankih, ki so se vrstili do počitnic kar iz tedna v teden in po koncu počitnic od oktobra naprej vnovič, smo reševali veliko stvari, ki so se postavljale pred Slovence, in se nekako (brez zavesti mladih Kocbekovih prijateljev) oblikovali v del ekipe, ki naj bi nosila novo revijo, ki si jo je želel kot nadomestilo za DS, ne da bi mi mladi to spoznali – vsaj ne zelo zgodaj.

Drugi odmev je prihajal seveda z drugega brega »katoliških akademikov«. Že maja 1937 je bila na nedokončanem občnem zboru Akademске zveze (katoliških študentskih društev) predložena posebna resolucija⁹⁰ o članku Edvarda Kocbeka, ki sicer ni bila sprejeta, pa je bila kljub temu neuradno objavljena v Slovincu (nasprotno izjavo treh društev je »Slovenec« odklonil, tako da je bila objavljena le v Delavski pravici).⁹¹ Po člankih, ki jih je v »Slovenca« spravil iz stražarskega kroga dr. Ehrlich (št. 134–138, 16.–20. 6.

---

⁸⁶ *Jože Udovič* (1912–1986): pesnik in prevajalec.

⁸⁷ Iz licejske knjižnice je nastala Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK).

⁸⁸ Najbrž v Detelovi ulici blizu bežigrajske gimnazije, kje je Kocbek takrat poučeval. Zbirali so se po 22. IV. 1937. Prim. op. 3.

⁸⁹ Nekaj opomb k nastajanju in bibliografiji Dejanja. *Zgodovinski časopis* 36, 1982, št. 4, str. 357–362.

⁹⁰ Prim. op. I: 107.

⁹¹ Izjava predsednikov akademskih društev Zarje, Danice in Savice o nesklepčno-sti občnega zbora. Prim. Prejeli smo in priobčujemo. *Delavska pravica*, 26. V. 1937, št. 22, str. 2.

1937),⁹² je prišlo junija do članskega sestanka AZ – kot zamenjave za izredni občni zbor – z edino točko dnevnega reda »Debata o Kocbekovem Premišljevanju o Španiji«. Po referatih dr. Ehrlicha in dveh »stražarjev«, Poštuvana in Leskovarja,⁹³ se je začela dolga razprava, ki je zaradi odsotnosti semeniščnikov ostala brez sklepa; opozicija je v razpravi prevladovala, a vodstvo AZ je bilo v rokah »mladca« Kremžarja,⁹⁴ ki pač zaradi neobveznega značaja sestanka ni hotel dati na glasovanje nikakršnega sklepanja o stališču. Kako je ostal ob vseh takšnih javnih razpravah in dopisovanju med DS-ovimi uredniki in sodelavci Dom in svet do jeseni povsem na suhem in končno brez uredništva, je dovolj jasno povedano v knjižici »Dom in svet v letu 1937«.

V tem položaju je nastalo Dejanje. In to je zadnja stvar, o kateri bi ob tem – vem, da premalo kompetentem – zapisu o dominsvetovski krizi želel še nekaj povedati. Že v svojem zapisu v ZČ 36, 1982, 355–362, sem skušal izraziti in s spomenico mladih sodelavcev Dejanja z dne 10. oktobra 1939 bivšim sodelavcem Doma in sveta, ki se je ohranila v skromnem ohranjenem delu moje predvojne korespondence, tudi dokumentirati razmerje med Dom in svetom in Dejanjem. V nekem smislu smo bili vneti za Dejanje in navdušeni za delo pri njem, na drugi strani nas je primerjava z DS plašila. Odločno smo bili za širjenje revije v obravnavanja slovenskih vsakdanjih vprašanj. To smo izrazili tudi na prvem sestanku dotedanjih sodelavcev DS in Dejanja (februarja 1938), ko smo o smeri dela predložili prvo številko Dejanja in je hkrati predložil svoj program Kocbek. Za mlade sem sam podal poročilo o »strukturi slovenskega vprašanja« (to je bila hkrati utemeljitev smeri in vsebine našega lista) in o »vprašanju slovanske skupnosti« (ponatis v knjigi »Slovensko narodno vprašanje«, 1987, str. 31–33, 61–63; skupni referat je bil za objavo razdeljen v dva dela). Toda hkrati smo želeli pri kulturnem delu in literaturi tudi bistveno sodelovanje dominsvetovcev. Na tem in še na leto dni poznejšem sestanku z njimi (res niso bili ne na prvem ne na drugem sestanku vsi, ki so podpisali spomenici KTD 1936 in 1937, vendarle pa lepo število in gotovo najpomembnejši med njimi, zlasti februarja 1938) nismo slišali nobenih pomembnih ugovorov. Z mojim programskim referatom (seveda je bil poprej natanko dogovorjen s Kocbekom!) so se docela skladali, pa vendar je ostalo sodelovanje dominsvetovske skupine tako pičlo, da je zlasti mladim sodelavcem Dejanja pojemala sapa in smo se zaradi tega obrnili nanjo s po-

⁹² Prim. op. I: 121 in Koblarjevo pismo Ehrlichu 5. XII. 1937, ohranjeno v Koblarjevi zapuščini in objavljeno v: XLIII: 155.

⁹³ *Matej Poštuvan* in *Leopold Leskovar*. Oba sta emigrirala v Argentino.

⁹⁴ *Marijan Kremžar* (1916–43, Srbija). Brat Franceta Kremžarja, prijatelja pesnika Franceta Balantiča.

sebno spomenico.⁹⁵ Izmed 24 podpisnikov spomenice dominsvetovcev z dne 30. 12. 1936 jih je pri Dejanju sodelovalo le 10; izmed 25 podpisnikov 28. 5. 1937 le 12. Če izvzamemo Kocbeka, Franceta Vodnika in Jožeta Udoviča, so vsi drugi dominsvetovski sodelavci skupaj objavili le 51 prispevkov, po bibliografiji približno 10 % vseh v Dejanju objavljenih.

Gotovo kaže to – posebej hkrati s tistim, kar sem že napisal pred šestimi leti za Zgodovinski časopis – na nepopolnost kontinuitete med DS in Dejanjem, čeprav hkrati upravičeno trdim, da je bila ta kontinuiteta vendarle močnejša od tiste med DS 1937/1–2 in 1938/3–10.⁹⁶ Razlika je namreč v boju za krščansko ustvarjalno svobodo. Čeprav je bila svetilka Dejanja skromna, je še vedno svetila – novi DS pa je želel ohraniti izročilo imena, a je to plačal z vedno večjim ugašanjem luči ustvarjalnosti in boja kristjanov za novi svet. Moj krstni boter, lazarist in do 1919 profesor filozofije v lazaristovskem redovnem semenišču pri Gradcu,⁹⁷ mi je spomladi 1938 očital, da sem se pridružil Kocbekovemu Dejanju. V poletju l. 1939 je svojo grajo preklical: priznal je, da smo zapisali veliko stvari, ki so jih kristjani pri Slovencih morali povedati, pa jih sicer nihče ne bi znal ali hotel. Bilo mi je v veliko zadoščenje. Pa ne le zaradi njegovega duhovnega očetovstva – kakor je razmerje med botrom in krščencem po slovenski ljudski tradiciji – marveč posebej zaradi spoštovanja njegovega velikega védenja in duhovniške tolerance do drugačnega mnenja. Mislim, da s tem spominom nanj smem skleniti ta svoj skromni zapis.

---

⁹⁵ Spomenica 10. X. 1939. V: Bogo Grafenauer: Nekaj opomb k nastajanju in bibliografiji Dejanja. Zgodovinski časopis 1982, str. 358–359.

⁹⁶ Avtor vidi večjo kontinuiteto med DS, ki so ga urejali Koblar, Stelè in France Vodnik, in Dejanjem kakor med DS pod zgornjim uredništvom in DS, ki ga je urejal Jože Debevec.

⁹⁷ *Dr. Alojzij Nastran* (1869–1945).

SPOMINI OB F. S. FINŽGARJU¹

TINE DEBELJAK

Z novim letom 1935 sem se povrnil iz Črne gore, ko sem podal ostavko na državno profesorsko službo in sprejel mesto kulturnega urednika pri dnevniku Slovenec v Ljubljani.²

To leto je eden mejnikov novejše dobe ne samo za ves svet, ampak za Slovenijo še posebej. Za svet: tega leta se je namreč vršil VII. kongres Kominterne v Moskvi, ki pomeni spremembo taktike komunističnega osvajanja sveta. Sprejeta je bila metoda »trojanskega konja«, kot se je izrazil Dimitrov, in ustvarjanje ljudskih front iz vseh »naprednih svobodoljubnih skupin« za enotno antifašistično fronto proti rastočemu nemškemu in laškemu imperializmu. Bliža se čas nevihte. Svetovni komunizem je spredidel, da je izgubil stik z »maso«, zato ga mora dobiti po posredovanju drugih, ki mu služijo za vzvod množic. Nacionalizem, naprednost in svobodoljubje so bila gesla za

---

¹ Članek je izšel v reviji Meddobje (Buenos Aires) 8, 1964. Uporabljeno besedilo je objavljeno v št. 3–4, str. 159–167. S krizo Doma in sveta ima članek le posredno zvezo. Poleg tega je od dogajanja tik pred II. svetovno vojno časovno že odmaknjen, hkrati pa je pisan v okolju in vzdušju, ki ga ustvarja krivična usoda begunca. Zato v nekaterih trditvah in sodbah, tudi bistvenih, ni zanesljiv in objektivnen.

² O razlogih za to odločitev piše Debeljak Koblarju 22. XI. 1934 iz Nikšića: » /.../ Iz dosedanjega Vam je jasno, da sem se odločil za – Ljubljano. Precej časa sem kolebal, ker me pač moti sloves žurnalizma, vidim pa, da je to za sedaj edini izhod iz te kulturne internacije. Že štiri leta sem tu, pa še nisem mogel spraviti vkup disertacije, na kateri sicer intenzivno delam; vem pa tudi, da pri Slovencu ne bom mogel bogve kaj več delati, toda, ker bom pač sredi virov, ki so mi tu zaprti. Mislim pa, da samo uredništvo SI[ovenca] ne zaposli toliko človeka, kot n. pr. profesura /.../ Kar pišete o DS, se nisem nadejal. DS-u so na poti samo tisti – korarji, ki bodo zdaj moji gospodarji. Moral bom tako urediti, da bodo oni nosili samo – materialna bremena, vsa kulturna plat pa bo v naših rokah /.../« Pismo je v Koblarjevi zapuščini.

razširjenje vpliva. Za Slovenijo pa: v Moskvi je tedaj govoril Boris Kidrič kot tajnik SKOJ-a, ki je za Slovenijo sprejel iste metode, in je poročal o tem, v kakšne organizacije naj se komunistična mladina vključi in kako naj dela v gornjem smislu, namreč – v mladinske in kulturne. Tega mi tedaj nismo vedeli, ta govor je bil priobčen šele v zadnjih letih, videli pa smo takoj sadove dela »moskovske mladine«, ki se je iz emigracije, kjer so bili nekateri izmed njih profesorji komunističnih univerz za Balkan (Kardelj), drugi agenti med Moskvo in Evropo (Prežihov Voranc), začela vračati v Slovenijo. In danes tudi vemo, da je že 1. 1925 Stalin sam določil, da – kadar bo prišla za Jugoslavijo kritična doba, je treba tam začeti s socialno revolucijo, ki naj se vodi na liniji »narodne osvoboditve«, to je: s poglobljanjem nacionalnih sporov med narodi, ki naj vodijo v razkroj države.

Takoj se je v Sloveniji začutila porast samoslovenskega narodnega podarjanja, tudi slovanske povezanosti, posebej pa še sovraštva proti »fašizmu«, ki ni bil oznaka samo za nemški in laški fašizem, temveč za vse, kar je bilo protikomunistično usmerjenega. Ta nova »renesansa« do tedaj številčno brezpomembnega komunizma se je oprla predvsem na dve področji: 1. na kulturno osvajanje in 2. na zajetje univerzitetne mladine.

Komu se bo morda teh par besed v spominih o Finžgarju zdelo neumestnih, toda videli bomo, da imajo svoj smisel.

Kot član uredništva Slovenca sem lahko zasledoval, kako smo šli hitro pa z gotovostjo na levo predvsem v kulturni politiki. Najprej je bil razdor liberalnih kulturnikov, ko so povzročili krizo Ljubljanskega zvana zaradi Župančičevega esejja o Adamiču ter si ustanovili Sodobnost, izrazito »levičarsko« revijo.³ Ko sem jo nekoč v Slovincu označil kot táko, me je Ferdo Kozak, urednik, prosil, naj ne uporabljam izraza »levičar«, ker se to pravi denuncirati list policiji. Ko sem drugič zapisal, da je »marksistična«, me je opozoril, da je to še hujše. »Ali naj napišem komunistična?« sem mu rekel. »To pa bi bila resnična denunciacija,« mi je odgovoril. Zato sem molčal o njej. Danes vidim, da je tudi ta molk o reviji bil neke vrste »sopotništvo«, ki sem ga bil kriv, kajti vedel sem – in vsi so vedeli – da se za Sodobnostjo krijejo Kardelj (Sperans), Kidrič (Kalan), Zihel (Poljanec)⁴ in drugi. Prežihov

---

³ Sodobnost. »Neodvisna slovenska revija.« – Izhajala v letih 1932 do 1941.

⁴ Z izjemo Kidričevega vstopa v revijo so vodilni komunistični ideologi vstopili relativno pozno: Boris Kidrič leta 1934, psevdonim A. Smrekar; 1940 in 1941, psevdonima A. Javor in A. Gorjan. Pod psevdonimom Peter Kalan se v Sodobnosti ne pojavlja, pač pa leta 1942 v Delu. – Edvard Kardelj leta 1939, psevdonim Sperans. – Boris Zihel leta 1938 s šifro S. D.; v letih 1938–1941 s psevdonimom A. Poljanec.

Voranc je bil odkritje tistega leta⁵ in njega največji literarni uspeh, kakor sem označil ob pregledu konec leta v Slovincu, pa tudi poudaril, da smo prišli »v materialistično novo stvarnost, ki je najnovejša struja tega leta«. Ekspresionizem se je končaval. Prehajal je v defenzivo spričo ofenzivnega naturalizma. Ta je začel načrtno v nič devati katoliško literaturo. Nad katoliško liriko se je spravil Brnčič,⁶ nad Preglja Ocvirk, nad Finžgarja – podobno kot preje na Preglja, očitajoč mu, da ne more biti svoboden umetnik, ker je katoličan in vezan na nazor, – sam Vidmar, Klopčič se je v pričlo mene norčeval iz Kocbekove Zemlje, ki sem jo tedaj pohvalno ocenjeval. Nova generacija »pred zaprtimi vrati« je trkala na duri. Sperans (Kardelj)⁷ je napisal knjigo o razvoju slovenskega naroda, kjer je dokazoval, da zdaj gremo nujno v dobo proletarske kulture in oblasti. Vidmar je panslovanstvu dajal novo – socialno povezanost. Ves ta razvoj v levo se je vršil potem, ko so razbili Zvon; Zvon sam z Jušem Kozakom pa je takoj stopil v kolesnice Sodobnosti, da se ni več ločil od nje; dá, sovjetsko literaturo je še bolj propagiral, ker ni bil v nevarnosti, da ga proglašajo kot »komunista«. Tako sta prišla – mlajši rod s Sodobnostjo in starejši liberalni z Zvonom pod vpliv KP partije. Vpliv na maso se je razširil ...

Bil pa je to že čas španske revolucije,⁸ mednarodnih brigad, prvega spopada fašizma s komunizmom na eni strani; na drugi pa čas papeških enciklik⁹ proti obema svetovnim tokovoma. Na Slovenskem pa čas kongresa Kristusa Kralja,¹⁰ protikomunističnih predavanj po deželi in Jegličevega govora o dveh frontah,¹¹ katerih eno snuje Satan in mu drugo zoperstavlja Bog ...

⁵ Očitno gre za leto 1935, ko je Prežihov Voranc vstopil v Sodobnost z novelo Boj na požiralniku.

⁶ Ivo Brnčič: Slovenska povojna katoliška lirika. Sodobnost 1935, str. 304–315, 411–419. – Anton Ocvirk: Literarni zapiski. Ljubljanski zvon 1935, str. 1–9. – Josip Vidmar: Ivan Pregelj, Izbrani spisi I, LZ 1928, str. 757–759; Izbrani spisi II, LZ 1929, str. 244–247; Izbrani spisi III, LZ 1929, str. 569–571; Izbrani spisi IV, LZ 1930, str. 243–245; Izbrani spisi V, LZ 1931, str. 309–311; Izbrani spisi VI, LZ 1932, str. 496–499; Izbrani spisi VII, LZ 1932, str. 567–570; Izbrani spisi VIII, Sodobnost 1933, str. 224–227. – J. Vidmar: F. S. Finžgar, Izbrani spisi III–VII, LZ 1930, str. 495–500; F. S. Finžgar, Izbrani spisi I–II, LZ 1932, str. 372–374.

⁷ Sperans: Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Ljubljana, Naša založba 1939.

⁸ V letih 1936–1939.

⁹ Pij XI.: Divini redemptoris; Mit brennender Sorge. 1937.

¹⁰ Prim. op. I: 74.

¹¹ Zadnji Jegličev govor je bil namenjen »fantom in možem« v Celju na dan sv. Petra in Pavla 29. VI. 1937. V: Nadškof Jeglič. Majhen oris velikega življenja. Napisal msgr. dr. Jože Jagodic. Družba sv. Mohorja v Celovcu 1952, str. 347.

Fronta se je resnično ostrila v dva totalitarizma: materialističnega in »idealističnega«. Komunistični se je sicer na videz delil, pa le zato, da je z infiltracijo osvajal večji okoliš, sicer se pa koncentriral v podobo »ljudske fronte«, s katero je šel že na volitve. Tako sta poleg JRZ¹² obstajali »stara SLS« (dr. Brecelj¹³ itd.) in Strokovna¹⁴ – obe sta bili pod vodilnim vplivom KP. Ali bo nasproti tej povezavi katoliški tabor enoten v obrambi kulture in svojih političnih pozicij? Ali pa se bo delil na frakcije, kar bo koristilo KP in pomenilo njeno koristno »sopotništvo«?

Preizkusna kamna sta bila – kot sem omenil – kulturno polje in univerza.

Kako je bil Finžgar, da se povrnemo k njemu, v zvezi s temi problemi?

Analogno h krizi Ljubljanskega zvona je prišla komaj nekaj let pozneje kriza Doma in sveta, že petdeset let obstajajoče katoliške revije, z viškom prav ob njenem jubilejnim letniku 1937.

Lastnik revije je bilo Katoliško tiskovno društvo, ki ga je tedaj predstavljal dr. Pečjak. Postavljeni uredniki pa so seveda sami po sebi že pomenili garancijo, da v njej ne bo obelodanjeno nič, kar bi bilo proti katoliški etiki. Toda lastništvo je večkrat poseglo vmes zaradi kakšnih izjav, ki da niso v skladu s katoliško smerjo lista. Tako se je vtaknilo vmes po priobčitvi govora dr. Izidorja Cankarja o Ivanu Cankarju,¹⁵ kjer je bilo zapisano, da se je Ivan izrazil glede vere: »Če bi bil Rus, bi bil pravoslaven, ker sem Slovenec, sem katoličan,« češ da je to teološko napačno. Zahtevalo je popravek, ki je bil dan. Drugič je zopet protestiralo ob prvem dejanju Cajnkarjeve drame Potopljeni svet,¹⁶ kjer je prikazan katoliški duhovnik, ki odpade od Cerkve, ker mu je reakcionarna in ne gre z razvojem. Drama je prenehala s prvim dejanjem. Ko pa je škof¹⁷ prebral celotno igro, ki ta osnovni tragični problem zaključuje

---

¹² Stojadinovičeva Jugoslovenska radikalna zveza.

¹³ Anton Brecelj (1875–1943): zdravnik, politik ter zdravstveni, politični in kulturni publicist. Eden glavnih voditeljev opozicije krščanskih socialcev v Slovenski ljudski stranki. Brecelj-Stanovnikova skupina je kot Stara SLS leta 1937–38 prenehala sodelovati v slovenski Jugoslovenski radikalni zvezi. Med II. svetovno vojno se je vključil v OF.

¹⁴ Prim. op. V: 10.

¹⁵ Prim. op. I: 32, 36.

¹⁶ Prim. op. I: 149. S tem v zvezi piše Cajnkar Koblarju s Ptuja 8. V. 1937: »/.../ Ordinariat je zahteval od mene, da ustavim izhajanje svoje drame. Ako bi ne bil obljubil, bi zahtevali od mene predhodno cenzuro vsega dela. To bi bilo seveda negativno. Zato Vas prosim, da izhajanje drame ustavite. Povejte karkoli v izgovor, samo resnice ne /.../ Vem, da mi boste ugodili. Moral sem podpisati izjavo, da bom sam izhajanje ustavil.«

¹⁷ Gregorij Rožman.

na drugi gladini, jo je odobril. Igra nato zaradi krize ni izšla v DS,¹⁸ ampak jo je – kot z rahlim kljubovanjem¹⁹ – tiskal Finžgar pri Novi založbi. V tretjič pa se je lok napel in počil ob Kocbekovem eseju Razmišljanja ob Španiji,²⁰ kjer Kocbek ob boku francoskih katoliških revij (*Esprit*,²¹ *Sept*²²), pa takih pisateljev kot Bernanos²³ in Mauriac²⁴ ter španskih katoliških sodelavcev z republikanci (Bergamin²⁵), podaja svojo sodbo o problemu, češ da v Španiji ne gre za boj za komunizem in Cerkev, temveč je vse skupaj le odpor proti fevdalnim

¹⁸ Josip Debevec je želel dramo natisniti. O tem piše Cajnkar Koblarju 27. I. 1937: »Dr. Debevec mi piše, da so mu poverili zaključno uredništvo letošnjega letnika DiSta, in me prosi, da mu pošljem svojo dramo, da jo priobči do konca. Odgovoril sem mu, da je na mojem delu cenzura mariborskega škofa in da me to veže.«

¹⁹ Da je na tisk v knjižni obliki mislil že Cajnkar sam, je očitno iz njegovega pisma Koblarju 21. XII. 1937: »In kaj mislite, kaj naj storim z dramo sedaj? Ali je vredna, da bi izšla v knjižici?« Medtem je namreč 22. XI. 1937 škof Rožman dal izjavo Finžgarju: »Drama je lepa, pozitivna, etično neoporečna, vsak dijak jo lahko bere.«

²⁰ Pravilno: Premišljevanje o Španiji. Prim. op. IV: 9 in XVI. dokument.

²¹ Mednarodni francoski mesečnik, ustanovljen leta 1932. Zastopa stališče družbenokritičnega katolicizma. Leta 1941 ga je vlada v Vichyju prepovedala, leta 1944 je začel spet izhajati.

²² V slovenskem prevodu: Sedem. Francoski tednik, ustanovljen leta 1934 pod uredništvom dominikanskega duhovnika p. Bernardota. Zaradi pozitivnega stališča do leveice v španski državljanski vojni je leta 1937 moral prenehati izhajati. Novembra 1937 ga je nadomestil *Temps présent* (Sedanji čas).

²³ *Georges Bernanos* (1888–1948): francoski pisatelj španskega rodu, študiral je pravo in jezikoslovje; kot študent je pripadal Action française. Pomemben zastopnik gibanja *Renouveau Catholique* (Katoliška prenova). Preživel je kot zavarovalniški agent, časnikar in svobodni pisatelj. Utemeljil je teološki roman, katerega jedro je boj med satanom in Bogom v človeku. Za roman *Dnevnik vaškega župnika* (1936) je dobil Veliko nagrado Francoske akademije. Razočaran nad Francijo zaradi münchenkega sporazuma z nacistično Nemčijo se je leta 1938 izselil v Južno Ameriko, od koder se je vrnil leta 1945.

²⁴ *François Mauriac* (1885–1970): francoski katoliški pisatelj in dramatik. Po univerzitetnem študiju je leta 1912 ustanovil katoliško ilustrirano revijo *Cahiers* (Zvezki). Leta 1926 je dobil nagrado Francoske akademije in bil leta 1933 izvoljen za njenega člana. Med II. svetovno vojno je pisal za francosko odporniško gibanje. Po njej pa deloval tudi kot časnikar. Pisal romane, drame, eseje, biografije in tudi religiozno liriko. V romanih upodablja v smislu katoliške etike spopad med čutnostjo in vernostjo, med dobrim in zlim. Leta 1952 je dobil Nobelovo nagrado.

²⁵ *José Bergamin* (1897–1983): španski pisatelj, esejist in kritik; pravnik, ustanovitelj in urednik madridske revije *Cruz y Raya*. Nanj je vplival Maritainov novi katolicizem. Leta 1939 je emigriral, se vrnil v letih 1956–64, potem je živel v Parizu. Pomemben esejist in kritik.

razmeram na socialnem in cerkvenem področju ter napor za doseg narodnih avtonomij Kataloncev in Baskov. Največ krivde za revolucijo pa nosi višji katoliški kler zaradi svoje nesocialnosti in reakcionarnosti. – Članek, v kolikor je izšel (nadaljevanje ni bilo),²⁶ je bil v popolnem nasprotstvu s pismom španskega episkopata,²⁷ širjeno tudi med nami, ter duhom Vatikana sploh, kakor se je izražal po besedah papeža španskim beguncem.²⁸ Zdaj je lastništvo zahtevalo, naj uredništvo v takih kočljivih vprašanih predloži razpravo v *cenzero* teologu, ki naj ga izberejo uredniki.

Ob tej zahtevi so protestirali vsi dominsvetovci – tudi jaz²⁹ –, ker bi to pomenilo nezaupanje urednikom (Koblar, Stele, F. Vodnik) in omejitev svobode v stvareh, ki ne zadevajo krščanske etike in dekaloga. Škof Rožman je celo obsodil v škofijskem listu en Kocbekov stavek kot heretičen.³⁰ Ni se vedelo, kako se bo zaključil jubilejni letnik, kajti številna pogajanja in sestanki, ki smo jih imeli večinoma v Unionu, – Finžgar se je vseh udeleževal – niso pripeljali do nobene rešitve.

V tej zadevi je lastništvo zaprosilo msgr. Debevca, naj zaključi vsaj jubilejni letnik, kar je on sprejel. Ker ni imel gradiva,³¹ je prišel na dobro misel, da za zadnjo polovico letnika izda celotno *Kazalo* petdesetih let, pri čemer mu je pomagal ravnatelj dr. Dokler. Finžgar³² je nato izdal posebno *brošurico* o krizi Doma in sveta, priobčujoč v njej vse dokumente – pisma in odgovore –, pa tudi svoje misli.

Nekako istočasno pa je pisal tudi dr. Debevcu pismo,³³ v katerem mu očita, da je »izdal Dom in svet«, beseda, ki je msgr. zelo zadela. Toda dr. Debe-

---

²⁶ Nadaljevanje ni bilo predvideno.

²⁷ Skupno pismo španskih škofov škofom vsega sveta zaradi vojne v Španiji. Prim. XXXVIII. dokument.

²⁸ Govor papeža Pija XI. 12. maja 1936. Čas 1936/37, str. 49–55.

²⁹ Spomenica, naslovljena na predsedstvo KTD 28. maja 1937, kot protest proti cenzuri. Debeljaka ni med podpisniki. Prim. op. II: 101.

³⁰ Prim. op. IV: 10.

³¹ Uporabljeno je bilo gradivo, ki ga je zbralo prejšnje uredništvo. O tem piše Koblar Debevcu 15. IV. 1938: »/.../ Monsignor! Zdaj ste izdali DS z materialom, ki je še vedno delo mojega uredništva.« Prim. celotno pismo v: XLIII: 159 in 163.

³² Finžgar ni izdal brošure Dom in svet v letu 1937, ampak je, kot je razvidno iz podpisov tedanjih urednikov, besedilo v celoti napisal France Koblar, ki je brošuro poleg Steleta tudi založil.

³³ Finžgarjevo pismo Debevcu 25. IV. 1938, povezano z Debevcom kot urednikom Doma in sveta, te obdolžitve ne vsebuje. Prim. F. S. Finžgar, Zbrano delo XV. Ljubljana, DZS 1999, str. 235. Pač pa je Koblar pisal Debevcu, ta pa je očitno pomen besede »izdali« razumel po svoje. Prim. op. 31.

vec ni doživel zaključka petdesetega letnika DS, kateremu je bil sotrudnik od prvih let, ker je pri zadnjih korekturah umrl (okt. 1938). Kazalo je nato izšlo z nekrologom o njem, ki sem mu ga napisal jaz,³⁴ kajti bila sva si v svaštvu, stanovala sva pod isto streho in Dom in Svet je bila še posebna vez med nama, nekako tako kot po smrti – Dante. Po smrti Debevčevi je bilo vprašanje izhajanja in uredništva znova odprto. Spominjam se zadnjega sestanka dominsvetovcev v tej zadevi (mislim, da je bil tokrat v Delavski zbornici, ne v Unionu). Sporočeno je bilo, da *lastništvo ne vztraja več na cenzuri*. S tem je bil zame spor, zaradi katerega smo protestirali in šli v krizo – to je cenzura esejev – rešen s kapitulacijo lastništva. Tedaj pa je vstal Kocbek in rekel jasno: »*Ne gre za cenzuro, gre za celoten kompleks. Tega je treba spreminiti.*« Sestanek ni sprejel nobenega sklepa. Toda tega stavka se dobro spominjam, nanj je bil še posebej pozoren Velikonja, in komentirali smo ga po seji, ko smo šli – Velikonja, Jalen, menda Pregelj in jaz v Tivoli. Tam so mi vsi ti obljubili sotrudništvo, če uredništvo sprejemem jaz. Velikonja je celo sumil, da je kriza Doma in sveta istega značaja kot kriza Ljubljanskega zvona ter gre za razbitje stare katoliške revije, kar je v bogve čigavem interesu.³⁵ Morda bi potrjevalo to misel dejstvo, da je Kocbek izšel z Dejanjem prej, kot je faktično prenehal Dom in svet.³⁶ Ni čakal sklepa sotrudnikov o tem, temveč je stopil, poln zaupanja in z bogve čigavo denarno pomočjo,³⁷ na svojo lastno pot. Kot je ob Zvonu vstala Sodobnost, tako se je postavilo Dejanje ob Dom in svet, katerega izhajanje je bilo še vedno odprto in zaželeno od lastništva kakor tudi sotrudništva. Le v svojem življenjepisu³⁸ pravi Finžgar: »V tem sporu nismo uspeli: zato je Kocbek začel izdajati Dejanje ...« (330), ga je treba popraviti v toliko, da smo uspeli – v vprašanju kamna spotike – in da je Kocbek še med pogajanja v tihoti pripravljaval svoj list brez vednosti dominsvetovcev, tudi brez vednosti urednikov, ki jim Kocbekova gesta ni

³⁴ Tine Debeljak: Ob smrti dr. Jožeta Debevca. Dom in svet 1937/38, str. 393–396.

³⁵ Kriza Doma in sveta ni identična s krizo Ljubljanskega zvona. Debeljak najbrž misli na poseg komunistov, kar pa je zmotno.

³⁶ Dejanje je izšlo 15. januarja 1938. Priprave na DS pod novim uredništvom pa so se tudi začele v januarju. Prim. op. 18.

³⁷ Treba je pojasniti, da so sam tisk podprli somišljeniki med katoliškimi starešinami in naročniki. Sodelavci so se odrekli honorarjem, ekspedit pa so prostovoljno opravili študentje.

³⁸ F. S. Finžgar, Leta mojega potovanja. Mohorjeva družba v Celju 1957; Izbrana dela VII. Celje, Mohorjeva družba 1962; Zbrano delo XII. Ljubljana, DZS 1992.

bila po godu.³⁹ Tudi jaz nisem vedel, kaj Kocbek pripravlja, dasi imam že v prvi številki Dejanja svoj prispevek: prevod neke Horove pesmi iz češčine.⁴⁰ Bil sem namreč v kavarni Union s Tonetom in Doro Vodnikovo, katerima sem kazal svoje prevode iz Hore, češkega pesnika, ki se je tedaj nekako mudil v Ljubljani, ko je prisedel Kocbek in pokazal za tisk pripravljeno prvo številko Dejanja. Začudil sem se. On pa me je prosil, naj odstopim en prevod, kar sem storil. Tako sem prišel v Dejanje, ko sem bil že naprošen, da naj poizkusim spraviti Dom in svet spet v tir.

Zgodilo se je namreč, da je dr. Pečjak odstopil kot predsednik KTD ter da je bil za predsednika izvoljen prelat dr. A. Odar, moj gimnazijski sošolec. Ta me je poklical k sebi, mi povedal, da mlajši žele revijo, da mu ponujajo »Stražarji« svojega kandidata, še mlajši pa spet svojega ..., on pa da prosim mene, ker sem že nekoč urejal revijo. *Cenzure odločno ne zahteva*. Obljubil nisem še ničesar, hotel pa sem prej govoriti še s prof. Koblarjem, ker sem še vedno upal, da ga bo morda mogoče pod novimi pogoji in mlajšim lastništvom pritegniti k reviji. Nekaj takega sem omenil prof. Janezu Logarju, ki pa je nesel sporočilo prof. Koblarju, češ da sem prepričan, da bo prišel spet k DS, ker vem, da mu izhajanje Dejanja ni všeč. Zato mi je prof. Koblar še isti večer prepovedal mešati svoje ime ob DS. Ker so mi starejši dominsvetovci obljubili sodelovanje (Velikonja, Pregelj, Lovrenčič, Malešič, Jalen, Bevk) in ko sem slišal, da je celo buenosaireški poslanik dr. Izidor Cankar, dolgoletni urednik revije, za to, da DS ohrani kontinuiteto,⁴¹ in ker so še mlajši silili vame, sem se odločil in prevzel z enainpetdesetim letnikom Dom in svet. Iz mlajših sem sestavil nekak uredniški odbor, ki naj bi bil svetovalec v kočljivih stvareh, toda nikdar ga nisem sklical, ker ni bilo potrebe. Sicer pa smo bili skoraj sleherni dan skup. Toda kot je Finžgar pisal Debevcu,⁴² je zdaj Kocbek pisal meni pismo, v katerem me je imenoval zaradi tega »izdajalca generacije«. Ker sem rešil Dom in svet. Čudil sem se le, da Finžgar in Kocbek uporabljata isti besednjak. Prav tako bi jaz lahko odgovoril Kocbeku, da je »izdajalec – Doma in sveta«. Pa sem molčal ... podan je bil s tem zame

---

³⁹ Dominsvetovci so še vedno upali, da se bo revija ohranila s starim uredništvom, ali pa so, kot leta 1935, mislili na ustanovitev nove revije. Tako piše Terseglav 14. I. 1938, dan pred izidom Dejanja, Koblarju: »Zato se moramo s svoje strani prizadevati, da brez ressentimenta omogočimo naš 'Hochland'.« /Op.: nemški katoliški mesečnik za literaturo, znanost in umetnost, ki je bil vzornik Domu in svetu./ Prav tako je značilna Koblarjeva izjava: »Z Dejanjem nas je Kocbek uhitel.« Prim. op. II: 98.

⁴⁰ Josef Hora: Pesem. /Prev./ Tine Debeljak. Dejanje 1, 1938, str. 8.

⁴¹ Prim. op. V: 7.

⁴² Prim. op. 33.

dokaz, da Kocbeku ni šlo za problem cenzure pri Domu in svetu, niti ne za DS, ampak za – revolucionarno spremembo vladajočega sistema v naši revijalni, kulturni politiki ... Ta revolucionarnost – podiranje in grajenje – pa ga je tirala v bližino komunistov, pred sodelovanjem s katerimi ga je tedaj zadrževala samo še, kot je napisal v eni zadnjih številčk Dejanja, – krščanska etika, ki da je nekaj absolutnega in ne prilagodljivega ... (Dejanje 1940, 407)⁴³

Danes sodi komunistični kritik Kos v zadnjih (dec. 1963) Perspektivah o tem razdoru: »Revijo je prevzelo staro klerikalno katolištvo, ki se je kaj kmalu povezalo s sodobno katoliško desnico, ta pa je postala protiutež katoliški levici, ki se je iz razpadlega novokatolištva izoblikovala okoli Dejanja ... ko je konec koncev našla v slovenski komunistični partiji zanesljivo zgodovinsko in razredno oporo.«⁴⁴

Tako je torej Kocbek postal tudi »izdajalec Dejanja« – da govorim z njegovim jezikom –, ko je pustil razpasti glasilo »novokatolištva« in ga oprl na KP. Dá, celo »izdajalec generacije«, kajti nikakor ni bil cilj »križarstva« zasidrati svojo barčico v pristanu materialističnega filozofskega sistema, načelnega brezboštva, niti ne prevajati Maupassanta ...

V koliko je to uspeh komunistične infiltracije, ne sodim. Lahko pa ob tej priliki navedem izjavo dr. Korošca časnikarjem ob obisku njegovega rojstnega doma v Biserjanih pri Sv. Juriju ob Ščavnici (glej sliko v Koledarju Sv.[obodne] Slovenije 1961). Ko smo videli v spominski knjigi, ki jo hiša

⁴³ V Dejanju 1940, str. 407, je Kocbek objavil Odgovor, namenjen Andreju Beličanu /ps. Dušana Kermavnerja/ in njegovemu članku v Sodobnosti pod naslovom Refleksije. Ko govori o etičnem relativizmu marksizma, pravi: »Jasno je, da je na takih moralnih temeljih težko ustvariti medčloveške stike in da je zaradi tega sodelovanje z marksisti dvomljivo celo v zgolj socialno-političnih zadevah.«

⁴⁴ Janko Kos: Sodobna slovenska lirika (2). Perspektive 3, 1962-63, št. 30, str. 1182: »Revijo /Dom in svet/ je prevzelo staro klerikalno katolištvo, ki se je kaj kmalu povezalo z novodobno katoliško desnico, ta pa je postala protiutež katoliški levici, ki se je iz razpadlega novokatolištva izoblikovala okoli Dejanja. Toda ves ta razvoj je bil že v veliki meri določen in pospešen z rastjo svobodomiselnice, ki se je v tridesetih letih že precej pred katoliško in z večjim uspehom začela opredeljevati do stvarnih političnih, nacionalnih in socialnih problemov, razvila živahno in učinkovito ideološko, kulturno in literarno dejavnost ter si konec koncev našla v slovenski komunistični partiji zanesljivo zgodovinsko in razredno oporo.« T. Debeljak je ta citat okrajšal, podčrtal nekatere njegove dele in s tem spremenil njegov smisel. Iz popolnega citata je razvidno, da se njegov konec ne nanaša na Dejanje, temveč na »svobodomiselno levico« in njena glasila (Sodobnost, Ljubljanski zvon).

hrani, podpisana obiskovavca Edija Kocbeka in Franceta Vodnika, je rekel: »Ko sem bil notranji minister, sem dobil od svojih agentov v Moskvi sporočilo, da tam vodijo Kocbeka kot člana Kom. partije.« Nato pa je komentiral: »Pa tega ne verjamem. Poznam dobro Kocbeka, saj je mežnarjev iz naše fare ... Najverjetnejše je, da je kje v Parizu, kamor hodi pogosto v počitnicah, prišel v tesnejši stik s komunisti, ker je od tam prišlo v Moskvo, da je član⁴⁵ ... Na vsak način – v Moskvi računajo z njim ...«

To je bilo mnenje dr. Korošca in ne moje. Na vsak način pa je bil Kocbek najizrazitejši slovenski »sopotnik«, ki je Dejanje pripeljal pod vpliv K[omunistične] partije.⁴⁶ In to ob veliki opori – F i n ž g a r j e v i, dasi sta v brošuri »Dom in svet v letu 1937« tako Finžgar (str. 16) kakor Koblar (4) odločno odklanjala ta vpliv.

Mlajši sodružniki novega Doma in sveta pa so prišli večinoma iz – Finžgarjeve Mladike ... Niso več bili ekspresionisti – »novokatolištvo je razpadlo«, – ampak že realisti. Bili smo v času nove stvarnosti v prozi in poeziji. Na isti višini sodobne modernosti, toda z drugačno notranjo vsebino. Navezovali so se ti dominsvetovci, ki jih je Finžgar zapustil – ne na Preglja, ne na Cankarja, ampak ironija! – na Finžgarja, na impresionistično in romantično domačijstvo proti grobem naturalizmu na drugi strani ...

Kakšen je bil Finžgarjev delež pri visokošolcih?

Kakor vemo, so visokošolci avantgarda slednjih dnevnik razburjenj, akcij in reakcij. Oni so »toplomer« časa in čisto naravno je, da se je ta delitev duhov po l. 1935 razvila najostreje na univerzitetnih tleh. Tradicionalni slovenski katoliški akademski društvi Danica in Zarja (Borba je prenehala že preje⁴⁷) sta spričo novih razmer, ki so silile v ekstreme, izgubljali ravnotežje in sta iskali novo rešitev za nov čas. Danica se je nagnila na desno, Zarja na levo. Zarjo je vodil še od vsega početka, ko se je preselila iz Gradca v Ljubljano, protimahnicevski duh. (Sam sem bil član Zarje, vendar sem pa zaprosil za starešinstvo pri društvu Krek v Pragi.) Razumljivo je, da je moj rod bil

---

⁴⁵ Kocbek ni bil član komunistične partije. Gre za politično propagando na obeh straneh. Svoj odnos do marksizma pa je jasno razložil v članku Kdo sem: »Moja vloga nemarksista in nekomunista je v tem, da silim marksiste in komuniste do iste avtentičnosti, ki me je je naučila marksistična vizija sama.« E. Kocbek: Svoboda in nujnost. Celje, Mohorjeva družba 1989 (2., pregledana in dopolnjena izdaja), str. 318.

⁴⁶ Prim. op. 42.

⁴⁷ Banska uprava je društvo leta 1933 prepovedala z obsodbo, da je komunistično usmerjeno.

vplivan po tedaj najmodernejšem evropskem mladinskem gibanju, nemškem, ki je dobilo pri nas ime »križarstvo« po reviji Križ na gori in se je koncentriralo v Zarji.⁴⁸ V njej je odslej ostala tradicija kulturnega udejstvovanja, osebnostnega individualizma, zelo v opreki z organizacijskimi formalnostmi, avtoritetami slednje vrste, uniformiranjem, tako laičnim, kakor cerkvenim; tudi misel po radikalni spremembi družbe, ki da je okostenela, se poplitvila, postala samo forma, duh pa je izginil iz nje. Bili smo dinamični predvsem na vseh kulturnih in umetnostnih področjih, tako v liriki (Vodnik, Kocbek), kakor v koreografiji (Pino Mlakar, ki se je iz šole za vaditelja orlovske gimnastike razvil v čudovitega umetnika, kakršnega poprej nismo še imeli), ali filozofiji (Čibej, Gogala⁴⁹), kakor tudi na drugih področjih. Bili smo demokrati in pacifisti. Zanimivo v tem smislu je dejanje v mojem času predsednika Zarje, sedaj univ. prof. za mednarodno pravo na univerzi dr. Tomšiča,⁵⁰ ki kot vojak-dijak iz protesta ni hotel delati nobenega izpita, da ne bi postal častnik in s tem soodgovoren za militarizem. Resnična »križarska« gesta, daleč od slednjega komunističnega duha. Nikdar nismo bili Zarjani politični ljudje, pač pa intuitivni novotarji, ki nas je motila *bolj reakcionarnost lastnega tabora*, tako političnega kot cerkvenega, kakor pa »zunanjci« sovražnik, ki je poleg tega imel mnogo skupnih črt z nami, razen osnovnega, materialističnega. Zato smo »križarji« bili v prijateljstvu in na isti pol poti s Kosovelovo Mladino⁵¹...

Dušan Kermavner pravi, da ta Mladina *ni bila komunistična*, pač pa da so se je kmalu komunisti *načrtno polastili*. In kot je šla Mladina vedno bolj v komunizem, tako je tudi naslednik Križa na gori, Križ, šel še bolj na levo. Starešinski štab za Zarjo je bil še vedno ekspresionistično duhovno revolucionaren, dočim je marsikdo mlajših članov bil že realističnejši, izraziti komunistični »sopotnik«. Dušan Kermavner je v poročilu komunistični centrali neka-ko v tem času pisal, da ima v Akademskem domu⁵² med katoliškimi visokošolci boljše ljudi, kakor v Delavski zbornici, to je med socialisti (po spominu). Zarja je simpatizirala s »krščanskimi socialisti« in Plamen⁵³ Miška Kranjca, ki je kot marijaniščnik začel pisati v Domu in svetu pod mojim

⁴⁸ Prim. op. V: 9.

⁴⁹ *Franjo Čibej* (1901–1929): filozof in pedagog. – *Stanko Gogala*, prim. op. I: 86.

⁵⁰ *Ivan Tomšič* (1902–1976).

⁵¹ Mladina (1924/25–1927/28), levičarsko usmerjena revija, ki jo je s skupino študentov ljubljanske univerze začel izdajati Srečko Kosovel.

⁵² Sedež katoliških visokošolskih društev. Prim. op. I: 111.

⁵³ Pravilno: Ogenj krščanske socialistične mladine (1928–31). Leta 1930 ga je urejal Miško Kranjec. Nasledil ga je Mladi plamen (1930–34), pri katerem pa Kranjec ni sodeloval.

uredništvom, je bil že popolnoma rdeč. »Beseda«⁵⁴ pa je že pisala ob papeških okrožnicah, da je papež »fašist« in da njegove okrožnice nimajo obvezne moči za katoličana. Član Zarje⁵⁵ je streljal na Kristusovo podobo v društvenem lokalu, pa društvo ni dalo zadoščenja ... Tako je šel razvoj te skupine in od njih vplivanega okolja vedno bolj v korak s komunisti⁵⁶ in Zarjino vedenje na univerzi ni bilo v skladu z nastopi drugih katoliških skupin.

Te pa so šle v smislu novega realističnega toka že v borbeni odpor proti komunistični agresivnosti in ofenzivi, ki so jo jasno videli. Grupirali so zato na novo svoja društva, ki sta jih vodila prof. dr. Ehrlich in prof. Tomc. Prvi je bil koroški Slovenec, svetniški človek. Kakor smo v Rimu zvedeli po vojni, je celo zaprosil za vstop v jezuitski red, pa mu vodstvo tega ni upoštevalo, ker je smatralo njegovo poslanstvo med visokošolci za važnejše, pač pa mu dalo privilegij, da ga bo ob smrti smatralo za jezuita (izjava patra Prešerna).⁵⁷ Bil je tudi znanec avstrijskega kanclerja Dolfussa, s katerega pomočjo je nekoč obiskal mednarodnega komunističnega agenta Borisa Kidriča na Dunaju v ječi in ga celo rešil iz nje. (Tu naj omenim, da sem tudi jaz nesel nekoč Kidriču na prošnjo njegovega očeta, mojega profesorja, Engelsovo knjigo o kmečkih puntih v Nemčiji, na Dunaj njegovim sorodnikom, naj mu jo izroče v ječo.) Ehrlich je organiziral Stražarje,⁵⁸ da pokristjani univerzo in javno življenje v Sloveniji, navajajoč jih na študij in določujoč jim njihova področja, za katera naj se pripravijo,⁵⁹ obenem pa jih je vzgajal za praktično katoliško življenje in cerkveno, posebno na molitev sv. rožnega venca. Drugi voditelj je bil prof. Tomc, eden redkih, ki je bral špansko protikomunistično literaturo v izvorniku, in je bil eden najboljših slovenskih poznavalcev komunističnih metod ter videl zato »vse rdeče«. Ta bister logik – a slab psiholog –, je svoje »mladce«⁶⁰ odvajal od politike ter jih notranje značajsko izpopolnjeval v mahničevske katoličane, pripravljene na borbo za vero, kajti videl je

---

⁵⁴ Prim. op. IV: 21.

⁵⁵ Ne gre za člana Zarje, ampak za Ivana Roba (1908–1943), člana Borbe (prim. op. 46), ki je streljal v prostorih tega društva; kot humorist je menil, da je storil duhovito dejanje.

⁵⁶ Slovensko katoliško akademsko društvo Zarja v letih pred II. svetovno vojno. V času, na katerega se nanaša Debeljakova pripomba, ni »šla v korak s komunisti«, pač pa je v pristnem krščanskem duhu poudarjala pomen osebnosti, narodne svobode in socialne pravičnosti, nasprotovala klerikalizmu in opozarjala na nevarnost fašizma.

⁵⁷ P. Anton Prešeren (1883–1965): nečak škofa Jegliča, asistent v vodstvu slovenskih jezuitskih provinc.

⁵⁸ Prim. op. V: 59.

⁵⁹ Ehrlich je določal stražarje na funkcije na ljubljanski univerzi in v politiki.

⁶⁰ Prim. op. V: 59.

jasno, da bo prišlo do preganjanja, do borbe, celo to – so mi pravili –, da bo prišlo do izgnanstva, ko ne bo drugam več odprte poti kot v »Argentino« ... Obe skupini, ki sta imeli večino kat. akademikov, sta vodili odločno in zmagovito borbo s komunističnimi maskiranimi legalnimi akad. društvi (Slovenski klub), ki so takrat začela z najbolj nacionalističnimi gesli boj za slovensko univerzo. Skrajni nacionalizem je bilo komunistično geslo, kot so ga glasili v časopisu, imenovanem po izidu prve slovenske knjige »1551«. Tako so se samozvano identificirali z univerzo, da so smatrali tistega, ki bi se dotaknil njihovega lista, napadalca na univerzo sámo, kar se je zgodilo meni, ko sem listu očital marksizem. Prav tiste dni, ko sem odhajal po želji prof. Prijatelja v Prago (1936), da pripravim docentsko habilitacijo, so mi napisali v tem listu »pozdrav« na pot, češ, smo mislili, da »bo nekoč branil univerzo, pa jo je napadel ...«, namreč napadel list »1551«. ⁶¹ V takih razmerah so se vodile borbe na univerzi, pri katerih so Zarjani zavzemali dvomljiva stališča, zdaj glasovali z enim, zdaj z drugim blokom, ter kršili katoliško enotnost oz. celo pomagali levičarjem. Za Stražarji in Mladci sta stala škof in stranka, za Zarjo – slovenska katoliška kulturna elita.

Finžgar je bil *centralna oseba*⁶² te Zarjanske opore. Odbijalo ga je slednje »intransigentstvo«, kakor zdaj imenuje nastopanje Straže in mladcev (življenjepis). Prof. dr. Žakelj poroča (Zbornik S[vobodna] S[lovenija] 1962), da je Finžgar pisal Ehrlichu pismo, v katerem mu očita – »sumljivo židovsko poreklo in še druge ponižujoče in žaljive stvari«. ⁶³ Prav tako se je privatno izražal o Tomcu, n. pr. v pogovoru z menoj: »Oženiti bi ga bilo treba, pa bi bilo dobro.« Toda važno je to, da se je tedaj zavzel z novo mladostno energijo, skoraj ihto, kot redkokdaj za kakšno stvar, da sezida svojim visokošolcem lastni dom. Naslovil ga je *Jegličev akademski dom*. Prostore mu je našel

⁶¹ 1551 (1936–1938). Glasilo levičarjev ljubljanske univerze, ki so nasprotovali centralizmu, unitarizmu in nedemokraciji tedanje oblasti ter se zavzemali za samostojnost slovenskega naroda v federalni enoti na podlagi samoodločbe.

⁶² Finžgar ni bil edina niti osrednja osebnost v društvu in gibanju, temveč le ena od osebnosti poleg Kocbeka, Gosarja, Koblarja, Fabijana, Šolarja, Franceta Vodnika in drugih.

⁶³ O tem piše Finžgar Ehrlichu 12. III. 1941: »/.../ H koncu še to: Ko sem opazoval večkrat Vaše metode, čudno ovinkarsko ravnanje, sem si mislil, to ne more biti čista slovenska natura. Mora biti nekaj primesi, morda že davne. To pa sta kar naravnost trdila pokojna profesorja medicine Šerko in Plečnik, da ni niti malo dvoma, da je v Vašem rodu izraelska kri. Celo par koroških duhovnikov je to reklo. To pa ni ne krivda ne sramota.« V: F. S. Finžgar, Zbrano delo XV. Ljubljana, DZS 1999, str. 221.

v bližini Univerzitetne knjižnice.⁶⁴ S svojo vztrajnostjo, iznajdljivostjo in nastopom je zbral denar in kupil hišo, ki je bila odslej zatočišče visokošolcem zarjanske sredinske usmerjenosti. V spominih se čudi, da je naletel na ovire pri političnih ljudeh, kar pa ne preseneča nas spričo sil bodočnosti, ki so jih politiki videli pred sabo. Finžgar pa je delal iz oblikovalnega navdiha čistega socialnega nagiba in iz ljubezni do mladine, o tem sem prepričan. Jegličev akademski dom, kateremu je bil nato predsednik, je veliko Finžgarjevo socialno dejanje, s katerim je ustvaril svojim Zarjanom ognjišče, kot ga niso imeli Stražarji v Cirilovem,⁶⁵ ne Mladci v Akademskem domu.⁶⁶

V tem času je Finžgar zgradil tudi *srednješolcem* počitniški dom v Žinjarici pod Stolom in pomagal organizirati Bohinjski teden,⁶⁷ študijski tečaj svojih visokošolcev. O njem je izdal tudi posebno brošuro,⁶⁸ ki kaže, kako so sredinski akademiki in njih starešine iskali v rešitev časa, ki je vedno bolj pritiskal s silo na vseh straneh in terjal odločitev – na levo? na desno? Njih rešitev je bila v medsebojni ljubezni in kulturnem delu, v nekem reformiranem krščanstvu s socialnim sodobnim rešenjem, domovinsko ljubeznijo in vero v dobrega človeka. Finžgarjeva vera v to je bila iskrena – ne dvomim, in iskaneje predavateljev globoko, celo preidealistično za borbeni realistični čas. Vsekakor so hoteli biti katoličani, toda »progresivno napredni«, taki, ki bi spadali v dobo Janeza XXIII., ne pa Pija XII. V dobi Pija XII. pa je taka struja mogla pomeniti samo frakcijo katoličanov, kakršno so imeli v misli udeleženci VII. kongresa Kominterne, ko so sklepali o potrebnih, njim koristnih povezavi z vsemi »naprednimi svobodoljubnimi elementi« in v smislu katerega je francoski Thorez⁶⁹ ponujal katoličanom roko za sodelovanje ... In

---

⁶⁴ Na Novem trgu 4, danes so tam inštituti Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU.

⁶⁵ V Cirilovem akademskem domu v Streliški ulici nad Ljudsko kuhinjo v Ljubljani.

⁶⁶ V Akademskem domu (prim. op. 52) so bili društveni prostori in stanovanje hišnice, ni pa bilo sob za študente. Mladci, ki naj bi prebivali v domu, pa niso bili niti študentje, ampak srednješolci.

⁶⁷ »Prvi akademski kulturnosocialni teden«, ki ga je priredila Zarja v avgustu 1939. Prim. op. I: 130; IV: 25.

⁶⁸ Finžgar o bohinjskem tednu ni izdal svoje »posebne brošure«, pač pa je izšel kvaliteten zbornik (Bohinjski teden. Ljubljana 1940) z vsemi predavanji; izdali so ga zarjani sami s podporo svojega starešinstva in ga tudi sami razpečevali.

⁶⁹ Maurice Thorez (1900–1964): francoski politik. Najprej rudar, član komunistične partije, dosegel položaj člana politburoja in generalnega sekretarja, v letih 1932–39 poslanec. Zaradi protivojne usmeritve svoje stranke je odšel v Sovjetsko zvezo. Po II. svetovni vojni je bil poslanec v francoskem parlamentu, minister in namestnik predsednika vlade.

večina zarjanskih ideologov je izšla iz francoskih univerz ... »Nemško križarstvo« je pri njih prešlo v »francoski modernizem« ..., dočim so Stražarji in Mladci rastli iz rimskega in španskega duha... V malem se je obnavljal pri nas čas – reformacije in protireformacije ... in na drugi strani pričakovanje – turških vpadov ...

Razmere pri nas so se ostrile. Pesniki so peli o dvanajsti uri, ki da se bliža nad stari svet. Kulturna nasprotstva so se zoperstavljala v ekstremno borbenost. Enim je bil vse »komunizem« in drugim vse »fašizem«, sredina se je zvijala med levico in desnico.

DRUGI DEL

ZAČETEK KRIZE – POLEMIKA O KRIŽARSKEM GIBANJU

VII

KRIZA BESEDE¹

Zadnje čase naše reprezentativne revije »Dom in svet«, »Sodobnost« in dr. mnogo pišejo o mladinstvu, o mladinskem problemu² in podobnem, kar se menda tiče nas mladih. O vsem tem pišejo ljudje, ki bi bili po svojih talentih brez dvoma poklicani za kaj bolj perečega. Predmet tega pisanja namreč ni vprašanje, katera pota naj si utira s o d o b n a m l a d i n a , temveč predvsem, po katerih in kakšnih potih je m l a d i n a p r e d l e t i h o d i l a . Nič bi ne rekli, ako bi mladina gledala danes na kup uspehov in bi radi tega kritično motrila podlage teh uspehov. Toda ... Saj to nas boli, da po tistem bobnečem ognju, ki smo se mu kot srednješolci kar divili, ni ostalo od mladinskega pokreta³ drugega kot besedičenje. Danes šele vidimo in po gori omenjenih člankih še posebno jasno gledamo, kako se je dejansko ves tisti »mladinski« pokret (?) gibal le okoli besed in kako se te slabosti tudi danes ne more otresti. Čudom se je treba čuditi, odkod tem ljudem preobilica izrazov, za katerih umevanje bi bilo treba slovarja tujk. Le s težavo izluščiš iz dolgih tiskanih strani tupatam iskro, ki pa kar prežgoče kaže na miselnost pisca in na slabosti gibanja, o katerem govori. Ne da bi se spuščali v analizo teh prav nas mlade zadevajočih razprav, je treba ugotoviti le: 1. »Mladinsko

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v rubriki Knjige in revije, Straža v viharju 1, 10. XII. 1934, št. 5, str. 24. Prim. op. II: 75.

² Prim. France Koblar: Na prelomu. DS 1933, str. 1–5. – Žitomir Janežič: V globinah nasprotja. (K filozofiji mladinskega gibanja). DS 1933, str. 489–495. – Božo Vodušek: Mladinski problem. Sodobnost 1934, str. 20–26. [Replike:] Aleš Ušeničnik: Vest in Cerkev. Čas 1933/34, str. 270–277; France Vodnik: Mladinsko vprašanje. DS 1934, str. 297–304; Pavel Slapar: Cerkev – življenjsko vprašanje. DS 1934, str. 304–313. – Božo Vodušek: Mladinski problem. Sodobnost 1934, str. 386–397. [Replika na Ušeničnika, Vodnika in Slaparja].

³ Prim. op. V: 9.

gibanje« ni predstavljalo nikakega idejno enotnega mladinskega gibanja. Niti danes, ko njega poborniki zrejo nanj z dosti velike razdalje, ne morejo sami ugotoviti drugega kot negativistično gledanje na probleme takratnega duhovnega življenja in nekritično kopiranje drugod zraslih in za nas prav nič perečih ideologij. 2. Osnovni ton tega gibanja je hotel biti obrat h Kristusu in proč od oportunističnega ter liberalnega krščanstva. Tako trdijo eni in bi tako hotenje moralo brez dvoma roditi pozitivne vrednote vsaj za sedanjo dobo, če jih že za takratno iz vojne došlo mladino ni moglo. A tem ideologom je ob študiju tujih in deloma celo anatemiziranih filozofij postalo samo krščanstvo problem in Cerkev stvar kritičnega motrenja. Mesto na pot h Kristusu in njegovi Cerkvi so zašli v meglene pokrajine neizvestnosti, kjer so se eni oklenili marksizma, drugi nekega novega nemškega v realnosti neosnovanega misticizma⁴ itd. 3. Široki krog učeče se mladine od srednješolca do akademika ni imel z vsem tem »iskanjem« nič skupnega. Že takrat ga je odvrčalo od tega pokreta tisto apriorno odklanjanje sholastičnih filozofov,⁵ odklanjanje vsega dobrega na cerkveni hierarhiji in celo kritiziranje gotovih cerkvenih uredb, tisto superiorno gledanje na vse, kar ni bilo pogodu njihovemu modrovanju, in zlasti še sklicevanje na neko revolucionarnost mladine, ki je med njimi ni bilo. – Zakaj to ugotavljamo? Zato, da ne bi kdo sodil sodobne katoliške mladine po onem, o čemer še danes niso nehali neki »mladini«⁶ razpravljati. Pa tudi zato, da tem »mladinom« izbijemo vsako misel, da bi mogli tudi v sodobno akademsko mladino vnesti svojega duha neizvestnosti in nekega narejenega »bogoiskateljstva«. Pri tem ne moremo mimo ugotovitve, da so mnogi taki »bogoiskatelji« obrnili hrbet tudi Vebrovi filozofiji, čim se je ta pričela nagibati določno k zadnji realnosti – Bogu.⁷ Nasproti dosedanjemu pojmovanju postavlja mladina novo pojmovanje ter pravi: Mi smo m l a d i katoličani le v toliko, v kolikor je v nas več vere, več upanja in več ljubezni,⁸ v kolikor je v nas povezanost s Cerkvijo mladostno nežna in fantovsko podjetna, v kolikor je v nas več moškega teženja po bogupodobnosti, v kolikor je v nas resnično revolucionarni duh Kristusa in večno obnovitvena sila Njegovega nauka. Samo po takem mladinstvu težimo. Vse to je za nas tako jasno in določno, da bi bilo razpisovanje o vsem tem nezvestoba napram

⁴ Prim. op. II: 56.

⁵ Pristašev srednjeveške filozofije, ki temelji na Aristotelovih in Avguštinovih naukih.

⁶ Prim. op. V: 11.

⁷ France Veber: Knjiga o Bogu. Celje, Družba sv. Mohorja 1934.

⁸ Vera, upanje, ljubezen: trojica nadnaravnih kreposti v katoliški teologiji.

VII. KRIZA BESEDE

---

samim sebi. Kličemo vsem onim, ki se ne morejo vživeti v to, da nam s kopo protislovnih besedi prav nič ne imponirajo, naj vendar čisto jasno in nedvoumno izpovedo svoj »Credo«. ⁹ Dokler tega ni, ne moremo o njih soditi drugače, kakor da so besede zamenjali z večno Besedo ¹⁰ in sedaj tavajo v temini, ki jo rodi sleherna zgolj človeška beseda. In potem jim bo moralo biti tudi jasno, da jim sodobna katoliška mladina ne more slediti. Kakšen smisel naj potem še ima njih pisanje? Ali zlasti katoliško orientirana revija ¹¹ res ne najde bolj perečih problemov?

---

⁹ Prepričanje, življenjski nazor.

¹⁰ Beseda /»Logos«/ pomeni Kristusa, Božjega sina. Prim. začetek Janezovega evangelija: »V začetku je bila Beseda in Beseda je bila pri Bogu in Beseda je bila Bog.« (Jn 1, 1)

¹¹ Dom in svet.

VIII

ALI RAZBITI – ALI GRADITI?¹

FRANCE GRUDEN

V času miru, ki je v naših razmerah obenem čas preskušnje, se vse lažje živimo v osnovne misli organizacije, bolj splošno in bolj na globoko lahko posežemo v teoretična razglabljanja o tem važnem vprašanju, obenem pa lahko bolj nepristransko presodimo način dela v okviru bivših organizacij ter lažje izkušenj razberemo zdrava in prava vodila za bodoče organizirano delo.

Prav v začetku teh razglabljanj pa moramo razluščiti jedro gibanja, ki je pred leti skušalo in si še danes prizadeva razbiti vsako organizirano enoto ali jo vsaj na ta ali drugi način pri delu ovirati, če ne drugače vsaj s smešenjem ali omalovaževanjem.

Urednik [revije Kres]

Najboljša katoliška mladina

Pribijmo najprej tole dejstvo. Najboljša katoliška mladina, zlasti mladina Holandije, Belgije in Francije, je navdušeno papeška, goreče evharistična,² močno disciplinirana. Ne pozna boja mladih proti starim, ampak gradi na starih temeljih nove zgradbe. Ne pride ji na misel, da bi zametala organizirano

---

¹ Članek je bil objavljen v: Kres. Glasilo slovenskih fantov. Januar/februar 1935, št. 1/2, str. 8–11. France Gruden je po mnenju Mirka Javornika, ki je polemiziral z njegovim člankom (prim. IX. dokument v tej knjigi) psevdonim. Glede na dostavek h Grudnovemu članku (»Ali razbiti ali graditi«). Nekaj pripomb k tozadevnemu članku v 1. številki. – Objavljeno v: Kres. Glasilo slovenskih fantov. April 1935, št. 4, str. 71–72.), ki je natisnjen v tej knjigi kot XII. dokument, in opombo v letnem kazalu revije je mogoče sklepati, da je njegov avtor Ivan Martelanc, urednik revije Kres. (Op. M. D.)

² Časti evharistijo, tj. Kristusa v posvečeni hostiji.

delo. Priznava brez pridržka avtoriteto poklicanih voditeljev,³ zlasti avtoriteto papeževih okrožnic; pri tem ne mešetari, ali je dolžna pokorščino le naukom s posebnim in slovesnim poroštvom nezmotljivosti (*ex cathedra*),⁴ ampak se iskreno podreja vsemu cerkvenemu učenilstvu – tudi takrat, ko ni *ex cathedra*.

To moramo poudariti zaradi tega, ker so pri nas dopovedovali in še dopovedujejo, da je odpor mladih proti starim, zavračanje avtoritete, zanikanje discipline in razbijanje vsake organizacije neko svetovno gibanje. Trditev o svetovnosti tega razkrajajočega gibanja naj bi temu gibanju bila pomagala, da bi se ga naša mladina, ker hoče biti moderna, oklenila. (Te razmere so mnogim še živo v spominu.) Toda to ni resnica! Edina izjema je bila Nemčija⁵ in za njo – žalosten znak naše male samostojnosti – deloma Slovenija. Po nesrečni vojski je iz protestantske Danske prišla značilna protestantska okužitev v nemško protestantsko mladino, preko nje pa tudi v katoliško. Mladi nemški katoličani žal niso bili idejno dovolj močni, da bi to okužitev mogli takoj v kali premagati. Saj katoliški Nemci tudi zadnja leta svoje mladine niso mogli odvrniti, da ne bi drla v poganske nacionalistične Hitlerjeve vrste. Sicer pa to ni bilo tako čudno, kajti katoličani Nemčije so že dalj časa delali neke velike napake. Nemški katoliški bogoslovci so 25 let ugibali, ali naj Nemci izvedejo evharistični dekret⁶ Pija X.⁷ ali ne. Tudi je kardinal Faulhaber⁸ l. 1928 imel pridigo nalašč zato, »da bi grozni molk nemške prižnice o Katoliški akciji⁹ zlomik«. Kako naj bo v takih razmerah nemška katoliška mladina načelno nezlomljiva?

»Vse razbiti!«

Nazori proti disciplini in avtoriteti so protestantski in modernistični ali iz njih izvirajo. Razbijanje organizacij je protisocialno, individualistično, liberalno. Pa se je kljub temu pred kakimi desetimi leti vrglo med našo katoliško

---

³ Prim. op. V: 8.

⁴ Papež je nezmotljiv, ko kot vrhovni pastir in učitelj razglasi versko resnico.

⁵ Prim. op. III: 23.

⁶ Papežev dekret o obhajilu otrok leta 1910.

⁷ *Giuseppe Sarto* (1835–1914), papež od leta 1903. Nasprotnik filozofsko-teološkega gibanja, ki si je prizadevalo uskladiti vero z znanostjo.

⁸ *Michael von Faulkenhaber* (1869–1952), nadškof v Münchnu in Freisingu, leta 1923 je postal kardinal. Nasprotnik nemškega nacionalsocializma.

⁹ Ustanovil jo je papež Pij XI. z okrožnico *Ubi arcano* (Kjer v skritosti) leta 1922. Prim. op. V: 58.

dijaško mladino na dijaškem tečaju¹⁰ geslo: »Vse razbiti, bo že kaj iz tega zraslo!«

To geslo je šlo med mladi svet in začelo svoje delo. Sledil je razkroj, ki je bil napovedan, a kratkovidni optimisti so to napoved z odločnostjo, ki bi bila vredna boljše stvari, zavrgli kot črnogledo nerazumevanje mladine. Upamo, da je ta razkroj že preko svojega viška. Sledilo bo ozdravljenje. Vsi tisti optimisti so namreč morali obmolkneti pred dejstvi, kot je na primer to, da je v prostorih katoliškega akademskega društva bilo mogoče neovirano zagovarjati trditev, da Kristus ni Bog.¹¹ Kdo je torej tisti, ki te dijaške mladine ni razumel, in kdo je tisti, ki jo je? Čigave napovedi so se uresničile?

Kako je strup deloval?

Res, v tem iz Nemčije zanešenem gibanju je bilo nekaj idealnih ljudi, a ti svojega idealizma niso zajemali iz »mladinskih« zmot, pač pa je idealizem posameznikov takim zmotam dajal večjo vabljenost. Zmote same pa so morale delovati, kakor so delovale: razkroj je nujno moral priti. Med mladino so zamorili ostri čut za eno najmočnejših sil katoliškega notranjega življenja: čut za avtoriteto. Ko je bila ideja avtoritete izpodkopana, je morala izgubiti moč tudi avtoriteta cerkvenega učiteljstva, morala je pasti moč papeških smernic v boju proti brezbožnemu boljševizmu. Neovirano se je začela širiti nova bolezen – marksizem. Ti krogi boljševizma niso učili, pač pa trdnjavski stolp avtoritete, ki je branil vstop v trdnjavo, spodkopali, češ da je nemoderen in novega rodu nevreden. A skozi nastalo vrzel so udrli tisti, ki so prišli trdnjavo oblegat, dasi jih oni niso klicali, niti hoteli klicati. Mirno lahko ponovimo: Noben vnanji sovražnik ni našemu katoliškemu dijaštvu toliko škodoval kot te iz Nemčije zasejane zmote. Najodličnejše naše dijaške organizacije so zgubile vso svojo udarno moč, izgubile napadalnega duha in se v lastni hiši niso več upale neustrašeno zagovarjati cerkveno stališče.

---

¹⁰ Verjetno Stiški dnevi od 9.–13. avgusta 1925.

¹¹ Avtor najbrž misli na predavanje Franceta Terseglava. Prim. nedatirano pismo Francetu Koblarju pred 3. decembrom 1934, v katerem Terseglav med drugim piše: ».../ Kar se Vebra tiče, sem Gosarju obljubil, da bom koncem decembra ali začetkom januarja za A. s. /Akademskega starešinstva/ predaval o sodobnih pojmih o Bogu, kar mi bo potem služilo za objektivno kritiko Vebrove knjige.« Pismo je v Koblarjevi zapuščini.

Točna obsodba

To nesrečno geslo: »Vse razbiti!« je prav ocenil duhovit mož, ki je umrl že pred petinštiridesetimi leti, kar nam obenem priča, koliko je novega v tem gibanju. (Cratry, *Les sources*, 191/2, ed. Pierre Tequi, 1930):

»Govorimo jasneje! Če hočete danes delati za blagor ljudi, se morate najprej odpovedati veliki duhovni boleznini naše dobe, namreč slepi in divji norosti, ki ruši in ki razbija.«

»Vse razbiti, da se vse po čisto novem načrtu znova zgradi, to je že skoro sto let sem med nami razširjena smešna, kruta, zločinska gonja nevednjaške in divje vneme velike množice neumnežev.«

»Ako se ne znate povsem osvoboditi te bebaste norosti, morete veliko storiti za zlo, a ste brez moči za dobro. Ne boste osušili niti ene solze, storili pa boste, da jih bo teklo veliko.«

Gibanje, ki je organizacijo zanikalo, se je samo obsodilo na hiter konec: brez organizacije se ne moreš braniti!

Zmota ne umre rada

Vendar zmota ne umre rada. Za zgled navedimo besede, ki jih je zapisal pred nedavnim mlad akademik: »Novi človek je zavrgel vsako prisiljevanje in vsiljevanje in ponujanje, vsako plehko zapoved in vsak zmaličen ukaz. Vse ovire je zlomil in vseeno mu je bilo, ali so te ovire osebnosti ali pa principi ... Avtoriteto in načela in zapovedi potrebuje samo tisti, ki je šibak, bolan in omejen. Zdravemu človeku je vse to v napoto in oviro napredku.«

Oslabljen odmev nekdanjega hrupa je bilo čuti še nedavno v »Slovincu«: »... Pred vsem vstaja po vsem svetu nova mladina. Niso to vedno mladci, ki bi ustanavljali organizacije, ali ki bi smatrali, da brez vidne organizacije ne morejo najti pravega izraza svojemu notranjemu ognju. Eden od njih bo več vreden kakor pa tisoč takih, ki nimajo ne svojega mnenja, ne prepričanja.«

Resnica je baš nasprotna: Samostojna more postati in do svojega mnenja se more priboriti samo mladina, ki je voljna se učiti. Kje naj se pa uči, če ne ob avtoriteti? Poglejmo samo svetle zglede v Španiji: Angel Herera¹² in Gil

---

¹² *Angel Herrera y Oria* (1886–1968), španski katoliški publicist, urednik lista *El Debate*.

Robles.¹³ Na Portugalskem: Oliveira Salazar.¹⁴ Poglejmo v Belgijo, na Holandsko! Ta mladina je nekaj ustvarila. To pa zato, ker nikdar ni avtoritete rušila.

In prav pred kratkim smo slišali in pozneje tudi brali hvalo moderne mladine, ki se ne sonči na trdni Petrovi skali, ampak skuša pognati s v o j e korenine ... In to od strani, kjer bi tega ne bili smeli pričakovati!

Naš vzor

Naš vzor je drugačna mladina: zdrava, idejno močna in neustrašena, pa trdno povezana med seboj z istim ciljem in istimi sredstvi. Zmagovita more biti samo armada, ki svojega vrhovnega zapovednika posluša. Mi hočemo!

Besede cerkvenega učiteljstva nam vedno in povsod govore o sklenjenih vrstah, ki naj tvorijo mogočno bojno vrsto. (Nuncij Evgen Pacelli¹⁵ na katoliškem shodu v Magdeburgu.) Nalagajo nam delo z disciplino, po načrtu, ker da bo sicer vse naše prizadevanje brez učinka. (Pij XI.¹⁶ belgijskim romarjem žosistom,¹⁷ aprila 1933.) Naročajo nam organizirano delo za maso pod vodstvom voditeljev, ki jih moramo vzgojiti. (Pij XI. ob isti priliki.) Isto nam ukazuje že okrožnica Quadragesimo anno,¹⁸ ki govori o slogi, organiziranju vseh moči v eno samo bojno vrsto, da se tako z združenimi močmi doseže smoter (147); dalje prav tam (148) priporoča koncentracijo vseh sil in podreditev svoje misli občemu dobremu.

Tudi ob drugih prilikah papež ponovno priporoča, kako naj se učimo dobro organiziranega, po temeljito premišljenem načrtu zasnovanega dela tudi pri otrocih tega sveta, posebno pri najaktivnejših: pri brezbožnih boljševikih.

---

¹³ *Gil Quinones José Maria Robles* (1869–1968), španski politik, profesor državnega prava, vodja Katoliške akcije. Leta 1936 je emigriral v Francijo, po Francovi zmagi se je vrnil in se prenehal ukvarjati s politikom.

¹⁴ Prim. op. V: 79.

¹⁵ *Eugenio Pacelli* (1876–1958), od leta 1939 je bil papež Pij XII.

¹⁶ *Ambrogio Damiano Achille Ratti* (1876–1958). Leta 1927 je bil izvoljen za papeža.

¹⁷ Člani belgijske katoliške organizacije *Jeunes étudiants catholiques*, tudi »jecisti«, imenovani po začetnih črkah imena organizacije. Prim. notico o njih v: *Straža v viharju* 1, 15. V. 1935, št. 18, str. 91.

¹⁸ Prim. op. V: 66.

Zato je naše stališče:

Nejasne glave nas ne bodo mešale. Mi ne pojdemo za slepimi vodniki. Mi hočemo poslušati besedo Cerkev, in ta je jasna: *Cerkev hoče, da svoje sile koncentriramo za metodično, učinkovito akcijo v vidnih, močno discipliniranih organizacijah.*

Proti takim nasprotnikom, kot vstajajo danes proti Kristusovemu kraljestvu na zemlji,¹⁹ se moramo izredno dobro organizirati.

---

¹⁹ Cerkev s papežem kot Kristusovim namestnikom na zemlji.

IX

DVA ODGOVORA¹

MIRKO JAVORNIK

Ko sem se pred šestimi ali sedmimi meseci umaknil s tega svojega dveletnega polemičnega poprišča, nisem mislil, da me bodo razmere še poklicale nanj. Da se je to zgodilo, sta bila dva povoda, ki nisem zmožal vstrpeti, da se ne bi – žal da na svoj stari, morda bodeči način – oglasil v tej reviji z lepim imenom in to v obrambo nerazumevane resnice in v obrambo svoje biološke in kulturne generacije. Sicer je za človeka, ki se še dolgo ne namerava prištevati k preteklosti, morda malce neprijetno, da mora braniti svojo nekdanjo usmerjenost in nehanje pred tako rekoč novim rodod. Zakaj ljudje, ki so brezimno zagrešili napad na tako zvano mladinsko gibanje in na njegovo neuspešnost, so mlajši in od generacije, ki je mladinsko gibanje nosila in ki njegovo življenjsko kontinuiteto v svojem, danes diferenciranem delu vzdržuje, različni. Različni predvsem po neobvladanju kulturnih in socioloških sestavin svoje sodobnosti in pa pomanjkanju smisla za to, kar je i pri njih i pri slovenski sedanosti res spremembe in boja potrebno.

Prvi povod je bil članek, ki ga je v 5. številki svojega obstoja priobčila »Straža v viharju«, glasilo enega dela katoliških akademikov, kakor jo je v začetku februarja označil kulturni referent »Slovenca« t. d.² Članek nosi umešten naslov »Križa besede«,³ le da ni ostal devizi zvest. Izzvala so ga pisanja o kakovosti, smislu in razvoju mladinskega gibanja, ki je našlo močnega odraza zlasti v Nemčiji in pri nas. Članka te vrste sta izšla v »Domu in svetu« ter v »Sodobnosti«.⁴ Napisali so jih ljudje, »ki bi bili po svojih talentih poklicani nedvomno za kaj bolj perečega« (Str. v vih.). Pisec prvega je znani naš kato-

---

¹ Članek je bil objavljen v: Beseda o sodobnih vprašanjih IV, 1935, št. 1, str. 3–8.

² Tine Debeljak: prim. op. I: 44.

³ Prim. VII. dokument v tej knjigi.

⁴ Prim. op. VII: 2.

liški poet in esejist France Vodnik,⁵ drugega lirik Božo Vodušek.⁶ Za kaj bolj perečega ko za kulturna vprašanja in njihovo razčiščevanje naj bi bila ta dva kulturna človeka poklicana, ne vem. Članek »Stražo v viharju« boli, da mladina ne gleda danes na kup uspehov, ker po vsem mladinskem ognju ni ostalo nič drugega kot kup besedičenja. Vse mladinsko gibanje se je vrtelo le okoli besedi, največje začudenje v njem zbuja preobilica izrazov, za katere bi bilo treba slovarja tujk. Pisec članka v glasilu bodoče slovenske, akademsko izobražene inteligence, ki ne razume več klasičnih tujk, dožene, da mladinsko gibanje ni predstavljalo idejno enotnega pokreta, da njega poborniki ne morejo niti zdaj od daleč v njem videti drugega ko negativistično gledanje na tedanje duhovne probleme in nekritično kopiranje drugod zraslih in »nas prav nič perečih ideologij«. Osnovni ton gibanja je hotel biti obrat k Bogu, a ideologom je ob studiju tujih, deloma celo anatomiziranih filozofij postalo krščanstvo problem in Cerkev stvar kritičnega motrenja. Mesto na pot h Kristusu in k njegovi Cerkvi so zašli v meglene pokrajine neizvestnosti, kjer so se eni oklenili marksizma, drugi pa nekega novega nemškega, v realnosti neosnovanega misticizma. Široki krog učeče se mladine ni s tem imel ničesar skupnega, zlasti ne z neko njihovo revolucionarnostjo. Dalje so mnogi od teh famoznih »bogoiskateljev« obrnili hrbet celo Vebrovi filozofiji, čim se je ta začela bolj določno nagibati k zadnji realnosti – k Bogu. In tako naprej.

Trditve, ki jih je brezimnik⁷ nanese v svoj članek, so presenetljive po svoji idilični naivnosti, ki ne vidi dejstev na lastni strani, in krivične, v kolikor pomenijo surov udarec skoro vsej slovenski povojni katoliški duhovni tvornosti. Vzbudile so odpor ne le pri vseh ljudeh, ki so bili nekdanjemu mladinskemu gibanju blizu, temveč celo na lastni strani pri vseh onih, ki se zavedajo, koliko pobud in novih ljudi je zlasti katoliška kultura dobila od novega gibanja. Obljubljeni so bili odgovori, list sam se je zarekel, da bo skušal problem pravično osvetliti v vrsti člankov, saj so to zahtevali ljudje, ki so tesno zvezani z njegovo ustanovitvijo in zamislijo, a do danes tega nismo pričakali, ko je že nad tri mesece od vsega izpada.

---

⁵ Prim. op. VII: 2.

⁶ Prim. op. VII: 2.

⁷ Domnevni avtor je Lambert Ehrlich. Leta 1935 piše France Koblar v nedatiranem pismu Alešu Ušeničniku: »/.../ Straža v viharju /.../ je pod naslovom »Križa besede« anonimno napadla DS in mlad. gibanje; v splošnem je bilo pisanje tega lista nekaj časa tako, da je slabo skrbelo za čast kat.[oliške] akad.[emske] mladine, pa naj stoji za njo prof. dr. Ehrlich. Pravijo, da je tisto pisal dr. Ehrlich sam, kar pa ne bom trdil.« Koncept pisma je ohranjen v Koblarjevi zapuščini. Prim. dokument XLIII: 23.

Zato se mi zdi prav, da kot človek iz zatišja povem nekaj ugotovitev, ki mi jih je članek prignal v spomin.

1. Mladinsko gibanje, ki se ga Ehrlichovsko-Tomčevska⁸ duševnost že od vseh začetkov trudi prikazati kot severnjaško, protestantsko herezijo, ni bil pokret v dotedanjem smislu: odbori, društva, zveze, šarže, tekme, števila, marveč reformacija katoliške duševnosti pred grozečo spolitiziranostjo obstoječih organizacij, beg pred izpraznjeno formo v bistvo, v pravice, v božje ravnovesje med duhovnostjo in telesnostjo.⁹ Bilo je izraz nastajajoče miselnosti o reformaciji katoličanovega življenjskega udejstvovanja v smislu božjih in cerkvenih zapovedi,¹⁰ izraz miselnosti, ki je dobila hierarhični obvezno veljavni izraz v organizaciji Katoliške Akcije.¹¹ Dejstvo je, da je rojstvo Katoliške Akcije prizadelo zlasti voditelje tedanjih, političnokatoliško pobarvanih naših organizacij, ki so ugibali, ali naj novo cerkveno tvorbo priličijo obstoječemu, ali organizirajo Kat. Akcijo strogo v smislu papeževe okrožnice.¹² Ne govorim tu o cerkveni oblasti, ki se je v tem oziru postavila na svoje stališče, marveč o laičnih krogih. Dejstvo je, da je prav »Križ«,¹³ glasilo mladinskega gibanja, prinesel prvi papeževo okrožnico o Katoliški Akciji. Dejstvo je dalje, da je mladinsko gibanje od vseh začetkov šlo za iskreno poglobitvijo verskega življenja med slovensko katoliško mladino, da si je z dotedaj nezaslišano odkritosrčnostjo prizadevalo svoje katoliško gledanje uveljaviti v vsem življenju radikalno in brez kompromisov, o čemer pričajo prav načelni spori s tedanjo vladajočo katoliško generacijo. Izraz tega hotenja je bilo novo liturgično gibanje, ki se je javljalo na zborovanjih v skupnih službah božjih, v predavanjih, v publikacijah – tri četrtine vsebine v »Križu na gori« in v »Križu« tvorijo članki te vrste – in najbistvenejše v katoliški religiozni moderni liriki, ki so njeno estetsko, objektivno umetniško ceno priznali celo nasprotniki. (Prim. Vidmarjevo oceno »Slovenske religiozne lirike«!)¹⁴ Slovenska povojna lirika more po prvih ekspresionističnih

⁸ Prim. op. V: 65, II: 65.

⁹ Prim. op. II: 55.

¹⁰ Božje zapovedi: 10 zapovedi (dekalog), ki jih je na gori Sinaj dal Bog Mojzesu kot zavezo med njim in Izraelom. Vklesane so bile v dve kamniti plošči (2 Mz 19, 1–24, 11). Cerkevne zapovedi: tiste, ki jih Cerkev poleg božjih nalaga vernikom, starejšim od sedmih let.

¹¹ Prim. op. VIII: 9.

¹² Prim. op. VIII: 9.

¹³ Prim. op. IV: 4. Katoliška akcija. Križ 2, 1929, str. 5–6.

¹⁴ Ljubljanski zvon 1928, str. 554–557.

poskusih edino v ljudeh iz mladinskega gibanja in v njihovi, pretežno metafizični in katoliško duhovno usmerjeni pesmi zaznamovati absoluten napredek, ki gre vsebinsko stilno in jezikovno mimo dotedanjih vrhov, mimo Otona Župančiča in nad njega. Tudi ta dejstva priznavajo celo nasprotniki, težko in nerazumljivo pa je priznati tako resnico radikalnemu katoliškemu mladinskemu glasilu, kakor naj bo »Straža v viharju«. Kakor so za naš liturgični pokret pomembna imena¹⁵ kakor Vital Vodušek, Jože Pogačnik, Marijan Dokler, Jakob Šolar, Bogumil Remec, dr. Mikula na Koroškem, tako pomenijo mejnik v liriki Anton Vodnik, Božo Vodušek, France Vodnik, Vital Vodušek, Jože Kastelic, Jože Pogačnik, in nazadnje in najvišje Edi Kocbek (prim. ocene v »Slovincu« in »Domu in svetu«). Zanikati, da vsaj večina od teh ljudi ni bila aktivno ideološko udeležena v mladinskem gibanju, bi bilo zaradi lastnega kulturnega ugleda »Straži v viharju« lahko neprijetno.

Mladinsko gibanje, ki mu je umetniško in estetsko prednikoval ekspresionizem kot absolutno duhovna reakcija na zgolj čutno razblinjanje umetnostnih in življenjskih elementov v impresionizmu, najbolj tostranskem umetnostnem stilu, ki pa našim zaostalim vladajočim, tudi katoliškim družabnim krogom postaja estetsko dostopen šele danes, ko je že premagan, to mladinsko gibanje je dobilo največ, najbolj trajnega in najbolj vidnega izraza v literaturi in umetnosti. Da ni bilo tega, bi imeli mladi gospodje od »Straže v zavetju«¹⁶ najbrž precej več dela s kulturnim boljševismom, kateremu že od svojega rojstva napovedujejo boj, ki nima začetka. Dejstvo je, da je katoliška kulturna in umetniška tvornost prav s prihodom ljudi iz mladinskega gibanja vzrasla na višek in na dominanten položaj po kvaliteti in formi, daleč nad druge, bodisi liberalne ali katerekoli druge skupine. In »Dom in svet« je bil tista leta nedvomno vodilna slovenska revija, zakaj prepričan sem, da poleg navedenih lirikov imena¹⁷ kakor Bogomir Magajna,

---

¹⁵ *Vital Vodušek* (1906–1973): pesnik in nabožni pisatelj, brat Boža V. Od leta 1936 je deloval kot duhovnik v ZDA; *Jože Pogačnik*: prim. op. II: 90; *Marijan Dokler* (1903–1984): profesor verouka in nabožni pisatelj; *Jakob Šolar*: prim. op. I: 42; *Bogumil Remec* (1878–1955): oče slikarke Bare Remec, profesor, ravnatelj na Poljanski gimnaziji v Ljubljani, gospodarstvenik in politik, po II. svetovni vojni je emigriral; *dr. Janko Mikula* (1904– ?); *Anton Vodnik*: prim. op. III: 8; *Božo Vodušek*: prim. op. II: 42; *France Vodnik*: prim. op. I: 61; *Jože Kastelic* (1913): klasični filolog, pesnik, arheolog in muzealec; *Edvard Kocbek*: prim. op. I: 63.

¹⁶ Ironično poimenovanje Straže v viharju.

¹⁷ *Bogomir Magajna*: prim. op. I: 64; *Miško Kranjec*: prim. op. II: 58; *Ivan Pregelj*: prim. op. I: 6–7; *Tine Debeljak*: prim. op. I: 44; *Mirko Avsenak* (1905–1983): gimnazijski profesor, prevajalec; *Stanko Vurnik* (1889–1932): umetnostni zgodovinar,

Miško Kranjec, Ivan Pregelj – ki ga po edinstvenem, gigantskem prikazovanju boja med Duhom in telesom v človeku moramo staviti razvojno prav v to vrsto ljudi – Tine Debeljak, Mirko Avsenak, Stanko Vurnik, Franjo Čibej, Rajko Ložar, Etbin Bojc in nazadnje tudi Mirko Javornik za katoliško in slovensko literaturo pomenijo vsaj toliko kakor napadi ljudi iz Ehrlichovega misijonskega kabineta. In če naštevam naprej: Pino Mlakar, Niko Kuret, brata Kralja, Miha Maleš, France Gorše, Drago Ulaga, Vilko Ukmar, Ruda Jurčec itd. itd. To je rod ljudi, ki je svojo sposobnost ideološko in praktično zastavil v obrambo katoliškega estetskega in umetnostnega principa na vseh področjih te vrste udejstvovanja; ki je tej umetnosti dal novih stilnih in problemskih pogonov in jo dvignil s pastorkovskega mesta, kamor jo je tiščalo številno liberalno meščanstvo. Esejisti in bojeviti ideologi kakor France Vodnik in drugi, ki so zastavili svoje pero proti propadajočemu larpurlartističnemu liberalizmu in sprejeli polemike proti vstajajočemu dialektičnemu rokovnjačarstvu, menda ne zaslužijo, da bi jih nekritični ljudje iz »Straže v viharju« stavili pred »kup besedičenja in nerazumljivih izrazov«, kot plod njihovega skoraj desetletnega ideološkega in umetniškega navora. Naj mi oni, ki bo pisal bolj ali manj globoko repliko na ta odgovor, ne očita samovoljnosti v naštevanju in označanju; ljudi, ki jih bo on morda proglasil zaradi političnosti za nekatoliške, kot katoliške priznava celo Evropa. (Prim. Otto Forst-Battaglia »Die katholische Leistung in der Literatur der Gegenwart«, odst. »Die slowenische Literatur«, Herder, Freiburg i/Br. 1934.)

To bi bile stvarne, z imeni podprte ugotovitve, mimo katerih ljudje od »Straže v viharju« ne bodo hoteli iti kar tako, če mislijo s svojimi programi iskreno. Če ne marajo od bivšega mladinskega gibanja imeti ničesar, naj ne marajo od njega tudi najslabših stvari: preširokega govorjenja o katolištvu, ki je v veliki disonanci s prakso, nekritičnega zanikavanja vsega, kar jim ni po meri – kar v ostalem ni izum mladinskega gibanja in velikih besedi, da jih ne dočaka ista usoda, katero fantazirajo razbitim ostankom mladinskega gibanja. Kar se tiče zašlih in izneverjenih, naj se tolažijo s tem, da so pri vsakem duhovnem gibanju najglasnejši tisti, ki iščejo pri njem sebe in svoje koristi.

---

etnolog, muzikolog; *Franjo Čibej* (1901–1929): filozof in pedagog, prim. op. VI: 49; *Rajko Ložar*: prim. op. III: 2; *Etbin Bojc* (1906–1970): šolnik in publicist; *Mirko Javornik*: prim. op. II: 93; *Pino Mlakar*: prim. op. I: 64; *Niko Kuret*: prim. op. I: 86; brata *France* (1895–1960) in *Tone Kralj* (1900–1975): slikarja in kiparja; *Miha Maleš* (1903–1987): slikar, fotograf in urednik; *France Gorše* (1897–1986): kipar in ilustrator; *Drago Ulaga* (1906–2000): telesnovzgojni delavec; *Vilko Ukmar*: prim. op. I: 64; *Ruda Jurčec* (1905–1975): časnikar, politik, pisatelj, po II. svetovni vojni je emigriral v Argentino.

Da je bilo tudi pri mladinskem gibanju tako, je žalostno, a veliki zgolj-besedniki so kmalu pobegnili drugam, kjer jih nikomur ni težko najti in ne uganiti zakaj. »Straža v viharju«, kakor je po svojem prizadevanju simpatična, naj ne pozabi dvojega: da je v vsakem boju previdneje svoje trditve z dejstvi in imeni dokumentirati, da je svoj bojeviti stil in izraznost, ki naj bi bila nova, natanko po toliko in toliko letih povzela po stilu prvega »Križa«¹⁸ in »Stražnih ognjev«,¹⁹ morda zato, ker je kdo, ki je že tedaj veliko in radikalno govoril, našel pot vanjo, in da je imela tudi ona nesimpatične začetnike v kukovičevsko-vatovčevskih don-Kihotih okoli »Naše moči«²⁰ izpred dveh let. Največjim njenim besednikom celo mi prizadeti želimo drugačne usode ...

Tudi drugi odgovor je namenjen razjasnjenju zmotnih historičnih ugotavljanj. Vzpodbodel me je nanj članek Franceta Grudna²¹ »Ali razbiti ali graditi« v 1.–2. številki glasila slovenskih fantov »Kres«. Napisal ga je neki France Gruden, ki se kljub svojemu poštenemu pisanju svojega imena sramuje. Pogreva po intencijah uredništva vzroke razdora v nekdanji katoliški fantovski organizaciji, spet vlači na dan staro razvojno linijo: križarski »vse razbiti« kot posledico protestantske miselnosti in predhodnika boljševizma, razkroja in vse slovenske nesreče sploh. Trdi, da so nazori proti disciplini in avtoriteti protestantski in modernistični in se hkrati ne zaveda, da je še bolj protestantsko in še ostreje modernistično zanikanje vsake osebne človekove svobode, ki ji je prav katoliška Cerkev izmed vseh krščanskih verstev, dosledno svojemu evangeljskemu izročilu, dala največ harmoničnega razmaha, o čemer nam govori vsa katoliška filozofija, znanost, umetnost, mistika – do puščavništva, ki je najvišje udejstvenje človekovih zahtev po svobodnem oblikovanju življenja.

A pri tem odgovoru mi ne gre za zavračanje ideoloških zmotnosti. Kot človeka, ki vsa ta leta razkroja v katoliški mladinski skupnosti po razpustitvi opazujem tako pogubne posledice zunanjih sil, kakor še usodnejše nasledke notranje praznote in nemoči, ki jo je organizacija ob likvidaciji v sebi kazala, in to na licu mesta, to je sredi podeželske fantovske edinice, me spravlja v času reševanja poslednjih sil in čet v začudenje neorientiranost in zatišna brezskrbnost bodočih »führerjev« slovenske katoliške mladine. Dejstvo je, da se je ob razpustu organizacija nahajala v hudem notranjem sporu. Šlo je –

---

¹⁸ Križ na gori (1924–27). Prim. op. IV: 4.

¹⁹ Literarno glasilo mariborskega katoliškega dijaštva. V letih 1924–25 ga je urejal Edvard Kocbek. III. letnik 1926–27 je izšel kot priloga Križu na gori.

²⁰ Glasilo krščanskega delovnega ljudstva. Letniki I–XVI, 1905–22.

²¹ Prim. op. VIII: 1.

spričo zaostrojuče se fašistične konstelacije v Evropi in doma za to, ali ta organizacija vegetira naprej kot centralna, niti izrazito verska, niti izrazito politična, naj svoje člane krmi s formalizmom, ki se je stopnjeval do nesmiselnosti (knjigovodstvo kot splošen predmet, uprava etc.), kar samo po tej splošnosti nasprotuje smislu organizacije, ki temelji na avtoriteti in pokorščini, naj visi nekje v sredi in ljubosumno varuje svojo centralno pozicijo po eni strani pred verskimi organizacijami (saj je znano nasprotje zaradi tega, ki se je večkrat kazalo proti snovanju fantovskih Marijinih družb,²² ki bi v teh letih razsula edine lahko ohranjale in nadaljevale mladinsko skupnost), po drugi pred tendencami političnih voditeljev, ki so hoteli v njej imeti svoj naraščajski in udarni instrument. Ob razpustu je bila organizacija na kritičnem stanju, še leto dni razvoja, pa bi se bila razbila ali bi v njej zmagali mladi elementi, ki so zahtevali organizacijo tako, kakor je bila v začetku, polno elana in vsebine. Šlo je – ne za udejstvenje protestantovskih herezij, kakor tvežejo strici iz nekdanjega vodstva, marveč za poglobljenje v smislu »Zlate knjige«,²³ ki je bila kot idejni dokument vse bolj odrivana, saj je bil njen avtor osumljen botrovanja pri protestantovskem zaslužnjevanju orlovstva.²⁴ Šlo je za to, da se spričo vse bolj grozečih zunanjih in notranjih razmer, zaradi samoobrambe katoliškega in slovenskega obstojnega gibanja, organizacija presnuje v legalnem okviru v slovensko nacionalistično, udarno organizacijo, ki naj pomaga kot edini strumno organiziran faktor začeti boj za radikalno preorientacijo vsega našega življenja, za preorientacijo, od katere edina zavisi naša rešitev. Ljudje, ki so tedaj z večnim spreminjanjem že tako in tako absurdnega organizacijskega in volivnega sistema ostajali neprenehoma v vodstvu, za take nujne in neizogibne načrte niso bili dostopni. To je razumljivo, saj so pripadali izrazito predvojni miselnosti, ki je računala z večnostjo vsega obstoječega in je bila obsedena z mislijo, da je samo ona poklicana, da idejno zajamčeno vodi. Skušala se je vzdržati na vse načine, iznašla je tisoč strašil, da bi obdržala članstvo pri sebi. Vsa ta strašila niso

²² Cerkevna organizacija.

²³ Zlata knjiga slovenskih Orlov. Za Orle in vso krščansko mladino spisal Franc Terseglav. Ljubljana, založba Mladost, 1910. Je »nekak zakonik za slovensko krščansko organizacijo«.

²⁴ Katoliško telovadno gibanje, ki je bilo protiutež sokolskemu telovadnemu gibanju. Prvi orlovski odsek je bil ustanovljen leta 1906 na Jesenicah, leta 1909 je bila ustanovljena Zveza Orlov, ki je bila razpuščena leta 1929, po uvedbi diktature kralja Aleksandra. Po razpustu Orla so v okviru katoliške Prosvetne zveze začeli ustanavljati »fantovske odseke«, ki so se leta 1937 združili v Zvezo fantovskih odsekov.

bila zmeraj po smislu in v duhu kavalirske organizacije izbrana. A čemu bi človek pogreval stare trpkosti. Nikogar ni bilo moči prepričati, da mladim ne gre za to, da bi organizacijo rušili in pripravljali pot kdove kakšnim azijskim gibanjem, marveč da gre za njeno rešitev, za poživljenje in porast. Ljubezna do organizacije je bila prav tako velika pri mladih kakor pri vodstvu. Tragična krivda vodstva je bila v tem, da te ljubezni ni razumelo. A za orlovstvo tedaj ni bilo druge poti, čas je dal prav mladim. Statistike so zaradi te vsebinske praznote in okorelosti v organizaciji kazale nezadržno padajočo črto v številu članstva. Prireditve so dobivale vse bolj stereotipen značaj, ljudje, ki jim okoreli Tyršev telovadni sistem²⁵ kot sodobnikom ni več zadoštal in so hoteli telesno-vzgojno plat orlovstva postaviti na moderno telesno-kulturno podlago, so morali ven; vse iz strahu pred nekakimi fantomi. To je organizacijo razjedalo in cepilo, ne pa »krivoverci«. Zakaj odseki, ki so bili sumljivi, so izkazovali bujno življenje.

Ob razpustu je bila organizacija formalno do skrajnosti disciplinirana. Koliko je bila ta disciplina duhovno vredna, je pokazal poslovilni občni zbor, kjer se svet slovenskih fantov ni mogel proti papirnati prepovedi vodstva ojunčiti niti toliko, da bi bil v znak zdrave ključovalnosti zapel vsaj svoj labodji spev, himno.²⁶

To so v glavnem grobo prikazani razlogi razkroja v nekdanji fantovski organizaciji. Zdaj bi jih človek ne obujal, da se ni v članku v »Kresu« na žalost razodela docela nespremenjena miselnost nekdanjih voditeljev. V času, ko bi po šestletnem rzsulu bilo treba zbirati ostanke v s e g a, pogrevamo fantazije iz debelih let. Naj se rajši ljudje, ki iz zatišij te ali one vrste vodijo slovenske fante, rajši iskreno postavijo pred bridka dejstva, ki jih nudi čas: dezorganizacija, ki izvira iz zgolj zunanje discipline, marksizem, nasprotnik, ki ga 1929 nismo poznali, in pomanjkanje naraščaja iz teh let. Človek, ki psihološko motri razvoj naše mladine iz neposrednih stikov, mora imeti druge skrbi in druge ideale, kakor so Gil Robles, Herera, Salazar²⁷ ali kdorkoli, ki je vzrasel iz svojih razmer in iz svojih borb. Če nam trideset let sistema

---

²⁵ *Miroslav Tyrš* (1832–1887): ustanovitelj telovadnega gibanja Sokol leta 1862 v Pragi, od koder se je razširilo med slovanske narode. V Ljubljani so ustanovili društvo Južni sokol leta 1863. Sokolska društva so poleg telesne gojila tudi politično vzgojo, ki je bila na Slovenskem narodno-liberalna, po ustanovitvi Sokola Kraljevine Jugoslavije leta 1929 pa jugoslovansko nacionalistična.

²⁶ Himna Orlov. Avtor Evgen Lampe. Objava: Zlata knjiga slovenskih Orlov. Ljubljana 1910, str. 5.

²⁷ Prim. op. VIII: 12–14.

discipline, kartotek, zatiranja debat in klasificiranja vsakogar ki ne more misliti v vseh podrobnostih na povelje, ni moglo dati ne Gila Roblesa ne Führerja, nam ga tudi nejasna, vsak dan bolj nejasna bodočnost, pred katero stojimo, ne bo, če se že zdaj pripravljamo nanjo s pogrevanjem starih nesmi-slov. Najprej si moramo biti na jasnem, toda zares, glede svojih sil, potem jih bomo razporejali, poruševali, podili in žagali.

Voditelju mora človek biti vdan in poslušen ne le zgolj iz discipline, marveč tudi iz osebne vere v njegovo poklicanost in v njegovo duhovno silo. Iz tega se rodi fanatizem; fanatizem, ki je posledica spojitve osebe z idejo. O tem govore Hitler in Mussolini in Gil Robles, ki niso ob začetku svoje poti imeli na razpolago ne organizacij, ne poslovnikov, marveč idejo in nekaj apostolov, ki so do zadnjega verovali vanjo in vanje. A za to je treba velikih idej in velikih ljudi. Ali je naša mladinska organizacija poleg katolicizma, čigar uspešnost ni vezana na organiziran fanatizem, imela kdaj katero veliko, neprikorjeno idejo in velikega voditelja?

Kako bodoče organizirano delo je možno samo v dveh oblikah: ali materijalistično mednarodno-udarno ali idealistično narodno-udarno. Bledih med-tvorb med tem ni, če naj imajo organizacije poleg zadostitev ideji in religiji še kak drugi tostranski pomen in smisel, ki ga dolgujemo kot člani nekega narodnega občestva in zato tudi kot katoliki svoji določeni človeški skup-nosti.

Nisem napisal teh ugotovitev zato, da bi jih »Kres« dialektično cepil in iskal v njih pravil ali krivoverstva, ampak zato, da bi morda dosegel na me-stih, ki si laste merodajnost, od nesmiselnih zgodovinskih fantomov vrnitev k realnim problemom slovenske mladine.²⁸

---

²⁸ Javornikov članek je repliciral: bv.: Pisma »Besedi«. Beseda o sodobnih vprašanjih 4, 1935, št. 2, str. 47–48. Ker se je replika že odmaknila od problematike revije Dom in svet, je ne ponatiskujemo v tej knjigi.

K DEBATI O MLADINSKEM GIBANJU¹

I. Beseda »Besedi«

Debata o mladinskem gibanju se živahno nadaljuje in mislimo – ne v škodo stvari same, posebno če jo vodimo brez osebnostnih poant.

Neposreden povod k naslednjim izvajanjem nam daje članek v »Besedi« (IV, 1, str. 8):² Dva odgovora. »Straža v viharju« je v dveh člankih (št. 11 in 13)³ nekoliko analizirala razna mladinska gibanja in poudarjala, da se križarstvo ostro loči od drugih mladinskih gibanj po svojem naglašanju potrebe verske poglobitve.

Člankar očita »Straži«, da so njene trditve v članku »Križa besede« (števil. 5)⁴ »udarec skoraj vsej slovenski povojni katol. duhovni tvornosti ... Povojna lirika more edino v ljudeh iz mladinskega gibanja zaznamovati absoluten napredek« (tu našteva imena A. Vodnik, B. Vodušek, Fr. Vodnik, V. Vodušek, J. Kastelic, J. Pogačnik, E. Kocbek). »Katoliška kultura in umetniška tvornost je vprav s prihodom ljudi iz mladinskega gibanja vzrasla na višek ... Dom in svet je bila tista leta vodilna slovenska revija ... Imena, kakor B. Magajna, M. Kranjec, I. Pregelj, T. Debeljak, M. Avsenak, S. Vurnik, F. Čibej, R. Ložar, E. Bojc, M. Javornik, za katoliško in slov. literaturo pomenijo vsaj toliko kakor napadi ljudi iz Ehrlichovega misijonskega kabineta ... – Esejisti in bojeviti ideologi, kakor F. Vodnik in drugi ... ne zaslužijo, da bi jih ne

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Straža v viharju 1, 15. V. 1935, št. 18, str. 91–93, kot replika Mirku Javorniku. Prim. IX. dokument.

² Beseda o sodobnih vprašanjih. Prim. IX. dokument v tej knjigi. Prim. op. IV: 21.

³ Mladinsko gibanje. Straža v viharju 1, 10. II. 1935, št. 11, str. 46. – Od temeljev navzgor. Prav tam 1, 15. III. 1935, št. 13, str. 53–56.

⁴ Prim. VII. dokument.

kritični ljudje iz »Straže« ... stavili pred kup besedičenja – kot plod skoraj desetletnega ideološkega in umetniškega napora ... Ljudi, ki jih bo on (ki bo pisal repliko) morda proglasil ... za nekatoliške, kot katoliške priznava celo Evropa« (tu se sklicuje na knjigo »Die katholische Leistung in d. Literatur der Gegenwart«).

Iskreno povedano: takega odgovora nismo pričakovali. »Straža« je v svojem članku »Križa besede« odklanjala ono obširno, teoretično razpravljanje o mladinskem pokretu, ki se je pojavil pred leti med nami, to pa zato, da bi se ne začela po nepotrebnem pri nas ostrina načelna diskusija o ideologiji, usmerjenosti, tendencah križarstva; mislili smo, da res tega nikdo ne želi, niti bivši križarji ne. Čemu odpirati stare rane? Mladinsko gibanje kot načelno ideološko novo gibanje, kot se je izražalo v besedah, v člankih, esejih,⁵ iz katerih naj mladina črpa novo miselnost, nove »vitalno-duhovne« osnove, je »Straža« označila kot bobneč ogenj ... kot pokret, ki se je gibal le okoli besed, pokret, od katerega danes ni ostalo drugega kot besedičenje, tako da mladina ne vidi obljubljenih ali pričakovanih uspehov.

2. Na napačnem tiru

M. Javornik je spravil debato na drug tir: podvalil je »Straži«, da je bila napadla skoraj vso slovensko povojno katoliško duhovno tvornost. Toda »Straža« je govorila o načelnem pokretu, ki ima svoj idejni sistem in se je tolikrat tolmačil v »Križu na gori«, »Križu« in zdaj v »Dom in svetu«,⁶ ne pa o celotnem literarnem delovanju vseh onih pisateljev, ki so izšli iz križarskih vrst. Tako teatrsko zamenjavanje idejnih kulis je neplemenito, negentlemansko in ga kot obrekovanje gladko in ostro odklanjamo. Njegova trditev je tem drznejša in površnejša, če pomislimo, da so bili deležni katoliške duhovne tvornosti vendar tudi še drugi ljudje, ne samo križarji!

Glavni udarec Javornika proti »Straži« je, da celo Evropa priznava te pisatelje kot katoliške in da jih cenijo tudi nasprotniki,⁷ radikalno katoliško mladinsko glasilo »Straža« pa jih noče priznati in smatra vso to tvornost kot kup besedičenja. V res čudno luč je Javornik postavlja[l] »Stražo«! Toda Evropa ve pač o teh pisateljih toliko, kot je dr. J. Pogačnik,⁸ ki ga križarji pri-

---

⁵ Prim. op. IX: 4.

⁶ Prim. op. VII: 2.

⁷ Prim. op. IX: 14.

⁸ Prim. op. IX: 15.

števjajo med svoje, napisal o njih v zbirki »Katholische Leistung in d. Weltliteratur der Gegenwart«, Herder, 1934: Das katholische Schrifttum der Slovenen, str. 311–315. Ni torej to mnenje Evrope, ampak sodba slovenskega literarnega kritika, ki je lahko vsega upoštevanja vredna, vendar še ne predstavlja mednarodnega mnenja.

Pa ako je kdo vesel katol. duhovne tvornosti vseh od Javornika naštetih pesnikov in pisateljev, smo jih gotovo mi. Priznavamo z radostjo njihovo umetniško tvornost. Da so bili »aktivni« križarji, ne zanikamo oziroma mi tega ne vemo. Popolnoma drugo vprašanje pa je, ali izvira usmerjenost njihove umetniške tvornosti iz načel in ozračja križarstva. Prav tako je spet drug problem, v kakšni meri se more tvornost vseh teh pisateljev imenovati k a t o l i š k a duhovna tvornost: o teh problemih d a n e s ne govorimo.

Vsekakor je drtitev Javornika, da smo vso literarno tvornost križarjev obsodili kot besedičenje, gola potvorba: tako ravnanje ne odgovarja toliko naglašeni načelom iskrenosti in krščanske resnicoljubnosti križarstva.

3. »Besedičenje«

Da smo pa imenovali nekdanje pisanje o mladinskem gibanju bobneč ogenj in besedičenje, naj se temu ne čudijo, če zveni ta sodba preostro.

Poslušajmo sodbo »križarja« dr. J. Pogačnika, istega, ki je napisal članek o naših pisateljih: »Nejasnost je hiba, ki se ponavlja že v vseh letnikih »Križa na gori« in je sprožila že toliko pametnega in nespametnega besedičenja ... Golčati je treba tako, da razumemo, kajti zato imamo dar besede, ne pa zato, da mešamo pojme ... Sv. Hieronim je poznal dovolj zgodbe prvih stoletij, da je mogel zapisati preizkušeno resnico: »Ex verbis inordinate prolatis incurritur haeresis« ...!⁹ Tako rabi laik drugo terminologijo kot teolog, zato so seveda nesporazumljenja nujna posledica ... Dovolj je prokletstva iz individualizma, bodimo bratje, katerih vsak misli, a tudi veruje v svojo omejenost in je zato – ponižen.« (»Križ na gori«, III, 38; Problem zakona.)¹⁰

---

⁹ Iz neurejenega govorjenja se poraja krivoverstvo. Citat ni izpričan pri Hieronimu, pač pa je sorodno formulacijo najti v svetopisemskem Pridigarju (5, 2).

¹⁰ Jože Pogačnik: Problem zakona. (Kritični dodatek k 2. številki). Križ na gori 3, 1926/27, str. 38–39.

Tu polemizira Pogačnik s člankom, ki je izšel v »Križu na gori«,¹¹ in mu očita neopravičeno ironiziranje teologije, lažne trditve in napačne pojme o zakramentalnosti zakona. Izjavlja: »Grajam, da je »Križ« prinesel ta članek. Obnova katol. mladine hoče in mora rasti iz globokih, resnično katoliških virov. Sicer je katol. mladinstvo fraza in nadutost, ne pa življenje.«

Zdaj pa vprašamo: Kdo je izrekel ostrejšo sodbo o mladinstvu: mi ali dr. Pogačnik? Prav i s t o, samo v ostrejši obliki: b e s e d i č e n j e in bobneč ogenj (»faza in nadutost«) pove križar o križarstvu. Pa še veliko več! Pogačnik ugotavlja, da prinaša »Križ« članke, ki ne črpajo obnove mladine iz resnično katoliških virov. Tudi aluzija na herezije ni iz naših ust. Recimo, da bi bil dr. Pogačnik to pisal za kako nemško kulturno revijo, bi li tudi v tem slučaju J a v o r n i k rekel, da je »celo Evropa priznala križarstvo za besedičenje, frazo in nadutost«?

4. Križarji imajo besedo

Pa motrimo cilje, namene, miselnost mladinskega gibanja v luči izvajanj njegovih lastnih pobornikov!

Kaj je hotelo mladinsko gibanje?

»Reformacija katol. duševnosti pred grozečo spolitiziranostjo obstoječih organizacij, beg pred izpraznjeno formo v bistvo, miselnost o reformaciji katoličanovega življenjskega udejstvovanja v smislu božjih in cerkvenih zapovedi, izraz miselnosti, ki je dobila hierarhično obvezno veljavni izraz v organizaciji katol. akcije ... poglobitev verskega življenja ...« tako opisuje Javornik cilje tega gibanja (»Beseda«, IV, 1, str. 4).

Mladinsko gibanje ni »trenutno trenje dveh rodov, ampak idejni spor v človeštvu« in gre »za tip novega človeka, za osnove novega življenjskega naziranja«, »za usodno duhovno preusmeritev sekularnega pomena, morebiti nič manjšega, kakor renesansa, reformacija ... upor proti življenjski nepristnosti in vezanosti« (ki se je kazala v zmehaniziranih oblikah sistemov in organizacij, vodečih v splošni formalizem), »boj mladostne vitalnosti za življenjsko pristnost in neposrednost človeške osebnosti ...« Križarstvo je nanovo doživelo svobodni ritem življenja, poudarjalo primat človečnosti in vodilo borbo za etos in človečnost. Stremelo je za celotnostjo življenja in

---

¹¹ D. P. [Dora Pegam]: Zakon kot etičen problem. Križ na gori 3, 1926/27, št. 2, str. 17–25. – Dora Pegam, poročena Vodnik (1898–1975): germanistka, pedagoginja in prevajalka, žena pesnika Antona V., ki je Križ na gori urejal.

zato tudi za religioznostjo, »ki mu je centralna življenjska sfera in prvenstvena duhovna sila«, zahtevalo je »novo religiozno utemeljitev in poglobitev erosa, umetnosti in sploh kulture. – Šlo je v resnici za novo razmerje do sveta vobče, za nove, vitalno-duhovne osnove našega svetovnega naziranja ...« (»DiS« 1934, stran 300 ss.)

»Totalitetna duhovna reakcija na lažnivost, trhllost vse kulture, duhovne in tehnične. – Krščanstvo je izgubilo v nas živo kulturno klico osebnostnega doživljanja in postalo kulturno slabotno, iskanje osebnostnega gorišča se je pojavilo, iskanje sinteze med kulturnim dognanjem in vrednotami krščanstva.« (»Križ« I, 52.)¹² »Mladino žene ona elementarna sila, ki ne živi le od kruha in vode, ampak iz svojega živega, Bogu podobnega duha, iz katere so zrastle vsa kulturna dela človeštva.« (»Križ« I, 26.)¹³ »Bistvo križarskega gibanja je bilo prav iskanje skladnosti med vitalnostjo in duhovnostjo, naravo in nadnaravo, kulturo in religijo. Mladinstvu je šlo za novo razmerje do kozmosa ali organizma katoliških resnic ... To je moralo voditi do nasprotja in ... ostrih razlik s tradicijo empiričnega katolicizma ...« (»DiS« 1934, str. 303.)¹⁴

»To je naše hotenje, da bi bil vsak izmed nas religiozno aktivistični človek, ki druží kakor v svetli mavrici vero in življenje in svet.« (»Križ« I, 84.)¹⁵

Takih izjav križarjev samih o ciljih gibanja bi lahko našteali še mnogo.

5. Zrno in pleve

Stremljenja, ki so tu izražena, so brezdvomno idealna in morajo biti vsem, ki stremijo za pravim preporodom naroda, simpatična. Toda deloma zvenijo izvajanja preveč pompozno in so premalo jasna, tako da je res preveč besedičenja v njih.

Hotenje po resnicoljubnosti, boj proti zgolj političnemu katolicizmu, korpuciji, barantanju z načeli, goli zunanosti v besedah in etiketi, poudarjanje osebne verske poglobitve, altruizma (»osebnost mora služiti občestvu«), resnične ponižnosti je brezdvomno zelo pozitivna, svetla stran križarstva.

Toda izrazito katoliške teze in ideje so pomešane z nejasnimi izvajanji in ideologijami, ki jih je možno le še z največjo prizanesljivostjo in z ozirom na

---

¹² Jakob Šolar: Apologija pro vita nostra II. Križ 1, 1928, str. 49–55.

¹³ Jakob Šolar: Apologija pro vita nostra [I]. Križ 1, 1928, str. 25–27.

¹⁴ France Vodnik: Mladinsko vprašanje. Prim. op. II: 55.

¹⁵ Vital Vodušek: Misli o novem človeku. Križ 1, 1928, str. 82–85.

nestrokovno izraznost neveščih piscev kolikor toliko umeti v katoliškem smislu.

Križarji so hoteli iskati novo življenjsko usmerjenost, nove odnose do vseh življenjskih vprašanj in tu so se znašli, ne da bi se tega v polni meri zavedali, v globinah metafizičnih, filozofskih, teoloških problemov, katere so reševali z neko diletantsko neizkušeno in tudi z drzno, s strokovnim znanjem slabo podprto superiornostjo. Plemenitost namerov in najboljšo voljo priznamo, to pa še ni zadostna kvalifikacija za tako obravnavanje.

Celotnega logičnega sistema svoje ideologije križarstvo ni kjer ni podalo, morda zato, ker sovraži sistematizacijo.

»Nič nočemo postavljati trdih norm in trdnih maksim ... življenje hrani in skriva na svojem dnu neskončno možnosti in podob – a toliko vemo, da – vedno sigurneje gremo resničnemu življenju nasproti.« (»Križ na gori« III, 87.)¹⁶

Zato se ni čuditi, da so najboljši med njimi zaslutili neko nevarnost v taki metodi. »Če samo razpravljamo in zopet razpravljamo nedoločno o tej potrebi in smeri naših dni, smo v nevarnosti, da ena tema rodi drugo; nejasnost nas more enako ozdraviti kot napraviti bole.« (»Križ na gori« I, 154 – podčrtali mi.) Prav to diletansko obravnavanje etičnih, teoloških, filozofskih problemov je spominjalo na metode modernizma.

6. Vprašanje kompetence

Sicer so hoteli nekateri prikazati križarstvo kot problem, ki nikakor ne spada v »teologijo« in zato ne podlega cerkveni avtoriteti: »Ne gre za versko reformno družbo, ki bi hotela kakršnihkoli korektur v verskih objektivacijah, ki bi hotela polemizirati o problemih, ki zanimajo teologijo ... zato mladinsko gibanje že radi svojih osnovno-življenjskih tendenc samo po sebi tej (cerkveni) avtoriteti ni podrejeno.« (»Križ na gori« II, 71.)¹⁷

Toda isto glasilo se je samo sebe jasno dezavuiralo. »Naša preteklost je zgradila predvsem objektivno stavbo religije, a subjektivno-človeškega pola ni izgradila v zadostni meri ... Naloga naše sedanjosti je, da zgradimo nove religiozne vzore. – Religija ni konstantna količina, ki bi veljala za vse raz-

---

¹⁶ F. Č. [Franjo Čibej]: Bog, religija in kultura. Križ na gori 3, 1926/27, str. 86–96. Prim. op. IX: 37.

¹⁷ D. P. [Dora Pegam]: Avtoriteta. Križ na gori 2, 1925/26, str. 68–72.

vojne stopinje v enaki meri. – Tradicionalna in okostenela vera veruje v Boga – kakor veruje v vsako stvar – a poleg tega je še drug Bog, kojega spoznanje se rodi v duši intuitivno, ki je vzvišen nad vsako formo. – Tu gre za svojevrstna, prvobitna doživljanja, in sicer za neposredni – direktni kontakt duše z Bogom –. V takem spoznavanju božjem je nek intuitivno-religiozen faktor, ki se ne da reducirati na r a c i o n a l n o metafizično spoznavanje. – Prosvetljena doba je zanesla v sholastično teološko tradicijo nekoliko preveč racionalizma, devetnajsto stoletje pa precej neznanstvenega diletantizma in pozitivizma. Takih elementov je cela kopica, kolikor jih ne rabimo, izbrišimo jih ... tedaj bo tudi teologija svobodnejša ... dogme in liturgija so zrastle iz življenja ter imajo svoje mistično jedro. – Življenje in spas duše sta osrednji ideji, zato damo tudi teologiji precej sekundarno mesto ... Ustvariti moramo najprej svoje življenje – potem bo tudi iz tega novega življenja lahko črpala nova teologija ...« (»Križ na gori« III, str. 91.)¹⁸

Zdaj pa vprašamo: Ali ta vprašanja res ne tangirajo niti filozofije niti teologije? Saj vendar hoče križarstvo reformirati teologijo, saj je vendar razglabljal o psihičnem vzniku religije! Ali nima Cerkev v teh vprašanjih kompetence?

---

¹⁸ Prim. op. 16.

ENEMU IZMED OZKIH¹

EDVARD KOCBEK

Dragi prijatelj,² ne vem, zakaj se nisi podpisal pod pismo. Morda si mislil, da nanj ne more biti odgovora? Tvoja spoznanja se sicer zdijo, da so konč-noveljavna, kajti odločno si govoril, toda strast, ki je dobila osebnosovražen ton, je pismo skrivnostno razširila. Tako sem mnogo mislil o Tebi, najprej vrtoglavo, z nemirom, potem s prijetnostjo, ki je vedno bolj naraščala. Do-živel sem veselje nad človekovo neizgubljenostjo, iz vrst Tvojega pisma samega me je začela preplavljati resnica o času in človeku s tako močjo, da zdaj ne morem več molčati, moram prijeti za pero. In ker Ti ne morem odgovoriti osebno, Ti pišem javno, in zato tudi Tvojim tovarišem.

Pišeš, da pripadaš dobro organiziranemu krogu mladih katolikov, in praviš, da se ta krog vztrajno in zgledno pripravlja za novo akcijo. Ne bom se dotaknil notranje zvestobe do verskih resnic, ki je pri vas res zgledna, niti pripravljenosti na Milost, ki bomo zanjo dajali vsak svoj račun, govoril bom o vaši človeški oblikovanosti, o tisti življenjski temeljnosti, ki jo vedno bolj zapuščate, tako da postaja ozka, prazna, brezzvočna. Vedno bolj se umikate iz individualne eksistencije v tipično esencijo. Moj očitek se glasi določneje: v nadčloveškem razvijanju naših sil je premalo spontanega in pogumnega tveganja, tako v naporu po osebnotnem doživljenju usode kakor v nadosebnem razmišljevanju človeške bitnosti. Brez slovarja moraš takole razumeti: človek vam ni pomemben, kadar zaživi v osebno-ustvarjajoči strasti do dina-mičnih vrednot, t. j. v upostavljanju notranjega ravnotežja, marveč kadar za-

---

¹ Članek je bil objavljen v: Dom in svet 48, 1935, str. 113–117.

² Pismo po vsej verjetnosti ni namenjeno določeni osebi in gre le za literarno obliko, v kateri je avtor odgovoril na članke, ki so izšli v Straži v viharju. Prim. VII. do-kument.

živi v neposredni strasti do statičnih vrednot ali do načel.³ Podoba je, da ne morete dolgo in sami strpeti v rodovitnem območju osebnega tveganega spoznavanja, marveč bežite pred mukami samotnega in častnega iskanja naravnost v svet idejnega reda, ki se mu približate nepripravljeni, brez izkustvenega erosa. Zato obstoja nevarnost, da ne boste mogli razviti širokega, pristnega osebnostnega življenja in v njem velikega, čistega človečanstva, ki je najzvestejši nosilec sleherne bogopodobnosti. To Ti torej govorim zaradi velike duhovne škode, ki jo s tem povzročate svojemu življenju in človeštvu sploh. Človek živi tem polneje in resničneje, čim več svoje biti zbere, njegovo življenje je dragoceno, kadar je šel po svojo resnico do njenega pekla. Svetovni nazor se ne kupi kakor kaka knjiga o načelih, ustvariti in potrditi se more v junaški izpostavljenosti. Sleherna življenjska zrelost izvira iz tega naporenega razumevanja usode in iz neizprosne razodevanja osebnostne resnice; človek se mora prerasti, ako hoče zadihati v žlahtnem življenjskem občutju, mora iskati svojo duhovno določenost v življenjski danosti, združujoč njegova nasprotja, ki so odsev Resnice. Gre torej za razumevanje in doživljenje napetosti med življenjem in nadživljenjem. Sploh leži v temeljnem zakonu o napetosti ključ slehernega rodovitnega razmišljanja o zemeljskih stvareh.

Ali čutiš, da odpiram Tvojemu pogledu ono ravnino človeškega življenja, kjer se usoda razodeva najpristneje in najpomembneje, ravnino, ki se Tebi zdi drzna in nejasna? Ti stremiš s svojimi tovariši vred po urejeni in jasni življenjski zavesti, po mirni notranjosti, ki jo dosegate z uspavanjem avanturističnega čuta, ali tako, da s strogo pokorščino zmanjšujete lastno odgovornost, ali da se z organizacijsko aktivnostjo izogibljete neizprosni osebne borbe, ali da z različnimi eklekticizmi hranite pripravljenost svojih mladih duhov. Tudi besede Tvojega pisma so presenetljivo jasne, trde, postavljene, kakor da bi jih napisal dozorel borec. Toda iz hladu, ki veje iz njih, predobro čutim, da so mrtve, niso živa bitja, ki bi iz njih vel življenjski čar, niso godala, ki bi zvenela v roki mojstrovi ali pa ob svojem lastnem odmevu. To so besede, ki si jih zapisal iz knjige, ali pa si se jih naučil na pamet od svojih uglednih voditeljev. To so izrazi človeka, ki ne more in si ne upa položiti vanje nič svojega, ki jih noče pomembno in doživljajoče dopolnjevati in spreminjati v glasnike, ker se boji njihovega nenadnega in nepreračunljivega življenja. Ti si med tistimi, ki jim je vsa človeška problematika tuja, češ, ker izvira iz drznega in nevarnega dinamizma. Saj vam je taka samo-

---

³ Prim. A. Ušeničnik: O statiki in dinamiki. Glej XIII. dokument.

niklost izražanja, ki se problematika v njej javlja, že kriza besede.⁴ Vedno določneje si predstavljam, kako ste namesto samotne, intuitivne, osebno-drzne poti, ki si s korakom za korakom gradi pot do najvišjih spoznanj, izbrali rajši abecedarsko, programsko-idejno pot, ki vam prihranja osebno-iskateljske muke in nudi miselno udobje. Ta lagodnost je istovetna z občutkom slabičeve varnosti: slabič išče varnosti v mislih, čuvstvih, besedah, dejanjih in opuščanjih; ogiba se slehernega položaja človeške resničnosti, ki mu ni pregleden ali razumljiv; noče zunanjih, še manj pa notranjih konfliktov; beži pred vsako dramatičnostjo, ki preveč vznemirja; drži se statično vpostavljenih mej svetovnega nazora in se v njegovem urejenem prostoru pogumno loteva taylorso⁵ razdeljenega dela.

Ali vidiš, kam ta prikrajšanost na polnem in pristnem doživljanju življenja in njegovih nalog vede? V nikako načelno, pač pa v tipično življenje. Ne govorim proti načelom, Bog obvaruj, tudi ne tajim vaše dobre volje po sredstvih, tragično je le, da ljubite bolj njihovo shematično veljavnost kakor nepreračunljivo veljavnost. Vi ste paradoks: do smrti zvesti načelom izgubljate njihovo dinamično vsebino. Ne morem Ti dovolj povedati, kako zelo prezirate njihovo mnogovrstno združevanje z življenjem. Kaj mi pomaga, če imam ostro zavest bitnih dolžnosti in življenjskega reda, če pa jih ne morem in ne znam podrediti vse združujočemu napetemu človeškemu občutju? Vsa vaša pripravljenost je usmerjena v prazno stran, vsa vaša disciplina je nerodovitna, ker drži posameznike v statični zvestobi, vsa vaša prožnost je mehanična, ker prepoveduje nenadnost, od majhnih vzgibov, ki premikajo stvarnost v fantastično luč, do revolucionarnega gledanja na svet. Zato tako mirno in lahko prestopate prostor med načelno in življenjsko resničnostjo, gluhi in slepi in notranje amuzični, ker nosite v sebi le abstraktne sheme vrednot in jih doživljate le s pomočjo jasnosti, preglednosti, varnosti, zunanjega reda in organizirane kvantitete.

Za tem ozkim zmisлом zveni že nekaj demonskega, podoba takega človeka se približuje podobi buržuaznega človeka, ki je najbolj negativen tip sodobnosti. Ko tako govorim s teboj, mi prihajajo v pamet tudi vsi »dobri in pridni« ljudje, ki so na videz predstavniki resnice, prav za prav pa njena

---

⁴ Prim. VII. dokument.

⁵ *Frederic Winslow Taylor* (1856–1915): ameriški inženir, ki je učil, da je mogoče povečati delavčevo storilnost tako, da so delavčevi gibi sistematsko usklajeni z delovanjem tovarniškega stroja. Njegovim mehaničnim idejam je pri nas nasprotoval že Srečko Kosovel (1904–1926) v pesmih *Kons (Tiger)* in *Kons: Novi dobi*. Prim. S. Kosovel: *Zbrano delo II*. Ljubljana 1974.

velika ovira. S svojo mirno jasnostjo in majhno urejenostjo ožijo svet in plitvijo zmisel. To so ljudje, ki so srečni v povprečnosti in v zatišju, ljudje, ki ne prenesejo samostojnosti, ki so zadovoljni, ako nekomu lahko služijo, dobri in zvesti vojaki, natančni uradniki, ubogljivi državljani, verniki, ki so notranje zvezani in brez ognja. Takim ljudem je treba pogledati v notranjost: v srcu so bojzljivci, neprestano zaskrbljeni ljudje, toda na dnu srca so premaganci, ki se zaman lovijo za veličastnim. Vsi veliki duhovi so v svojih borbah trčili nanje in nerazumljivo povесili orožje. Videli so v njih žrtve, ki niso same krive svoje majhnosti in ozkosti. Za njimi so videli senco anonimnega igralca.

Dragi prijatelj, v tej žarki luči si moramo do kraja pogledati iz oči v oči: vi ste ujeti. Tudi vi ste postali nevedna žrtev. Za vašim hrbtom stoji nekdo nevidni, ki ima svoje račune, po njem vas hoče pridobiti demon časa, ki zasušnjuje zdrave mlade sile in jih hoče zavesti v svojo smer. Svet je poln raznih taborov, ki niso pristni organizmi svetovnonazorskih prepričanj, marveč več ali manj interesne organizacije ne duhovnih, ampak posvetnih sil. Ena izmed teh sil, ki hoče obdržati konservativno obličje zemlje in ki ima bore malo krščanskega duha in svobode v sebi, vas je zajela od vseh strani in vpliva na vas neprestano in z vsemi sredstvi ideološke sugestije. Kar se godi z najmlajšim rodом evropske mladine, to se godi tudi z našim: umirja se, oži in oddaljuje od dopolnjevanja časovne in osebne usode. Tradicijske družabne sile so si opomogle in začenjajo težko vplivati na vse javno in zasebno življenje. Vsi vidimo notranjo zvezo med konservativnim zaokretom na desno in med zožitvijo človekove svobode, med nastopom svetovne reakcije in med popuščanjem univerzalne polnosti v današnji mladini. Mladi rod pada kar povprek pod vplive programov, od ekonomsko-političnih teorij do svetovnonazorskih akcij, zateka se v vablivo podobo zunanjega reda, od korporacijskega krščanstva⁶ do konservativnega fašizma. Veliko upanje povojnih let izginja, lepi začetki se rušijo, mladina postaja plen starih taborov.

V nekem zmyslu vas blagrujemo: vaša neizprosna linearnost, ki živi posredno, zavarovana od vseh strani, idilično jasna in prevzetna, je mnogo lažja in prijetnejša od našega duševnega stanja. Toda svojega težjega, osamljenega duhovnega položaja ne moremo več zapustiti, sile, ki so nas vzvalovile, so

---

⁶ V katoliških krogih je bila med I. in II. svetovno vojno živa ideja stanovske ali korporativne družbene ureditve kot rešitve socialnih krivic. Levičarsko usmerjeni intelektualci, katerim se je takrat že približeval Kocbek, so to zamisel odklanjali, češ da je le krinka za ohranjanje kapitalizma. Zato daje Kocbek sintagmi »korporacijsko krščanstvo« negativen pomen. Prim. op. VIII: 18.

nam dale v našem prodiranju za novi življenjski nazor tolikokrat uzreti resnico o sedanjem času in človeku, da se ji ne moremo več izneveriti. Z vsem bitjem smo sredi nastajajočega sveta, z vsemi čutili spoznavamo igro negativnih in pozitivnih sil, vsak dan vemo, kje teče bojna črta, od ekonomskih procesov preko kulturnopolitičnih preoblikovanj do duhovnih obračunov. In kar je glavno: spoznavamo jo drugače od časopisov, revij, knjig in ostalih uradnih poročil posvetnih sil. To, kar vidite, vidimo tudi mi, tega, kar pa mi vidimo, vi ne vidite. Morda se bo ta ali oni med vami kdaj priboril do sekularne resnice⁷ in takrat bo videl, česar zdaj ne more, da v nas ni narejenosti ali besedičenja, nemškega misticizma, anatematiziranih filozofij, narejena bogoskateljstva, kopiranih ideologij, marveč v celotnem človeku doživljen čas in od celotnega časa pretresen človek. Kogar je med nami zagrabilo, ta je postal težak od zbranosti vsega svojega bitja, pijan od združevanja s svetom, a obenem truden od zvestobe in žalosten od splošnega razkrajanja. Prepojilo nas je katastrofalno občutje, trpimo sredi neizpolnjenega časa, jecljamo pred neizrekljivim. Strast po očiščevanju in sproščevanju nam je dala zamah za nadvladanje resničnosti in zavesti, samega sebe smo naporno prevzeli, napeli, doživeli smo vedno vrtoglavejšo širino stvarstva, obenem pa občutili vedno bolj neizpolnjeno in silno žejo po trdnosti. Vam je prijetno, toda ne bo vam dolgo, prej ali slej bo tudi vas potegnilo v vihar, toda v njegovih vrtincih se morda ne boste več znašli.

Vprašam: Ali nas torej smete zasmehovati zato, ker nas življenjska vprašanja pregibljejo bolj kakor vas? Kaj moremo zato, če nas ta vprašanja prepajajo in mučijo, vas pa ne? Kaj moremo zato, če svojih živih globin ne morete braniti pred silami, ki jih hočejo povezati? Kaj moremo zato, če še vnaprej togo sprejemate Resnico, okrog vas pa že nastaja vihar, veliki in dolgo pričakujoč vihar, ki odpira zatohle prostore, pregiblje stoječe vode in lomi mrtve veje? Mi se tega viharja veselimo, kakor se veselimo sleherne napetosti in obračuna, hvalimo Boga, da nas vznemirja in muči, da nam daje doživljati in ustvarjati človečnost, da nas hrani in tolaži v naši samoti in v naših razočaranjih, kajti nikdar nismo mislili, da nas bo na tem izpostavljenem mestu zapustil ravno mlajši rod, ki smo se hoteli nanj tovariški nasloniti. Toda slutnja mi govori, da Ti in Tvoji še niste ves rod.

P. S. Ko te besede končujem, je v tej ravnini temna noč, gluha, brezizrazna noč, nikjer glasu in odmeva. Čutim, da bi moral pismo nadaljevati, živi ljudje si imajo še vedno kaj povedati. Ne morem, zdaj šele čutim tvoj ne-

---

⁷ Vse obsegajoča, velika resnica.

XI. EDVARD KOCBEK: ENEMU IZMED OZKIH

---

prijazni glas, ko ne morem nič več. Kaj bi bil otožen, če je morda res s teboj tako, da ne maraš pogledati v dušo, in če te je res volja naprej uganjati sodbo, še preden si se približal svojemu tovarišu.

To pišem že stojé, ne bom se ustavljal, vidim, da smo si res kakor od dveh nasprotnih strani.

ALI RAZBITI ALI GRADITI

[IVAN MARTELANC]¹

Nekaj pripomb k tozadevnemu članku v 1. številki.

1. Takoj po izidu članka pod gornjim naslovom, ki je kot uvod k nauku o organizaciji izšel v številki 1. in 2. letošnjega Kresa,² smo slišali mnenje, da ni primerno objavljati teh stvari (o križarstvu), *ki da se tičejo le nekega ožjega (ljublanskega) kroga izobražencev*. Govorili smo s tem in drugim, pa smo zvedeli sledeče: To ni le zadeva tega kroga, ampak splošno slovensko kulturno vprašanje. Tudi aktualno je še vedno: gibanje je bilo v splošnem kvarno, o tem dovolj glasno govore posledice; imelo pa je nekaj drobcev pozitivnega v sebi; prav to malo dobrine se pa vse preveč in ne zaslužno poudarja tu in tam (Čas,³ Straža v viharju,⁴ Dom in svet⁵). (Žal, sistematične znanstvene analize križarstva še nimamo. Skoro vse, kar je napisano, je le ena plat zvona, to je, le glas križarjev samih.) – Sicer pa se to vprašanje tiče prav vseh slovenskih fantov, da zvedo, kdo ne sme biti ali postati njihov vodja. Dejstvo je namreč, da so si prav križarji nadeli nalogo, da razbijejo slovensko fantovsko organizacijo, ker se jim ni posrečilo, da bi si jo osvojili. Za ta zgodovinska dejstva imamo dokaze. Seveda jim to ni uspelo, ker so

---

¹ Glede avtorstva tega članka prim. op. VIII: 1. Članek je izšel v reviji Kres. Glasilo slovenskih fantov. April 1935, št. 4, str. 71–72. – *Ivan Martelanc* (1902–1945): strokovnjak za zavarovalništvo, doktoriral iz prava, politik, urednik mesečnika Zveze fantovskih odsekov Kres (1930–1937), deloval v primorskem domobranstvu. Komunisti so ga po II. svetovni vojni ugrabili v Trstu, ga odpeljali v Jugoslavijo in ubili. (Op. M. D.)

² Prim. VIII. dokument.

³ Prim. XIII. dokument.

⁴ Prim. VII. dokument.

⁵ Prim. XI. dokument.

fantje sami bili dovolj preudarni, da so razločili zrno od plev. – In kako da bi fantov to ne zanimalo, kar se njihove organizacije tiče? In če jih ne zanima, čemu so pa križarji hodili na občne zборе fantovske organizacije oznanjat svoje nauke? – Končno pa: saj je Kres namenjen prav tako za ta »ljubljski krog«. Pa neglede na vse to je prav, da so zlasti izbrani fantje, ki jim je Kres v prvi vrsti namenjen, o vseh teh pojavih slovenske mladinske dejavnosti poučeni in vsakemu gibanju pravo ceno zvedo.

2. Nekateri nam na splošno zamerjajo *polemiko* in smatrajo našo lanskoletno rubriko »Več luči«⁶ in letošnja izvajanja v člankih o organizaciji kot neprimerna za *splošen* fantovski list. Raje naj bi pozitivno gradili novo fantovsko organizacijo, pravijo. – Pred vsem naj ti ne smatrajo, da je »splošen« isto kot mlahav, voden, nenačelen. Nočemo takega Kresa! Zdravo udaren naj bo in močan, krepko naj se drži ravne črte. Saj je v našem kulturnem in javnem življenju dovolj vijugastih potov in smeri, ki nam ne morejo prinesiti prav nič pozitivnega. – In potem naj ti pomirjevalci še pomislijo, da preden prične zidar graditi temelje, da nanje postavi zgradbo, pomete in osnaži gradbeni prostor, odkoplje puhlico in odstrani vso šaro. Naše delo je pozitivno, a pozitivno delo zahteva tudi, da se odstranijo ovire.

3. Prav ti pomirjevalci trde, da se borimo s preteklostjo in utvarami, ki da več ne obstajajo. – Kako se motijo! Prav te dni so sami doživeli najlepši dokaz. V zadnji številki Doma in sveta je namreč na uvodnem mestu izšel (naročen?) članek (Edvard Kocbek, Enemu izmed ozkih),⁷ ki tako prozorno zlohotno napada naš najmlajši katoliški rod, da se moramo čuditi, kako je mogel Dom in svet s svoje sicer kritične višine pasti na nivo tako enostranskega in krivičnega gledanja mladega, pozitivno katoliškega, ustvarjalčevega, globoko notranjega gibanja našega dijaštva. Nerazumljivo nam je tudi člankarjevo razlikovanje med dinamiko in statiko⁸ v kulturnem (in verskem) gibanju slovenske mladine. Dočim proslavlja delo zbezanega bogoiskateljstva, poudarjanje medlega pojma o doživljanju, borbo proti organizaciji, iz nemškega protestantizma⁹ prevzeti subjektivizem (kar je vsebina križarštva), govori omalovažujoče o ravnini in jasni črti novega gibanja slovenske katoliške

---

⁶ Naslov rubrike je verjetno posnet po Mahničevi razpravi »Več luči! Ali nekoliko poglavij o idealizmu«, Rimski katolik 1, 1889, ali pa po Ušeničnikovi objavi tega dela v knjigi: Anton Mahnič: Več luči! Iz Rimskega katolika zbrani spisi. Uredil dr. Aleš Ušeničnik. Ljubljana, Katoliško tiskovno društvo 1912. Prim. še op. V: 72, 73.

⁷ Prim. XI. dokument.

⁸ Prim. op. XI: 3.

⁹ Prim. op. VII: 4.

mladine, ki se hoče in želi podrediti vodstvu sv. očeta rimskega papeža in po njegovi zamisli razviti vso pravo, resnično in zdravo aktivnost v organizaciji KA.¹⁰ – Ni še tega mesec dni, kar se je neki naš slovstvenik¹¹ hudoval, češ, čemu Kres napada križarstvo. Najprej bi tega gospoda vprašali, kako da so smeli križarji skozi dolgih pet let po časopisju, v društvih, na sestankih, v razgovorih, vedno in povsod edinole napadati in nič drugega kot napadati in razdirati naše najdelavnejše organizacije, Kres pa ne bi smel niti resnice braniti, če je to potrebno, prav tako polemično. In kaj bo ta gospod rekel na ta najnovejši in morda najbolj nelep napad?! – Sicer pa nas to ne bega, kajti resnica in s tem bodočnost je naša. To na nobeni strani ni več sporno. Sam člankar namreč ugotavlja, da je mlajši rod križarje zapustil. Prav tu pa je naša in naše mladine sreča, ker je zlasti mladina rešena težke bolezni. Kaj naj pa rečemo po tem dogodku o Domu in svetu?!

4. Čuli smo očitek, da smo tisti stavek o sončenju na Petrovi skali¹² napačno in krivično citirali. Kdor prebere naš stavek in tistega, ki naj bi ga citirali, vidi, da vobče nismo *citirali*, ampak ugotovili samo smisel govora oz. spisa, ki ga nikakor ne moremo odobravati. Kljub opozorilu še vedno mislimo, da smo z besedami zaključnega stavka prav podali smisel celega članka.

---

¹⁰ Katoliška akcija. Prim. op. VIII: 9.

¹¹ Mirko Javornik. Prim. op. IX: 21.

¹² Prim. op. VIII: 19.

XIII

O STATIKI IN DINAMIKI¹

ALEŠ UŠENIČNIK

Iz filozofije vzgoje.

»Dom in svet«² je prinesel v 3. letošnjem zvezku (1935, 113–117) na uvodnem mestu tako zaničljivo sodbo o naši katoliški mladini (meri očitno posebno na »mladce Kristusa Kralja«),³ da ne moremo iti molče mimo. Priznava še sicer mladcem zvestobo do katoliških resnic, a vsa njegova sodba o njih duševnosti je takšna, da more biti po njegovem tudi ta zvestoba le mehanična pasivnost. Mladci so ali bodo po mladčevski vzgoji »ozki« in »plitvi«, »slabiči«, v srcu »bojazljivci« in »premaganci«; njih pot je »abece-darska«, njih usmerjenost v »prazno stran«, njih disciplina »nerodovitna«, njih prožnost »mehanična«; so »ujeti«, so »zasušnjeni«, so »nezavedne žrtve« nekih ljudi, ki stoje »za njimi«, ki jih pa ne vodijo duhovni interesi.

---

¹ Članek je bil objavljen v reviji Čas 29, 1934/35, št. 9–10, str. 302–305. Prim. op. I: 72.

² Zakaj Ušeničnik ni naslavljal svojega članka na E. Kocbeka, temveč dosledno na Dom in svet, je pojasnil v pismu F. Koblarju 5. VIII. 1935: ».../ ker je izšel napad uprav v DSu in sem kot odbornik KTD [prim. op. II: 9] pred katoliško javnostjo za pisavo lista končno tudi odgovoren. Prav zato sem tudi nameril odgovor na DS, oziroma na Vas – urednika, ker Vas smatram za odgovornega, da je izšel tak članek v tej reviji.« Pismo je ohranjeno v Koblarjevi zapuščini. Prim. dokument XVIII: 43.

³ Kocbekov članek Enemu izmed ozkih je odgovor Straži v viharju [prim. VII. dokument] in ne mladcem, kajti za njihovo nasprotovanje Kocbek v Varaždinu, kjer je takrat služboval, najbrž ni vedel. Da je bilo o mladcih tudi v Sloveniji malo znano, piše Koblar Ušeničniku najbrž maja 1935: »Malo vemo, kaj so Mladci – dosedaj samo to, da so skrivna srednješolska kat.[oliška] organizacija, ki jo vodi prof. E.[rnest] Tomec /.../ Vi, monsignor, ste jih zdaj prvič razglasili kot cerkveno organizacijo, kot Mladce Kristusa Kralja.« Prim. op. V: 59. – Neditiran koncept pisma je ohranjen v Koblarjevi zapuščini. Prim. dokument XLIII: 23.

Žrtve so konservatizma in svetovne reakcije. Zato se pa v vrtincih bližajočega se viharja »morda« – ta »morda« je previdno dostavljen – »ne bodo več znašli«.

Da bi se vsa zmotnost mladčevske vzgoje še žarkeje pokazala, riše »Dom in svet« s pesniško fantazijo, kakšni so v nasprotju z mladci njegovi. Njih vrline so »tveganje«, »junaška izpostavljenost«, »osebnostno iskanje resnice do njenega pekla«, »revolucionarnost«. »Vidijo«, česar mladci ne vidijo; doživljajo »širino stvarstva«, zro »sekularno resnico«, »težki so od zbranosti vsega svojega bitja« in »pretreseni od celotnega časa«. Zato se pa vesele viharja, ki se bliža, kakor se vesele »sleherne napetosti in obračuna«. Tam, pri mladcih, torej plitvost, tu globina; tam ozkost, tu širina; tam slabičevstvo, tu junaštvo; tam zaničljiva bojazljivost, tu junaška izpostavljenost; tam mehanično vzprejanje, tu samosvoje osvajanje in doživljanje. Vendar »Dom in svet« »razočaran« toži, da mlajši rod ni več takšen; po vojski se je bilo začelo veselo gibanje, a tisti »lepi začetki se rušijo«, tisto »veliko upanje« se gubi. Zato pa je najbrž sedaj tako odločno nastopil in narisal mladce tako, da bi se mladi rod z zaničevanjem obrnil od njih in pridružil tisti »povojni mladini«.

In na kaj je oprl »Dom in svet« svojo sodbo?

Troje je mogoče razbrati iz zelo moderne razprave. Prvo, da mu je baje neki mladec pisal pismo,⁴ ki je pisano tako »jasno, trdo in postavljeno«, kakor da ga je pisal dozorel borec. Iz tega in iz »hladu«, ki veje iz njega, sklepa, da to ni doživeto, ampak mehanično privzeto, da je torej vsa mladčevska vzgoja takšna, pasivna, mehanična, mrtva. Drugič, spominja mladčevske »Knjige o načelih«.⁵ Taka knjiga, pravi, »se kupi«, mladci pa mislijo, da se dobi tako tudi svetovni nazor, zato je njih svetovni nazor zopet le pasivno vzprejet. Tretjič, mladci se vzgajajo le »v strasti do s t a t i č n i h v r e d n o t i n d o n a č e l«, zato ni v njih nič dinamičnega, ni »osebnega, tveganega spoznanja«, ne »širokega, pristnega, osebnega življenja«.

To so torej dokazi za mladčevsko abecedarstvo, za ožino in plitvino mladčevskega duha, za slabičevstvo mladcev. Če te dokaze mirno premislimo, se moremo ustaviti samo pri tretjem. Ta nekaj pove, kar bi se moglo komu zdeti zadostna osnova za »Dom in svetovo« sodbo in obsodbo. Kaj je torej z mladčevsko vzgojo in »statičnimi vrednotami«?

Resnica je, da so pri mladčevski vzgoji v sredini »statične vrednote«, če naj se imenujejo statične tiste vrednote, ki niso od danes do jutri, ki se ne izpremetajo in ne menjajo veljavnosti, ampak imajo neko stalno, trajno, ali

⁴ Prim. op. XI: 2.

⁵ Aleš Ušeničnik: Knjiga načel I. Ljubljana 1934, 1936²; II. 1935; III. 1937.

celo večnostno življenjsko vrednost. Take vrednote so: Bog, Kristus, Cerkev. Mladčevska vzgoja res vzgaja mladce v živi veri v Boga, v ljubezni do Kristusa, v zvestobi do Cerkve. Takšne vrednote so tudi: poštenje, nravna neomadežanost, moštvo. Mladčevska vzgoja vzgaja v mladcih resno hotenje, da bodo ostali pošteni, nravno neomadeževani, moško pogumni v boju s strastmi. Takšne so vobče vrednote: resnica, dobrotu in lepota. Plemenit mladee ne sme ničesar hoteti, kar ni resnično, kar ni dobro, kar je grdo. Če tudi ne absolutno večnostne, a vsaj relativno »večnostne« so tudi mnoge druge vrednote: družina, narod, občestvo, domovina. Tudi te vrednote so »statične vrednote«, če že hoče kdo rabiti to besedo. Ali je mar vzgoja, ki kaže na takšne vrednote, pogrešena? Ali poplitvuje človeka, zožuje duha, mrtvi polet duše, mehanizira hotenje? Ali je zlasti vzgoja za ljubezen treh prvih osrednjih življenjskih vrednot pogrešena? Ali vsaj za »človeško oblikovanost« in »življenjsko temeljnost« brezpomembna, nerodovitna, prazna? Vzgoja za ljubezen do Boga, do Kristusa, do Cerkve? Do Boga, ki je cilj veseljstva, do Kristusa, ki je Resnica in življenje, do Cerkve, ki je od Boga poslana učiteljica narodov? Naj se »Dom in svet« nič ne izmika, da je mladcem priznal zvestobo do verskih resnic, »Dom in svet« je potegnil v svojo dinamiko tudi svetovni nazor in krščanskega svetovnega nazora brez teh osrednjih resnic ni!

Resnica je torej, naši mladci se vzgajajo v zvestobi do osrednjih »statičnih vrednot«. Ali morda takšna vzgoja vsaj psihološko ni prava? Moderna empirična psihologija uči (prim. Lindworsky, *Der Wille*),⁶ da moramo, če naj zares vzgajamo za totalitetno življenje, postaviti mladini v osredje duševnosti velike, osrednje vrednote, da so ji v skušnjavah in bojih življenja živo v zavesti in se ji ob njih užiga pogum in junaško tveganje. Vprav to pa skuša doseči mladčevska vzgoja. Vzgojiti skuša mladce tako, da bi jim bile osrednje ideje Bog, Kristus, Cerkev vodnice vsega življenja, vse druge vrednote pa hierarhično urejene pod temi vrednotami. Naj »Dom in svet« jasno pove, kje je po njegovem mnenju v tem kaj zmotnega in izgrešenega!

»Dom in svet« bo bržčas dejal, da je vse to lepo, a da nečesa še manjka – dinamike. Najbrž je zato tako naglasil »statične vrednote ali načela«, da bi beseda »načela« s svojo shematiko in tipičnostjo vzbudila v čitateljnih predstavo o »shematičnosti« in »tipičnosti« mladčevske vzgoje. Sicer pravi, da ne govori proti načelom – »Bog varuj!« – vendar je postavil »načela« v takšno zvezo, da naravno vzbujajo v duši odpor. In vendar imajo načela psihološko vprav to funkcijo, da kažejo na vrednote. »Ljubi Boga nad vse, zakaj Bog je

---

⁶ *Johannes Lindworsky* (1875–1939): jezuit, psiholog. Raziskoval je predvsem področje inteligence, čustev in volje. Objavil je delo *Der Wille* [Volja] 1919.

prvo in najvišje dobro!« »Ljubi domovino, zakaj domovina je tvoja mati!« »Ljubi lepoto, zakaj lepota te vodi k Lepoti sami,⁷ ki si zanjo ustvarjen!« Načela imajo celo to svojstvenost, da segajo daleč preko mej resničnih statičnih vrednot. Načela kažejo tudi na dinamične vrednote; pa naj si bodo resnične ali blodne (seveda so po tem tudi načela resnična ali blodna). »Tve-gaj! Zakaj v tveganju se izkazuje moštvo!« »Bojuj se, zakaj življenje je boj!« Celotna negacija vsega zmisla življenja bi se statično izrazila v načelu: »Živi, kakor hočeš, saj je življenje itak nezmisel!« Le kje je torej v načelih kaj, kar bi zoževalo duševnost ali življenju jemalo življenje?

Da se torej mimo načel vrnemo k statičnim vrednotam, kaj je z dinamiko? Ali ne ubija vzgoja za statične vrednote duševne dinamike? Najprej ima vsaka vrednota že sama v sebi moč vzbuditi v duši dinamiko. Saj je prav to svojska narava vrednot, da vzbujajo, če jih prav spoznamo, v duši težnje in hotenje in zbirajo iz globlin duševnosti sile za delovanje. Seveda mora biti tisto spoznanje res spoznanje vrednote, torej nje vrednosti in pomembnosti za nas in za naše življenje. Če vrednote ne spoznamo ali če jo zmotno imamo celo za nevrednoto, je jasno, da ne bo sprostila v duši dinamike ali bo vzbudila celo »kontrarno dinamiko«, odpor. V tem zmislu so torej vse statične vrednote obenem tudi dinamične vrednote. Kakor je n. pr. Bog »Bit sama« (ipsium esse) in obenem »čist dej« (actus purus), torej statika sama in dinamika sama, tako je tudi za človeštvo najbolj statična in najbolj dinamična vrednota; življenje našega življenja in vir vseh naših moči.

Če naj pa beseda »dinamične vrednote« v nasprotju s statičnimi pomeni vprav vrednost tveganja, delovanja, napora in boja, te vrednosti zopet tudi mladčevska vzgoja ne prezira, le da jo po pravici podreja statičnim vrednotam. Tveganje in upiranje ima zmisel in življenjski pomen, a le tedaj, če je tveganje in upiranje za resnične in stalne vrednote človeškega življenja. Kakšen zmisel bi naj imel n. pr. boj, če bi bil boj za »nič«, za noben cilj, za nobeno idejo, za nobeno vrednoto, ki jo hoče boj vprav izvojevati ali ustvariti? Vemo, da so modrijani, ki ne morejo več najti v življenju nobenega zmi-la, a kdo bo šel za temi brezzmiselnimi modrijani? Kdo bo zlasti mladino tako vzgajal? Kdo celo krščansko mladino? Vprav tu se pa tudi jasno vidi, da ni pogrešena mladinska vzgoja, ampak da so le »Dominsvetovi« nazori, če naj jih jemljemo tako, kakor so izraženi, pogrešeni, nesrečni in blodni. Ali naj res vržemo mladino v golo »tveganje«, »iskanje«, »katastrofalno« beganje in tavanje, samo zato, ker si moderni človek hoče sam iz sebe priboriti svoj svetovni nazor? Če je to moderni človek, zares krščanski človek to gotovo ni!

---

⁷ Bog kot absolutna resnica, lepota in dobrota.

Krščanski človek se zaveda svoje bede in nemoči, zato je iz srca hvaležen Kristusu, ki mu hoče pomagati iz temin in blodenj življenja. »Dom in svet« pravi, da se ne bo dotaknil »pripravljenosti na Milost«, ki bomo zanjo dajali vsak svoj račun. Že prav, da se ne dotika, koliko milosti je kdo osebno prejel na poti do Resnice,⁸ a ni prav, da je načelno prezrl krščanski nauk o milosti, ko gre za vzgojo krščanske mladine. Ta nauk pa pravi, da se človek brez božje milosti težko »znajde v viharjih in vrtincih življenja«. Nesrečna je torej tista vzgoja, ki mu kliče, naj se le vrže v te viharje in vrtince, naj le »tvega« – če bo našel resnico, dobro; če pa ne, pa tudi dobro! Ali se tak vzgojitelj ne zaveda, da gre tu za večnost? Ali ni edino prava vzgoja, ki človeku pomaga, da resnico spozna? Kako naj mu pomaga? Tako, da mu resnico kaže in razlaga; tako, da ga uči ponižnosti in ga uči moliti. »Moj Bog, če si, razodeni mi, da si!« – tako je molila angleška konvertitinja Baker,⁹ premišljevala in poslušala in končno našla Boga, Kristusa in Cerkev. Naši mladini niti ni treba tako iskati resnice. Krščanski nauk o milosti pravi namreč tudi to, da Bog človeku že v svetem krstu da tudi milost vere, »habitus fidei«, to je, nadnaravno duševno naravnost na vero, tako da nepokvarjenemu mladcu vera ni težka in mu ni treba resnice šele od začetka iskati. Jasno je seveda – in tudi to hoče mladčevska vzgoja –, da je treba pomagati mladcu do vedno globljega umevanja resnice, in do tega, da jim bo resnica res počelo življenja. To hoče mladčevska vzgoja doseči z vedno poglobljenim poukom in navajanjem na premišljevanje in še posebej z evharistično vzgojo.

Kje je torej moč »Dominsvetovih« dokazov? Človeku, ki misli in mladce sam opazuje, se odkrijejo ti dokazi kot prazne trditve, ki pa so kajpada nevarne in škodljive, ker so zmožne mladino po krivici odtujiti mladcu.

Mladčevsko vzgojo bi zares zadel, če bi kdo mimo vsega tega mogel dokazati, da ni vzgoja, ampak bolj »dresura«. A mladci so že v življenju dokazali in vsak dan dokazujejo, da njih vzgoja ni dresura, marveč vzgoja za zavestne, samostojne in pogumne mladce, polne idealizma, ki so vedno pripravljene tudi na žrtve. Mladci so že marsikaj tvegali za svoj ideal, da bi bili vredni mladci Kristusa kralja. Tudi to je neko tveganje, da se sedaj pogumno smejejo zaničevanju »Dom in sveta« in nekaterih njegovih in še nekaterih, ki bi od njih zares mnogo bolj pričakovali, da se bodo z njimi borili v eni vrsti za skupne ideale. Marsikoga bi takšno zaničevanje zbegalo – saj je mlad človek tako občutljiv za čast –, naših mladcev pa nič, ker vedo, da je višja čast,

---

⁸ Prim. prejšnjo op.

⁹ *Bessie Anftice Baker* (ok. 1850–1914) je leta 1876 v Parizu stopila v katoliško vero. To duhovno pot je popisala v avtobiografiji *A Modern Pilgrim's Progress*.

ki jo daje zvestoba do Kristusa in Cerkve. In že to je znamenje in dokaz njih zdrave vzgoje!*

Aleš Ušeničnik.

---

* Toliko načelno o mladinski vzgoji. Podtikanje, da so mladci nezavedne žrtve nekih ljudi, ki stojijo za njimi z neduhovnimi interesi, spada pred drug forum. Mladci so cerkvena organizacija!¹⁰ – A. U.

¹⁰ Prim. op. 3.

ŠIROKOGRUDNOST KOT GESLO¹

IGNACIJ LENČEK

Znano pismo Ed. Kocbeka v lanskem letniku Doma in sveta, naslovljeno na »enega izmed ozkih«,² pisano v prezirljivo-pomilovalnem tonu s sentimentalnim poudarkom tu in tam, je vkljub – ali morda ravno radi svoje nejasnosti in radi obilice na papir vrženih fraz imelo neki uspeh. Obstoji pa ta uspeh v tem, da je populariziralo delitev med ozkimi in širokimi, med ozkosrčnimi in širokogrudnimi. Širokogrudnost je postala geslo. Jedke puščice tega pisma so bile namenjene proti neki skupini katoliške mladine, a so slabo zadele: nekatere so zadele le piščev privid, le neko fato morgano v puščavi njegove fantazije, druge pa so zadele ves mladi katoliški dijaški rod, ki se danes zbira v naših dijaških kongregacijah.³ Je to rod deklet in fantov, ki se v današnjih dneh velike idejne borbe tesno naslanja na Cerkev in njen nauk, ki z notranjo pripravljenostjo posluša navodila iz Rima in nanje oprt povsod ostro loči resnico od zmote, pravo načelo od nepravih, katoliško pojmovanje in mišljenje od bolj ali manj jasno nekatoliškega. Je nekaj odločnega, radikalnega, brezkompromisnega v njem. Zato pa mora slišati, da je ozek, ozkosrčen, da leze v neko strašno, pogubonosno ožino.

V čem pa je končno vendar ta naša ožina? Niso nam je opredelili, in kar so povedali, je radi »samoniklosti izražanja« težko umljivo. Moremo pa zaenkrat reči eno: naša pogubonosna ožina je v naši izraziti borbeni načelnosti.

Vemo, koliko jo bilo pri nas zadnje čase pisano in govorjeno proti načelom in proti načelnosti, seveda z raznimi dostavki in klavzulami, ki naj bi stvar nekoliko omilile. Tako so načela prišla na slab glas in marsikdo se

¹ Članek je bil objavljen v: Naša Zvezda. Dijaški kongregacijski list 5, 1935/36, št. 7, str. 99–101. Prim. op. II: 91.

² Prim. XI. dokument.

³ Dijaška Marijina družba.

danes že sramuje biti načelen ali za takega veljati. Zdi se, kakor da bi bilo poudarjanje načel nemoderno in nesodobno, neko že davno premagano stališče. Boriti se za krščanska načela, sklicevati se nanje, razširjati jih in braniti, pa danes, v času idejne strpnosti in širokogrudnosti, več ne gre.

S tako miselnostjo smo mi že zdavnaj prelomili. Nam so načela, naša krščanska, katoliška življenjska načela nekaj nespremenljivega in svetega. Nočemo zanje barantati, nočemo jih skrivati komerkoli na ljubo, še manj pa jih omiljevati in »široko« tolmačiti! Čista načela, brez »modernega« komentarja, so za nas vedno sodobna, čeprav so proti »duhu časa«, čeprav »odbijajo«. Mi verujemo v moč načel samih! Svet se spreminja, človek se spreminja, javno mnenje tudi – a načelo ne! Zato se načela ne ravnajo po svetu, po človeku, po javnem mnenju, ampak narobe! Načela morajo oblikovati javno mnenje, človeka, svet! To pa je mogoče le po apostolih krščanskih načel. Saj imajo ta načela, že samo zato, ker so resnična in prava, pravico na obstoj in pravico, da se vsepovsod razširjajo. Ta načela razširjati je vsebina apostolata, ki nam ga danes nalaga Cerkev. Pot bo mnogovrstna in različna, a voditi bo morala vedno do istega cilja: do preroda sveta h krščanskim življenjskim načelom!

Slabo je, da nam za to delo večkrat manjka prave samozavesti! V svetem strahu pred javnim mnenjem, pred moderno strpnostjo in indiferentizmom, pred nenačelnostjo, ki jo srečujemo kot načelo, si ne upamo prav na dan. Načela skrivamo, opravičujemo, jih ponujamo plaho okrog morda kot osebni produkt osebnega doživetja in drznega iskanja – mesto, da bi jasno in odločno povedali: »Glej, to je pravo in resnično načelo, ki ne prosi od tebe milosti, ampak z a h t e v a od tebe, da ga sprejmeš in priznaš! Zahteva, kar je resnično, resnica pa zahteva, da jo priznaš!« Te odločnosti, neustrašenosti in pa močne vere v krščanska načela je treba apostolu krščanskih načel.

Nič manj pa moramo biti odločni, kadar gre za razkrinkanje krivih načel, naj pridejo od koderkoli in v kakršnikoli obliki. Javno propagiranje protikatoliških načel je javen napad na katoliška načela, ki nas nujno kliče na javen odpor! Molčati pomeni tu strinjati se, ker smo dolžni govoriti! Očitek, da s tem zanašamo razdor v neko skupno fronto, ne velja. Med pravimi in krivimi načeli, med resnico in zmotno, mora biti razdor in skupna fronta je v tem nemogoča. Radi ljubega miru molčati, medtem ko drugi javno nemoteno rušijo katoliška življenjska načela, je zmotna in zaslepljenost, strah pred ljudmi, ali pa znak, da sami v moč in vrednost svojih načel več ne verujemo. Tak ljubi mir pomeni večkrat smrtno spanje.

Posebno pa nam očitajo ožino, kadar se borimo proti zmotnim načelom, ki so zavita v plašč umetnosti. Zmotna in zabloda nimata nikjer pravice do življenja! Lepa oblika ne daje pravice azila kvarnim življenjskim naukom in

zmoti. Lepo obliko priznamo, kjer je res lepa – a celotno delo radi vsebine odklanjamo in obsojamo. Tudi kadar je delo samo pod enim vidikom slabo, zasluži, da ga kot celoto odklonimo. Gre pa tu za vidik, ki je najvažnejši: za kvarno vsebino, za zmoto in nalezljivo zablodo, za »strupeno duševno hrano, previdno zavito v vabljev ovoj umetnosti«. Forma je forma, a kar zapusti vtis v duši je vsebina v tej formi. In čim lepša, popolnejša in privlačnejša je oblika, tem nevarnejše je tako delo za katoliškega človeka, tem odločnejša mora biti zato katoliška kritika.⁴ Nikakor ne priznamo vidika kvalitete za najvišje merilo v duhovnem življenju. Kvalitetna kritika literarnih proizvodov in odrskih predstav je lahko strokovna, popolna kritika formalne strani dela, ni pa katoliška kritika, ki motri delo s stališča katoliškega človeka, ki mu je veliko prej in veliko več resnica in nramnost, kot pa še tako umetniška forma. Zato zahtevamo za katoliški dnevnik⁵ kritike s tega katoliškega vidika, ker šele ta prav pokaže vrednost oziroma nevrednost dela,⁶ za katero gre.

Pogrešen je izgovor, da kritike ne pišemo za otroke. Res je to. Tudi dela, ki propagirajo kvarna načela, niso pisana ali igrana za otroke, ampak za odrasle in nanje preračunana. Saj se vendar tudi odrasel človek ne sme kar tako izpostavljati v nevarnost za svojo vero in nramnost! Taka širokogrudnost bi bila že hudo zmotna. Cerkev svari pred priložnostjo v greh ravno tako odrasle kot otroke in tudi indeks⁷ je za vse katoličane! Smatrati se za varnega pred slabimi vplivi je pa velika ošabnost, nepoznanje dogme o izvirnem grehu⁸ in nepoznanje človeka.

To torej bi bila naša ožina! Ozki smo do zmote in zablode, široki do resnice, ki jo povsod iščemo in ji povsod pomagamo do zmage! Če pa je resnica ozka, smo ozki tudi mi! Kar ponosni smo na to ožino! Široki pa hočemo biti vedno napram onim, ki so v dobri volji na napačni poti. Occidite errores, diligite errantes!⁹ Ta ljubezen pa nam mora biti spet vedno – načelo.

Lenček¹⁰

---

⁴ Meri na Koblarja kot gledališkega kritika.

⁵ Koblarjeve kritike so izhajale v dnevniku Slovenec v letih 1920–1939.

⁶ Prim. op. I: 86.

⁷ Index librorum prohibitorum: od svetega sedeža predpisani seznam prepovedanih knjig, ki ga je bil katoličan dolžan pod sankcijo greha spoštovati. Prvi ga je objavil papež Pavel IV. leta 1559. Leta 1965 je bil odpravljen.

⁸ Brez osebne krivde po Adamu in Evi podedovano nagnjenje h grehu.

⁹ Obsodi greh, ne obsojaj grešnika!

¹⁰ Avtor je podpisan na koncu članka: [dr. Ignacij] Lenček. Prim. op. II: 91.

NAVZKRIŽJA IN NASPROTJA¹

FRANCE KOBLAR

Že nekaj časa leži nad našim kulturnim prizadevanjem čudna teža; ne moremo si prikrivati, da je naša katoliška skupnost zlasti v kulturnovzgojnih zadevah prepojena z nezaupanjem, zagrenjenostjo in nasprotovanjem. Posebno ob pismu Edvarda Kocbeka »Enemu izmed ozkih«² (DS 1935, št. 3) se je pokazalo, da so med nami velika nesporazumljenja glede osebne oblikovanosti, glede življenjske pripravljenosti, glede sredstev v javnem delu in tudi glede poravnavanja nesoglasij med seboj. Vse to nas sili, da pogledamo v neposredno preteklost, se porazgovorimo in odločimo, kako bo z nami za naprej, zakaj današnji čas, ki vsako javno delo postavlja v novo preizkušnjo, terja najprej zaupanja, spoštovanja in časti med nami samimi.

V resnici je največ vznemirjenja vzbudilo pismo E. Kocbeka. Zato je najprej važno, da se to pismo ni sprožilo kar samo po sebi; pisatelj odgovarja na dejstva, obrača se proti trenjem, ki so se zadnja leta očitno in prikrito uprizarjala med nami, najprej kot boj apriornega čistega prepričanja, nato kot zahteva apriorne katoliške radikalnosti, kar se je godilo posebno, odkar je v jeseni l. 1935 začela nova struja katoliških akademikov izdajati »Stražo v viharju«.³ Kocbekovo pismo zavrača zlasti najvidnejše tipične lastnosti onega dela današnje mladine, ki išče rešitve v shematični organizaciji, varnem pokroviteljskem zatišju, in prav zategadelj krivo sodi vsako osebno prizadevanje v duhovnem življenju ter napoveduje boj tistim, ki se ne zadovoljujejo s povprečnostjo.

Vse tisto nasprotovanje, ki se po tem pismu ni pokazalo javno, se kajpak upira javnemu razčiščenju, čeprav je značilno za tabor, iz katerega je pri-

¹ Članek je bil objavljen v: Dom in svet 49, 1936, str. 537–560. Prim. op. V: 35.

² Prim. op. XIV: 2.

³ Prim. op. II: 70. Izhajati je začela leta 1934 in ne 1935, kot avtor pomotoma navaja.

hajalo; razni javni odgovori pa kažejo, kako so se posamezne skupine trudile, da bi obrnile pismo nase⁴ in si pridobile delež po krivici preganjanih. Te skupine bi bile rade pokazale, da slovenskemu katolištvu pretita nevarnost in ponižanje iz njegove lastne sredine in da je treba kaj ukreniti. Pa prav tu se odkriva posebno vodstvo tega vznemirjenja; vse kaže na tisto staro anonimno središče, ki zanaša v novi čas svoj davni boj za avtoritete, spušča vanj posamezne osebe, samo pa tudi sedaj ostaja v stratezičnem ozadju. Tako si razlagamo, da se je oglasil najprej fantovski list »Kres«,⁵ za njim dr. Aleš Ušeničnik⁶ v »Času« kot branilec »mladcev« in proti zadnjemu še »Lenček«⁷ v dijaškem kongregacijskem listu »Naša zvezda«. Vsi glasovi merijo očitno ali prikrito na »Dom in svet« in njegove sotrudnike. Toda čeprav branijo avtoritete, ki jih nihče ne izpodbija, vendar vsi odkrivajo tisto nesoglasje, ki v resnici obstoji, in vse kaže, da si nismo edini v dojemanju in preoblikovanju sodobnega življenja. Ker ta nasprotja v taki ali drugačni obliki skušajo ukloniti ali utesniti predvsem notranjo svobodnost kulturnega dela, namesto da bi ga pospeševala in bogatila, se jim končno vendarle moramo upreti. Vsak dan bolj čutimo, kako se v borbo duhov vnašajo pretiravanja in kako se zaradi osebne razdraženosti poudarjajo manjše vrednote; v takih razmerah se utegne vsako dobro prizadevanje spremeniti v prazno delo, v trenje mlinskih koles brez pšenice, ali pa se končno upre tudi dobra volja, ker se bo brezuspešno otepanje marsikomu pristudilo.

I

Odkod naša nasprotja? Zaradi načel samih? To nesoglasje je v svojem zarodku splošno, ni niti naše domače in ne posebej katoliško. Kakor nasprotja v človeški skupnosti večinoma izvirajo iz dvojne življenjske osnove, iz sprejemajoče in preurejajoče narave, tako je tudi vzrok današnjega nesoglasja prav v tej dvojnosti. Povsod, v narodno politični, družabni ali verski skupnosti se čuti razlika med pristašem, ki sprejema in potrjuje, in med osebnostnim človekom, ki razmišlja in preureja. Pristaš je zvest ali nezvest, se pridruži skupini ali nazoru in oboje lahko zapusti brez posebnega notranjega obračuna in globokih posledic; osebnostni človek je poln nemira, sprejema zdaj z vdanostjo zdaj s trpljenjem, pa se ob marsikateri nujnosti ustavi celo za

---

⁴ Prim. op. XIV: 3.

⁵ Prim. XII. dokument.

⁶ Prim. XIII. dokument.

⁷ Prim. op. XIV: 10.

ceno svoje sreče, dokler ne dozori v njem tisto, kar je drugi sprejel brez težav in pomislekov. Osebnostni človek se odločuje za resnično in dobro iz notranje svobode, zanj svoboda ni pravica do zmote ali hudega; nasprotno, svobodna izbira resničnega in dobrega je za takega človeka najplemenitejša resnica in dolžnost. Ta nasprotja tedaj niso razgiban okras življenja, posledica samovolje, spozabe ali celo objesti, ampak segajo v dvojni namen in smisel življenja, ki hkrati ohranja in ustvarja. Politične, družabne, kulturne in verske skupine, ki združujejo ljudi različnih značajev in različne življenjske usmerjenosti, se opirajo na obojno vrsto ljudi, ker so jim oboji potrebni. In življenje, ki v urejenih časih pozna več potrpljenja, dobrote in ljubezni, kakor poznamo vsega tega danes, že samo po sebi ta nasprotja premaguje in uravnava. Vendar se ta nasprotja včasih nujno zgoste in udarijo na dan s tako silo, da si ljudje istih nazorov postanejo težki, nespravljlivi, celo sovražni. Tako je pri nas danes.

To se dogaja že dobrih deset let, vse od tedaj, ko je v križarskem ali mladinskem gibanju⁸ vidneje stopilo v ospredje osebno načelo kot osnova zasebnemu in javnemu življenju. Čeprav to gibanje dejansko, načelno in miselno ni podiralo nobene obstoječih vrednot, tudi discipline ne, pač pa zavračalo le vsako svojevoljno in neopravičeno avtoritativnost, ni našlo ne priznanja ne milosti. Ker je postavilo v ospredje vsakega dela osebno doživetje in organsko duhovno zrast, je sprva res premaknilo dotedanjo zunanjo aktivnost v razmišljanja in nova iskanja, poglobilo pa se je prav tako v tradicijo in skušalo podedovano duhovnost spojiti s sedanostjo in najti živ stik z novimi vrednotami življenja. Prav iz tega je jasno, da to osebno načelo ni bilo nikak nov liberalizem ali oživitev starega individualističnega humanizma;⁹ spomnimo se na poudarek, da vera ni zgolj stvar razuma, ampak vsega človeka; to mladinstvo je prvo prineslo k nam liturgično gibanje in v njem največ delalo; ne pozabimo poglobitve narodne zavesti; poudarilo je širše pojmovanje katolištva, ki sega daleč preko samega izpovedovanja in strankarske opredelitve v dejansko bogoljubno življenje in v celotno dobrotnost, kjerkoli živi in ustvarja; prav zato je odprlo tudi nove poglede v družabna vprašanja. To gibanje je bilo iz tedanjih vsesplošnih duhovnih tokov nujno, saj se je svet začel drobiti, ko je v vojski spoznal slabotnost in neveljavnost vezi dotedanjega reda. Toda naš starejši rod, ki se je bil zadovoljil s staro organizacijo in se utrdil v avtoritativni zvestobi, je gledal na nove pojave večinoma z nerazpoloženjem in nezaupanjem. To nezaupanje je bilo vsaj deloma razumljivo: v njem je bila skrb za skupnost, celo skrb za nedo-

⁸ Prim. op. VII: 3.

⁹ Nazor, da je najvišji cilj, najvišja vrednota samo posameznik.

takljivost duhovnih osnov, po človeško: tudi skrb za dosedanje mirno posest svojega ostro zarisanega nazora in vrtoglava nejevolja ob drznem poletu mladine; vse to je razumljivo. Zgledi resnične vihravosti ali celo izguba krščanstva za križarstvo ne veljajo, saj se taki primeri dogajajo povsod, tudi v vrstah zgolj pasivnih, le iz organizacije raslih ljudi. Mladinsko gibanje je bilo zaradi svojega zagona v duhovni svet koristno, v tem gibanju so se poživile ustvarjajoče sile in prinesle sadove, ki se jih katoliški skupnosti ni treba sramovati; prav v njih se je katoliško delo uveljavilo celo v širši slovenski skupnosti. Pa če ostanemo kar doma, priznajmo, da je to gibanje vplivalo na vse naše katolištvo, ne izvzemši skrajno desno krilo, saj rabi pojme in izraze, katere je mladinstvo uvedlo ob hudem odporu, ki pa so danes že globoko vsidrani v katoliški zavesti in miselnosti: ideja ponotranjevanja, nujnega doživljanja in osrednjega pomena religioznega okolja je danes splošna dobrina vsega katoliškega gibanja, pa jo je pri Slovencih prvič naglasilo in uresničilo križarstvo.

Čemu še enkrat o tem? Zato, ker so tokovi tega gibanja prišli tudi v »Dom in svet« in se združili z njegovo umetnostno in kulturno smerjo. »Dom in svet« se je zadnja leta trudil, da mladinsko vprašanje razjasni, da odkrije bistvo nasprotij in da pokaže, kaj loči struje, kaj posameznike, ter končno najde pot do tiste skupnosti, ki lahko v različnosti združuje vse smeri našega javnega življenja. Pri tem javno poudarjam, da je uredništvo načelno odklanjalo vsako osebno vmešavanje v list, ker je hotelo, da se vsa nesoglasja obravnavajo brez kulturno neodgovornih vplivov. »Dom in svet« se je postavil v sredo slovenskega javnega življenja zato, da pomlaja in oblikuje slovensko duhovno rast; zato duhovna svoboda in osebnost katoliškega človeka odklanjata vsako obstransko nestrpnost. Kakor brez duhovne svobode ni živega prepričanja, tako brez osebnostnega življenja ni ustvarjanja. Tudi v času duhovnih in družabnih akcij ne smemo pozabiti, da mora vsako življenje izhajati iz globin ustvarjajočega duha, ne iz zunanje in niti iz same notranje discipline; ni dovolj ohranjevati in zbirati, ampak je treba preurejati in pre-stvarjati. Duhovno življenje kristjana mora biti osebnostno, čeprav velikokrat omaguje v lastni trpkosti in bolečini, v boju in tveganosti, saj Cerkev ni samo ohranjujoča organizacija, ampak ustvarjajoči organizem.

Prišel pa je mlajši nasprotnik. Brž ko je začela izhajati »Straža v viharju«, se je že v svoji 5. številki (8. dec. 1934)¹⁰ neprijazno obregnila ob »Dom in svet«. Nasproti razpravam o krizi duha, o mladinskem vprašanju in oseb-

---

¹⁰ Prim. VII. dokument.

nostnem človeku je »Straža« postavila nepodpisan napad¹¹ z naslovom »Kri-za besede«. S trditvijo, da predmet naših razprav ni, »katera pota naj si utira sodobna mladina, temveč predvsem, po katerih in kakšnih potih je mladina pred leti hodila,« je anonimni prokurator začel soditi vrednost mladinskega gibanja. Uspehi so mu zgolj negativni, ne pozna drugega kot »negativistično gledanje na probleme takratnega duhovnega življenja in nekritično kopiranje drugod zraslih in za nas prav nič perečih ideologij«; pisec ugotavlja, da sicer eni trdijo, češ da je »osnovni ton tega gibanja hotel biti obrat h Kristusu in proč od oportunističnega in liberalnega krščanstva,« to pa bi moralo roditi pozitivne vrednote vsaj za sedanjo dobo, če jih že za takratno iz vojne došlo mladino ni rodilo. Nazadnje pisec pove, čemu ugotavlja vse to: »Zato, da ne bi kdo sodil sodobne katoliške mladine po onem, o čemer še danes niso nehali neki 'mladini' razpravljati. Pa tudi zato, da tem 'mladinom' izbijemo vsako misel, da bi mogli tudi v sodobni akademski mladini vnesti svojega duha nezvestosti in nekega narejenega 'bogoiskateljstva' ... Zato nasproti dosedanjemu pojmovanju postavlja mladina novo pojmovanje ter pravi: Mi smo mladi katoličani le v toliko, v kolikor je v nas več vere, več upanja in več ljubezni, v kolikor je v nas več moškega teženja po bogopodobnosti, v kolikor je v nas resnično revolucionarni duh Kristusa in večno obnovitvena sila Njegovega nauka. Samo po takem mladinstvu težimo. Vse to je za nas tako jasno in določno, da bi bilo razpisovanje o vsem tem nezvestoba napram samim sebi. Kličemo vsem onim, ki se ne morejo vživeti v to, da nam s kopo protislovnih besed prav nič ne imponirajo, naj vendar čisto jasno in nedvoumno povedo svoj 'Credo'.«

Iz teh skoraj prevzetnih in udarnih obdolzitev, iz te samohvale boljšega krščanstva, popolne izvestnosti, jasnosti in določnosti je E. Kocbek v svojem pismu skušal zajeti jedro. Kakor je brezimni pisec o »Krizi besede« priostril svoje nasprotovanje v varno versko proklamacijo, o kateri naj bi se ne smel nihče več razgovarjati, tako je E. Kocbek še enkrat odprl vrednost mladinstva

---

¹¹ Avtor članka je domnevno Lambert Ehrlich. V pismu Ušeničniku /pred 5. VIII./ 1935 piše Koblar: »Dejanski povod za to obrambo je dala Straža v viharju (5. števil.), ki je pod naslovom »Križa besede« anonimno napadla DS in mlad.[insko] gibanje; v splošnem je bilo pisanje tega lista nekaj časa tako, da je slabo skrbelo za čast kat. akad. mladine, pa naj stoji za njo prof. dr. Ehrlich. Pravijo, da je tisto pisal dr. Ehrlich sam, kar pa sam ne bom trdil.« V pismu Ehrlichu 5. XII. 1937 pa naravnost pove: »Zakaj če bi ne bilo tudi v Vas resničnega sovraštva, ne bi bili tako napadli Doma in sveta ob njegovi 50-letnici /.../ opustili bi svoje anonimno pisanje, ki je po metodah večinoma nevredno univ. profesorja, kaj šele duhovnika /.../« – Koncepta obeh pisem sta ohranjena v Koblarjevi zapuščini. Prim. dokumenta v XLIII: 23 in 155.

za duhovno življenje in povedal, da podoba takega mladega človeka, ki hoče danes nastopati v imenu krščanske obnove, ni pomlajena podoba kristjana, pač pa na novo obrnjena spremljevalka več ali manj interesnih organizacij, ki jim konservativno obličje zemlje pač ni ljubo zaradi čudno lepih davnih vrednot, zaradi globin preteklosti, ampak zaradi lagodne povprečnosti, zaradi »popuščanja univerzalne polnosti današnje mladine«. Kocbek govori zlasti o oblikovanosti mladega človeka, ki v imenu zvestobe do verskih resnic izziivalno smeši vsak osebni boj za življenjsko ravnotežje, ki pred mukami vsakršnega duhovnega iskanja beži v svet idejnega reda in ki v resnici ne stremi v živo načelno, pač pa v tipično življenje. To je podoba lagodnega statičnega človeka, »ki išče varnosti v mislih in čuvstvih, besedah in dejanjih in opuščanjih (DS 1935, 114), obenem pa iz svoje privzete trdnosti obsoja vse, kar ne gre v njegov odmerjeni kolobar, brez dobre volje, da bi prišel do svojega tovariša ali se vsaj približal vzrokom njegove vznemirjenosti. Glavni namen tega pisma je bil, da v zadnjih posledicah pokaže oblikovanost takega pristaša, ki z zavestjo svoje trdnosti kliče na boj in ki z mnogo preglasno demonstracijo poudarja svoj življenjski nazor; zakaj tisti, v komer je »več vere, upanja in ljubezni«, bo razumel, da ima teženje po večji vernosti tudi drugačne oblike, kakor so manifestativne, in da v jedru duhovno življenje ne obstoji niti v načelni neoporečnosti, ampak celo in vse prej v »bogoiskateljstvu« človeškega nemirnega srca. Tako je razumelo to pismo uredništvo »Doma in sveta« in tako ga razume še sedaj.

To je bil začetek novih sporov in novih »akcij«.¹² Čeprav je »Straža v viharju« kasneje tu in tam svojo sodbo omilila, ni prvotne krivice in svoje neprijaznosti nikoli popravila.

II

Čeprav je E. Kocbek določno povedal, da ne govori proti načelom in da nič ne taji dobre volje do sredstev, s katerimi hoče ta mladina služiti svojim načelom, ampak da ga boli ožina, s katero se načela uveljavljajo, se je oglasil sam dr. Aleš Ušeničnik s člankom »O statiki in dinamiki« (Čas 1934/5, št. IX.–X.)¹³ in se obrnil proti »Domu in svetu«, češ da je »prinesel na uvodnem mestu tako zaničljivo sodbo o naši katoliški mladini, da ne moremo iti molče

---

¹² Straža v viharju napoveduje 1. marca 1935, št. 13, v članku Od temeljev navzgor naslednje akcije: 1. versko obnovitveno, 2. socialno reformno, 3. narodnoobrambno, 4. politično.

¹³ Prim. XIII. dokument.

mimo«. S presenetljivo gotovostjo sklepa, da ta sodba »meri očitvidno posebno na 'mladce Kristusa Kralja'«. ¹⁴ Dr. A. Ušeničnik morda ni vedel za pisanje »Straže v viharju«, ¹⁵ zato tudi za postanek Kocbekovega članka ni mogel vedeti, kakor Kocbek ni vedel, da »mladci« sploh so, toda tisto anonimno središče, ki tako rado išče nekorektnih ljudi, nevarnih in sumljivih in ki tako uprizarja idejna in načelna nasprotja, je tudi tu nastavilo svojo rano.

Dr. Aleš Ušeničnik proti svoji navadi ni hotel imenovati podpisanega pisatelja; ¹⁶ obrnil se je naravnost proti »Domu in svetu« in poudaril: »Dom in svet pravi«, »naj se Dom in svet nič ne izmika«, »Dom in svet bo bržčas dejal« itd. S tem je pač imel namen, ki utegne izvirati iz njegovega osebnega razmerja do lista; morda je čutil, da smo prizadeli nekaj posebno hudega, toda pri tem ni pokazal naše zmote, pač pa svoj preišljeni zamah. Tako se ni niti v eno dobro mislijo ustavil ob očitni bolečini Kocbekove javne izpovedi, ki je tvegala svojo popolno odkritosrčnost, četudi v obliki, ki je ostra za nasprotnika, celo za takega nasprotnika, ki naj uživa mnogo avtoritativnega varstva. Kocbekovo javno pismo dr. A. Ušeničnik nasmehljivo imenuje »zelo moderno razpravo« in ga predstavlja tako, kakršno ni ne po svojem nastroju, ne po ureditvi misli, ne po vsebini. Na eno stran je odbral vse slabe besede, naj si bodo v taki ali drugačni zvezi, na drugo stran vse dobre in pokazal to pismo kot psovanje mladčevstva in samohvalo »Doma in sveta« in »njegovih«. In vendar v tem pismu ni ne zaničevanja ne lastne hvale, pač pa določitev načelno tipičnega in načelno osebnostnega človeka v njunem problematičnem nasprotju. Nedopustni način polemike, ki ga dr. Aleš Ušeničnik doslej gotovo ni še nikoli uporabil, se stopnjuje v njegovem posebnem poudarku »statičnih« vrednot: Bog, Kristus, Cerkev, ko se vprašuje: »Ali je zlasti vzgoja za ljubezen treh prvih osrednjih življenjskih vrednot pogrešna? Ali vsaj za »človeško oblikovanost« in »življenjsko temeljnost« brezpomembna, nerodovitna, prazna? Vzgoja za ljubezen do Boga, do Kristusa, do Cerkve? Do Boga, ki je cilj vesoljstva, do Kristusa, ki je resnica in življenje, do Cerkve, ki je od Boga poslana učiteljica narodov? Naj se »Dom in svet« nič ne izmika, da je mladcem priznal zvestobo do verskih resnic. »Dom in svet« je potegnil v svojo dinamiko tudi svetovni nazor in krščanskega svetovnega nazora brez teh osrednjih resnic ni!« Človeku zastane sapa, kako je primerjava statične in dinamične oblikovanosti mogla izzvati to zadnjo alternativo. Ne, v tej pasti nas ni! Vse, kar jih je dr. Aleš

¹⁴ Prim. op. XIII: 3.

¹⁵ Prim. VII. dokument.

¹⁶ Prim. op. XIII: 2.

Ušeničnik v hierarhičnem redu naštel vrednot za živ in poln krščanski življenjski nazor, postavljamo tudi mi v osredje svojega dela, kljub vsem očitkom o modernizmu in katoliškem liberalizmu. Čeprav se upira, da bi pred tako naperjenimi očitki še posebej poudarjali svoje življenjsko prepričanje, moramo te poizkuse najodločneje zavrniti in vendarle povedati, kaj nas loči.

Loči nas ožina, s katero se verske in druge življenjske vrednote postavljajo v sam razumski red, v tipično bitnost; da se marsikdo čuti varnega samo v taboru in je že v samem okviru priznanih vrednot popolnejši človek. Svet se res danes vnovič zbira v tabore, na desni in levi; nevidni igralci hočejo potegniti črte in utesniti pota in tako skušajo ohraniti sebe. Umiriti hočejo človeka, odtegnili bi ga radi vsaki problematiki, zato mu postavljajo izgotovljene oblike o sedanjem duhovnem in družabnem redu. Preveč jim je človek vznemirjen, preveč jim čuti odgovornosti za vse, kar se dogaja okoli njega. Kdor ne more in noče v njihovo dograjenost, je že njihov načelni nasprotnik. Upam, da ne bo kdo omejil te trditve na izključno verske in večnostne resnice češ, da o stvari ne sme biti govora. Vse življenje se danes tako oblikuje. Zato nikakor nočemo goniti mladine v neizvestnosti, nihče med nami je ne zbira za to in zločinsko bi bilo, ko bi ji kdo branil, da se v novi ločitvi duhov tudi ona utrdi v krščanskih načelih in v krščanskem življenju. Vsak kulturni delavec je vesel, da se v dobi celo metafizične revolucionarnosti¹⁷ resno utrdi v načelih, in nihče ne odreka pomoči pri tem delu. Saj se bo tudi ta mladina, kakor vsaka, sprostila, prej ali slej. Toda nasproti še tako trdno oblikovani načelnosti še vedno postavljamo živo težnjo po preoblikovanju vsega, kar v duhovnem, družabnem in kulturnem življenju prehaja v same oblike, ali kar živi v sami nekoristni avtoritativnosti. In tega je tudi v katoliški družbi dovolj, če ne že preveč.

Zato nas boli tudi marsikak zgled v naši preteklosti, ko smo morda celo iz gorečnosti do najvišjih vrednot, do Boga, Kristusa, Cerkve, zožili katoliški življenjski nazor in pripravili vse preveč dokazov okrnlosti, ki katoliškemu človeku ne delajo časti. Tako smo v napačnem strahu za največje vrednote pokazali toliko same logične neizprososti, da se posledice predolgo čutijo v vsej naši novejši kulturi. Saj načela nikogar ne dušé, dušé ljudje, ki ta načela zaganjajo v ožine. Zato n. pr. priznavamo vso Mahničovo načelnost in celo to, da smo iz nje utrjeni dorasli, ne priznavamo pa njene ozke uporabe.

---

¹⁷ Koblar najbrž meri s sintagmo »metafizična revolucionarnost« na negativne skrajnosti, v katere lahko zaide svobodno osebno religiozno iskanje. Tega sicer načelno ne zanikuje, vendar zavrača njegove skrajnosti.

Loči nas občutek nezaupnosti in sum, češ da v svojem delu za katoliški življenjski nazor zamenjavamo in mešamo vero z osebnostno kulturo, kakor da se vera in kultura izključujeta in ne dopolnjujeta, ali kakor da se ti dve vrednoti lahko kar zamenjata. To je resničen strah pred širino katoliškega kulturnega dela. Res da strokovna verska vprašanja more reševati samo strokovnjak, ako gre res samo za tiste tako rekoč tehnične vezi med tezami enega sistema, ki so nujno potrebne za njegovo logično izdelanost in dopolnjenost; toda kadar si kakršnokoli resnico osvajam in jo postavljam v živo preizkušnjo, ko se borim z njeno kratko obliko za njeno široko življenjsko vsebino, ko jo prestavljam v druge samostojne in odvisne vrednote, ne more biti svobodnost mojega dela v nasprotju z mojo vernostjo. Kdor zavesti te svobodnosti nima, v resnici ne more biti drugega kot pasiven, neosebosten vernik. Loči nas neharmonično negovani intelektualizem, dedič prosvetljenega racionalizma, ki je pravi nasprotnik vsake življenjske polnosti. Zakaj bi torej ne smel o osebnem sprejemanju verskih resnic govoriti tudi neduhovski človek, ko si vendar ne lasti učiteljske oblasti,¹⁸ še manj pa jo popravlja ali taji.

Kar nas končno loči, je neznosnost ljudi. Zaradi svojega trdega značaja se ne morejo vživeti v noben tuj značaj, ne razumejo človeka, ampak zahtevajo od njega same discipline. Ko je dr. A. Ušeničnik razložil bistvo mladčevske vzgoje, se vprašujemo, zakaj je prav zaradi te organizacije in iz nje prišlo toliko hudega nasprotovanja, ki ga pač ni mogoče tajiti. Tudi to naj se pojasni in računi se bodo bolj ujemali. Prav to! Zato je bilo zelo zelo odveč, zlasti za tistega, ki pozna ljudi, da je dr. A. Ušeničnik pod črto pripomnil: »Podtikanje, da so mladci nezavedne žrtve nekih ljudi, ki stoje za njimi z neduhovnimi interesi, spada pred drug forum. Mladci so cerkvena organizacija!« Drug forum? Cerkvem? Ni bilo treba zadeve tako priostri, kateregakoli foruma bi si želeli, da si ljudje pogledajo iz oči v oči!

III

Po daljšem presledku se je brez vsake potrebe oglasil pravi mladec in se ogrnil v plašč – kongreganista. V »Naši zvezdi« (1935/6, št. 7) je »Lenček« (dr. Ignacij Lenček)¹⁹ speljal Kocbekovo pismo v nasprotje z vzgojo v dijaških Marijinih družbah. Tudi ta Lenček je značilen zaradi načina, kako najprej predstavlja predmet, o katerem naj razpravlja; že v uvodu pravi, da so

---

¹⁸ Ena od treh oblasti Cerkve (poleg duhovniške in pastirske).

¹⁹ Prim. XIV. dokument.

»jedke puščice tega pisma bile namenjene proti neki skupini katoliške mladine, a so slabo zadele: nekatere so zadele le piščev privid, le neko fato morgano v puščavi njegove fantazije, druge pa so zadele ves mladi katoliški rod, ki se danes zbira v dijaških kongregacijah«. Kakor je nespodoben način, s katerim si je mladec poiskal bojišča v dijaški kongregaciji, tako je še bolj nespodobna svobodnost, s katero si je prilastil nagib svojega pisanja. Česar nihče ni storil, to Lenček kar javno trdi in brani: »Koliko je bilo pri nas zadnje čase pisano in govorjeno proti načelom in proti načelnosti, seveda z raznimi dostavki in klavzulami« in »javno propagiranje protikatoliških načel je javen napad na katoliška načela«.

Dolgo res ne vemo, kaj hoče v kolobarju se vrteči načelnik zaradi načela, končno se vendar oglasi moralist in estet ter pove, da brani kongreganiste tudi pred očitki ožine, kadar se bore proti zmotnim načelom, ki so zavita v plašč umetnosti. Če bi ga vprašali, kdo se bori, kdaj in kje, bi bil v zadregi, ali pa bi najbrž odgovoril, da se sploh in vedno bori. Če bi ga še vprašali, koliko kongreganistov in voditeljev je z njim istih misli in kdaj so se kongregacije, ki imajo večje naloge kakor idejne boje, čutile prizadete, bi mož najbrž ostal sam. Ta mladec vedne borbe je vendar tako daleč od resnice, da sodi našo umetnost in kritiko, kakor da širita samo zmoto in nalezljivo zablodo. To je storil najbrž samo zato, da more porabiti nekaj splošnih gesel in da se končno lahko razkorači: »Nikakor ne priznavamo vidika kvalitete za najvišje merilo v duhovnem življenju.« Saj ta Lenček res ne ve, da so »Dom in svet« in njegovi sodelavci že davno utrdili načelo ideje in kvalitete, ne ve, da ga povsod poudarjajo in se po njem tudi ravnavajo; ne ve, da je bilo prav zaradi tega njihovega načela že mnogo javnih debat. Na še bolj nepoznana tla pa si upa, ko govori o gledališču.²⁰ Ta Mirko iz »Dvanajstih večerov«²¹ je daleč zaostal za svojim prednikom; iz samozavestne načelnosti je bolj apriorističen kot sam dr. Junij in dokazuje, da mu je njegovo bojno načelo ljubše kakor resnica. Dvomil bi, da se je ta varuh čiste umetnosti kdaj srečal z njo, tako suverena je njegova ločitev pravega in krivega, tako brezobzirno trdi so njegovi vidiki. Vse bolj razkriva, kako mu je lepota tuja, kako majhno je napravil resnico,²² njeno skrivnostno sestro. Kako bi se tedaj s takim možem spuščali v nasprotje! Vse ima prav in naj ima!

---

²⁰ Prim. op. XIV: 6.

²¹ [Anton Mahnič:] Dvanajst večerov, pogovor dr. Junija [dr. Antona Mahniča] z mladim prijateljem [Mirkom]. – Slovenec 1884, št. 278–286.

²² Prim. op. XIV: 7.

Le še tole! Potem, ko je preganjalec »širokogrudnosti« in »krivih načel« opravil svoje delo in se je ponosno stisnil v skrajno ožino (»Če pa je resnica ozka, smo ozki tudi mi! Kar ponosni smo na to ožino.«), postane naenkrat silno širok: »Široki pa hočemo biti vedno napram onim, ki so v dobri volji na napačni poti! Occidite errores, diligite errantes!«²³ Dasi ne vemo, kdo je na napačni poti v dobri volji, kdo v hudobni, moramo ta konec odkloniti že zategadelj, ker popolnoma nasprotuje Lenčkovemu delu. Po nedognanih, izvitih in krivičnih očitkih si je ta prokurator načel umil roke z ljubeznijo! Sicer se njegovo izposojeno načelo ljubezni sliši kar otročje, toda če ga jemljemo resno, je vendar nerodno, da je iz prvih mladčevskih vrst prišel tako čuden primer oblikovanosti.

Tudi tako nastanejo tabori in duhovne vojske.

IV

Kako načelno nasprotovanje preide tudi v organizirane sovražnosti, dokazuje lanski letnik »Straže v viharju«.²⁴ Res se bije velik boj za podobo sveta, za premoč ali duhovnih ali materialističnih sil, vere in nevere, toda le č i s t boj na vsaki strani preizkusi vrednost in moč idej. Vse preveč se zdi, kakor da ob krščanski ideji in požrtvovalnem junaštvu hoče prevladati podoba taktičnega manifestanta, ki zamenjava bojna sredstva duha z bojnimi sredstvi političnih metod. Vsaka strategija in diplomacija z verskimi vrednotami rodi dvomljive uspehe in doživi prej ali kasneje svoj poraz. Do popolnega poraza, v izgubo svoje vsebine, v golo načelno sovrašтво pa vodijo vse materialistične bojne metode, ki si jih izposojujemo iz slabega političnega življenja.

Tako je »Straža v viharju« poizkusila tak boj tudi v kulturnih vprašanjih in ga napovedala tistim, ki takih vprašanj nočejo in ne morejo reševati s silo ali celo z neresnico. Ta struja je bila naenkrat postala zelo mogočna; postavila se je v sredo kulturnega življenja in v raznih vlogah: zdaj ostra opazovalka in sodnica, zdaj stražarka reda in – nazadnje celo življenjske zrelosti; toda njeno orožje je bila povsod sila. Tako je načela najprej gledališko vprašanje,²⁵ pa v svojih sodbah ni mogla postaviti niti ene vredne misli; ko v svojih na-

---

²³ Prim. op. XIV: 9.

²⁴ Prim. VII. dokument.

²⁵ Članek se nanaša na dve uprizoritvi: V. Škvarkin: Tuje dete (prim. op. XIV: 6) in Jože Kranjc: Direktor Čampa. Obisk obeh uprizoritev je bil gimnazijcem z ravnateljstvo okolno prepovedan; prve, ker je bila delo sovjetskega avtorja, druga pa naj bi jemala ugled profesorjem.

stopih ni našla odziva, se je morala obrniti v lastno stran in jo začela črniti, da se izogiba »načelnemu gledanju« (Straža 1935/36, št. 3. Gledališče); pri tem je prezrla vse, kar je kdo drugi uveljavil načelnega.

Še mnogo nespodobneje je opravljala svoje nasprotovanje, kadar je poročala o kulturnih vprašanjih, ki so jih v predavanjih Akad. zveze²⁶ obravnavali razni sotrudniki »Doma in sveta«. Ta poročila niso bila samo površna, ampak večinoma v jedru neresnična, da se je zdelo oboje: anonimni poročevalec ne more ali noče razumeti ničesar, kar presega kalup njegove apriorne pripadnosti. Kaj rado se je poročilo končalo s takimi in podobnimi besedami: »Svoje mnenje o problemu bomo povedali ob drugi priliki.« Tega »svojega« mnenja pozneje ni. Ali ga ni povedal kdo drugi, večji, ki bi ga bil moral, ali ga ni bilo več treba, ne vemo. Namen je bil dosežen: načelni dvom o človeku je ostal, nezaupanje proti neljubi struji se je poživilo. Kdo bo dajal račun za neresnico, sum in dolžni ugovor? Nihče, saj anonimnost daje pravico kolektivne neodgovornosti.

Tudi to našo podobo je bilo treba pokazati. Nevidni igralec mora na dan, ali pa naj s poštenjem krije svojo brezimmnost. V politiki časti vredni ljudje stopajo z odkritim obrazom in polnim imenom, celo tam, kjer se brez imena rada zateka vsa brezosebna strast. Kako naj sodimo o akademiku, ki je morda celo viden javni delavec, kadar v načelnem boju skriva svoje ime, da bi laže pokazal svoje nasprotstvo? Naj se tudi tu kaj spremeni v prid pravemu krščanstvu. Morda so znamenja boljšega časa že tu; letos kaže »Straža v viharju« več volje do stvarnosti, po nji bo javnost sodila njeno vrednost.

V

Če hočemo zaključiti misli o nasprotjih v našem kulturnem življenju, si moramo končno ogledati obe podobi, ki v svojih skrajnostih hočeta vplivati nanj. Prvi je do racionalizma izčiščeni načelni katoličan,²⁷ drugi je v gesla in udarnost zaupajoči manifestant;²⁸ prvi izhaja iz starejšega rodu in si skuša vzgojiti razumsko trdno, načelno neizprosno mladino, drugi, ki je akademski, postavlja katolištvo v vsakdanjo taktično preizkušnjo. Oba poudarjata moč organizacije, eden v centralni disciplini, drugi v periferni udarnosti. Čeprav si nista prijazna, se oba srečujeta na isti točki: v boju proti tistemu, ki ni z

---

²⁶ Prim. op. I: 83.

²⁷ Mladec Kristusa Kralja. Prim. op. XIII: 3.

²⁸ Stražar. Prim. op. V: 59.

njima, in mu zato očitata pomanjkanje načelnosti. Razmerje do prvega smo že povedali in vnovič poudarjamo, da katoliško kulturno delo ne sme živeti v ožinah, ki v resnici obstoje, glede drugega trdimo, da prav zaradi svoje prevelike zunanje sile resno ne more prodreti do kulturnih vprašanj; njegovo delo utegne biti koristno kjerkoli, v katoliški kulturi ne. Lepo je gledati zdrav rod, pripraven za vsako delo, zvest svojim voditeljem, brez strahu v svojih načelih – toda ne smemo soditi vsega najvišjega z vsakdanjo mero. V življenju in človeku so velike reči, ki se jim je treba počasi približati. Vse prevečkrat se slišijo na nepravih krajih besede o »večno veljavnih načelih«, ne da bi pri tem mislili na kaj drugega kakor na veljavnost svojega mnenja. Tako se zdi, kakor da so svetovnonazorski idejni kompleksi že sami vrednostni pojmi, s katerimi plačujemo drug drugemu dolžne odgovore. Nprestano vezanje svoje ideje s cerkveno in božjo voljo je tako nepremišljeno, da ponižuje najvišje njene ustanove in pogosto vodi k zlorabi in krivici. Zlasti nikar ne sodimo vernosti tistih, ki niso v vsem osebnem gledanju z nami. Pomislimo, da vera sama združuje najvišjo človeško moč in največjo onemoglost: onemoglost pred stvarmi, ki so preko nas, in moč, da pritegne nase vso našo bit in je ne izpusti. Nepomirljivo valovanje med nadnaravnim in naravnim razodetjem, teženje v dno duše in v neposrednost z Bogom ni sama razumska izvestnost, ne manifestacija; vera kristjana kloni pred Bogom in njegovo vzvišenostjo, lepoto in dobroto, se približuje in odmika v vsej svoji veliki malovrednosti. Sprejema in daje, sprejemam, da živim, dajem svojo slabost, svojo ničnost, »harfo, ki jo prebira Gospod«. Izvestno je zame Njegovo bivanje in moja odvisnost od Njega; izvestno je spoznanje, da nisem nič in vendar živim in sem nekaj v Njegovem namenu, izvestna je Njegova milost, s katero me odrešuje smrti, da iščem miru v Njem in zato hočem biti kristjan. Z bolečino mi večkrat udari v misel izpoved tistega daljnega prijatelja in sodobnega iskalca vere, ki ga je privzdignil pogled na verno množico, pa je šel v samotno cerkev in se je vrnil tuj, ker ni našel takoj pogovora z Njim – pa še hujša mi je misel na vsako lahkomišno demonstracijo za Boga. Zato mu blagor, kdor dogradi Bogu svojo kamrico in v nji vse uredi in polepša, da mu je svetlo in živi v skriti tihoti z Njim. Pa nič zato; komur Bog ni dal dograjenega sistema in filozofskega miru; morda mu je dal živo središče, v katerem se tiho tareta um in srce. »Kar Bogu žrtvujemo, mora boleti,« je zapisal moderni dramatik.²⁹ Pravi kristjan mora biti hvaležen tudi za

²⁹ *Emmet Lavery* (1902–1986): ameriški dramatik. Citat je iz drame *Prva legija*. V gledališki kritiki tega dela je Koblar zapisal: »Ta verska in svetna drama velikega obsega sega živo v naš čas in utegne tudi marsikatero našo domačo težavo preložiti in

ta nemir za sladko breme življenja. Tudi to breme se bo samo v sebi olajšalo in dušna motnjava se bo zjasnila. Kdor občuduje svetnike, mora razumeti tudi živega človeka.

»Premalo jasno,« reče morda urejeni mislec, »premalo načelno,« utegne dodati programatični organiziranec. Tu mi hodi v misel marsikako delo Petra Lipperta,³⁰ zlasti ono o sodobnem vernem človeku (*Stimmen der Zeit*, januarja 1934),³¹ kako loči svet idejnega reda in osebno verno trpljenje, kako čudovito pojasnjuje trojno podobo vernega človeka: bogoiskatelja, božjega služabnika in božjega prijatelja. Spomin na tega velikega sodobnega kristjana in duhovnika mi je prav ta trenutek še svetejši, ko se zavem, da ga ni več. —

Ni bil namen tega pisanja, ki se je dolgo obotavljalo,³² da bi si razjasnili sama nasprotja, še manj, da bi se kakorkoli opravičevali – tudi ne vemo, komu – ampak vse prej, da bi si napravili gaz preko predsodkov in ovir v svobodnejšo skupnost. Mi se vsi preveč trudimo, vsi preveč trpimo, in brez pravice do zaslužnja. Ozračje zadnjega časa nas je začelo dušiti, namesto da bi šli naprej, se neprestano ustavljamo. »Dom in svet« je res do danes užival vso svobodo in le redko so se primerile nevšečnosti, ki so se dotikale bistva in smeri katoliškega kulturnega dela. Toda posamezna znamenja ne izključujejo, da bi se kaka »načelna« akcija utegnila približati tudi kulturni smeri in bi s svojo razčiščevalno tehniko dokazala celo nevarnost našega dela. Odrežite vse, kar ne spada v vaš strogo obmerjeni okvir, in ostalo bo samo anonimno središče! »Dom in svet« je prav zaradi svoje notranje stiske zadnja leta zamudil marsikaj, kar bo težko dohitel v prihodnosti, zato potrebuje samo ravne poti.

Pa še zaradi nečesa je potrebno, da govorimo o vsem tem. Odkod delavci? Iz prvega tabora utegnejo kdaj priti, iz drugega, ki prehaja celo v politično vsakdanjost, najbrž nikoli. Rajši pa bi se tudi tu motil, seveda bi se morale spremeniti metode. S strahom gledamo, kako se prikazuje nova podoba sodobnega človeka, ki postaja vse splošnejša in prikriva tisto, kar tihega nastaja v globinah. To je podoba mladega voditelja,³³ glasnega in gotovega si samega sebe, sodobnega realista, ki izgublja sramežljivost pred samim seboj, se že čuti javno osebo ter zahteva za svoje prepričanje priznanja. Že stopa na ulico

---

olajšati.« – France Koblar: Dvajset let slovenske drame II. Ljubljana 1965, str. 289–291.

³⁰ *Peter Lippert* (1897–1936): jezuit, katoliški pisatelj.

³¹ Katoliški mesečnik založbe Herder (Freiburg in Br.). Ustanovljen leta 1869. Uredništvo je bilo v Münchnu.

³² Prvotni rokopis se je Koblarju založil. Novo besedilo je večkrat preurejal.

³³ Prim. op. VI: 59.

in tribuno, iz stranke dograjen delavec, zaslužen mož. Sami premočni glasovi, da bi še kdaj slišali, kako se rodi bolečina mladosti in kako se iščejo studenci pod površino. Na debelo sprejeta in preživeta življenja zaustavljajo nedoživete rasti. Zato s skrbjo mislimo, kaj bo z našo kulturo, ko kmalu ne bo nikogar, ki bi se še hotel zatopiti v naše izročilo, se zamisliti v zemljo in davnino ter iz njenega bogastva in pravice graditi naprej. Nam je vse dogotovljeno! Naše narodno vprašanje nam sicer ni rešeno do kraja, ali kolikor bo treba, za to bodo poskrbeli višji voditelji; človeška družba sicer ni v redu, toda pravila za dobro človeško družbo so tu – vse sprejemamo brez bolečine, z razumom in zaupanjem v konjunkturo. Rod pravih delavcev je začel odmirati, na njegovo mesto bo stopil civiliziranec, slovenski civiliziranec, recimo tudi katoliški civiliziranec, morda celo gosposki dedič, ki ne bo vedel, kam z očetovo dediščino. Ne zapirajmo si oči! Nacionalizem se druží v smešno nasilni rasni enakosti, ni nam žal zanj. Socializem na novo uveljavlja človeške pravice in zbira delavcev iz razžaljene zavesti in ekonomske neurenosti; vidiš delavce, ki prihajajo, le od tvoje strani jih ni. Kdaj se odpro usahli studenci, kdo jih oživi?

Čutim, da sem se vrnil k začetku in da sem povedal vse.

TRETJI DEL

STOPNJEVANJE KRIZE – POLEMIKA O ŠPANSKI DRŽAVLJANSKI VOJNI

XVI
PREMIŠLJEVANJE O ŠPANIJI¹

EDVARD KOCBEK

»Marsikak kristjan je zdaj ali Pilat ali Hamlet.«
José Bergamin

Znak današnjega življenja ni več jasnost, ampak splošna in hotena nejasnost. Nedoločnost in neizrazitost nista le naravni spremljevalki življenja, ampak bistveno in zavestno ravnilo človeštva, ki je izgubilo heroičen čut. Čim širja in mnogoštevilnejša postaja civilizacija, tem bolj so anonimne njene silnice. Zato nejasnost ne predstavlja le neke psihološke zvrsti, ampak splošno družabno² resničnost. Družabno izživljanje je na ta način vrsta maskiranih koristi, ki se na podlagi svobodne tekme vitalnih sil borijo za duhovno premoč.

To nejasnost more povzročiti le goljufov človeški duh, ki se je zadnja stoletja razbohotal na zemlji in se izgubil v njenih merah. Ontologija pravi, da človek v preprijetni ljubezni do zemlje izgublja dragoceno duhovno svobodo, ki jo daje neodvisnost od sil sveta, in postane suženj osamele narave. Dobro poznamo podobo takega bitja. Človek, ki si je mesto izpostavljenosti izbral varnost, namesto junaštva treznost in mesto celotnosti delnost, je d u h o v n i m e š č a n , človek brez ustvarjajočega smisla, največja herezija sodobnosti. Poznamo tudi njegovo masko: bistvo meščanskega duha ni namreč toliko odpad od človeške celotnosti in junaštva, kolikor s k r i t odpad od njiju. Vse herezije in odpadki so bili navadno očita dejanja, duhovno junaštvo prepričanih ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljšo

---

¹ Članek je bil objavljen v reviji Dom in svet 50, 1937, št. 1–2, str. 90–100. Prim. op. V: 84.

² Kocbek dosledno uporablja zastarelo obliko »družaben« v pomenu družben.

resnico,³ meščanski odpad pa je zahrbtn, zakrit; pomeni zavestno in sramotno zamenjavanje višjih vrednot v nižje, zaradi česar hoče na zunaj svoje dejanje zakriti in pri tem razvija blestečo dialektiko. Meščan je človek z dvojnimi obrazom, slepljiv dvojniki, na zunaj človek »dobre volje«, na znotraj pa nevernež, skeptik in celo cinik. Meščanska miselnost je eno samo skrito umikanje v laž, lena nemoč, ki si ne more ustvariti skladja v sebi in jasnega razmerja do sveta. Meščanska dvojnost nima nobene zveze z zdravim, jasnim, naravnim človeškim nesoglasjem med časnim in večnim, njegova protislovnost nima nobenega opravka s človeško tragiko, ravno tako so njegov konservativizem, nacionalizem, patriotizem, pa tudi popoln kolektivizem dejansko zanikovanje svobodnega človeškega duha.

V zadnjih letih se še jasneje vidi, da je meščan zgolj geometričen duh, slabo in neprepričano bitje, ki ne izpolnjuje svoje človeške določenosti, marveč se zanaša na modrost sveta in brezosebno tehniko življenja. Četudi v bistvu izdaja človeka, hoče vendar vzbujati videz, da predstavlja nujno in rodovitno sredino, da ima v sebi zgodovinsko izkustvo in resnico in da je zato opravičen na legitimno nastopanje na vseh poljih. Na svoje začudenje doživljamo paradoks, da se meščan postavlja v pozo varuha duhovnih življenjskih temeljev in si začinja lastiti vodstvo življenjskega toka v družbi. Srečujeta se in združujeta se družabni meščan, človek družabnih prednosti, ki si jih je morda kdaj zaslužil, pa jih danes ni več vreden, in duhovni meščan, človek notranjega farizejstva, ter hočeta z nenadno dejavnostjo dokazati, da sta vredna svojih privilegijev. Tako je nastal in nastaja f a š i z e m.

Fašizem je javna, organizirana bramba pragmatičnega hierarhičnega duha z vsemi družabnimi in duhovnimi sredstvi. Zaradi velikih svetovnih premikanj, političnih napetosti in detonacij so se rodile in sprostile strastne sile, ki jih je fašistično meščanstvo začelo izrabljati v svojo okrepitev. Fašizem si povsod nadeva obliko protimarksističnega borca, v resnici pa v njegovih vrstah človek ravno tako izgublja osebnost in svobodo. Poleg tega pa fašizem greši z zakrivanjem družabne resnice v imenu spodobnosti, tako da krivico pokriva s plaščem reda. Fašizem se predstavlja kot mistična reakcija življenja nad mehanizmi, obnova družbe, v kateri se človekovi dolžnosti ustvarjanja zoperstavlja dolžnost ohranjanja in ki ji duh pomeni le red, disciplino, silo, vitalnost, uspeh. V tej navidezno enotni resnici je fašizem celo nevarnejši od komunizma, kajti če komunizem jasno in odprto gradi svoj napačni nazor, potem fašizem gradi svojega v navideznem skladju z vsemi duhovnimi načeli

³ Ta del stavka je kot neskladen s katoliškim naukom obsodil Ljubljanski škofijski list 2. VIII. 1937. Prim. op. IV: 10 in XXXVII. dokument.

in ustanovami, v resnici pa razkraja sveti hierarhični duh svobode z brezpo-
gojno brambo dosedanjega reda. Še vedno zveni Haeckerjevo⁴ vprašanje:
»Kaj je več: mrtva resnica ali živa laž?«

Fašizmu se je v veliki meri posrečilo vzbuditi videz, da je branilec duhov-
nega in osebnega življenja, zakonitosti, reda, pravilnosti, celo univerzalnosti.
Zato mu ni bilo težko pridobiti si naklonjenost meščanskih kristjanov, to je
kristjanov, ki so svojo vero zgolj podedovali in tudi v duhovnem oziru živijo
od dogotovljenih stvari, ki si ničesar ne ustvarijo s stvarilnim ognjem, ampak
z nezaupno opreznostjo urejajo, kar se z ureditvijo še bolj izgublja. Evropsko
krščanstvo je po večini ujeto v ta družabni nazor, kjer je posvečevanje narave
in zgodovine zadobilo prednost pred idejo spreminjanja sveta. Meščansko
krščanstvo začenja nastopati kot pravoverno krščanstvo, niti cerkvena hierar-
hija se ne ustavlja povsod dovolj krepko temu udaru, nič čudnega, pravi Ber-
djajev,⁵ saj je duhovniški stan že od nekdaj kazal nagnjenje v meščanstvo.
Tako je prišlo do neizbežnega žalostnega dejstva, da fašizem istoveti svojo
duhovnost s krščansko duhovnostjo in izrablja versko čustvo, in da na drugi
strani krščanska praksa ne izključuje tesnega sodelovanja Cerkve s fašistično
borbenostjo. Treba je pribiti, da te nemogoče zmede ni kriva le splošna
oslabljenost krščanskega duha na svetu, ampak z a v e s t n a , p r e j a s -
n o z a v e s t n a s l u ž b a m n o g i h v o d i l n i h k r i s t j a -
n o v p o s v e t n i m , p o s t a v i m f a š i s t i č n i m s i l a m .

Pretrsljiv primer nudi Š p a n j a . Prvič nam razodeva krivdo zgo-
dovinskega in družabnega krščanstva, drugič pa umetno zakrivanje te krivde.
Tu se določno vidi: Kdor govori o nejasnosti v španskem primeru, se hoče
odtegniti odgovornosti in posredno služi neresnici, kdor pa celo le eno samo
stališče brani (in zanimivo je, da meščanski kristjan brani fašistično stališče),
služi neposredno laži. Žalostno poglavje predstavlja krščanski tisk v Evropi, z
malimi izjemami ni znal obdržati svoje samostojnosti in se je postavil na
fašistično stran, kakor se je liberalni tisk marsikje iz gole koristi postavil na
protifašistično stran. Krščanski listi neprestano govorijo o križarski vojni zo-
per boljševice, o sveti vojni krščanstva zoper požigalce cerkva, zoper ubijalce
duhovnikov, oskrunjevalce žen in otrok, ki človeško kri pijejo,* |»(To je)
peklenska revščina duha, največja vseh revščin: ošabna nevednost biti in
neumnost, ki iz nje izhaja. Nevednost, ki je Ernest Hello o njej dejal, da biva

---

⁴ *Theodor Haecker* (1879–1945): nemški katoliški pisatelj, esejist, publicist in kritik. Iz protestantske vere je prestopil v katoliško.

⁵ *Nikolaj Aleksandrovič Berdjajev* (1874–1948): ruski filozof. Kot antikomunist je bil izgnan, živel in umrl je v Parizu.

sama iz sebe le kot pomilovanja vredna zmes sovraštva in laži. V tej nevednosti pa se sovraštvu in laži pridružujeta še zavist in strah.« José Bergamin, *Parler en chrétien*, revija *Europe*, 15. II. 1937, str. 190. | nič pa ne govore o vzrokih strašnega klanja in pustošenja, še manj pa o fašističnem grozodejstvu, ki je vsaj tako veliko, kakor je grozodejstvo besnih ljudskih množic.

Sledeče vrste hočejo opozoriti na tragično razdeljeno resnico o Španiji in na dejstvo, da predstavlja nekaj razumljivega. Opozoriti hočejo na zgodovinsko krivdo španskega krščanstva in na krivdo tistih kristjanov, ki so se danes zatekli v zunanjo učinkovitost mesto v notranjo zbranost, opozoriti ne zato, da zmanjšajo krivdo zločinov, ki so se nad Cerkvijo v velikem številu dogodili in se dogajajo, marveč da izpodbijejo predrzno fašistično trditev, ki hoče prenesti težišče spora drugam, češ da je državljanska vojna v Španiji verska vojna. V z r o k i s t r a š n e g a o b r a č u n a v Š p a n i j i n a m r e č n i s o v e r s k i , a m p a k d r u Ź a b n i .

I

Prvi vzrok tiči v nemogočem gospodarskem položaju španskega ljudstva, predvsem v nerešenem agrarnem vprašanju, ki se ga fevdalna monarhija ves čas svojega obstanka ni dotaknila. Sto tisoč ljudi je imelo 12 milijonov hektarov zemlje, en milijon kmetov 6 milijonov hektarov zemlje, dva milijona kmetov pa nista imela niti trohice zemlje, poleg njih pa sta bila še dva milijona poljedelskih delavcev. Posestniki latifundij⁶ (med njimi je bila tudi Cerkev) so proti silno majhni dnini in zavarovani s carinami kopicili ogromne dohodke. Bili so neomejeni gospodarji Španije, zato ni nič čudnega, da je danes od 50 milijonov hektarov španske zemlje obdelanih le 20 milijonov hektarov,* | Podatki španskega ministra za poljedelstvo Vicenta Uriba v knjigi Jean-Richard Bloch: *Espagne, Espagne*, Paris, ESI, str. 243. | in da je od 23 milijonov prebivalstva več kakor 9 milijonov, to je nad 40 % od dneva plačanih delavcev. Ostali del prebivalstva živi po veliki večini v najrevnejših razmerah. Zato so tudi kulturne razmere pretresljive. Analfabetov je v vsaki pokrajini na splošno 50–60 %, v pokrajini Jaén 70 %. V Madridu je prav v zadnjem času bilo še 40.000 otrok brez šole.* | »Duhovno življenje«, Buenos Aires, V. letnik, januar, str 31. | Zelo majhna plast plemičev, industrijalcev in bogatih meščanov vlada neomejeno s svojim kapitalom ter živi v bogastvu in

---

⁶ Pri starih Rimljanih je bila latifundija zelo veliko zemljiško posestvo, ki so ga obdelovali sužnji. V Španiji so ta veleposestva obdelovali slabo plačani delavci.

razkošju, velika večina pa v nevrednih, včasih celo v živalskih razmerah. Zato je razumljivo, da razlika med obema svetovoma ni le gospodarska. V Španiji obstaja močno razredno sovraštvo, v e l i k o d r u Ź a b n o n a s p r o t j e , kakor ga ni več zlepa najti.

Drugi vzrok je v e r s k a oslabiljenost Špancev. Vernost naroda, ki je dal toliko verskih herojev in mistikov, je zadnje stoletje izginjala v zunanjo-stih, na eni strani v dnevni skrbi in gonski zapuščenosti nevednega ljudstva, na drugi strani v vedno večji lagodnosti mogočnikov, ki jih je Cerkev vedno manj vznemirjala, saj je po svojih predstavnikih, vzetih večinoma iz aristokracije, bila z njimi na isti visoki ravnini. Cerkev se je zaradi svojih prelatov⁷ vedno bolj odmikala svojemu ljudstvu, vera je postajala domena višjih slojev. Vsi dvorci so imeli svoje dvorne kaplane, kmetje pa niti katekizma niso poznali, saj v pokrajini Estremadura niti 1 % ljudi ni izpolnjevalo velikonočne dolžnosti. Mnoge, posebno južne pokrajine so postale čisto poganške, tisoči in tisoči ljudi v Španiji niti krščeni niso. Vera je postala navada enega samega sloja. Odtod ni daleč do v e r e k o t p r i v i l e g i j a , kar se je zgodilo danes. Varuhi vere in Cerkve so postali vsi »zmerni elementi«, vsi prijatelji reda, pravilnosti, izbranega vedenja. »To se pravi, da se gospodarska volja, skrb za blaginjo in zunanji red, skrb za stalno spodobnost v nastopanju ujema v pomembnih družabnih slojih naroda z verskim prepričanjem.«* |J. M. Semprun, La question d'Espagne inconnue, Esprit 1936, november, str. 303.| Ta degenerirani tip kristjana je povsod enako nastajal: v sebi je spojil vrsto nenaravnih verskih čustev, navdihov, idej, navad in laži v izrodek m e š č a n s k e g a k r š č a n s t v a , ki mu je svojsko, da nosi v sebi idealistično, nenevarno podobo Boga. Njegov Bog je zgolj sankcija reda, ki je meščan njegov uživalec. Tak meščan v primeru napada na družbo kliče vero na pomoč in obratno misli, da vero brani, kadar brani svojo lastnino. »Ta strahotni amalgam čustev in teženj povzroča zdaj nezaslišano dejstvo, da boljši ljudje, ki so se nekoč že popolnoma odtujili vsaki iskreni vernosti, sleherni pobožnosti ali religiozni kulturi, ki so gluhi za globok nemir resnične verske dejavnosti, ki živijo lahko življenje, vsem vidno svetnjaško, nespodobno, celo sramotno življenje, da ti boljši ljudje zdaj hitijo med vrste tistih, ki pravijo, da branijo vero ...«* |Ibid., str. 304.| Španski katolik, ki te besede piše, ugotavlja: »Ti katoliki niso uporniki v imenu svoje teologije, ki njihovega koraka ne more opravičiti, ampak v imenu svojega meščanstva, zunanji katoliki, ki se iz strahu, iz sovraštva, iz nevednosti, iz zaničevanja, zaradi oddaljenosti od ljudstva veselo skrivajo v militaristični

---

⁷ Visoki vodilni cerkveni dostojanstveniki, kot n. pr. škof ali opat.

senci vojakov, ki so jih nasitili z napačnim patriotizmom, avtoriteto, nepomirljivostjo in ozkostjo.«* |J. M. Semprun, o. m., str. 305.| Španski kapitalizem se boji lačnega ljudstva in njegove želje po svojem polnem življenju. Zato se je oprl na silo in se pod krinko reda, kulture in vere bori za svoj položaj.

Veliko, zelo veliko krivdo ima v tem propadu španska duhovščina, posebno višja. Ona je na eni strani kriva velike verske nevednosti in slabe verske vzgoje sploh, četudi je do prihoda republike⁸ bila večina šol v redovniških rokah; na drugi strani pa je kriva nerazumevanja za družabne rešitve, ki so bile v Španiji naravnost pereče. Kar se tiče vzgoje, je treba reči, da je v zadnjih petdesetih letih približno 80 % vseh šolanih Špancev šlo skozi šole redovnih učiteljev. Pojav naravnost izrazitega meščanskega duha v izobraženih in višjih slojih pomeni strahoten poraz španskih kongregacijskih šol.⁹ Jasno je, da ima taka verska nevednost lahko samo dvoje posledic, ki so se v resnici tudi pokazale: slepa bramba in slepo napadanje. Sovraštvo proti verskim izrastkom se je preneslo na vero, kakor se je varovanje meščanske prijetnosti in družabnega reda preneslo na varovanje verske bitnosti. Taki duhovniki in izobraženci so bili potem seveda gluhi in slepi za družabno resničnost. Duhovniki so bili v fevdalnem duhu odgojeni monarhistični uradniki, vzgojitelji predvsem dobrih državljanov, učitelji povprečnega človeka. Poleg tega pa so bili v mnogih primerih neuravnoteženi, areligiozni tipi, brez znanja in prijema za bistveno krščansko naravo, gonski ljudje v sutanah, hlepeči po denarju; redovniki, ki jim je zadnji ideal bilo brezskrbno življenje po samostanih. José Bergamin¹⁰ pravi: »Že dolgo je tega, odkar je naš kler nehal služiti Bogu. Grabežljivi, leni in brez vsakega resničnega verskega življenja so se naši duhovniki javno postavili v službo majhne peščice ljudi, ki so izkoriščevali ljudstvo, in to s krutostjo ki spominja na najhujše trenutke fevdalne dobe. Španska cerkev si je nakopičila ogromna bogastva in tako postala eden najstrašnejših tlačiteljev delavstva. V bankah, v zastavljalnica, v parobrodskih družbah, v privatnih železnicah in rudniških podjetjih, povsod naletiš na cerkven kapital, ki gre v milijarde.«* |J. E. Poutermann, Intervju z Bergaminom; VU, 29. avgusta 1936.| V teh ljudeh ni bilo prave Kristusove ljubezni, zato je tudi niso mogli dati. »Zelo često sovraštvo do duhovnika ali redovnika nima vzroka v dejstvu, da je duhovnik ali redovnik, ampak v dejstvu, da ni dovolj duhovnik ali redovnik. Nikdo mu ne očita, da veruje v Kri-

⁸ Do 14. aprila 1931.

⁹ Verske šole posameznih samostanskih redov.

¹⁰ Prim. op. VI: 25.

stusa, ampak to, da Kristusa ne posnema.«* |J. M. Semprun, o. m., str. 294.| Le majhen krog duhovnikov in svetnih izobražencev se je že pred dvajsetimi leti zbral v »skupino krščanskih demokratov«, toda njihovi veliki delavci Arboleya, Amor¹¹ in Gafó niso zmogli nadčloveškega dela. Niso mogli izpolniti besed, ki jih je že pred sto leti dejal znameniti Španec Balmes:¹² »To, kar tvori nespremenljivo celoto Cerkve, je zmožnost, da se s čudovito modrostjo prilagaja različnim dobam in okoliščinam.«* |Balmes, Sociedad, II, str. 81.|

Marsikak račun je prekrizala v i š j a d u h o v š č i n a . »Škofje so do danes bili ljudje, ki so se preveč navezali na časne zadeve, na visoke osebnosti, na svet plemstva in visokega meščanstva, ki obkroža vrhove oblasti in družbe. Škofje so premalo obiskovali ljudstvo, preveč pa odličnike. Kadar niso poročali mladih parov iz aristokratskih družin, ali pa prebivali v njihovih plemiških dvorcih, so se zatekali v svoje ogromne, samotne in temne palače z dolgimi in tihimi galerijami, slovesnimi saloni in ogromnimi mračnimi stanovanji ... Ljudje, ki jih je izbral sistem in ki so se navadili na zvezo z njim ter živeli čudaško, odljudno življenje, so v trenutku tragičnega preloma med razvnetim in od svete jeze razdivjanim ljudstvom na eni ter med surovo silo na drugi strani stopili pač na to drugo stran.«* |J. M. Semprun, o. m., str. 308.| To se je zgodilo skoraj avtomatično. Zmagal je družabni, ne pa krščanski čut. Španska Cerkev je stopila na stran konservativnih sil, ideologov reda, sile nacionalizma, ker je na drugi strani videla nered, drznost, nespodobnost in pohujšanje. Ob tako nizkem pojmovanju naloge je seveda izbruh ljudskega sovraštva proti duhovnikom bil žal neizbežen.

II

Ko je 14. aprila 1931 bila oklicana španska republika in je postal Alcala Zamorra¹³ njen prvi predsednik, je bila dana prva možnost, da se položaj na iberškem polotoku pravično uredi. Toda republikanske vlade so bile več ali manj meščanske, nazorski boji so se jim zdeli važnejši od gospodarskega dela. Sovražnost med visokim klerom in vlado se je takoj pokazala. Kardinal

---

¹¹ *Raubel Angel Amor* (1897–1931): teolog, filozof, filolog.

¹² *Jaime Luciano Balmes* (1810–1848): španski filozof, sociolog, politik. Ločeval je vero od politike.

¹³ *Ricuto Alcala Zamora* (1866–1949, Buenos Aires): španski politik, 1931 predsednik Republike.

Segura¹⁴ je napisal pastirsko pismo proti republiki, prejšnji škof v Vitoriji pa se je javno udeležil zarote proti njej. In ko je 10. avgusta istega leta izbruhnili prvi vojaški upor proti republiki, ki ga je vodil general Sanjurjo,¹⁵ je duhovščina na veliko pomagala pri njegovem vodstvu in izvršitvi. Republika prvih let je sicer storila nekaj dalekosežnih stvari, izvedla je ločitev Cerkve od države, uveljavila razporoko in razpustila jezuitski red, ni pa energično rešila gospodarskih in socialnih vprašanj, marveč zašla v neizbežno stisko kompromisov. Taka republika, ki je generalu Sanjurju pustila vse njegove časti in ki je vojvoda Alba v njej lahko obdržal vsa svoja posestva (skoraj tretjino Španije), se seveda ni mogla dotakniti kapitalizma. Ko pa je prišlo do tega, da bi republika ostvarila resnično socialno in gospodarsko demokracijo, se je spet pojavila konservativna reakcija in pri novembrskih volitvah 1. 1933 dala iz sebe Gila Roblesa,¹⁶ ki je kakor Degrelle¹⁷ nekaj časa vzbujal občudovanje katolikov po vsem svetu. Robles je veljal za resničnega zastopnika katoličanov, njegova politika je bila udarna, v družabnih vprašanjih pa zelo nejasna. »Pred delavci so razvijali preproste fraze najbolj slepega antimarksizma. Nič konstruktivnega. Mnogi kristjani so rajši obsojali kakor reševali ljudi, ki so padli v moralno revščino (ki je še hujša od materialne). Revščina se jim je sploh zdela sad greha in nereda, ki ga Bog pošilja grešnikom. 'Mi smo protirevolucija,' so govorili ter se zanašali na silo, ker niso vedeli, kaj je krščanska dolžnost. Vso svojo dejavnost so razumeli egoistično.«* |A. M. V., La Vie Intellectuelle, 10. VI. 1936, str. 228.| Pod takimi desničarskimi vladami si je levica zelo opomogla in začela napredovati enotno, po določenem načrtu. In ko je desnica začela brez strahu rušiti še ono malo delo dveh republikanskih let, ko so začeli jemati zemljo republikancem in socialističnim kolonom in izročali armadna vodstva zloglasnim monarhistom, je prišlo do upora v oktobru leta 1934, ki ga je desničarska vlada zadušila.

Tedaj se je začelo novo organiziranje ljudstva. Mnoge stranke so se odrekle svojemu programu in se združile v tako zvano Ljudsko fronto, ki je pri zadnjih volitvah 16. februarja 1936 odnesla večino. Levica je dobila okrog

¹⁴ *Pedro Segura y Saenz* (1880–1957): kardinal, nadškof v Toledu, 1928–31 primas Španije. Leta 1931 je bil izgnan v Rim.

¹⁵ *José Sanjurjo* (1872–1936): leta 1933 se je pridružil generalski hunti generala Franca.

¹⁶ Prim. op. VIII: 13.

¹⁷ *Leon Degrelle* (1906–1994): belgijski politik, pristaš sporazuma z nacistično Nemčijo, med II. svetovno vojno na strani kolaboracije. Emigriral je v Španijo, v odsotnosti je bil obsojen na smrt. Dela, ki jih je napisal v emigraciji, domnevno v Argentini, so bila v Belgiji prepovedana.

tristo, desnica okrog dvesto poslancev. Republiko je prevzel Manuel Azana,¹⁸ ki je bil dotlej zaprt na vojni ladji. Vladno večino oziroma Ljudsko fronto tvorijo levi in desni republikanci (pripadata jim španski in katalonski predsednik), levi in desni socialisti, komunisti in anarhisti.¹⁹ Pravo ogrodje pa tvorita dva sindikata, socialistični in anarhistični. Komunistov je najmanj, od 475 poslancev jih imajo 15.

Od teh volitev dalje je Španija naravnost drvela v prepad. Nasprotja so se divje zaostri. Levica, gnana od množic, je začela razvijati socialno revolucijo, desnica pa je skokoma napredovala v fašizem. Vsi meseci po volitvah stoje v znamenju antifašizma oziroma fašizma. Gil Robles ni mogel več naprej kot vodja desničarske koalicije, zamenjal ga je Calvo Sotelo,²⁰ izrazit in bojeviti monarhist. Sotelo je postal središče španskega fašizma, okrog njega so se začeli zbirati monarhisti, latifundijci, kapitalisti in mladi konservativni ideologi, kakor falangisti,²¹ ki jim načeljuje mladi Primo de Rivera,²² ter na novo prebujeni karlisti.²³ Sotelo je začel v državnem zboru in v tisku javno klicati na prevrat, začelo se je dnevno obračunavanje in pobijanje nasprotnikov: en dan so ubili fašista, drug dan antifašista. Ko so Azano pozivali, naj vzame vladno energično v roke in se okliče za diktatorja, jih je vse skupaj prehitel čas, lepega dne so v odgovor na umor socialističnega častnika ubili Calva Sotela. S tem so zadeli v živo, kajti nekaj dni pred svojo smrtjo je bil Sotelo tajno izbran za vodjo fašističnega upora, ki je zdaj s tem večjo silo izbruhnil na dan. Upor se je začel 18. julija 1936 v španskem Maroku, in sicer pod vodstvom generala Franca; 19. julija so se uprle vse španske garnizije, razen valenške, ki se je zmotila v datumu in zato bila že dan prej raz-

---

¹⁸ *Manuel Azaña y Díaz* (1880–1940): državnik in pisatelj, član republikanskega komiteja, predsednik republike (1930), po zmagi generala Franca je leta 1939 emigriral v Francijo.

¹⁹ Pristaši anarhizma, gibanja, ki ne priznava avtoritet, pravnega reda in družbene ureditve.

²⁰ *José Calvo Sotelo* (1893–1936): pravnik, politik, finančni minister. Ob razglasitvi republike je zbežal na Portugalsko, nato v Francijo, ob amnestiji leta 1934 se je vrnil v Španijo, pridružil se je politiki Gila Roblesa.

²¹ Člani organizacije Falanga Espaniola Traditionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional – Sindicalista. Leta 1934 sta jo ustanovila Primo de Rivera (prim. op. 22) in Saeur de Herredia. Leta 1936 je bila prepovedana. Po Francovi zmagi je postala edina politična organizacija v Španiji.

²² *José Primo de Rivera* (1903–1936): pravnik, politik, vodja fašističnega gibanja. Ustrelili so ga republikanci.

²³ Privrženci Don Carlosa (1545–1568) in njegovih kraljevskih naslednikov.

orožena; istega dne zvečer je bila vlada gospodar položaja v Madridu in Barceloni, 21. julija so bili očiščeni upornikov vsa Katalonija, širok pas okrog Madrida, Asturija in baskiške pokrajine, ki so se postavile na vladno stran. Pri nadaljnjem napredovanju je vlada zadela na premoč in se umikala vse do Madrida, kjer že dolgo junaško kljubuje. Borba se vedno bolj zavlaučuje, oba tabora se tehnično izpopolnjujeta s pomočjo iz inozemstva, vladi pomaga Rusija, upornikom pa Nemci, ki so poslali okrog 100.000 mož, 300 avionov in izdali že blizu 200 milijonov mark. Italijani pa najbrž še vsega več. Španski narod je smrtno razdeljen, že pol leta traja bratomorna vojna, gode se najblaznejše stvari, uničuje se narodno premoženje, poleg tega pa je izgubilo življenje okrog 250.000 ljudi.

Kdor bo pisal zgodovino o teh strašnih dnevih in se bo otrešel vseh ponostavljanj, bo moral reči, da je resnica o španski vojni razdeljena, kakor so razdeljeni njeni ljudje. Na obeh straneh se godijo krute stvari, obe strani sta krvavi, noben tabor ni izvzet od krivde na mučenju, ubijanju, požigih in ostalih nečloveških dejanjih. To je treba reči zato, ker večina evropskega tiska poroča tako, da nehote vzbuja predstavo o belem ali pravičnem ter o rdečem ali ubijalskem taboru. Če pa je zares potrebno kak tabor posebej ošibati, potem je to fašistični tabor, ki se postavlja za branilca krščanstva, pa pri tem nekrščansko nastopa.

III

Kot kristjani obsojamo levičarsko brezobzirnost, zato moramo grajati tudi desničarsko silovitost. Če kot kristjani nikakor ne moremo odobravati rdečega nasilja, tako in še bolj ne smemo molčati ob belem terorju. Zato je ob španskem slučaju potrebno reči tole:

Upor se je sprožil brez pametnega razloga. Ossorio y Gallardo,²⁴ poslanik v Bruslju, pravi: »Kaj so hoteli uporniki? Osvoboditi Španijo komunistične vlade? To ni res, kajti takrat, ko se je upor začel, je država imela meščansko vlado. Braniti vero? Saj je nikdo ni napadal, vse cerkve so bile odprte in polne vernikov do 18. julija. Budno varovati čistost dogem? To prav tako ni res, saj igrajo Mavri prvo vlogo v armadi ... Okrepiti narodne vrednote? To spet ni resnica, saj je toliko najemnikov med vojaki.«* |Don Angelo Ossorio y Gallardo v bukareškem dnevniku *Le Moment*, 23. decembra 1936.]

---

²⁴ *Don Angelo Ossorio y Gallardo*: pravnik, politik, španski poslanik v Bruslju. Prvi podpisnik razglasa leta 1936, namenjenega katoličanom vsega sveta. Objavljen je v Kocbekovem besedilu.

Upor armade oziroma generalov je ilegalen, protizakonit. Niti general Franco, niti general Mola²⁵ ali general de Llano niso kot tako zvani katoliki pomislili na to, da niso bili izpolnjeni tisti pogoji, ki jih katoliška teologija zahteva za opravičenost oboroženega upora. Pogoje sta jim marveč narekovala družabna užaljenost in strankarska strast. »Ravno kot katolike moramo grajati tiste svoje sovornike, ki so začeli z nasiljem, z nasladnim mučenjem ter z izvrševanjem poganskega načela: zob za zob.«* | A. M. V., Double refus, Esprit 1936, november, str. 324. | Revolta generalov je upor republiki zapriseženih ljudi proti zakoniti republikanski vladi, ki si jo je Španija svobodno izvolila. Zanimivo je, da se konservativni katoliki s krvavo silo upirajo zakoniti vladi, ne dopuščajo pa neprimerno bolj opravičene družabne revolucije.

Generali in vsi tisti, ki upor vodijo ter ga tvorno in duhovno podpirajo, so po veliki večini fašisti. Že v uvodu smo orisali miselnost fašizma. To je reakcija kapitalizma na političnem, socialnem in gospodarskem polju, ki zamenjuje liberalni kapitalizem z državnim, ki pa nobenih problemov ne reši v dokončnem smislu, ampak jih nerešene vključuje v državni totalitarizem, kjer n. pr. delavsko vprašanje polaga v korporacijske organizacije,²⁶ in ki skuša državljane zajeti v tehnično spretno ustvarjene mistike sile in avtoritete. Ta nauk in metoda sta za katolike popolnoma nesprejemljiva, saj pomenita rafiniran, prikrit materializem, zanikanje osebnosti in njene svobode, predvsem pa zaslužnjevanje Cerkve pošastni državi. In vendar voditelji upora jasno izpovedujejo svoj fašizem. General Mola je izjavil: »Ko bo zmaga naša, bomo ustvarili močno oboroženo Španijo, ki se bo postavila ob stran ostalih velesil. Jasno je, da bomo sodelovali le s tistimi narodi, ki jim vladajo tako zdrave sile, kakor so naše. Mi hočemo ustvariti veliko vojaško diktaturo.«* | Intervju, Intransigent, 29. julija 1936. | General Queipo de Llano je dejal še bolj odkrito: »Španija bo imela prijateljske zveze z Nemčijo, Italijo in Portugalsko, to se pravi z državami, ki podpirajo našo borbo in ki bomo posnemali njihove korporacijske ustanove.«* | Intervju, L'Oeuvre, 28. septembra 1936. | Unamuno²⁷ je nekaj dni pred smrtjo kričal: »To niti fašizem ni, to, kar pri nas pripravljajo, je karikatura hitlerizma.«

---

²⁵ *Vidal Emilio Mola* (1887–1937). Umrli v letalski nesreči.

²⁶ Korporacijske ali stanovske organizacije so bile prvotno v katoliških krogih zamišljene kot alternativna možnost za rešitev socialnih vprašanj v skladu s krščansko socialno etiko, ki je nasprotovala reševanju socialnih vprašanj z revolucijo.

²⁷ *Miguel de Unamuno y Jugo* (1864–1936): pisatelj, filozof. Nasprotnik režima Prima de Rivere (prim. op. 22), leta 1924 je bil pregnan na Kanarske otoke. Po

Za glavni vzrok svojega oboroženega odpora navajajo fašisti vedno večjo boljševizacijo španskega prebivalstva in usmerjajo svojo borbo proti marksizmu in komunizmu. Kristjan res ne more izpovedovati komunizma, niti ga kakorkoli priznavati, toda po pričevanju mnogih treznih španskih katolikov komunistične Španije sploh nikjer ni bilo. Komunizem služi španskim fašistom le za pretvezo, da lahko nastopajo zoper delavski razred. Preudaren duhovnik piše: »Popolnoma resnično je, da v tistem trenutku, ko je izbruhnil upor, ni bilo nobene nevarnosti, da bi se komunizem presadil v Španijo, res je pa tudi, da bo ravno ta vojna, ki je ni začel, komunizmu lahko dala priliko, da se bo vkoreninil v Španiji.«* |G. R., *Reflexions d'un prêtre catholique*, *Esprit* 1937, januar, str. 610. | Še bolj odpira oči izjava vseučiliškega profesorja, katolika Sempruna:²⁸ »Tvegam sicer to, da pohujšam nekatere verne brave, tiste, ki so čisto preplašeni od rdečih zločinov, vendar si drznem reči, da je eden od vzrokov, ki najbolj škodijo zmagi in trdnosti Ljudske fronte, malostevilnost in majhen vpliv komunistične stranke.«* |J. M. Semprun, o. m., str. 309. | V Ljudski fronti namreč prevladujejo anarhistični sindikati, ki imajo tudi največ ljudi za seboj. Njihov nauk in metoda sta najbolj somerna španskemu revolucionarnemu značaju. V sebi združujeta tradicije heroičnega anarhizma, ki ima začetek v Bakuninu,²⁹ in dobro razvito organizacijo. V španskem anarhizmu je sicer za čudo mnogo personalnih sil in antietatističnih stremeljenj. »V glavnem pa je v njem opaziti dva tipa: idealiste, ki sanjajo o popolni družbi, ki bi v njej človek dosegel angelsko stopnjo in živel v zemeljskem raj, potem ko bi čudežno izginilo vsako nasilje – in nasilne mistike, poklicne teroriste, ki jim je geslo: živio dinamit!«* |A. M. V., o. m., str. 327. |

IV

Nikdo ne more tajiti težkih dejanj, ki so se od začetka republike do danes, posebno pa zdaj v državljanski vojni dogodila nad katoliško Cerkvijo in njenimi verniki. Gotovo je, da je zgorelo mnogo cerkva in da je bilo ubitih mnogo duhovnikov. Vse to je treba ostro obsoditi, obenem pa prodreti v njih dogajanja. Prave in glavne vzroke za to, da so se taka dejanja mogla zgoditi, smo že zgoraj navedli. Preden pokažemo tudi na okoliščine, ki so bile povod

---

amnestiji je odšel v prostovoljno izgnanstvo v Pariz. Leta 1931 je spet zasedel stolico za zgodovino španskega jezika in bil do smrti rektor univerze v Salamanci.

²⁸ *José Maria Semprun*: profesor in guverner v Toledu. Podpisnik razglasa leta 1936.

²⁹ *Mihail Bakunin* (1814–1876): ruski revolucionar in anarhist. Prim. op. 19.

požigom in umorom, je treba še jasneje povedati, da je značaj španskega človeka silovit. Španec je sicer miroljuben, bolj miroljuben, kakor bi si mislili, če ga pa kaj razdraži, z nenavadnim izrazom prekorači resnični obseg svojega čustva. Pri Špancih je zunanji izraz v nenavadni neskladnosti z njegovimi strastmi, občutki in idejami. Ko Unamuno premišljuje o državljanski vojni, ki jo vedno manj razume, pravi: »Naše ljudstvo je ohranilo afriško kri v svojih žilah, od tam so se ohranili v njej krvoločni nagoni in nagnjenost v neznano skrivnostnost, ki se ji zaman približuje.«* |Unamuno dopisniku Vers l'avenir, citira Esprit 1937, januar, str. 622.| Četudi je množica požigala cerkve iz zgoraj omenjenih vzrokov in iz povodov, ki jih bomo še spodaj navedli, in četudi je ljudstvo morilo duhovnike iz prekomernega osebnega sovraštva, je treba reči, da se vsa ta dejanja niso porajala po kakem zverinskem načrtu, ampak so nastajala posamično. Profesor Semprun je mnenja: »Četudi so ti dogodki številni, so vendar brez medsebojne zveze, izvršile so jih skupine besnih ljudi brez zavednosti, ki kvarijo ljudske organizacije. To so izredno težka dejanja, ki pa so brez korenin in brez bodočnosti. Četudi s policijskega stališča tako ali drugače presojam slabost ali moč avtoritete v zatiranju takih izgredov, moramo z moralnega in političnega stališča priznati, da vlada, oblasti in vodje Ljudske fronte javno obsojajo vse te strahote in jasno izjavljajo svojo voljo po njihovem koncu.«* |J. M. Semprun, o. m., str. 298.| Vandalizmi posameznih ljudi in skupin so torej prej izraz nezadržane nezadovoljnosti, kakor politično povelje od zgoraj. Na podoben način je špansko ljudstvo že mnogokrat presenečalo, treba se le spomniti mnogih anarhističnih zločinov proti koncu stoletja, na primer strašnih dni l. 1909 v Barceloni,³⁰ štrajka v Andaluziji l. 1919 in krvavih bojov po vsej Kataloniji vse do danes. Španec je vedno neposredno reševal svoje probleme. To mu je bilo v začetku državljanske vojne tem lažje, ker je obenem z armado skoraj vsa policija stopila na Francovo stran in je na hitro roko organizirana milica komaj zmagovala sovražnika, kaj šele da bi mogla zadržati svoje ljudstvo. Predvsem pa moramo priznati, da mnoga brezbožna dejanja nad predmeti in osebami v veliki večini ne izvirajo iz sovraštva do vere, marveč iz sovraštva do njenih predstavnikov. Če pa se tuintam kažejo tudi znaki ateistične demonije, potem ne smemo pozabiti, da pomenijo zadnje dejanje odpadanja množic, ki Pij XI. dobro ve, zakaj ga imenuje »veliko pohujšanje dvajsetega stoletja«.

Zato je odločilen odgovor na vprašanje: Kaj so predstavniki Cerkve storili v trenutku, ko so se generali obrnili proti vladi delovnega ljudstva? Odgovor

---

³⁰ Vstaja anarhistov, v kateri je pogorelo veliko cerkva in samostanov.

je povsem jasen in usoden: Stopili so na stran generalov, fevdalcev in desničarskih ideologov. Duhovščina je od vsega začetka vedela za upor in ga pomagala pripravljati. Ko je izbruhnil, je vernike javno pozivala, naj se ga udeleže, in se ga nazadnje sama dejanski, to je z orožjem udeležila. Naj sledijo pričevanja katolikov samih. Holandski pisatelj in zgodovinar dr. Brouwer je bil na raziskovanjih v južni Španiji, ko je izbruhnila državljanska vojna. Zatekel se je v Burgos, mnenja, da bo prišel med ljudi reda in pravice. Prva razočaranja je doživel kot katolik: »Cerkev oziroma njeni predstavniki so popolnoma na strani upornikov. To je nekaj, česar ne more razumeti noben iskren katoličan, ki se zaveda postav svoje vere. Zamislite si, kaj se pravi, postaviti se proti ljudstvu, proti ubogim, in to v korist tistih, ki se proti lastni domovini poslužujejo arabskih hord, tistih, ki na vso moč hvalijo barbarsko poganstvo hitlerizma in obožujejo državo, s čimer kršijo božjo suverenost, kakor to priča prava pravcata herezija italijanskega fašizma. Sam sem slišal madridskega škofa, kako je nagovoril vernike po svoji slovesni maši in jih vzpodbujal, naj bi se z orožjem uprli vladi. Videl sem, kako so krščevali tanke, kakor da verski obred in Kristusovo ime lahko kar tako združujemo z moralnimi napravami. Predrzo so jim dajali imena Karmelske Device³¹ in ne vem več kakšnih Madon ... To bi bilo smešno, ko bi ne pomenilo bogoskrunstva. Nazadnje so številni cerkveni dostojanstveniki sami zagrabili za orožje in oznanjujejo ugonobitev nasprotnika ...«* |Intervju z dr. Brouwerom, poroča Filipe Lopez Montera v tedniku Vendredi 15. januarja 1937.|

V mnogih primerih je dokazano, da so razen v baskiški zemlji vsa verska središča bila uporniška gnezda; po cerkvah so si pripravili varna zavetišča in skladišča, kamor so pred uporom spravljali zaklade in orožje; mnoge samostane so opremili tako dobro, da so se v usodni noči avtomatično spremenili v trdnjave. Semprun dokazuje: »Iz uradnega, neposrednega in verodostojnega vira vem, da je znana samostanska družina, ki je štela štiri in dvajset ljudi, imela celo uradne dokumente, da se je z njihovo pomočjo lahko takoj spremenila v štiri in dvajset mož civilne garde.«* |J. M. Semprun, o. m., str. 296.| Bivši prosvetni minister Marcelino Domingo je izjavil kratko: »Vlada ugotavlja, da so se skoraj vse cerkve spremenile v močne trdnjave, da so skoraj vse zakristije postale skladišča orožja in da so škofje, duhovniki in seminaristi po večini postali uporniki.«* |L'Oeuvre, 30 septembra 1936.| Španski pisatelj José Bergamin (imenujejo ga španskega Maritaina), ki je v Madridu ustanovil komisijo za varstvo oseb in umetnin, je izjavil, da so se v Barceloni prve salve oglasile iz samostanov in da so vse sežgane cerkve bile zasede

³¹ Señora del Monte Carmel (Cordoba).

duhovnikov, ki so streljali iz njih in iz zvonikov.* |E. Mounier, *Esprit* 1936, oktober, str. 3.| Poslanik Gallardo pravi, da »so takoj v začetku cerkve spremenili v trdnjave, ki so iz njih streljali s puškami in strojnicami. Streljali so v množico, pobijali nedolžne samo zato, ker so ti bili republikanci in socialisti.«* |Don Angelo Ossario y Gallardo, *ibid.*| Dopisnik angleškega katoliškega tednika »*Tablet*« piše: »Duhovniki so v kratkih sutanah in s puško na rami peljali svojo čredo v boj.«* |*Tablet*, 19. septembra 1936.| Tudi profesor Semprun pravi: »Zdi se, da stvar z dejansko borečimi se duhovniki ni tako redka. Mlad prijatelj J. R. A., ki se je iz mesta Lesaca (v Navarri), 15 km od Iruna, rešil v Francijo, mi je pripovedoval, da je 21. julija v imenovanem mestu videl tri duhovnike (in mi povedal njihova imena), ki so javno nosili uporniško orožje. Isti mladi mož je proti koncu avgusta videl v San Sebastianu mladega duhovnika, ki so ga vladne čete ujele in ustrelile, ker je bil častnik uporniške vojske. Tako je v baskiški zemlji zelo znan neki don Monico, duhovnik, ki poveljuje četam v zoni Villafranca (Guipuzcoa).«* |J. M. Semprun, o. m., str. 296.|

Katolik A. M. V. poroča še o drugi strani fašističnega verskega skrunjenja: »Svojo ogorčenost pa moram izraziti (tudi) nad dejstvom, da so morali priti divji maurski vojaki, zvesti Mohamedovi verniki, z znakom Srca Jezusovega na prsih, da koljejo Špance v narodnem in katoliškem imenu. Toda stvar je še težja. Vojaki vzklikajo: 'Živel Kristus kralj!', ko prehajajo v napad na bajonete. Vzklik, ki naj bi bil klic miru in ljubezni, izrabljajo v bojni in sovražni krik ... Na prvi strani 'katoliškega' dnevnika v Navarri je fotografija, ki predstavlja mlade fašistične vojake na kolenih, kako se obhajajo. Ta pobožna podoba nosi pošasten naslov 'V polni bojeviti razjarjenosti (en plena furia bellica) sprejemajo Gospodovo Telo!'«* |A. M. V., o. m., str. 329.| Dokument baskiških katoličanov poudarja, da so v uporniški armadi vojaški duhovniki opasani z revolverjem, ki ga niti med mašnim opravilom ne odložijo.* |*Les prêtres basques persécutés par les militaires*, *Esprit* 1937, januar, str. 613.|

V

Mnogi časnikarji in njihova poročila potrjujejo vesti, da tudi v uporniški armadi vladata silovitost in ošabna drznost, ki se stopnjujeta do nenaravne slepote. V vsem taboru divja patološka psihoza in dokazuje Unamunove besede, naslovljene na desničarje: »Mi imamo strašno število duševnih degenerancev. Edino oni so odgovorni za vse pretiranosti. Saj ne vedo, kaj je to junaštvo. Mislijo, da je v prepevanju in pobijanju.«* |Unamuno, *ibid.*| Še

najbolj pa to dokazujejo besede generalov samih. Queipo de Llano³² je govoril v sevilljskem radiu: »Za slehernega ubitega nacionalista bom dal ubiti deset marksistov. In če jih ne bo dovolj, jih bom dal izkopati in v mrtve streljati.« General Mola je dejal dopisniku Havasa:³³ »Zmagal bom, pa če polovica Španije pogine.« Da so te besede premišljene, priča de Llanovo začetno povelje 18. julija: »Ta vojna je vojna na smrt. S sovražnikom se moramo boriti, dokler ga ne iztrebimo. In kdor še ni prišel do tega prepričanja, nikakor ne služi sveti španski stvari.« Zgoraj omenjeni dr. Brouwer izpoveduje: »... Tako so mi na primer vsi vojaški poveljniki, falangisti in večkrat celo duhovniki ter škofje popolnoma mirno zatrjevali, da je za ustrelitev dovolj že sum ali nedoločna ovadba. Vem, da je v prvih tednih upora bilo v Valladolidu ubitih tri tisoč ljudi. V Saragossi preko štiri tisoč. V Burgosu ustrelitve sploh niso prenehale in večkrat so na najokrutnejši način ubijali ljudi, ki so bili pristaši delavskih organizacij ali republikanskih strank. Razen tega so po vseh mestih sežigali knjige in cele knjižnice, včasih celo z velikim pompom ...«* |Dr. Brouwer, o. m.]

Če so neodgovorne množice zažigale cerkve, potem odgovorna in redna vojska bombardira nezavarovana mesta, ruši šole, bolnišnice, tovarne in katedrale. Če so se prej dogajali napadi na posamezne osebe, potem se zdaj vršijo pokolji žena in otrok. Profesor Semprun govori za Navarro: »Pred kratkim mi je baskiški poslanec, doma iz Navarre, na moje posebno vprašanje zatrjeval, da osebno pozna nad sto ljudi, ki so jih uporniki ustrelili v Navarri, in to edino zaradi levičarskega mišljenja. Večina ljudi so bili ugledni možje, odvetniki, zdravniki itd., nekateri so imeli celo visoke upravne službe.«* |J. M. Semprun, o. m., str. 314.| Po pričevanju drugih ljudi, ki so se rešili iz Navarre, dosega število od upornikov ubitih ljudi samo v tej mali pokrajini mnogo tisočev. V San Sebastianu, v Logranu in v Burgosu, kakor tudi v mnogih drugih mestih, kjer razsajajo uporniki, streljajo ljudi edino zaradi protifašističnega mišljenja, druge pa drže po ječah. V Burgosu je zaprtih 2400 ljudi, v Logranu 1000. Neki baskiški minister ima enajst članov svoje rodbine v ječi, med njimi svojo priletno mater in šestnajstletno edino hčerko. Nacionalistična smrt kosi nedolžno prebivalstvo na veliko. Pri bombardiranju mesta Bilbao je bilo razmesarjenih nad sto ljudi, izpod razvalin neke hiše so potegnili očeta, mater in pet otrok.

³² Pravilno: *Quirino de Llano Gonzales* (1875–1951): Francov general, guverner Andaluzije.

³³ Agence Havas: protinemško usmerjena francoska časopisna agencija. Ustanovil jo je leta 1835 Charles Havas (1785–1858).

Dopisnik pariškega »La Croix«* |La Croix, 1931, v januarju; citira Esprit 1937, februar, str. 855.]³⁴ s studom poroča: »Kaj pa nacionalisti store z ujetniki? Povsod sem jih iskal in stikal za njimi. V nobeni ječi, v nobenem koncentracijskem taboru nisem našel sledov za njimi. Ko sem vprašal, so mi odgovorili; da jih vse pomorijo. To so mi vojaki govorili na svoja lastna usta.« Zatem navaja posamezne primere in zastavlja novo vprašanje: »Kaj pa z ranjenci? Kje imate ranjence sovražnega tabora?« »Nimamo niti enega sovražnikovega ranjenca,« so mi odgovarjali ter se čudili mojemu vprašanju. »Zdravila so redka in draga. Kaj mislite, da jih bomo brez koristi tratili zanje? Potrebujemo jih za svoje. In ker jih je nazadnje itak treba pobiti, se jih ne spleča zdraviti, to je krajša pot. Takrat sem čutil, da mi zastaja sapa. Zares, prehodil sem bolnišnice in nikjer nisem našel sovražnikovih ranjencev. Kje so usmiljenje in krščanska čustva?« Proti koncu poročila ugotavlja: »Rekli so, da je državljanska vojna v Španiji izbruhnila zaradi brambe krščanske kulture. Pod težo strašnih dogodkov, ki so se odigrali na fronti ali v ozadju, pa sem se ustavil in zamislil v te dve besedi: kultura, krščanska kultura. In sem začel dvomiti.«

Posebno poglavje fašističnega krščanstva predstavlja silovito preganjanje baskiških katolikov in duhovnikov, ki so kot narodna celota stopili na vladno stran. Zakaj so to storili, je 13. oktobra 1936 povedal v Madridu eden njihovih katoliških vodij, minister Irujo. »Kot Bask vam povem, da Baski navdušeno sodelujemo pri zmagi demokracije, ki je naš stari cilj in bodoče težnje. Dokler obstaja eno samo ljudstvo, ena stranka ali en sam mož v republiki, ki se bori za demokracijo, bo z njim moč naših rok, ki se ne more pridružiti tistim, ki ubijajo ranjene in nemočne: z ljubeznijo in globokim ganotjem bomo sprejeli vse delo, ki ga prinaša revolucija, da bomo iz naše dežele naredili boljše pribežališče človeštva.« Baskiški narod je med najstarejšimi v Evropi, njegova vera je vzorna in njegovi duhovniki so v nasprotju s španskimi tesno povezani s svojim ljudstvom. Zato jih je doletela usoda, ki je zadela njihovo ljudstvo. Uporniki so dali zapreti sto petdeset, ubiti pa nad trideset duhovnikov. Revija Esprit* |Esprit 1937, januar, str. 612.] je dokumentarčno priobčila življenje in smrt trinajstih med njimi. Vojaki so zaprli tudi dva škofa, iz Vitorije in Pampelune, ker nista hotela maševati za fašistične čete. Škof iz Vitorije, msgr. Mugica, je po nalogu generalov moral celo

---

³⁴ La Croix (Križ), francoski katoliški dnevnik. Ustanovljen je bil leta 1880 kot mesečna revija, namenjena zagovoru verskih načel v intelektualnih krogih. Kmalu se je spremenila v enako usmerjen dnevnik, ki je postal eden od stebrov katoliškega tiska v Franciji, saj izhaja v visoki nakladi.

zapustiti svojo škofijo, odkoder se je napotil v Rim, kjer se še sedaj nahaja. Škofijskemu listu v Vitoriji so prepovedali natisniti imena ustreljenih duhovnikov, škofiji pa vsilili svojega generalnega vikarja, ki so mu predložili popis nevarnih duhovnikov, svoja dušnopastirska navodila in predpisano snov za pridige. Obenem so prepovedali baskiški jezik.

Zanimivo je, da ves katoliški tisk vztrajno molči o grozodejstvih nad Baski, četudi je število ubitih baskiških duhovnikov večje od števila ubitih duhovnikov v Mehiki in četudi je baskiški katolicizem v nasprotju z mehiškim brez slehernega madeža.

VI

Ob junaštvu baskiških duhovnikov, ki stojijo sredi svojega ljudstva, pa ne smemo pozabiti tudi na one duhovnike po Kataloniji in Španiji, ki so se pridružili republikanski vladi zato, da bi z ljubeznijo in zvestobo rešili tisto, kar se z mečem ne da, namreč duhovni ugled katolištva. Don Enrico Moreno, profesor v Oxfordu, govori v njihovem imenu: »Prepričan sem, da bo vztrajno in mirno delo katoliške manjšine, ki sodeluje z republikansko vlado, več prineslo k slavi božji in koristi Cerkve, kakor trenutna in zgolj politična zmaga duhovništva, ki je obsojeno, da živi med ljudstvom, ki ga sovraži in zavrača.«* |Daily Telegraph, 21. septembra 1936. | Eden teh ljudskih duhovnikov, Leocardio Lobo,³⁵ vikar pri San Ginèsu v Madridu, je 30. sept. 1936 govoril v radiu: »Katoličan in Španec sem. Imam redne zveze s sveto Stolico in s svojim škofom. Moj evangelij je usmiljenje do pastirjev, ribičev, cestinarjev, prešestnic in samarijank: čudeži mojega evangelija so kruh, ki ga je Jezus Kristus pomnožil in razdelil med lačne, zdravje za tiste, ki trpe, luč slepim in življenje mrtvim. Ali mi res hočete dopovedati, da je ljudstvo neverno, da je zašlo med pogane, da je tolpa, drhal, marksistična sodrga? Ne kolnem, evangelij mi zavezuje jezik, ljudstvo ni sodrga, tolpa in drhal.«

Poleg ljudskih duhovnikov stoje katoliški izobraženci. Že večkrat omenjeni profesor Semprun se pretresljivo izpoveduje: »Kar se mene tiče, mislim, da vam (tudi) lahko povem, kaj sem izbral in zakaj. Naj vam takoj jasno in določno povem: izbral sem ljudstvo ... Ponižano, pozabljeno, obubožano, zapuščeno ljudstvo. Ljudstvo, ki je najresničnejša žrtev sedanje tragedije, kakor je žrtev vseh zadnjih tragedij v naši zgodovini. Ljudstvo, ki je kruha lačno, predvsem pa žejno pravice, ki se mu globoko pod divjostjo žejnih izbruhov

---

³⁵ *Leocardio Lobo*: vikar pri San Ginesu v Madridu. Podpisnik razglosa leta 1936.

skriva tožnost po ljubezni in razumevanju ... Ljudstvo, žrtev sedanjega trenutka, še enkrat ponavljam, žrtev zatiranja in zapuščenosti, kajti zapustili so ga vsi, ki so veliki in bogati, močni in mogočni, žrtev samega sebe, svojih zmot in strasti, ki jih nikdo noče oplemenititi. Izbral sem ljudstvo zato, ker sem po svojih dolgih skušnjah z vsemi družabnimi in političnimi razredi prišel do zaključka, da močan vrelec, ki še izvira v naši zemlji, teče izključno iz ljudstva ... Nazadnje pristavljam, da sem izbral ljudstvo tudi zato, ker se mi zdi najbolj podobno Kristusovi trpljenjski človečnosti ...«* |J. M. Semprun, o. m., str. 317.| Ti redki posamezniki, ki so dvignili glas proti fašizmu in za ljudstvo, si sicer ne domišljajo, da govore v imenu večine španskih katolikov, zato pa govore v imenu majhnega in najkvalitetnejšega kroga katoliških izobražencev, zbranih okrog revije Cruz y Raya, ki ji stoji na čelu neustrašeni urednik José Bergamin. Ko je govoril 20. sept. 1936 v radiu, je tudi on dejal: »(To je) globoko prepričanje Špancev in vernikov, prepričanje, ki nas danes tako približuje španskemu ljudstvu, da se ne moremo in nečemo ločiti več od njega, z njim hočemo biti eno meso in en duh. Tako razumem svojo neodvisnost kot pisatelj in svobodo kot krščansko katoliški vernik: biti neločljivo zvezan z ljudstvom, ki je za pravico trpelo stoletja in stoletja in se sedaj slavno bori, daje življenje za resnico, svojo svobodo in neodvisnost, ki je tudi naša resnica in naše življenje. Naj vsi razumejo, da je glas ljudstva božji glas. V tem smislu so glavni predstavniki katolikov, ki so ostali s svojim ljudstvom, zbrani v obleganem Madridu, povzdignili svoj glas in na katolike vsega sveta naslovili sledeči proglas:

»V tem trenutku se zdi, da je zelo težko obdržati nadzorstvo pameti nad strastmi. Grozote državljanske vojne, ki je zadivjala nad našo domačo zemljo, so tako velike, da niti najjasnejši in najstvarnejši duh ne more nič proti izbruhom bolečine, žalosti in jeze. Kakšno strahotno odgovornost so si nakopali začetniki tega bratomornega boja, ko so pozabili na zapovedi vesti in zahteve zakona!

Mi kristjani, ki pripadamo različnim družabnim plastem in nas morda ločijo ideološke in politične razlike, smo, združeni z nadčloveško vezjo iste vere v božji dekalog, sklenili, da v vsej skromnosti povzdignemo svoj glas in moško protestiramo proti temu valu krvoločnosti. Sleherni dan nam prinaša nove zločine in temni oblaki vojne se od dne do dne bolj zbirajo in grozijo. Ali je po dvajsetih stoletjih krščanske kulture mogoče, da se tisti ljudje, ki tako hladnokrvno opuščajo svoje največje zapovedi, drznejše imenovati katolike? Četudi se vzdržujemo svojih čustev pred surovostjo državljanske vojne, ki žali najnaravnejše pravice posameznikov in vsega ljudstva, ki ranja najpreprostejše zakone človeškega prava in ne spoštuje niti najmanjše svetu

znane določbe o varovanju civilnega prebivalstva ob času vojne, in četudi se odrekamo vsem tem razmišljanjem ter se postavljamo le na stališče zapovedi krščanske etike, protestiramo z vso silo svojega prepričanja proti ostudnemu načinu neprestanega obstreljevanja našega dragega Madrida, čudovite in iz vseh ran krvaveče prestolnice španske republike.

S polno pravico so dali ponosnemu mestu Oviedu trpki naslov mučeniškega mesta. Kakšno ime naj damo zdaj Madridu, ki ga pustošijo tuje bombe, ki ga oblega kolonialna armada in ki dan za dnevom umira od pokolja žena in otrok? Brez usmiljenja rušijo cerkve in bolnišnice, šole in tovarne in cele mestne okraje, četudi so brez vojaškega značaja, na stotine nedolžnih žrtev je pokopanih pod razvalinami. Nobeno človeško bitje ne more opisati žalostne podobe opustošenja. Srce preneha utripati pred to resničnostjo, ki je tisočkrat groznejša od najhujših sanj.

Pred Bogom in zgodovino dvigamo svoj glas, da izrazimo svoj stud nad zločini, ki se godijo pred očmi vseh sil tega sveta, in verujemo v svojem srcu, da so na naši strani vsi ljudje dobre volje.

Podpisani: Angel Ossorio y Gallardo, odvetnik, bivši minister, sedaj španski poslanik v Bruslju. – Claudio Sanchez Albornoz, profesor in bivši minister. – Leocadio Lobo, vikar pri San Ginèsu v Madridu. – Garcia Gallego, kanonik v Segoviji in profesor. – José Gallegos Rocaful,³⁶ kanonik v Grenadi. – José Maria Semprun, profesor in bivši guverner v Toledu. – José Carner,³⁷ pisatelj. – José Bergamin, pisatelj. – Eugenio Imaz, pisatelj.«* | Esprit 1937, januar, str. 624. |

---

³⁶ Pravilno: Rocafué.

³⁷ Pravilno: Games.

OB PETDESETLETNICI DOMA IN SVETA¹

Kaj bi Fr. Lampe,² »ki je pred petdesetimi leti vsadil skromno mladiko (Doma in sveta) in jo odgojil s svojo srčno krvjo«,³ rekel, če bi bil med nami in bral Kocbekovo »premišljevanje o Španiji«, ki je prav za petdesetletnico zagledalo luč v Domu in Svetu? S takimi članki hoče Dom in Svet ustvariti »nov, prekaljen rod«?⁴ Res, marsikomu se zdi, a ta list ni več njegov (Lampetov). Kaj bi Lampè dejal k stavku: **»Vse herezije in odpadki so bili navadno očita dejanja, duhovno junaštvo prepričanih ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljšo resnico.«**⁵ (Podčrtali mi.) Ali pa: »Fašizem je celo nevarnejši od komunizma ... Evropsko krščanstvo je po večini ujeto v ta družabni tabor« (namreč fašizem). ... Krščanska praksa ne izključuje tesnega sodelovanja Cerkve s fašistično borbenostjo ... Veliko, zelo veliko krivdo ima v tem propadu španska duhovščina, posebno višja ...« **Taka splošna sodba v taki veliki zadevi je kulturni zločin najvišje vrste, če ni do pičice dokazana. D o k a z a n a p a n i .**

Kocbek trdi, da vzroki obračuna niso verski, ampak družabni, da je upor armade protizakonit, da je to delo fašizma, da **»po pričevanju mnogih treznih španskih katolikov komunistične Španije sploh nikjer ni bilo«**, »da je

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Straža v viharju 3, 29. aprila 1937, št. 25, str. 1. Avtor je domnevno Lambert Ehrlich. Prim. op. XV: 11.

² *Frančišek Lampe* (1859–1900): doktor filozofije in teologije; ustanovitelj in prvi urednik revije *Dom in svet* (1888–1900) kot »poučnega lista«. Vzbujal je zanimanje za leposlovje, umetnost, znanost in slovenski jezik ter domoljubje. Vzgojil je več kulturnih delavcev.

³ Citat iz: F. Kobljar, *Petdeset let. Dom in svet 1937–38*, str. 1.

⁴ Citat: glej zgoraj, str. 6.

⁵ Citat iz: E. Kocbek, *Premišljevanje o Španiji. Dom in svet 1937–38*, str. 90, 91, 99. Prim. op. IV: 10.

komunizem služil le za pretvezo španskim fašistom« (podčrtali mi), da so vsa grozodejstva komunistov le posamična »dejanja, ki pa so brez korenin in brez bodočnosti«, »vandalizem posameznih ljudi brez povelja od zgoraj!!« Itd. itd. Te trditve je g. Kocbek kot lahkoverni pesnik nabral iz enostranskih virov⁶ in jih serviral katoliškimi Slovencem kot dognana dejstva.

Leta 1934 v dobi režima Leroux-Gil Robles,⁷ ki se je opiral na skoraj **tričetrtrtinski večinski** izid volitev v njegov prid (in to po glasovih, ne zgolj po mandatih), je marksistična manjšina uprizorila revolto. V Asturiji so že instalirali **sovjete**, ki so se držali 14 dni. Pobili so 4200 ljudi, uničili 850 stavb v vrednosti 40 milijonov pezeta.

V februarju 1936 so se vršile nove parlamentarne volitve, ki so dale »ljudski fronti« 4,350.000, desnici pa 4,570.000 glasov. Zaradi svojevrstnega razdelilnega sistema in zaradi dejstva, da se je spretni komunistični taktiki pod vodstvom Dimitrova⁸ posrečilo združiti vse frakcije marksistične in mazonске levice v **enoten volivni blok**, dočim je desnica bila v volivnem boju **ločena po strankah**, je »ljudska fronta« dobila 270 mandatov, **desnica**, ki je imela **220.000 glasov večine**, pa samo 140 mandatov.

V Moskvi se je sestal 27. februarja 1936 kongres Kominterne,⁹ ki je odobril strateški načrt za končni udar. Kominterneta je poslala v Španijo Brodskya,¹⁰ Neumanna¹¹ in Rosenberga¹² z nalogo, da kot njeni delegati **osebno** vodijo priprave za končni udar. Izbruhnila je epidemija štrajkov, v Kastiliji in Estramaduri so marksisti organizirali kolhoze, do 18. junija porušili 160 cerkva, deloma pa jih uničili 251, po vsej Španiji so organizirali milične trupe, ki naj bi tvorile jedro bodoče revolucionarne rdeče armade.

⁶ Kocbekove opombe k besedilu. Glej prejšnjo op.

⁷ Prim. op. XVI: 16.

⁸ *Georgi Dimitrov* (1882–1949): bolgarski revolucionar, v Moskvi generalni sekretar Kominterne.

⁹ Komunistična internacionala, ustanovljena leta 1919. Iz Moskve je načrtno vodila komunistično delovanje v posameznih državah.

¹⁰ Domnevno *Izak Izailovič Brodskij* (1884–1939): slikar, grafik in karikaturist; eden prvih revolucionarnih umetnikov.

¹¹ Domnevno *Stanislav Kostka Neumann* (1895–1947): češki pesnik in publicist, eden vodilnih funkcionarjev Komunistične partije Češkoslovaške.

¹² Domnevno *Arthur Rosenberg* (1889–1943): nemški zgodovinar, sociolog in politik; član Centralnega komiteja Komunistične partije Nemčije. Leta 1938 je emigriral v New York, kjer je umrl.

G. Kocbek, v Španiji gre za to, ali se bo uresničila prerokba Trockega,¹³ da bo »Španija druga komunistična država v Evropi«, ali pa bo špansko ljudstvo imelo še toliko zdravja in moči v sebi, da bo preprečilo boljše vladavino svoje zemlje in instalacijo sovjetov.

Tako je dejal 22. avgusta 1936 angleški poslanik v Lisboni sir Francis Lindley:

»Državljska vojna, ki se danes odigrava v Španiji, je delo dolgotrajne priprave po agentih Moskve.«

Toda »komunistične Španije sploh nikjer ni bilo«, pravi Kocbek. Toda zdaj je gotovo. Saj vendar radio iz Moskve poslušamo, ki na moč hvali špansko republikansko vlado, saj vidimo, koliko ladij, vojakov, municije, generalov pošilja Rusija v Španijo. Zdaj pa gre res za komunizem; pa še za nekaj hujšega. Poslušajte, g. Kocbek, krik komunista iz španske vasi: »Ko v Španiji ne bo ne cerkve ne šole ne kmetije ne knjižnice, boste videli, da bo vse bolje šlo.«

Obžalujemo, da je Dom in Svet tako onečastil dediščino Fr. Lampeta prav ob 50-letnici; **obžalujemo**, da daje starejša generacija okrog Doma in Sveta nam mladim tako veliko pohujšanje in dezorientacije, **čudimo se**, da Dom in svet **na ta način** ugonablja veliko dediščino Lampeta, torej samega sebe, **pohujšujemo se**, da je uredništvo **zlorabilo** zaupanje odbora Katol. tiskovnega društva,¹⁴ ki vendar na noben način ni moglo odobravati tega članka in ga torej ni moglo poznati.

Nam mladim okrog Straže je g. urednik prof. Koblar stavil najslabše prognoze! Zameril nam je, da smo se rahlo dotaknili Doma in Sveta! Prerokoval nam je, da iz naših vrst nikdar ne bo nič tvornega prišlo.¹⁵ Morebiti? Vsekakor pa je bila naša kritika Doma in Sveta opravičena. Po sedanji poti Doma in Sveta Stražarji gotovo ne bodo hodili.

---

¹³ Lev Davidovič Bronstein (1879–1940, Ciudad Mexico): ruski revolucionar, član Centralnega komiteja in Politbiroja Sovjetske zveze; po Leninovi smrti je bil vodja leve opozicije v komunistični partiji proti Stalinu. Leta 1929 je bil izgnan v Turčijo, nato živel v Parizu. Kot tekmeča za Leninovo nasledstvo ga je v Mehiki ubil Stalinov agent.

¹⁴ Prim. op. IV: 11.

¹⁵ Prim. op. XV: 28.

RAZLIKE V KULTURNO-POLITIČNIH NAZORIH KATOLIČANOV¹

Ni nobena skrivnost, da so sodobni **katoličani** (ne katolicizem!) v svojem **kulturno-političnem** delovanju razdeljeni v skupine, med katerimi so večje ali manjše razlike v gledanju na sodobne razmere v javnem življenju Evrope. Res je, da so razmere tako razrvane, aktualna gibanja tako nejasna in njih nameni dobri in slabi hkrati, da je v tej prelivajoči se zmešnjavi težko hoditi ravno in gotovo pot. To dejstvo bi lahko obstoječe razlike med katoličani, v kolikor tu ni prizadeta čistost vere, nauka in morale, nekoliko upravičevalo. Toda na drugi strani pa stoji močnejše dejstvo, ki označenemu opravičilu jemlje vsako podlago. To je vrsta papežkih okrožnic o domala vseh aktualnih problemih, ki pretresajo naš čas. Imamo jasno papeževo besedo o ureditvi države na krščanskih principih,² o družbenem in ekonomskem redu,³ o vzgoji mladine,⁴ o komunizmu,⁵ o narodnem socializmu⁶ v odnosu do vere⁷ itd. **Vse te okrožnice so tako jasne in določne, da nobenih dvomov ob strani ne puščajo.** Kako je torej mogoče, da vkljub temu med katoličani ni enotne smeri v tako važnih javnih vprašanjih, kot je n. pr. tvorba »ljudske fronte«,⁸ državljanska vojna v Španiji itd.?

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Straža v viharju 3, 13. maja 1937, št. 27, str. 111.

² Okrožnica papeža Leona XIII.: »Immortale Dei« (1885).

³ Okrožnica Leona XIII.: »Rerum novarum« (1891). Prim. op. V: 66.

⁴ Okrožnica Pija XI.: »Divini illius magistri« (1929).

⁵ Okrožnica Pija XI.: »Divini Redemptoris« (1937).

⁶ Okrožnica Pija XI. v nemščini: »Mit brennender Sorge« (1937).

⁷ Prim. op. 5.

⁸ V Franciji »Fronte populaire«, v Španiji »Frente popular español«. Koalicija levičarskih strank: komunistov, socialistov in radikalcev.

Ker samo **splošno** razpravljanje ne daje dovolj jasnega zaključka, si oglejmo danes dvoje predmetov, v odnosu do katerih so razlike med katoličani najbolj vidne.

Ljudska fronta. Problem, ki se postavlja, je: ali je za katoličane možno sodelovanje v okviru Ljudske fronte ali ne? Večina katoličanov je takoj ob rojstvu Ljudske fronte odločno odgovorila z »ne!« Vendar jih je nekaj, ki so še danes mnenja, da sodelovanje ni nemogoče. Zanimiva je v tem pogledu polemika, ki jo je sprožil v Franciji dominikanski tednik »Sept«.⁹ 19. februarja letos je »Sept« objavil kratko izjavo šefa francoskega režima »Ljudske fronte« g. Bluma¹⁰ in ji dodal obširnejši komentar. Mi bi to francosko posebnost pustili teči svojo pot, ako ne bi postala tudi pri nas aktualna s tem, da je misel Blumove izjave, ki se dobesedno glasi »ali bi bilo tako težko iz dveh enciklik, ki jih je Sv. Stolica posvetila socialnim problemom, izvesti zaključke, sorodne onim, ki jih vlada »Ljudske fronte« hoče predstaviti v republikansko zakonitost« – v nejasni zvezi omenil »Slovenec«¹¹ v enem svojih zadnjih uvodnikov in ako ne bi zaključno misel te izjave »jaz (Blum) verujem, da je sodelovanje (katoličanov z vlado »Ljudske fronte«) mogoče« – vzela v zaščito zadnja »Delavska Pravica«.¹² V svojem komentarju k izjavi je »Sept« tako-le tolmačil in branil svoje stališče: »Ne gre torej za ničesar drugega kot za zelo določeni primer sodelovanja kristjanov z zakonito vlado dežele, vlado s socialističnim navdihnjenjem, toda ki trdi, da hoče izvajati **politiko »Ljudske fronte«**, nikakor pa ne toliko socialistične stranke.«

To stališče »Septa« je vzbudilo mnogo hrupa. »Septu« so očitali, da je nasedel marksistični propagandni neiskrenosti, ker je pristal na program »Ljudske fronte«, ki jo vendar sestavljajo združene protikrščanske sile: **radikali**, ki so ob francoski revoluciji zasejali seme laicizma¹³ in do začetka 20. stol. Francijo do temeljev laicizirali, **socialisti in komunisti**, najhujši sovražniki vsega krščanstva. In res, »Sept« se je pričel umikati, a ni imel

---

⁹ Prim. op. VI: 22.

¹⁰ *Léon Blum* (1872–1950): francoski pisatelj, literarni in gledališki kritik, politik; voditelj francoskih socialistov. 1936–37 je bil predsednik vlade Ljudske fronte. Zaradi politike nevmešavanja v špansko državljansko vojno je povzročil prelom s komunisti in razpad koalicije. Med II. svetovno vojno ga je vlada v Vichyju predala Nemcem, ki so ga poslali v koncentracijsko taborišče. Po vojni je vodil programsko komisijo Unesca.

¹¹ Vera in narodno življenje. Slovenec 8. maja 1937, št. 103a, str. 1.

¹² Krščanske predstraže in vojska kristjanov. Delavska pravica 7. maja 1937, št. 19, str. 1.

¹³ Nazor, ki izključuje vero iz celotnega javnega življenja.

poguma, da bi svojo zмотo direktno priznal, čeprav je že dovolj znano, da je »Ljudska fronta« bila izumljena v Moskvi, realizirana pa s paktom med fra-mazonerijo in kominterno.

Sodelovanje z ljudsko fronto, ki je bila ustanovljena z namenom, da pride do končne zmage komunizma, je po jasnih papeževih besedah zelo tvegano. Zato naj tisti, ki vkljub papeževim besedam zagovarjajo drugo mnenje, ne označujejo svojih **kulturno-političnih** nazorov za katoliške in naj si prav nič ne štejejo v pravico častnih nazivov »mlade katoliške generacije« in podobno, s katerimi jih hudomušno naziva liberalni in marksistični tisk.

Španski problem. Kot o »Ljudski fronti« smo tudi v tem svojo besedo že rekli. Je notranja sorodnost med obema. Kajti »legalna španska vlada«, kot jo nazivajo njeni raznovrstni simpatizerji, ni ničesar drugega kot »Ljudska fronta« v Franciji, le s to razliko, da so radikale že pognali in da bodo socialiste tudi kmalu, če ne bo celokupna družčina prej poražena. **O »legalnosti« te vlade priča volilni izid in marksistični teror pred nacionalnim odporom.** In vendar imamo zopet nekaj katoličanov, ki menijo, da je prav, če gledajo drugače kot katoliška večina in drugače kot papež, ki je svoje mnenje o Španiji izrazil v nagovoru na španske begunce in v zadnji okrožnici proti komunizmu,¹⁴ kjer pravi, ko govori o komunizmu kot rušilcu človeške družbe: »... **In to strašno rušenje izvršuje (komunizem) s sovraštvom, barbarstvom in divjaštvom, da bi človek ne verjel, da je kaj takega mogoče v našem času. Nobeden poedinec z zdravo razsodnostjo, noben državnik, syest si svoje odgovornosti, ne more misliti brez groze, da bi se dogodki Španije jutri mogli ponoviti v drugih civiliziranih narodih.**«

Na dveh najaktualnejših primerih smo ugotovili razliko med dvema vrstama katoličanov. In videli smo, da je razlika naslednja:

So katoličani, ki tudi svoje javno, bodisi kulturno, bodisi politično udej-stvovanje dosledno usmerjajo po krščanskih načelih in iz vidika popolne, za vsa življenjska področja veljajoče zvestobe do smernic, nasvetov, želja in interesov katolicizma. Tem Cerkev ni samo organizacija **vernikov v zasebnem življenju** in papež ne njen poglavar zgolj vsakih 100 let, kadar eventualno definira kako versko dogmo, temveč vrhovni pastir in učitelj tudi v vprašanih vzgoje, družine, družbe, gospodarstva itd. v **kolikor** so ti problemi v zvezi z dogmo in moralo.

So pa tudi katoličani, ki Cerkvi in papežu njun delokrog zožujejo na področje zasebnega verovanja in definiranih verskih resnic. Ker seveda to še ne pomeni formalne herezije, ker je ta mogoča le v okviru verskih resnic, bi

---

¹⁴ Prim. op. 5.

bilo krivično jih soditi za nekatoličane. **Toda celi in dobri katoličani to gotovo niso.** In najmanj, kar smemo od njih zahtevati, je, naj se v **svojem kulturnem in javnem** udejstvovanju ne poslužujejo katoliškega naziva,¹⁵ ki jim v tem pogledu ne pritiče. **Nimajo namreč pravice s svojim sklicevanjem na katoliško ime dajati nasprotnikom orožja v roke in še manj zavajati druge.**

Za nas so značilne tri okolnosti, ki smo jih opazili ob priliki »Septovega« stališča o »Ljudski fronti« in »Dom in svetovega« »Premišljevanja o Španiji«:¹⁶

1. Ko je »Sept« objavil intervju z Blumom in svoj komentar k njemu, se je takoj oglašil jakobinski tednik, ki ima jakobinsko čepico za svoj emblem »Vendredi«¹⁷ in med drugim, samo framazonom lastnim laskanjem, napisal:

»To je direktni odgovor (komentar »Septa« k Blumovi izjavi)¹⁸ na vabilo predsednika vlade. Ta sprememba nas napolnjuje z radostjo ... mi vidimo medsebojno razumevanje med krščanskimi in laičnimi demokrati. Skupne grožnje, skupni cilji nas zbližujejo ...«

2. Ko je »Dom in svet« objavil svoje premišljevanje o Španiji, sta naša jakobinca »Jutro« in »Slovenski Narod«¹⁹ kar cele kolone prijaznosti temu posvetila. In celo uradno glasilo naših framazonov belgrajska »**Javnost**«²⁰ se je radostno ustavila ob tem članku. Pesnik g. Kocbek je postal čez noč »eden izmed voditeljev katol. inteligence«, nek drugi voditelj »mlade katoliške generacije« je takoj dobil najlepši prostor v »Jutrovih« stolpcih,²¹ da svoje zapeljane sovražnike podučí o zgrešenosti njihovega zaupanja v papeža, kadar ne govori »ex cathedra«.

3. »**Dom in svet – Nova knjiga**« se danes še nikdar ni **potrudil tako vehementno nastopiti proti komunizmu, kot je nedostojno in strastno lop-**

---

¹⁵ Meri na akademsko društvo Zarja, ki je bilo krščansko socialno usmerjeno.

¹⁶ Prim. op. XVII: 5.

¹⁷ Prim. op. 9. Čepica – eden od emblemov prostožidarstva.

¹⁸ »Ali bi bilo tako težko iz dveh enciklik, ki ju je Sv. Stolica posvetila socialnim problemom, narediti sklepe, sorodne onim, ki jih vlada Ljudske fronte hoče postaviti v republikansko zakonitost.«

¹⁹ Vzroki strašnega obračunavanja v Španiji. Slovenski narod 28. aprila 1937, št. 96, str. 1. – Premišljevanje o »Slovincu«. Jutro 3. maja 1937, št. 104, str. 2. Prim. tudi op. I: 98.

²⁰ Tednik za kulturna, socialna, gospodarska in politična vprašanja. Beograd 1935–37.

²¹ Premišljevanje o »Slovincu«. Prim. op. 19. Avtor članka je najbrž Jože Dolenc.

nil po pokreth mladih slovenskih katoličanov, ki uredniškemu odboru²² niso pri srcu, **ter po Španiji, ki ni hotela za mizo čakati dokončne sovjetizacije svoje zemlje.**

Ali niso te tri zanimive okolnosti prav primerne, da z njimi končamo naše misli o kulturno-političnih razlikah med katoličani?

---

²² Uredniki: France Koblar, France Vodnik in France Stele.

XIX

KRIZA BESEDE II¹

Pred približno 30 meseci je »Straža« objavila kratko notico z gornjim naslovom.² Nasproti namernemu tendenčnemu predstavljanju tako zvanega »mladinskega« gibanja, ki se je tedaj – pa tudi še danes – javljalo po različnih sestankih in taborih, pa tudi v revijah,³ je hotela »Straža« z omenjeno notico samo opozoriti javnost tudi na one črte, ki bi jih marsikdo rad zabrisal, ki pa so vseeno vsa leta od pričetka tega gibanja⁴ bile bistven atribut celotnega gibanja, enako kot toliko drugih, o katerih je mogel in skoraj moral vsak brati dolge apologije. Na veliko srečo vseh zagovornikov »mladinskega« gibanja je izšla omenjena notica v »Straži« samo kot majhna opomba, ne pa kot do kraja dognana študija o celotnem gibanju, ki bi na podlagi avtentičnih izjav, spisov in dejanj voditeljev tega gibanja pokazala v pravi luči njegovo nezakvarjeno podobo. Zato je bilo brez dvoma možno ugovarjati vsebini te notice tako ali manj, kakor je možno ugovarjati vsem člankom, ki skušajo prikazati samo pozitivne strani gibanja.

Razburjenje, ki je zato nastalo, mislimo, da je šlo daleč preko meje vrednosti celotnega problema. Pod vplivom spretnih aranžerjev se je dvignil kot posledica te malopomembne notice cel vihar, ki naj bi s silo zabrisal naše trditve ter jim zaradi nekaterih nepopolnosti vzel v celoti vsak znak resnično-

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Straža v viharju 3, 20. maja 1937, št. 28, str. 114–115; 27. maja 1937, št. 29, str. 118. Vsekakor je nastal v Ehrlihovem krogu, o katerem govori Ciril Žebot v svojih spominih: »Tedenske seje konzorcija SV [Straže v viharju] na stanovanju prof. Ehrlicha so bili pravcati seminarji o perečih vprašanjih slovenskega in svetovnega časa in prostora.« C. Žebot: Neminljiva Slovenija. Celovec 1988, str. 28. Prim. op.: I: 135.

² Prim. VII. dokument.

³ Prim. op. VII: 2.

⁴ Prim. op. IV: 5.

sti. Napadi na »Stražo« in njene pripadnike so se vrstili najprej v zaključenih družbah, ustvarjalo se je proti njej javno mnenje v vseh mogočih in nemogočih forumih. Sicer so res tudi drugi (Borci,⁵ Sodobnost⁶) obravnavali s svojega stališča problem slovenskega mladinskega gibanja v katoliških vrstah in ugotovili njegovo nepopolnost v tem, da iz postavljenih (mi mislimo večkrat napačnih) premis ni potegnilo logičnih skrajnih zaključkov. Toda skupna fronta proti »Straži« se je dosledno zbirala in danes lahko s ponosom ugotovimo, da je strnjena. Prav to bo tudi ena izmed dobrih posledic našega razpravljanja, da igramo danes po dolgih letih tavanja v megli zopet z odprtimi kartami. Čas je dozorel in odkrito priznamo, nam ni žal, da je dozorel tako daleč. Dobro je namreč za vse, da vemo, s kom naj v bodoče računamo. Zgoraj navedeno je bilo treba omeniti zato, da dobe čitatelji »Straže« kontakt z dogodki, ki leže prav za prav za že tako daljni preteklosti, in da obenem spoznajo, kako velikega pomena je imela ona notica; saj je smatral g. prof. F. Koblar poleg drugega drobno notico, objavljeno v »Straži« dne 8. decembra 1934, še po 25 mesecih za toliko važno, da je napisal v zvezi z njo 11 strani dolg članek »**Navzkrižja in nasprotja**« v 9.–10. številki letnika »Doma in sveta«. ⁷

Štirje meseci, ki so pretekli od izida tega članka, so komaj dovolj, da more človek urejeno zbrati svoji misli v dostojen odgovor nedostojnemu pisanju enega vodilnih kritikov in članov slovenskega centra PEN kluba. Ne zato, ker bi morali s težavo miriti nevoljo, ki so jo v nas povzročili krivični napadi, saj smo navajeni prenesti to in še marsikaj drugega. Pač pa zato, ker smo dobili tudi od te strani žalostno potrdilo vsega, kar smo doslej pisali o propadanju naše kulture, in ker niti sami nismo mislili, da smo v tem že tako daleč. Priznamo, da smo se vedno s težavo odločili za vsak stavek, ki smo ga napisali o naših revijah, gledališču in književnosti sploh. Mislili smo, da je potrebno, da ostanejo vse te ustanove res svetinje vsega našega naroda, da ne smemo mešati vanje naših večkrat malenkostnih spominov in trenj. Zato smo se oglasili v teh stvareh samo tedaj, kadar je stopnja **boljševizacije**⁸ **naše kulture dosegla že tako mejo, da se ni več moglo govoriti o naši narodni kulturi**, katere pogoj je, da spoštuje vse bistvene, zato tudi verske svetinje Slovencev. Tem težje nam je bilo napisati le eno besedo o stremljenjih v lastnih vrstah, ki so včasih take škodljive tendence podpirala. Mi smo mnogo

⁵ Prim. op. I: 98.

⁶ Prim. op. VII: 2.

⁷ Prim. XV. dokument. – Težišče članka je v odgovoru Alešu Ušeničniku in Ignaciju Lenčku. Prim. XIII. in XIV. dokument.

⁸ Prim. op. XIV: 6.

zamolčali in bomo tudi v bodoče, ker nočemo nuditi zunanjim nasprotnikom možnosti, da se vrinejo v naše spore. Prav zato se moramo tudi v svojem odgovoru omejiti na najnujnejše, tako da bo smisel vsega spora pojasnjen v par črtah, ves krvavi boj pa izostal, ker bi nam res jemal moči za borbo na drugih življenjskih področjih. Zato torej o tonu članka in posebej o posameznih izrazih nobene besede več. Važno pa je za nas odkritje, da je veljal tudi članek Edvarda Kocbeka »**Enemu izmed ozkih**«⁹ (DS 3, 1935) »Straži«, na kar je bilo sicer sklepati iz omembe »krize besede«, vendar se je privatno drugače tolmačil. Zato smo imeli kaj srečno roko, da se nanj nismo ozirali, dokler nismo dobili avtentičnega tolmačenja. Ker pa je prav sedaj izšel v reviji teh člankov še tretji, Edvarda Kocbeka »Premišljevanja o Španiji«, ¹⁰ ga lahko pridružimo naši obravnavi, v kolikor nam prav ta najjasneje odpira nove perspektive za razvoj baje še vedno zelo aktualnega **m l a d i n s k e g a** gibanja.

V odgovor na »Krizo besede« piše E. Kocbek »enemu izmed ozkih« pismo, katerega kratka vsebina je takale:

Članek »Krizo besede« je privedel Kocbeka do spoznanja resnice v času in človeku s tako močjo, da hoče to spoznanje razodeti celo enemu izmed ozkih. Krog ljudi pri »Straži« je sicer zgledno zvest verskim resnicam, toda manjka mu prave človeške oblikovanosti; v naših nastopih je premalo spontanega in pogumnega tveganja, sploh se ne moremo dvigniti in vztrajati v rodovitnem območju osebnega in tveganega spoznavanja, bežimo pred mukami iskanja in zato ne moremo nikdar razviti osebnosti v onem smislu, kakor jo uči (po Kocbeku) v zadnjem času struja francoskih personalistov¹¹ okrog Esprita.¹² Zaradi te svoje omejenosti zaradi vdanega sprejemanja verskih resnic si sploh ne bomo mogli ustvariti svojega svetovnega nazora, ker tega se pa ne kupi, kakor se kupi knjigo o načelih.

Kocbek nam šele odpira ono ravnino človeškega življenja, kjer lahko stopimo iz abecedarske, programske-idejne poti na samotno, intuitivno, osebno-drzno pot do najvišjih spoznanj. Po prvi poti hodijo samo slabiči. S svojo strahotno statiko si ožimo svet in ne moremo priti do širokega razgleda; smo navidez predstavniki, v resnici pa velika ovira resnice. V tej žarki luči nam

---

⁹ Prim. XI. dokument.

¹⁰ Prim. op. XVI. dokument.

¹¹ Filozofska smer, katere temelj je pojmovanje človeka predvsem kot duhovne osebe, ki se uresničuje s tem, da se nenehno etično opredeljuje do realnosti in jo s konkretnimi dejanji preoblikuje. V Franciji je to smer vodil Emmanuel Mounier, ustanovitelj revije Esprit. Prim. op. 12.

¹² Prim. op. VI: 21.

Kocbek pogleda v oči: Ujeti smo. Nekdo, po katerem nas hoče pridobiti demon časa, nas je zaslužnil. V svoji neizprosni linearnosti ne moremo več spoznavati igre negativnih in pozitivnih sil, kaj šele, da bi v njej sodelovali. V neskončni višini nad nami pa stoje drugi (Kocbek in njegovi), ki vidijo vse to, kar mi; toda prav zaradi te vzvišenosti še mnogo drugega, česar mi ne vidimo. Vsi ti so po vsem videzu posebni ljubljenci božji, saj jih obklada vsak dan znova z vsemi mukami iskanja, s trpljenjem borbe, z razočaranji nad mladim rodом, na katerega so se oslabili od težkega boja hoteli opreti. Zato si želi viharja, ki bo odprl zatohle prostore, preganil stoječe vodé in polomil mrtve veje.

Impulzivna dinamika Kocbekovih besed bi nas skoraj preverila o njihovi resničnosti in veljavnosti, če nam ne bi naša statična ravnodušnost pomagala k spoznanju, da ni nujno, da bi bila sijajna stilistična formulacija stavkov obenem zadosten razlog za logično pravilna izvajanja. Kajti trditve celotnega članka so v najhujšem nasprotju z osnovno predpostavko notranje zvestobe do verskih resnic, ki nam jo priznava na začetku. Mislimo, da več kot notranje zvestobe verskim resnicam, zlasti še, če jo spremljajo tudi zunanje manifestacije, nihče ne more od človeka zahtevati. Saj vsebuje pojem notranje zvestobe ne le pasivno spoznavanje verskih resnic, temveč tudi vse posledice, ki bi iz takega spoznanja sledile. Človek, ki je notranje zvest verskim resnicam, ki so brez dvoma tudi po mnenju g. Kocbeka najvišje resnice, da ne rečemo sploh resnica sama, je že samo s tem dejstvom vezan k najpopolnejšemu udejstvovanju v vseh sferah našega življenja, zlasti pa v razumski in čustveni. Le eno omejitev in vezanost pa priznava, da se ne sme izživljati tako, da bi se oddaljeval, od resnice, temveč vedno le tako, da se ji približuje. To je namreč neobhodno potrební predpogoj notranje zvestobe. S to omejitvijo se lahko tak človek nemoteno posveti vsej problematiki življenja, da, celo mora se ji posvetiti iz istega razloga in iz istega razloga ne sme iskati in tudi ne išče prilike za beg iz bojev in trpljenja, temveč se mora celo ves žrtvovati in to ne samo v borbi s samim seboj, z lastnimi od resnice proč usmerjenimi nagnjenji in stremljenji, ampak je notranje vezan celo drugim razreševati njihove konflikte ter jim pomagati do pravih spoznanj. Predaleč bi nas vedlo, če bi hoteli vsak Kocbekov očitek posebej zavračati. Že z gornjim padejo vsi zaporedoma, čeprav se jih lahko ovrže tudi z drugih vidikov. Prepad, ki ga ustvarja Kocbek med nami in njim, lahko mi točneje definiramo: Nekateri ljubijo jasne pojme, drugi se raje vdajajo negotovemu iskanju. Naša osnovna trditev je le to, da v vrstah organiziranih katoličanov, torej ljudi, ki se priznavajo za ude Cerkev, ni dopustno nobeno bogoiskateljstvo več, kot da ne bi **še trdno veroval** v Boga. Nujni pogoj, da more nekdo po-

stati in biti ud Cerkve, je namreč prav to, da je Boga že našel. Čim postane živ ud Cerkve, je naloga človeka samo ta, da skuša sebe čim bolj približati Bogu, da se torej trudi postati kar najbolj Bogu podoben. To je vsa naša statika, da ljubimo jasne pojme vsaj v osnovah oziroma prav v osnovah, dočim se Vaše pismo, g. Kocbek, izgublja v malenkostih drugotnega pomena; osnovni ton pa ne pride do izraza. Smatramo namreč, da je melodija, tudi če ji manjka ena ali druga harmonična, še vedno zadostno popolna, ker pač noben človek ne more biti neskončno popoln. Prav v spoznanju te človeške nepopolnosti pa polagamo mi največjo važnost na oni osnovni ton, na prvo harmonično, če naj zopet rabimo primeru iz fizike, da bo zvok, če že ne polnobarven, **vsaj pravilen**. Z intenzivnim oblikovanjem svoje notranjosti pa se skušamo tudi mi dvigniti in privzemati vedno nove harmonične, ker si res ne domišljamo, da smo že tako popolni, kakor nam pišete, da ste Vi. Tudi pri tem našem izpopolnjevanju je treba mnogo žrtev, mnogo zatajevanja, mnogo trpljenja in tudi mnogih razočaranj, toda naša strahotna linearnost in zaverovanost v večno veljavnost načel in resnic nam utira vedno nova pota in prav iz teh statičnih vrednot črpamo hvala Bogu še vedno dovolj moči, da kljubujemo nastajajočim viharjem, ki ne pregibljejo le stoječih voda, ampak žal že odnašajo tudi ljudi, o katerih smo celo mi mislili, da trdno stojе.

»Navzkrižja in nasprotja« Franceta Koblarja so šele ustvarila polno jasnost in nam dala priliko za odgovor. V svojem članku ugotavlja Koblar predvsem dejstvo, da so različne skupine, ki so si hotele pridobiti mučeniški venec zaradi Kocbekovega pisma, pri stvari popolnoma nedolžne in neprizadete. »Straža«, edina prizadeta, je molčala, premalo je bilo pismo pomembno ali pa je preskromna, da bi se smatrala za mučenika. Ko si izbere pravega sovražnika, ponovi Koblar stari refren vseh tovrstnih spisov naše revne literature. V sleherni človeški skupnosti imamo dvojne vrste ljudi: prve sprejemajoče, druge pa preurejajoče in ustvarjajoče narave. Če izrazimo to dvojnost v slučaju naših nasprotij popolnoma konkretno, kar je vsakemu bralcu Koblarjevega, Kocbekovega in ostalih člankov dokaj jasno, moramo reči: Druge vrste ljudje so zbrani med križarji,¹³ dominsvetovci in podobnimi, prve vrste ljudje pa so se združili okoli »Straže«.

Med takimi ljudmi nastanejo seveda v vsaki skupnosti nujno velika nasprotja. Ljudje, ki samo sprejemajo, ne morejo trpeti onih, ki ustvarjajo. Toda v mirnejših časih se že še kako potrpi. Danes pa ljudje kmalu izgube živce. Zato izbruhne tako nasprotstvo, izvirajoče iz dvojnega ohranjajočega in ustvarjajočega principa, z vso silo na dan, izprevrže se celo v osebno sovra-

---

¹³ Prim. op. 4.

štvo in ljudje, ki so se do včeraj še prijazno pozdravljali, se niti ne pogledajo več. In ko tako premišljamo, odkod vir vsega spora, trčimo zopet na mladinsko gibanje, čigar pozitivne strani je treba osvetliti z vsemi reflektorji, kar je storil tudi D. i. S., ker so se nekateri križarji po prestanku izhajanja »Križa« zatekli pod njegovo okrilje. Sedaj pa pride »Straža«, ki ne prenese svetlobe teh veličastnih idej in se drzne izraziti o celotnem gibanju celo drugačno sodbo, kakor jo različni zastopniki mladinskega gibanja prenesejo. Tako predrznost je treba seveda kaznovati, »Stražo« ponižati v slabiča, duševnega kretena.

Preko II. in III. poglavja, kjer se bori pisec z Ušeničnikom,¹⁴ za katerega mu je žal, da se je vmešal v te spore, ter z Lenčkom,¹⁵ ki je sploh tako malenkosten igralec, da mu Koblar niti njegovega imena ne privošči, »Straža« lahko mirno preide. Pisati v njihovo obrambo, bi bila za to nebogljenost »Stražo« več kot domišljavost.

Naslednje poglavje je namenjeno izključno »Straži«, zato ga moramo podati v celoti:

»Kako načelno nasprotovanje preide tudi v organizirane sovražnosti, dokazuje lanski letnik »Straže v viharju«. Res se bije velik boj za podobo sveta, za premoč ali duhovnih ali materialističnih sil, vere in nevere, toda le č i s t boj na vsaki strani preizkusi vrednost in moč idej. Vse preveč se zdi, kakor da ob krščanski ideji in požrtvovalnem junaštvu hoče prevladati podoba taktičnega manifestanta, ki zamenjava bojna sredstva duha z bojnimi sredstvi političnih metod. Vsaka strategija in diplomacija z verskimi vrednotami rodi dvomljive uspehe in doživi prej ali kasneje svoj poraz. Do popolnega poraza, v izgubo svoje vsebine, v golo načelno sovražstvo pa vodijo vse materialistične bojne metode, ki si jih izposojamo iz slabega političnega življenja.

Tako je »Straža v viharju« poizkusila tak boj tudi v kulturnih vprašanjih in ga napovedala tistim, ki takih vprašanj nočejo in ne morejo reševati s silo ali celo z neresnico. Ta struja je bila naenkrat postala zelo mogočna; postavila se je v sredo kulturnega življenja in v raznih vlogah: zdaj je ostra opazovalka in sodnica, zdaj stražarka reda in – nazadnje celo življenjske zrelosti; toda njeno orožje je bila povsod sila. Tako je načela najprej gledališko vprašanje, pa v svojih sodbah ni mogla postaviti niti ene vredne misli; ko v svojih nastopih ni našla odziva, se je morala obrniti v lastno stran in jo začela črniti, da se izogiba »načelnemu gledanju« (Straža 1935–36, št. 3. Gledališče); pri tem je prezrla vse, kar je kdo drugi uveljavil načelnega.

---

¹⁴ Prim. op. 7.

¹⁵ Prim. op. XIV: 10.

Še mnogo nesposobneje je opravljala svoje nasprotovanje, kadar je poročala o kulturnih vprašanjih, ki so jih v predavanjih Akademске zveze obravnavali razni sotrudniki »Doma in sveta«. Ta poročila niso bila samo površna, ampak večinoma v jedru neresnična, da se je zdelo oboje: anonimni poročevalec ne more ali noče razumeti ničesar, kar presega kalup njegove apriorne pripadnosti. Kaj rado se je poročilo končalo s takimi in podobnimi besedami: »Svoje mnenje o problemu bomo povedali ob drugi priliki.« Tega »svojega« mnenja pozneje ni. Ali ga ni povedal kdo drugi, večji, ki bi ga bil moral, ali ga ni bilo več treba, ne vemo. Namen je bil dosežen: načelni dvom o človeku je ostal, nezaupanje proti neljubi struji se je poživilo. Kdo bo dajal račun za neresnico, sum in dolžni ugovor? Nihče, saj anonimnost daje pravico kolektivne neodgovornosti.

Tudi to našo podobo je bilo treba pokazati. Nevidni igralec mora na dan, ali pa naj s poštenjem krije svojo brezimmnost. V politiki časti vredni ljudje stopajo z odkritim obrazom in polnim imenom, celo tam, kjer se brez imena rada zateka vsa brezosebna strast. Kako naj sodimo o akademiku, ki je morda celo viden javni delavec, kadar v načelnem boju skriva svoje ime, da bi laže pokazal svoje nasprotstvo? Naj se tudi tu kaj spremeni v prid pravemu krščanstvu. Morda so znamenja boljšega časa že tu; letos kaže »Straža v viharju« več volje do stvarnosti, po nji bo javnost sodila njeno vrednost.«

Vrsta očitkov se nadaljuje ob koncu članka, kjer se Koblar sprašuje, kar tudi mi potrdimo, upravičeno sprašuje, odkod delavci, in pravi: »Iz prvega tabora (mladcev) utegnejo kdaj priti, iz drugega (Straže) najbrž nikoli.« In dalje s strahom gleda, »kako se pokazuje nova podoba sodobnega človeka, ki postaja vse splošnejša in prikriva tisto, kar tihega nastaja v globinah. To je podoba mladega voditelja, ki se že čuti javno osebo ter zahteva za svoje prepričanje priznanja. Že stopa na ulico in tribuno, iz stranke dograjen delavec, zaslužen mož«. Zato Koblar »s skrbjo misli, kaj bo z našo kulturo, ko kmalu ne bo nikogar, ki bi se še hotel zatopiti v naše izročilo«. Saj je »nam (Straži) vse dogotovljeno! Naše narodno vprašanje nam sicer ni rešeno do kraja, ali kolikor bo treba, za to bodo poskrbeli višji voditelji; človeška družba sicer ni v redu, toda pravila za dobro človeško družbo so tu – vse sprejemamo brez bolečine, z razumom in zaupanjem v konjunkturo« itd., dokler že pisec sam ne začuti, da se je vrnil k začetku, namreč k onemu dvojnemu principu.

*

Če se še enkrat povrnemo h glavnim očitkom, ki jih je naslovil na nas g. prof. Koblar, se moramo najprej ustaviti pri njegovi zahtevi po **čistem** boju. Tudi mi mislimo, da ni dobro boriti se z zastrupljenimi puščicami. Zato

moramo z ogorčenjem odkloniti kopico netočnosti, ki jih je v svojem spisu nanizal g. profesor. Očita nam, da je v našem boju orožje povsod sila in celo neresnica. Če bi bil prvi očitek resničen, potem vemo, da ga g. Koblar ne bi zapisal. Kajti prav zato obravnava v istem spisu eno organizirano skupino kat. mladine v popolnoma drugem tonu kot drugo,¹⁶ čeprav moramo reči, da nobene niti približno ne pozna. Zato se nam tudi zdi čudno, da se mu ne upre dobra volja in da se mu njegovo brezuspešno otepanje ne pristudi. Iz popolnega nepoznanja stvari seveda nihče ne more dodati dobrega 11 str. obsejajočega opisa določenega problema, kaj šele podati pametne nasvete za rešitev konfliktov. Zato se mi v svoji sodbi o g. profesorju nočemo pre nagliti. Vemo, da ni lagal, kajti človek, ki o stvari nič ne ve, ne more objektivno vzeto lagati. On lahko govori le netočnosti, in če je g. profesor to storil v skrbi za večjo pestrost zaupane mu revije, naj mu bo dvakrat oproščeno.

Na isti račun gre drugi očitek o neresničnosti naših poročil. Ker vemo, odkod je črpal svoje informacije, je res verjetno, da je celo sam prepričan o resničnosti te trditve. V krivdo mu je šteti, da se pred objavo tako ostre obsodbe ne informira tudi na drugi strani, kjer bi mu množica tudi zanj dovolj verodostojnih prič lahko dokazala resničnost.

Naj se ustavimo še pri gledališkem problemu,¹⁷ ki ga postavlja g. profesor v sredino svojih razmišljanj. Ugotavljamo le eno: Vsa povojna leta smo se učili soditi o dramatik in gledališču sploh v glavnem pri »Domu in svetu«¹⁸ in v gledališki rubriki »Slovenca«.¹⁹ Ne vemo torej, čigava krivda je, da smo v tej šoli zaostali tako daleč, da ne moremo postaviti niti ene vredne misli, čeprav smo na drugih področjih razmeroma dobro napredovali. Tudi ne razumemo, zakaj toliko razburjenja zaradi ene same skromne želje po idejni kritiki. Morda pa je bila prav ta pomanjkljivost vzrok, da se nismo mogli dovolj primerno vživeti v gledališke razmere in da smo baje tako nesodobno zaostali, da ne moremo o tem imeti niti ene vredne misli. V tem nas še zlasti potrjuje dejstvo, da je sam g. prof. Koblar po onem znanem konfliktu na občnem zboru Prosvetne zveze²⁰ v kritiki napisal, da bo delo tudi idejno ocenil, ker nekateri to zahtevajo. Torej je on šele na zahtevo od zunaj uvedel

¹⁶ Prim. op. XV: 27, 28.

¹⁷ Prim. op. XV: 25; I: 85.

¹⁸ Koblar je objavljaval svoje gledališke kritike v Domu in svetu v letih 1920–1929.

¹⁹ Kot gledališki kritik je Koblar sodeloval pri tem dnevniku v letih 1920–1939.

²⁰ Prim. op. I: 85. Anonimni avtor resolucije je Ciril Žebot. Prim.: Juš Kozak, P. Z. [Prosvetna zveza] in nove smernice; isti, Kulturna avtarkija; Ivo Brnčič, »Tuje dete«. Vsi trije članki v: Ljubljanski zvon 1935, str. 593–599.

idejno kritiko,²¹ prej pa se je boljše vizacija naše kulture lahko 15 let nemoteno stopnjevala, ker so se naše katoliške revije in listi premalo zavedali svoje prve dolžnosti nasproti celotni katoliški skupnosti našega naroda. Prežalostno je res to poglavje, da bi ga mogli tu nadaljevati.

Glede očitka samo politične akcije, iskanja ali celo zahtevanja koristi v imenu ne vemo katerih zaslug moramo g. profesorja najodločneje zavrniti. Ne enega dokaza nam za to ne more navesti in ne vemo, kdo zna nižje ukloniti hrbet, če tako kaže, »Straža« ali drugi. Tudi poglavje o iskanju koristi lahko načnemo. Upamo, da se g. profesor ne bo izogibal stvarni debati, ne le o imaginarnih koristih bodočega sadu, temveč tudi o realnih vladajočega.

Kaj nam preostaja drugega, kot sprožiti take probleme, če nam mečete tako absurdne očitke v obraz?

Le ena stvar je, ki nas odkritosrčno veseli, da je napisana; to je Koblarjevo spoznanje, da ni delavcev, in zato skrb, odkod delavci. Prišlo je sicer pozno, toda ne prepozno. Tudi mi smo si ga stavili že pred leti, ko smo gledali veliko aktivnost v drugih taborih.²² Res, odkod delavci? Ali bolje povedano, kdo jih bo vzgojil? Saj imamo mnogo ljudi, ki so študirali, ki jih je življenje postavilo na ugodne položaje, da so si lahko ogledali svet vse križem. Saj imamo mnogo ljudi, ki jim je bila dana poleg ostrine duha tudi moč besede, ki so bili zato kakor poklicani vzgojiti mladi rod za težke duhovne boje. Toda kaj smo videli? Odpira se nam žalostno poglavje naše bližnje preteklosti. Želimo le eno, da bi se to nikdar več ne ponovilo. Tekla so leta, nastajale so nove ideje, nastopali novi ljudje in množice in gibanja, nastala je kriza, zmanjkalo je hrane za telo in za dušo, v tem pomanjkanju pa je zrastel nov rod, ki je z željnimi očmi iskal vsemu temu zadnjega vzroka. Nekaj časa

---

²¹ Da Koblar zahtevi po idejni kritiki ni podlegel, kaže kratka pripomba, kjer je pokazal svoje stališče do tega vprašanja. Tako je že v oceni naslednje predstave, Bernarda Shawa Kako zabogatiš, dodal poseben pripis: »P. S. V zadnjem času se proti tem poročilom oglašajo nasprotovanja. Ta nasprotovanja niso dovolj poštena, ker delajo silo resnici, pa tudi po obliki niso vedno dostojna. Naš rod je bil pred petindvajsetimi leti ves načelen, tak je ostal še danes, le da smo v delu tudi nekam dozoreli. Naj nam mladina pusti vsaj razgled v življenje. Naša poročila ne prihajajo iz samega osebnega veselja, pisana so vedno za odgovoren list. Samo otroku je treba vsako stvar dvakrat povedati ali prepovedati, gledališče pa je za zrele in razsodne ljudi. Skušam pisati, kakor je po moji pameti za tak list spodobno, če kdo misli še na kake druge opravke, jih prepuščam njemu. Samo podpiše naj se tudi!« – Slovenec 12. XI. 1935, št. 240.

²² V liberalnih in levičarskih.

je poslušal učena modrovanja starejših, potem pa je prenehal verovati varljivim, čeprav lepo zvenečim besedam. Čeprav najbolj izpostavljen nevarnosti odpada, je sam od sebe našel pravi smisel svojemu življenju in iz tega izhodišča gradil dalje. Ni jih bilo poklicanih in izvoljenih, ki bi mu pomagali v borbah, imeli so mnogo drugega važnega dela. Hoteli so dati mladinskemu gibanju obliko in vsebino, ki je ni imelo, hodili so v posvete k francoskim personalistom, brali smo učene razprave o Pegyju,²³ grela nas je toplota občudovanja najbolj nepomembnih gibanj na Francoskem, premišljevanja o Španiji pa so nas kar navdušila, da smo se hoteli prijaviti za prostovoljce v rdečo milico, če bi poziv izšel pred prepovedjo. Le enega nismo nikdar občutili: vsaj majhne, neznatne skrbi za nas, za predmet naše ljubezni, za ideale naših bojev.

Začutili smo vedno bolj, da v teh smereh ne bo rešitve. Zato smo se morali obrniti k čistim izvirov, k pravim studencem resnice, ki smo jih našli pod površino današnje plehke kulture v nauku Cerkve. Nasprotovanje v lastnem taboru, ki se prej ni bil povzpел do enake odločnosti, nas je sicer bolelo, a ne utrudilo. Tudi usodna prognoza, da iz našega tabora bržkone nikdar ne bo delavcev, nas ne plaši! Bog daj, da bi prišli iz kateregakoli tabora. Saj nas je le to v resnici žalostilo, da sedanji delavci niso stali vedno na pravih okopih.

In če danes, ko se vendar po našem lastnem prizadevanju kažejo vsaj majhni uspehi velikih žrtev, če torej danes še enkrat prečitamo članek »Navzkrižja in nasprotja«, potem smo res prepričani, da nas je zajela kriza besede.

---

²³ *Charles Péguy* (1877–1914. Padel je v bitki ob Marni). Na École Normale (visoka šola filozofske in naravoslovne smeri) je bil učenec filozofa Henryja Bergsona. Študij je prekinil ter postal pisatelj in založnik. Kot socialist se je v Dreyfusovi aferi postavil na stran revizionistov. Ko je leta 1900 prekinil s socialisti, je začel izdajati štirinajstdnevnik *Cahiers de la Quinzaine*, najpomembnejši francoski literarnopolitični časopis pred I. svetovno vojno. Njegova založba je postala žarišče odpora proti znanstvenemu in političnemu socializmu. Po večletnem približevanju se je leta 1908 končno odločil za katolicizem, ne da bi se povezal s Cerkvijo. Postal je soustanovitelj novokatoliškega gibanja. Velja za predhodnika francoskega personalizma.

»KATOLIŠKI« INTELEKTUALCI¹

Kje si je g. Kocbek sposodil merilo za katoliško usmerjenost svojih mentorjev?

Angleška Labour Party² je izdala brošuro pod naslovom »Katoličani in državljanska vojska v Španiji«. Ta brošura navaja nekaj avtorjev, ki jih kvalificira kot »katoličane«. Zdi se nam dovolj zanimivo in poučno primerjati kvalifikacijo teh avtorjev, kot jih podaja **Labour Party** in kot jih je objavil katoliški angleški dnevnik »Catholic Herald«³ (29. jun. 1937).

1. Señor Ossorio y Gallardo:⁴

a) Brošura Lab. Party: »Najodličnejši reprezentant konservativno-katoliškega naziranja.«

b) Catholic Herald: »Gil Robles⁵ ga je **javno** obdolžil, da ni nikdar bil praktičen katoličan,⁶ kar je v Španiji itak splošno znano (pismo Gil Roblesa (»Univers-u« 22. jan. 1937). Naše informacije ne segajo tako daleč. Toda nedvomno je res, da že **dolgo vrsto** let ni praktično katoliško živel.«

2. P. Garcia Morales:⁷

a) Brošura L. P. ga stavlja v naslednjo skupino: »Vedeti morate, da je mnogo španskih duhovnikov na strani ljudstva in ljudske stvari (»du côté de la cause du peuple«).

b) Catholic Herald: »Duhovnik. Ne celebrira⁸ že več let.«

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Straža v viharju 3, 26. junija 1937, št. 32, str. 132.

² Angleška delavska stranka, ustanovljena leta 1900.

³ Katoliški glasnik. Ustanovljen v Londonu leta 1894.

⁴ Prim. op. XVI: 24.

⁵ Prim. op. XVI: 16.

⁶ Katoličan, ki ne izpolnjuje verskih dolžnosti.

⁷ Kocbek ga v svojih člankih ne omenja. Prim. op. dokumentov XI; XVI.

⁸ Ne opravlja dolžnosti duhovnika.

3. José Bergamin:⁹

a) Brošura L. P.: »Eden najvidnejših katoliških intelektualcev v Španiji.«

b) Catholic Herald: »To so katoliško liberalni pisatelji, ki nimajo ugleda in ki prav gotovo nimajo soglasja Cerkve. Njih katolicizem je zelo izkvarjen po liberalizmu in je označen kot svojevrsten (»sui generis«).«

4. Leocardio Lobo:¹⁰

a) V brošuri L. P. je naveden njegov izrek: »Vzdržujem stike s Sveto Stolico in s svojim škofom.«

b) Catholic Herald: »Z njim je enako kot z Gallegos Rocafué.¹¹ Nahajal se je v Belgiji pod moralno zaščito Ossorio y Gallarda. Radi nasprotovanja škofov je zapustil Belgijo in našel v Franciji ugodnejša tla, da vrši apostolat za špansko Ljudsko fronto.«

Catholic Herald navaja še nekatere »katoličane« tipa Garcia Morales.

5. Garcia Gallego:¹²

»Navaja se kot kanonik enkrat iz Segovije ali iz Asme. Škof ga je suspendiral, ker je kandidiral pri volitvah brez njegovega dovoljenja.«

6. Semprun,¹³ José Garnes,¹⁴ Eugenio Imaz:¹⁵

Po »Cath. Herald-u« so ti ljudje iste vrste kot Bergamin. Imaz je manj inficiran z liberalnimi idejami kot ostali.

Ti trezni »katoličani« so podpisniki znanega proglasa pod geslom: »Španski katoliki govore,«¹⁶ v katerem obsojajo osvobodilno akcijo nacionalne Španije in vrše v imenu krščanstva in katolicizma propagando za mednarodno pomoč rdeči Španiji v obliki kričečih plakatov. Ta proglas so natisnili v ogromnih kričečih plakatih in z njimi preplavili vse kioske, plotove in vogale po tako zvanih »demokratskih« državah Evrope, posebno v Franciji, kjer so ga komunisti z neverjetnim navdušenjem lepili tudi čez svoje plakate, če drugega prostora ni več bilo!

In ti »katoličani« so g. Kocbeku merodajni **katoliški** vir za dogodke v Španiji.

---

⁹ Prim. op. XV: 10.

¹⁰ Vikar v San Ginesu v Madridu. Podpisnik razglasa leta 1936. Prim. op. XVI: 34.

¹¹ Prim. op. XVI: 35.

¹² Kanonik v Segoviji in profesor. Podpisnik razglasa leta 1936. Prim. op. 16.

¹³ Prim. op. XVI: 28.

¹⁴ Pisatelj. Med podpisniki razglasa kot Carner !/!. Prim. op. 16.

¹⁵ Eugenio Imaz (1900–1951): pisatelj, prevajalec. Podpisnik razglasa leta 1936. Prim. op. 16.

¹⁶ Razglas španskih intelektualcev leta 1936, objavljen na koncu Kocbekovega članka Premišljevanje o Španiji. Prim. XVI. dokument.

PREDAVANJE G. PROF. KOCBEKA¹

Predavanje g. prof. Ed. Kocbeka (dne 15. novembra zvečer v beli dvorani hotela Union) se je končalo z izjavo cerkvenega zastopnika,² da g. prof. Kocbek ni opravičen predavati o temi: »Kakšen naj bo boj proti komunizmu«, pred katoliškim poslušalstvom, dokler se ne podredi cerkveni disciplini, dokler ne popravi velikega pohujšanja, ki ga je v kat. vrstah povzročil s svojim člankom o Španiji, ki ga je cerkvena oblast cezurirala.³

Zbralo se je k predavanju kar največ mogoče akademikov⁴ (med njimi veliko levičarjev in že zaradi komunizma obsojenih komunistov) in drugega izobraženstva. Dvorana še nikdar ni bila tako polna: vsi so pričakovali senzacijo. In doživeli so res senzacijo.

G. prof. Kocbek je namreč v svojem predavanju posplošil to, kar je pisal v članku o Španiji.⁵ Predavanje je bilo zasnovano v zelo duhovitem slogu in podano s sijajno dikcijo, kakor pač zna samo g. prof. Kocbek. Mnogim je bilo nemogoče odviti iz teh vnanjih omot in zavojev notranje jedro, kakor so že prvi začetki debate pokazali. Nekateri so poudarjali že kar od začetka, da je bilo **predavanje globoko in krasno zasnovano** in da bo vsak odnesel domov globoke vtise. Mi žal s tem ne moremo saglašati in trdimo, da je bilo predavanje pogrešeno v nekaterih bistvenih točkah.

1. Glavne misli so bile: Komunizma mnogi ne poznajo, ker podlegajo ideokraciji one reakcije,⁶ ki slika komunizem kot zločin in kot največjega so-

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Straža v viharju 4, 18. novembra 1937, št. 7, str. 28.

² Po spominu Janeza Gradišnika gre za dr. Lamberta Ehrlicha. Prim. op. I: 99.

³ Obsodba spornega besedila v Škofijskem listu. Prim. op. IV: 10; XXXVII. dokument.

⁴ Takratno poimenovanje slušateljev univerze.

⁵ Prim. op. XIX: 10.

⁶ Nasprotniki revolucionarnih sprememb in privrženci tradicionalnega reda.

vražnika človeštva, kot materialistični epikurizem.⁷ Rusijo kot satansko kraljestvo, kot izrodek demonizma. Žal, da so med kristjani taki nevedneži in ciniki, ki so, ker so omejeni, naivni in trmasti, postali žrtve duševnega mehanizma. Ne vidijo namreč inscenatorjev protikomunistične križarske vojne, ki stoje skriti v ozadju. To so fašizem in državni totalitarizem, ki si hočeta zavarovati moč in oblast, ter kapitalizem, ki v svoji paniki in v strahu za velekaptal in dividende grabi **za vsako** sredstvo od laži do bomb, da zaduši nasprotnika. Ne gre torej za načelo, ampak za surovo diktaturo nasilja. Tako je nastala fašistična Italija l. 1922, nacistična Nemčija l. 1933. To početje je posledica strahu, je fašistično nečloveštvo in pomenja zlorabljanje krščanskega imena, ker skriva svoje umazane interese pod plaščem obrambe krščanskih interesov. Kristjani pa pod vplivi fašistične agitacije odlagajo svojo krivdo nad družbenimi razmerami na komunizem. Proti komunizmu se hočejo boriti z nasiljem in orožjem, ne pa z načeli, kar bo privedlo do katastrofe.

2. Kaj je krščanstvo? Dogme niso ideologije, ampak dejstva: tako je Kristus, včlovečeni Sin božji, dejstvo, prav tako greh in odrešenje od greha. V krščanstvu dopolnjuje človek svojo osebnost, se dviga h Kristusu, najde samega sebe; krščanstvo rešuje celotnega človeka, je tako rekoč večna navzočnost, ker mora kristjan vsak hip in ob vsakem času dajati odgovor na življenjske probleme in je vedno v posesti polne resnice, ne kakor pri Marksu. Kristjan mora biti vzor-človek, preobraževalec sveta in družbe, mora se postaviti proti sedanjemu položaju v svetu in delati za **n o v red**.

3. Toda mnogi nosilci krščanstva so odpovedali in zaradi te **zgodovinske** krivde krščanstva nam Bog nalaga križev pot komunizma kot zaslužen pokoro. Komunizem je tako rekoč polemika ljudstva na nekrščanska dela kristjanov, kazen za izdajstvo kristjanov; zgodovinsko krščanstvo ni oviralo kapitalizma, ampak ga le sankcioniralo.

Zlo v komunizmu je le **posredno** zlo, povzročeno po našem nekrščanstvu.

4. Kako naj se torej krščanstvo bori? Krščanstvo ni sistem, ki bi pomenil **idejno** nasprotstvo proti drugim ideologijam ali sistemom: ni zgolj **antifašizem**, ali **antikomunizem** ali **antikapitalizem**: saj je idejni antikomunizem zgolj pretveza, krščanstvo je **ljubezenska resničnost**, ki naj razvija svoje skrite sile socialnega krščanstva; bliža naj se novemu človeku in ga oplemeniti.

Zato se mora 1. življenje slehernega kristjana ravnati po krščanskih načelih; 2. intenzivno je treba delati na razločevanju krščanskega sveta od

---

⁷ Nazor, oprt na Epikurov filozofski nauk, da je cilj človeškega življenja čutno uživanje.

reakcije; 3. ostvarjanje resnice, ki je v krščanstvu; 4. izdelati je treba tehniko duhovnih sredstev; 5. graditi se mora nova družba.

Pripombe.

1. Analiza borbe proti komunizmu je tako enostranska, da g. prof. Kocbek očitvidno komunizma ne pozna. Popolnoma neodvisno od fašizma vodi Cerkev borbo proti komunizmu, n e k e r j o je fašizem v to borbo zvalil, ampak ker je komunizem ateističen, brezbožen, kateremu je glavni namen, da prevrne ves družbeni red in poruši temelje krščanske »kulture«; »ker ima zmotno idejo o odrešenju ubogih«, ker sloni na »načelih materializma (»vse je tvar«), v katerem ni mesta za božjo idejo«; ker jemlje človeku svobodo in osebno dostojanstvo«, »ker zanikuje vsako oblast in avtoriteto, ki bi izhajala od Boga, tudi avtoriteto staršev, češ da vsa oblast izvira iz družbe«, ker mu je »zakon in rodbina svetna ustanova in tvorba gospodarskih razmer«, ker »pravo in nrvnost izvirata iz gospodarskih odnosov«, ker hoče »ustvariti družbo, ki je izgnala Boga iz zemlje«, ker je komunizem končno »skrbno in dobro premišljen upor proti vsemu, kar se imenuje Bog«, ker »nasprotuje vsaki religiji«. Vse te razloge za borbo Cerkve proti komunizmu navaja papež Pij XI. v svoji okrožnici proti komunizmu.⁸ O vsem tem prof. Kocbek ni črhnil besedice, njemu je vse to očitvidno »ideokracija reakcije«, ki naseda fašizmu in kapitalizmu. Morda bo rekel, da je govoril samo o politični borbi proti komunizmu; to se iz predavanja ni jasno posnelo; toda tudi v tem slučaju bi moral govoriti tudi o borbi Cerkve proti komunizmu.

2. Dogme niso samo dejstva, ampak predvsem **idejni versko-nravni sistem**, tako da papež Pij XI. »**katoliški nauk**« o človeški družbi in državi postavi **proti idejnemu sistemu komunizma**: krščanstvo je kot **idejni sistem** nasprotno komunizmu in se kot tak **novemu** človeku, če je ta **komunističen, ne more prilagoditi**. Idejni protikomunizem torej ni gola pretveza.

3. Trditev, da je komunizem nastal po zgodovinski krivdi krščanstva, je enostranska in zavaja v zmotno gledanje. Človek dobi vtis, da g. Kocbek vse kapitaliste, izkoriščevalce, vso veleindustrijo in imperializem, vse totalitariste stavi v eno vrsto s Cerkvijo in s papeži, z vsemi katoliki, in vse skupaj imenuje zgodovinsko krščanstvo. **Vsi ti so ravno odpadli** od pravega krščanstva; Kocbekove besede, ker so tako pavšalne, nehote tudi Cerkev in najodličnejše predstavnike krščanstva, in papeža samega, osumijo te zgodovinske krivde.

---

⁸ Prim. op. XVIII: 5.

Saj prav isto je prof. Kocbek zagrešil v svojem članku o Španiji, samo v drugi obliki, da je naprtil glavno krivdo za španski komunizem španski duhovščini in cerkvi. Papež Pij XI. taka sumičenja odločno zavrača, ko pravi, da bi se socializem in komunizem ne bila širila, ko bi ne bili tisti, ki vladajo narodom, prezirali naukov Cerkve. Ne krščanstvo, ampak »oni, ki so se prije-li načel liberalizma in tako zvanega laicizma«⁹ in so po teh varljivih načelih urejali države brez Kristusa, so to zakrivali. Da so »nekateri katoličani ne-malo vzrok, da se je delavstvo odtujilo krščanstvu«, je res: a g. Kocbek ne more reči, da so kristjani ali mi kristjani ali krščanstvo »zakrivali« to zlo: imenuje jih naj in naj jih izloči od pravega krščanstva.

Za boj Cerkve proti komunizmu ni našel prof. Kocbek nobene besede, kakor tudi papeških okrožnic proti komunizmu sploh ni omenil. Njegova sredstva in njegov način borbe so dobri in odgovarjajo kot taki tudi navodi-lom Cerkve, toda zadovoljuje se samo z delnimi in enostranskimi sredstvi; celotne ideologije ne podaja.

Konkretno vprašanje je to-le: Kako naj katoliški krogi, katoliška društva postopajo proti **formiranim komunističnim** tvorbam, ki so **načeloma skle-nile krščanstvo izpodkopati** in organizirajo odkrit ali podtalen boj proti Bogu in njegovi cerkvi? »Komunizem je v svojem bistvu notranje zločest, zato prav v nobeni reči ne bo z njim sodeloval, komur je mar krščanske kulture.« To navodilo papeža naj bi bil g. prof. Kocbek praktično razlagal.

S o d e l o v a n j e , ki je **sporazumno dogovorjeno** med katoliško in komunistično skupino za **katerokoli** stvar, je torej izključeno! To pomeni za nas tisto borbo, ki jo potem nekateri ocenjujejo kot nasilje.

Ako nadalje organiziran komunizem napade vso krščansko kulturo in vse versko življenje izpodkopava, ali kjer more, ga uniči, ako ogroža obstoj dr-žav, se pač smejo države braniti tudi s silo: Saj le komunizem rabi nasilje in mi smo v silobranu.

---

⁹ Prim. op. XVIII: 13.

KAKŠEN BODI OZIR.

NE BODI BOJ PROTI KOMUNIZMU¹

Ponekod se širijo glasovi, da naša ocena govora prof. Edija Kocbeka ni bila povsem pravilna in da nismo točno poročali itd.²

Naša ocena je bila pravilna in točna.

Ker gre za naše dijaštvo, za našo inteligenco, ki jo mami čar Kocbekovega sloga, se moramo ob predavanju g. prof. Kocbeka še ustaviti.

G. prof. Kocbek je izvajal sledeče misli:³

Vedno več je ljudi, ki se s pisano in govorno besedo borijo proti komunizmu. Ena najnavadnejših parol je antikomunizem ... Mislimo ... da bi med

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Straža v viharju 4, 2. decembra 1937, št. 9, str. 34; 9. dec. 1937, št. 10, str. 38; 16. dec. 1937, št. 11, str. 42. Avtor ni dokončno ugotovljen. Tudi Ciril Žebot kot najožji sodelavec Straže v viharju ga v svojih spominih ne omenja. Čeprav odmeri Kocbekovemu predavanju precej kritične pozornosti, pisca kljub časovni distanci zamožji. Prim. C. Žebot: Neminljiva Slovenija. Celovec 1988, str. 116, opomba 15. Prim. še op. II: 74. Pač pa k domnevnemu avtorju napeljuje F. Koblar v pismu Lambertu Ehrlichu 5. dec. 1937: »Bolj in bolj namreč prihaja spoznanje, da se Vaša velika požrtvovalnost spreminja v veliko sovraštvo. Zakaj, če bi ne bilo v Vas resničnega sovraštva /.../ ne bi neprestano škodovali imenu in osebi g. Kocbeka, opustili bi svoje anonimno pisanje /.../.« Prim. op. XV: 11. O sovražnem razpoloženju do Kocbeka govori tudi spominski zapis Janeza Gradišnika: »Stražarji z dr. Ehrlichom na čelu so namreč hoteli razdreti neko Kocbekovo predavanje, pa se jim ni posrečilo, čeprav bi bilo skoraj prišlo do pretepa.« – Janez Gradišnik: Kako je nastalo Dejanje. V: Človek je utihnil. Celje, Mohorjeva družba 1983, str. 66.

² Prim. XXI. dokument, kjer je Kocbekovo besedilo objavljeno v povzetku.

³ Kocbekovo besedilo je dobesedno citirano. To priznava tudi Ciril Žebot v svojih spominih: »Po dobesedni navedbi iz Kocbekovega govora v Straži v viharju /.../.« (Prim. op. I; II: 74). Ob dejstvu, da predavanje ni bilo objavljeno, in tudi ni verjetno, da bi ga Kocbek dal v uporabo, ostaja domneva, da je bilo stenografirano.

kristjani ... ta beseda ne smela imeti nobenega udarnega pomena, ker bi se jim morala zdeti prazna in nesomerna krščanski vsebini.

Mislimo, da bi beseda »antikomunizem« v luči papeške okrožnice »O brezbožnem komunizmu«⁴ morala imeti prav med kristjani udarni pomen.

G. prof. Kocbek:

Prvi pogoj (borbe, proti komunizmu) je poznanje stvari. Tako imamo le malo takih ljudi, ki bi objektivno poznali komunizem.

Mislimo, da med te ljudi gotovo ne spada papež Pij XI., ki pa pride do drugih zaključkov kot g. prof. Kocbek. Torej je verjetno, da g. prof. Kocbek ne pozna komunizma; drži pa vsaj to, da v tem predavanju komunizma sploh ni analiziral.

G. prof. Kocbek:

Reakcija gradi to podobo (da je komunizem največji sovražnik človeštva) počasi, sistematično, njeni časopisi prinašajo dnevno lažniva poročila o komunizmu ... Kakor hitro je propaganda pokazala na komunizem kot na glavnega krivca, se je mehanizem njegovega (namreč mehničnega kristjana) samoopravičevanja sprožil in preložil odgovornost in krivdo na skupnega krščanskega sovražnika ... Njej (blodeči krščanski duši) je potreben še misteriozen mit, zato si ustvari še posebno strahotno utvaro o komunizmu ... Danes beremo dnevna poročila o komunistični demonji in o ječah, o mučenih nunah, o grozodejstvih ... Tako ugotavljanje nepravilnosti je bolešno in uničuje v kristjanu socialno odgovornost. Kristjani postanejo naivni, omejeni in trmasti.

Kdor pa bere nagovor papeža Pija XI. na španske begunce, njegovo okrožnico proti komunizmu in neštete članke v Osservatore Romano o Mehiki, Rusiji in Španiji, bo videl, da je prav to, kar g. prof. Kocbek obsoja, tam pisano in govorjeno. Papež Pij XI. pravi nadalje v okrožnici »Caritate Christi«:⁵ »Med vsemi zli naše dobe je najbolj nevaren komunizem.« V govoru 12. maja 1936⁶ pa: »Prva največja in najsplošnejša nevarnost je brez dvoma komunizem.« Ali je tudi papež zastopnik reakcije?

G. prof. Kocbek:

Antikomunizem je predvsem borba za nadoblast, ne pa borba za načela ... Po 1. 1923 se je leta 1933 dvignil nov val antikomunizma. Italiji je sledila Nemčija ... V vseh teh nabreklih totalitarizmih vidimo, da so fašisti najhujši ... izzivalci na boj proti komunizmu ..., ki niti osebno niti miselno ne pred-

---

⁴ Prim. op. XVIII: 5.

⁵ Caritate Christi compulsi. 1932.

⁶ Nagovor španskim beguncem. Prim. op. VI: 28.

stavljajo kvalitete, marveč vprašanje družabnega reda rešujejo kot zgolj problem sile in protisile ... Ta antikomunizem raznih fašizmov se dela vedno bolj nevarnega ... Militaristični antikomunizem zametava ne le sleherni psihologijo, ampak tudi vsako duhovno sredstvo ... Ta antikomunizem meša pojme tudi tistim kristjanom, ki so jedro komunističnega vprašanja gledali v družabno gospodarski rešitvi ... Proti komunizmu je po njihovem mišljenju nemogoča sleherna druga metoda, razen neizprosne nujne borbe z vsemi sredstvi od laži do bomb. Nikomur ne več ena misel, da se zmota ne odpravi z brutalno silo ... Ne le da se bo komunizem ... po taki strategiji obrnil proti krščanstvu samemu ..., marveč taka borba antikomunizma bo privedla do take vojne, ki bo uničila velik del človeštva ... Vojna je še vedno gospodarska zadeva, ... zdaj je treba še samo najti moralno pretvezo, kakor so jo našli za Abesinijo⁷ oz. Španijo. Tako si zaenkrat stojita duh komunizma in duh vojne nasproti kot največji nasprotji ... Fašistične morale ne opravičuje nobena izvirna miselna zmota, noben prvenstven zmoten sistem. Fašistično nečloveštvo je zavestno nečloveštvo, nečloveštvo kot samo namen ... Voditelji protikomunistične propagande ... si nadevajo posvečene maske, zdaj nastopajo kot varovalci duhovnih vrednot, zdaj kot branitelji krščanstva ... sklepajo konkordate, se udeležujejo procesij, postavljajo Kristusu spomenike ... Naravnost s sirenskimi glasovi se trudi fašizem, da bi krščanske množice postavil v prve strelske jarke proti komunizmu ... Ves hrup antikomunizma prihaja od ljudi, ki iščejo pri tem zgolj lastne interese ... Govorijo o krščanskih interesih. Krščanski interesi so sami na sebi lahko velike in čiste zadeve, lahko pa tudi politično izzivanje ali osebna zadeva.

Ta analiza antikomunizma je bolestna in enostranska. Vsakdo dobi vtis, da je borba proti komunizmu zgolj egoistična inscenacija fašizma in kapitalizma, in da so kristjani šli z zvezanimi očmi v borbo kot sužnji fašizma. O veliki idejni borbi Cerkve proti boljševizmu g. prof. Kocbek popolnoma molči, posredno pa zbujejo njegove besede vtis, da je tudi borba papeža proti komunizmu le plod mahinacije fašizma. Španska vojna je Kocbeku še vedno le gospodarska vojna.

Prav tako bolestna in enostranska je njegova analiza fašizma. Da nima po mnenju prof. Kocbeka nobene samosvoje, čeprav zmotne ideologije in da uganja fašizem zavestno nečloveštvo, je zmota, ki sledi iz prepovršne in apriorne analize tega aktualnega svetovnega pojava. Prav tu velja, da se z golim zametavanjem, omalovaževanjem, nepoznanjem slabe strani fašizma gotovo

---

⁷ Vojaški napad fašistične Italije na Abesinijo leta 1936. Zasedba je trajala do leta 1941.

ne bodo mogle paralizirati. Nevarno je z enostranskim in boleznim pretiravanjem napak ves problem predstavljati v napačni luči. Protikomunistična borba ni zgolj iznajdba fašizma, tudi ni zgolj borba za oblast in za dividende, **ampak je tudi velika borba za ohranitev največjih verskih, naravnih in socialnih tradicij človeštva.**

»Težka krščanska zgodovinska krivda.«

Videli smo, da je g. Kocbeku antikomunistična borba zgolj inscenacija fašizma in kapitalizma za obrambo lastnih interesov, dividend itd., borba za nadoblast, ne pa za načela. Tudi kristjani so se dali zapeljati v to zmoto in zato se bo komunizem, ker se pač kristjani družijo z fašisti, obrnil proti krščanstvu.

Toda krivda kristjanov ni samo v tej **sedanji** taktiki kristjanov, ampak tudi v njihovem zgodovinskem zadržanju. Kristjani so se namreč izneverili krščanstvu, zato je prišla reakcija komunizma.

G. Kocbek pravi: »*Popolno krščanstvo je sicer težko uresničiti v človeku, in zato še težje v človeštvu ter njegovih ostvaritvah, toda zato nič manj ne obstoja težka krščanska zgodovinska krivda oz. zgodovinska krivda kristjanov. Radi njegove zgodovinske nepopolnosti je krščanstvu določen križev pot, ki ga je treba razumeti; Bog mu daje opominjevalce ne le v njegovem osrčju, ampak tudi opominjevalce v nasprotnikih. Zadnje se je godilo v vseh težkih, tesnobnih časih, tako se godi tudi danes.*

Komunizem ni nič drugega, kakor bistvena in zelo učinkovita zgodovinska polemika na zgodovinsko krščanstvo oziroma na njegova nekrščanska dela. Resnica komunizma, kakorkoli je težka ali zakrivljena, izvira iz izdajstva kristjanov. Ta ugotovitev o komunizmu ni važna samo zaradi tega, da vidimo, kako je zakon njegovega oblikovanja obenem njegov temeljni vsebinski zakon, tako da njegovo nastajanje že razloži njegovo naravo, ampak predvsem zato, da vidimo, kako je njegova filozofija nastala, pogojena po stanju krščanstva in krščanske družbe proti sredini 19. stoletja. Miselno je komunistični materializem reakcija na idealistično Heglovo filozofijo,⁸ ki je sprejela duha in subjekt in ustvarila iz njiju prvo in glavno načelo življenja. Hegel je tudi krščanski dogmi dajal čisto metafizični značaj, saj mu je bil Kristus le projekcija absolutne ideje.

---

⁸ *Friedrich Hegel* (1770–1851): tvorec idealističnega dialektičnega filozofskega sistema. Vplival je tudi na Marxa.

Tako je prišlo do enačenja idealizma in krščanstva. Posledica tega enačenja je bila, da so teologi hegelijanske šole obenem s popuščajočo krščansko prakso trdili, da je vera le zadeva človekove notranjosti. Kristjani so popustili pred bleščečim razvojem tehnike, zmagovita organizacija vesolja je zatemnela vesoljni pomen krščanstva. Večina ga ni več čutila kot Kristocentrično življenje,⁹ ni več gorela kot strast po popolnosti, ni več zavirala slabih dejanj, začel se je neoviran lov za dobičkom. Denar se je kopičil brez ozira na trpljenje in revščino tistih, ki so ga ustvarjali s svojimi rokami. Velikih gospodarjev, lastnikov kapitala in industrijcev po Nemčiji in Angliji krščanstvo še prav posebno ni oviralo, celo zdelo se jim je, da sankcionira njihov gospodarski red.»

Po Kocbeku torej izvira resnica komunizma iz izdajstva kristjanov, je reakcija na nekrščanska dela krščanstva. Filozofija komunizma je bila pogojena po stanju krščanstva in krščanske družbe proti sredini 19. stoletja. Teologi hegelijanske šole so baje v smislu Hegela, kateremu je Kristus in vse krščanstvo bilo zgolj **projekcija ideje na zunaj**, (brez objektivne resničnosti razodetja) imeli vero zgolj za zadevo človekove notranjosti. Očividno zato so kristjani pustili zunanjo krščansko prakso¹⁰ itd.

S takim slikanjem zgodovinskega nastanka komunizma ne moremo soglašati.

Proti fantastični idealistični razlagi krščanstva, kakor jo je zasnoval Hegel, je krščanstvo, so katoliški filozofi prav tako odločno nastopili kot Marks, in sicer z vidika **realnih dejstev krščanstva**. Hegel **ni nikak** predstavnik krščanstva, prav tako malo teologi Heglove šole.

Zato njihove blodnje niso krivda krščanstva ali kristjanov, ampak nasprotnikov krščanstva. Če so nadalje »kristjani popustili pred bleščečim razvojem tehnike«, tega niso storili kot kristjani, ampak kot hegelijanci ali kot marksisti, končno kot slabiči, ki so pač podlegli onemu drugemu zakonu v človeški naravi, ki se upira kot zakon mesenosti proti zakonu duhovnosti.

Marksistična filozofija, v kolikor je zgolj materialistična, je reakcija na bolešno idealistično Hegelovo filozofijo, je zanikanje vse samo- in prvobitne duhovnosti, je plod judovskega tostransko usmerjenega duha, ni pa nikakor pogojena po stanju **krščanstva**.

Sicer pravi g. Kocbek na drugem mestu, da krščanstvo ni krivo, ampak kristjani. Toda če so **vsi** kristjani odpovedali (ta vtis ima očividno g. Koc-

---

⁹ Usmeritev kristjanovega življenja h Kristusu kot središču vsega ustvarjenega.

¹⁰ Opravljanje verskih dolžnosti.

bek), potem tudi predstavniki katolicizma; s tem **preneha** biti katoliška Cerkev sveta. Zato je tako govorjenje nepravilno.

Nas boli, da moramo izreči to-le besedo: Če prebiramo razne prejšnje Kocbekove članke, vidimo njegovo neprijazno stališče do Cerkve, ki mejni na prezir in mržnjo. To nam pojasnjuje v našo žalost sedanje zadržanje g. Kocbeka.

V primer navajamo:

Bilo je leta 1927. Mariborski bogoslovci so priredili »mladostno«¹¹ zborovanje, ki je ostalo vedno v neki neprodorni megli, o katerem je pa vedela socialistična »Delavska politika« v Mariboru poročati, da se je tam zbrala nova četa duševnih delavcev proti kapitalizmu, ki so se izjavili za socialistični razredni boj, in da jih ločijo od socialistov samo formalne vezi. Med prireditelje in zagovornike je spadal tudi g. Edi Kocbek.

Tedaj so se od raznih strani javljali očitki proti temu kongresu, češ da so tam učili herezije, kakor g. Kocbek sam pravi (Križ, 1928, str. 23). V tem zagovoru (Križ, 1928, str. 23)¹² piše g. E. Kocbek, »O tej herezi to-le: kljub vsej imperialistično-organizatorni in birokratični površini moramo vendar videti v Cerkvi Kristusa, ki silo trpi, kljub vsej politični uslužnosti, kljub človeški hierarhiji moramo videti v Cerkvi božjo energijo.«

Taka je sodba mladega človeka, ki je bil prvo leto na univerzi o Cerkvi!!! »Imperialistično-organizatorna birokratična ...« »Njegov mladinski ali križarski pokret¹³ hoče to stanjeboljšati: Oni se »zavedajo odgovornosti in hočejo božjemu kraljestvu ... pomagati«, so »osvežujoč val, ki gre skozi vse življenjske plasti. Zato leži naše telo v življenjski obnovi ...«

V istem letniku Križa pride g. Kocbek do spoznanja (str. 151),¹⁴ da bo treba nove pedagoške metode krščanstva v Evropi, treba bo drugega načina dušnega pastirstva.« Še več: »To moramo priznati, da niti poslušajoča niti učeča Cerkev nimata še enotne socialne razvidnosti in intenzivnosti. Torej niti učeča Cerkev si ni na

---

¹¹ »Katoliška mladina – revoltira! Zborovanje katoliškega dijaštva pri Veliki Nedelji – bojna napoved klerikalizmu.« – Delavska politika 1927, 13. VII., št. 56, str. 2.

¹² »Epilog Velike Nedelje«.

¹³ Prim. op. V: 30.

¹⁴ »Marksizem in krščanstvo. (Psihološka študija.)« Križ 1, 1928, str. 8–9, 148–154.

jasnem glede socialnih problemov.« Kje je tista usodna napaka krščanstva in Cerkve?

V odnosu do marksizma, misli g. Kocbek.

Kako je g. Kocbek gledal na marksizem?

V članku »Marksizem in krščanstvo« (Križ, 1928, str. 148) pravi: »Važen je bil gospodarski socialno-duhovno zmedo rešujoč ... nauk marksizma, ki ga je Cerkev v svoji poudarjajoči vzvišenosti nad časnimi zadevami niti pozitivno niti indiferentno ovrednotila. Pač pa je bilo oficielno mnenje katolikov, da je ves marksistični sistem ... napačen in zavrgljiv ... Šele po nastopu Hohoffa¹⁵ se je začelo trezno ... presojanje marksističnih naukov.« »Najprej moramo videti konkretno veličino marksizma ... Gospodarska doktrina marksizma ni v nobenem nasprotju s krščanstvom. Tostranska snovno-družabna ureditev življenja sploh ne spada pod direktno območje Cerkve, marveč je svobodna, dokler ne krši večnih zakonov.«

Toda Cerkev prav to trdi, da gospodarska doktrina marksizma krši naravne etične zakone in spada zato pod njeno območje. Glede razrednega boja, ki ga marksizem uči in Cerkev obsoja, pravi Kocbek: »Danes postaja razredni boj gola realnost, ki jo je treba brez pogojno sprejeti. Čas mu je dal etično upravičenost, če se vodi v etični smeri. Zato afirmira razredni boj tudi proletarec-kristjan ... Upravičenost razrednega boja ... je danes tudi za kristjane etično fundirana.«

To so bile osnovne misli Kocbekove:

1. Cerkev je imperialistično-organizatorna in nima niti prave taktike proti marksizmu niti prave socialne razvidnosti.

2. Gospodarski sistem in razredni boj marksizma sta pravilna.

3. Cerkev, krščanstvo je zakrivilo v nekem smislu marksizem.

Kaj misli g. Kocbek danes o Cerkvi?

---

¹⁵ *Wilhelm Hohoff* (1848–1923): teolog, zastopnik neke vrste krščanskega socializma. Skušal je pozitivne vrednote socializma postaviti na temelje krščanske morale.

»Komunizem je obsodba zgodovine krščanstva ... in tudi njegova kazen, če verujemo v božjo Previdnost«.

V zadnjem članku smo videli, da po mnenju g. Kocbeka »resnica komunizma izvira iz izdajstva kristjanov« in da je »njegova filozofija nastala pogojena po stanju krščanstva in krščanske družbe proti sredini 19. stoletja ... Teologi hegelijanske šole ... so trdili, da je vera le zadeva človekove notranjosti ... Velikih gospodarjev, lastnikov kapitala ... po Nemčiji in Angliji krščanstvo še prav posebno ni oviralo ...«

Te misli je povzel g. Kocbek po kalvincu Rougemontu¹⁶ iz knjige »Le communisme et les Chrétien«, str. 208. Tega nikdo g. Kocbeku ne zameri, **toda boleče za nas je dejstvo, da ni dostavil opazke Rougemonta:** »Razume se, da govorim o religiji, kakor jo je gledal Marx in kakor se je njemu zdela, da je v družbenem občestvu. Ne pozabljam pa, da se je v isti dobi pojavil velik pokret pietistov.«¹⁷ G. Kocbek **pozablja pa na katoliško Cerkev in na njene velike borbe** v sredini 19. stoletja, **pozablja na velikega papeža Pija IX.**,¹⁸ medtem ko kalvinec ne pozabi omeniti neznatno pietistično gibanje med protestanti. Razen tega pravi Rougemont, da je filozofija Marxa »pogojena po stanju zahodne Evrope proti sredini 19. stoletja«; g. Kocbek pa »po stanju krščanstva ...« Rougemont izrečno pravi, da je to gledanje na krivdo krščanstva **Marxovo**, gospod Kocbek pa si molče to gledanje osvoji in mu v polni meri pritrdi, ko pravi: »Dualistična praksa njegovih (krščanstva) nosilcev je obenem omogočila amoralen razvoj kapitalizma. Ravno na tem zgodovinskem neredu je Marx zgradil vso družabno kritiko in vanj neizprosno vključil tudi krščanstvo. Komunizem je torej obsodba zgodovinskega krščanstva in lahko rečemo tudi njegova kazen, če verujemo v božjo Previdnost.« G. Kocbek sodi slabše o krščanstvu kot kalvinec Rougemont.

¹⁶ Denis Rougemont (1906– ?): pisatelj, esejist, filozof. Iz Švice se je leta 1931 preselil v Pariz, kjer se je ukvarjal z založništvom. Pridružil se je skupini personalistov pod vodstvom Emmanuela Mouniera (h kateremu se je nagibal tudi Kocbek). Ob nemški zasedbi Francije je pobegnil v Ameriko. Po vrnitvi v Evropo je deloval kot predsednik Evropskega kulturnega centra v Ženevi.

¹⁷ Pristaš pietizma, protestantskega duhovnega gibanja v 17. in 18. stoletju, ki temelji zlasti na čustveni pobožnosti.

¹⁸ Grof Giovanni Maria Mastai-Ferretti (1792–1878): papež od leta 1846. Leta 1854 je razglasil dogmo o brezmadežnem spočetju, leta 1864 je obsodil zmotne ideje (Syllabus), leta 1870 je sklical I. vatikanski koncil in razglasil dogmo o papeški nezmotljivosti v verskih in nravnih vprašanjih.

»Dogmatične resnice krščanstva niso ideje, marveč dejstva«.

Ko je v prvem delu g. Kocbek »antikomunizem« zmotno opisal kot zgolj interesno zadevo fašizma, skuša analizirati bistvo krščanstva: *»Dogmatične resnice krščanstva niso ideje, niti teoremi, marveč dejstva. Prvo dejstvo je Kristus, nepobitno zgodovinsko dejstvo, prihod večnosti v čas, večna vrednota, zvezana z zgodovinskim dogodkom. Dominikanec Ducatillon¹⁹ pravi: »Če to dejstvo sprejmemo, ali ga ne sprejmemo, če ga razložimo ali ga ne razložimo, vendar ostane dejstvo, kakor je dejstvo Cezar, kakor je dejstvo Napoleon, kakor je zemlja dejstvo, kakor so buržuji in proletarci dejstvo.«*

To dejstvo vsebuje drugo dejstvo, tako da je z njim zvezano kot vprašanje z odgovorom, to je dejstvo zla v življenju, ki se je razodelo na svetu še pred Kristusom in ki ga noben filozof še ni mogel zadovoljivo rešiti. To je dejstvo propadanja, izgubljanja in pogubljanja, ki mu odgovarja Kristusovo odrešenje. Grehu odgovarja odpuščanje, sovraštvu odmeva ljubezen. To je dialektika krščanstva, večno razvijanje človeškega reševanja, dejstvo za dejstvo, resničnost za resničnost, to so dogme, to je temelj vere. Šele za temi temeljnimi dejstvi pridejo filozofija, metafizika, teologija in razne teološke transpozicije.

Kaj sledi iz tega? Iz tega sledi, da ti temeljni krščanski procesi niso niti snovni pa tudi ne idejni, ampak pripadajo skušenjski sferi. Krščanstvo ne sovпада niti s procesi materije, kakor jih je učil materialist Marx, niti z absolutno idejo, kakor jo je gledal idealist Hegel.«

Te misli je vzel g. Kocbek iz članka dominikanca P. Ducatillona v knjigi *»Le communisme et les Chrétiens«*,²⁰ str. 131. Toda g. Kocbek jim daje drugi smisel, smisel kalvinca Denisa de Rougemonta, ki ga je izrazil v članku *»Changer la vie ou changer l'homme«*²¹ v isti knjigi, str. 212, 214, 222, 223.

Ducatillon se bori proti **komunizmu**, ki razlaga vsako ideologijo, tudi krščansko, za izmišljotino, za projekcijo realnosti (snovne) v izmišljen svet idej. Engels razlaga, kako so si primitivni narodi izmišljali dušo, njeno nesmrtnost, bogove in končno monoteističnega boga. Iz te stoletne prevare se je danes človeštvo zbudilo po zaslugi komunistov, ki so odkrili vso prevaro Hegelovega idealizma in s tem tudi religije.

---

¹⁹ *Joseph Vincent Ducatillon* (1898–1957): pristaš duhovnega nasprotovanja totalitarizmu. V letih 1934–1948 je predaval na francoski univerzi v New Yorku, nato v Katoliškem inštitutu v Parizu, leta 1954 je postal dominikanski provincial za Francijo.

²⁰ Komunizem in kristjani.

²¹ Spremeniti življenje ali spremeniti človeka.

Nato odgovarja Ducatillon: Hegelov idealizem, ki vidi v verstvih in tudi v krščanstvu fiktivno projekcijo notranjih idej v zunanost, je sploh pogrešen. Religija ni nikaka izmišljena projekcija: »dogmatična resnica ni filozofija, ampak pozitivno dana, pred vsako filozofijo ... Ona izpoveduje dejstva: dejstvo Kristusa ... Dejstvo Kristusa odgovarja dejstvu zla ... Dejstvo prave Ljubezni, Boga ... Krščanski Bog ni ideja, ampak Bitje, oseba ... Kristus je v telesni resničnosti ... Krščansko dejstvo je tudi v Cerкви ... Filozofija, teologija, kakor so utemeljene in potrebne, pridejo šele za dejstvu.«

Kocbek pa pravi »dogmatične resnice krščanstva niso ideje ... marveč dejstva ... krščanstvo ne izroča človeka dialektiki snovi niti dialektiki razuma, ampak dialektiki osebe, ... bistveno je imeti krščanstvo v sebi, se pravi imeti merilo neprestanega spreminjanja ... Krščansko spremenjen človek postane nujno preobraževalec sveta ... Krščanstvo polaga vso svojo važnost na osebno nosilstvo življenja, na osebno preobrazbo sveta; večno krščanstvo ... le v človeku živi kot živa in izvirna resničnost ... Iz tega ... sledi, da krščanstvo ni istovetno z nobeno ideologijo, z nobeno teorijo, bodisi filozofsko ali gospodarsko, niti s kakim sistemom ali prakso, zato pa tudi ne more nastopati kot protiideologija ali protisistem ... krščanstvo ni niti ideja niti protiideja, ono je ljubezenska resničnost. Tudi posamezen kristjan ne more biti antisocialist, ali antisemit, ali antiframason ali antikomunist.«

Medtem ko hoče Ducatillon poudariti, da krščanstvo ni zgolj ideja v pomenu projekcije absolutne ideje na zunaj, ampak da navezuje svoj sistem na zgodovinska dejstva, tako da so dejstva časovno pred idejami, pa pravi Kocbek, da dogme niso ideje, marveč dejstva ... Toda dogme: Bog je spoznat, čudeži so možni itd., pač navadno veljajo za idejne resnice; druge dogme: »Kristus je delal čudež, Kristus je božji poslanec« itd., pa za resnična dejstva. Kocbeku krščanstvo ni ideja, ampak udejstvovanje in spreminjanje, osebna preobrazba sveta; ni ideologija ali sistem aktualizma, življenje, ljubezenska resničnost. Zelo blizu je g. Kocbek kalvinskemu nauku Rougemonta (str. 212), ki zanika dogme kot ideološki sistem in pravi, da je krščanstvo le zadržanje, udejstvovanje. Proti temu moramo reči, **da je krščanstvo istočasno filozofski in praktično-teološki sistem in zato nastopa tudi kot protiideologija proti liberalizmu, socializmu, kapitalizmu, fašizmu in vsem drugim zmotam.** Zato pa je lahko tudi kristjan antisocialist, antiframason, antikomunist, ker je njegova ideologija in praksa usmerjena proti ideologiji in praksi omenjenih nasprotnikov.

»DOMU IN SVETU«¹

Španija loči duhove ...

Pisali smo že, kako se je komunistom posrečilo s pomočjo tako zvane »propagande čustev« preobrniti mednarodno javno mnenje sebi v prid. Iz tolpe zločincev in izobčencev so komunisti in anarhisti polagama postali heroji svobode in demokracije, mržnja do belih² pa se je kar vidno stopnjevala.

KAJ PREMIŠLJA EDVARD KOCBEK

V zadnji številki Doma in sveta (1937, 1–2) priobčuje profesor Edvard Kocbek članek »Premišljevanje o Španiji«,³ ki ga radi njegove značilnosti ne zmoremo prezreti. Jedro članka je:

Španska vojna sploh ni verska vojna, je le boj kapitalizma zoper lačno ljudstvo, boj okrutnega fašizma zoper ljudske množice, ki so žejne pravice in svobode. Izgleda, da je bratomorne vojne kriva duhovščina, zlasti višja. Saj komunistične Španije sploh ni bilo! Komunistem služi španskim fašistom le za pretvezo, da lahko nastopajo zoper delavski razred. Morda se od strani rdečih res gode številna nasilja, toda to so izlivi sovraštva posameznikov, ki jih Ljudska fronta obsoja. V Španiji se sploh vera ne preganja, preganjajo se njeni predstavniki. Ti pa so zelo često preganjani zato, ker niso dovolj duhovniki, ne pa zato, ker so duhovniki. Nikdo jim ne očita, da verujejo v Kristusa, ampak to, da Kritusa ne posnemajo. Obe strani sta krvavi. Če pa je

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Mi mladi borci (Stanovski tednik za slovensko dijaštvo) 1, 30. maja 1937, št. 33, str. 133–134. Besedilo je delno povzeto po članku »Katoliški« intelektualci. Prim. XX. dokument.

² Prim. op. XVI: 21.

³ Prim. XVI. dokument.

zares potrebno kak tabor posebej šibati, potem je to fašistični tabor, ki se postavlja za branilca krščanstva, pa pri tem nekrščansko postopa ...

In tako gre skozi do konca, popolnoma v smislu danega gesla: »Razdelite katoličane v fašiste in antifašiste!«

NA KAKŠNE PRIČE SE ČLANEK OPIRA

Svoje razmišljanje o španski vojni je zgradil Kocbek na izjavah nekaterih španskih »katoličanov«, na pisanju francoske revije »Esprit«⁴ ter na nekaj nedokazanih dejstvih in izjavah.

Kdo so ti katoličani, ki jih Kocbek proglašaja za poglavitne predstavnike španskega katolicizma? Oglejmo si jih kar po vrsti!

Ossorio y Gallardo⁵

»Gil Robles⁶ ga je javno obtožil, da ni nikdar živel po katoliški veri; dejstvo, ki je v Španiji splošno znano. Naše informacije sicer ne segajo tako daleč. Nedvomno pa je, da že mnogo let ni bil praktičen kataličan.« (Catholic Herald,⁷ 29. jan. 1937, cit. po Lettres de Rome, 28. febr. 1937.)

Leocadio Lobo⁸ in Gallegos Rocafué⁹

»Je (Leocadio Lobo) v istem položaju kot Gallegos Rocafué. Bil je v Belgiji pod varstvom Ossoria y Gallarda. Radi nasprotovanja škofom je kmalu zapustil Belgijo, našel pa je v Franciji ugodnejša tla, da vrši svoj apostolat za špansko ljudsko franto.« (Istotam.)

---

⁴ Prim. op. XIX: 12.

⁵ Prim. op. XX: 4.

⁶ Prim. op. XX: 5.

⁷ Prim. op. XX: 3.

⁸ Prim. op. XX: 10.

⁹ Prim. op. XX: 11.

Garcia Gallego¹⁰

Navaja se kot kanonik enkrat iz Segovije, ali iz Osme. »Njegov škof ga je bil suspendiral, ker je kandidiral pri političnih volitvah brez njegovega dovoljenja.« (Istotam.)

José Bergamin¹¹ in njegova skupina

»To so katoliško liberalni pisatelji brez avtoritete, in gotovo ne pišejo po načelih in v duhu Cerkve. Njih katolicizem je zelo izkvarjen po liberalizmu in zaznamovan kot svojevrsten (sui generis).« (Istotam.)

José Semprun,¹² José Garnes,¹³ Eugenio Imaz¹⁴

»Chatolic Herald« jih stavi v isto vrsto kot Bergamina. (Istotam.)

Ti možje so torej po Kocbeku poglobitni predstavniki španskih katoličanov, na njih izjave si je Kocbek postavil svoje »premišljevanje«.

Ugotavljamo še:

(Lettres de Rome, 15. marca 1937.)

»Če beremo članke ali odlomke člankov, ki so jih napisali španski »katoličani«, kakršni so Ossorio y Gallardo, Bergamin, Semprun, ali članke duhovnikov, ki niso v skladu s svojimi škofi, kot so Morales,¹⁵ Gallegos ali Lobo,

– če torej te članke beremo po vseh listih Kominterne, začenši od moskovske »Komunistične internacionale« pa tja do komunističnih listov Severne in Južne Amerike in Avstralije, preko tiska »Rdeče pomoči«¹⁶ in

---

¹⁰ Prim. op. XX: 12.

¹¹ Prim. op. XX: 9.

¹² Prim. op. XX: 13.

¹³ Prim. op. XX: 14.

¹⁴ Prim. op. XX: 15.

¹⁵ Prim. op. XX: 7.

¹⁶ Mednarodna organizacija pomoči revolucionarjem pred II. svetovno vojno. Ustanovljena je bila na 4. kongresu Kominterne leta 1922. V Jugoslaviji je bila prepovedana, zato je delovala ilegalno. V Sloveniji je začela delovati leta 1923 in je bila neposredno povezana s KPJ. Leta 1940 se je preimenovala v Ljudsko pomoč, med II. svetovno vojno je delovala kot Slovenska narodna pomoč, humanitarna organizacija

mногоštevilnih »antifašističnih odborov«, kjer imajo komunisti odločilno mesto,

– in če istočasno najdemo iste pisatelje in skoraj iste citate v nekaterih katoliških revijah, smemo upravičeno zaključiti, kot smo to že storili:

Način, kako se je svetovno javno mnenje polagoma preobrnilo, je eden najpomembnejših uspehov komunistične organizacije.

To je dejstvo, ki ga ni težko ugotoviti, če razpolagamo z zadostnimi dokumenti.«

*

»Lettres de Rome« obsoja tudi naslednjo trditev: »Zdi se, da je težko dati prednost eni strani pred drugo.« (Istotam.) Kocbek pa ne trdi samo tega. On se povzpne naravnost do trditve, kot je tale: »Če pa je potrebno kak tabor posebej šibati, potem je to fašistični tabor ...«

Kaj bo dejal Edvard Kocbek na ta dejstva?

BESEDA O »ESPRITU«

Še besedo o francoski mladinski reviji »Esprit«, odkoder je vzel Kocbek gradivo za svoja razmišljanja, in ki tudi sicer **zelo posega s svojim vplivom v »Dom in svet«**. Zelo priznana Herderjeva »Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart« že l. 1934. takole označuje ta »Esprit«:

»Simpatije do sovjetov, do komunizma, ki jih goji »Esprit«, in prav tako sorodnost njegovih nazorov z idejami Bartha¹⁷ in mladoprotestantov

---

NOB za pomoč zapornikom, internirancem, partizanom in socialno ogroženim prebivalcem, članom OF.

¹⁷ *Karl Barth* (1886–1968): protestant, profesor za sistematično teologijo na univerzah v Göttingenu, Münstru in Bonnu. Leta 1935 je bil kot nasprotnik nacizma odpuščen, nato imenovan za univ. prof. v Baslu. Pod vplivom Kierkegaarda je postal soustanovitelj in vodilni teolog dialektične teologije. To je miselni sistem, po katerem glavni problem krščanskega inkoharentnega nasprotja med razodetimi skrivnostmi temelji na dialektičnem nasprotju med Bogom in človekom. Druga nasprotja, kakršna so čas in večnost, stvarstvo in Stvarnik, narava in milost, izhajajo iz tega prvotnega nasprotja. Dialektična teologija trdi, da teh nasprotij človeška pamet ne more razrešiti, premosti jih lahko samo Bog. Barth je leta 1919 poudaril radikalno razliko med človeško in božjo bitjo v komentarju k Pismu Rimljanom (Römerbrief), v Krščanski

okrog »Hic et nunc«,¹⁸ so vznemirile Maritaina, ki je v začetku obljubil svoje sodelovanje. Spoznal je nevarnosti, ki jih lahko prinese katolicizmu tako nezrelo začeta akcija ... Zakaj naj bi se ponovili neuspeli poskusi »Sillona«¹⁹ in »Action française«?²⁰ (Robert Vallery-Radot, Das katholische Schrifttum Frankreichs, 214.)

In Kocbek trdi, da je José Bergamin nekak španski Maritain!²¹ Kdo bi bil potemtakem slovenski Bergamin?

Ni treba poudarjati, da bo taka revija le težko zavzela glede španske vojne drugo stališče, kakor ga ima Edvard Kocbek.

NAŠ ZAKLJUČEK

Tako pisanje odločno odklanjamo! Čudimo se, kako je mogel »Dom in svet« priobčiti ta članek, ko vendar hoče zmeraj veljati za nepristransko, v duhovnost odmaknjeno revijo. Posledica takega pisanja more biti le razdor med katoličani, razbitje katoliških vrst v »fašiste« in »antifašiste«, in so taki članki nezavedno orodje rdeče komunistične propagande.

Gotovo je, da se morejo vršiti nasilja tudi na strani »belih«. Saj je naloga, ki so jo ti vzeli nase, »težka in nevarna«, kot pravi sv. oče.

Toda med obema taboroma v Španji je bistvena razlika, ki je katoličan ne more prezreti; razlika, ki jo je tudi Pij XI. omenil v nagovoru na španske begunce.²²

Na eni strani »plamteče sovraštvo in divje preganjanje, namerjeno proti – to nasprotniki sami priznavajo – katoliški Cerkvi in katoliški veri«; na drugi strani pa stoje »tisti, ki so nase vzeli težko in nevarno

---

dogmatiki (Christliche Dogmatik, 1927–) pa je v 14 knjigah obdelal problem Boga in stvarstva.

¹⁸ Tukaj in sedaj.

¹⁹ Sillon (Brazda): leta 1900 ustanovljena združba francoskih katoličanov pod vodstvom politika Marca Sangniera (1873–1950). Zavzemala se je za ljudsko prosveto in organizacijo v duhu krščanske demokracije. Leta 1910 jo je Cerkev zaradi liberalne miselnosti prepovedala, vendar se je še isto leto na novo organizirala.

²⁰ Leta 1899 ustanovljeno gibanje z istoimenskim časopisom, ki je bilo nacionalistično, rojalistično in protinemško usmerjeno. Papež Pij XI. ga je leta 1926 katoličanom prepovedal, da bi preprečil zlorabo Cerkve v politične namene in jo ločil od nekrščanskih nacionalističnih smeri.

²¹ Prim. op. V: 78.

²² Prim. op. XXII: 6.

nalogo, braniti in zopet vzpostaviti pravo in čast božjo ter vere.« Tudi to so besede Pija XI.

*

To je resnica o Španiji.

Slovenski katoliški dijaki popolnoma zaupamo besedam Pija XI. Zato odklanjamo vsako drugačno, katoliškemu duhu nasprotno tolmačenje, zlasti če izhaja iz takih virov, kot jih ima Kocbekovo »Premišljevanje«.

NEKATOLIŠKO PISANJE¹

»Vse herezije in odpadi so bili navadno očita dejanja, duhovno junaštvo prepričanih ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljšo resnico ....« (Kocbek, Premišljevanje o Španiji; »Dom in svet« 1937, 90).² Vsakogar, ki še katoliško čuti, je moralo zaboleti, ko je prebral ta stavek iz uvoda znanega Kocbekovega članka, priobčenega v katoliški reviji. Stavek je zapisan kot splošno veljaven, z značajem državljanske vojne na Španskem torej nima nobene zveze. Avtor in urednik³ se zato ne bosta mogla sklicevati, češ, navedeni španski viri tako poročajo. Stavek je dalje popolnoma jasno zapisan; nobena licentia poetica mu ne more odvzeti vsebine in prevrniti smisla. Zato moramo stavek razumeti tako, kakor se glasi.

Popolnoma odveč bi bila tudi trditev, da je stavek iz konteksta iztrgan; saj vsebuje popolnoma ločeno misel.

Navedeni stavek je popolnoma **nekatoliški** in **zmoten**. Herezije in odpade ima za duhovno junaštvo prepričanih ljudi, za dejanja ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljšo resnico. Katoliška Cerkev sodi drugače. Heretika imenuje kristjana, ki trdovratno taji katero izmed resnic, ki jih moramo verovati z božjo in katoliško vero, ali dvomi o njej; odpadnik pa ji je kristjan, ki je popolnoma zavrgel krščanstvo (prim. kan. 1325, § 2 v cerkvenem zakoniku).

Herezija in odpad nista po katoliškem nauku nobeno duhovno junaštvo, pač pa spadata med najtežje grehe in sta celó zločina, za katera je zagrožena najtežja cerkvena kazen izobčenja (kan. 2314 v cerkvenem zakoniku).

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Mi mladi borci (Stanovski tednik za slovensko dijaštvo) 1, 7. maja 1937, št. 34, str. 137.

² Prim. op. XXI: 3.

³ France Koblar, odgovorni urednik revije Dom in svet.

Drzno je, če kdo zapiše v katoliški reviji o hereziji in odpadku, ki ju katoliška Cerkev ima za težek greh in zločin, da sta junaštvo in odločanje za večjo in boljšo resnico.

Kakšno čudno luč mora vreči tako pisanje na katoliško Cerkev, ki herezijo in odpade najodločneje in brez izjeme obsoja. Po takem naziranju bi sledilo, da je Cerkev tiranska in nemoralna, ker pobija »duhovno junaštvo« in prepoveduje »odločanje za večjo in boljšo resnico«. Sicer pa to naziranje ni novo; pri ljudeh, ki zametajo dogme in dogmatično učiteljstvo, velikokrat naletimo nanj. Toda v katoliški reviji bi takega stavka ne smelo biti.

Razlogi, ki so bivše katoličane v teku zgodovine pripeljali v herezijo in do odpada, so različni; glavno vlogo pa sta navadno igrala **napuh** in **trma**.

Prevzetno zaverovanost váse in trmasto vztrajanje pri svojem mnenju, ki ni dostopno za razloge, ne imenujemo duhovno junaštvo in odločanje za večjo in boljšo resnico.

Heretikov in odpadnikov kot oseb katoličani ne smemo obsojati, ako nimamo dokazov o njihovi slabi volji; mogoče bi namreč bilo, da so se motili v dobri veri. Toda herezije in odpada katoličani nikoli ne moremo imeti za duhovno junaštvo prepričanih ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljšo resnico.

Prav tako mi ne sodimo o namenih, o dobri volji in pravovernosti g. prof. Kocbeka, obsoditi pa moramo gornji njegov stavek kot popolnoma nekato-liški in kot težko zмотo. Tak stavek nujno zastruplja katoliško vernost pri mladih ljudeh.

Braniti in opravičiti take članke s sklicevanjem na dobro voljo in dobre namene avtorja, je povsem neumestno, ker je zмотa ravno nevarnejša, čim boljši človek jo širi. Komunisti se tega n. pr. prav dobro zavedajo, zato vse njihovo sklicevanje na španske kanonike in duhovnike ter tako zvane dobre katoličane.

ZANIMIVA SPRIČEVALA E. KOCBEKU¹

Dominsvetovci so se ponovno pohvalili, kako od raznih strani dobivajo laskava priznanja za svoja španska premišljevanja.² Mi smo o tem prepričani. Storit jim hočemo uslugo, da še mi navedemo nekaj takih laskavih priznanj.

*

Oglasili so se iz slovenske in jugoslovanske domovine s svojimi pohvalami in priznanji ljudje, ki jim nikdar ni bilo mar za krščanstvo, pa zato sedaj delajo velike poklone duhu, ki veje iz Kocbekovega članka. Zadovoljili se niso s samo pohvalo Dominsvetovcev, ampak so morali dodati še divje napade na »klerikalce« in »reakcionarje«, ki da poslušajo »Osservatore Romano« in papeško kurijo, namesto da bi šli za katoliško revijo »Dom in svet«.

Ta spričevala so po svoje kajpak merodajna: »Sodobnost«, »Jutro«, »Slovenski Narod«, v Belgradu »Javnost«.

»Sodobnost«

Marksistična »Sodobnost«³ (1937. 5. zv.)⁴ je »Premišljevanja« počastila s pesmico. Pesmica izraža veliko veselje nad tem, da je »Premišljevanje« katoličanom dobro »izprašalo vest« in zagotavlja g. Kocbeku:

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Mi mladi borci 1, 9. junija 1937, št. 43, str. 174–175.

² Prim. op. XXVIII. in XXIX. dokument.

³ Revija s podnaslovom »Neodvisna slovenska revija«. Izhajala je v letih 1933–1941.

⁴ Sodobnost 5, 1937, str. 231.

»si bolj krščanski kakor oni
in Franka blagoslovljeni kanoni«.
Pesmico je spisal Igo Gruden in pravi, da je to epigram.⁵

»Jutro«

Tudi »Jutro« (28. 4. 37.)⁶ zelo prijazno poroča o katoliški reviji »Dom in svet« in njenem »Premišljevanju«. Podnaslov oznanja z velikimi črkami in dobrohotnostjo, ki je sicer nima za katoliške stvari: »Zanimiva in poučna študija v reviji ‚Dom in svet‘«.

NEKAJ CITATOV IZ »JUTRA«

»G. Kocbek, ki ga štejejo med voditelje mlajše katoliške inteligence, podarja v uvodu svojega članka, da želi opozoriti »na zgodovinsko krivdo španskega krščanstva in na krivdo tistih krščanov, ki so se danes zatekli v zunanjo učinkovitost namesto v notranjo zbranost, opozoriti ne zato, da se zmanjša krivda zločinov, ki so se nad cerkvijo v velikem številu dogodili in se dogajajo, marveč da se izpodbije predrzna fašistična trditev, ki hoče prenesti težišče spora drugam, češ da je državljanska vojna v Španiji verska vojna. Vzroki strašnega obračuna v Španiji namreč niso verski, ampak družabni.«

*

»Za glavni vzrok svojega oboroženega upora navajajo fašisti »vedno večjo boljševizacijo« španskega prebivalca, »toda po pričevanju mnogih treznih španskih katolikov komunistične Španije sploh nikjer ni bilo. Komunizem služi španskim fašistom le za pretvezo, da lahko nastopajo zoper delavski razred.« Tu Kocbek spet navaja mnenje »preudarnega duhovnika«.

---

⁵ Cel epigram se glasi: **Edvardu Kocbeku**
(»Iz v« premišljevanju o Španiji še »nerazodetih« epigramov.)

I g o G r u d e n

Ker si z besedo moško jim izprašal vest,
z vestjō katoliško zjecljali so protest;
a ti si bolj krščanski kakor oni
in Franka blagoslovljeni kanoni.

⁶ Jutro, 28. aprila 1937, št. 98, str. 2. Prim. XXIX. dokument.

*

»V naslednjem poglavju govori Kočbek o »težkih dejanjih nad katoliško Cerkvijo in njenimi verniki«, ki jih obsoja, obenem pa navaja vzroke, ki so do njih dovedli. Tu je za avtorja odločilen odgovor na vprašanje: Kaj so predstavniki cerkve storili v trenutku, ko so se generali obrnili proti vladi? »Odgovor je povsem jasen in usoden: stopili so na stran generalov, fevdalcev in desničarskih ideologov. **Duhovščina je od vsega začetka vedela za upor in ga pomagala pripravljati.** Ko je izbruhnil, je vernike javno pozivala, naj se ga udeleže, in se ga je nazadnje sama dejanski, to je z orožjem udeležila.« Kočbek navaja v dokaz pričevanja uglednih katolikov samih: holandskega pisatelja in zgodovinarja dr. Brouwerja, Sempruna i. dr. Iz njih je razvidno, da so razen v baskiški zemlji vsa verska središča bila uporniška gnezda, »... mnoge samostane so opremili tako dobro, da so se v usodni noči avtomatično spremenili v trnjanjave«.

*

»Ko z začudenjem čitamo to **resno** premišljevanje katolika o Španiji, se vprašujemo, za kakšen ugled katolištva se bore tisti katoličani, ki v svojem časopisju dvigajo glas za generala Franca in zmerjajo za komuniste ali vsaj komunistične simpatizerje vse one, ki jim v tej pristranosti ne sledijo, čeprav se tudi za republikanski tabor, kakršen se je v teku državljanske vojne razvil, ne zavzemajo.« (Podčrtano podčrtali mi.)

JUTRO JE ZADOVOLJNO

Na koncu imenuje članek »resno premišljevanje« in se zaleti v one, ki simpatizirajo z belimi.

»Slovenski narod«⁷

»Slovenski Narod« (28. 4. 37.) poroča, da je »Dom in svet« priobčil »velezanimivo in poučno razpravo«.

Na koncu pomembno dostavi: »Tega nismo napisali mi, marveč književnik Edvard Kočbek, in sicer v »Domu in svetu«, ki ga tiska in zalaga Katoliška knjigarna!«

---

⁷ Prim. XXVIII. dokument: Vzroki strašnega obračunavanja v Španiji.

Belgrajska »Javnost«⁸

Največ pozornosti pa je posvetil članku belgrajski tednik »Javnost«, glasilo jugoslovanske framasonerije, ki mu »Premišljevanje« tako ugaja, da smatra »za absolutno potrebno, da ga vsaj v najkrajšem izvlečku objavimo«. Izvleček je zelo izčrpen, opremljen s primernim komentarjem, ki vedno pazi, da zadostno poudari vse Kocbekove obtožbe katoliške duhovščine in katoličanov. S priznanjem ni skopa: »Tako strašnih resnic o zadržanju duhovščine v Španiji in o zadržanju fašistov ni pri nas še nihče napisal ...« Nežna skrb framasonске »Javnosti« za avtorja je pa čisto odveč, ko pravi: »Kaj bodo z avtorjem, ki je eden od voditeljev mlajše generacije v Sloveniji?«

Komu tako pisanje služi?

Ta spričevala povedo tole: Dominsvetova premišljevanja so framasonom in komunistom tako z jezika vzeta, da tem največjim sovražnikom katolicizma ni treba v njih ničesar popravljati, Kocbeku ničesar podtikati, ničesar dodajati. Kajti to, kar je pisal »Dom in svet«, se popolnoma sklada z njihovim slogom.

Dom in svet ponavlja za komunisti in njihovimi skritimi ljudskofrontnimi sodelavci težke in zahrbtne laži o kruto preganjanih španskih katolikih. Za Dom in svetom jih z naslado ponavlja svobodomiselni tisk – ne kakor da bi svobodomiselni tisk teh laži do zdaj še ne bil širil – toda zanj je izredno zabavno, da se more zdaj sklicevati na Edvarda Kocbeka in Dom in svet, »ki ga tiska Katoliška tiskarna in zalaga Katoliška knjigarna«.

Če se gospod avtor v spričevala teh merodajnih sodnikov zamisli, ga lahko postane strah.

Povej mi, kdo te hvali, in povem ti, kam vede tvoja pot

»Jutro«, »Narod« in slični so hvalili križarski »Križ na gori«.⁹

»Jutro«, »Narod« in slični so hvalili krščansko socialistični »Ogenj«.¹⁰

---

⁸ Prim. op. XVIII: 20.

⁹ Prim. op. IX: 18.

¹⁰ Glasilo Ogenj krščanske socialistične mladine (od leta 1930: delavske mladine), izhajalo je v letih 1928–1931. Prim. op. VI: 53.

XXV. ZANIMIVA SPRIČEVALA E. KOCBEKU

»Jutro«, »Narod« in slični so pohvalili »Dominsvetova« »Premišljevanja«.

Kaj naj bi tudi »Jutro«, »Narod« in slični drugega storili?

Kaj moremo mi zato, če si je »Dom in Svet« te pohvale zaslužil?

»VOIX EUROPÉENNES« IN »DOM IN SVET«¹

Slava Dominsvetova, zaslužena s »Premišljevanji«, se širi in večja kakor plaz, ki se je utrgal in dere v nedogled.

Res, da »Doma in sveta« ni pohvalil »Osservatore Romano«. Toda kaj bi tudi rekli potem Igo Gruden in vsi tisti, ki so »Dom in svet« pohvalili zaradi njegovih »Premišljevanj«?²

»Dom in svet« more biti zadovoljen. Pohvalila ga je »Sodobnost«, pohvalili »Jutro«, »Narod«, beograjska »Javnost«.³

Dominsvetova slava segla v Pariz

Oglasila se je politično-ekonomsko kulturna revija »Voix Européennes«, ki izhaja v Parizu. Tiska se v treh jezikih; že to kaže povsem jasno, da za listom stoji mednarodna sila.

List je namenjen predvsem podonavskim in jugovzhodnim državam (Jugoslaviji, Grčiji, Romuniji, Bolgariji, Albaniji, Turčiji). Revija zastopa ideje sovjetske zunanje politike in simpatizira s francosko ljudsko fronto.⁴ V Jugoslaviji s posebno natančnostjo in ljubeznijo spremlja vsa mogoča gibanja, ki količkaj diše po sovjetofiliji.

To glasilo sovjetofilske politike se je torej pozanimalo za Kocbekovo »Premišljevanje« in prineslo v svoji 11. številki članek z demagoškim naslovom : »Une opinion catholique sur l'Espagne« – »Katoliško mnenje o Španiji«.

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Mi mladi borci 1, 23. julija 1937, št. 45, str. 183.

² Prim. XVI. dokument.

³ Prim. op. XXV: 8.

⁴ Prim. op. XVIII: 8.

Kaj pravijo »Evropski glasi«

»Voix Européennes« so prevedle celo stran značilnih odstavkov iz Kocbekovega članka, kakor smo jih brali tudi že v beograjski »Javnosti« in v protikatoliškem časopisju. Izredno spretno spleta v sramotilen šopek najhujše lažne obdolžitve iz »Doma in sveta«, verno pobrane po komunističnih informacijah, in jih osvetljuje še z lastnim komentarjem, kot n. pr.:

»Nato izraža Kocbek svoje mnenje o sedanji državljanski vojni v Španiji in sprosti (donne libre cours) svoje ogorčenje nad tem, da se je večina duhovnikov postavila na stran fevdalnih gospodov in upornih generalov. Očita jim, da so prelomili svojo prisego zakoniti vladi, in piše: »Videl sem, kako so krščevali tanke ... jim dajali imena Karmelske Device in ne vem več kakšnih Madon in tako profanirali svetost ... duhovniki so v kratkih hlačah (pantalons, v Kocbekovem članku se to mesto glasi: v kratkih sutanah) in s puško na rami peljali svojo čredo v boj ... Morali so priti divji maverski vojaki, zvesti Mohamedovi verniki z znakom Srca Jezusovega na prstih, da koljejo Špance v katoliškem imenu s klicem: 'Živel Kristus kralj!'«

»Profesor Kocbek očita katoliškemu tisku, da molči, 'četudi je število ubitih baskovskih duhovnikov večje od števila ubitih duhovnikov v Mehiki', dasi je baskovski katolicizem na mnogo višji stopnji kot mehikanski.«

»Kocbek zatrjuje, da smoter vstaje generala Franca ni ne obramba vere, ne zaščita proti komunizmu, ampak vzdrževanje fevdalne reakcije. On piše: 'Kristijan res ne more izpovedovati komunizma. Toda po pričevanju mnogih treznih španskih katolikov komunistične Španije sploh nikjer ni bilo. Komunizem služi španskim fašistom le za pretvezo, da lahko nastopijo zoper delavski razred.«

»Dom in svet« jih tudi sicer še zanima, ker pišejo naprej:

»V isti številki revije »Dom in svet« je izšel tudi Javornikov članek o Unamunu,⁵ kjer se nahajajo iste ideje, kot v Kocbekovem članku.«

Zaključek članka mora na nas vplivati humoristično:

»Organ notranjega ministra⁶ »Slovenec« vodi silovito gonjo proti Kocbeku in proti skupini, ki je okrog njega. Zlasti napada duhovnike Barleta,⁷

---

⁵ Mirko Javornik: Smrt Miguela de Unamuna. Dom in svet 1937/38, str. 123–128.

⁶ Notranji minister je bil Anton Korošec.

⁷ Janko Barle (1875–1943), župnik pri Sv. Jakobu v Ljubljani, poslanec Jugoslovanske nacionalne stranke; prim. nekrologe: Slovenec, 2. III. 1943, Jutro, 2. III. 1943, Slovenski narod, 4. III. 1943.

*Pavliča*⁸ in *Matico*.⁹ *Ti duhovniki so predstavniki mladih slovenskih intelektualcev.*«

Tajni vplivi

Kdo je poskrbel, da je glas o Dominsvetovih »Premišljevanjih« prišel do komunistične pariške propagandne revije?

Kdo skrbi za take zveze?

To je tista sila, ki skrbi tudi, da se vse protikatoliške obdolžitve »katoličanov« Sempruna, Gallarda, Bergamina in drugih takih razširjajo v Severno in Južno Ameriko in v Avstralijo.

Tudi zanimanje revije »Voix Européennes« piše »Domu in svetu« svoje izpričevalo. V isti številki »Voix Européennes« beremo v nekem drugem članku, da je obramba demokracije možna le v sodelovanju podonavskih držav z velikimi demokracijami: Anglijo, Francijo, Češko in **Rusijo**. Tudi to jasno kaže, kdo se poslužuje te revije v svoje propagandne namene.

In papežev glas?

Najlepše pri tem pa je to, da sovjetski propagandisti najdejo slovensko katoliško revijo, ki jim priča proti španskim katolikom, ki jim priča in za njimi ponavlja to, kar so oni po vsem svetu sami raztresli, da je namreč bila španska duhovščina na strani zatiralcev, da je bila brez srca, in neizmerno bogata; ki jim priča, da je odpor španskih katoličanov nezakonit; da je nezakonit odpor katoličanov proti »**blaznim izbruhom besnosti**«, »**strašnim zločinom**«, »**groznim pobjem in pomorom**«, »**strašnemu barbarstvu**« španskih komunistov in moskovskih tiranov (glej »**Divini Redemptoris**« 20).¹⁰

Mi se zgražamo. Zavedna slovenska katoliška javnost se zgraža. Zakaj je »Dom in svet« bolj verjel zakrinkani komunistični propagandi kakor papežu?¹¹

---

⁸ *Lojze Pavlič*: katehet v pokoju v Celju. Na volitvah v Narodno skupščino 5. maja 1935 je kandidiral na Listi združene opozicije Vladimirja Mačka, čeprav so bili na tej listi kandidatov pretežno Hrvati.

⁹ Minister Pavao Matica.

¹⁰ Prim. op. XVIII: 5.

¹¹ Prim. Nagovor sv. očeta na španske izgnance. Čas 31, 1936/37, str. 49–55.

ODKOD JEMLJE PROF. KOCBEK SVOJE IDEJE¹

Lansko šolsko leto je prof. Edi Kocbek napisal svoje znano »Premišljevanje o Španiji«. ² Zajel ga je v glavnem iz francoske revije »Esprit«³ ter ga kot katoliško mnenje predložil slovenski javnosti.

Letos pa je Kocbek imel pod okriljem kat. ak. društev »Danice«, »Zarje« in »Savice predavanje, »kakšen naj bo boj proti komunizmu«. ⁴

Predavanje je idejno iste vsebine kot »premišljevanje« v »Domu in svetu«, torej za pravega katoličana nesprejemljivo. Zanima nas pa tukaj to, odkod je prav za prav prof. Kocbek to pot povzel svoje ideje.

Kocbekovi viri

Že sam je pri svojem predavanju omenil, da je kot literaturo uporabil znano francosko publikacijo »**Le communisme et les chrétiens**«. ⁵ (Plon, Paris 1937). Knjiga nima nobenega cerkvenega odobrenja.

Zdi se nam potrebno, da o tej knjigi povemo vso resnico.

Knjiga je nekak forum, kjer so dobili besedo člani glavnih krščanskih konfesij. Tako vidimo, da imata poleg katoličanov Mauriaca, ⁶ Ducatillona, Marca in Daniela-Ropsa ⁷ svoja prispevka tudi pravoslavni modernistični teolog Berdjajev in protestant kalvinec Rougemont.

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Mi mladi borci 2, 26. novembra 1937, št. 11, str. 42–44.

² Prim. XVI. dokument.

³ Prim. op. XIX: 12.

⁴ Prim. XXI. dokument.

⁵ Komunizem in kristjani. Prim. op. XXII: 20.

⁶ *François Mauriac*. Prim. op. VI: 24.

⁷ *Daniel Rops* /psevdonim/: Jean Charles Henri Petiot (1901–1965): profesor zgo-

Ta način publiciranja je na Francoskem precej v navadi. Tako zbira n. pr. pri nas že znana revija »Esprit« vse pisatelje, ki stoje na stališču svobodne osebnosti, od Maritaina pa do najbolj rdečih »trockistov« in ljudskofrontnikov. Ti imajo v reviji tudi največ besede.

Nekaj podobnega je z rajnim »Septom«.⁸ Ta je dajal svoje strani na razpolago katoličanom najrazličnejših naziranj in struj, od Gilsona⁹ pa tja do najbolj levičarsko usmerjenih katoliških polovičnikov (prim. Etudes, 1937, str. 528), ki so listu končno vtisnili svoj pečat.

Iz tega logično sledi, da ne smemo takih publikacij vzeti v celoti za normo, ampak je treba vsak članek posebej kritično premotriti.

Sledi tudi to, da se nanje ne moremo in ne smemo zanesti in z njimi a priori argumentirati.

Isto velja za knjigo »Le communisme et les chrétiens«. Poleg katoličanov, med temi dveh septovsko usmerjenih, imata v njej besedo Berdjajev, ki velja za pravoslavnega modernista, ter kalvinec Rougemont, **ki je eden izmed voditeljev Barthovega mladoprotestantovskega gibanja na Francoskem (prim. M. M. B., I., str. 134), in o katerem pravi v uvodu knjige uredništvo samo, »kaj mu je dolžna nova smer protestantizma, bolj ali manj povezana z naukom Karla Bartha«.**

Tuja učenost

To bi moral prof. Kocbek tudi upoštevati! Kajti prav od Rougemonta je on povzel bistvene ideje svojega predavanja. Res je, da je tudi Rougemont v nekem oziru prispeval k boju proti komunizmu, toda le s svojega protestantskega stališča.

Da zastopa Rougemont v svojem članku **skrajni protestantizem**, je jasno vsakomur, kdor je članek prebral. In kot dokaz, da je prof. Kocbek po njem povzel zmotne ideje, naj navedemo nekaj primerov:

---

dovine, od leta 1944 svobodni pisatelj; pisal je romane, biografije, politične in filozofske eseje; strasten moralist v duhu katoliške preнове, privrženec Péguyjeve ideje o kriščanski nacionalni Franciji; član in nagrajenec Francoske akademije.

⁸ Prim. op. VI: 22.

⁹ *Etienne Gilson* (1884–1978): francoski neotomistični filozof, član francoske akademije in več drugih, predavatelj na Sorboni, ustanovitelj papeškega Inštituta za srednjeveške študije v Torontu; napisal je tudi znamenito knjigo o srednjeveški filozofiji *L'Esprit de la philosophie médiévale* in temeljna dela o pomenu sholastične filozofije za razvoj novoveške misli.

Kocbek:¹⁰

Kršćanstvo ne more biti a priori istovetno z nobeno ideologijo ali teorijo, filozofsko ali gospodarsko. Zato pa tudi ne more nastopiti kot protiideologija, protiteorija, protisistem.

Ne moremo pa tudi nastopati naperjeno proti socializmu ali liberalizmu ali komunizmu. Krščanstvo ni nobena protiideja, ono je ljubezenska resničnost.

Dogmatične resnice niso ideje niti teoremi, ampak dejstva.

*

»Križarsko vojno« organizira panika evropskega kapitalizma.

*

Kajti kaj je komunizem drugo, kakor učinkovita zgodovinska polemika na njegova nekrščanska dela. Izvira iz izdajstva krščanstva.

Primer: John Browning¹¹ je spisal najlepšo angleško cerkveno pesem, obenem pa je s topovi prisilil Kitajsko, da je odprla meje njegovemu opiju. – Na tem je Marks gradil svoj sistem.

Rougemont:

Upravičeno govorimo o marksističnemu nauku, o komunistični ideologiji, o komunistični taktiki.

Toda govoriti v istem smislu o kakem nauku krščanstva, bi pomenilo uvajati nepopravljivo zmedo. Kristjan, predvsem protestant, absolutno odklanja pojmovanje, da bi teološke dogme mogle predstavljati teorijo prakse.

Kršćanstvo ni kak program; tudi ni, kot mislijo nekateri marksistični prvaki, kaka ideologija; tudi ni taktika, kar [se] samo po sebi razume. Raje bi ga imenovali stališče. (Stran 212 sl.)

Znana je »protimarksistična križarska vojna«, ki jo po celem svetu organizira panika kapitalizmov. (Str. 231)

Proti argumentu naših križarjev ponavljam po Berdjajevu in po Gideu: resnica komunizma izvira iz izdajstva krščanstva po krščanskem svetu. (Str. 231)

Tipični primer: Sir John Browning je spisal eno izmed najbolj pobožnih angleških pesmi, in isti človek je s topovi prisilil Kitajsko, da je odprla meje trgovini z opijem. Tako dejstvo daje navidezni razlog za marksistično kritiko. (Str. 223)

---

¹⁰ Prim. op. XXII: 3.

¹¹ Najbrž je mišljen *Robert Browning* (1812–1889): angleški pesnik, avtor dolgih pesnitev, med katerimi je tudi *Prstan* in knjiga (1868/69).

Kalni viri

Če bi se profesor Kocbek v svojem predavanju omejil na Ducatillona, Marca, Daniela-Ropsa, bi se to zdelo na nek način razumljivo, dasi tudi zlasti za tega zadnjega veljajo v polni meri ostre besede Cordovanija. (Glej uvodnik!)

Toda dejstvo, da nas profesor Kocbek iz protestantsko-kalvinskih, katolicizmu in Cerkvi nasprotnih spisov uči, kako naj se borimo proti komunizmu, globoko žali katoliški čut.

Sedaj je razumljivo, zakaj govori p. Cordovani v uradnem »Osservatore Romano« o »**liberalizmu novega kova, ki je najbrž skrivnostni vzrok ne-edinosti med mnogimi katoličani**«. Kdor zasleduje smernice mladoprotestantskega in večjega dela t. zv. personalističnega gibanja, iz katerih črpa profesor Kocbek svoje ideje, temu se bodo kmalu odprle oči. In v tej luči bo vedel pravilno presojati mnogo pojavov v sodobnem razvoju slovenskega katoliškega občestva.

VZROKI STRAŠNEGA OBRAČUNAVANJA V ŠPANJI¹

Znani književnik Edvard Kocbek je napisal v »Domu in Svetu«, ki se tiska v Katoliški tiskarni, velezanimivo in nad vse poučno razpravo, ki ji je dal naslov »Premišljevanje o Španiji«. Toplo bi priporočali zlasti »Slovincu« in »Slovenskemu domu«, da bi pazno prečitala razpravo, ki ju bo nemara poučila, ali sta sploh dostopna pametnim razlogom, kako je treba pravilno presoјati razmere in dogodke v Španiji. Edvard Kocbek izvaja: »Vzroki strašnega obračuna v Španiji niso verski, ampak družabni. Prvi vzrok tiči v nemogočem gospodarskem položaju španskega ljudstva, predvsem v nerešenem agrarnem vprašanju, ki se ga fevdalna monarhija ves čas svojega obstanka ni dotaknila. Sto tisoč ljudi je imelo 12 milijonov hektarov zemlje, en milijon kmetov 6 milijonov ha zemlje, 2 milijona kmetov pa ni imelo niti trohice zemlje, poleg njih pa sta bila še milijona poljedelskih delavcev. Velepsestniki (med njimi je bila tudi cerkev) so proti silno majhni dnini in zavarovani s carinami kopičili ogromne dohodke. Bili so neomejeni gospodarji Španije, zato ni nič čudnega, da je danes od 50 milijonov ha španske zemlje obdelanih samo 20 milijonov ha in da je od 23 milijonov prebivalstva več kakor 9 milijonov, to je nad 40 % od dneva plačanih delavcev. Ostali del prebivalstva živi po veliki večini v najrevnejših razmerah. Zato so tudi kulturne razmere pretresljive. Nepismenih je v vsaki pokrajini na splošno 50 do 60 %, v pokrajini Jaen 70 %. V Madridu je bilo še prav v zadnjem času še 40.000 otrok brez šole. Zelo majhna plast plemičev, industrijalcev in bogatih meščanov vlada neomejeno s svojim kapitalom ter živi v bogastvu in razkošju, velika večina pa v nevrednih, včasih celo v živalskih razmerah. Zato je

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Slovenski narod 70, 1937, 28. aprila, št. 96, str. 1, v rubriki Politični obzornik. Je povzetek XVI. dokumenta. Prim. op. XXIII: 19.

razumljivo, da razlika med obema svetovoma ni le gospodarska. V Španiji obstoja močno razredno sovraštvo, veliko družabno nasprotje, kakor ga ni več zlepa najti. Drugi vzrok je verska oslabiljenost Špancev. Vernost naroda je zadnje stoletje izginjala v zunanosti, na eni strani v dnevni skrbi in gonski zapuščenosti nevidnega ljudstva, na drugi strani v vedno večji lagodnosti mogočnikov, ki jih je cerkev vedno manj vznemirjala, saj je po svojih predstavnikih, vzetih večinoma iz aristokracije, bila z njimi na isti visoki ravni. Cerkev se je radi svojih prelatov vedno bolj odmikala svojemu ljudstvu, vera je postajala domena višjih slojev. Vsi dvorci so imeli svoje dvorne kaplane, kmetje pa niti katekizma niso poznali, saj v pokrajini Estremaduri niti 1 % ljudi ni izpolnjevalo velikonočne dolžnosti. Mnoge, posebno južne pokrajine so postale čisto poganske, tisoči in tisoči ljudi v Španiji niti krščeni niso ...« – Tega nismo napisali mi. Marveč književnik Edvard Kocbek, in sicer v »Domu in Svetu«, ki ga tiska Katoliška tiskarna in zalaga Katoliška knjigarna!²

---

² V letih 1919–41 sta delovali kot Jugoslovanska tiskarna in Jugoslovanska knjigarna. Prim. op. I: 27.

PREMIŠLJEVANJE O ŠPANIJ¹

Zanimiva in poučna študija v reviji »Dom in svet«

V znani katoliški literarni reviji »Dom in svet« objavlja Edvard Kocbek zanimivo »Premišljevanje o Španiji«, ² ki zasluži, da opozorimo nanj vsaj v kratkem izvlečku glavnih misli tudi naše čitatelje.

G. Kocbek, ki ga štejejo med voditelje mlajše katoliške inteligence, podarja v uvodu svojega članka, da želi opozoriti »na zgodovinsko krivdo španskega krščanstva in na krivdo tistih krščanov, ³ ki so se danes zatekli v zunanjo učinkovitost namesto v notranjo zbranost, opozoriti ne zato, da se zmanjša krivda zločinov, ki so se nad cerkvijo v velikem številu dogodili in so dogajajo, marveč da se izpodbije predrzna fašistična trditev, ki hoče prenesti težišče spora drugam, češ da je državljanska vojna v Španiji verska vojna. Vzroki strašnega obračuna v Španiji namreč niso verski, ampak družabni.«

Prvi vzrok tiči po mnenju avtorja v nemogočem gospodarskem položaju španskega ljudstva, predvsem v nerešenem agrarnem vprašanju. »Posestniki lafitundij⁴ (med njimi je bila tudi cerkev) so proti silno majhni dnini in zavarovani s carinami kopičili ogromne dohodke.« Drugi vzrok je verska oslABLJENOST Špancev. »Cerkev se je zaradi svojih prelatov⁵ vedno bolj odmikala svojemu ljudstvu, vera je postajala domena višjih slojev. Vsi dvorci so imeli svoje dvorne kaplane, kmetje pa niti katekizma niso poznali ...«

Veliko, zelo veliko krivdo ima v tem propadu španska duhovščina, posebno višja, ugotavlja Kocbek. Odpor proti verskim izrastkom se je prenesel na

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Jutro 18, 28. aprila 1937, št. 98, str. 2.

² Prim. op. XVI. dokument.

³ Citati iz Kocbekovega besedila so ponekod prestilizirani.

⁴ Prim. op. XVI: 6.

⁵ Prim. op. XVI: 7.

vero, kakor se je varovanje meščanske prijetnosti in družabnega reda preneslo na varovanje verske bitnosti. »Taki duhovniki in izobraženci so bili potem gluhi in slepi za družabno resničnost. Duhovniki so bili v fevdalnem duhu odgojeni monarhistični uradniki, vzgojitelji predvsem dobrih podanikov, učitelji povprečnega človeka. Poleg tega pa so bili v mnogih primerih neuravnoteženi areligiozni tipi, brez znanja in prijema za bistveno krščansko naravo. Postavili so se v službo majhne peščice ljudi, ki so brezobzirno izkoriščali ljudi. »Španska cerkev si je nakopičila ogromna bogastva in tako postala eden najstrašnejših tlačiteljev delavstva. V bankah, v zastavljalnica, v parobrodskih družbah, pri privatnih železnicah in rudniških podjetjih, povsod naletiš na cerkven kapital, ki gre v milijarde.«

V drugem poglavju riše Kocbek razvoj Francovega upora, ki se je začel 18. julija 1936 v španskem Maroku in ki je danes zastal pred Madridom. »Kdor bo pisal zgodovino o teh strašnih dnevih in se bo otrešel vseh poenostavljanj, bo moral reči, da je resnica o španski vojni razdeljena, kakor so razdeljeni njeni ljudje. Na obeh straneh se godijo krute stvari, obe strani sta krvavi, noben tabor ni izvzet od krivde na mučenju, ubijanju, požigih in ostalih nečloveških dejanjih. To je treba reči zato, ker del evropskega tiska poroča tako, da nehote vzbujajo predstavo o belem ali pravičnem ter rdečem ali ubijalskem taboru. Če pa je zares potrebno kak tabor ošibati, potem je to fašistični tabor, ki se postavlja za branilca krščanstva, pa pri tem nekrščansko nastopa.«

Po mnenju g. Kocbeka se je upor sprožil »brez pametnega razloga«. Še več: »Upor armade, oziroma generalov je ilegalen, »protizakonit«, ker niso bili izpolnjeni tisti pogoji, ki jih katoliška teologija zahteva za upravičenost oboroženega upora.« Revolta generalov je upor republikli zapriseženih ljudi proti zakoniti republikanski vladi, ki si jo je Španija svobodno izvolila.

Nauk in metoda fašizma sta za katolike po Kocbekovem mnenju nespremenljiva, saj »pomenita rafiniran prikrit materializem, zanihanje osebnosti in njene svobode, predvsem pa zaslužnjevanje cerkve pošastni državi«. Za glavni vzrok svojega oboroženega upora navajajo fašisti »vedno večjo boljše civilizacijo« španskega prebivalca, »toda po pričevanju mnogih treznih španskih katolikov komunistične Španije sploh nikjer ni bilo. Komunizem služi španskim fašistom le za pretvezo, da lahko nastopajo zoper delavski razred.« Tu Kocbek zopet navaja mnenje »preudarnega duhovnika«.

V naslednjem poglavju govori Kocbek o »težkih dejanjih nad katoliško Cerkvijo in njenimi verniki«, ki jih obsoja, obenem pa navaja vzroke, ki so do njih dovedli. Tu je za avtorja odločilen odgovor na vprašanje: Kaj so predstavniki cerkve storili v trenutku, ko so se generali obrnili proti vladi? »Od-

govor je povsem jasen in usoden: stopili so na stran generalov, fevdalcev in desničarskih ideologov. Duhovščina je od vsega začetka vedela za upor in ga pomagala pripravljati. Ko je izbruhnil, je vernike javno pozivala, naj se ga udeleže, in se ga je nazadnje sama dejanski, to je z orožjem, udeležila.« Kocbek navaja v dokaz pričevanja uglednih katolikov samih: holandskega pisatelja in zgodovinarja dr. Brouwerja, Sempruna i. dr. Iz njih je razvidno, da so razen v baskiški zemlji vsa verska središča bila uporniška gnezda. »... mnoge samostane so opremili tako dobro, da so se v usodni noči avtomatično spremenili v trdnjave«. Še večja je ogorčenost španskih katolikov nad tem, da se uporniki poslužujejo v imenu krščanstva nešpanskih in nekrščanskih čet, da dajejo n. pr. tankom imena Karmelske Device⁶ ter počenjajo druga bogoskrunstva. Najbolj nerazumljivo pa je »silovito preganjanje baskiških katolikov in duhovnikov«, ki so stopili na vladno stran, ker žele »navdušeno sodelovati pri zmagi demokracije, ki je njih stari cilj«. Kocbek pripominja: »Zanimivo je, da ves katoliški tisk vztrajno molči o grozodejstvih nad Baski, četudi je število ubitih baskiških duhovnikov večje od števila ubitih duhovnikov v Mehiki in četudi je baskiški katolizcem v nasprotju z mehiškim brez slehernega madeža.«

V zaključnem poglavju ugotavlja Kocbek: »Ob junaštvu baskiških duhovnikov, ki stojijo sredi svojega ljudstva, pa ne smemo pozabiti tudi na one duhovnike po Kataloniji in Španiji, ki so se pridružili španski vladi zato, da bi z ljubeznijo in zvestobo rešili tisto, kar se z mečem ne da, namreč duhovni ugled katolištva.« Kocbek navaja tu nekaj pretresljivih izpovedi španskih duhovnikov.

Ko z začudenjem čitamo to resno premišljevanje katolika o Španiji, se vprašujemo, za kakšen ugled katolištva se bore tisti katoličani, ki v svojem časopisju⁷ dvigajo glas za generala Franca in zmerjajo za komuniste ali vsaj komunistične simpatizerje vse one, ki jim v tej pristranosti ne sledijo, čeprav se tudi za republikanski tabor, kakršen se je v teku državljanske vojne razvil, ne zavzemajo.

---

⁶ Prim. op. XVI: 31.

⁷ Slovenec in Slovenski narod sta ves čas španske državljanske vojne v obširnih poročilih zastopala sovražno stališče do republikancev.

PREMIŠLJEVANJE O KATOLIČANIH¹

V znanem katoliškem dnevniku dravske banovine »Jutru«² beremo, da je g. Kocbek, »ki ga štejejo med voditelje mlajše katoliške inteligence«, »v znani katoliški literarni reviji »Dom in svet« objavil zanimivo »Premišljevanje o Španiji«.³ Tako stvar pa katoliški dnevnik »Jutro« že ponatisne, seveda, posebno če more reči, da »tu Kocbek spet navaja mnenje preudarnega duhovnika« in da »v dokaz navaja pričevanja uglednih katolikov samih«, ker »Jutro« je od svoje ustanovitve sem vedno odločno stalo na braniku katolicizma in je na tem mestu tudi vztrajalo in n. pr. na katoliške škofe ni vrglo kamna niti takrat ne, ko jih je vse obrekovalo. O, »Jutro« se je vedno dobro držalo in se kajpada veseli odločno katoliške smeri znane literarne revije »Dom in svet«.

Po vsem tem je seveda jasno, da je g. Kocbek črpal svoje podatke iz takih katoliških dnevnikov, kakor je »Jutro«, in da je v dokaz navajal pričevanja takih uglednih katolikov samih, ki bi njega lahko šteli med voditelje, in da tu Kocbek spet navaja mnenja takih preudarnih duhovnikov, kakor so bili pri nas župnik in poslanec Barle, katehet in poslanec Lojze Pavlič, župnik in minister Pavao Matica in še nekateri drugi. Tudi ti katoličani so še pred kratkim v najbolj rožnatih barvah gledali razmere, ki so se drugim zdele neznosne. Konec koncev pa za nas ni merodajno mnenje kakega »voditelja mlajše katoliške inteligence« ali kakega »preudarnega duhovnika« ali kakih »uglednih katolikov samih«, ampak mnenje papeža, ki je tudi že napisal nekaj premišljevanj o Španiji.⁴ Zato se bomo na to »premišljevanje o Španiji« še povrnili.

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Slovenec 65, 29. aprila 1937, št. 97, str. 2, kot odgovor Jutru. Prim. XXIX. dokument.

² Avtor članka ironizira dnevnik Jutro, ko ga opredeljuje za »katoliškega«, saj je bil ta liberalno, protikatoliško in projugoslovansko usmerjen.

³ Prim. op. XXIX: 2.

⁴ Prim. op. XVIII: 5 in Nagovor sv. očeta na španske izgnance. Čas 31, 1936/37, str. 49–55.

DVE KATEGORIJI KATOLIČANOV¹

V zahvalo, da smo tudi naše čitatelje seznanili z vsebino članka o Španiji,² ki ga je objavila katoliška revija »Dom in svet«, nam je včerajšnji »Slovenec«³ podelil naslov in značaj katoliškega lista. Znano nam je, da je legitimacijo katolištva »Slovincu« izstavil prejšnji ljubljanski škof,⁴ vendar doslej nismo vedeli, da je dobila Kopitarjeva ulica⁵ s tem tudi pravico, da ta atribut brez plačila takse podeljuje dalje. Veselje nad podeljenim častnim naslovom, ki bo, tako upamo, zagladil vse dosedanje zmerjanje z boljseviki, brezbožniki in framasoni, ki smo ga bili doslej deležni od »Slovenčeve« gospode, nam nekoliko kali zavest, da nas gospodje le niso prišteli med katoličane prve kategorije. V drugo kategorijo katoličanov spadajo po današnjem »Slovincu« poleg baskovskih duhovnikov še bruseljski poslanik madridske vlade in podpredsednik španske katoliške ljudske stranke don Angelo Ossorio y Gallardo, vseučiliški profesor katolik Semprun, holandski zgodovinar in pisatelj katolik dr. Brouwer, katoliški španski pisatelj José Bergamin ter trije jugoslovanski katoliški duhovniki, župnik Barle, katehet Pavlič in minister Pavao Matica. Glasili katoličanstva druge kategorije pa sta »L' Esprit«⁶ in »La Croix«⁷ – kolikokrat ju je »Slovenec« že citiral, zdaj pa sta naenkrat reducirani v drugo kategorijo! – in od včeraj dalje »Jutro«. Kolikor nam je to milo in drago, se ne moremo ubraniti občutka, da so župnik Barle, katehet Pavlič in minister

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Jutro 18, 30. aprila 1937, št. 100, str. 2.

² Prim. op. XXX: 3.

³ Prim. XXX. dokument.

⁴ Anton Bonaventura Jeglič.

⁵ Sedež uredništva dnevnika Slovenec.

⁶ Prim. op. XXIII: 4.

⁷ Prim. op. XVI: 34.

Matica vsekakor v boljši družbi, nego jo je odkazala gospoda iz Kopitarjeve ulice nam. Bogu bodi potoženo – tudi za to jim moramo biti hvaležni.

Pri tej razdelitvi pa so avtomatično prišli v prvo kategorijo generali Franco, Mola in Queipo de Llano, od listov pa »Slovenec« in »Slovenski dom« – slednji nedvomno zaradi svoje proslule čežane. Nesrečna revija »Dom in Svet«, še nesrečnejši nje uredniki in najnesrečnejši pisec g. Kocbek pa so bili vrženi izven obeh kategorij in bodo najbrž predani sveti inkviziciji, da se nad njimi izvrši staroslavni obred avtodafeja.⁸

Kot novopečenim katolikom druge kategorije nam je seveda neznano, po kakih načelih se je izvršila ta razdelitev, po kateri smo se znašli nenadoma v tako pestri in pobožni družbi. Če pomislimo, kako slabo se je odrezal »Dom in Svet«, smo sicer kar nekako zadovoljni tudi z drugo kategorijo, še bog, da je tako. Vendar pa nas ne neha vznemirjati vprašanje, po kakšnih vidikih se dela ta strahotna razlika med verniki. Če se prav spominjamo, ni katoliški svet nikoli slišal striktnega naročila ex cathedra, da mora brezpogojno stati na strani generala Franca, Mole in Queipa de Llana. Dokler pa ni takega formalnega naročila – prav ex cathedra mora biti! – sme tudi pobožen katolik nakloniti svoje simpatije temu ali onemu. »Slovenec« sicer nekako nejasno namiguje, da se je izvršilo ono, kar običajno imenujemo »Roma locuta«⁹ in pred čemer moramo vedno pokorno skloniti grešne glave, vendar nam to doslej ni bilo znano. Očividno ni vedel tega niti »Dom in Svet«. Ako tedaj zeleni veji to ni bilo znano, kako naj vemo to mi, ki smo se šele včeraj z veliko muko prikopali do naslova in značaja druge kategorije. Naj nam tedaj »Slovenec« izvoli javiti, kdaj je prišlo naročilo ex cathedra, kako se imamo zadržati, ako se nas loti skušnjava, da premišljujemo o Španiji.

Če bi nas bili pravočasno obvestili, bi se mi bili nedvomno čisto drugače vedli. Prišli bi bili v prvo kategorijo in resno v pošte v pri kandidaturi za zlato rožo.¹⁰

---

⁸ Javno sežiganje krivovercev.

⁹ Roma locuta (est), causa finita (est). Rim (= papež) je spregovoril, pravda je končana; tj. po odločitvi najvišje avtoritete ni več razprave.

¹⁰ Zlata roža (rosa aurea) je z dragimi kamni okrašena ter z mošusom in balzamom napolnjena roža, namenjena papeškemu odlikovanju visokih katoliških državnikov, zaslužnih osebnosti in ustanov na četrto postno nedeljo.

PREMIŠLJEVANJE O »SLOVENCU«¹

Naslednji članek smo prejeli od slovenskega inteligenta, ki pripada tako zvani mladi katoliški generaciji.² Poslal ga je nam, ker pravilno sodi, da bi ga »Slovenec« ne objavil. O stvari, ki jo obravnava, smo že parkrat spregovorili tudi v »Jutru«,³ zato prinašamo tudi poslani nam članek.

»Premišljevanje o Španiji«,⁴ ki ga je napisal mladi katoliški publicist Edvard Kocbek v katoliški reviji »Dom in svet«, je gotovo odkrita izpoved resnicoljubnega slovenskega človeka katoliškega svetovnega nazora, prav zato pa tem večja obsodba pisanja »Slovenca« in ostalega slovenskega »katoliškega« tiska o dogodkih v Španiji.⁵ Presojano z objektivnega stališča, je ta Kocbekova izpoved eden najbolj resnicoljubnih prikazov krvave španske tragedije, zajet iz globine danih dejstev in etično-psihološke stvarnosti, zato smo Slovenci ne glede na svoje nazorsko prepričanje upravičeno pričakovali, da ga bo s tega edino pravilnega stališča presodil tudi »Slovenec« in se po njem

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Jutro 18, 6. maja 1937, št. 104, str. 2. Iz tedanjih okoliščin je mogoče domnevati, da je avtor Jože Dolenc (1912–1994), takratni semeniščnik. Zaradi ozkih mladčevskih razmer je iz semenišča izstopil in končal študij kot prvi laični teolog. Še kot gimnazijec se je oklenil krščanskega socializma in organiziral Krekovo mladino v Selški dolini. Med II. svetovno vojno je bil interniran v Dachau, po vojni pa je bil član uredništva Slovenskega poročevalca, a so ga kmalu odpustili. Končno je dobil mesto urednika pri celjski Mohorjevi družbi, pisal članke in prevajal.

² Krščanskosocialno usmerjena mladina.

³ Premišljevanje o Španiji. Jutro 18, 28. IV. 1937, št. 98, str. 2. – Dve kategoriji katoličanov. Jutro 18, 30. IV. 1937, št. 100, str. 2. Prim. dokumenta XXIX in XXXI.

⁴ Prim. op. XVI. dokument.

⁵ Redna poročila Slovenca in Slovenskega doma o španskih dogodkih so zavzemala stališče proti republikancem.

ravnal. Doživeli smo nasprotno. Na objektivno oceno v »Jutru« je odgovoril z nestvarnim izmotavanjem, zaključenim z naslednjo nadvse značilno pripombo:⁶

»Konec koncev pa za nas ni merodajno mnenje kakega »voditelja mlajše katoliške inteligence« ali kakšnega »preudarnega duhovnika« ali kakšnih »uglednih katoličanov samih«, ampak mnenje papeža, ki je tudi že napisal nekaj premišljevanj o Španiji.«

Ta pripomba je vsekakor večje važnosti, kakor bi se utegnilo prvi trenutek zdeti, zato je potrebno, da jo presodimo z zrelišča, življenjskih potreb in ciljev vsega našega naroda, kajti šele s te perspektive se nam odkrije vsa njena usodnost. Prvič je namreč »Slovenec« tu odkrito priznal, da so mu za presojanje svetovnopoličnih dogajanj v prvi vrsti merodajni nazori rimskega papeža, odnosno Vatikana. Znano pa je, da cilji rimske kurije niso vedno v skladu s slovenskimi in jugoslovanskimi interesi. Težko se bo »Slovenec« odslej otepal očitka svojih nasprotnikov in suma uglednih katoliških mož, izrečenega v zaupni družbi, da prejema »Slovenec« vrhovna navodila mnogokrat iz Vatikana in da je tudi v primeru Španije tako.

Ako je res tako, potem bi bil tisti »Slovenec«, ki že leta in leta zatrjuje, da je najbolj vnet glasnik Slovencev, v resnici glasnik neke volje, ki stoji izven našega naroda, ki z našim narodom in z našo državo nima nobenega direktnega opravka, ki ne pozna in ne more poznati naših interesov in ki zlasti zadnja leta presoja mnoge dogodke s stališča, precej drugačnega od zrelišča slovenskih in jugoslovanskih interesov.

Še bolj zanimiva je »Slovenčeva« pripomba v nekem drugem pogledu. Iz nje bi se dalo sklepati, da se smatra »Slovenec« odvisnega od mnenja papeža tudi v posvetnih neverskih zadevah. Taka odvisnost pa bi daleč presegala meje, ki so določene verski poslušnosti katoliškega glasila. Na vatikanskem koncilu l. 1870⁷ je bil papež proglašen za nezmotljivega, kadar govori kot božji namestnik v verskih zadevah. Ni pa papež nezmotljiv, kadar govori zgolj kot človek in v neverskih zadevah. Zato katoličan ni dolžan slediti mu v takih primerih, ampak mu more veljati papeževa beseda kvečjemu kot nasvet.

Poglejmo sedaj, ali je papeževa beseda o Španiji verska zadeva katoliške cerkve, ki spada pod izraz namestnika božjega na zemlji in mora torej veljati kot nezmotljiva resnica, ali ni? Kaj je španska državljanska vojna, vemo vsi in je najjasneje povedal katoliški publicist Edvard Kocbek v katoliški reviji »Dom in svet«. Ta vojna se ne vodi za katoliško vero; takozvani nacionalisti

---

⁶ Premišljevanje o katoličanih. Slovenec 65, 29. IV. 1937, št. 97, str. 2.

⁷ Dogmo je razglasil papež Pij IX. 18. VII. 1970.

so vse nekaj drugega kakor verskih naukov katoliške cerkve se držéči bojovníki. Njihova sredstva so dalje od naukov Kristusovih kakor najhujše brezverstvo, so direktno posmeh tem naukom. Pri vsem gre torej za popolnoma posvetno, politično, strankarsko zadevo. O vsem tem more imeti, kakor vsakdo, tudi papež svoje mnenje, o tem more in sme seveda tudi javno govoriti in pisati, **toda njegove besede v tej stvari niso in ne morejo biti besede nezmotljivega božjega namestnika na zemlji, ampak mnenje privatne osebe** ... Papeževa premišljevanja o Španiji in tudi eventualna njegova navodila katoliškim listom potemtakem niso dogmatične narave in take, da bi bila posledica njihovega neupoštevanja greh. Besede papeža o popolnoma posvetni zadevi španske državljanske vojne so torej tudi s stališča pravovernega katoličana vredne samo toliko, kolikor lahko prepričajo s svojimi argumenti.

Ako trdi sedaj »Slovenec«, da je zanj tudi v zadevah Španije merodajno papežovo mnenje, priznava sam, da hoče biti od papeža odvisen več kakor samo v verskih zadevah. Ako bi bil »Slovenec« glasilo samo v verskih zadevah Vatikanu podrejene skupine, bi smel brez pomislekov zavzemati v zadevah španske državljanske vojne svoje lastno stališče, recimo tako, kakršno je zavzel prav tako katoliški »Dom svet«. Oziral bi se ne samo na interese cerkveno hierarhije, ampak vsaj v enaki, ako ne v prvi vrsti na interese našega naroda ter njegove, od velikih mednarodnopolitičnih razvojev zelo odvisne usode.

Po teh ugotovitvah bomo morali Slovenci poslej tudi nehote presojudati »Slovenčevo« pisanje ter mu ne glede na svetovni nazor z narodnega in objektivnega stališča odrekati vsako pravico do naziva »glasila slovenskega naroda«, zlasti pa še do nekakega monopola v tem pogledu.

**PAZITE,¹ KA ČTETE,² LISTI SPREMINJAJO
 SVOJO FARBO.³**

Izhaja v Ljubljani dvatjedenski list »Dom in svet«. Te list je ustanovo dr. Lampe Frančišek, kat. duhovnik. Ravno zdaj obhaja 50 letnico svojega obstoja. A na žalost moramo poudariti, da je list prenehao biti katoličanski. Eden za drugim se objavljajo v njem članki, ki žalijo katoličansko vero. Posebno neki mladi gospodek, Kocbek po imeni, ki je bio svoj čas bogoslovec mariborskega seminarišča, pa izstopo – ovak bi ga itak mogli võvrči,⁴ – piše zadnji čas takše reči. V 90. številki napriliko piše, da so tisti bili junaki, ki so se odcepili od Kristuša i glasili krive navuke. Dobro pazite zato, ka čtete. Komunisti se vrnejo⁵ tudi med katoličanske vrste i širijo svoj čemer.⁶ Pazite, ka čtete.

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: *Novine Slovenske Krajine* (Lendava) 24, 16. maja 1937, št. 20, str. 3. Urednik in izdajatelj Jožef Klekl, župnik v pokoju. – *J. Klekl* (1874–1948): duhovnik, politik in nabožni pisatelj.

² Kaj berete.

³ Barvo. Mišljen je nazor.

⁴ Vreči ven.

⁵ Vrivajo.

⁶ Jezo.

ŠPANIJA V »DOM IN SVETU« PA GLOBLJI POGLEDI¹

Kocbekova slika. »Reakcija«

V zadnji številki *Dom in Sveta* (št. 1–2) je izpod peresa g. Edvarda Kocbeka izšel članek pod naslovom »Premišljevanje o Španiji« (str. 90–105),² ki je v katoliških vrstah vzbudil mnogo zgledovanja, politično in kulturno nasprotnemu taboru pa je nudil dobrodošlo in zaželeno priliko, da se razpisuje o tem, kakor npr. vidimo v »Jutru«,³ kako mu celo »katoliški mladinski voditelji« dajejo prav, da je v španski državljanski vojni s svojimi simpatijami in pisanjem na strani »rdečih«.

S misel K. članka je v glavnem naslednji: Propadajoča meščanska družba je v našem času dala iz sebe fašizem, ki pa je le druga oblika, s katero si hoče meščanstvo zavarovati dosedanjo gospodarsko in kulturno nadoblast v družbi. Toda fatalno je, da se je »evropsko meščansko krščanstvo«, ki nastopa kot »pravoverno krščanstvo«, dalo »po večini ujeti v ta družbeni nazor«. Tako je prišlo do žalostnega dejstva, da fašizem istoveti svojo duhovnost s krščansko duhovnostjo ... in da na drugi strani krščanska praksa ne izključuje tesnega sodelovanja Cerkve s fašistično borbenostjo«.

¹ Članek je nepodpisan izhajal v dnevniku *Slovenec* 65, 16., 17., 18., 19., 20. junija 1937. Morebiti je njegov avtor *Ivan Ahčin* (1897–1969, Buenos Aires): doktor teologije, sociolog in politik. V letih 1930–42 je bil glavni urednik *Slovenca*. Z modernizacijo je v tekmi z *Jutrom* povzdignil list v enega najboljših dnevnikov v tedanji Jugoslaviji. Leta 1942 je odšel v Rim in po vojni leta 1945 emigriral v J. Ameriko. Kot avtor ni izključen tudi *Alojzij Kuhar* (1895–1958), brat Prežihovega Volarca: duhovnik, časnikar in politik, ki je bil leta 1937 zunanjepolitični urednik *Slovenca*. Po drugi razlagi naj bi bil avtor Lambert Ehrlich.

² Prim. XVI. dokument. Prim. še op. XXXII: 3.

³ Prim. XXXII. dokument.

»Treba je pribiti«, pravi K., »da te nemogoče zmede ni kriva le splošna oslabljenost krščanskega duha na svetu, ampak zavestna, prejasno zavestna služba mnogih vodilnih kristjanov posvetnim, postavnim fašističnim silam«.

Čemu je bil K. potreben ta generalni uvod o fašizmu in njegovem tesnem združenju z »meščanskim krščanstvom«, ko ima vendar namen govoriti o Španiji? Na to avtor tako odgovori: Zato, da more tem učinkoviteje pokazati, kako jo meščansko-fašistična reakcija⁴ in z njo združena Cerkev ter duhovščina bila tista, ki je pahnila Španijo v sedanjo revščino in krvoprelitje. Kajti vzroki za obračun v Španiji so bili družabni, nikakor pa ne verski. To tezo dokazuje K. s tem, da opozarja na nesocialno razdelitev zemlje, na prevlast kapitala, potem pa zopet govori o »meščanskem krščanstvu«, ki je to stanje toleriralo in ga podpiralo. Zelo velika krivda, pravi K., zadene duhovščino, ki je imela v rokah vzgojo naroda, a se zanjo ni brigala, ampak je živela v mamonu, ne meneč se za bedo ljudstva. Razumljivo, pravi K., da je španska duhovščina ob izbruhu vojne avtomatično stopila na stran reakcionarnega meščanstva, da brani svoje gospodarske privilegije. »Zmagal je družabni, ne pa krščanski čut.«

Ta socialna reakcija je nasprotovala že mladi republiki in se je pozneje organizirala okrog Gila Roblesa, ki zopet ni pomenjal drugega kot »konservativno reakcijo«. Proti njej se je pričelo ljudstvo na novo organizirati. Ustanovljena je bila ljudska fronta,⁵ o katere značaju in programu nam pa K. nič ne pove. Pač, potem, ko je »pri volitvah odnesla večino,« je levica »začela razvijati socialno revolucijo, desnica pa je skokoma napredovala v fašizem«. Po Kocbekovo je bila situacija v onih usodnih mesecih pred izbruhom državljanske vojne v Španiji sledeča: Na eni strani fašizem, na drugi pa antifašizem. Potem se je začel upor, in sicer, kakor pravi K., »brez pametnega razloga«. Upor je bil zaradi tega protizakonit, ker ni spoštoval postavne oblasti. Je to upor po večini fašistično navdahnjenih generalov, ki se opravičujejo s tem, da se je dežela vedno bolj boljševizirala. Toda K. ve iz »pričevanja mnogih treznih španskih katolikov, da komunistične Španije sploh nikjer ni bilo. Komunistem služi španskim fašistom le za pretvezo, da lahko nastopajo zoper delavski razred.« Zato, nam piše K., če so se kje zgodile kake nerednosti proti katoličanom in Cerkvi, ni bilo to v načrtu, ampak delo neodgovornih posameznikov. Toda, se vpraša g. K., kaj je storila Cerkev v trenutku, »ko so se generali obrnili proti vladi delovnega ljudstva?« Odgovor, pravi, je

⁴ Prim. op. XXI: 6.

⁵ Prim. op. XVIII: 8.

usoden: »Predstavniki Cerkve so stopili na stran generalov, fevdalcev in desničarskih ideologov.« Še več: oni so pripravili upor, ga netili, ščuvali vernike in nazadnje dejansko posegli po orožju... Cerkve so postale skladišča orožja, spremenile so se v mogočne trdnjave, duhovniki so iz njih streljali na miličnike ... itd. Velikanska večina duhovnikov in onih, ki se prištevajo med katoličane, je stopila na stran fašizma in zagrabila za orožje, da se bori proti ljudstvu. Ostal je majhen del duhovnikov in kat. laikov, ki so uvideli usodno napako tega ravnanja. Ti so se pogumno postavili na nasprotno stran, na stran »ljudstva« in se z besedo in dejanjem bore proti krvoločnemu fašizmu, neločljivo zvezani s svojim ljudstvom. Iz njih spisov, objavljenih v nekaterih francoskih revijah in listih, je K. posnel tudi vsebino za svoj članek.

Tako je pisec mogel upati, da nam je dovolj jasno pokazal, da v Španiji ne gre za kako versko vojno, temveč da je boj le med upravičeno socialno revolucijo in fašistično reakcijo, torej da gre le za gospodarska in socialna vprašanja, nikakor pa ne verska in svetovnonazorna. G. K. se je lotil tega kočljivega vprašanja, ki ni ne politik ne sociolog, očitvidno zgolj zaradi tega, ker predstavlja, kakor pravi že uvodoma, »krščanski tisk v Evropi tako žalostno poglavje«: »Z malimi izjemami namreč se je postavil na fašistično stran in brani fašistično stališče.« Ker to velja tudi za slovenski katoliški tisk, bi slovenskim katoličanom K. rad vsaj v DiS-u odprl oči in jim podal objektivno resnico o Španiji.

Tako je pri tej stvari tudi »Slovenec«, čigar stališče v španski državljanski vojni je znano, naravnost dolžan odgovora. Ne radi g. Kocbeka, o katerem kljub temu, da mu »Jutro« vzdeva naslov »Katoliškega mladinskega voditelja«, smatramo, da piše le v svojem imenu, in mu ne bi odgovarjali. Kvečjemu bi rekli: To je mnenje poedinca, ki je s prevelikim čustvovanjem bral propagandne spise v prilog ljudske fronte. Tudi viri, ki jih je pisec za svoj spis porabil, niso take narave, da bi radi njih morali pri nas začenjati polemiko o daljni Španiji. Radi bi se vzdržali vsake polemike in odgovora, za kar govore prav posebne čisto naše slovenske razmere, katerih značilnost je v tem, da je tisti, ki koga napade in izzove, ki meče okrog očitke, takoj proglašen za preganjano nedolžnost, kakor hitro se napadeni predrzne reagirati. Potem hodijo okrog z najnedolžnejšimi obrazi, govoreč: Glejte, s poglobljenim in poduhovljenim krščanstvom (katerega bistven znak bi pa morala biti resnica in ljubezen!) smo jih opomnili prave poti, oni pa so v svoji »meščanski« zakrknjenosti nestrpni in nas anatemizirajo. Igra teh cenениh mučenicov za krščansko pravovernost se nam ne zdi prav res nič lepa, zlasti, ker imamo poleg tega opraviti še z nasprotnim časopisjem, ki uporablja dokaj nefair metode in pri svoji absolutni žurnalistični jalavosti vsako, tudi že najmanjšo

disonanco med nami razglasi z velikim bobnom, češ, so si že v laseh, skoraj jih bo konec. Toda kljub tem pomislekom se nam zdi, da smo katoliški javnosti dolžni pojasniti zaradi »Dom in Sveta«, ki je sprejel strašne Kocbekove trditve brez pripombe, kakor da bi imela ta revija poklic sodnika v zapletenih političnih vprašanjih.

Če je hotel g. Kocbek v presojanje španskih zmed prinesli več jasnosti s tem, da nam je pokazal vpliv mednarodnih idejnih tokov na ibernski polotok in nam predočil vso pogubnost in potuhnjenost fašizma – je storil s tem mnogo premalo, da bi nepoučen čitatelj mogel spoznati čisto resnico. Kocbek fašizem imenuje **reakcijo**, kar tudi je – vendar samo v gotovem smislu. Fašizem nikakor ni reakcija v političnem in socialnem pogledu, ker prav tako kakor komunizem likvidira liberalno državo, pač pa je izrazita reakcija na marksizem in boljševizem. Povsod, kjer imamo v Evropi fašistične ali polfašistične države, povsod se je mogel razviti in postal močan le kot organiziran odpor proti rastoči boljševizaciji države. To se je zgodilo na Madžarskem, v Avstriji, v Italiji, v Nemčiji, na Portugalskem in nazadnje tudi v – Španiji. To je tako jasno in dosledno mogoče opazovati v vseh teh državah, da je n. pr. vodja belgijskih zmernih socialistov minister Spaack⁶ nedavno svaril marksiste, naj se ne vežejo s komunisti v »ljudsko fronto«, ker bo to v Belgiji nujno pomaglo do zmage fašizma, to je Degrellea. Ko je Kocbek razmišljal o Španiji, bi moral nujno upoštevati to okoliščino: v kakem smislu je namreč fašizem reakcija, pa bi se mu takoj pokazala drugačna slika dogodkov in njihovih vzrokov, ki so si tako fatalno sledili.

Važno je sedaj vprašanje, **kakšno stališče zavzemajo katoličani do fašizma**. Po Kocbekovo prehaja že kar eno v drugo, tako da se krščanstvo in fašizem že istovetita. Tu bi nam moral K. odkrito povedati svoje mnenje, kaj on smatra vse za »fašizem«. Kajti imamo sicer neko generalno oznako, po kateri se s »fašizmom« označuje vsako gibanje in mišljenje, ki je naperjeno proti delovanju Kominterne.⁷ Težko verjamemo, da bi g. K., ki je tudi pisatelj in pesnik, hotel biti tako neizviren. Kominternena je namreč, videč, kako raste odpor proti boljševizaciji sveta in kako se vedno bolj oblikuje fronta proti komunizmu, tako da je vedno bolj izgledalo, da se bodeta oblikovala dva tabora: boljševiki in protiboljševiki, – na svojem VII. kongresu spretno zasu-

⁶ Paul Henry Spaak (1899–1972): belgijski politik, pravnik, socialistični poslanec, predsednik vlade. V letih 1940–44 je bil predsednik emigrantske vlade v Londonu. V povojni zunanji politiki je nasprotoval vrnitvi kralja Leopolda III. V zunanji politiki je sodeloval pri ustanovitvi Beneluxa in se zavzemal za Evropsko skupnost.

⁷ Prim. op. XVII: 9.

kala kopje in proglasila načelo: fronte so čisto drugačne, in sicer: fašizem in antifašizem. Fašizem je tisto fundamentalno zlo, ki ogroža človeško kulturo in državljanske svoboščine, medtem ko je komunizem za svobodo, za demokracijo, za enakost in bratstvo, skratka: na strani ljudstva proti fašistični reakciji. Od VII. kongresa Kominterne dalje nam torej vsi boljševiški in filoboljševiški spisi vedo povedati le še o tej dvojni fronti: fašizem in antifašizem. V tem žargonu je »fašistično« vse, kar ni za boljševizem. Še prav posebno je seveda »fašističen« ves katoliški tisk in kajpada: najbolj fašistična katoliška Cerkev, ker je ona komunizmu najbolj nevarna. G. Kocbek, tako upamo, menda ne bo hotel pojmovati »fašizma« v tem smislu, kakor ga pojmuje Kominternina.

Moramo pa opozoriti, da v njegovem članku izzvenijo v celotnem konkretni izrazi »fašist« prav v istem smislu, v kakršnem tiranizirajo marksisti danes vsakogar, ki ni z »ljudsko fronto«, oziroma s komunizmom. Če prebiramo francoske levičarske liste, vidimo, kdo je vse fašist: fašist je Laval,⁸ Flandin,⁹ so katoličani brez izjeme, še prav posebej Cerkev in njena hierarhija, potem so fašisti vsi delavci, ki niso pri marksistih organizirani, fašisti so vsi, ki se upirajo razlastitvi premoženja, fašistična je armada, ki se noče sprijazniti s kaosom v industriji in mornarici itd. Proti »fašistom« povsod stoji »ljudstvo«, tako po Kocbekovo, tudi v Španiji: na eni strani so fašisti, na drugi pa »razdraženo ljudstvo ...« Ta simplicistična delitev človeštva med fašiste in antifašiste je povsem podobna drugi marksistični krilatici, ki deli ljudi med »kapitaliste« in »proletariste«. Kdor torej ni proletarec, je kapitalist in obratno, ali kakor bi kdo rekel o rastlinstvu: kar ni pesa, to je plevel, in kar ni plevel, to je pesa ...

Po boljševiškem izrazoslovju so torej vsi katoličani, ki so proti boljševizmu, – fašisti. Kakšno pa je resnično zadržanje katolikov do **resničnega** fašizma? Ali se res »fašizem istoveti s krščansko duhovnostjo in krščanska praksa tesno sodeluje s fašistično borbenostjo«, kakor piše K.? Dosedaj imamo v Evropi dvoje izrazitih fašizmov, ki se sama kot takšna označujeta in kot taka hočeta veljati: to sta italijanski in nemški fašizem. Označuje ju onipotentna, totalitarna država, državni absolutizem in vsemogočnost vladajoče

---

⁸ *Pierre Laval* (1883–1945): francoski politik, večkratni minister, predsednik vlade. Zaradi sodelovanja z Nemci med zasedbo Francije je bil po vojni justifikiran.

⁹ *Pierre Etienne Flandin* (1889–1958): francoski politik. Pred II. svetovno vojno ministrski predsednik in zunanji minister. Med vojno je sodeloval tudi v Petainovi vladi. Pred sodiščem leta 1946 je bil oproščen, vendar mu je bila odvzeta volilna pravica.

fašistične stranke, ki se pri vladanju poslužuje precej istih metod kakor vse-mogočna komunistična stranka v Rusiji. – Naj nam bi sedaj povedal g. K., ali so mar bili katoliški politiki, ki so pomagali ustoličiti italijanski in nemški fašizem? Če mu je znana zgodovina in usoda Partito Popolare v Italiji¹⁰ in Centruma¹¹ v Nemčiji, ve, da sta se ti dve stranki ravno radi svoje demokratičnosti do zadnjega skušali upirati fašizmu. Tisti, ki je prvi podprl fašizem v Italiji in Nemčiji, je bilo **liberalno** meščanstvo in pa kapital, čeprav sta se v svojih računih oba, kakor je razvoj fašizma pokazal, zelo vzrezala. Fašizem odklanja tudi krščanska filozofija, ki ima čisto drugačno socialno zamisel države in njene vsebine, odklanja ga tudi krščanska zamisel korporativne države,¹² kakor vemo iz okrožnice »Q. A.«.¹³ In Cerkev? Menda so še v spominu večletni boji med Cerkvijo in fašizmom v Italiji, dokler se ni našel modus videndi in je fašizem v mnogih bistvenih stvareh popustil; vsi smo priče tudi sedanjega ostrega nasprotja narodnega socializma do katolicizma in krščanstva, ki poteka iz njegove poganske zamisli o državi, narodu in človeku. Kako more pisec, ki pozna oba pojma, govoriti, da se fašizem in katolicizem kar nekam prepletata med seboj?!

Če je materialističen in brezbožen komunizem že sam po sebi neizprosno sovražnik krščanstva in vere sploh, bo fašizem radi totalitarno pojmovane državne oblasti, ako se dosledno izvaja, prišel prej ali slej nujno v konflikt s Cerkvijo. To ve Cerkev in vedo katoličani in se po tem tudi ravna.

Morda pa misli Kocbek na **konkordate**,¹⁴ ki jih Cerkev sklepa s fašističnimi državami? Kaj naj bi Cerkev tudi sicer storila? Njena skrb je, da po možnosti omogoči nemoteno versko življenje katoličanom v vsaki družbi, v vsaki dobi in v vsaki obliki vladavine, pa naj ta oblika sicer ustreza njenim državnopravnim idealom ali ne. Sicer pa vidimo v zgodovini, da so bile mnogo slavljene demokracije, pa so preganjale Cerkev; in smo videli diktature, pa so spoštovale njene pravice – in tudi obratno. Ako bo kje fašizem hotel biti napram Cerkvi dobrohoten, potem Cerkev gotovo ne bo iskala z njim kon-

¹⁰ Katoliška stranka, ustanovljena leta 1919 kot Katoliška stranka Italije. Zaradi sodelovanja v prvi Mussolinijevi vladi se je stranka ob vprašanju povezave s fašizmom leta 1923 razklala. V letih 1924–25 se je obrnila proti fašizmu in bila naslednje leto prepovedana. Po II. svetovni vojni je stranko nasledila Demokrazia christiana.

¹¹ Zentrum (Zentrumspartei): tedanja katoliška politična stranka, imenovana po sedežih v sredini parlamenta. Pod nacizmom je bila leta 1933 razpuščena. Na novo se je ustanovila leta 1945.

¹² Prim. op. XI: 6.

¹³ Quadragesimo anno. Prim. op. V: 66.

¹⁴ Papež Pij XI. je leta 1929 sklenil konkordat z Italijo, leta 1933 pa z Nemčijo.

fliktov, kakor jih tudi ni iskala z liberalizmom ali demokracijo, dokler so bile upoštevane verske pravice državljanov. Ali sme kdo, ki hoče biti objektivni, vsled tega Cerkev že istovetiti s fašizmom? Naj bi rajši, predno kaj takega zapiše, dodobra proučil jako zanimivo in poučno stališče belgijskega episkopata do Degrelleovega gibanja, pa bo imel dovolj stvarnega materiala za to, kako »je tesno sodelovanje Cerkve s fašistično borbenostjo«. Toda vemo, da tudi še po tem, kar se dogaja v Nemčiji in kar se je dogodilo v Belgiji, ne bo nehala Kominterneta oznanjati svetu, da sta fašizem in kat. Cerkev eno in isto. Vendar mislimo, da bi se vsaj katoličani morali bolj kritično vesti spričo tako lažnjive protikatoliške propagande.

Daljni vzroki revolucije

Med v z r o k i – nekako daljnimi vzroki španske revolucije navaja K. gospodarski in socialni prepad med družabnimi plastmi, potem zadržanje Cerkve, ki je korakala z imovitimi sloji, zanemarjala pa versko vzgojo naroda. Duhovščina je pač poučevala v šolah, vzgojila je pa svoje učence v fevdalno, aristokratsko kapitalističnem pravcu, brez smisla za potrebe nižjega ljudstva. V tem smislu je zlasti prednjačila višja duhovščina. Zato je ob revoluciji »avtomatično zmagal družabni, ne pa krščanski čut«. Cerkev se je znašla v objemu s kapitalom, veleposestvom, s »fašisti« v fronti proti delovnemu ljudstvu ... »Izbruh ljudskega sovraštva proti duhovnikom je bil nezbežen.«

Ali se vse to res krije z objektivno resnico? Mi vemo, da je danes polno sil na delu, ki hočejo vso krivdo za španske grozovitosti naprtiti katoliški Cerkvi, ki je tako silovito v tej nesrečni deželi preganjana. Poznavalci zgodovine se nad temi prizadevanji ne čudijo, ker se je dosedaj še vedno prav isto dogajalo. Že prvi kristjani so bili odgovorni za vse zlo, ki je prihajalo nad državo. Katoliška Cerkev, tako slišimo govoriti svobodomislece in komuniste, je v Španiji ovirala socialen napredek in s tem postala odgovorna za nesrečno revolucijo.

Napačno bi bilo zanikavati, da so bili v Španiji kakor še marsikje na svetu tudi cerkveni krogi, ki niso imeli pravega razumevanja za novo nastala socialna vprašanja. Tudi dobri poznavalci Španije in obenem odkriti prijatelji Cerkve ne zanikajo, da je od cerkvene strani objektivno bilo marsikaj zamujenega in da je dušno pastirski aparat zaostal za časovnim razvojem. Smotrnega dušnopastirskega dela zlasti med delavstvom skoraj niso poznali. Medtem, ko je bilo po samostanih na stotine duhovnikov, so bile zunaj fare s

70–100.000 dušami in še večje, posebno po mestih, v katerih o kakem urejenem dušebrižništvu ni bilo govora. Razen tega so bili najtesnejši stiki med plemstvom, bogatim meščanstvom in zlasti višjo duhovščino, preprosto ljudstvo pa se je čutilo od cerkvene strani zapuščeno in je v verskih vprašanjih bilo največkrat docela zanemarjeno. To je obširno očrtal tudi K. Toda njegova podoba cerkveno političnega položaja pred revolucijo vendarle ni objektivna, ker je **enostranska**. Čitatelja, ki sam nima priložnosti, da bi zajemal iz popolnejših virov, zavede k napačni sodbi ter ga zakrckne proti ljubezni in spoštovanju do božje Cerkve.

Španija se je pred vojno strahovito hitro industrializirala, ker je vsled svoje nevtralnosti imela bogato priliko, da prodaja vsem vojujočim se državam živež in vojni material. Nastale so velike množice industrijskega proletariata, ki mu s svojimi vzgojnimi sredstvi in načinom prosvetnega dela nista bili kos ne država, ne Cerkev. Toda duhovščina ne morda zaradi tega, ker je bila docela predana mamonizmu in kapitalizmu. Res, bila je neuka, neizobražena, nedelavna, ker tudi sama ni imela primerne vzgoje. Toda velikanska večina španske duhovščine je tudi že pred ločitvijo Cerkve od države živela v zelo skromnih gospodarskih razmerah. Večina župnikov ni imela večjih letnih dohodov kot kak poduradnik. Povprečen letni dohodek župnikov so računali do 1000 peset, za ostalo farno duhovščino pa še manj, to bi bilo mesečno po naše kvečjemu okrog 600–700¹⁵ Din. Za to plačo res ni treba nikogar zavidati. Samo po mestih so bili vsled večje stolnine večji dohodki. Tudi višja duhovščina ni bila bolje plačana kot srednji uradnik. Cerkev kot ustanova tudi ni bila bogata, kar se neprestano zmotno ponavlja. »Njeno edino bogastvo so bile umetnine, ki jih je brezplačno varovala kot narodne umetnine. Tudi samostani na splošno niso bili bogati, življenje menihov pa je bilo tako skromno in strogo, da bi le malokateri tujec mogel vzdržati. Pač pa si pri vseh, na severu in na jugu, vedno našel polno pripravljenost pomagati bližjemu.« (Dr. Norbert Grohauer: Um die Hintergründe der spanischen Tragödie, Schon. Z., 22. nov. 1936.)¹⁶ Samostani so večkrat imeli veliko posest, latifundije. Toda ne smemo prezreti, da so bile samostanske družine z več sto člani, ki so morale od česa živeti. Pogosto se navaja veliko število hektarjev zemlje, ki so jo posedali samostani. Ne pove pa se, da so v Španiji velikanski predeli dežele, ki so nerodovitni ali le malo rodovitni, ker primanjkuje de-

---

¹⁵ Takratna začetna plača učitelja.

¹⁶ Schönere Zukunft. Katoliški tednik za religijo in kulturo, sociologijo in gospodarstvo. Dunaj, samozaložba.

ževja, oz. manjka primernih vodnih naprav za umetno namakanje. Obdelane- ga je bilo 38 % površja, vse drugo je travnik, gozd ali pa pušča.

Navadno se tudi čisto prezre, da Cerkev nikakor ni imela tistega vpliva na vodstvo države, kot se danes hoče prikazati. Inteligenca, katere velik del se je izšolal v Franciji, je bila po večini svobodomiseln in liberalna. Da preprosti duhovnik, ki je največkrat izhajal iz najnižjih ljudskih plasti, ni našel zopet stika z delavsko in kmečko maso, ni bila kriva vedno le njegova nesposobnost, ampak tudi močna protiverska agitacija anarhistov in socialistov. Poleg tega je treba upoštevati politične razmere in odpor raznih iberških plemen in narodov proti kastilskemu centralizmu, ki je tudi dobre katoličane nagnal v tabor levičarskih radikalov, ker so jim obljubljali avtonomijo in narodno svobodo. Španski problem sploh ni tako enostaven, da bi ga bilo mogoče rešiti z marksistično čudodelno formulo: tu fašist in tam – antifašist!

Toda, kakor rečeno: bilo bi zgrešeno, ko bi kdo hotel vse opravičiti, kar so cerkveni krogi zamudili na kulturnem in socialnem polju. K objektivnosti pa spada, da je tudi tiste razmere treba razumeti in nikakor ne vsega meriti z našimi merili. Socialne razmere so bile takšne, da so bile zrele za revolucijo. V tem so vsi poznavalci edini. Toda, ali je krivdo mogoče le Cerkvi naprtiti? Škofje so že l. 1921 pričeli v deželi organizirati širokopotezno socialno gibanje. Toda prišla je prepoved iz dvora in kralj sam je prepovedal nadaljnjo socialno propagando. Jezuiti so poskusili organizirati mladino in jo vzgojiti za socialni apostolat med delavstvom, ki se je vedno bolj odtujevalo Cerkvi. Toda vmes je prišla vladna prepoved in p. Laburo, ki je bil glavni vodja, je bil razvpit kot revolucionar in je moral zapustiti Španijo. – Španija sploh ni bila tista katoliška dežela, kakor smo jo gledali iz daljave. Premnogi, ki so veljali za katoličane, so s svojim nekatoliškim življenjem dajali grdo pohujšanje. Če ne bi na zunaj veljali za katoličane, ne bi njihovih napak pripisovali Cerkvi. Tako pa so bili oni krivi, da je krščanstvo izgubilo veljavo.

In šolska vzgoja! K. razprava ugotavlja, da je bilo toliko in toliko anal-fabetov – in vendar je Cerkev imela prevladujoč vpliv na šolstvo! Treba je zopet povedati, da država svojega šolstva v našem smislu po večini sploh ni imela. Od osrednjih šol je bilo skoraj štiri petine zasebnih, po večini v rokah redovnikov. Ti pa so jih osnovali tam, kjer so jih mogli vzdrževati s privatnimi prispevki staršev. Da so le premožni starši to zmogli, je naravno, kakor je tudi več kot naravno, da je vzgoja v takih zasebnih šolah bila zaradi tega odgovarjajoča stanu, kateremu so otroci pripadali. Res, da je po tem sistemu kmečki in delavski otrok največkrat ostal brez višje izobrazbe – toda kriva je bila država, ki se za ljudsko izobrazbo ni brigala, Cerkev pa tudi ni imela na razpolago toliko sredstev, da bi sama mogla iz lastnih moči povsod vzdrževati potrebne šole.

Ko bi g. K. tudi ta dejstva upošteval, potem bi kot katoličan ne mogel s toliko vnemo govoriti za svojimi viri, na katerih vrednost se še povrnemo, o španski duhovščini, ki naj bi jo »v mnogih primerih sestavljali neuravnoteženi, areligiozni tipi, brez znanja in prijema za bistveno krščansko naravo, gonski ljudje v sutanah, hlepeči po denarju; redovniki, ki jim je zadnji ideal bilo brezskrbno življenje po samostanih ... grabežljivi, leni in brez vsakega verskega življenja ... izkoriščevalci ljudstva ... najstrašnejši tlačani delavstva« itd. itd. Iz takega načina prikazovanja Cerkevnega življenja v Španiji bi človek sodil, da govori vse kaj drugega kakor ljubezen do resnice. Prav je, da si katoličani ne prikrivamo napak in da odkrito grajamo, kar je graje vredno. Ne smemo pa biti pri tem enostranski in krivični. Naj se g. K. samo eno vpraša: Kako je mogoče, da tako propala in materialističnim užitekcom predana duhovščina v teh strašnih dneh preganjanja v tisočih in tisočih s tolikim krščanskim pogumom umira za vero in svojega Boga ...

Revolucije bližnji vzroki

Toda, pojdimo dalje! V naslednjih dveh poglavjih (II. in III.) govori K. o neposrednih vzrokih, ki so vedli do revolucije, in o samem pričetku upora. Tu pa je treba reči, da je piscu manjkala tudi dobra volja, da bi bil katoliški strani pravičen. –

Kakšen je bil položaj katoličanov v tej dobi? G. K. mora sam ugotoviti, da so levičarske skupine, ki so v zakonodajno skupščino dobile večino, povsem zanemarile potrebno socialno zakonodajo, pač pa uzakonile »ločitev Cerkev od države, uveljavile razporoko in razpustile jezuitski red«, kar imenuje K. »dalekosežne stvari«, kar so brez dvoma tudi bile ... Ti kulturnobojni ukrepi vlade, ki so jo sestavljali v glavnem marksisti in pa levičarski frama-soni, so vzbudili v španskem narodu siloviti odpor, čigar posledica je bila temeljit poraz vladnih strank pri volitvah 1933. Ta polom kulturnobojne fronte imenuje K. – »konservativno reakcijo«, pri čemer pa ni opazil, kako si nasprotuje, ker je malo prej pravilno trdil, da prejšnja vlada ni znala izvesti nobenih gospodarskih in socialnih reform. Res je prišla reakcija, toda ne na socialno napredno delo, temveč na preganjanje vere in Cerkev.

Tudi Gil Roblesu in njegovemu delu K. ni pravičen. Gil Robles res ni uspel. Toda življenjsko delo kakega javnega delavca vendar ne smemo meriti po njegovih trenutnih uspehih. Mnogo in celo največjih mož lega v grob z neuspehom (npr. Napoleon, Hanibal idr.), pa je zgodovina njihovem delu in geniju le pravična. Gil Robles je prvi organiziral španske katoličane, dvignil

je njih zavest in jim dal premišljeno izdelan in napreden krščansko socialni program. Znal je navdušiti mladino in ji odkazati praktično kulturno in socialno delo. Uspel pa ni prodorno radi tega, ker je imel proti sebi sile, nad katerimi ni imel moči in oblasti. Predvsem se je kot demokrat, če je hotel biti sam deležen na oblasti, moral vezati z drugimi strankami, ki so imele povsem drugačen kulturni in socialni program, n. pr. z Lerrouxovimi radikali,¹⁷ ki so sproti skušali zvodiniti vsako njegovo akcijo. Našel tudi ni razumevanja pri velikem delu samih katoličanov. Ker je bil republikanec, so mu nasprotovali monarhisti, radi zahtev po socialni reformi si je nakopal nepomirljivo nasprotje konservativnega veleposestva. V tem pogledu je ostale katoliške voditelje po svoji uvidenosti visoko presegal. Tudi je povsem pravilno uvidel (najbrže precej pod vtisom genialnega Herrera,¹⁸ glavnega urednika dnevnika *El Debate*), da je rešitev španskega katolicizma v povsem modernem kulturnem in socialnem delu. Napravil je pa kot Španec dve veliki napaki: bil je centralist in ni pojmoval upravičenih avtonomističnih teženj Kataloncev in Baskov, s čimer jih je pahnil v naročje levičarskega tabora. Drugo napako pa je napravil 1934 kot vojni minister, ko je po zavrženem uporuh asturskih rudarjev pustil nad 20.000 ljudi po ječah. Po zakonu in kot čuvar zakona je bil do tega upravičen. Toda ni računal z ljudsko psihologijo, ki se vedno postavi na stran tistega, ki se zdi preganjan. **Španec po svoji davni tradiciji smatra, da je vstaja ali upor proti oblasti sveta dolžnost in pravica vsakega pravega Španca.** Ko je vojaštvo zatrlo upor sovjetsko in anarhistično organiziranih Asturcev, je javno mnenje bilo na strani vlade. Toda masa ni mogla razumeti, zakaj naj bi uporniki bili tako strogo kaznovani, kakor se je v tem primeru zgodilo. Naenkrat je upornikom naklonilo svoje simpatije, ker je v njih videlo žrtev oblasti. **Španec je namreč po svoji naravi kaotičen, revolucionar in anarhist.** Dober poznavalec španskih razmer in sam Španec, Marc le Mondégue, piše v francoski reviji *Études* (5. jan. 1937), **da se radi socialnih neprilik – in naj so bile še tolikšne, španski proletarec ne bi nikdar uprl.** Njemu zadostuje dnevno kos kruha, krompir in posoljene sardine – kar prav za prav nima nobene cene. **Toda njegov največji ideal, okrog katerega se pleto vse njegove misli, je absolutna in neomejena svoboda, on je anar-**

---

¹⁷ Radikalna stranka (Partido Radical). Leta 1911 jo je ustanovil *Alejandro Garcia Lerroux* (1864–?): novinar in odvetnik, eden glavnih voditeljev republikanskega gibanja v Španiji. Po padcu monarhije leta 1931 je postal zunanji minister in ministrski predsednik.

¹⁸ *Angel Herrera y Oria* (1886–1968): najprej pravnik in novinar, v letih 1932–33 izdajatelj madridskega dnevnika *El Debate*. Zavzemal se je za socialni napredek. Leta 1947 je postal duhovnik, leta 1965 škof v Malagi in kardinal.

hist, ki sovraži vsako obliko vladavine. Tega mladi Gil Robles ni uvidel, ali pa v danih razmerah ni mogel upoštevati. Toda simpatija ljudskih mas s kaznovanimi in zaprtimi anarhisti je mnogo pripomogla k nadaljnjemu razvoju Španije – na levo.

V celem Kocbekovem članku je morda najbolj nekritična ona trditev, ko pravi, da se je »**upor sprožil brez pametnega razloga**«, češ, saj tedaj niso vladali komunisti, ampak je Španija imela meščansko vladno. »Fašisti« so se torej uprli iz koristoljubja, »ilegalno in protizakonito«, upor jim je »narekovala družabna užaljenost in strankarska strast«. Poglejmo, kako je s to stvarjo.

Najprej usodne volitve 16. februarja 1936. leta. Po parlamentarnem običaju bi moral dobiti volilno vladno Gil Robles, ker je bil vodja najmočnejše parlamentarne skupine. Toda predsednik republike Alcalá Zamora Gil Roblesa ni maral osebno; bil je pa tudi hud nasprotnik njegove politične skupine. Tako je volitve izvedel njegov človek, in sicer tako, da so levičarji, katerim se je Alcalá Zamora moral zahvaliti za predsedstvo, dobili večino. Toda za to uslugo se je Zamora »frente popular« slabo izkazala. Komaj je dobro dobila oblast v svoje roke, ji je postal odveč. Rabila je še bolj radikalno levičarskega, čisto svojega človeka in Zamora je moral odložiti predsedstvo republike in je bil srečen, da je odnesel celo kožo v inozemstvo. Ko pa je mož bil enkrat v Švici, je s svojim polnim podpisom Niceto Alcalá Zamora, bivši predsednik republike, popisal v Journal de Genève (17. januarja 1937), kakšne so bile tudi znamenite volitve, v katerih je ljudstvo, kakor se izraža g. Kocbek, dobilo večino.

Zamora takole pripoveduje: »Ljudska fronta je prišla na oblast s pomočjo vodilne metode, ki je absurdna in krivična in ki daje relativni večini, pa čeprav predstavlja napram drugim strankam absolutno manjšino – v parlamentu absolutno večino. Tako se je zgodilo, da je ljudska fronta v mnogih okrajih s 30.000 glasovi manj, kot jih je dobila opozicija, odnesla 10 mandatov od 13, čeprav je dobila le 1 ali 2 % več glasov kakor prva najmočnejša stranka za njo. **In to je bil slučaj v mnogih okrožjih.**«

»Po številu oddanih glasov za opozicijo smo videli, da je Frente popular bila tepena, kljub temu, da so v popoldanskih urah z vsemi svojimi zelo številnimi masami anarhisti pritiskali na volišča. Anarhisti so se do tedaj vedno vzdržali volitev. Frente popular je legalno dobila nekaj prav malega nad 200 mandatov od 473, kolikor jih je štel parlament. Bila je v skupščini najmočnejša manjšina, **absolutne večine ni dosegla. Toda hitro se ji je posrečilo, da je dobila tudi to, in sicer na ta način, da je poteptala vse ozire na zakon in vest.**«

»Zgodilo pa se je to na sledeči način: Že 17. februarja, torej dan po volitvah, je ljudska fronta, ne da bi čakala izide uradnega volilnega skrutinija,¹⁹ ki bi imel dokončati svoje delo 20. februarja, pognala svoje mase na ulico, pričela je z neredi in štrajki in zahtevala nasilen prevzem oblasti. V upravi je nastala kriza in več prefektov je odstopilo. **Množice so vdrle v volilne lokale, se polastile volilnih zapiskov in na mnogih krajih potvorile volilne rezultate.** Na ta način ni bilo več težko dobiti za »frente popular« preladajočo večino.«

»S to večino, ki so jo na bizaren način podprli Baski, je »ljudska fronta« izvolila komisijo za potrditev mandatov. **V gotovih okrožjih, kjer je opozicija (desnica) bila zmagovita, so bili vsi mandati razveljavljeni, naspotno pa so bili proglašeni za poslance kandidati ljudske fronte!** To ni bila le slepa strankarska strast, ampak premišljen in do kraja izveden načrt, kako priti do oblasti«.

Tako popisuje rojstvo ljudske fronte in njeno zmago predsednik španske republike, ki je bil gotovo o vseh dogodkih najnatančneje poučen in ki je po 7 tednih moral odstopiti, ker ni hotel teptati ustave in zakonov. – Kaj naj si mislimo o tako pridobljeni »legalni« oblasti »ljudske fronte«, kar nam je K. v svojem članku popolnoma zamočlal?

Revolucije bližnji vzroki

Dalje

Kocbek v svojem članku nasprotnike »ljudske fronte« kar enostavno imenuje »fašiste«, medtem ko »po pričevanju mnogih treznih španskih katolikov komunistične Španije sploh nikjer ni bilo. Komunizem služi španskim fašistom le za pretvezo, da lahko nastopajo zoper delavski razred.« V resnici pa je mimo teh »treznih španskih katolikov« bil položaj glede oficijelne pripadnosti h komunizmu in fašizmu po volitvah 16. febr. sledeč: Uradna komunistična lista je res dobila le 11 mandatov, toda, tudi uradna fašistična lista ni dobila več kot 16 mandatov. Skupina, ki jo je vodil mladi Primo de Rivera in ki se je imenovala fašistično (uradno: nezavisna desnica), **ni nikdar nastopala skupaj z ostalimi desničarskimi strankami.** Nasprotno, proti Gil Roblesu je vedno ostro nastopala in šla ločeno od ljudske akcije, agrarcev in monarhistov na volitve s svojim povsem samostojnim programom. S kako pravico more zdaj kdorkoli vse desničarske skupine, ki so vendar dobile nad

---

¹⁹ Ugotavljanje izida volitev.

200 mandatov (5,1 milj. glasov, ljudska fronta 4,4 in 4 milijoni se volitev niso udeležili), proglasiti za »fašistične« – ki so se pri volitvah od fašistov ravno oddvojile? Mogel bi kdo reči, da so **pozneje** vse desničarske skupine sprejele fašistični program. Toda, če to sprejmemo, kar bi pa bilo treba šele dokazati – **ker vsak avtoritaren režim še daleč ni fašističen** – pa imamo mnogo več dokazov za to, da so se po tem, kakor je frente popular vladala, lev. stranke zedinile na **komunističen** program in smo polno upravičeni ravno po logiki Kocbekovega članka govoriti, da si v Španiji kvečjemu stojita nasproti komunizem in fašizem, ne pa fašizem in neko razdraženo ljudstvo.

Kajti za katoličane in Cerkev je zelo vseeno, ali so se tisti, ki so duhovnike pobijali in cerkve požigali, uradno nazivali komunisti, anarhisti ali desničarski ali levičarski socialisti. Bila je to in je še danes **izrazita protiverska in protikatoliška fronta**, za katero stoji Moskva z vso svojo moralno in vojaško oporo.

Toda poglejmo sedaj, kako je na gori opisani način (glej Slovenec 17. junija) pridobljena »legalna« oblast vladala. Ministrski predsednik je postal Azana, njegova vlada je napovedala obširne socialne reforme. Toda tudi tokrat je gora rodila miško! Vsa socialna zakonodaja novih oblastnikov je obsežena v dveh zakonih: 1. Pomiloste se vsi uporniki, ki so bili še v ječah radi upora iz l. 1934. 2. Vsa industrijska, poljedelska in trgovska podjetja se obvežejo, da sprejmejo takoj v službo vse delavstvo, ki je od 1. jan. 1934 dalje bilo odpuščeno radi političnega prepričanja ali vsled stavk ali hujskanja na stavko, sabotažo itd. – Vendar je ta zahteva v mnogih primerih bila nekaj nemogočega, ker je tudi Španija preživljala tedaj gospodarsko krizo in so podjetja še kar naprej odpuščala delavstvo – seveda ne vsled nasprotnega političnega prepričanja. Vlada je odgovorila z represalijami, z ogromnimi denarnimi kaznimi proti onim podjetnikom, ki niso bili voljni zaposliti predpisanega števila delavstva, češ da ni trga in odjemalcev za industrijske proizvode. Podjetja so zapirala obrate, vlada pa, mesto da bi pametno presodila poedine slučaje in se prepričala, v katerih obratih gre za trmoglavost in kje v resnici ni nobenih večjih gospodarskih možnosti, je bolj poslušala ulico kakor pamet. Nastala je anarhija v gospodarstvu in zavladala je ulica. **Poulična množica skrajnih levičarskih elementov je zagospodovala ne le nad političnimi nasprotniki, temveč tudi nad samo vlado, ki je bila brez moči.** Anarhisti in komunisti niso bili v vladi zastopani, toda polastili so se poulične množice in z njo terorizirali oblasti. Stavke so se vršile druga za drugo, delavstvo je imelo tovarne in delovne obrate zasedene. Anarhistični sindikati so dejansko že tedaj prevzeli oblast. Istočasno so pričeli z umori političnih nasprotnikov. Nahujskana pocestna drhal je požigala katoliške prosvetne do-

move, demolirala politične lokale in tiskarne. Po Španiji so zagorele cerkve in samostani, zlasti v tistih pokrajinah, kjer so levičarji bili v premoči. V juliju (15. jul.) je Gil Robles v parlamentu prebral dokumentirano listo nezakonitih dejanj nad življenjem in ustanovami katoličanov: 256 političnih umorov, kar 1000 oseb ranjenih, 347 cerkva požganih, 36 političnih lokalov demoliranih, 4 tiskarne požgane, 800 kat. šol zaprtih itd. Ni si težko predstavljati, v kako strašnem položaju so bili politični nasprotniki ljudske fronte. **Španija je že tedaj bila sredi revolucije, katere nosilci pa niso bili fašisti, ampak skrajni revolucionarni elementi.** Seveda ni vlada delala revolucije, toda imela tudi ni nobene moči, da bi jo preprečila in tako izpolnila prvi namen vsake vladavine: zakonito varstvo življenja in imetja vseh državljanov.

Slika, kakor jo o teh odločilnih dneh podaja Kocbek, je pa povsem drugačna. Kdor bere njegov članek, bo dobil sledeč vtis: Fašisti so Calva Sotela izbrali za voditelja. Določen je bil za voditelja upora. Ker pa so fašisti umorili nekega levičarskega oficirja, so antifašisti ubili Sotela, in to je fašistom bil znak za upor ... S takim pisanjem se krivda popolnoma enostransko naprti oni stranki, ki je v tem primeru čisto gotovo bila manj kriva. Sotelo ni bil noben fašist, ampak vodja monarhistov. Kot moža izrednih sposobnosti ga je opozicija določila za svojega parlamentarnega voditelja. Ali je bil on izbran za »voditelja upora«, kakor piše Kocbek, bi bilo treba šele dokazati. Pač pa je gotovo, da je imel Sotelo zelo veliko političnih sovražnikov. V oni usodni noči, ko je Sotela umorila državna policija in ga ubitega vrgla na pokopališče, so morilci iskali tudi Gil Roblesa, ki se je rešil s tem, da je vsako noč menjal bivališče, in nato zbežal čez mejo. Da se tudi drugi politični voditelji niso čutili varne pred nikomur odgovorno poulično drhaljo, se vidi iz tega, da je zbežal iz države celo Lerroux, voditelj radikalov. V tistem času je prišlo iz Rusije mnogo čekistov²⁰ v Španijo, ki so nastopali med delavstvom kot »instruktorji«. Vse je čutilo, da se bližajo odločilni dnevi. Marc de Mondéque piše v že omenjeni razpravi v Études, da so po hišah hodili oboroženi miličniki in natanko preiskovali stanovanja in stikali za orožjem.

Iz K. članka pa izvemo, da so fašisti cerkve napolnili z orožjem in jih spremenili v trdnjave! Človek se prime za glavo in resno dvomi, ali je mogoče, da kak inteligent na božjem svetu kaj takega zapiše ali sploh verjame. Kako bi to bilo mogoče pod terorjem levičarske fronte, ki je imela v rokah ves policijski aparat, da bi katoliki cerkve, ki so vendar vsem dostopni javni lokali, kar na čednem spreminjali v orožarne in jih opremili v trdnjave! Naj g. Kocbek čisto praktično razmisli, kako smo se npr. mogli gibati pod JNS-dik-

---

²⁰ Pripadniki Čeke, sovjetske tajne varnostne službe, predhodnice NKVD in KGB.

taturo v Jugoslaviji, dasi ni bila tako huda kot v Španiji samodržstvo levičarjev pred izbruhom revolucije. Kje bi bilo mogoče kopiciti v javnih lokalih orožje za upor? Ali ne vidi g. K., da gre za čisto prosto izmišljeno laž komunistov in anarhistov, da opravičijo požig cerkva in umore duhovnikov.

K. piše, da je Calvo Sotelo v parlamentu in v tisku pozival na revolucijo. Tudi to je ena takih, sicer po vsebini zelo daljnosežnih trditev, ki jih v svojem članku stresa kar iz rokava. Vemo, da bi g. K. takih trditev, ki naj dokažejo izključno krivdo »fašistov«, ne postavljaj, ko bi vedel, da je ljudska fronta uvedla takoj, ko se je prigoljufala do oblasti, najstrožjo tiskovno cenzuro. Za vse liste je bila uvedena **predcenzura**. Kako bi se v takih okoliščinah dalo v tisku hujskati na revolucijo, torej na upor proti vladajočemu režimu, ki ima v rokah cenzuro – o tem prepustimo nadaljnje razmišljanje g. Kocbeku. Tudi to bo ena podobnih frapantnih trditev Kocbekovega članka, kakor je ona o 100.000 nemških dobrovoljcih na Španskem. Do sedaj nismo bili navajeni, da bi se v **revijah** s tako nedokazanim materialom hotel kdo smešiti.

Kakšen obraz je v tistih usodnih dneh kazala španska ulica, je v več člankih v berlinski »Germaniji« popisal nemški inženjer Otto Stadermann, ki je tedaj potoval po Španiji in bil nazadnje v Malagi. V št. 89 (31. marca 1937) pravi: »Na vseh oglih so nabiti plakati, ki ljudstvo pozivajo k revoluciji. Največ jih nosi velik naslov: Živela Moskva! Drugi zopet: Naj živi C. N. T.²¹ (največja marksistična del. strokovna organizacija). Drugod beremo z velikimi črkami: Naj živi svoboden komunizem. Nikogar ni bilo, ki bi te napise odstranil. Stavka je sledila stavki. Danes so stavkali peki, jutri prevozniki. Po listih se je pričela strahotna revolucionarna gonja. Po knjigarnah ste našli skoraj samo sovjetsko literaturo. Desničarsko časopisje je stiskala cenzura in je vedno bolj izgubljala na vplivu. Roko v roki s političnim zastrupljanjem jo šlo razkristjanjenje ljudstva. Katoliška vera, nekdanj v vsem španskem narodu globoko ukoreninjena, je postala predmet sovraštva. »Vera je strup«, se je glasila nova parola.« Teh stvari g. K. najbrž ni vedel, sicer ne bi tako mirno zapisal: »Upor se je sprožil brez pametnega razloga.«

Zborovalna svoboda za desničarske politične organizacije je bila zatrta pod pretvezo, da je v nevarnosti javen red! Kat. mladinske organizacije se niso smele sestajati, češ da so v istem času komunisti ali anarhisti napovedali sestanek. Iz obratov so marksisti neusmiljeno pometali vse delavstvo, ki ni bilo organizirano v njihovih organizacijah (podobno, kar se sedaj pod ljudsko fronto dogaja v Franciji!). Kjer so levičarji imeli v rokah občine, so šolstvo takoj laicizirali in odstranili duhovnike iz šole. Iz bolnišnic so bile prav tako

²¹ Confederacion Nacional de Trabajo (Nacionalna konfederacija dela).

odstranjene usmiljenke, češ, da država ne zmore finančno tolikega bremena. S sestrami so morali iz bolnišnic tudi duhovniki, ki so previdevali bolnike. Ponekod je bilo prepovedano zvoniti s cerkvenimi zvonovi, ali pa dovoljeno le proti veliki denarni odškodnini. Mnogo teh podrobnosti poroča očitavec v izvirnem dopisu iz Madrida v »Kölnische Volkszeitung« od 17. junija 1936, torej tedaj, ko revolucija še ni izbruhnila.

O izbruhu upora pa pišejo v Rimu izhajajoča »Lettres de Rome« (2. leto, št. 11–12) sledeče: Komunisti so pripravljali državni udar za 18. julij. Na večer, dne 17. julija, je vlada sklicala časnike madridske garnizije in jim sporočila, da hočejo komunisti pričeti drugi dan svojo akcijo na cesti. Navzoči generali so izjavili, da so na strani javnega reda proti komunistom, vendar pod dvema pogojema: 1. da se sestavi vlada, ki bo močna dovolj, da prepreči nemire; 2. da v vladi ne bo nikogar, ki bi bil posredno in neposredno udeležen pri umoru Calva Sotela. S tem so prozorno namigovali na nekega člana vlade. Notranji minister Casalas Quiroga, ki je vodil te razgovore, je nato konferiral z Azano, nakar je zahteval demisijo generalov Franca, Godeda in Mola. Mislil pa je, da lahko računa na Qucipo de Llana in Cabanellasa.²² Tej zahtevi pa so se generali uprli; pričela se je državljanska vojna. (Str. 171).

Toda še važnejša okoliščina kot ta, se nam zdi ono, kar piše že omenjeni Marc de Mondéque²³ v Études. Pisec je bil tedaj v Barceloni in pravi, da so takoj v dneh po umoru Sotela (umorjen je bil 13. julija) pričele levičarske sindikalistične organizacije med dalavstvo razdeljevati orožje. V nekem francoskem podjetju v Barceloni so orožje delili kar na dvorišču tovarne. Instruktorji so delavstvu razlagali, kako je treba ravnati s puško, revolverjem ali strojnico. (Str. 16).

Torej takšna jo bila situacija tik pred izbruhom revolucije: Vsak je vedel, da more priti od levece ali od desnice tista iskra, ki bo zanelila požar. Obe stranki sta se pripravljali na spopad – in ne samo desnica, ki naj bi po K. članku kar na čednem brez pravega vzroka izzvala državljansko vojno.

---

²² *Virgilio Cabanellas* (1862–1938): španski general, leta 1936 šef »Junte de Defensa Nacional de España« (Hunta, t.j. vojaška vlada, za nacionalno obrambo Španije), potem je vodstvo prepustil Francu.

²³ Ime se v besedilu pojavlja v dveh različicah: Mondégue in Mondéque, vendar podatki o njem niso dosegljivi.

Potek vojne

Ako trdi K., da **vzroki** za krvavi obračun v Španiji niso verski, mu radi pritrdimo. Verski vpliv je v Španiji že pred vojno, zlasti pa po vojni tako padel – kar je priznal tudi sam španski primas –, da bi samo radi vere gotovo ne prišlo do državljanske vojne. Sovraštvo proti španski Cerkvi in španski duhovščini tudi ni zraslo na španskih tleh, iz španskega ljudstva, ampak je bilo umetno zanešeno od drugod. Kajti španska Cerkev in duhovščina je bila izrazito narodno španska, tako daleč je bila nacionalna, da je bila to že njena napaka. Zato tudi pogrješki, ki jih je delala, niso bili toliko tipično katoliški, tudi ne klerikalni, kakor tipično španski. Če je v svojem razvoju zaostala stoletje, se v tem v bistvu ni v ničemer razlikovala od ostalih narodnih ustanov. To je kajpada bila njena objektivna krivda, ki jo vidi ostali svet, ki pa španskemu ljudstvu ni padala tako v oči, da bi jo radi tega sovražilo. Potem jo je proticerkvena zakonodaja 1931. leta po francoskem zgledu skušala čim bolj izriniti iz javnega življenja: katolicizem kot državna religija je bil odpravljen, izvedena je bila ločitev Cerkve in države, celotno cerkveno premoženje je bilo proglašeno za državno imovino, vpeljan je bil civilni zakon, šolski pouk odvzet Cerkvi in redovom. Leto pozneje je bil prepovedan jezuitski red. Cerkev v republiki ni bila tako odločujoči činitelj, da bi radi nje moglo priti do državljanske vojne. Ni dvoma, da ima španska državljanska vojna čisto svojske politične, gospodarske in socialne vzroke. Moderne vojске sploh nimajo nikjer v takem smislu verskega ozadja, kakor so ga npr. imele križarske vojske. Tega menda tudi noben pameten človek ne trdi.

Toda čisto nekaj drugega kot **vzrok**, pa je **potek** španske vojne. Tu pa K. ne bo mogel tajiti, da si je rušeč in uničujoč val levičarjev izbral kot svoj prvi cilj cerkve in samostane. Tudi to je abotno, kar nam skuša dopovedati, »da ni šlo za kak zverinski načrt, ampak za posamične slučaje«. Kdo naj to veruje, ako so v Kataloniji n. pr. v treh dneh po revoluciji bile požgane domala že prav vse cerkve in samostani, kakor podrobno in obširno pripoveduje v Études že imenovani Marc de Mondéque, ki je tedaj živel v Kataloniji. Prič za sistematično razdejanje in uničevanje je na stotine in na tisoče iz vseh taborov (ne le »fašistov«), v katerih verodostojnost nimamo vzroka, da bi dvomili. To so duhovniki in laiki, so komisije, ki so obiskale razdejane dežele, in je končno tudi sama katalonska vlada, ki je morala še pred nedavnim pred vsem svetom priznati (ob priliki anarhističnega puča), da so anarhistični in zločinski elementi od dni revolucije na svojo pest vladali ob »legalni« vladni in strahovali deželo. Seveda ni vlada ukazala požigati cerkve, nasprotno, mestoma je skušala to celo preprečiti. Izdala je n. pr. odlok, da je

treba narodne umetnine varovati, čeprav so v cerkvah. Toda nobene moči ni imela, da bi anarhistom in komunistom njih uničevalno delo preprečila. In ti so delali po jako dobro premišljenem in izdelanem načrtu, kakor delajo povsod, kjer brezbožci pridejo na oblast – naj le verjame g. Kocbek.

Nad nečem se mora človek ob prebiranju Kocbekovega članka najbolj čuditi: Da pisec, ki nastopi v pozi, kakor da nam bo o Španiji s temeljitim znanjem in globokim poznavanjem natočil čiste resnice, da pisec, ki je katoliški kulturni delavec, ne najde nobene obsodbe za barbarstvo, s katerim so nasprotniki Cerkve uničili tisoč let stare priče španskega katolicizma in narodnega genija, pač pa se lovi za pričami, ki so v službi rdeče vlade in ki naj dokažejo, da se barbarstva, katerim komaj v boljševiski Rusiji najdemo primer, sploh niso vršila, ali pa le slučajno, posamično ... Drugo, nad čemer se moramo čuditi, je to, da g. K. ne najde nobenega čustvovanja za deset-tisoče duhovnikov, redovnikov in redovnic, pa tudi katoliških laikov, ki so bili pomorjeni po nedolžnem – razen če sprejmemo tezo, da so tudi redovnice na anarhiste bombe metale, kakor je bilo rečeno v članku, da so to delali duhovniki. Kocbekovi viri sicer pravijo, da niso ubijali duhovnikov iz sovraštva do vere, marveč iz sovraštva do njenih predstavnikov. Vsekakor zelo duhovita in praktična distinkcija! Pa menda ne misli g. K., da revolucija mori samo ničvredne, najslabše duhovnike? Obratno, kot žrtev padejo navadno najboljše; slabi, kar jih je, se navadno rešijo v tabor preganjalcev. Tako se je zgodilo v francoski revoluciji in tudi v sedanji španski. Treba jih je le poslušati, kako sedaj agitirajo za ljudsko fronto, o kateri vsakdo ve, da za njo stoji komunizem.

Medtem ko se v onem delu Španije, ki je zasedena od Francovih čet, nemoteno vrši služba božja, ki se je udeležujejo tudi vojaki in častniki, ni na vsem ozemlju, ki je pod oblastjo ljudske fronte, niti ena cerkev odprta za službo božjo. (Let. d. R., I. c., str. 171.)²⁴ Kako naj si to razlagamo drugače, kakor s sovraštvom do vere? Po izropanju škofijske palače v Barceloni so našli seznam, ki ga je eden miličnikov izgubil, na katerem so bile natančno označene tudi privatne kapele in molilnice. Vse to je bilo uničeno – kar menda s socialno borbo proletariata nima nobene zveze. Podrobnosti o razdejanju tu ne moremo navajati, ker bi spis preveč narastel. Toda očitvidci so podali točna poročila, ki so jih vsaj katoliški listi sproti zabeleževali. Isto je z umori duhovnikov, redovnikov in redovnic. Vatikansko glasilo je več kot pol leta priobčevalo teden za tednom poročila, kako so bile masakrirane skupine raznih redovnikov. Vsa poročila so dukumentirana, podprta z zapriseženimi

---

²⁴ Lettres de Rome.

izjavami verodostojnih ljudi. Sredi februarja je »Osservatore Romano« poročal, da je ob pričetku državljanske vojne bilo v Španiji 60 škofov in nadškofov, 33.500 svetne duhovščine in 20.640 redovnikov. Samo svetnih duhovnikov so do tedaj rdeči pomorili 16.750 in 11 škofov. Tu niso všteti redovniki in redovnice. V 9 škofijah znaša odstotek umorjene duhovščine celo 80 % in v Malagi 90 %. V 23 škofijah so domala vse cerkve in kapele požgane. Ko se je toledski nadškof, kardinal Goma y Tomas,²⁵ mudil v Rimu, je podal sledečo izjavo: »Krščanska Španija se na življenje in smrt bori proti marksističnemu materializmu, ki se je pripravljala, da celo Španijo upropasti. **Mnogo premalo je znano, da se je za isti čas, ko je izbruhnil nacionalni upor, pripravljala komunistična vstaja.** Ko bi nacionalni voditelji čakali še nekaj časa, bi bilo vse uničeno, kar je še moglo okrepi narodni odpor. Špansko sovjetsko republiko so pet let sistematično pripravljali ...«

Še enkrat poudarimo: Mi ne trdimo, da so bili verski vzroki, ki so dovedli do državljanske vojne. Toda njen potek je pokazal izrazito **protiversko smer**. Zadnja papeška okrožnica o komunizmu »Divini Redemptoris«²⁶ brez ovinikov pove, da so v Španiji preganjani in umorjeni duhovniki in lajiki radi tega, **ker izpovedujejo krščansko vero ali so nasprotni brezbožnemu komunizmu**. Ker je za katoliško presojanje dogodkov v Španiji to zelo važen dokument, ga navedemo dobesedno:

»Tam pa – kakor v naši preljubljeni Španji – kjer kužni in sramotni komunizem še ni mogel roditi vseh žalostnih sadov svojih zmot, je vendar, žal, povzročil blazne izbruhe besnosti in počel strašne zločine. Ni porušil le ene ali druge cerkve, enega ali drugega samostana, temveč kjerkoli je mogel, je do tal porušil vse cerkve, vse spomenike krščanske vere, tudi umetnostno in kulturno najznamenitejše. A blazna besnost komunistov ni pomorila le na tisoče škofov in duhovnikov, redovnikov in redovnic, prav posebno redovnikov in redovnic, ki so skrbeli za delavce in uboge, temveč tudi premnogo laikov iz vseh stanov in jih še sedaj na kupe mori, ker izpovedujejo krščansko vero ali so nasprotni brezbožnemu komunizmu. Te grozne poboje in pomore vrše komunisti s takšnim sovraštvom, s tako strašnim barbarstvom, da bi se dandanes ne zdelo mogoče.« (Okrož. Divini Rademptoris.)

²⁵ *Isidoro Goma y Tomás* (1869–1940): doktor kanoničnega prava in filozofije. Leta 1927 je postal škof v Tarazoni, leta 1933 je prevzel škofovski sedež v Toledu in leta 1935 postal kardinal. Med državljansko vojno si je prizadeval, da bi Sveti sedež priznal Francovo oblast. Zavzemal se je za pravice Cerkve, šolstvo ter za državljanske pravice in svobodo mišljenja.

²⁶ Prim. op. XVIII: 5.

Ker nihče ne more tajiti, da za ljudsko fronto stoji boljševizem, ki vidi v religiji svojega glavnega nasprotnika, ni treba mnogo ugibati, kakšen bi bil položaj katolicizma v Španiji, ko bi se komunistom in anarhistom posrečilo priti iznova na oblast. Ako kdo trdi, da je ob času, ko je izbruhnil nacionalni upor, Španija imela zmerno levičarsko vlado – je to prav tako brez pomena, kakor bi kdo hotel trditi, da so pod vlado Kerenskiga²⁷ v Rusiji l. 1917 bile zavarovane člov. svoboščine, imetje in življenje državljanov. V enem in drugem primeru je bila vlada brez moči, na papirju. Resnično oblast so imele v rokah komunistične in anarhistične tolpe, katerih prvi cilj je bil uničenje vsega, kar spominja na religijo in Boga.

Nedvoumnost španske krutosti

G. K. se trudi, da bi nam prikazal, kako tudi bela soldateska brezobzirno in ošabno nastopa in ne pozna nobenega usmiljenja z nasprotnikom. Odkrito povemo, da mu to prav radi verujemo. Vojska ni akademska debata, ampak borba, v kateri gre vsaki stranki za življenje in smrt. Kakor hitro obe stranki porabljata enaka sredstva in enako orožje, je zlo in gorje na obeh straneh enako strašno, kakor ga pač rodi le vojska. Vojska podivja ljudi in posirovi značaje. Če to velja za vojne med državami, velja še veliko bolj za državljanske vojne, ki so vedno še mnogo bolj zagrizene, brezobzirne, divje in maščevalne. Španska narava je še posebej strastna, gre v skrajnosti in se ne plaši krvi. Značilno je, da je ta narod do danes ohranil kot najbolj priljubljeno ljudsko zabavo krvave bikoborbe, ki jih Evropa smatra za barbarstvo, ki pa prijajo Špancu. Španija zre vsaj na 3000-letno zgodovino, ki je prepletena z neprestanimi boji, okupacijami, državljanskimi vojnami, krvavo despotijo in junaškimi upori. Tu so gospodovali Feničani in Kartažani, Grki in Rimljani; potem so prišli germanski Zapadni Goti in arabski Mavri. Nad 700 let so se Mavri držali na iberskem polotoku. Najstarejši prebivalci Španije so bili Liburi, o katerih niti ne vemo, od kod so prišli. Potem Kelti, nato Iberci, Baski in še mnogi drugi. Vsa ta narodna mešanica se dejansko nikdar ni zlila v en narod. Gotovo je le to, da je Španija bolj Afrika ko Evropa. Zato je v tem ljudstvu marsikaj, kar Evropejec le težko doume.

---

²⁷ *Aleksander Fedorovič Kerenski* (1881–1970): odvetnik, po padcu carizma vodilni ruski politik, poslanec v parlamentu (Dumi) in pravosodni minister. Leta 1919 so ga boljševiki odstavili in je emigriral v Ameriko.

Kar tiče neizprososti in trdote, so si Španci v enem in drugem taboru enaki. Toda nihče menda ne pričakuje, da Franco ne bo rabil enakega orožja, kakor ga rabijo rdeči. Oboji si iščejo zaveznikov, kjer jih morejo le dobiti. G. K. se vznemirja, da Franco uporablja Mavre na bojišču. Ali morda ne vidi, da se na strani rdečih bore boljševiki iz vsega sveta, in sicer jih je tja delegirala Kominterneta? Prav gotovo ve, da branijo špansko demokracijo, katere boljševizem nikjer ne pozna, temveč da se bore za cilje mednarodnega boljševizma, od katerih je na prvem mestu svetovna komunistična revolucija.

Sploh bi ob tej priliki mogli ugotoviti: **Danes, po enem letu, niso več iste fronte, kot so bile spočetka vojne. Španska državljanska vojna je zadobila mednarodni značaj.** Na stran rdeče vlade v Valenciji se je postavila Kominterneta, torej mednarodni boljševizem, ki bi si rad v tem delu Evrope ustvaril mogočno izhodišče za Afriko in Južno Ameriko. Na strani vlade v Burgosu pa so predvsem Italija, Portugalska in Nemčija, torej fašistične države. Gotovo te države ne podpirajo generala Franca zato, ker hočejo braniti španski katolicizem. Tudi te države zasledujejo v prvi vrsti svoje politične in gospodarske interese. Nevtralna napram španskim dogodkom pa v Evropi v resnici ni nobena velesila. Tudi angleška nevtralnost je le navidezna, kupčijska. Njeni gospodarski interesi in njeni rudniki leže na obeh straneh trenutne fronte, ki je razkosala Španijo v dva dela.

Ako so katoličani s simpatijami na strani gen. Franca, niso radi tega, kakor da simpatizirajo s fašizmom. Toda oni vidijo: na eni strani narodna Španija, ki pušča versko življenje v miru in ga celo podpira, na drugi strani pa boljševizem, ki javno izpoveduje, da je religija njegov največji sovražnik, in se po tem tudi ravna. Mislimo, da je pri teh dveh svetovih, ki si stojita nasproti, miselna nevtralnost za slehernega katoličana prav tako nemogoča, kakor če bi do enakega razkola prišlo v njegovem domačem kraju ali domači državi. Nihče pa ne taji, da s to razdelitvijo duhov, ki se je izvedla v Španiji, niso bile ustvarjene za špansko Cerkev ravno najugodnejše razmere. Toda teh razmer Cerkev tudi ni ustvarila in si jih tudi ni želela.

Simpatije katoličanov, tako piše majska številka češke kat. revije »Katolik« (dr. V. Janda: S kým mají ve Španělsku sympatisovati československi katolici?), se morajo povsod na svetu ravnati edinole iz gledišča kraljestva božjega na zemlji. Gotovo torej ne morejo biti na strani onega, ki to kraljestvo božje ruši, ki pobija in mori duhovnike in katoliške vernike, požiga cerkve in samostane. Prav tako ne morejo biti na strani tistih, ki dobivajo svojo glavno pomoč od brezbožniške internacionale, katere glavna naloga je boj zoper Kristusovo cerkev. Sleherni katoličan mora imeti globoko spoštovanje pred tisoči duhovnikov in vernikov, ki so padli kot žrtve protiverskega in

protikatoliškega besa. Oni, ki so poklicani razsojati o tem, kateri so interesi kraljestva božjega na zemlji v kaki deželi, so pa škofje in ne morda kak poedini duhovnik, ki ni v soglasju s svojimi škofi in ki ni poslušen svojemu škofu. Španski škofje pa so soglasno s kardinalom primasom (toledskim nadškofom)²⁸ že ponovno nedvoumno izjavili, da so se protikrščanske sile osredotočile na strani ljudske fronte.²⁹

G. Kocbeka moti, da se je španski kler postavil takoj spočetka vojne proti vladi ljudske fronte. Noče pa videti, da je že davno pred izbruhom formalne vojne ljudska fronta postavila s svojimi persekucijami fronto proti Cerkvi in duhovščini, o čemer je bilo že govora. Cerkveni krogi so naravno videli v uporni armadi tistega zaveznika, ki bo upostavil mir in red v državi. Toda najhujše se zdi g. K., da so tudi duhovniki prišli za orožje. V resnici bi bilo treba šele objektivno preiskati, koliko je na tem resnice. Do sedaj so o tem govorila le boljševiska poročila, očitno hoteč opravičiti požig cerkva in umore duhovnikov. Toda če se je to zgodilo, da so se kateri duhovniki pridružili z orožjem v roki Francovim četam – ima pač svoj razlog v čisto posebnih španskih razmerah, ki jih z našimi merili ne moremo pravično presoditi. Kat. Cerkev nasilja ne odobrava in tudi ne nasilnega upora, pa čeprav bi oblast bila krivična. Najmanj pa dovoljuje duhovniku, da bi zgrabil za orožje in šel nad svojega nasprotnika. Toda ravno v tej nesrečni Španji je bil vedno običaj, da se je duhovnik boril z orožjem v roki na čelu svojih ljudi. To je bilo v Napoleonovih vojnah (treba je čitati, kako so duhovniki in menihi branili z orožjem v roki Saragoso!), se je isto ponovilo v karlistični državljanski vojni³⁰ in ne izključujemo, da tudi v sedanji, kakor jo španski katolicizem pojmuje, proti boljševizmu. Nad tem se lahko zgražamo, kolikor hočemo, obtožujemo, kar le moremo, in tudi trdimo, da to ni v duhu Cerkve in Kristusovega nauka. Toda Španija ni isto, kot ostala Evropa. Tam so iz stoletnih bojev proti Mavrom očitno ostale gotove tradicije, ki se nam, iz naših razmer in okoliščin gledano, lahko zde barbarske, poganske, nekrščanske ... Toda bi bili neodkriti iskalci objektivne resnice, če bi jih ne upoštevali iz razmer, v katerih so se ukoreninile. K. pravi: »Zanimivo je, da ves katoliški tisk vztrajno molči o grozodejstvih nad Baski, četudi je število ubitih baskiških duhovnikov večje od števila ubitih duhovnikov v Mehiki in četudi je baskiški katolicizem v nasprotju z mehiškim brez slehernega madeža.« – Predvsem ta zanimiva trditev ni točna. Tudi o tem so pisali katoliški listi še

---

²⁸ Prim. op. XVI: 14.

²⁹ Prim. XXXVIII. dokument

³⁰ Trajala je v letih 1834–40. Prim. op. XVI: 23.

celo zelo obširno. Toda g. K., ki nam hoče podati resnično sliko o Španiji, bi moral povedati zelo bistveno okoliščino, ki razločuje baskiške in mehiške duhovniške žrtve. Mehiški duhovniki so umrli kot mučeniki za svojo vero, več baskiških duhovnikov pa je padlo z orožjem v roki v bojih proti nacionalni armadi. Oni so se borili za politične cilje, za baskiško narodno avtonomijo proti Francu, ki je centralist, nikakor pa ne sovražnik katoliške Cerkve.

Kar se splošno tiče Baskokov, smo v »Slovincu« ponovno zavzeli odločno stališče v prilog njihovih narodnih teženj, smo pa tudi obrazložili, da po vseh izkušnjah, ki jih ima svet z boljševizmom, ni pričakovati, da bi z njegovo pomočjo mogli uresničiti svoje narodne in zlasti kulturne cilje. Sicer so pa Baski med seboj politično zelo razdeljeni. Zadnje volitve (1936) so izkazale v glavnem tri skoraj enako močne stranke: katoliško, nacionalistično in marksistično. Marksisti in nacionalisti so se združili v »ljudsko fronto« in so na strani valencijske vlade, katoliška stranka je pa za Franca, ker upa z njegovo pomočjo prej priti do uresničenja baskiškega narodnega ideala. Baski južnih provinc se zato bore tudi v vrstah Francove armade. V ostalem je prav, če omenimo, da sta škofa iz Pamplone in Vitorije, kamor spada baskiško ozemlje, že v avgustu 1936 prosila svoje škofljane v posebnem pastirskem pismu, naj zapuste ljudsko fronto, da baskiška zemlja ne postane pozorišče strahotnega bratomornega klanja. Poslanica nadaljuje: »Kar nas posebno vznemirja, je dejstvo, da so se naši sinovi združili z izrazitimi in zagrizenimi sovražniki Cerkve in se z njimi bore proti lastnim bratom ... Z vso našo avtoriteto vam kličemo: non licet! Ni dovoljeno, da se katoliške sile cepijo pred skupnim sovražnikom ... Ni dovoljeno, postavljati politike nad religijo. Nad domovino stoji Bog, ki ga je treba nad vse ljubiti. Končno je tudi nevarno, družiti se s sovražnikom, ki je zakrnjen in močan ... In če bo enkrat boj končan, boste v žalostnem položaju, da boste kot manjšina stali nasproti nepomirljivemu sovražniku, nasproti avtokratičnemu režimu...« Oba škofa sta Baska, vzrasla sredi svojega naroda. Njun poziv pa ni pri vseh našel ugodnega odziva. Morda bi se večina odzvala, toda že štiriletno politično sodelovanje z marksisti v parlamentu jih je v usodnem trenutku potegnilo na stran ljudske fronte. Njihovo ozemlje (ki meri circa 8000 kvad. km) je zadelo strašno vojno gorje in naj se državljanska vojna odloči kakorkoli, bo baskiški narod še desetletja trpel na vojnih posledicah.

Po načrtu Moskve. Dva svetova

Opozoriti moramo še **na mednarodno komunistično propagando** v prilog ljudske fronte v Španiji. Kominterneta je s svojimi posebej izšolanimi ko-

misarji organizirala brezbožniško akcijo v Španiji, ki se je mogla tem bolj razmahniti, ker je bil donedavni šef rdeče vlade Largo Caballero³¹ v tem poledu tudi izšolan v Moskvi in častni član mednarodne brezbožniške zveze. Kominternna dalje španske rdeče fronte ni podprla le z orožjem in organizirala nabiranje prostovoljcev za Španijo, ampak je na prevejen način poskrbela tudi za mednarodno propagando v prilog španskega komunizma. Ta propaganda ni stopila pred svetovno javnost z vidno rdečo barvo, ki bi jo na prvi mah izdala tudi nepoučenemu čitatelju. Nasprotno. Ovila se je, kakor je to že nekaj let navada pri vseh komunističnih akcijah v mnogo bolj popularna gesla, ki vlečejo mase in ki ljubimkajo s čustvi povprečnega meščana. Gesla, ki so jih vrgli v svet, so zlasti sledeča: »V boj proti mednarodnemu fašizmu, ki hoče vojno, za svobodo in demokracijo španskega naroda!« To je bilo preračunjeno za demokrate in nasprotnike fašizma. Potem: »Ako je kat. cerkev utrpela kaj škode, se je to zgodilo le v prisilni samoobrambi španskega ljudstva proti služabnikom Cerkve, ki so hiše božje spremenili v trdnjave in z njih streljali proletarijat.« S tem naj bi se opravičila grozodejstva nad duhovščino in verniki, ki jih kratkomalo ni bilo mogoče zanikati.

Reči je treba, da je Kominternna s to svojo čustveno propagando pri čustveno razpoloženih in nepoučenih ljudeh dosegla znaten uspeh. Jeseni 1936, ko je Caballeru pričela trda presti, so stopile v akcijo razne »mirovne lige« in »akcije za mednarodno pomoč« in zbirale izjave vseh mogočih osebnosti v prilog »španske demokracije«. Bil je precejšen odziv v Angliji, posebno med protestanti; tudi v cerkvenih anglikanskih krogih, katerim bi iz nasprotovanja do katolicizma ne bilo neljubo, ako bi se dalo dokazati, kako je rimsko kat. cerkev pri vodstvu španskega naroda – odpovedala. Potem so se obilno odzvali Francozi in tudi posamični katoliki. Ne smemo prezreti, da je Francija **iz političnih** razlogov v Španiji ves čas bolj na strani rdečih kakor belih. Tu je predvsem istosmernost režima (francoska in španska ljudska fronta!), potem pa že ukoreninjen strah in mržnja do Nemcev, katerih vpliva bi Francoz ne čutil rad še na Pirenejih. Te antipatije do Nemcev se noben Francoz ne more otresti, pa naj bo komunist ali katoličan. In ker so Nemci na strani Franca, **so iz tega zunanjepolitičnega razloga** tudi nekateri katoličani bolj na strani valencijske vlade. Tu se zopet kaže ona usodna needinost katoličanov, ki je v Španiji rodila toliko gorja in ki v svetu slabi skupen nastop in enotno orientacijo katoličanov v mnogih vprašanjih. K temu pridejo še neka-

---

³¹ *Francisco Largo Caballero* (1869–1946): španski socialist. V letih 1936–37 je bil minister za delo in ministrski predsednik.

teri španski kulturni delavci,³² ki so se kot katoličani opredelili za ljudsko fronto. Veliko jih ni, morda kaka desetina. Tudi ti pišejo članke in dajejo izjave v prilog Ljudske fronte. Tisk Kominterne jih seveda z veliko radostjo ponatiskuje in izrablja za svojo propagando. Njihova pomoč je rdeči vladi seveda zelo dragocena.

Kaj naj sodimo o njih? Je to nekaj laikov in par duhovnikov. Ti žive na teritoriju valencijske vlade, zato so nekateri mislili, da niso svobodni v svojem mišljenju in so njih izjave v prilog rdečih toliko vredne, kakor izjave ruskega patriarha v prilog sovjetskega boljševizma. Vendar se nam to mnenje ne zdi povsem zanesljivo. Ti možje so morda svobodni in iz lastne volje govore in pišejo za ljudsko fronto; toda če je to tudi njih prepričanje, še ne dokazuje ničesar proti mnenju španskih katoličanov. Katera stranka, katero gibanje, pa tudi katera veroizpoved nima nekih posebnosti, ki v vsem in povsod hodijo svoja pota in je njihova strast, da stoje vedno na nasprotni strani kakor vsi drugi. Ali nimamo tudi mi Slovenci v vsaki panogi in v vsakem stanu nekaj takih primerkov, ki vidijo svojo veličino v tem, da hodijo svoja pota, in pravijo, da je belo, kar vsi vidijo črno, in proglašajo za dobro, kar vsem pomenja zlo. Toda njih pač nihče ne bo jemal za merilo. Mogla bi pa imenovana desetorica imeti tudi osebne interese, da se je opredelila za ljudsko fronto. Med njimi je nekaj bivših ministrov, eden je poslanik v Bruslju,³³ par profesorjev, pa duhovnikov in pisateljev, ki jih Kocbek imenuje »najkvalitetnejši krog izobražencev«. Človeku je uganka, zakaj naj bi ta desetorica bila najboljši cvet španskega katolicizma. Ali zato, ker ni hotela biti preganjana, mučena in umorjena, kakor se je zgodilo z desettisoči drugih katoličanov? Ali zato, ker je ostala lepo v državnih službah v prepričanju, da tudi po revoluciji za katoličane v Španiji ne bo dobro, ako zmaga ljudska fronta, oz. boljševizem, in je bolj varno, se pravi čas koristno orientirati? Po tej logiki je tudi baron von Pappen³⁴ najkvalitetnejši in najzlahnejši cvet nemškega katolicizma, ki se je tudi pravočasno orientiral za Hitlerja, ne da bi se pustil pobiti, kakor mnogo drugih katoliških voditeljev. V čem je prvenstvena kvaliteta teh mož? G. K. pravi: Ker so ostali s svojim ljudstvom! Ali mar oni Španci, ki gredo s Francom, niso ljudstvo? Ali se more med ljudstvo

---

³² Prim. op. XX: 16.

³³ Prim. op. XVI: 24.

³⁴ *Franz von Pappen* (1879–1969): nemški politik in diplomat. Najprej je bil član Zentruma, leta 1932 nemški kancler, pod Hitlerjem v letih 1933–34 vicekancler. V letih 1936–44 je bil poslanik na Dunaju in v Ankari. Na nürnberškem procesu je bil oproščen, nemški tribunal pa ga je obsodil na 8 let delavnega taborišča. Leta 1949 je bil izpuščen.

prištevati le anarhistično in komunistično orientirana masa – vse drugo pa ni ljudstvo?

Tudi pri Slovencu smo imeli priliko čitati francoske revije s članki omenjenih španskih kulturnih delavcev, ki so g. K. služili za zgradnjo njegovega članka. Potem smo jih videli še večkrat navedene v raznih komunističnih agencijah, ki so jih pridno uporabljale kot dragocen propagandni material. Toda zaradi tega prav res nihče ni čutil potrebe, da naš list spremeni svojo informativno smer. Kajti mislimo, da za katoliški dnevnik ne more biti merodajno mnenje tistih katolikov laikov, ki hote ali nehote podpirajo delo in cilje mednarodnega komunizma, in ne zadržanje tistih katoliških duhovnikov, ki ravnajo v nasprotju in proti stališču svojih škofov. (Od treh duhovnikov, ki delajo najglasnejšo propagando za rdečo vlado, sta bila dva že pred izbruhom državljanske vojne iz Rima imenom (nominatim) izobčena iz Cerkve, tretji, nekoč redovnik, pa je zapustil svoj red. Vsi trije zlorabljajo svoj nekdanji cerkveni položaj in celo duhovniško obleko proti izrecnim določbam cerkvenega prava in cerkvenih oblasti.)

Za naše gledanje na španske dogodke so merodajne izjave sv. očeta, ki jih je podal ob priliki obiska španskih beguncev v Rimu (14. septembra 1936). Pri tej priliki je papež jasno ločil dva svetova, ki se borita med seboj: »Na eni strani žgoče sovražstvo in najbolj divje preganjanje, ki je po priznanju njenih sovražnikov namenjeno Cerkvi in katoliški veri. Na drugi strani pa oni, ki so prevzeli težko in nevarno nalogo, da branijo in zopet upostavijo pravico, božjo čast in religijo.« Žrtve cerkvenega preganjanja v Španiji je sv. oče v istem govoru označil kot mučenike. – Te papeževe izjave niso za nas obvezne kot dogma, kar tudi niso, toda naravno je, da srce katoličanov čuti s Cerkvijo tudi tedaj, kadar jim ni pod kaznijo izobčenja zapovedano.

*

Epilog

Potrpežljiv čitatelj, ki je bral ta spis o španski tragediji, je brez težave lahko razbral glavno misel, ki nas je pri sestavi članka vodila: Pokazati opravičenost pisanja, v katerem soglaša domalega vse katoliško časopisje. Skušali smo za svoje gledanje dobiti oporo tudi v izjavah in v zadržanju merodajnih cerkvenih krogov. Krivdo za žalostne dogodke v Španiji, ki jo je g. Kocbek enostransko naprtil eni sprti stranki, smo skušali pravičneje razdeliti na obe strani. Čeprav smo skušali biti kar moč objektivni, kljub temu ne pričaku-

jemo, da bi nam vsi pritrjevali, tudi ne vsi izmed tistih, ki so brez dvomov dobri katoličani. »Slovenec« je sicer katoliški list, ni pa cerkvena avtoriteta in nima druge moči, da vpliva na svoje brave, kakor moč resnice.

Da bodo obširnejša razmotrivanja o daljnji Španiji mogla več koristiti, si dovolimo opozoriti na eno misel, ki je, upamo, skupna Kocbekovemu in našemu gledanju: **Katoličani se moramo učiti iz Španije!** Nezdrave razmere so rodile nezdrav, strupen sad. Le formalno, navidezno krščanstvo se danes ne more več zoperstavljati nad vse agresivnim, na psihologijo mas prikrojenim naukom brezbožnega materializma. Samo živo, živeto krščanstvo bo obstalo, kjer je pa le zunanost, bo propadlo. Prvi sad resničnega krščanstva pa mora biti socialna pravičnost, ki se mora zgroziti pred socialnimi prepadi, ki jih v naši materialistični družbi koplje mamonizem. Katoličani se s socialnimi krivicami nikdar ne smemo sprijazniti, sprejeti jih kot nekaj danega, kar bi se ne dalo odpraviti. Naša dolžnost je, da se z vsemi močmi v besedi in dejanju odkrito borimo proti sebičnosti posedujočih, pa čeprav bi jih bil kdo pripravljen imenovati kristjane ali celo dobre kristjane. Mi moremo vedeti, da so to pogani, ker nimajo ljubezni do bližnjega, ki je zaradi njihove sebičnosti v potrebi. Le tako bomo utirali pot resnično krščanskemu mišljenju in krščanskemu socialnemu redu in po tej edini poti preprečili, da se španska tragedija ne bo ponovila tudi drugod.

Glej »Slovenec« od 16., 17., 18., 19. t. m. Včeraj se je v podnaslovu vrnila napaka. Mesto Nedvoumnost španske krutosti, beri pravilno **n e d o - u m n o s t .**

PO USODNI POTI¹**DR. A. GOSAR**

Razmere v našem slovenskem katoliškem krogu se že več let nekam čudno razvijajo. Zadnje čase pa so se razni sumljivi pojavi v naših vrstah tako namnožili in je napetost radi njih tako narasla, da mora to navdati s strahom in skrbjo vsakogar, ki še trezno misli in vidi stvari tako, kot se v resnici gode. Ta strah in skrb sta tem bolj upravičena, ker je danes potreba močne in življenja zmožne slovenske katoliške skupnosti večja in nujnejša, kot je bila kdaj prej.

»Premišljevanje o Španiji« in njegov odmev

Najbolj značilen dogodek zadnjega časa v našem krogu je spor zaradi »P r e m i š l j e v a n j a o Š p a n i j i«, ² ki ga je napisal prof. Kocbek v »Domu in svetu«. Vsi, ki so brali ta članek brez predsodkov, so ga razumeli tako, da je pisec hotel v njem osvetliti sedanje dogajanje v Španiji še z druge plati, kot ga pri nas navadno opisujejo. Na ta način naj bi se slika o teh žalostnih dogodkih izpopolnila in sčasoma zaokrožila, postala naj bi resničnejša in zato tudi poučljivejša. Tako je članek razumel tudi ves krog »Domin-svetovih« sotrudnikov, ki jim menda pač ne bo nihče očital, da ne vedo, kaj berejo, in tudi ne, da niso dovolj vneti za katoliško stvar.

Za nas tu seveda ni važno, ali je Kocbekov članek v vsem popolnoma neoporečen, ali so vsi njegovi viri zares verodostojni in vse njegove trditve brezpogojno pravilne. Pač pa nas zanima odmev, ki ga je ta članek izzval v naših katoliških vrstah.

---

¹ Članek je bil objavljen v: Delavska pravica 10, 22. julija 1937, št. 30, str. 1–2. – *Andrej Gosar*: prim. op. I: 86.

² Prim. XVI. dokument.

Povsod v normalnih in zdravih razmerah bi stvar potekla tako, da bi eden ali drugi od tistih, ki z omenjenim člankom niso bili zadovoljni, napisal primerno kritiko oziroma svoje pripombe in jih objavil v »Domu in svetu« samem ali pa v kaki drugi reviji. Na ta način bi se lahko celo ob morebitnih pristranskih in zmotnih trditvah prvega pisca razvila plodna razprava, ki bi bila za vse poučna in koristna.

Pri nas, v naših vrstah, opravimo take reči drugače. Namesto resne razprave, ki jo članek prof. Kocbeka prav gotovo zasluži, začno, kakor na dano znamenje, od več strani hkrati z anonimnimi napadi v dnevnem časopisju, s protestnimi zborovanji in podobnimi akcijami med duhovniki, akademiki in celo med srednješolci. Pisca, odličnega katoliškega pesnika in pisatelja, orišejo in ožigosajo pred najširšimi ljudskimi oblastmi kot človeka, ki si komaj še sme lastiti krščansko ime. (Celo z očitkom komunizma mu niso prizanesli.) »Dom in svet«, najodličnejšo slovensko kulturno revijo, ki je po svoji svobodi, pa vendar izrazito katoliški usmerjenosti, eden glavnih predstavnikov in stebrov prave slovenske katoliške kulture, skušajo v njenem petdesetem letu z vso silo zatreti. – Kakor da so že vsi problemi pravega krščanskega mišljenja in življenja v sodobnem svetu rešeni, kakor da imamo v tem pogledu že dovolj prave krščanske kulture in potrebujemo samo še čim več dnevnega in nabožnega tiska pa strumne organizacije, ki nas bo varno vodila preko vseh težav in nevarnosti modernega življenja!

Samozvani čuvarji pravovernosti

Zakaj in čemu vse to razburjenje in obračunavanje v naših vrstah? Mar res samo zaradi Španije, le zato, ker se je našel človek, ki je napisal o španskih dogodkih in njihovih vzrokih nekaj dejstev in misli, ki se ne skladajo s tem, kakor o tem pri nas navadno pišejo in vse to razlagajo? Ne, Španija je za nas končno le Španija in Kocbekovo premissljevanje o nji ne bi rodilo takega odpora, če se ne bi skrivali za tem drugi vzroki in razlogi.

Pa tudi ne glede na to je jasno in očito, da so bili dogodki, ki smo jih zadnje mesece pri nas doživljali v zvezi z vprašanjem o Španiji, mogoči le zaradi posebnih razmer, kakršne so v naših vrstah nastale in dozorele v teku zadnjih let. Ti dogodki namreč kažejo, **da je v našem katoliškem krogu prevladala in dobila odločilen vpliv peščica najbolj ozkih, pa zato toliko bolj nestrpnih in nasilnih ljudi**, ki proglašajo sami sebe za nekako katoliško elito, torej za nekaj izbranega in boljšega, vsem tistim pa, ki se ne morejo vselej slepo podrediti njihovim nazorom in ciljem, odrekajo vso pravovernost ter jih žigo-

sajo in obsojajo kot nekake krivoverce ali vsaj mlačne in neodločne katoličane.

Ti samozvani varuhi pravovernosti ne dopuščajo v nobenem, tudi ne v najbolj nenačelnem, zgolj praktičnem vprašanju nikake svobode in nikakega razgovora. Poznajo edinole slepo in brezpogojno pokorščino – seveda le njim in od njih priznanim voditeljem. Kadar pa gre za nauke, zapovedi in dolžnosti, ki njim samim ne godijo, se ti najbolj vneti zagovorniki brezpogojne discipline in pokorščine za vse to bore malo menijo.

Njih ne vežejo proti njihovi volji in njihovim načrtom nobena organizacijska pravila in tudi ne avtoriteta Cerkve, papeža in škofov, da, niti ne najbolj jasne Kristusove zapovedi. Svoje lastne organizacije snujejo preko vseh pravil in ozirov do katoliške skupnosti, na papeške okrožnice in pastirska pisma škofov se sklicujejo, kolikor njim prija, kar jim ne ugaja, preidejo molče. Niti izrečna Kristusova zapoved, naj nihče drugih ne obsoja, da ne bo sam sojen,³ zanje ne velja, marveč jo kljub vsem opozoritvam brezobzino gazijo, kakor da jih je kdo nalašč za to postavil in v to pooblastil.

Takih ali vsaj podobnih ljudi je v naših zbeganih časih sicer tudi drugod med katoličani dovolj. Pariški nadškof kardinal Verdier⁴ n. pr. je nedavno tega izdal posebno pastirsko pismo, kjer take nestrpneže zavrača in jim prepoveduje, da bi nastopali kot nekaki ocenjevalci in sodniki drugih katoličanov. Pri nas pa je stvar v toliko svojevrstna, da so naši nestrpneži s spretno taktiko zasedli domala vsa važnejša odborniška in druga vodilna mesta v slovenskih katoliških organizacijah in ustanovah, od koder obvladajo domala vsa gmotna in organizatorična sredstva ter ves katoliški tisk. Celó na takih mestih, ki bi morala biti v teh stvareh strogo nepristranska, so si znali pridobiti poseben vpliv in posebno veljavo.

Na ta način so ti ljudje previdno dosegli, da lahko zapro pot do ljudstva, njegovih organizacij in ustanov, vsakomur, ki jim ni brezpogojno vdan, ga popolnoma potisnejo v stran ter s tem dejansko izobčijo iz aktivnih vrst slovenskega katoliškega občestva. Tak človek ne sme nikamor v naše liste pisati (zlasti ne v tiste, ki so namenjeni širšim plastem), ne sme nikjer predavati ali drugače pred ljudmi nastopati, njegovo ime se ne sme nikjer v dobri zvezi omenjati, njegova dela, pa najsi bodo še tako priznana in od kogarkoli

---

³ »Ne sodite, da ne boste sojeni.« Evangelij sv. Mateja 7, 1.

⁴ *Jean Verdier* (1864–1940): profesor teologije, nadškof, leta 1929 je postal kardinal. Je eden od ustanoviteljev Katoliške akcije (Action catholique) v Franciji. Kot kardinal je ustanovil številne župnije in si prizadeval za gradnjo številnih novih cerkva v okolici Pariza.

najtopleje priporočena, se morajo zatajiti in zamolčati itd. itd. Skratka, tak človek ne sme delati nikjer v naših vrstah, ne v prosveti, ne v gospodarstvu, kaj še v politiki, tudi če bi ga v resnici še tako potrebovali. Rajši naj se dela škoda, morda nepopravljiva škoda, **glavno je, da ne pride nihče, ki ni iz omenjenega kroga, nikjer v naših vrstah do besede in veljave.**

Resničnih zgledov in dokazov za tako ravnanje teh čudnih diktatorjev v naših katoliških vrstah bi lahko našli, kolikor bi hoteli. Samo s tem, kar sem takega sam na sebi doživel, bi lahko napolnil celo brošuro. Pri vsem tem pa se ti ljudje ponašajo, govorijo in pišejo, kakor da jim je dobrodošel vsak, kdorkoli hoče v naših vrstah res delati in pomagati. Še več! V isti sapi, ko se sami z vsemi sredstvi ženejo, da bi dobili vso oblast v svoje roke, ter izrabljajo za te svoje cilje najrazličnejše naše organizacije in ustanove, očitajo drzno drugim take in podobne samoljubne namene.

Kam vodi to?

Ko človek vse to gleda in premišljuje, se mora nehote vprašati, **kam vodi vse to, kakšen bo končni uspeh tega ravnanja?**

Pravijo, da potrebujemo danes odločnih in borbenih, skratka v vsakem pogledu celih, stoodstotnih katoličanov, ki bodo znali z odločnim neustrahšenim nastopom povsod uveljaviti krščanska življenjska načela. In še je potrebno, da bi bili vsi katoličani strumno in strogo enotno organizirani ter bi kot en moč nastopali v obrambo krščanstva in njegovih pravic. To dvojje da je namen te nove, radikalne smeri v naših vrstah.

Gotovo je vse to resnično in prav. Vprašuje se edinole, ali pot, po kateri hodimo, dejansko vodi do zaželenega cilja.

Predvsem [je] treba reči, da pomeni tista prava integralnost, odločnost in borbenost, ki je danes katoličanom tako potrebna, vse kaj drugega kot skrajno omejenost, ožino in nestrpnost nasproti vsakomur, ki ni z nami v vseh podrobnostih popolnoma istih misli. Tudi ni prava krščanska odločnost in borbenost v tem, da si v malenkostih, ki mnogokrat nimajo s pravim krščanstvom nič opraviti, skrajno nepopustljiv, temveč se kaže povsem drugje. Najvažnejši njen znak je v tem, **da ostaneš krščanskim načelom in praktičnim zahtevam krščanskega življenja dosledno zvest**, pa najsi je to lahko ali težko, ugodno ali neugodno. To pa se zares pokaže šele v težkih razmerah, ko je treba za tako doslednost res kaj tvegati in žrtvovati. Staro, posebno v vojski preizkušeno pravilo pa je, da so ravno najbolj napeti, najbolj kričavo junaški ljudje v najtežjih okoliščinah navadno največji bojazljivci. Sploh pa,

kdo danes res ve in more zanesljivo reči, da je bolj popoln in bolj odločen katoličan od kogarkoli, ki se trudi krščansko živeti?

Glede tega, da je danes potreben enoten, strumno organiziran nastop vseh katoličanov, pa moramo reči, da ga ravno omenjena »radikalna«⁵ struja v naših vrstah najbolj preprečuje in onemogoča. Drugače tudi ne more biti. Povsod na svetu namreč velja, da je zares vzajemno sožitje mogoče za trajno le med ljudmi, ki drug drugega cenijo in spoštujejo. Naši diktatorji pa zahtevajo od svojih privržencev, da se jim v vsem brezpogojno podredijo ter tako zatajijo in zavržejo svojo lastno osebnost.

Kaj je tedaj bolj naravno, kakor če povzročajo ti nasilni elementi povsod v naših organizacijah, kamorkoli se vrinejo, predvsem le odpor in razdor. Težave v srednješolskih kongregacijah,⁵ akademskih društvih in še marsikje drugod, kjer se ljudje iz tega kroga pojavljajo in uveljavljajo, pričajo jasno o tem. Kratko bi lahko brez pretiravanja rekli, **da so ti naši samozvani čuvarji pravovernosti najbolj nevaren razdiralni element, kar ga je bilo kdaj v našem katoliškem občestvu, so kakor dinamit, ki bo naše katoliške vrste prej ali slej razgnal.**

Toda to še nikakor ni vse. Opozoriti [je] treba še na druge, usodnejše posledice, ki jih bo ta struja med nami imela. Ne gre namreč samo za to, da bi bili slovenski katoličani borbeni in dobro organizirani ter bi se na ta način lahko tudi v javnem življenju primerno uveljavili. Prav tako važno in še važnejše od tega je, da bi čim več ljudi, ki so se krščanstvu odtujili, ali pa so postali malomarni in mlačni, **zopet pridobili za zares živo krščansko življenje.** To je tudi smisel in namen Katoliške akcije,⁶ ki jo ta struja tako naglaša ter hoče veljati kot nekaka njena nositeljica.

Pa poglejmo, koga od tistih, ki blodijo po krivih, napačnih potih, ali so le bolj po imenu kristjani, je ta elitna četa že pridobila za krščanstvo in njegova življenjska načela? Dosedaj ni bilo še nikdar nikjer kaj takega slišati. Pač pa je znano, da so tega in onega, ki bi se ob drugačnem ravnanju naši miselnosti in s tem tudi našim vrstam vedno bolj približeval in z njim zraščal, s svojim nestrpnim ponašanjem za vedno odbili. Tudi to je nujno tako in ne more biti drugače.

Prav tako nesmiselno je upati, da bomo koga s silo in oblastnim pritiskom res pridobili za krščanstvo. Še bolj neumno pa je, če kdo misli, da bo v naši državi na ta način trajno vladal in s silo učil ljudi krščansko živeti. To so zablude, ki se dajo pojasniti edinole s tem, **ker živimo v dobi, ko je nasilje**

---

⁵ Prim. op. XIV: 3.

⁶ Prim. op. XII: 10.

najvažnejše sredstvo za vodstvo in organizacijo družabnega življenja. Toda mi, ki pravimo, da hočemo biti pravi kristjani in katoličani, ne smemo pozabiti, **da je to oboževanje sile prav po svojem bistvu pogansko.** Če hočemo, da bomo kot kristjani in katoličani res kaj pomenili in imeli kaj vpliva na življenje, **potem moramo iskati to moč popolnoma drugje: v krščanskih življenjskih resnicah, prav posebno v ljubezni, ki ni nasilna, temveč je po znanih besedah sv. Pavla potrpljiva in dobrotljiva, ... ni nevoščljiva, se ne veseli krivice, veseli pa se resnice, vse opraviči, vse veruje, vse upa, vse prenaša.**⁷

Končno še to-le: Ob taki ožini in ob takim nasilnem zatiranju vsake nove, samostojne misli in ideje, kot ga danes pri nas uvajajo ali ga vsaj skušajo uvesti, **morajo zamreti v naših vrstah vse stvarilne sile prave krščanske kulture in napredka.** Naši samozvani čuvarji pravovernosti morda ne potrebujejo za svoje namene nikake prave kulturne rasti. Morebiti jim je celo laže, ako imajo opravka s kulturno nerazgibano množico, ker jim radi svoje duhovne nesamostojnosti tem rajši slepo zaupa.

Toda ljudstvo samo potrebuje za svoje notranje življenje in tudi za obrambo proti tujim, nekrščanskim idejnim tokovom vedno nove, sveže kulturne hrane, drugače duhovno otopi in zamre. Strumna organizacija, razni poslovnik, tekme in paradne prireditve ne bodo same nikdar ustvarile med našim ljudstvom prave krščanske kulture in ga ne bodo obvarovale vsakovrstnih modernih zmot in zablod. Tega tudi ne bo zmogla tista le preveč vsakdanja in netečna duhovna hrana, s katero ga navadno tešijo.

Res [je] treba priznati, da ima ravno omenjena skupina ljudi pri nas velike organizatorične sposobnosti in je v tem pogledu že veliko storila. Toda kako vse drugačne uspehe bi z enakimi naporji dosegli na vseh področjih, v prosveti, v gospodarstvu in posebej tudi v politiki, ako bi se različni naši diktatorji mogli sprijazniti z mislijo, **da je organizacija končno samo sredstvo, ki naj služi stvarnemu delu,** in ne obratno, da se mora vse stvarno, zlasti tudi vse idejno delo podrejati organizaciji oziroma tistim, ki jo vodijo. V tem oziru smo pri nas že do sedaj utrpeli neprecenljivo škodo; še večja, prav usodna pa bo ta izguba, če se bo sedanje duhovno nasilje v naših vrstah nadaljevalo ali celo stopnjevalo. **To bi nujno vodilo v propadanje in končno v propad vsega našega slovenskega katoliškega gibanja.**

---

⁷ Prvo pismo Korinčanom 13, 4.

Kaj pa »voditelji«?

Ko smo vse to tako pregledali in videli, kam ta razvoj vodi, se moramo še vprašati: Kaj pravijo k vsemu temu tisti, ki zavzemajo v našem krogu najvišje, odločilne položaje?

Upajmo, da reči, ki se danes med nami dogajajo, ne odobravajo, da se z njimi ne strinjajo. V tem primeru seveda nastane vprašanje, zakaj tega tudi javno ne pokažejo in proti temu ne nastopijo, dokler je še čas, dokler se še da pomagati.

To vprašanje je v naših razmerah še posebno nujno in upravičeno. Nikdar namreč niso v naših vrstah toliko govorili in pisali o voditeljstvu in o voditeljih ter o brezpogojni pokorščini, ki smo jo dolžni raznim avtoritetam, kot govorijo in pišejo o tem danes. Zato bi upravičeno pričakovali, da bodo tisti, ki so po svojem položaju za to poklicani ali se vsaj delajo poklicane, v teh stvareh jasno in odločno pokazali pravo pot.

Žal, da se ni pri nas morda še nikdar prej tako bridko občutilo pomanjkanje tistega pravega notranjega, recimo kar idejnega vodstva, ki se mu človek prostovoljno podredi, kot ga občutimo danes. Že prej sta nadomeščala to vodstvo večinoma le vnanja organizacija in njen pritisk. Danes pa se skoraj že ne moreš ubraniti vtisa, kakor da je – vsaj v rečeh, ki tu o njih govorimo – tako rekoč ves razvoj v naših vrstah prepuščen neodgovornim silam.

Ako pa se vse to, kar se pri nas dogaja, vrši v sporazumu in z odobravanjem vodilnih oseb, potem je zopet prav, da vedo to vsi, tudi tisti, ki vidijo, kam vse to vodi, pa se s tem ne strinjajo ter ne morejo in nočejo biti soodgovorni za to.

Pripomba: Večkrat sem se že pripravljal, da bi napisal te misli. Toda vselej, kadar sem se lotil tega dela, se je pokazalo, da se to ne da tako storiti, da se ne bi čutil nihče prizadetega. Zato sem zopet in zopet odložil pero, v nadi, da se bo morda vendarle vse samo po sebi uredilo. Toda stvari so se nemoteno razvijale in zorele, dokler nismo prišli tako daleč, da bi nadaljnje molčanje pomenilo, nakopavati si soodgovornost za usodne posledice tega razvoja. To in samo to je razlog, da sem se končno le odločil in napisal te vrste.

NERESNIČNA MUČENIŠTVA¹

»Delavska pravica« je objavila v svoji 30. številki članek »Po usodni poti«,² ki se med drugim bavi tudi z »Dominsvetovim« »Premišljevanjem o Španiji«³ in z odgovori na ta »Premišljevanja«.⁴

Članek se pritožuje, da je bila kritika, kakršno so doživela »Premišljevanja«, krivična in neprimerna.

Vendar ve danes vsak, kdor se je količkaj za to vprašanje zanimal, da je ves katoliški tisk pri nas, ki se je bavil z »Domom in svetom«, prinašal vsekozi strogo stvarno in dostojno kritiko, vse drugače dostojno, vse mirnejšo in stvarnejšo, kakor se bere večkrat v »Domu in svetu« (primerjaj »Navzkrižja in nasprotja«).⁵ Zato vse pritoževanje ne bi napravilo pravega vtisa in ne bi vzbudilo dovolj sočutja in ogorčenja, če ne bi dobili »Dom in svet« in njegovi sotrudniki mučeniškega venca. Potrebni mučeniški venec mu je prekrbela v svojem članku »Delavska pravica«, ko piše: »Pisca (»Premišljevanj« – op. ur.), odličnega katoliškega pesnika in pisatelja orišejo in ožigosajo pred najširšimi ljudskimi plastmi kot človeka, ki si komaj še sme lastiti krščansko ime. (Celo z očitkom komunizma mu niso prizanesli.) »Dom in svet«, najodličnejšo slovensko kulturno revijo ... skušajo v njenem petdesetem letu z vso silo zatreti.«

Tako nenadoma stoje pred slovensko katoliško javnostjo na eni strani dva mučenika: avtor »Premišljevanj«, ožigosan za komunista, in petdesetletna

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Mi mladi borci 1, 13. avgusta 1937, št. 48, str. 195.

² Prim. XXXV. dokument v tej knjigi.

³ Prim. XVI. dokument.

⁴ Prim. dokumente XVII–XXXVIII.

⁵ Prim. XV. dokument.

revija »Dom in svet«, na drugi strani pa radikalni katoliški tabor s krvavimi rokami, poln nekrščanskega sovraštva in obsojanja.

Toda kakšne metode so to?

Kar smo mi očitali »Domu in svetu« in g. prof. Kocbeku,⁶ je čista resnica, katere doslej še nihče niti poskušal ni popravljati. O krščanstvu g. Kocbeka pa sploh nihče ni govoril. To ni naša stvar. Pri takih rečeh sploh ne gre za osebo, ampak za predmet spora, in to je v našem primeru članek v »Domu in svetu«. Mi nismo nič ugotavljali, kaj je gospod Kocbek mislil, hotel, želel, ampak, kaj je naredil, ker o tem je možno presojanje. Ugotovili smo, da je članek zelo ustregel frامasonom in komunistom, nismo pa nikoli ne rekli ne mislili, da ga je g. Kocbek zato napisal. Ugotovili smo, da je g. Kocbeka premotila komunistična propaganda. P. Ledit nikjer ni rekel, da so tisti katoliški pisatelji, ki nasedejo komunistični propagandi, komunisti; obžaloval je in mi obžalujemo z njim, da se morejo najti katoliški pisatelji, ki pišejo take članke, da jih komunisti lahko mirno ponatisnejo v namene svoje propagande, ne da bi jim bilo treba količkaj jih spreminjati. Tako komunisti najprej katoliškemu pisatelju sugerirajo svoje mnenje, potem se pa na tega katoliškega pisatelja sklicujejo: češ pogledjte, tudi katoliški pisatelji pričajo za nas. Mi se torej ne spuščamo v presojanje osebe g. Kocbeka, a obsodili smo, obsojamo in obsojali bomo zgrešeno, razdirajoče in uničujoče dejanje.

Vsi želimo imeti slovensko katoliško kulturno revijo. Če bi pa imela spadati med tiste, o katerih je p. Ledit na kongresu Kristusa Kralja v Poznanju rekel, da jih obsipavajo komunistični listi s cvetjem, je ne rabimo. To nam je menda vsem jasno in v tem smo si gotovo vsi edini. Zakaj potem še podtikati posebne namene, da hočemo »Dom in svet« »z vso silo zatreti«?

Zakaj splelati mučeniške vence nad »Domom in svetom« in nad g. Kocbekom? Mučeništvo je ponarejeno in zato malo časten in nestvaren način polemike.

Mimo vseh takih mučenikov in napadov hoče katoliško radikalno gibanje delati naprej za kraljestvo Kristusa Kralja, to pa tako, kakor to razporeja tisti, ki Njega zastopa kot vidni poglavar vojskujoče se Cerkve. To je naš cilj, to je naša volja in pri tem nam ne vpadajte v hrbet z raznimi »Navzkrižji in nasprotji«, »Premišljevanji« in »Usodnimi potmi«!

---

⁶ Prim. dokumente XXIII–XXVII.

SODBE O DOGODKIH V ŠPANJI¹

V presoji državljanske vojske v Španiji in z njo združenih dogodkov se v svetu – in tudi pri nas – kažeta dva tabora, ki po svojem svetovnem nazoru razširjata nasprotujoče si sodbe. Da bi svet poučili o resničnem stanju, so španski škofje izdali z datumom 1. julija 1937 skupen pastirski list, na katerem je podpisanih poleg 2 kardinalov, 6 nadškofov, 35 škofov in 5 kapitularnih vikarjev.²

Kardinal nadškof v Toledu je poslal originalni tekst pastirskega lista vsem škofom na svetu s sledečim spremnim pismom:

»Častiti brat!

Odkar je vzplamtel v naši Španiji požar državljanske vojne, je preteklo že celo leto; in ne svita se še v teh raznoterih stiskah velikega boja žarek zaželenega miru. Med tem pa ne divja samo vojska na bojnih poljih in se ne razdvajajo samo Španci v razne stranke, ampak strašne reči, ki se pri nas gode, so zavzele že skoro ves svet in ločijo duhove drugih narodov, bodisi zaradi podobnosti svetovnega nazora ali zaradi nesoglašanja s to ali ono vojskujočo se stranko ali zaradi različnih nauk in naziranj, ki ločijo ljudi zlasti v političnem, družabnem in gospodarskem pogledu. To ločitev silno pospešuje, ker vojne dogodke in mnenja vojskujočih se strank tako hitro razširja po vsem svetu tisk in elektrika.

In tako se je zgodilo, da so se premnoga poročila o vojnih dogodkih samih ali o tem, kar se na vojno nanaša, oddaljila od resnice – kakor je tem ali onim po volji ali v korist – ali se je izkvaril njih pravi pomen; vse to pa se

---

¹ Članek je bil objavljen v: Ljubljanski škofijski list 74, 2. avgusta 1937, št. 8, str. 113–114.

² Škofovi namestniki za določene zadeve v zboru kanonikov.

XXXVII. SODBE O DOGODKIH V ŠPANJI

---

neredko izprevrže v kvar zgodovinske resnice same, da, celo v kvar pravičnosti, države in Cerkve.

Zato smo, častiti brat, španski škofje, v skrbi za svoje cerkve, ki so po večini že od začetka vojne trpele strašno opustošenje, in v svesti si dolžnosti, ki izvirajo iz ljubezni do domovine, mislili, da je najboljše, da izdamo to skupno dokazno pismo (dokument), v katerem razodevamo svoje misli o sedanjih dogodkih v Španiji, in ga pošljemo vsem bratom v škofovskem dostojanstvu.

To sem hotel v imenu vseh storiti s tem pismom, ki ga pošiljam vsem škofom. Tiskata se francoska in angleška prevoda, ki bosta čimprej prišla za tem pismom, da ga vsak prevzvišeni gospod škof more porabiti.

Ko to Tvoji Prevzvišenosti sporočam, mi je drago, da z mirovnim poljubom izrazim čustva svoje ljubezni in Tvoji Prevzvišenosti izjavim pokorno vdanost.

V T o l e d u , dne 20. julija 1937.«

† **Izidor kard. Gomá y Tomás**,³
nadškof toledski.

Pastirski list španskih škofov bom na primeren način objavil v pravilni pouk vsem vernikom.

Pripomnim pa še to:

Edvarda Kocbeka članek » P r e m i š l j e v a n j e o Š p a n i j i «, ki je objavljen v Domu in svetu 1937, str. 90–105, je po vsebini in obliki zmožen vzbuditi v čitateljih krivične sodbe o katoliški cerkvi in mržnjo do nje. Stavek: »Vse herezije in odpadci so bili navadno očita dejanja, duhovno junaštvo prepričanih ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljšo resnico,« je, kakor je zapisan, popolnoma zmoten in nasprotuje stališču in nauku katoliške Cerkve.

V L j u b l j a n i , dne 2. avgusta 1937.

† **Gregorij**,
škof.⁴

---

³ Prim. op. XXXIV: 25.

⁴ Članek iz Ljubljanskega škofijskega lista je bil v celoti ponatisnjen v: Mi mladi borci 1, 13. avgusta 1937, št. 48, str. 193–194.

SKUPNO PISMO

ŠPANSKIH ŠKOFOV ŠKOFOM VSEGA SVETA

ZARADI VOJNE V ŠPANJI¹

Častiti bratje!

1. Razlog za to spomenico.

Katoliški narodi se v dneh bridkosti med seboj podpirajo in tako spolnjujejo zakon ljubezni in bratstva, ki združuje v eno mistično (skrivnostno) telo vse, kateri prejemajo sveto obhajilo v mišljenju in ljubezni Jezusa Kristusa. Naravni posrednik tega duhovnega občevanja so škofje, ki jih je Sveti Duh postavil, da vodijo Cerkev božjo.

Španija, ki prestaja eno največjih bridkosti v svoji zgodovini, je prejela od inozemskih katoliških škofov mnogotere dokaze zavzetja in sočutja, tako v skupnih poslanicah kakor od mnogih škofov posamič. In španski episkopat, tako strahotno preskušán v svojih članih, svojih duhovnikih in svojih cerkvah, se hoče zdaj s to skupno spomenico oddolžiti veliki ljubezni, ki nam je bila izkazana z vseh krajev sveta.

Naša dežela trpi zdaj v prevratu, ki je segel do dna: ni samo nad vse kruta državljanska vojna, ki nas navdaja z bridkostjo, je to strahoten pretres, ki maje same temelje družabnega življenja in je spravil v nevarnost celo naš narodni obstoj. Vi ste to razumeli, častiti bratje, in »vaše besede ter vaše srce se nam je odprlo«,² pravimo z apostolom, ko nam dajete gledati globočino svoje ljubezni do naše ljubljene domovine. Bog vam poplašaj!

Toda hkrati z našo hvaležnostjo, častiti bratje, vam moramo odkriti svojo bolečino nad nepoznanjem resnice o tem, kaj se v Španiji godi. S številnimi

---

¹ Ljubljanski škofijski list 74, 1937, posebna priloga k št. 10.

² Citat iz pisma apostola Pavla Korinčanom: »Korinčani! Naša usta so vam spregovorila, naše srce se je na široko odprlo.« 2 Kor 6, 11.

dokazi je ugotovljeno dejstvo, da velik del javnega mišljenja v inozemstvu stoji daleč proč od resnice glede dejstev, ki so se dogodila v naši deželi. Vzroki te zablode so lahko:

Protikrščanski duh, ki je v španskem sporu videl odločilni konec v boju za vero ali proti veri v Jezusa Kristusa, za krščansko omiko ali proti njej;

sedanje nasprotje političnih naukov, kateri streme za nadvlado sveta; namerno prizadevanje mednarodnih tajnih sil;

slednjič brezdomovinstvo, ki se je prijelo premotenih Špancev, kateri so se krili v imenu katoličanov in so tako pravi Španiji povzročili neizmerno škodo.

Najbolj pa nas boli, da je tudi precejšen del inozemskega katoliškega tiska prispeval k tej zablodi v mišljenju, ki bi utegnila biti usodna za najsvetejše koristi, za katere se vrši boj v naši domovini.

Skoraj vsi škofje, ki smo podpisali to spomenico, smo se potrudili, da smo svojčas pravilno označili pomen te vojne. Zahvaljujemo se inozemskemu katoliškemu tisku, da si je osvojil resnico naših pojasnil, kakor obžalujemo, da so jo pobijali ali jo zavijali nekateri časniki in revije, ki bi morali zgledno upoštevati in spoštovati glas predstavnikov Cerkve.

To nalaga španskim škofom dolžnost, da se skupno obračajo na svoje brate po vsem svetu, z edinim namenom, da zasije resnica, ki jo zatemnjuje lahkomišelnost ali pa zloba, in nam jo pomagajo razširiti. Gre za najvažnejši predmet, v katerem se stikajo ne le politične koristi enega naroda, marveč celo bogodani temelji družabnega življenja: vera, pravica, veljava oblasti in svoboda državljanov.

V zvezi z našo pastirsko službo, ki nam nalaga predvsem učiti resnico, spolnujemo s tem trojno dolžnost: versko, domovinsko in človečansko: versko, zakaj kot priče velikih zločinov in velikega junaštva, katerim je bila prizorišče naša domovina, moremo svetu nuditi nauke in zgleda, ki spadajo v našo škofovsko službo in ki morajo koristiti vsemu svetu; domovinsko dolžnost, zakaj škof je prvi dolžan braniti dobro ime svoje domovine, »zemlje očetov«, ker so bili naši častiti predniki tisti, ki so jo tako krščansko, kakršna je, izoblikovali s tem, da so svoje sinove prerodili v Jezusu Kristusu za označevanje evangelija; in človečansko dolžnost, zakaj, ko je Bog že dopustil, da je naša domovina torišče za preskus naziranje in postopkov, ki hočejo zavzeti svet, bi želeli, da se nevarnost omeji na našo domovino in se drugi narodi propada rešijo.

2. Svojestvo tega pisma.

Ta spomenica ne bo kake postavljene trditve dokazovala, marveč bo v širokih obrisih preprosto razložila dejstva, ki so značilna za našo vojno in ji dajejo njen zgodovinski obraz. Španska vojna je učinek borbe nespravlјivih miselnosti; že v same početteke so zavita najtežja vprašanja nraavnega, pravnega, verskega in zgodovinskega reda. Ne bi bilo težko razložiti osnovne točke naziranja, v kolikor zadeva naše dejansko stanje. To je v obilni meri že storjeno tudi po nekaterih bratih, ki podpisujejo to pismo. Toda živimo v času računarskega in mrzlega pozitivizma; kar ljudje zahtevajo, posebno še kadar gre za zgodovinsko tako pomembna dejstva, kakršna je rodila ta vojna, to so živa ter utripajoča dejstva, ki pokažejo preprosto in čisto resnico že s tem, da jih izrečemo ali pa jih zanikamo – v tem smislu smo bili od inozemstva že stokrat naprošeni.

Zaradi tega ima to pismo trdilni in brezpogojno določni značaj, ki ga daje izkustvo; in to v dveh pogledih: v pogledu sodbe, ki jo imamo vsi skupno o pravilnem vrednotenju dejstev; in v pogledu nasprotujoče trditve, s katero v vsej obzirnosti podiramo napačne trditve ali zavite razlage, s katerimi se je mogla o življenju v Španiji potvarjati zgodovina tega leta.

3. Naš položaj pred vojno.

Ugotovljeno bodi predvsem, da so španski škofje od leta 1931³ dajali najvišji zgled apostolske in državljanske previdnosti, ker je bilo vojno moči videti vnaprej, odkar so se začeli surovi in nepremišljeni napadi na narodno mišljenje. Po cerkvenem izročilu in po navodilih sv. stolice so se škofje postavili odločno na stran novo ustanovljenih oblasti,⁴ s katerimi so se trudili sodelovati za skupno blaginjo. In kljub ponovnim napadom na cerkvene osebe, cerkvene stvari in pravice vendar niso prelomili svojega sklepa, ne spreminjati složnega razmerja, ki se je začelo pred kratkim. »Etiam dyscolis« (Tudi osornim bodite podložni): Na preganjanja smo vedno odgovarjali z zgledom zveste pokorščine, v čemer smo mogli; z resnim, utemeljenim in apostolskim ugovarjanjem, kadar smo morali; z iskrenim opominjanjem, s katerim smo se znova in znova obračali na naše katoliško ljudstvo, naj se zakonom pokori, naj moli, naj bo potrpežljivo in mirno. In katoliško ljudstvo

---

³ Takrat je padla monarhija in bila razglašena republika.

⁴ Prim. op. XVI: 13.

nas je podpiralo, ker je bilo naše posredovanje v trenutkih globokega družabnega in političnega razburjenja močan steber za narodno slogo.

Ko je izbruhnila vojna,⁵ smo to žalostno dejstvo obžalovali bolj kakor kdorkoli, ker je vojna zmeraj najhujše zlo, ki ga velikokrat ne nadomeste dvomljive vrednote, njene pridobitve iz nje, in ker je naše poslanstvo sprave in miru: »Et in terra pax« (In na zemlji mir). Vse od začetka vojne smo povzdigovali roke k nebu, da bi nehala. In v teh trenutkih ponavljamo besedo Pija XI. od tedaj, ko je bila medsebojna nezaupnost med velikimi silami na tem, da bi sprostila drugo vojno nad Evropo: »Mi kličemo mir, blagoslovljamo mir, prosimo za mir.«⁶ Bog nam je priča o naporih, ki smo jih vršili, da bi zmanjšali grozote, ki vojno zmeraj spremljajo.

S svojimi željami po miru združujemo velikodušno odpuščanje za naše preganjalce in čustva ljubezni do vseh. In nad bojišči našim sinovom iz enega in iz drugega tabora govorimo besedo apostolov: Gospod ve, kako vas vse ljubimo v srcu Jezusa Kristusa.⁷

Toda mir je »spokojnost reda božjega, narodnega, družabnega in poedinstvenega reda, ki vsakomur zagotovi njegovo mesto, kar mu gre, ko postavlja slavo božjo na vrh vseh dolžnosti ter iz božje ljubezni izvaja bratsko pomoč vseh«.⁸ In takšno je človeško življenje in takšen red božje previdnosti – ne da bi bilo doslej možno najti nadomestila – da je vojska, ki je za človeštvo ena najstrašnejših šib, včasih zdravilo, edino, ki more stvari spet postaviti v tečaje resnice in jih iznova spraviti pod vladno miru. Zato Cerkev blagoslovlja vojna znamenja, čeprav je hči Kneza miru; zato je ustanjavljala vojaške redove ter urejevala križarske vojne proti sovražnikom vere.

Ni tako v našem primeru. Cerkev te vojne ni iskala; zato ne verjamemo, da bi jo bilo treba braniti pred očitkom, da je vojskujoča se stranka, kakor so inozemski listi označevali špansko Cerkev. Res so se tisoči njenih sinov pokorili povelju svoje vesti in svojega domoljubja ter se na svojo osebno odgovornost dvignili z orožjem, da bi rešili načela krščanske vere in pravič-

---

⁵ Leta 1935.

⁶ Prim. op. XVIII: 6.

⁷ Ta »beseda apostolov« ni citat, ampak najbrž parafraza vrstic iz pisma apostola Pavla Tesaloničanom: »Tudi nismo iskali slave pri ljudeh, ne pri vas ne pri drugih, čeprav bi lahko uveljavili svoj ugled kot Kristusovi apostoli, smo nastopali med vami z vso ljubeznijo. S prav takšno toplino, s kakršno mati neguje svoje otroke, smo vam hoteli dati ne samo Božji evangelij, ampak tudi svoje življenje, in sicer zato, ker ste se nam priljubili.« (1 Tes 2, 6–8). Izraz »srce Jezusa Kristusa« ni novozavezen, marveč kasnejši.

⁸ Glej zgornjo op.

nosti, ki so stoletja in stoletja oblikovala življenje našega naroda; toda kdor Cerkev dolži, da je to vojno izzvala ali da je sklepala zarote zanjo in da za nje preprečitev ni storila vsega, kar je bilo v njeni moči, ta resnice ne pozna ali pa jo potvarja.

To je položaj španskih škofov in španske Cerkve spričo dejstva sedanje vojne. Zasramovali in preganjali so jo, preden je vojna izbruhnila; Cerkev je bila glavna žrtev za besnost ene izmed vojskujočih se strank; in s svojimi prošnjami, svojimi opomini in s svojim vplivom ni nehala prizadevati si, da bi njeno škodo zmanjšala in dneve preskušnje skrajšala.

In če danes skupno izražamo svojo sodbo o prezapletenem vprašanju vojne v Španiji, storimo to prvič zato, ker je vojna, tudi če je bila političnega ali družabnega značaja, tako hudo pretresla verski red in ker je bilo že od vsega njenega začetka jasno, da ena izmed vojskujočih se strank hoče katoliško vero v Španiji iztreti. Zato mi, katoliški škofje, nismo mogli molčati, saj bi s tem zanemarili koristi našega Gospoda Jezusa Kristusa in zaslužili strašni priimek »nemih psov«, ⁹ s katerim prerok zaznamuje tiste, ki bi spričo krivice morali govoriti, pa molče. Drugič pa podajamo svojo sodbo zato, ker so v inozemstvu položaj španske Cerkve, to je španskega episkopata, pred bojem krivo tolmačili: v neki zamejni katoliški reviji zelo viden politik toliko da ne pripisuje vojne duševni slepoti španskih nadškofov, ki jih označuje za starce, ki dolgujejo vse, kar so, monarhistični vladavini in ki so z razlogi discipline in pokorščine druge škofe potegnili v smer narodnega gibanja. Spet drugi nas obtožujejo, da smo predrzneži, ki izpostavljam v negotovost vseoblastne ter nasilniške vladavine red Cerkve, katere svobodo smo dolžni braniti.

Ne; to svobodo zahtevamo; pred vsem za izvrševanje svoje službe. Iz nje izhajajo vse svoboščine, ki jih branimo za Cerkev; in zaradi njene moči se nismo vezali z nikomer – ne z osebami ne s silami ne z ustanovami – pa naj smo za varstvo še tako hvaležni, ki so nas mogli rešiti sovražnika, kateri nas je hotel uničiti; in pripravljeni smo sodelovati kot škofje in kot Španci z vsemi, kateri si prizadevajo, da bi v Španiji spet vzpostavili vlado miru in pravice. Nobena politična oblast ne bo mogla reči, da smo se od te smeri kdaj oddaljili.

4. Petletje pred vojno.

Predvsem trdimo, da so tej vojni pripravljale pot nepremišljenost, zmote, včasih zlobnost ali bojzljivost tistih, ki bi jo bili lahko preprečili, ako bi bili narod vladali po pravici.

---

⁹ »Vsi so nemi psi, ne morejo lajati.« Citat iz Izaijeve knjige 56, 10.

Če pustimo vnevar druge, manj učinkovite vzroke, so bili zakonodajalci iz 1931, za tem pa izvršilna oblast države s svojimi postopki vladanja tisti, ki so si prizadevali, da bi pot naše zgodovine nagloma preokrenili v smer, ki je docela nasprotna naravi in zahtevam narodnega duha, in še posebno nasprotna verskemu mišljenju, ki v državi prevladuje. Ustava in laični zakoni, ki so pokazali svojo miselnost, so bili siloviti neprestani napadi na narodno zavest. Ko so razveljavljali božje pravice in ob tla pritisnili Cerkev, je ostala naša družba oslABLJENA v zakonitem redu, v tem, kar ima družabno življenje v sebi najbistvenejšega, to je vero. Špansko ljudstvo, ki je po večini ohranilo v sebi vero svojih očetov živo, je z nezmagano potrpežljivostjo sprejemalo ponovne žalitve, ki so jih njegovi vesti zadajali krivični zakoni; toda predrznost njegovih oblastnikov, združena s sramotenjem, je ljudstvu v duši vzbudila odpor in ugovor proti taki socialni oblasti, ki se je pregrešila nad najosnovnejšo pravičnostjo, dolžno Bogu in vesti državljanov.

S tem je v zvezi, da se je vlada ob mnogih važnih prilikah odrekla svoji oblasti nad druhaljo. Požigi svetišč v Madridu in po pokrajinah maja 1931, oktobrske vstaje leta 1934, zlasti v Kataloniji in Asturiji, kjer je gospodovalo brezvladje dva tedna, viharna doba od februarja do julija 1936, v kateri so porušili ali oskrunili 411 cerkva in med katero je prišlo do okoli 3000 hudih napadov političnega in družabnega značaja – vse to je napovedovalo popolno zrušitev javne avtoritete, katera je pogostoma vidno podlegala sili tajnih moči, ki so njeno delovanje izrabljale.

Naša politična vladavina demokratične svobode se je rušila zaradi samovoljnosti državne oblasti in zaradi nasilja vlade, ki je pogazila ljudsko voljo, ko je ustvarila svoj politični stroj v boju z večino naroda. Primer za to imamo v zadnjih volitvah za državni zbor februarja 1936, ko so desničarske stranke z več kakor milijonom glasov presežka nad levičarskimi dobile 118 poslancev manj kakor Ljudska fronta,¹⁰ ker so samovoljno uničili volivne zapisnike iz celih pokrajin in tako v korenini okrnili zakonitosti parlamenta.

V isti meri pa, kakor se je zaradi razrahljanih družabnih vezi razkrajalo naše ljudstvo, kakor je naše gospodarstvo krvavelo in se je brezmiselno spreminjal način dela ter zlonamerno slabila moč ustanov za družabno obrambo – je druga mogočna država, Rusija, skupaj s tukajšnjimi komunisti po gledališču in kinu, po tujih šegah in navadah, z zaslepljevanjem razuma in s podkupovanjem, pripravljala ljudsko mišljenje na izbruh revolucije, za katero so napovedovali že skoraj določen dan.

---

¹⁰ Prim. op. XVIII: 8.

27. februarja 1936 je ruska Kominterneta zaradi zmage Ljudske fronte zapovedala špansko revolucijo in jo podprla z bajnimi vsotami. Naslednjega 1. maja so po Madridu stotine mladcev javno zahtevale »bomb in samokresov, smodnika in dinamita za bližnjo revolucijo«. Dne 16. istega meseca so se v Ljudskem domu v Valenciji sestali sovjetski odposlanci III. internacionale s španskimi zastopniki ter v 9. točki svojega dogovora sklenili: »Trebajo eni izmed skupin v Madridu, oni, ki je označena s številko 25 in ki jo tvorijo službujoči policijski stražniki, poveriti nalogo, da odstrani tiste politične in vojaške osebnosti, ki so določene, da bi v protirevoluciji igralo kako pomembno vlogo.« Medtem so od Madrida do najoddaljenejših vasi vojaško vežbali revolucionarno milico in jo izdatno oboroževali, tako da je ob začetku vojne štela 150.000 vojakov za napad in 100.000 za obrambo.

Naštevanje teh dejstev v škofovski spomenici se vam bo, častiti bratje, zdelo neprimerno. Želeli smo jih nadomestiti z razlogi iz političnega prava, ki bi mogli opravičiti narodno odporno gibanje. Brez Boga, ki mora biti temelj in vrh družabnega življenja; brez avtoritete, ki je nič ne more nadomestiti v njeni službi, ustvarjalke reda in ohranjevalke državljanskega prava; s surovo snovno silo v službi ljudi brez Boga in vesti, ki jih imajo na vajejih mogočni agenti mednarodne družbe – tako naj bi Španija drsela v brezvladje, ki je pravo nasprotje skupne blaginje pravičnosti in družabnega reda. Za ta cilj so prišli pripravljati španske pokrajine, v katerih je marksistična revolucija imela svoj začetni tek.

To so dejstva. Primerjajte jih z naukom svetega Tomaža o pravici do obrambnega odpora s silo,¹¹ potem naj vsakdo pravično presodi. Nihče ne bo

¹¹ Pri tem je lahko mišljeno naslednje: *Vprašanje dovoljene vojne*: Summa Theologica II/II, quaestio 40 (De bello), articulus 1 (Utrum aliquid bellum sit licitum – Ali je kakšna vojna dovoljena). Tomaž Akvinski nadaljuje nazor o pravični vojni, ki ga zagovarja že sv. Avguštin, na katerega se sklicuje. Vojna je po Tomažu dovoljena, če so izpolnjeni trije pogoji: (1) da odločitev zanjo sprejme veljaven vladar (auctoritas principis), ki je odgovoren za javni red in edini lahko napove vojno, (2) da obstaja pravičen razlog (causa justa) in (3) da vojskujoče vodi pravi namen (intentio bellantium recta): namreč povečevanje dobrega ali preprečevanje zlega (ut bonum promoveatur vel ut malum vitetur). – *Vprašanje umora v samoobrambi* (Summa Theologica II/II, quaestio 64 (De homicidio), articulus 7 (Utrum alicui liceat occidere aliquem se defendendo – Ali je v samoobrambi dovoljeno koga ubiti). Umor drugega človeka (napadalca) je dovoljen takrat, ko gre za rešitev lastnega življenja (vendar se v samoobrambi ne sme uporabiti večjega nasilja, kot je nujno potrebno). Javni oblasti (auctoritas publica) pa je dovoljeno ubiti človeka, če to zahteva javno dobro.

mogel reči, da ni bil v začetku spopada obstoj skupne blaginje – vere, pravičnosti, miru – v resni nevarnosti; kakor tudi ne, da družbene oblasti skupno z razumnimi in uvidevnimi ljudmi, ki predstavljajo ljudstvo v njegovi naravni skupnosti in v njegovih najboljših sestavinah, javne nevarnosti niso spoznale; kar se tiče tretjega pogoja, ki ga zahteva angelski učenik,¹² to je, da morajo razumni in uvidevni ljudje biti prepričani o verjetnosti uspeha, prepuščamo sodbo pravični zgodovini: dejstva do sedaj temu ne nasprotujejo.

Odgovorimo še na pomislek, ki ga neka inozemska revija izraža glede pobitih duhovnikov in ki bi se lahko raztegnil na vse, kateri so nosilci tega silnega socialnega prevrata, ki ga je pretrpela Španija. Pomislek se nanaša na možnost, da bi se javni mir ne bil kršil, če bi ne bilo prišlo do vstaje: »Če pomislimo na nasilja rdečih – beremo tam – stoji pred nami resnica, da bi bilo na stotine in na tisoče duhovnikov, ki so jih pobili, ostalo pri življenju in bi nadaljevali božje delo v dušah, če bi se Franco ne bil uprl.« Te trditve ne moremo podpisati, ker smo priče položaja v Španiji, kakršen je bil ob izbruhu spopada. Resnica je nasprotno dejstvo; s pravno gotovostjo je dokazano, da je v natančnem načrtu za marksistično revolucijo, ki so jo pripravljali in ki bi bila izbruhnila po vsej državi, če bi je v velikem delu ne bilo preprečilo državljansko vojaško gibanje,¹³ stalo povelje za iztrebitev katoliške duhovščine in pomembnih desničarjev, za sovjetizacijo industrije in za upostavitev komunizma. Bilo je konec januarja, ko je neki anarhistični voditelj govoril svetu po radiu: »Treba je govoriti o stvareh, kakršne so, in resnica je to in nič drugega, da nas je vojaštvo prehitelo in preprečilo, da nam ni uspelo razvneti revolucijo.«

Naj ostane torej ugotovljeno kot prva trditev te spomenice, da je pet let neprestanih stisk med španskimi podaniki na verskem in družabnem področju spravilo v nad vse resno nevarnost sam obstoj javne blaginje ter ustvarilo izredno napetost v duševnosti španskega ljudstva; narod se je dobro zavedal, da po izčrpanju zakonitih sredstev ni bilo druge pomoči za ohranitev reda in miru kakor sila; sile, katere so bile tuje tej oblasti, ki smo jo imeli za zako-

---

V svojem poglavitem političnem spisu *De regimine principum* pa Tomaž – v navezavi na Aristotela – sicer obsodi tiranijo kot sprevrženo obliko politične ureditve (kot nasprotje kraljevini) (prim. *De reg. princ.* I, 6), vendar je proti nasilnemu uporju podložnikov, niti ne sprejema umora tirana (ker se boji, da bi nastal še večji nered, kar je temeljno nasprotje državne ureditve). Po Tomažu tiranija zaradi svoje nepravilnosti tako ali tako ne more trajati dolgo. Vendar pa se zgornji citat (pravica do obrambnega odpora s silo) ne more nanašati na dotično delo. (Pojasnilo dr. Branka Kluna.)

¹² Tomaž Akvinski.

¹³ Prim. op. XVI: 21.

nito, so sklenile, prevrniti postavljeni red in s silo uvesti komunizem; in po usodni povezanosti dejstev Španiji slednjič ni ostalo nič drugega, kakor izbira: ali da podleže končnemu naskoku razdiralnega komunizma, ki je bil že namenjen in zapovedan, kakor se je zgodilo v pokrajinah, kjer narodno gibanje ni zmagalo; ali pa, da v silnem obrambnem naporu poskusi strašnega sovražnika se rešiti in tako ohraniti osnovna načela svojega družabnega življenja in svojih narodnih oseb.

5. Vojaška vstaja in komunistična revolucija.

Dne 18. julija preteklega leta¹⁴ je prišlo do vojaške vstaje in se je začela vojna, ki še traja. Toda pomnite, prvič, da se vojaška vstaja že od prvih početkov ni vršila brez sodelovanja z zdravim ljudstvom, ki se je pridružilo gibanju v velikih množicah; zato jo je treba označiti za državljansko-vojaško; drugič pa, da sta to gibanje in komunistična revolucija dve dejstvi, katerih ni moči ločiti, če hoče človek o tem, kakšna je vojna, soditi tako, kakor je potrebno. Kakor sta se skoraj istočasno začeli, tako že od kraja naznačujeta globok prepad med obema Španijama, ki se bosta borili na bojiščih.

Še več: Gibanje se ni začelo, ne da bi bili tisti, ki so ga sprožili, prej opozorili javne oblasti, naj se grozeči marksistični revoluciji z zakonitimi sredstvi postavijo v bran. Poskus ni uspel in začel se je spopad, pri katerem državljansko-vojaške sile od prvega trenutka niso zadevale toliko ob vladne oddelke, ki so skušali gibanje omejiti, kakor ob razbrzdani bes nekake ljudske vojske, ki se je v zavetju vladne brezdelnosti – da ne rečemo kaj hujšega – vokvirila v uradno vojno poveljevanje, se okoristila razen z orožjem, ki ga je nezakonito že imela, še z orožjem iz državnih skladišč in se kakor uničujoč plaz vrgla na vse, kar daje oporo družbi.

Tak je v vladnem taboru odgovor na državljansko-vojaško vstajo. Res, bil je to protinapad sil, zvestih vladi; toda pred vsem je to borba v družbi anarhističnih sil,¹⁵ ki so se njim pridružile in se bodo z njimi bojevale do konca vojne. Ves svet to ve, da se je Rusija v vladno vojsko vcepila ter se vrnila v njeno poveljevanje; kljub temu, da se je ohranil videz Ljudske fronte, je to v bistvu pomenilo vpostavitvev komunistične oblasti za prevrat ustaljenega družabnega reda. Kdor presoja zakonitost narodnega gibanja, ne bo mogel na nasprotni strani pustiti iz vida, da je vmes stopila »anarhistična milica, ki je

---

¹⁴ Leta 1936.

¹⁵ Prim. op. XVI: 19.

ni moči nadzirati« – to so besede ministra v madridski vladi – katere moč bi bila zmagala nad ljudstvom.

Ker je Bog najgljblji temelj dobro urejene družbe – tako je bilo pri španskem narodu – je bila komunistična revolucija, zaveznica vladnih oddelkov, predvsem naperjena proti Bogu. Tako se je zaključila laična zakonodaja iz ustave l. 1931 z uničenjem vsega, kar je božje. Izvzamemo pri tem sleherno osebno sodelovanje tistih, ki se niso borili zavedno v tem znamenju; samo očitavamo glavno smer dejstev.

To je razlog, da se je v duši ljudstva vzbudil odpor verskega značaja, primeren nihilističnemu in uničevalnemu delovanju brezbožnikov. In Španija je bila tako razdeljena v dve veliki bojni stranki. Vsaka izmed njiju je bila privlačna za katero izmed obeh globoko ljudskih stremljenj; in okrog njiju in sodelujoč z njima so se nasprotne sile, ki so razdvajale narod, zgrinjale kot prostovoljne vojaške čete in kot pomožni oddelki v zaledju.

Vojna je potemtakem kakor oboroženo ljudsko glasovanje. Nekrvava borba ob februarjskih volitvah 1936,¹⁶ pri katerih je pomanjkanje politične vesti v narodni vladi samolastno naklonilo revolucionarnim silam zmago, ki je na voliščih niso dosegle, se je zaradi državljansko-vojaškega spora spremenila v krvavo borbo naroda, razdeljenega na dve struji: v duhovno stremljenje na strani vstašev, ki se je dvignilo v obrambo reda, družabnega miru, zgodovinske omike, domovine ter v velikem delu za obrambo vere, in to zelo vidno; na drugi strani pa materialistično, naj se imenuje marksistično, komunistično ali anarhistično stremljenje, ki je hotelo nadomestiti staro špansko omiko in vse, kar jo vzdržuje, z najnovejšo »omiko« ruskih sovjetov.

Nadaljnji zapletljaji so značaj te vojne spreminjali samo prigodno: komunistično mednarodnjaštvo je drvelo na špansko ozemlje na pomoč marksistični vojski in marksističnemu ljudstvu; prav tako je po naravni obrambni zahtevi in iz mednarodnih razlogov prišlo zgodovinski Španiji na pomoč orožje in moštvo iz drugih držav izza meja. Toda jedro narodnih oddelkov je ostalo, čeprav je spor, ki je v bistvu ljudski, začel dobivati značaj mednarodnega boja.

Zaradi tega so mogli bistrovidni opazovalci zapisati o naši vojni naslednje besede: »To je tekma v hitrosti med boljševizmom in med krščansko omiko.« »Novo in morda odločilno razdobje v borbi, ki se je začela med revolucijo in med redom.« »Mednarodna bitka na narodnem bojišču; komunizem bije na polotoku strahoten boj, od katerega je odvisna usoda Evrope.«

---

¹⁶ 17. februarja 1936.

Nismo podali drugega kakor zgodovinski obris, iz katerega izhaja ta trditve: Vojaška vstaja je bila po svojem izvoru narodno gibanje za obrambo osnovnih načel sleherne omikane družbe. V svojem razvoju je to nalogo izvrševalo proti brezvladju, zvezanemu s silami v službi vlade, ki ni znala ali ni hotela teh načel braniti.

Iz te trditve izvajamo naslednje štiri sklepe:

P r v i č : Cerkev kljub svojemu mirovnemu duhu in kljub temu, da vojne ni želela in v njej ni sodelovala, ni mogla biti v boju brezbrizna: to ji je branil njen nauk in njen duh, čut za ohrano vrednot in skušnja iz Rusije. Na eni strani so preganjali Boga, čigar delo mora na svetu ustvarjati Cerkev, in Cerkvi sami so povzročali neizmerno škodo na ljudeh, na imetju in pravicah, kakor je v toliki meri pač še ni trpela nobena ustanova v zgodovini. Na drugi strani, in naj bodo njene človeške napake kakršnekoli, pa je stal napor za ohranitev starega španskega in krščanskega duha.

D r u g i č : Cerkev spričo tega ni mogla izraziti soglasja z gibanji, stremljenji ali nameni, ki bi sedaj ali v bodoče mogli pokvariti plemeniti naravni obraz narodnega gibanja, ki ga je imelo v njegovem izvoru, v zunanjih izrazih in ciljih.

T r e t j i č : Trdimo, da je državljansko-vojaška vstaja imela na dnu narodne zavesti dvojno korenino: domoljubno čustvovanje, ki je v njej videlo edino pot, da se Španija dvigne in končnemu propadu izogne; in pa verski čut, ki je vstajo smatral kot silo, katera naj onesposobi božje sovražnike, in kot jamstvo za ohranitev svoje vere in za izvrševanje bogočastja.

Č e t r t i č : Danes v Španiji ni drugega upanja za dosego pravičnosti in miru ter dobrin, ki iz njiju izvirajo, kakor v zmagi narodnega gibanja; danes pač še manj ko v začetku vojne, zakaj nasprotni tabor kljub vsem naporom svojih vladnih ljudi ne daje jamstva za politično in družabno stalnost.

6. Značilnosti komunističnega prevrata.

Ko gre komunistični prevrat svojo pot, je primerno ugotoviti njegove značilnosti. Omejili se bomo na naslednje trditve, ki izvirajo iz proučevanja popolnoma dokazanih dejstev. Za mnoge izmed njih imamo zanesljive, pisane in slikane podatke, ki leže pred nami. Pripominjamo, da imajo težko kateri podatki več potrebne verodostojnosti kakor podatki z ozemlja, ki se je rešilo komunistične oblasti. Je pa še vedno v oblasti orožja rdeče vojske, delno ali v celoti, več pokrajin; o grozotah, ki so se v najširšem obsegu in najhujših oblikah tam dogajale, imamo za zdaj še redke vesti.

V celoti presoajajoč izgrede španskega komunističnega prevrata, trdimo, da v zgodovini zahodnih narodov ni znan enak pojav kolektivne divjosti; tudi ne vemo, da bi se napadi na temeljne božje pravice, pravice družbe in človeške osebnosti, kdaj v tako malo tednih podobno nagrmadili. Ne bi bilo lahko podobna dejstva zbrati, jih urediti po njihovih značilnih potezah, napraviti iz njih slike zločina, pa najti kje v zgodovini kako dobo ali kaka ljudstva, ki bi nam mogla nuditi takih in tako številnih zablod. Pišemo zgodovino brez razlage dušeslovnega ali družabnega značaja, ker bi bilo za to treba posebnega proučevanja. Anarhistična revolucija je bila »v zgodovini izjema«.

Pristavljamo, da je klanje ljudi in uničevanje tvarnih dobrin po komunističnem prevratu bilo »premišljeno«. Malo pred preobratom je bilo prišlo iz Rusije 79 strokovnjaško izvežbanih agitatorjev. Narodna komisija marksističnega zedinjenja je prav tiste dni zapovedovala, ustanavljati po vseh krajih revolucionarno milico. Uničevanje cerkva ali vsaj njihove oprave je bilo načrtno in kar v skupinah. V kratki dobi enega meseca so bila vsa svetišča za službo božjo neporabna. Že leta 1931 je brezbožniška zveza imela v svojem programu člen, ki se je glasil: »Ljudsko glasovanje o tem, kaj naj se zgodi s cerkvami in župnišči«. Eden izmed njenih pokrajinskih odborov je dal tole navodilo: »Prostor ali prostori, namenjeni doslej bogoslužju, bodo določeni za skupna skladišča, za javna tržišča, za ljudske knjižnice, za kopališča in javne zdravstvene ustanove itd., primerno potrebam vsakega kraja.« Za odstranitev vidnejših ljudi, ki so bili zapisani kot nasprotniki revolucije, so že vnaprej sestavili »črne sezname«. V nekaterih je bil škof, in to na prvem mestu. Ljudstvu, ki je hotelo rešiti svojega župnika, je neki komunistični voditelj dejal o duhovnikih: »Imamo ukaz, vse to seme spraviti s poti.«

Najzgovornejši dokaz za to, da je bilo rušenje svetišč in klanje duhovnikov v celoti nekaj premišljenega, je strahotno število. Čeprav so številke še prezgodnje, moremo vendar naštetih kakih 20.000 cerkva in kapel, porušenih ali docela izropanih. Pobitih duhovnikov – in to zgolj svetnih – bo kakih 6000, če štejemo, da jih je v opustošenih škofijah zgubilo življenje povprečno 40 odstotkov – ponekod gre do 80 odstotkov. Pregarjali so jih s psi; zasledovali so jih po gorah; s strastno zagrizenostjo so jih iskali po vseh skrivališčih. Ponajvečkrat so jih pobili brez sodbe, kar gredé, brez drugega razloga kakor zaradi njihovega družabnega poslanstva.

Revolucija je bila »nadvse kruta«. Oblike ubijanja so dobile značaj grozovitega divjaštva. V številkah: več ko 300.000 sodijo število civilnih prebivalcev, ki so postali žrtve ubijanja zgolj zaradi svojega političnega prepričanja, in še posebno zaradi verskega: v Madridu je bilo v prvih treh mesecih ubitih več ko 22.000 ljudi.

Komaj kje dobite kak kraj, kjer bi ne bili spravili s poti najizrazitejših desničarjev. Brez sodnega postopka: brez obtožbe, brez dokazov, ponajvečkrat brez obsodbe. Kar se tiče mučenja, povemo, da so mnogim odsekali ude, ali pa so jih strahotno spačili, preden so jih ubili; iztikali so jim oči, rezali jezike, jim parali trebuhe, jih sežigali ali žive pokopavali, jih razkosavali s sekiro. Največjo krutost so izvrševali nad božjimi služabniki. Iz spoštljivosti in ljubezni ne maramo navajati natančneje.

Prevrat je bil »nečloveški«. Niso spoštovali ženske sramežljivosti, niti pri ženskah, ki so bile po svojih obljubah posvečene Bogu. Skrunili so grobnice in pokopališča. V glasovitem romanskem samostanu v Ripollu so razdejali grobove, med katerimi je bil grob Vilfreda Velloso, osvojitelja Katalonije, in škofa Morgadesa, obnovitelja slavnega samostana. V Vichu so oskrunili grob velikega Balmesa,¹⁷ in beremo, da so igrali nogomet z lobanjo velikega škofa Torras y Bagesa.¹⁸ V Madridu in na starem pokopališču v Hueski so odprli na stotine grobov, da so trupla oropali zlatih zob in prstanov. Nekatere oblike mučenja dado sklepati na razvratnost teh ljudi ali na to, da je v njih zamrl čut človečnosti.

Prevrat je bil »divjaški« spričo dejstva, da je uničil delo stoletne omike. Uničil je na tisoče umetnin, med njimi del svetovnega slovesa. Izropal ali požgal je arhive in tako onemogočil zgodovinsko raziskovanje in dokazovanje iz dejstev pravnega in družabnega reda s pomočjo listin. Na stotine slik je razrezanih, kipov poškodovanih, stavbnih čudes za zmeraj razdejanih. Reči moremo, da so v krajinah, kjer so gospodovali komunisti, bili v nekaj tednih bedasto uničeni zakladi umetnosti, predvsem verski, ki so se nakopičili v sto in stoletjih. Dinamit je izvršil svoje razdiralno delo prav do Barajevega Loka¹⁹ v Tarragoni, rimskega spomenika, ki je videl dvajset stoletij. Topoglavo so izropali slavne umetnostne zbirke v toledski stolnici, v lirijski palači, v pradojskem muzeju.²⁰ Številne knjižnice so izginile. Nobena vojna, noben divjaški vpad, noben družabni pretres ni v nobenem stoletju povzročil v Španiji razdejanja, ki bi bilo podobno sedanjemu, zakaj za tega so se strnili činitelji, kakršnih nikdar ni bilo na razpolago: premišljena organizacija v službi strahotnega uničevalnega namena, ki je proti vsemu, kar je božjega, zbrala vsa novodobna sredstva za naglost in rušenje, dosegljiva vsaki zločinski roki.

¹⁷ Prim. op. XVI: 12.

¹⁸ *José Torras y Bages* (1846–1916): škof v Vichu, pisec zgodovinskih, filozofskih in teoloških del.

¹⁹ Domnevno nosilni lok v rimskem obzidju mesteca Barrio de San Pedro.

²⁰ Umetnostni muzej Prado v Madridu.

Poteptal je prevrat najosnovnejša načela »človeških pravic«. Spomnite se na ječe v Bilbao, kjer so v množicah nečloveško pobijali na stotine jetnikov. Spomnite se maščevanja nad talci, ki so jih imeli zastražene na ladjah in po ječah zgolj zaradi sovražnega vojnega naključja. Spomnite se ubojev v gručah, ko so nesrečne ujetnike vezali skupaj in jih posipali s točo krogel iz strojnic; spomnite se obstreljevanja nezavarovanih mest, ki so bila brez sleherne vojaške stavbe.

Prevrat je bil v bistvu »protišpanski«. Uničevalno delo so izvrševali ob krikih »Živela Rusija«, v senci mednarodne komunistične zastave. Napisi po zidovih, hvalisanje tujih osebnosti, vojaško poveljstvo v rokah ruskih voditeljev, oplenitev naroda na korist tujcev, mednarodna komunistična himna, vse to je več ko zadosten dokaz za sovraštvo do narodnega duha in do domovinskega čuta.

A vrhu vsega je bil prevrat »protikrščanski«. Ne verjamemo, da bi se bilo v zgodovini krščanstva in v času nekaj tednov sovraštvo do Jezusa Kristusa in do njegove svete vere v vseh oblikah mišljenja, volje in občutja kdaj tako razgorelo. Bogoskrunsko razdejanje, ki ga je pretrpela Cerkev v Španiji, je bilo takšno, da je zastopnik španskih rdečkarjev, katerega so bili poslali na brezbožniško zborovanje v Moskvo, mogel reči: »Španija je močno prekosila delo sovjetov, v kolikor smo v Španiji Cerkev popolnoma uničili.«

Mučencev štejemo na tisoče; njihovo pričevanje je up za našo ubogo domovino. A skoraj bi v rimskem Martirologiju ne našli oblike mučenja, ki bi je ne uporabljal komunizem; izvzeto ni niti križanje; poleg tega pa vidimo še nove oblike mučil, ki so jih omogočile snovi iz nove dobe in novodobni stroji.

Sovraštvo do Jezusa Kristusa in do Device je privrelo do blaznosti. Iz stotin razrezanih križev, iz zverinsko oskrunjenih kipov Device, iz bilbajskih sramotilnic, v katerih bogoskrunsko preklinjajo Mater božjo, iz nesramne književnosti po rdečih strelskih jarkih, v kateri zasmehujejo božje skrivnosti, iz ponovnega skrunjenja svete Hostije moremo slutiti sovraštvo pekla, utelešenega v naših nesrečnih komunistih. »Prisegel sem, da se bom maščeval nad teboj,« je rekel eden izmed njih Gospodu, zaprtemu v Svetišču –; in nabil je samokres ter sprožil proti njemu, rekoč: »Vdaj se rdečim, vdaj se marksizmu!«

Strašna je bila skrunitev svetih relikvij: drobili ali sežgali so telesne ostanke sv. Narcisa,²¹ sv. Paskala Bajlonskega,²² blažene Beatrice Silvijske,²³ sv.

---

²¹ Umrli ok. leta 307, škof v Geroni, mučenec.

²² *Pascal Baylon* (1540–1592): frančiškan.

²³ *Beatrika da Silva Meneses* (1424–1490): ustanoviteljica koncepcionistinj, reda Brezmadežnega spočetja Device Marije.

Bernarda Kalvoja in drugih. Oblike skrunitve so neverjetne in skoraj jih ni mogoče umeti drugače, kakor da jih je navdihoval satan. Zvonove so razbili in jih stopili. Bogočastje so, če izvzamemo majhen predel na severu, po vsem komunističnem ozemlju docela zatrli. Veliko število cerkva, med njimi prave umetniške dragotine, so do tal podrli: k temu odvratnemu delu so silili uboge duhovnike. Sloveče podobe, ki jih je ljudstvo stoletja častilo, so, razrušene ali požgane, za zmeraj izginile. Marsikje je oblast državljanom zaukazala, vse svete predmete, kateri so njim pripadali, oddati, da so jih potem javno uničevali: premislite, kaj pomeni to dejstvo v redu naravnega prava in z ozirom na rodbinske vezi, ter na nasilje, prizadeto krščanski vesti.

Ne bomo nadaljevali, častiti bratje, s presojanjem komunističnega udeje-stvovanja v naši domovini in prepuščamo zgodovini natančno naštevanje dej-stein, ki so se v njej zgodila. Če bi nas obtoževali zaradi tega, ker smo v tako trdi obliki očrtali značilnosti naše revolucije, bi se opravičevali z zgledom sv. Pavla, ki se ne pomišlja z grmečimi besedami braniti spomin Izraelovih pre-rovkov in ki ima najhujša imena za sovražnike božje; ali z zgledom našega svetega očeta, ki v svoji okrožnici o brezbožnem komunizmu²⁴ govori »tako groznem razdejanju, ki je v Španiji doseglo višek, s sovražtom, div-jaštvom in besnostjo, o kateri bi mislili, da v našem veku ni mogoča«.

Ponavljamo svojo besedo o odpuščanju za vse, in svojo obljubo, da jim bomo delali dobro, kar bomo mogli. In sklepamo ta odstavek z besedami iz »Uradnega poročila« o dogodkih v prvih treh mesecih revolucije: »Ne štejte španskemu ljudstvu ničesar bolj v zlo, kakor to, da je služilo kot orodje za izvršitev teh zločinov ...« To sovražstvo do vere in do očetnih izročil, katerih podoba in dokaz je bilo toliko stvari, ki so za vselej uničene, »je prišlo iz Rusije, prinesli so ga vzhodnjaki pokvarjenega duha«. V razbremenitev tolikih žrtev, zaslepljenih po »satanovih naukih«, povejmo, da so se naši komunisti ob smrti, ko jih je pritisnil zakon, spravili z Bogom svojih očetov v ogromni večini. Na Mallorki jih je umrlo nespokorjenih samo kaka dva odstotka; v južnih pokrajinah ne več kakor dvajset odstotkov, v severnih pa morda deset odstotkov. To je dokaz, da je bilo naše ljudstvo žrtev prevare.

7. Narodno gibanje: njegove značilnosti.

Orišimo zdaj značaj tako imenovanega »narodnega« gibanja. Mislimo, da je to ime pravilno. Prvič zaradi njegovega duha; saj je bil španski narod v

---

²⁴ Prim. op. XVIII: 5.

ogromni večini ločen od vlade, ki ni znala zastopati njegovih globokih potreb in teženj; gibanje je bilo sprejeto kot upanje vsega naroda. V neosvobojenih pokrajinah ljudstvo samo čaka, da bo strlo oklep komunističnih sil, ki ga stiskajo. To gibanje je pa narodno tudi po svojem namenu, ker stremi za tem, da reši in za bodočnost ohrani bistvene vrednote naroda, organiziranega v državi, ki naj ume vredno nadaljevati njegovo zgodovino. S tem izražamo le stvarno resnico in splošno željo španskih državljanov, ne nakazujemo pa sredstev za njeno uresničenje.

Gibanje je okrepilo domovinski čut proti tujinstvu sil, katere so mu nasprotno. Domovina vsebuje pojem očetovstva; to je moralno okolje, podobno razširjeni družini, v kateri državljan dosega svoj popolni razvoj. Narodno gibanje je usmerilo tok ljubezni, ki se je osredotočila okrog španskega imena in španske zgodovinske vsebine, z odporom proti tujim prvinam, ki so nam prinesle polom. In kakor doseže domovinska ljubezen najvišje vrhove krščanske ljubezni, ko ji je dala nadnaravno vrednost ljubezen do Jezusa Kristusa, našega Boga in Gospoda, tako smo videli, kako se je razplamenila resnična ljubezen, ki je dobila svoj najvišji izraz v krvi tisočev Špancev, kateri so jo prelivali z vzklikom »Živela Španija!« »Živel Kristus Kralj!«

V osrčju narodnega gibanja je dozorel čudovit pojav mučeništva – resničnega mučeništva, kakor je dejal papež – tisočev Špancev, duhovnikov, redovnikov in neduhovnikov. In to pričevanje krvi bo pod kaznijo neizrekljive politične odgovornosti moralo določati delovanje tistih, ki naj po odložitvi orožja zgradé v spokojnosti miru novo državo.

Gibanje je zajamčilo mir po ozemlju, ki je v njegovi oblasti. Primerjamo položaj v pokrajinah, kjer je zmagalo narodno gibanje, s tistimi, nad katerim še gospodarijo komunisti. O teh lahko rečemo z besedo Modreca: »Ubi non est gubernator, dissipabitur populus« (Kjer ni voditelja, se bo narod razpršil); brez duhovnikov, brez svetišč, brez službe božje, brez pravice, brez oblasti – so ti kraji plen strahotnega brezvladja, lakote in bede. Nasprotno pa sredi naporov in strašne tegobe vojne živé druge pokrajine v spokojnosti notranjega reda, v varstvu resnične oblasti, ki je začetek pravičnosti, miru in napredka, kar zagotavlja blaginjo družabnega življenja. Medtem ko žive v marksistični Španiji brez Boga, opravljajo v nedotaknjenih in znova osvojenih pokrajinah popolno službo božjo, poganjajo ter cveto nove oblike krščanskega življenja.

Ta položaj dovoljuje upanje, da pride tudi za bodočnost vlada pravičnosti in miru. Nočemo se drzniti, da bi kaj napovedovali. Naše rane so nad vse resne. Razrahljanost družabnih vezi; navade pokvarjene politike; nepoznanje državljskih dolžnosti; redkokje izoblikovana popolna katoliška zavest;

duhovni razkol v reševanju naših velikih narodnih vprašanj; s krutimi umori izvršena odstranitev tisoč in tisoč izbranih ljudi, ki so bili po svojem položaju in izobrazbi poklicani k delu za narodno obnovitev; medsebojno sovraštvo in beda, posledica državljanske vojne; tuji nauki o državi, ki si prizadevajo, da iz nje izkoreninijo krščansko misel in krščanski vpliv: vse to bodo ogromne težave pri ustvarjanju nove Španije, vcepljene v deblo naše stare zgodovine in poživljene z njenim sokom. Toda ko se neizmerna žrtev dovrši, imamo upanje, da bomo spet našli pravega duha. Bližamo se temu polagoma z zakonodajo, kjer prevladuje krščanski čut v prosveti, v pravosti, v družabni pravičnosti ter v spoštovanju in čiščenju, ki gre Bogu. Najprej naj v Španiji Bogu dobro služimo, to je bistven pogoj, da bomo v resnici dobro služili narodu.

8. Odgovor na nekaj očitkov.

Ne bi izpolnili namena tega pisma, častiti bratje, če bi ne odgovorili na nekatere očitke, ki smo jih dobili iz tujine.

Cerkev so obtoževali, da se je pred ljudskim gibanjem branila z utrjevanjem v svojih svetiščih in da so temu sledili pokoli duhovnikov in uničevanje cerkva. – To zanikujemo. Naskok na svetišča je prišel nenadno, skoraj ob istem času po vseh pokrajinah, in hkrati so pobijali duhovnike. Svetišča so gorela zato, ker so bila hiše božje, in duhovniki so padali kot žrtev, ker so bili božji služabniki. Dokazi za to so preštevilni. Cerkev ni bila napadalka. Bila je prva dobrotnica ljudstva, ki je širila nauk in podpirala dela družabne pravičnosti. Podlegla je, kjer je vladal anarhistični komunizem, kot žrtev – nedolžna, miroljubna, brez brambe.

Iz tujine zahtevajo od nas, naj povemo, če je res, da je Cerkev v Španiji imela tretjino narodnega ozemlja in da se je ljudstvo vzdignilo zato, da bi se rešilo njenega zatiranja. – To je smešna obtožba. Cerkev ni imela več kot nekaj neznatnih in nepomembnih zemljišč, duhovniških hiš in vzgajališč, in še to ji je nazadnje država zaplenila. Vse, kar ima Cerkev v Španiji, bi ne krilo niti četrtine njenih potreb, in to ji služi za izvrševanje najsvetejših obveznosti.

Cerkvi očitajo nepremišljenost in pristranost, da se je vmešavala v spor, ki narod razdvaja. – (Ni bilo tako:) Cerkev se je vselej postavila na stran pravice in miru in je v vsakem položaju sodelovala z državnimi oblastmi za skupni blagor. Ni se vezala z nikomer, naj so to bile stranke, osebnosti ali stremljenja. Postavljena nad vse ljudi in čez vse reči je izpolnjevala svojo dolžnost, da je učila in opominjala k ljubezni, čeprav je čutila globoko bolečino, da jo

je preganjalo in sramotilo mnogo njenih zašlih sinov. Sklicujemo se na številne spise in dejstva, ki izpričujejo te trditve.

Pravijo, da je ta vojna razredni boj in da se je Cerkev postavila na stran bogatinov. – Kateri poznajo vzroke za vojno in njen značaj, vedo, da ne. Čeprav priznavamo, da je bila neka malomarnost v izpolnjevanju dolžnosti, ki jih narekujeta pravičnost in ljubezen, k čemur je Cerkev prva opominjala, so delovni sloji vendarle uživali močno zakonito varstvo in narod je bil že stopil na prosto pot do boljše razdelitve dobrin. Razredni boj je v drugih državah bolj strupen ko v Španiji. In prav v Španiji se je velik del najubožnejših pokrajin obvaroval strašne vojne, kjer pa je povprečje bogastva in ljudskega blagostanja bilo višje, tam se je vojska bolj razkačila. Tudi ni mogoče vreči v pozabo naše napredne socialne zakonodaje in naših uspevajočih dobredelnih ustanov za javno in zasebno pomoč, ki so španskega in zelo krščanskega izvora. Ljudstvo so prevarili z obljubami, katerih ni moči uresničiti in ki niso v skladu ne z gospodarskim življenjem v državi in ne s kakršnokoli vrstjo organiziranega gospodarskega življenja. Tukaj je blagostanje nedotaknjenih pokrajin – beda pa je zavladovala nad onimi, ki so padle pod komunistično oblast.

Vojna v Španiji ni, pravijo, nič več kakor epizoda (vtaknjen dogodek) v vesoljnem boju med demokracijo in samovlastno državnostjo. Zmaga narodnega gibanja bo spravila narod v sužnost države. Španska Cerkev – tako beremo v nekem tujem listu – je morala izbirati, ali naj se odloči za preganjanje po madridski vladi ali za sužnost pod tistimi, ki zastopajo politična stremljenja, katera nimajo na sebi nič krščanskega, pa si je izbrala sužnost. – Ni bila ta izbira postavljena Cerkvi v naši državi, ampak tale: Cerkev stoji pred popolnim propadom v rokah komunizma, kakor se je zgodilo v pokrajinah, koder je komunizem zavladoval, varuje pa jo oblast, katera je doslej zagotovila osnovna načela sleherne družbe; to Cerkev čuti brez ozira na njene politične težnje.

Kar pa zadeva bodočnost, ne moremo prerokovati, kaj se bo zgodilo na koncu borbe. Pač trdimo, da se vojna ni začela zato, da bi se kakšna samosilniška država postavila nad ponižan narod, marveč zato, da spet vstane narodni duh z močjo in krščansko svobodo nekdanjih časov. Zaupamo v previdnost mož, ki so v vladi, da za oblikovanje bodoče španske države ne bodo hoteli sprejemati tujih kalupov, marveč bodo upoštevali zahteve globoko narodnega življenja, in pot, ki je zaznamovana po preteklih stoletjih. Vsaka dobro urejena družba temelji na trdnih načelih in živi od njih, ne pa od prinesenih tujih pritiskov, ki so v nasprotju z narodnim duhom. Življenje je močnejše ko programi, in moder oblastnik ne bo nalagal državi programa, ki

bi delal silo notranjim močem naroda. Mi bi bili prvi, ki bi obžalovali, če bi se neodgovorna samovlada parlamenta nadomestila s še strašnejšo samovlado diktature, ki nima korenin v narodu. Gojimo upravičeno upanje, da ne bo tako. Prav to, kar je Španijo rešilo v najresnejšem sedanjem trenutku, je bila trajnost vekovitih načel, ki so oblikovala naše življenje, in pa dejstvo, da se je velik del naroda dvignil v njih obrambo. Bila bi zmeta, če bi prelomili z duhovno smerjo naroda, in ni misliti, da bi v to zmoto zabredli.

Voditelje narodnega gibanja dolže podobnih zločinov, kakršne so zagrešili ljudje iz Ljudske fronte. »Bela vojska«, beremo v veljavnem katoliškem listu iz tujine, »uporablja neopravičljiva sredstva, proti katerim moramo ugovarjati ... Zbirka podatkov, ki jih imamo, naznanja, da v nacionalistični Španiji beli teror (belih strahovanje) gospoduje z vso strahoto, ki jo kažejo skoraj vsa revolucionarna nasilja ... Spričo okrutnega divjanja, ki je organizirano po načrtu, kar kaže skušnja pri četah, se doseženi uspehi zdé vredni prezira.« – Spoštovani člankar je zelo slabo obveščen. Vsaka vojna ima svoje izgrede; nedvomno jih bo imela kaj tudi v narodnem gibanju; nihče se blaznih napadov brezsrčnega sovražnika ne brani s popolno mirnostjo. Ko v imenu krščanske pravice in ljubezni obsojamo vsak izgred, zagrešen bodisi po zmoti, bodisi po podrejenih ljudeh, in ki ga je tudi tisk po načrtu povečaval, pa hkrati povemo, da se sodba, katero popravljamo, ne sklada z resnico; trdimo, da je izredno velika, nepremostljiva razdalja med eno in drugo stranjo v načelih pravičnosti, v nje uresničevanju in oblikah njenega uveljavljanja. Bolje bi rekli, da je bila pravičnost Ljudske fronte ena sama strašna zgodovina nje kršitve, obrnjene proti Bogu, proti družbi in poedincem. Nemogoče, da bi bila pravičnost tam, kjer izločujejo Boga, temelj pravičnosti. Ubijati zaradi ubijanja, uničevati zaradi uničevanja, pleniti nasprotnika, ki se ne vojskuje, in to postavljati kot načelo za državljansko in vojaško udejstvovanje: to je tisto, kar se more o njih utemeljeno trditi in česar drugim ne moremo prisojati brez krivice.

Nekaj besed o vprašanju baskovskega nacionalizma, tako nepoznanega in potvarjanega in iz katerega so kovali orožje proti narodnemu gibanju. – Z vso iskrenostjo občudujemo državljanske in verske kreposti naših baskovskih bratov. Vsa naša ljubezen velja veliki nesreči, ki jih tare in ki jo imamo za svojo, ker je nesreča domovine. V dno srca nas boli zatemnitev, ki je zadela nekatere njihove voditelje v resnem trenutku njihove zgodovine. Toda z vso odločnostjo obsojamo, da niso poslušali glasu Cerkve in se niso zavedali resničnosti papeževih besedi v okrožnici o komunizmu: »Agentje uničevanja, ki niso tako številni, izkoriščajo ta nesoglasja (med katoličani), jih zastrujejo in nazadnje vržejo v boj katoličane druge proti drugim.« – »Tisti, ki delajo na

to, da bi pomnožili nesoglasja med katoličani, jemljejo nase strašno odgovornost pred Bogom in pred Cerkvijo.« – »Komunizem je v bistvu in do dna perverzen in ni mogoče dopustiti, da bi na kateremkoli področju z njim sodelovali tisti, ki hočejo rešiti krščansko omiko.« – »Kolikor bolj se pokrajine, v katerih nadaljuje komunizem s svojim prodiranjem, odlikujejo po starosti in veličini svoje krščanske omike, toliko bolj uničujoče se bo tam pokazalo sovraštvo brezbožnikov.«

V nekem zelo razširjenem tujem listu trdi nekdo, »da se je ljudstvo v Španiji ločilo od duhovnika zato, ker duhovnik izhaja iz gosposkega razreda; in da noče dati krstiti svojih otrok zaradi visokih pristojbin pri podeljevanju zakramenta«. – Na prvo odgovarjamo, da so bogoslovci v različnih španskih semeniščih porazdeljeni takole: skupno število semeniščnikov je leta 1935 bilo 7401. Od tega je bilo plemiških sinov 6; bogataških z glavnico nad 10.000 peset 115; ubožnih in bolj ali manj ubožnih 7280. Na drugo pa odgovarjamo, da pred spremembo vlade od otrok katoliških staršev ni ostal nekrščen niti eden na desetisoč; pristojbina za krst je nadvse skromna, za siromake pa je sploh ni.

9. Sklep.

Končujemo, častiti bratje, to že obširno pismo, s prošnjo, da nam pomagata objokovati veliko narodno nesrečo Španije, v kateri je s pravico in z mirom, ki sta temelj skupne blaginje in tistega krepostnega državnega življenja, o katerem nam govori angelski učenik, šlo po zlu toliko vrednot omike in krščanskega življenja. Ker smo v političnem, socialnem in gospodarskem življenju pozabili na resnico in krepost, smo s tem priklicali nase to skupno nesrečo. Slabo smo bili vladani, ker Bog daje, kakor pravi sv. Tomaž, zaradi grehov ljudstva vladno v roke hinavcu.

Svojemu sočutju pridružite še miloščino svojih molitev, in molitev svojih vernikov, da bomo doumeli nauk pokore, s katero nas je preskusil Gospod; da bo naša domovina kmalu spet vstala in mogla dopolniti svoje prihodnje naloge, ki jih dajejo slutiti naloge, izpolnjene v prejšnjih stoletjih; da se bo po naporih in molitvah vseh ustavila poplava komunizma, ki hoče uničiti božjega Duha in človeškega duha, edina stebra, ki sta nosila dela nekdanje omike.

In to svoje delo dopolnite z ljubeznijo do resnice o španskih zadevah. »Non est addenda afflictio afflictis (Ni treba potrnosti potrtem dodajati).« Bolečini zaradi tega, kar trpimo, se je pridružila še ta, da nas v našem trpljenju niso razumeli. Še huje: množili so jo z lažjo, z zvijačo, z napačnim tol-

mačenjem dejstev. Niso nam izkazali niti časti, da bi v nas videli žrtve. Razum in pravico so tehtali na isti tehtnici kakor brezumje in krivico, morda največjo, kar so jih videla stoletja. Podkupljenemu časniku, nesramnemu zakotnemu lističu ali španskemu malovestnežu, ki je z zaničevanjem na jeziku vlačil po svetu ime svoje matere domovine, so tako verjeli kakor glasu prelatov,²⁵ kakor vestnemu preučavanju moralista ali kakor pristnemu poročilu nakopičenih dejstev, ki so žalitev za človeško zgodovino. Pomagajte nam razširiti resnico! Pravica do resnice ne more zastarati, predvsem ne, kadar gre za čast kakega naroda, za ugled Cerkve, za rešitev sveta. Pomagajte nam s tem, da boste širili vsebino teh pisem, da boste pazili na katoliški tisk in katoliško propagando ter popravljali zmote neopredeljenega ali nasprotnega časopisja. Sovražnik je posejal ljuljko v izobilju: pomagajte nam sejati dobro seme.

Dovolite nam še poslednjo izjavo. Bog ve, da v Kristusovem duhu ljubimo vse in da iz vsega srca odpuščamo tistim, ki so prizadeli tako veliko škodo Cerkvi in domovini, ne da bi se zavedali, kaj počenjajo. Ti so naši sinovi. Sklicujemo se pred Bogom in v njihov blagor na zasluge naših mučenikov, desetih škofov in tisočev duhovnikov in katoličanov, ki so umrli z odpuščanjem na ustnicah; sklicujemo se tudi na bolečino, globoko kakor morje, ki jo trpi naša Španija. Molite, da bi se v naši domovini pogasilo sovraštvo, da bi se zblížale duše in bi bili spet vsi eno z vezjo ljubezni. Spominjajte se naših pomorjenih škofov, toliko tisočev duhovnikov, redovnikov in odličnih vernikov, ki so padli samo zato, ker so bili izbrana vojska Kristusova. In prosite Gospoda, da bi dal rodovitnost njihovi plemeniti krvi. O nobenem izmed njih se ne more reči, da bi bil v uri mučeništva omahoval; v tisočih in tisočih so dajali zgled najbolj vzvišenega junaštva. To je nevenljiva slava naše Španije. Pomagajte nam moliti, in nad našo zemljo, ki jo danes namaka kri naših bratov, bo spet zasijala mavrica krščanskega miru in bosta spet iz razvalin vstali naša Cerkev, tako slavna, in naša domovina, tako rodovitna.

In nad nami vsemi naj bo mir Gospodov, ker nas je vse Gospod poklical k velikemu delu za vesoljni mir, ki je uresničenje božjega kraljestva na zemlji z zidanjem Kristusovega telesa, Cerkve, ki nas je postavila za škofe in pastirje.

Pišemo vam iz Španije, spominjajoč se rajnih bratov in bratov izven domovine, na praznik predragocene Krvi našega Gospoda Jezusa Kristusa, dne 1. julija 1937.

---

²⁵ Prim. op. XVI: 7.

† Izidor, kardinal Gomá y Tomás, nadškof toledski; † Evstahij, kardinal Ilundain y Esteban, nadškof seviljski; † Prudencij, nadškof valencijski; † Emanuel, nadškof burgoški; † Rigobert, nadškof zaragoški; † Tomaž, nadškof santiaški; † Avguštin, nadškof granadski, apostolski upravitelj Almerije, Guadiksa in Jaena; † Jožef, nadškof, škof mallorški; † Adolf, škof cordobski, apostolski upravitelj škofovskega priorata Ciudad Real; † Anton, škof astorški; † Leopold, škof madridsko-alcalajski; † Emanuel, škof palencijski; † Henrik, škof salamanški; † Valentin, škof solsonski; † Justin, škof urgelski; † Mihael de los Santos, škof cartagenski; † Fidel, škof calahorrski; † Florencij, škof orenški; † Rafael, škof lugojski; † Feliks, škof tortoški; † Fr. Albin, škof teneriški; † Janez, škof jacajski; † Janez, škof viški; † Nikanor, škof tarazonski, apostolski upravitelj Tudele; † Jožef, škof santanderski; † Felicijan, škof plasencijski; † Anton, škof kersonoški na Kreti, apostolski upravitelj Ibize; † Lucijan, škof segovijski; † Emanuel, škof curijski, apostolski upravitelj Ciudad Rodriga; † Emanuel, škof Zamore; † Lin, škof hueški; † Anton, škof tuyski; † Jožef Marija, škof badajoški; † Jožef, škof geronski; † Just, škof oviedski; † Fr. Frančišek, škof corijski; † Benjamin, škof mondoñedski; † Tomaž, škof osemski; † Fr. Anzelm, škof teruelskoalbarracinski; † Santos, škof avilski; † Balbin, škof malaški; † Marcelin, škof pamplonski; † Anton, škof canarijski; Hilarij Yaben, kapitularni vikar si-guenški; Evgenij Domaica, kapitularni vikar cádiški; Emilio F. Garcia, kapitularni vikar ceutski; Ferdinand Alvarez, kapitularni vikar leónski; Jožef Zurita, kapitularni vikar valladolidski.

Č E T R T I D E L

VRHUNEC KRIZE – POLEMIKA O REVIJI »DOM IN SVET«

KRONIKA »DOMA IN SVETA«¹

Po enoletnem presledku je izšla 3. in 4. številka »Doma in sveta«.² V tej številki sodelujejo: dr. Jože Debevec, dr. I. Grafenauer, France Bevk, Ignac Koprivec,³ Jože Cukale,⁴ France Kunstelj,⁵ dr. Anton Trstenjak⁶ in Niko Kuret.

Urednik novega »Doma in sveta« je napisal v tej številki pod poglavjem »Zapiski« kroniko »Doma in sveta« v zadnjem letu.⁷ Ker je »Dom in svet« dostopen samo majhnemu delu naših čitateljev in še to večinoma samo od časa do časa po čitalnicah in knjižnicah, prinašamo v naslednjem kratko vsebino Dominsvetovih »Zapiskov«.

JEDRO SPORA

Ko je izšlo v »Dom in svet« v aprilu 1937. »Premišljevanje o Španiji«,⁸ ga Kat. tiskovno društvo kot založnik ni moglo odobriti. Zato je posilo

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: *Mi mladi borci* 2, 22. aprila 1938, št. 32, str. 126–127.

² 2. aprila 1938.

³ *Ignac Koprivec* (pravo ime Ignac Ljubec, 1907–1980): pisatelj, publicist, časnikar in urednik; med II. svetovno vojno je bil pri partizanih; opisoval je predvsem kmečko življenje.

⁴ *Jože Cukale* (1915–1999): pesnik in duhovnik; maja 1945 se je umaknil v Italijo, postal jezuit, po letu 1950 misijonar v Bengaliji. Pesmi je objavljaval v domačih in zdomskih katoliških listih.

⁵ *France Kunstelj* (1914–1945): pisatelj in duhovnik; kaplan v Mirni na Dolenjskem, vojni kurat, maja 1945 se je umaknil na Koroško, od koder je bil vrnjen in ubit v Teharjah. Črtice in novele je objavljaval revialno, prva knjižna izdaja šele posmrtno v Argentini.

⁶ Prim. op. IV: 18.

⁷ Prim. op. II: 95.

⁸ Prim. XVI. dokument.

urednike, naj napako popravijo, v bodoče pa dajo verskokulturne članke pred natisom na vpogled. To je KTD zahtevalo zaradi svoje soodgovornosti pri reviji in pravilno poudarjalo, da je prava svoboda v neodvisnosti od raznih neupravičenih vplivov. Uredniki na to niso pristali, z utemeljitvijo, da se jim na ta način krati svoboda.

NADŠKOFOVA BESEDA⁹

Spor je prišel tudi do nadškofa Jegliča, ki je odgovoril v pismu, da ima KTD »tudi neko naravno pravico do vpogleda, ker z velikimi izdatki omogoča izdajo revije« in da upa, da bo uredništvo njegove predloge blagohotno sprejelo. Ker je nadškofovo pismo zelo globoko in načelno važno, ga v tej številki posebej ponatiskujemo.

UREDNIŠTVO JE NE SPREJME

Uredništvo nadškofovih predlogov ni sprejelo.¹⁰

Ljubljanski škofjski list je kmalu nato, v avgustu 1937., prinesel obsodbo »Premišljevanja o Španiji«,¹¹ uredniki pa so naslednji mesec odstopili.

NOVI UREDNIK

Kazalo je, kakor da je »Dom in svet« za svojo petdesetletnico pokopan. KTD pa je med tem dobivalo od raznih strani pozive, naj začne »Dom in svet« zopet izdajati. Oglašati so se začeli tudi stari in novi sotrudniki. Treba je bilo urednika, ki so ga dobili v osebi msgr. dr. J. Debevca, ki je bil že v kritičnih letih po vojni Dominsvetov urednik.¹² Tako je za Veliko noč izšla 3. in 4. številka lanskega letnika, do konca letošnjega leta pa bodo sledile ostale, tako da bo petdeseti letnik letos zaključen.

NAUK PISATELJA BEVKA¹³

Iz Gorice se je oglasil z zelo umestnim opominom pisatelj Fr. Bevk, ki piše:

---

⁹ Prim. op. I: 108.

¹⁰ Prim. op. I: 109.

¹¹ Prim. op. IV: 10.

¹² Prim. op. V: 15.

¹³ Prim. op. V: 12.

»Ako bo »Dom in svet« revija, ki se bo razen z leposlovjem bavila le z umetniškimi problemi (jaz bi opustil vsako ideološko prerekanje, ki se ne tiče zgolj umetnosti), in bo izhajal redno, ne le vsake kvatre, si bo kljub morebitni skromnosti kmalu pridobil novih prijateljev in naročnikov.«

Končno objavlja urednik iz ljubljanskega Škofijskega lista škofovo pismo o umetnosti (glej MMB II., str. 106.) in dodaje lep odstavek iz Schröderja o škodljivem vplivu sodobne literature:

»Kakor skušnja kaže, se doslednost in načelnost Cerkve glede knjige tudi mnogim katoličanom zdi preokorela, neudobna in nesodobna; prav glede knjige nočejo nič vedeti, nič slišati o »cerkveni vezanosti«, o domnevnem omejevanju svoje svobode. Moder vzgojitelj bo svojim katoličanom večkrat in ne samo na dan »dobre knjige« pribil, da je prava svoboda in zrelost to, če se katoličan iz osebnega prepričanja in prostovoljno priznava kot sina Cerkve in se čuti kot živega člana vernega občestva, četudi ga stane žrtev.«

Povej mi, kdo te hvali, in povem ti ...

Ko je lani »Dom in svet« priobčil znano »Premišljevanje o Španiji«, smo v slovenskem javnem življenju opazili zanimiv pojav: Cerkvi nasprotni časopisi so se z vso vnemo postavili na stran tistih, ki so po besedah Sodobnosti »bolj krščanski kakor oni«, ¹⁴ namreč kakor oni, ki mislijo s papežem in španskimi škofi.

»Domu in svetu« te simpatije niso nič kaj preveč koristile, zavednim katoličanom pa je bilo takoj jasno, da to za nas ni dobro, kar nam kot dobro nasprotniki Cerkve hvalijo.

Tudi mlado »Dejanje« je naletelo pri nasprotnikih na podoben ugoden odziv, ko je komaj spregovorilo svoje prve besede. Pohvalil ga je namreč »1551«, glasilo marksističnih akademikov, in za njim cela vrsta sorodnih listov in lističev. Vsak dan lahko najdeš kako tako novo pohvalo.

Mi smo mogli ob izidu revije zaenkrat ugotoviti to, da črpa ta list iz vira, »ki daje nasprotnikom argumente«, in da poželjivo pogleduje po ponujani roki; »1551« pa se zaveda, da novo glasilo lahko brez pridržka pozdravi:

»Pozdravljamo prizadevanje razumništva, ki se je zbralo okoli nove revije, želeč njegovemu neodvisnemu glasilu, da bi plodno poseglo v slovenski kulturni razvoj in pripomoglo slovenskemu intelektualcu do bolj prečiščenih in globljih idej.«

---

¹⁴ Citat iz epigrama Iga Grudna »Edvardu Kocbeku«, Sodobnost 1937, str. 231; prim. op. XXV: 5.

Mi bi želeli, da bi si »Dejanje« v bodoče zaslužilo pohvale iz boljših virov.

Iz pisma nadškofa Jegliča
uredništvu »Doma in sveta«¹⁵

V Stični, 15. V. 1937.

Uredništvu revije »Dom in svet«

v Ljubljani.

»Pred seboj imam dopis predsednika KTD z dne 9. V. na uredništvo Vaše revije, in Vaš odgovor z dne 13. V.

Glavno vprašanje v obeh dopisih se suče okoli zahteve, naj bi se KTD-u omogočil vpogled v članke »Doma in sveta«, da se ne bi kaj napačnega, neresničnega v njih trdilo. Uredništvo pa to zahtevo naravnost odbija. Zato postoji nevarnost, da bi potrebna revija prenehala izhajati.

Ker ta zadeva ni le osebna, ampak vseslovenska, se drznem uredništvu nekoliko misli sporočiti.

a) Uredništvo, pa tudi vsak pisatelj gotovo želi, naj bi bili vsi članki popolnoma korektni in resnični. Zato ne bi smeli nasprotovati nazorom in resnicam razodetja božjega, kakor ga katoliška Cerkev oznanja. Kar se tiče objave zgodovinskih dogodkov, morata pisatelj in uredništvo želeči, da je poročilo o njih objektivno resnično, ne pa na temelju strankarskih, največkrat lažnjivih podatkov.

b) Da bo tej zahtevi naravne pameti pisatelj zadostil, ali ga ne bo nekaj gnalo, da bi vsaj bolj kočljive članke izročil dobremu in dovolj izobraženemu prijatelju, naj jih prečita, presodi in svoje utemeljene opazke poda? Pameten pisatelj jih bo rad in hvaležno sprejel in uvaževal. To ni sramotno, ampak modro. Zato čitamo v predgovorih važnih in učenih razprav, kako je skrbni pisatelj svoje delo dal v oceno učenim tovarišem in se jim zahvaljuje za trud pri pregledu in za razne popravke, ki jih hoče uvaževati. Vsak pameten mož ve, da »ad prudentiam pertinet docilitas« (»h kreposti pameti spada tudi učljivost«, op. ur.).

c) Zato ni poniževalno za pisatelja ne za revijo DS sólo, ako KTD želi vpogled v članke, ki se bodo natisnili, in se uveri o njih objektivni resničnosti. Ima pa KTD tudi neko naravno pravico do tega vpogleda, ker z velikimi denarnimi prispevki omogoča izdajo revije DSv-a. Saj

---

¹⁵ Prim. op. 9.

mora vendar vedeti, zakaj tolike vsote troši, da-li so članki vredni podpore ali ne ...

Upam, da bo uredništvo moje predložene misli blagohotno sprejelo in uvažilo. Bilo bi mi žal, ako bi škofijstvo moralo avtoritativno vmes poseči.«

Dostavek uredništva

Krivično se nam je očitalo, da je bilo stališče »Mladih borcev« v vprašanju Dominsvetove krize preozkosrčno.

Mislimo, da nismo mogli dobiti lepšega zadoščenja za naš takratni nastop, kot je to pismo našega velikega vladike.

Avtoritativno obsodbo, ki jo je pokojni cerkveni knez napovedal in ki je njegovemu pismu res sledila, so nekateri grdili in si jo še upajo grditi, češ da je bila inspirirana z laiške strani; tako bi se vtis in učinek avtoritativne sodbe cerkvenega vodstva oslabil.

K sreči je zdaj to zgodovinsko pismo zagledalo beli dan. S tem se stvar jasni vsaj za tiste, ki imajo dobro voljo. Saj je nadškof Jeglič priča, vzvišena nad vsak očitek pristranosti.

Vsak dvom nad njegovo objektivnostjo bi bil težka krivica, s strani nekaterih pa še posebej izraz nehvaležnosti do njega, ki je bil njim samim vedno tako očetovsko dober.

Naša dva uvodnika v 33. in 34. številki lanskega letnika¹⁶ sta s tem pismom dobila novo in dragoceno potrdilo.

---

¹⁶ Prim. XXIII. in XXIV. dokument.

OB NOVEM »DOMU IN SVETU«¹

Vsi smo obžalovali, da bi edina slovenska katoliška literarna revija v svojem petdesetem letu morala izginiti in pustiti katoliško literaturo in mlado katoliško literarno generacijo brez strehe. Zato smo veseli, ko se obnavlja, ker hoče znanprej predstavljati v resnici katoliško literarno revijo.

Opažali smo v zadnjih letih, kako se je krog Dominsvetovih naročnikov in čitateljev vedno bolj ožil in kako se mnogi katoliški kulturni delavci, ki so s ponosom gledali na dvajset, trideset letnikov starega »Doma in sveta« v svojih knjižnicah, za novega ne menijo več.

In ne neupravičeno. »Dom in svet« je v zadnjih letih postajal vedno bolj tuj. Dejstvo pa je, da je »Dom in svet« izgubil svojo prejšnjo privlačnost, kar se je najboljčutneje pokazalo v vedno znova desetstisočih letnega deficita, ki ga je zadnje čase moralo vsako leto kriti Kat. tiskovno društvo.

Vse njegovo pisanje je bilo vedno bolj megleno, nejasno in nerazumljivo. Nekaterim se je morda zdelo, da je prav to bilo znamenje višje umetnosti. Prihaja nam na misel, kar je zapisal Schopenhauer, ki ga prizadeti gotovo ne bodo šteli med »ozke«: »Die Werke aller wirklich befähigten Köpfe unterscheiden sich durch den Charakter der Entschiedenheit und Bestimmtheit, nebst daraus entspringender Deutlichkeit und Klarheit, weil solche Köpfe allemal bestimmt und deutlich wußten, was sie ausdrücken wollten – es mag nun in Prosa, in Wersen oder in Tönen gewesen sein.« – »Dela vseh resnično sposobnih ljudi se ločijo od ostalih po odločnosti in določenosti, iz katere izhaja poleg tega razumljivost in jasnost; zakaj taki ljudje so vedno jasno in določno vedeli, kaj hočejo povedati – pa bodisi da je bilo to v prozi, v verzih ali v tonih.«

---

¹ Članek je bil nepodpisan objavljen v: Mi mladi borci 2, 29. aprila 1938, št. 33, str. 129.

Poleg tega pa se je »Dom in svet« zaganjal, dasi je bil literarni list, v mlada katoliška gibanja in osebe, ki so pri teh gibanjih sodelovale. To je delal na tako surov način, v pismu »Enemu izmed ozkih«,² v »Navzkrižjih in nasprotjih«,³ da sodijo ti napadi mnogo bolj v kak neugleden žurnal kakor pa v fino literarno revijo. Brez pomisleka je prinesel »Dom in svet« napad na slovenskega filozofa,⁴ kateremu vsa prizadeta literarna omizja ne sežejo niti do gležnjev. Ali je »Dom in svet« mislil, da vrši s tem svoje literarno in kulturno poslanstvo?

Greh nad »Domom in svetom« je bil, ko so hoteli to katoliško revijo porabiti za pobijanje mladega katoliškega gibanja⁵ in slovenskih katoliških ideologov.

Do usodnega trka pa je prišlo, ko je »Dom in svet« začel po svoje razlagati o vzrokih, krivdi in upravičenosti španske revolucije.⁶ Kako je mogel ta članek priti v literarno, po vrhu še katoliško revijo?

Za svetovnonazorna vprašanja bi imeli revijo »Čas«. ⁷ Čemu se je potem v to vtikal še »Dom in svet« in celo v nasprotnem smislu? Ako bi bil avtor poslal rajši »Premišljevanje« »Slovenskemu narodu«, ⁸ ne bi bil nihče zaradi tega izgubljal besedi.

Zlasti stavek, da so herezije in odpadki dejanja junaških ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljšo resnico, je vodstvo KTD napotil do tega, da je zahtevalo vpogled v članke, preden se tiskajo, da ne bo razmetovalo težkih desettisočev za popolnoma nekatoliške ideje, skrite pod katoliškim naslovom.

Ravno tako KTD ni smelo trpeti neprestanih napadov na mlada katoliška gibanja, ki jih je kot organizacije Cerkev uradno priznala za svoje; KTD jih nikakor ni moglo pustiti sramotiti in napadati v publikaciji, ki je njegova last.

Toda uredništvo na zahteve KTD ni pristalo, pomagalo ni niti pismo nadškofa Jegliča⁹ in njegovo jasno dokazovanje. KTD-u se je priznala pravica plačevati ogromne deficite, ni se mu pa priznala pravica, da bi smelo preprečevati razširjanje zmot in sovražne izbruhe [in] napade proti španskim katoliškim bratom in proti domačim cerkvenim organizacijam. Tako naj bi KTD

---

² Prim. XI. dokument.

³ Prim. XV. dokument.

⁴ Aleša Ušeničnika. Prim. zgornjo opombo.

⁵ Mladci in stražarji. Prim. op. XV: 27, 28.

⁶ Prim. XVI. dokument.

⁷ Znanstvena revija »Leonove družbe«, izhajala od 1907 do 1942.

⁸ Prim. op. XXXIX: 8.

⁹ Prim. XXVIII. dokument.

plačevalo napade na tiste katoliške ustanove, ki jih samo kot katoliška organizacija hoče in mora podpirati.

Pisatelj France Bevk¹⁰ iz Gorice čisto prav svetuje, naj se »Dom in svet« bavi zopet samo z leposlovjem in umetniškimi problemi. Zato naj bi revija res to bila, za kar je: hram katoliške umetnosti; ne pa tribuna za govornike, ki rešujejo rdečo Španijo, katoliško Španijo sramotijo in odpadnike proglašajo za junake in za bolj verodostojne v stvareh katoliške Cerkve kakor pa episkopat Španije.

Naj bo bodočnost svetlejša! Spočite njive čakajo močnih in složnih delavcev. Naj pridejo in vržejo čisto in vdano seme!

---

¹⁰ Prim. op. XXXIX: 13.

IZ KRONIKE DOMA IN SVETA**OD 22. IV. 1937 DO 2. IV. 1938¹****JOŽE DEBEVEC**

Dne 22. aprila 1937 je izšla prva (dvojna) številka DSv-a za leto 1937. (Jubilejni letnik.) Obsegala je 128 strani. Članka »Premišljevanje o Španiji«² (spisal E. Kocbek) KTD kot založnik ni moglo odobriti. Prosilo je gg. urednike, naj napako popravijo. S tem se je pričelo usodno obravnavanje. Kdor bere obojestranske dopise, ki so si hitro sledili, dobi vtis, da ni šlo več za Španijo, ampak za pojmovanje uredniške svobode do KTD-a. KTD je želelo imeti vpogled v verskokulturne članke DSv-a, preden bi se natisnili; predlagalo je urednikom, naj bi se dobil način, da bi KTD moglo zadostiti svoji soodgovornosti. Do sporazuma ni prišlo. Uredniki so smatrali – tako se zdi – zahtevani predvpogled kot omejevanje uredniške svobode. KTD je poudarjalo, naj gg. uredniki pomislijo, kaj je prava svoboda: neodvisnost od nepravilnih vplivov, od nerednih človeških strasti, in da je tem večja, čim bolj se uveljavlja v kraljestvu duha. –

Ta spor je zelo bolel tudi rajnkega nadškofa dr. Jegliča.³ Po stiškem g. opatu⁴ je dobil v roke dotedanjo korespondenco obeh strank. Pazno je vse prebral, nato pa pisal gg. urednikom DSv-a prisrčno pismo, čigar natančni odtis je poslal tudi KTD-u. Mislimo, da smemo glavne točke iz pisma tu

---

¹ Članek je bil objavljen v *Domu in svetu* 50, 1937/38, str. 204–208.

² Prim. XVI. dokument.

³ *Anton Bonaventura Jeglič* (1850–1937): doktor teologije, profesor cerkvene zgodovine in prava ter dogmatike. Leta 1882 je postal kanonik v Sarajevu, 1898 ljubljanski škof. Vse do upokojitve leta 1930 je sodeloval v političnem življenju, se med drugim zavzemal za kmečko zadrugištvo in leta 1917 podprl Majniško deklaracijo. Po upokojitvi je do smrti živel v stiškem samostanu.

⁴ *Avguštin Kastelec* (1879–1963): stiški opat v letih 1924–1963, doktor teologije. Pod njegovim vodstvom je samostan postal versko in kulturno središče.

prepisati. Vsak bo lahko uvidel, da je res šlo samo za vprašanje uredniške svobode in odgovornosti KTD kot založnika.

V Stični, dne 15. 5. 1937.

Uredništvu revije »Dom in Svet«⁵

v Ljubljani.

»Pred seboj imam prepis dopisa predsednika KTD z dne 9. 5. na uredništvo Vaše revije, in Vaš odgovor z dne 13. 5.

Glavno vprašanje v obeh dopisih se suče okoli zahteve, naj bi se KTD-u omogočil vpogled v članke »Doma in Sveta«, da se ne bi kaj napačnega, neresničnega v njih trdilo. Uredništvo pa to zahtevo naravnost odbija. Zato postoji nevarnost, da bi potrebna revija prenehala izhajati.

Ker ta zadeva ni le osebna, ampak vseslovenska, se drznem uredništvu nekoliko misli sporočiti.

a) Uredništvo, pa tudi vsak pisatelj, gotovo želi, naj bi bili vsi članki popolnoma korektni in resnični. Zato ne bi smeli nasprotovati nazorom in resnicam razodetja božjega, kakor ga katoliška Cerkev oznanja. Kar se tiče objave zgodovinskih dogodkov, morata pisatelj in uredništvo želeti, da je poročilo o njih objektivno resnično, ne pa na temelju strankarskih, največkrat lažnivih podatkov.

b) Da bo tej zahtevi naravne pameti pisatelj zadostil, ali ga ne bo nekaj gnalo, da bi vsaj bolj kočljive članke izročil dobremu in dovolj izobraženemu prijatelju, naj jih prečita, presodi in svoje utemeljene opazke poda? Pameten pisatelj jih bo rad in hvaležno sprejel in uvaževal. To ni sramotno, ampak modro. Zato čitamo v predgovorih važnih in učenih razprav, kako je skrbni pisatelj svoje delo dal v oceno učenim tovarišem in se jim zahvaljuje za trud pri pregledu in za razne popravke, ki jih hoče uvaževati. Vsak pameten mož ve, da »ad prudentiam pertinet docilitas«.

c) Zato ni poniževalno ne za pisatelja ne za revijo DSv samo, ako KTD želi vpogled v članke, ki se bodo natisnili, in se uveri o njih objektivni resničnosti. Ima pa KTD tudi neko naravno pravico do tega vpogleda, ker z velikimi denarnimi prispevki omogoča izdajo revije DSv-a. Saj mora vendar vedeti, za kaj tolike vsote troši, da li so članki vredni podpore ali ne ...

---

⁵ Celotno besedilo je objavljeno v XLII. dokumentu.

Upam, da bo uredništvo moje predložene misli blagohotno sprejelo in uvažilo. Bilo bi mi žal, ako bi škofijstvo moralo avktoritativno vmes poseči.«

Na žalost pa se je to moralo zgoditi.

V juniju je Ljubljanski škofijski list prinesel tole izjavo gosp. škofa dr. Gregorija Rožmana:

Ljubljanski škofijski list, 1937, str. 114:⁶ Edvarda Kocbeka članek »Premišljevanje o Španiji«, ki je objavljen v Domu in svetu, 1937, str. 90–105, je po vsebini in obliki zmožen vzbuditi v čitateljih krivične sodbe o katoliški cerkvi in mrznjo do nje. Stavek: »Vse herezije in odpadki so bili navadno očita dejanja, duhovno junaštvo prepričanih ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljšo resnico,« je, kakor je zapisan, popolnoma zmoten in nasprotuje stališču in nauku katoliške cerkve.

V Ljubljani, dne 2. avgusta 1937.

† Gregorij,
škof.

Dne 28. septembra 1937 so vsi trije gg. uredniki pismeno sporočili KTD-u, da od uredništva DSv-a odstopijo. Z uredniki pa so bili solidarni tudi mnogi odlični sotrudniki DSv-a.

Dom in Svet je bil s tem, tako smo se bali vsi, v svojem jubilejnem letu⁷ pokopan.

Z dnem 31. decembra 1937 je KTD razposlalo naročnikom DSv-a tole obvestilo:⁸

»Dom in Svet smo izdajali kot revijo literarno-estetske smeri, s pomembnimi uspehi. Ko je pa revija šla na druga polja, je prinesla brez opazke tudi trditve, ki niso več v skladu z načeli Katoliškega tiskovnega društva (KTD). Iskali smo poti, kako bi mogli revijo vzdrževati, pa tudi zadostiti svoji soodgovornosti, kateri se ne moremo odreči; a doslej se

---

⁶ Prim. op. IV: 10 in XXXVII. dokument.

⁷ Petdeseti letnik revije.

⁸ Na izvorniku, ohranjenem v Koblarjevi zapuščini, je podpisana Jugoslovanska tiskarna. Vsebuje tudi naslednje besedilo: »... Naročniki, kateri še niso poslali naročnine, pa izdano (dvojno) številko žele ohraniti, prosimo, naj pošljejo le 20 din, kdor pa je ne želi obdržati, prosimo, naj nam jo vrne. Kdor je že poslal svojo naročnino, mu bomo prebitek vpisali v dobro za kasnejše nadaljevanje ali za kako drugo naročilo; če pa sporoči, naj mu denar vrnemo, bomo to nemudoma storili.«

nam ni posrečilo. Zato se po aprilski številki (od 22. aprila 1937) ni natisnila nobena številka več.

Trudili pa se bomo vendarle, da DSv čimprej spet izide; ni pa nam za zdaj še mogoče povedati, kdaj.«

Nastopilo je novo leto 1938. Druga leta nas je v začetku januarja pozdravil nov letnik DS-a, letos pa so bile še št. 3–10 na dolgu. O nadaljevanju se še zmerom ni nič vedelo. Stari prijatelji revije s KTD vred so bili po pravici žalostni.

Medtem je KTD dobivalo od raznih strani pozive, naj čimprej kaj ukrene, da DSv spet izide. Nekdo je sporočil: Leta 1934. je pisal v knjigi »Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart« dr. Jože Pogačnik v članku o katoliški književnosti pri Slovencih, da je Dom in Svet »vodilna literarna revija Slovencev, ki je doživela že 46 letnikov«; kako naj se ta vodilnost ujema s sedanjim mrtvilom?

Nekdo drugi pa je KTD opozoril, kako so še l. 1935 katoliški Hrvatje z občudovanjem gledali na naše leposlovne uspehe. V brošuri »Na goru Gospodnju«, obsegajoči anketo o hrv. katoliški književnosti (Zagreb, 1935), čitamo na str. 38: »U najbližji blizini ima (kat. hrv. publika) odličan primjer Slovenaca ... Slovenci su žrtvovali i sve više žrtvuju golemo blago materialnih dobara za literarno stvaranje svojih predstavnika u književnosti ... Zato nije ni malo čudnovato da je slovenska katolička književnost u svim disciplinama na velikoj visini i da ni za korak ne zaostaje za onom liberalaca i marksista, a ne bih pretjerao, kad bih ustvrdio, da ih i nadvisuje artistsčkom vrijednošću, sadržajnom aktualnošću i dinamičkom dipozicijom.« Takó! In kaj naj si o nas danes, po treh kratkih letih izza one pohvale, mislijo, ko naše glavne literarne revije ni več?

Medtem so se jeli oglašati sotrudniki, stari in novi. Treba je bilo pa dobiti urednika. Pa kako, kje? Ta in oni, ki bi bil res sposoben, je odločno odklonil – iz solidarnosti s prejšnjimi uredniki. Sam se seveda nihče ni javil.

Tedaj je neki za list zelo zaslužen gospod omenil, da bi podpisani,⁹ ki je bil že l. 1918 in 1919 v oni zmedi časov urednik, morda tudi zdaj to za prvo silo prevzel.

Podpisani je res sprejel, a samo pod pogojem: da si stari in novi sotrudniki še v teku tega leta in čimprej iz svoje srede urednika izvolijo in ga KTD-u predložé. KTD je ta pogoj sprejelo.

---

⁹ Prim. op. V: 15.

Začasni urednik dobro vé, da je zdaj urejevanje neprimerno bolj kočljivo in težko ko pred 20 leti, ko je bila pozornost vse drugam obrnjena.

V sporazumu s KTD je sklenjeno: Še pred veliko nočjo naj izide št. 3./4., potem do decembra še št. 5.–10. Kot 9. in 10. številka bo izšlo obširno kazalo¹⁰ za vseh 50 letnikov. Imelo bo že samo veliko literarno vrednost. Tako naj bi se zaključil petdeseti (jubilejni) letnik – v dveh letih, 1937 in 1938. Z novim letom 1939 pa naj bi se pričel 51. letnik.

Novi urednik lojalno priznava, da je precej gradiva za št. 3. in 4. našel že stavljenega, pa ne še urejenega. Bevkova črtica Bajtar Mihale se tu zaključi, dr. A. Trstenjaka¹¹ razprava se bo prihodnjič, g. St. Cajnkarja »Potopljeni svet«¹² pa ostane torzo, ker nam na našo pismeno prošnjo ni poslal tretjega in četrtega dejanja. – Dr. Ivan Pregelj nam je bil obljubil črtico za veliko noč; žal je medtem obolel. DSv mu od srca želi skorajšnjega ozdravljenja!

Prav posebno nas je razveselilo pismo našega uglednega pisatelja Franceta Bevka iz Gorice.¹³ Ker prav za prav izraža vse, kar tudi novi urednik v tej uri čuti in misli, naj priobčimo dobesedno vsaj en del:

G o r i c a, 25. marca 1938.

»... Novice (da bo DSv zopet izhajal; op. ur.) sem se razveselil. Bilo mi je že bridko ob misli, da bi bila revija, ki ima za seboj tako lepo tradicijo, ki sem ob nji rasel in se razvijal, in ki je v zadnjih dveh desetletjih in več obogatila naše slovstvo za marsikatero delo, za vedno pokopana. Bržkone s sedanjo rešitvijo ne bodo vsi zadovoljni, toda moje mnenje je, da je vsaka rešitev boljša ko nobena. Četudi bo morda sedanja generacija po večini stala ob strani, bo vsaj pokolenje, ki pride za nami, imelo svojo streho, da se tako izrazim. Prav zaradi tega, da bo ta streha ostala ohranjena bodočim talentom, sem pripravljen sodelovati s svojimi najboljšimi močmi ... Ako bo DSv revija, ki se bo razen z leposlovjem bavila le z umetniškimi problemi (jaz bi opustil vsako ideološko prerokanje, ki se ne tiče zgolj umetnosti), in bo izhajal redno, ne le vsake kvatre, si bo kljub morebitni skromnosti kmalu pridobil novih prijateljev in naročnikov.«

Tem lepim besedam bi samo željo pristavili: Dal Bog, da se to zgodi!

---

¹⁰ Jubilejno kazalo za vseh petdeset letnikov Doma in sveta. Sestavil Anton Dokler (24. oktobra 1938). Dom in svet 1938. /Priloga/ 107 str.

¹¹ Anton Trstenjak: Človek in njegova govorica. S tem je tudi končano njegovo sodelovanje pri Domu in svetu. Prim. op. IV: 18.

¹² Prim. op. VI: 18, 19.

¹³ Prim. op. XL: 10.

KTD je pri pogajanju z bivšimi uredniki večkrat poudarilo svojo soodgovornost, ki jo ima pred Bogom. Krepko podčrtava to odgovornost tudi beseda in opomin našega Prevzvišenega v Ljubljanskem škofijskem listu z dne 30. januarja t. l., ki se glasi:

»Tudi pri nas upošteva kritika skoraj izključno le estetsko stran umetnine, globlje ne posega. In vendar je estetska stran le ena, so še druge, povsem enakovredne strani, ki se pri popolnem in pravilnem presojanju umetnine ne smejo prezreti. Umetnino moramo presojati tudi po tem, kakšno spoštovanje kaže do vrednot, ki so nam in našemu občestvu svete. Umetnine, ki priznanim vrednotam občestva nasprotujejo, jih zanikajo, sramotijo, za to občestvo niso umetnine, pa najsi nosijo najsjajnejšo estetsko obliko. (Prim. Dr. Cornelius Schröder O. F. M.: *Katholische Buch- und Literaturpflege*¹⁴ v Mayerjevem zborniku, *Lebendige Seelsorge*, Herder 1937.)

Knjiga, ki našo mater, katoliško Cerkev, žali, sramoti, za nas katoličana nima značaja umetnine in je nikdar imeti ne more, pa četudi jo kritika z zgolj estetskega vidika visoko ceni. Če nas zaradi tega razglašajo za reakcionarne in ozkosrčne, nič zato. To nas ne sme premotiti, da bi proti svoji vesti in proti resnici trobili v rog, ki ni katoliški. Opozarjam pri tem še posebej na »*Instructio Supremae S. Congregationis S. Officii de sensuali et sensuali-mystico litterarum genere* iz leta 1927¹⁵ (AAS. XIX, 186–189), ki svari pred »katoliško« literaturo, ki čutnosti, strastem in nekemu lascivnemu mysticismu služi. Prevodi raznih zbirk, ki pri nas izhajajo, niso vsi v tem pogledu brezgrajni. Vsak, ki pošteno misli, pa četudi ne sprejema katoliškega stališča v presojanju umetnin, se mora strinjati z načelom, da umetnost, ki sramoti in ruši нравne in verske vrednote naroda, nobenemu narodu potrebna ni, da torej ni nobene kulturne škode, če take umetnosti nima oziroma jo odklanja.

† Gregorij,
škof.

---

¹⁴ Ordo fratrum Minorum (Red manjših bratov): Gojitev katoliške knjige in literature. Podatki o Schröderju niso dosegljivi.

¹⁵ Navodilo vrhovnega sveta kongregacije Svetega sedeža o senzualnih in senzualno-mističnih literarnih zvrsteh. Uradni list Svetega sedeža: *Acta Apostolicae Sedis*.

Temperamentne besede: »Knjiga, ki spomin moje matere sramoti, zame ni tvor lepote, ampak sramote« (antiteza: Kunstwerk – Schandwerk!)¹⁶ je prvi zapisal literarni zgodovinar Josef Nadler¹⁷ (*Literaturgeschichte der deutschen Stämme und Landschaften*, 4 Bde., 1930) in od njega jih je sprejel gori navedeni p. Schröder, ki še dalje izvaja: »Kakor skušnja kaže, se doslednost in načelnost Cerkve glede knjige tudi mnogim katoličanom še vedno zdi prekorela, neudobna in nesodobna; prav glede knjige nočejo nič vedeti, nič slišati o 'cerkveni vezanosti', o domnevnem omejevanju svoje svobode.« »Moder vzgojitelj« – tako nadaljuje – »bo svojim katoličanom večkrat in ne samo na dan 'dobre knjige' povedal in pribil, da je prava svoboda in zrelost to, če se katoličan iz osebnega prepričanja in prostovoljno priznava kot sina Cerkve in se čuti živega člana vernega občestva, četudi ga stane žrtev... Sploh, kako – vprašuje – se da škodljivi vpliv sodobne literature preprečiti? Samo ena pot, eno sredstvo je: boriti se je treba zoper brezizbirno, nekritično branje s temeljitim literarnim šolanjem.« (Ib. str. 306.)

Končno še k gori izrečeni besedi o svobodi v kraljestvu duha: Ko prideta Vergil in Dante iz Pekla pod Goro očiščevanja (Purgatorio), vpraša varuh tega kraja Katon Utičan (ki v življenju ni bil prenesel padca republikanske svobode): »Po kaj je prišel tale (Dante) semkaj?« In Vergil odgovori: »Libertà va cercando« (svobodo išče), t. j. svobodo od vsake neurejene strasti, napa, slavoheleja, zavisti ..., česar se bo v goro idoč očistil. V teh treh besedah vidijo mnogi bistvo vse Divine Commedie.

Jože Debevec, urednik

---

¹⁶ Umetniško delo – sramotilno delo.

¹⁷ *Josef Nadler* (1884–1963).

XLII

DOM IN SVET

V LETU 1937¹

Kdor si bo hotel napraviti pravo podobo o težavah, ki so v letu 1937. nastale ob DS-u – prav ob njegovi petdesetletnici – ga poročilo, ki ga je podpisal dr. Jože Debevec (»Iz kronike Doma in Sveta od 22. IV. 1937 do 2. IV. 1938«, DS 1937/38, str. 204-8),² ne bo moglo zadovoljiti. To poročilo ni samo nepopolno, ampak tudi pristransko; poročevalec ne upošteva nobene pismene izjave prizadetih urednikov in sotrudnikov, razne izjave o katoliški literaturi in svobodi pa dodaja tako, kakor da je Dom in svet proti vsemu temu veliko grešil in škodoval katoliškemu mišljenju in hotenju.

Zato smo se – izzvani – odločili, da predložimo javnosti tudi naše poročilo o razpravah za obstoj Doma in sveta. Pri tem bomo uporabljali predvsem pisana dokazila; osebne razgovore, o katerih se hranijo zapiski³ in ki bi tej ali oni pisani priči in celotni zadevi dali šele pravo jasnost, bomo omejili na suha dejstva; tudi obsežni časopisni boj,⁴ ki bi pokazal vso silo, ki je legla na Dom in svet in nekatere njegove sotrudnike,⁵ bomo kar se da omejili. S tem protodušno postavljamo svojo zadevo kot dopolnilo omenjenemu poročilu⁶ sedanjega DS-ovega uredništva in nočemo v ničemer nasprotovati naši dose-danji duhovni skupnosti.

---

¹ Dom in svet v letu 1937. [Uredil F. Koblar] Ljubljana 1938. Samozaložba. 18 str. 8°. Izšlo kot priloga 6. številke revije Dejanje leta 1938. Prim. Bogo Grafenauer: Nekaj opomb k nastajanju in bibliografiji Dejanja. V: Zgodovinski časopis 1982, št. 4, str. 362.

² Prim. XLI. dokument.

³ Prim. I. dokument.

⁴ Prim. dokumente: VII, XIII–XXXVIII.

⁵ Prim. op. II: 90, 92, 93; IV: 25.

⁶ Prim. op. 2.

I.

Težave DS-a niso nastale naenkrat. Ker je list v zadnjem času vsako leto posebej moral čakati nadaljnje usode, ki je bila v rokah KTD-a,⁷ je bilo uredniško delo od leta do leta težje. Dolga posvetovanja so utrujala, ovirala delo in odganjala sotrudnike. Zato nobenega letnika ni bilo mogoče pripraviti tako, da bi bilo delo gladko teklo. Posebno neprijetno je bilo prenašati posredno in neposredno vmešavanje organiziranih skupin,⁸ ki so ali s svojim pisanjem ali govorjenjem hotele določati smer in usodo lista.

Ne trdimo, da ni bilo v ideoloških člankih zadnjih let ene ali druge problematičnosti in nedognanosti, kar je bilo v današnjem času in razmerah skoraj neizogibno; toda vsak tak primer se je rajši priostril v neprijaznost in vplivanje na raznih avtoritativnih mestih, kakor da bi se bila o sporni zadevi razvila nepristranska razprava. Uredniki so pod težo položaja v l. 1936. poslali predsedniku KTD-a odpovedno pismo,⁹ da bi s tem sprožili razpravo o listu samem:

Ljubljana, dne 30. III. 1936.

Gospod predsednik!

Zaradi nesoglasij v naših vrstah, ko se že dolgo ponavljajo celo osebna sumničenja in napadi, so posamezni sotrudniki začeli odklanjati sodelovanje pri Domu in svetu. Tudi naše uredniško delo postaja vedno težavnejše, ako ne naravnost nemogoče. Bolj in bolj se tudi čuti, kako raste nezaupanje med nekaterimi člani načelstva KTD in uredništvom. Zato sporazumno odlagamo uredništvo.

Da delo ne zastane, bomo uredili še 3. in 4. številko Doma in sveta; s tem pa bo naše uredniško delo zaključeno.

Izvolite sprejeti, gospod predsednik, izraze našega odličnega spoštovanja.

Uredniki Doma in sveta:

France Koblar, France Stele, France Vodnik.

Ker na to pismo ni bilo nobenega odgovora, so uredniki molče vztrajali do konca leta, ko je bilo treba misliti na nov letnik. Tedaj je zbor sotrudnikov odločno sklenil, da bo težave v listu skušal premagati, in je v posebni spome-

---

⁷ Prim. op. XVII: 14.

⁸ Prim. op. I: 83, 84, 99, 105–107.

⁹ Prim. op. I: 89.

nici sporočil svoje misli in želje¹⁰ odboru KTD-a, obenem pa naročil glavnemu uredniku, naj objavi odgovor¹¹ na vse, kar je izza članka »Krizna besede« (Straža v viharju 1934, št. 5) nasprotovalo DS-u. Ta odgovor je izšel v zadnji številki DS-a 1936 (»Navzkrižja in nasprotja«), še prej pa je bila KTD-u predložena sledeča spomenica, na katero je KTD tudi povoljno odgovorilo.

Gospodu predsedniku KTD!

Razmišljujoč položaj naše slovenske katoliške literature in njenih kulturnih ozadij, smo podpisani ugotovili naslednja dejstva, ki zadevajo tudi KTD, in Vam jih zato sporočamo:

1. Soglasno izražamo svojo željo in voljo po skupnem nastopanju vseh slovenskih katoliških kulturnih delavcev, ki naj bi se zlasti kazalo v čim pomembnejši umetnostni in kulturni reviji, kakršna je Dom in svet. Taka revija bi morala zbirati okrog sebe čim širši krog katoliško mislečih in hotečih izobražencev, ki naj bi v njej imeli možnost, da s svobodnim ustvarjanjem in svobodno diskusijo uveljavljajo katoliški nazor v slovenski kulturi.

2. Nekaj let sem pa se zmeraj očitneje kažejo nasprotstva proti Domu in svetu od strani nekaterih kulturno netvornih, neorientiranih in neodgovornih katoliških krogov,¹² kar povzroča rastoče nerazpoloženje pri sotrudništvu in v javnosti. Rovarjenja proti DSu s pretvezo verske nezanesljivosti in premajhne gorečnosti ovirajo list tako močno, da ogrožajo njegov obstoj. Zato je DS vsako leto v hujši krizi, enkrat v uredniški, drugič v založniški, tretjič v sotrudniški. Tako se v javnosti utrjuje vera o razdoru v domači hiši, prepričanje o stvarilni nemoči katoliške kulture,¹³ občutek nesvobodnosti in manjvrednosti, ki žene sposobne ljudi ne le proč od DSa, marveč tudi v dvom nad močjo in vrednostjo katoličanstva.¹⁴

3. Poudarjamo nujno potrebo odlično vodene slovenske katoliške umetnostne in kulturne revije, ki mora izhajati kot glasilo katoliško mislečih izobražencev. Nesoglasja med založnikom in dejanskimi tvorci lista ne sme biti. Vodilni delavci pri listu so priznane katoliške osebnosti, ki jim gre zaupanje v zadevah kulturnega dela; sotrudniki pišejo po svojem prepričanju in so katoliški javnosti odgovorni s svojim podpisom in imenom. Založnik pa ima dolžnost in pravico, list izdajati ali ga ustaviti. Če KTD sodi, da listu omenjene svobode dati ne more, naj ga ustavi. V tem primeru se bo vsaj morala najti drugačna rešitev slovenske katoliške umetnostne in kulturne revije.

4. V dobi, ko si vsi nazoni utirajo pot v dnevna vprašanja, tako socialna, politična, gospodarska, kakor filozofska, etična in verska, je povsem razumljivo, da tudi katoliški kulturni delavec ne sme zanemariti svojega svetovnega nazora. Njemu to ni le

---

¹⁰ Prim. op. II: 78.

¹¹ Prim. op. II: 77.

¹² Prim. op. 8.

¹³ Prim. op. II: 61.

¹⁴ Prim. op. II: 43

znanstveno reševanje strokovnih vprašanj, marveč osebno osvajanje dobljenih izsledkov znanosti, objektivnih resnic in načel. Šele takó osebno osvojené objektivne resnice postanejo tudi kulturno tvorne. Zato je esej, tudi filozofsko in kulturno verski, danes tako živa literarna oblika, da se mu katoliški kulturni delavec ne more umakniti, če noče oškodovati slovstva in katoličanstva.

Po teh iskreno povedanih načelih, ki naj bi bila vodilna za našo katoliško kulturno skupnost, želimo in pričakujemo popolnega razumevanja in podpore s strani gospodarske ustanove, ki je odgovorna za možnost, da se dostojno javlja katoliško kulturno delo in njega napredek med izobraženci v Slovencih.

V Ljubljani, dne 30. decembra 1936.

Dr. A. Bajec, dr. A. Breznik, dr. T. Debeljak, F. S. Finžgar, dr. St. Gogala, dr. Andr. Gosar, M. Javornik, Fr. Koblar, Edv. Kocbek, N. Kuret, dr. J. Lovrenčič, M. Miklavčič, dr. J. Pogačnik, dr. I. Pregelj, dr. Fr. Stelè, dr. J. Šilc, J. Šolar, Fr. Terseglav, dr. A. Trstenjak, M. Tomc, V. Ukmar, N. Velikonja, dr. A. Vodnik, Fr. Vodnik.

Gospodom urednikom in sotrudnikom Doma in sveta.¹⁵

Odbor KTD v Ljubljani potrjuje prejem spomenice, ki so jo podpisali sodelavci pri Domu in svetu; prebrana je bila v plenarni seji dne 21. januarja tega leta.

Odbor KTD soglašá s prvo točko spomenice; zaveda se pomembnosti umetnostne kulturne revije, kakor je Dom in svet, zato jo hoče tudi v teh gospodarsko težkih časih vzdrževati. Odbor KTD kot izdajatelj se zahvaljuje urednikom in sotrudnikom lista za njih iskreno skrb in želi, da bi mogel v bodočnosti redno izhajati.

Odbor KTD ve, da so tudi pri polni iskrenosti katoliške misli in volje ter medsebojnega zaupanja možni med katoličani različni pogledi in nazori o problemih in reševanju problemov, ki jih Dom in svet obravnava. Samo po sebi se razume, da je v vsaki reviji kljub popolni poštenosti osebnega dela in iskanja kdaj možna kakšna zmota; ker pa vodi tako urednike in sodelavce pri DISu kakor odbor KTD ista želja in volja, kakor je izražena v prvi točki spomenice, je odbor KTD prepričan, da bosta oba odgovorna činitelja, odbor KTD in uredništvo, odnosno skupnost sodelavcev pri DISu, morebitna nesoglasja na osnovi medsebojnega zaupanja in spoštovanja brez nevarnosti za obstoj ali redno izhajanje revije sporazumno odstranila.

Ljubljana, dne 26. januarja 1937.

Za odbor K T D:
Gregorij Pečjak,
t. č. predsednik.

---

¹⁵ Prim. op. I: 91. Spravljiv Pečjakov odgovor na spomenico 30. XII. 1936. Pred objavo Kocbekovega Premišljevanja o Španiji.

Po tem odgovoru se je petdeseti letnik začel pripravljati s posebnim veseljem. Danes lahko rečemo, da bi bil gotovo najboljši letnik zadnjega časa. Poseben namen je bil, da počastimo spomin Frančiška Lampeta¹⁶ z obravnavo nekaterih važnih njegovih pisem, ki bi vprašanje DS-a na novo potrdila in osvetlila. Posebno se nam je zdelo važno, da vse, kar je bilo v naši javnosti težkega in neprijaznega, skušamo z odkrito besedo premagati ali vsaj izravnati.

II.

Neposredni povod, da se je usoda Doma in sveta naenkrat zaostрила, je bil članek E. Kocbeka »Premišljevanje o Španiji« (DS 1937, št. 1–2),¹⁷ pa tudi drama St. Cajnkarja »Potopljeni svet«.¹⁸ Članek E. Kocbeka v nekaterih zaključkih ni povsem ustrezal željam uredništva, vendar je budil tako živo potrebo po razbistritvi važnih vprašanj, da se je uredništvo odločilo za objavo. Zlasti osnovna misel, skrb za čistost katoliškega duhovnega nazora, se je zdela tako važna, da bi gotovo vzbudila pravičen odziv tudi pri tistih, ki o španskem vprašanju drugače sodijo. Sotrudniki DS-a so se takoj po prvi številki zbrali k razgovoru o listu; glede članka o Španiji so splošno izjavljali, da je lep in potreben, ker osvetljuje nove strani katoliškega in družabnega življenja na Španskem, v nadaljnjih razpravah, ki se pripravljajo, pa naj DS še bolj prikaže trpljenje Cerkve in pojasni naj se tudi primera o heretikih,¹⁹ ki sicer ni bistvenega pomena, vendar ne želimo vznemirjenja. E. Kocbek je tudi sam želel dodati še nova pojasnila.

Takoj nato, že 29. aprila 1937,²⁰ je prišla prva reakcija v »Straži v viharju«. Ta list je sprejel petdesetletnico Doma in sveta z napadom, ki ga zaključuje: »O b ž a l u j e m o, da je Dom in svet tako onečastil dediščino Fr. Lampeta prav ob 50letnici, o b ž a l u j e m o, da daje starejša generacija okrog Doma in sveta nam mladim tako veliko pohujšanje in desorientacijo, č u d i m o se, da Dom in svet n a t a n a č i n ugonablja veliko dediščino Lampeta, torej samega sebe, p o h u j š u j e m o se, da je uredništvo z l o r a-

---

¹⁶ V DS 1937, št. 1–2, so izšli članki: France Koblar: Petdeset let; F. S. Finžgar: Ob petdesetletnici Doma in sveta; Jože Debevec: Vez med nekdanj in sedaj pri Domu in svetu. – Napovedana Lampetova pisma niso objavljena.

¹⁷ Prim. XVI. dokument.

¹⁸ Prim. op. VI: 18, 19.

¹⁹ Prim. op. IV: 10 in XXXVII. dokument.

²⁰ Ob petdesetletnici Doma in sveta. Straža v viharju, 29. IV. 1937, str. 1. Prim. XVII. dokument.

bilo zaupanje odbora Katoliškega tiskovnega društva, ki vendar na noben način ni moglo odobravati tega članka in ga torej ni moglo poznati.«

Sledila so poročila in polemike v političnem časopisju²¹ in drugod, prirejala so se naročena zborovanja in sestanki,²² prihajali protesti na KTD in žaljiva pisma uredništvu.²³ Kmalu se je videlo, da imata vodstvo boja v rokah isti dve struji, ki sta že doslej nasprotovali DS-u (prim. zlasti vsa nadaljnja pisanja »Straže v viharju« in »Mladih borcev«). Posebno nedostojen je bil dopis v Novinah Slovenske Krajine 16. maja 1937; od žaljenega katoliškega čuta se je bolj in bolj začela poudarjati skrita komunistična propaganda, ki da je zašla v DS.

Že pri prvem srečanju 7. maja je predsednik KTD-a uredniku F. Koblarju napravil tako hude očitke²⁴ in napovedal odločilne ukrepe, da je ta takoj popravil demisijo. Urednik je pojasnjeval svoje stališče do članka, povedal sklep sotrudnikov, obljubil, da bodo vsa nesoglasja v nadaljnjih razpravah popolnoma poravnana, ter izjavil, da za kak formalen preklic po svoji vesti ne čuti potrebe. Uredniške demisije predsednik ni sprejel, pač pa je naročil uredniško delo ustaviti. Do tedaj je bila snov za 3. in 4. številko v glavnem pripravljena ter večinoma že tudi postavljena. Naslednje dni je uredništvo prejelo napovedano pismo odbora KTD-a.²⁵

Uredništvu Doma in sveta!

V spomenici (z dne 30. decembra 1936), katero so podpisali ugledni sotrudniki Doma in sveta, je bil pomen katoliške kulturne revije podan jako lepo in skladno tudi z nameni KTD; odbor je zato pritrldil vsem izraženim željam, kolikor je bilo sploh mogoče. O odgovornosti, glede katere se z besedilom spomenice nismo povsem strinjali, smo bili v svojem odgovoru obširneje sporočili:

»... ker pa vodi tako urednike in sodelavce pri DISu kakor odbor KTD ista želja in volja, kakor je izražena v prvi točki spomenice, je odbor KTD prepričan, da bosta oba odgovorna činitelja, odbor KTD in uredništvo, odnosno skupnost sodelavcev pri DISu, morebitna nesoglasja na osnovi medsebojnega zaupanja in spoštovanja brez nevarnosti za obstoj ali redno izhajanje revije sporazumno odstranila.«

---

²¹ Prim. op. I: 98 in XXXIII. dokument v tej knjigi.

²² Prim. op. 8.

²³ Med dokumenti XLIII so objavljeni dopisi: Franc Satler (1893–1975), župnik. Sv. Štefan na Gomiljskem, 12. V. 1937. – Dr. Ivan Mazek, odvetnik. Litija, 7. V. 1937; odgovor na Koblarjevo pisemsko pojasnilo 19. VII. 1937.

²⁴ Prim. op. I: 98.

²⁵ Dopolnilo k pismu 26. I. 1937. Prim. op. 15.

Prva številka 50. letnika pa je pokazala, da je uredništvo prezrlo prav to, kar smo v svojem odgovoru poudarili: odgovornost odbora KTD – razume se, da odgovornost pred Bogom in Cerkvijo. Dano je že v bistvu in imenu KTD, da se odbor odgovornosti za revijo, katero vzdržuje, ne more odreči. Tudi odzivi na Kocbekov članek in pozivi na nas izkazujejo kot samoumevno, da smo odgovorni.

Ne more biti dvoma: kar zadeva vero in nravnost, mora presoјati tudi KTD, ki je prav za to stran najbolj odgovorno. Ne sodimo oseb, katere so menile, da je za tak Kocbekov članek primerno mesto v DISu, ampak le članek; ta pa s prečudno lahkovernostjo resnico prepleta z zmoto, nasprotno dolžnemu spoštovanju in ljubezni do katoliške Cerkve. Posebno je presenetil odstavek o heretikih.

Po sklepu načelstva z dne 4. maja 1937 sporočam:

Da bo mogel DIS nadalje izhajati, je treba zlo popraviti, za prihodnost pa izdajanje tako preurediti, da bo odbor KTD mogel zadostiti dolžnosti svoje odgovornosti.

Ustno sem glavnemu uredniku že označil, katera pot bi bila pri sedanjem uredništvu sprejemljiva;²⁶ ako pa prijatelji DISa najdete kak lažji predlog, po katerem bi se mogle z večjim uspehom tudi nehotene zablode izločiti, prosim sporočila.

Ljubljana, dne 9. maja 1937.

Gregorij Pečjak.

Urednik je takoj obiskal predsednika in prosil za jasno razlago pisma, predvsem kaj pomeni, da je »treba zlo popraviti, za prihodnost pa izdajanje tako preurediti, da bo odbor KTD-a mogel zadostiti dolžnosti svoje odgovornosti«. Ker je bil predsednikov odgovor ta, da je stavek o heretikih treba preklicati, članke pa odslej dajati v pregled, je urednik po daljšem ugovarjanju, da to ni nujno, napovedal pismen odgovor. Sklep, da bi se članki o Španiji nadaljevali,²⁷ je predsednik odklonil. Na vprašanje, kdo bi pregledoval članke, je odgovoril, da najlaže on, in na vprašanje: »Vse?« je odgovoril: »Vse.« (Prim. drugačno trditev v DS-u 1937/38, str. 204: »KTD je želelo imeti vpogled v versko kulturne članke DS-a, preden bi se natisnili« itd.) Nato je uredništvo odgovorilo:

Ljubljana, dne 13. V. 1937.

Gospodu predsedniku KTD dr. Gregoriju Pečjaku!

Ljubljana.

Po prejemu Vašega pisma z dne 9. V. 1937, s katerim ste nam sporočili sklep načelstva KTD: »Da bo mogel DIS nadalje izhajati, je treba zlo popraviti, za prihodnost pa izdajanje tako urediti, da bo odbor KTD mogel zadostiti dolžnosti svoje odgovornosti«, smo se podpisani uredniki posvetovali in ugotovili:

---

²⁶ Ponovitev zahtev v pogovoru 7. V. (prim. op. 24): herezija o Kocbekovem članku naj se prekliče in sprejme naj se cenzura.

²⁷ Prim. op. I: 96.

1. Glede članka E. Kocbeka »Premišljanje o Španiji« sodimo, da je izšel v reviji, kjer vsakdo na kvalificiran način lahko razpravlja o vprašanju, ga dopolni in popravi, kar se mu zdi, da je bilo napak. Uredništvo je pri objavi tudi vodil namen, da se o tem vprašanju razvije za nas tako potrebna diskusija. Druge poti popravka ne vemo. Ne zavedamo se tudi, da bi bili zaradi tega zlorabili zaupanje založnika. Obžalujemo pa, da je iz dobre namere nastalo toliko nesporazumov, krivičnih podtikanj in posebno, da je članek postal predmet nestvarnega obračunavanja, ki je namerjeno deloma naravnost proti obstoju lista.

2. Izdajanje lista pri sedanjem uredništvu si moremo misliti samo na osnovi dosejanega zaupanja, uredniške svobode in pisateljske časti.

3. Obenem Vas spominjamo na primer poseganja v pisateljsko svobodo, ker nam je onemogočena objava Cajnkarjeve drame Potopljeni svet, ki je doživela obsodbo, preden jo je bilo sploh mogoče presoditi.

To smo Vam, gospod predsednik, dolžni sporočiti in posebno poudariti zgodovinsko odgovornost zaradi teh dogodkov in njih posledic.

Uredniki Doma in Sveta.

Pismo nadškofa dr. A. B. Jegliča:

Uredništvu revije Dom in svet

v Ljubljani.

Pred seboj imam prepis dopisa predsednika KTD z dne 9. 5. na uredništvo Vaše revije, in Vaš odgovor z dne 13. maja.

Glavno vprašanje v obeh dopisih se suče okoli zahteve, naj bi se KTD omogočil vpogled v članke Doma in sveta, da se ne bi kaj napačnega, neresničnega v njih trdilo. Uredništvo pa to zahtevo naravnost odbija. Zato postoji nevarnost, da bi potrebna revija prenehala izhajati.

Ker ta zadeva ni le osebna, ampak vseslovenska, se drznem uredništvu nekoliko misli sporočiti.

a) Uredništvo, pa tudi vsak pisatelj, gotovo želi, naj bi bili vsi članki popolnoma korektni in resnični. Zato ne bi smeli nasprotovati nazorom in resnicam razodetja božjega, kakor ga katoliška Cerkev oznanja. Kar se tiče objave zgodovinskih dogodkov, morata pisatelj in uredništvo želeti, da je poročilo o njih objektivno resnično, ne pa na temelju strankarskih, največkrat lažnivih podatkov.

b) Da bo tej zahtevi naravne pameti pisatelj zadostil, ali ga ne bo nekaj gnalo, da bi vsaj bolj kočljive članke izročil dobremu in dovolj izobraženemu prijatelju, naj jih prečita, presodi in svoje utemeljene opazke poda? Pameten pisatelj jih bo rad in hvaležno sprejel in uvaževal. To ni sramotno, ampak modro. Zato čitamo v predgovorih važnih in učenih razprav, kako je skrbni pisatelj svoje delo dal v oceno učenim tovarišem in se jim zahvaljuje za trud pri pregledu in za razne popravke, ki jih hoče uvaževati. Vsak pameten mož ve, da »ad prudentiam pertinet docilitas«²⁸

---

²⁸ Modrosti pritiče dovzetnost za pouk.

c) Zato ni poniževalno ne za pisatelje, ne za revijo Dom in svet samo, ako KTD želi vpogled v članke, ki se bodo natisnili, in se uveri o njihovi objektivni resničnosti. Ima pa tudi KTD neko naravno pravico do tega vpogleda, ker z velikimi denarnimi prispevki omogoča izdajo revije Dom in svet. Saj mora vendar vedeti, za kaj tolike vsote troši, da-li so članki vredni podpore ali ne?

d) Ker ima škofijstvo v smislu kanoničnega prava že določene cenzorje za knjige in časopise (Letopis 1935, str. 17 in 18), bi bilo morda najbolj pravilno, ako bi uredništvo revije in KTD skupno naprosili škofijstvo, naj oficijelnim cenzorjem naroči pregled rokopisov, namenjenih reviji Dom in svet, vsaj takih, ki obravnavajo bolj težke probleme, ki so morda v kaki zvezi z razodetimi resnicami in sploh z nauki katoliške Cerkve. Ta podložnost ne bo poniževalna, vsaj so med cenzorji večinoma vseučilišni profesorji, torej zanesljivi ocenjevalci.

Ako ima uredništvo kak drugačen predlog, je tudi prav, samo da se nevšečna zadeva v obojestranskem sporazumu srečno reši.

Upam, da bo uredništvo moje predložene misli blagohotno sprejelo in uvažilo. Bilo bi mi žal, ako bi škofijstvo moralo avtoritativno vmes poseči.

Pozdrav in blagoslov!

Nadškof Jeglič 1. r.

Odgovor uredništva:

Ljubljana, dne 20. maja 1937.

Prezvzišenemu

gospodu nadškofu dr. Antonu Bonaventuri Jegliču,²⁹

Stična.

Za dobrohotno pismo uredništvu Doma in sveta se Vam najvdaneje zahvalujemo. Prepričali smo se, kako Vam je pri srcu obstoj in napredek slovenske katoliške omike, zato nam je bilo to Vaše pismo v spodbudo in smo njegovo vsebino resno preudarili. Ker Vam je KTD od svoje strani obrazložilo nastale težave, zato Vas prosimo, da blagohotno sprejmete tudi naša pojasnila.

Že več let se Dom in svet vzdržuje moralno in gospodarsko le z veliko požrtvovalnostjo sodelavcev pa tudi odbora KTD. Naša revija se skuša ohraniti na sodobni višini, želi pa tudi v svojo širino ostati viden dokaz katoliške omike, kar ji priznavajo tudi zunanji katoliški in nekatoliški opazovalci, ne morejo in nočejo pa tega razumeti neorientirani ali listu neprijazni domači krogi. Zato so sodelavci Doma in sveta predložili dne 30. decembra 1936 odboru KTD spomenico,³⁰ ki Vam jo v prepisu prilagamo. Ker nas pri našem delu vodi načelo, da se v Slovencih čim bolj uveljavi katoliška misel in da zmaga ljubezen do resnice, si dovoljujemo naše nasvete dopolniti s sledečimi dejstvi:

---

²⁹ Med dokumenti je ohranjen koncept pisma s Koblarjevo pisavo.

³⁰ Prim. op. 10.

a) Uredništvo sprejema in naproša članke, ki razpravljajo o sodobnih vprašanjih v družbi, omiki in umetnosti, zlasti skuša zavračati materializem in krščanstvu neprijazno stališče nasprotnih revij. Kljub temu, da se ti članki ne dotikajo teoloških vprašanj, uredništvo v kočljivih primerih išče pomoči in sveta pri sotrudnikih teologih in prijateljih in se tako skuša izogniti neljubim pomotam. S tem pa se seveda ne more izogniti raznim neprijaznim in oblastnim nasprotnikom, ki se bolj in bolj skušajo uveljaviti v naši katoliški skupnosti. Razumljivo je, da se kdaj nehote sproži tudi kako spotikanje ob tem in onem novem vprašanju, vse pa se je z uvidevnostjo in zaupanjem v dobro voljo še vedno popravilo.

b) V sedanjem primeru gre za članek E. Kocbeka »Premišljevanje o Španiji«. Enemu delu naše javnosti ta članek ni po volji. Članek res ni v skladu n. pr. z dotodanjim Slovenčevim pisanjem o Španiji,³¹ dasi ni bil naperjen proti Slovincu. Drugi del javnosti sodi, da članek ne samo v ničemer ne nasprotuje veri in Cerkvi, nasprotno, da ga preveva velika skrb za katoličanstvo, ki je zlasti v Španiji zašlo v vezi nacionalizma; ta del čuti zaradi tega članka zadoščenje in ga odobrava. Uredništvo Doma in sveta želi razpravo o tem vprašanju nadaljevati, KTD pa zahteva prav zaradi tega članka v cenzuro vse, kar bo odslej prinašal Dom in svet.

c) Ne moremo tajiti posredne moralne odgovornosti KTD, saj Dom in svet res izhaja z njegovo pomočjo, pa tudi uredništvo se je zavedalo odgovornosti do KTD in prepričani smo, da nismo tudi v ničemer kršili tega zaupanja. Dom in svet pa mora biti tudi zadeva slovenskih izobražencev, ki naj o kulturnih vprašanjih razpravljajo svobodno v duhu svojega verskega in osebnega prepričanja, zato bi mu taka posebna cenzura gotovo škodovala in ga celo onemogočila. Sodimo, da kljub obstoječi škofijski cenzuri noben urednik nima cenzorja; tudi sedANJI primer ni sprožil cenzure zaradi kakršnih koli zablod; to cenzuro razumemo le kot odziv na naše notranje spore, ki se žalibog rešujejo z veliko neprijaznostjo in nestrpnostjo.

Zagotavljamo Vas, prevzvišeni, da nas tudi v tem primeru vodi dober namen in skrb za Dom in svet in da bomo skušali iskati pota do sporazuma; sklicali bomo sotrudnike in jim predložili zadevo v odločitev. Vam pa se še enkrat najvdaneje zahvaljujemo za vso Vašo skrb in naklonjenost.

Uredniki Doma in sveta.

Ta odgovor je glavni urednik osebno izročil rajnemu nadškofu v Stični, ker mu je hotel dati še osebna pojasnila. Nadškof je z veliko ljubeznijo govoril o listu in na spomenici 30. decembra podpisanih sotrudnikih;³² obljubil je, da bo vse vprašanje še premislil in nanj odgovoril. Nujnosti cenzure ni več poudarjal. Takoj drugi dan so se vnovič zbrali sotrudniki k posvetovanju. O

---

³¹ Slovenec je ves čas španske državljanske vojne (1936–1939) redno prinašal članke na prvi ali drugi strani časopisa. Prim.: Proti revolucionarni fronti. Slovenec 1936, 14. II., str. 1.

³² Prim op. I: 86.

razpravi so sklenili poslati KTD-u posebno spomenico in izbrali odposlanstvo, ki naj predsedniku obrazloži ves položaj. To odposlanstvo:³³ dr. A. Breznik, F. S. Finžgar in dr. St. Gogala je 22. maja obiskalo predsednika, a brez uspeha. Spomenica sotrudnikov Doma in sveta:³⁴

Gospodu predsedniku KTD dr. Gregoriju Pečjaku.

Uredniki in sotrudniki Doma in sveta so se 21. maja zbrali na sestanek in poslušali poročilo urednika Franceta Koblarja o razgovorih, ki jih je zaradi Kocbekovega članka o Španiji imel z gospodom predsednikom KTD, ter vzeli na znanje dopise o tej zadevi. V debati, ki se je nato začela, so podpisani dali izraza svojemu začudenju, kako je moglo stvarno priti zaradi omenjenega članka do spora, ker se uredništvo Doma in sveta v ničemer ni pregrešilo zoper sporazum z dne 26. januarja 1937³⁵ med KTD in nami, kakor smo ga mi vselej tolmačili. Kocbekov članek, ki obravnava važno politično vprašanje v zvezi s stališčem, ki naj ga zavzamejo nasproti njemu katoličani, v nobenem pogledu ne nasprotuje niti razodetim verskim resnicam niti krščanskim moralnim načelom, pa tudi ne kaki nerazodeti naravni umski in nrvstveni resnici. Spotikanje je moglo nastati le, če je kdo v stavku, ki ga KTD iz vse Kocbekove razprave edinega inkriminira,³⁶ prezrl od avtorja izrecno zapisane besede (»po svoji vesti«), kakor tudi kontekst, iz katerega sledi, da gre v tistem stavku za prepričanje oziroma stvar, ki jo kdo brani po svoji subjektivni vesti kot »boljšo in večjo«, čeprav je objektivno lahko zmotna. Pač pa popolnoma razumemo, kako je moglo psihološko nastati tako napačno tolmačenje, ki bi sicer spričo katoliškega prepričanja avtorja kakor tudi nas vseh bilo nerazložljivo; v tem je tudi jedro nastalega spora.

Ta spor je bil po našem prepričanju že od samega začetka zapeljan na napačen tir od činiteljev, ki niso od nikogar, najmanj pa od poklicane cerkvene oblasti legitimirani, da bi v naši katoliški javnosti z nekrščansko apriornostjo delali razpoloženje proti Domu in svetu. Vsa dosedanja polemika tega kroga proti Dom in svetovemu članku je neznanstvena pa tudi nepoštena, ker potvarja svoje vire popolnoma sebi v prid. (Primerjaj »Mi mladi borci«,³⁷ navedba iz »Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart« o francoskem listu »Esprit«, kjer pisec zamolči in izpusti vse, kar daje sodbi bistveno drugačen pomen.) To pa zato, ker hoče v prvi vrsti napraviti nerazpoloženje proti Domu in svetu, ne pa služiti objektivni resnici in presoji problema, ki ga je sprožil avtor članka o Španiji. Prav to razpoloženje nekega kroga, o

---

³³ Dr. A. Breznik: prim. op. I: 8. – F. S. Finžgar: prim. op. I: 16. – Dr. St. Gogala: prim. op. I: 86.

³⁴ Prim. op. I: 111, 114.

³⁵ Prim. op. 15.

³⁶ Stavke o herezijah. Prim. DS 1937–38, str. 9. Objava spornega besedila v: Ljubljanski škofijski list, 2. VIII. 1937. Prim. op. IV: 10 in XXXVII. dokument.

³⁷ Mi mladi borci, 30. IV. 1937, št. 33, str. 133–134. Prim. XXIII. dokument.

katerem je znano in česar sam ne taji, da mu je Dom in svet napoti že po svojem sedanjem sestavu urednikov in sotrudnikov, zlasti pa po kulturni smeri, je bilo tisto, kar je po načrtu in z videzom neke legitimacije začelo izvajati nezasliššan pritisk na našo javnost, in sicer tako pretkano, da se mi nismo mogli niti braniti. Tako je prišlo do važnih sklepov KTD, ne da bi bili mogli dobiti besedo tudi mi in zadevo mirno razjasniti. Uredniki in podpisani sotrudniki Doma in sveta ugotavljamo, da je bilo uredništvo, še preden se je oglasil znani vihar in Kocbekov članek še natisnjen ni bil, pripravljeno dati prostora na potrebni višini stoječi kritiki, ako bi se bilo izkazalo, da članek o Španiji po svoji politični ali kulturnopolitični strani potrebuje razjasnitve ali – morebiti celo po želji avtorja samega – kakšnega nasprotnega, seveda dostojno izraženega mnenja; razume se samo po sebi, da bi se na ta edino primerni način lahko odpravilo tudi vsako nesporazumljenje glede stavka, ki je vzbudil pomisleke v teološkem oziru.³⁸

Ker je iz vsega tega razvidno, da je bila od samega začetka dana možnost popolne razjasnitve in svobodne diskusije, tako da bi se katoliška javnost ne bila tako hudo razburila in zbegala, ampak bi od take diskusije imela le korist, zato se ne sme nihče čuditi obžalovanju in ogorčenju, ki je na tem našem sestanku že drugič prišlo do izraza. Bridko je, da je vse to dovedlo celo do vprašanja o obstoju Doma in sveta. KTD, ki je doslej želelo naše namene v kulturnem pogledu podpirati in pospeševati, bo spričo tega pač uvidelo, da nam ni mogoče sprejeti uredništvu sporočenih sklepov. Ti sklepi bi v svojih posledicah prej ali slej povzročili, da Dom in svet ugasne in da bodo njegovi sotrudniki proti svoji želji in hotenju primorani odložiti pero, ki so ga po svojem prepričanju in svobodni volji zastavili zanj.

Podpisani sotrudniki Doma in sveta zato izjavljamo, da za likvidacijo na napačno pot speljanega spora ni mogoč noben drug način, kakor da se držimo dogovora od 26. januarja 1937, ki nam daje v okviru katoliškega nazora možnost sodelovanja pri reviji v popolni svobodi ter zadostno jamči tudi za to, da more lastnik KTD sprejeti svoj delež odgovornosti. Podlaga temu sporazumu je medsebojno zaupanje, lojalnost in širokost gledanja na vse probleme v mejah razodete božje resnice. In teh meja nismo do danes nikoli prestopili. Da v tem okviru velja Avguštinov »in dubiis libertas«, najbolj dokazuje Cerkev, ki vselej ohranja širokosrčno svobodo v zastavljanju in reševanju takih problemov. Zato nobena katoliška laična revija nima posebej zanje ustanovljene predcenzure. Predcenzura, četudi v še tako obzirni obliki, je za nas predlog, o katerem sploh ne moremo debatirati in tudi nič več ne bomo. Če pa imajo laične katoliške revije v drugih deželah svetovalce, ki so posebno izobraženi v teološkem pogledu, jih ima Dom in svet tudi, bodisi med svojimi sotrudniki bodisi med svojimi prijatelji. Uredništvo Doma in sveta je v vseh primerih, kjer se je zdelo, da zahteva ta ali oni spis posvetovanja in korekture, zlasti če bi se bistveno ali slučajno dotikal sfere dogmatičnih resnic, pritegnilo k posvetovanju sotrudnike ali prijatelje, ki jih je smatralo za najbolj sposobne v enem ali drugem oziru. V Kocbekovem primeru pa se urednik ni obrnil na teološkega specialista, ker teologija, kakor smo že povedali, ni

---

³⁸ O hereziji. Prim. op. 36.

bila prizadeta. Taka medsebojna posvetovanja v ožjem ali širšem krogu prakticiramo tudi v drugih problematičnih zadevah z raznih stališč in jih bomo prakticirali tudi naprej.

Podpisani smo sklenili, da KTD prosimo, naj to naše stališče vzame na znanje in se odloči ter nam čimprej sporoči, ali bo še nadalje sedanjemu uredništvu in nam dajalo podporo za tiskanje Doma in sveta pod gori navedenimi pogoji, ki sledijo iz našega sporazuma iz leta 1937., ali pa ga ustavi. Mi se svoje odgovornosti popolnoma zavedamo in smo prepričani, da se je prav tako zaveda tudi KTD. Če bi se zgodilo, da bi se stališče, ki smo ga razložili, ne upoštevalo in bi naša edina kulturna revija prenehala, bomo z mirno vestjo rekli in pred javnostjo utemeljili, da nismo krivi mi, če bi zaradi tega trpela škoda naša katoliška skupnost, ki smo jo vedno najvišje cenili.

Z globokim spoštovanjem podpisani uredniki in sodrujniki.

V Ljubljani, dne 28. maja 1937.

*Dr. Bajec A., Bojc Etbin, dr. Breznik A., Finžgar F. S., Dular J., dr. Gogala St., dr. Gosar A., Javornik M., Koblar Fr., Kocbek Ed., Kuret N., dr. Lovrenčič J., Miklavčič M., dr. Pogačnik J., dr. Pregelj Iv., dr. Stelč Fr., dr. Šilc J., Šolar J., Terseglav Fr., Trstenjak A., Udovič J., Ukmar V., Velikonja N., dr. Vodnik A., Vodnik Fr.*³⁹

Spomenica se je zaradi naglice podpisovala v dveh izvodih, med podpisovanjem so se upoštevali tudi pasamezni popravki,⁴⁰ zato je bila KTD-u odpisana v prepisu, brez lastnoročnih podpisov. KTD o tej spomenici ni mnogo razpravljalo, ker so se izražali dvomi o njeni avtentičnosti, zato je predsednik dne 13. junija povabil glavnega urednika na pojasnilo. Po uredniškem pojasnilu je prevladovala misel, da DS najbrž zaradi gmotnih neugodnosti ne bo mogel več izhajati, govorilo se je tudi o spremembi uredništva, ako ne bo ustrezno zahtevam KTD-a, urednik pa je ponovno prosil za odgovor na spomenico.⁴¹ Kmalu so začeli izhajati v »Slovincu« članki »Španija v Dom in svetu pa globlji pogledi« (16.–20. junija, št. 134–8).⁴² Kakor na druga pisanja, tudi na to ni nihče odgovarjal, v upanju, da se zadeva DS-a tako najlažje uredi. Edini ugovor na boj proti E. Kocbeku in DS-u je izšel 22. julija v Delavski pravici (dr. A. Gosar, Po usodni poti),⁴³ ki zavrača osebno sovražnost

---

³⁹ Podpisniki so razvrščeni po abecednem redu, v izvorniku po vrstnem redu podpisovanja.

⁴⁰ Spomenica je ohranjena v 3 redakcijah. Ohranjene so v Koblarjevi zapuščini. Prim. op. I: 111.

⁴¹ V pogovoru 13. junija na Pečjakovo povabilo. Prim. op. I: 114.

⁴² Prim. op. I: 121 in XXXIV. dokument.

⁴³ Prim. XXXV. dokument.

in speljavanje spornega vprašanja na komunistično nevarnost. Prav ob istem času je glavni urednik vnovič prosil predsednika KTD-a, naj se usoda DS-a vendarle reši:

(Po konceptu.)

Prečastiti gospod predsednik!

Po najinem zadnjem razgovoru 13. junija t. l. čutim od dne do dne bolj težo položaja, ki je nastal za Dom in svet, še bolj pa za našo skupnost. Ves ta čas je bil pisatelj članka o Španiji neovirano napadan, ne da bi bil kdo v pisani ali govorjeni besedi bistveno mogel ovreči njegove trditve. On in drugi smo doslej vse te udarce molče prenesli. Poteka že tretji mesec, odkar je obstoj Doma in sveta v negotovosti, skoraj dva meseca je,⁴⁴ odkar so Vam sotrudniki pismeno predložili svoje misli in prosili za čim hitrejšo odločitev. Nobenega odgovora. Ali veste, da si je medtem dovoljeval marsikak član KTD list pokopavati, zlasti taki, ki ne vedo, kaj Dom in svet pomeni, ne kaj bo, ako preneha; Vi pa, gospod predsednik, ki veste, kaj utegne priti, se ne morete odločiti, da bi list ohranili in da se v njem, tam, kjer se je težava začela, na v s e strani častno uredi.

Ker sedanjega stanja tudi sam ne morem več prenašati, Vas ponovno prosim odločitve. Zadnji čas je, da bi Dom in svet še lahko svoj letnik dokončal in potem brez zgodovinske sramote sklenil svoje življenje. Medtem pa se po premisleku morda pripravi kaj drugega, takega, kar nas ne bo ločilo. To predlagam s tisto skrbjo, s katero sem zadnja leta skušal ohraniti naše sile v skupnem delu. Ako pa ste se odločili, da Dom in svet več ne izide, bo možato, da to poveste čim prej. Do razjasnitve na eni in na drugi strani bo gotovo prišlo, pa naj se to zgodi prej ali pozneje. Mi na zunaj še veljamo za urednike. Mislim, da ne bom mogel več vzdržati v tej napetosti, ki izpodkopuje moje delovne zmožnosti, in bom moral javno povedati, da zaradi takega ravnanja odklanjam nadaljnjo odgovornost za Dom in svet.

Vse to sem Vam pisal kljub temu, da je v meni mnogo grenkobe, z voljo do skupnosti in pomiritve. Prosim odgovora!

Vas spoštljivo pozdravlja Vaš

V Kamniku, na Zaprakah,⁴⁵ 21. julija 1937.

France Koblar.

Spoštovani g. urednik!

Včeraj sem prejel Vaše pismo, v katerem ste izrazili upanje, da »se težava tam, kjer se je začela, na vse strani častno uredi«.

V t a n a m e n V a s p r o s i m, naznanite mi čimprej, kdaj bi se sešla in to poskusila.

---

⁴⁴ Prim. op. 39.

⁴⁵ Z družino je preživel počitnice na gradu Zaprice.

Da rešitve, o kateri sem Vas bil obvestil že 13. junija, še čakate,⁴⁶ nisem slutil. Obnovite si v spominu ves najin razgovor, našli boste vmes tudi moje poročilo da je bila spomenica načelstvu že prebrana in o odločitvi ne more biti dvoma. Za pismen odgovor nisem bil dobil naročila, ker je bila spomenica samo tipkana in ni imela, nobenega podpisa;⁴⁷ niti tega nismo vedeli, kdo jo je bil vrgel v nabiralnik. – Ker ste po ustnem razgovoru za odločitev že vedeli, se s pismenim odgovorom ni mudilo, kar sem bil tudi omenil.

Lepo pozdravlja

Gregorij Pečjak.

Ljubljana, 24. julija 1937.

(Po konceptu.)

Prečastiti gospod predsednik!

V Kamniku, 25. julija 1937.

Zahvaljujem se Vam za dobro voljo, da se glede Doma in sveta sestaneva k ponovnemu razgovoru. Ko sem Vam 13. junija t. l., kakor ste želeli, pojasnil, kako je spomenica nastala, zakaj na nji ni lastnoročnih podpisov, kdo jo je vrgel v nabiralnik, in ko ste si to zapisali, nisem videl več ovir za razgovor nanjo; ob slovesu sem Vas še posebej prosil zanj. Zato je bilo pričakovanje utemeljeno. Res ne gre za datum, pač pa za stvar, ki ne more čakati.

V sredo zjutraj bom v Ljubljani in Vas bom telefonično vprašal, kdaj in kje se najdeva. Ali se Vam ne zdi morda prav, ko bi bil navzoč še kak g. odbornik KTD in eden izmed sotrudnikov ali urednikov?

Z odličnim spoštovanjem

France Koblar.

Po teh pismih sta se predsednik KTD-a in urednik DS-a 28. julija vnovič sešla. Urednikov predlog je bil, naj bi DS izhajal vsaj do konca leta, med tem pa bi se gotovo vse uredilo tako, da bi ne bilo več povoda za razdor; predsednik sam je dodal misel, da bi bilo po tolikem trpljenju prav, ko bi se v jeseni mogle med seboj pogovoriti vse nasprotni si skupine ter bi drug drugemu segli v roke. To misel je urednik odobral. Pričakoval je, da naslednja seja KTD-a ugodno reši usodo lista.

V »Škofijskem listu« z dne 2. avgusta 1938⁴⁸ je izšel o dogodkih v Španiji tale dostavek: »Pripomnim še to: Edvarda Kocbeka članek 'Premišljevanje o Španiji', ki je

---

⁴⁶ Prim. op. 42.

⁴⁷ Podpisi na spomenici so bili natipkani in ne lastnoročni.

⁴⁸ Pravilna letnica je 1937. Objava spornega Kocbekovega besedila, obtoženega herezije. Prim. op. 38.

bil objavljen v »Domu in svetu« 1937, str. 90–105, je po vsebini in po obliki zmožen vzbuditi v čitateljih krivične sodbe o katoliški Cerkvi in mržnjo do nje. Stavek: 'Vse herezije in odpadki so bili navadno očita dejanja, duhovno junaštvo prepričanih ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljšo resnico' je, kakor je zapisan, popolnoma zmoten in nasprotuje stališču in nauku katoliške Cerkve.«

† Gregorij, škof.

Sklep KTD o DS-u je po naslednji seji sporočil predsednik takole:

Glavnemu uredniku Doma in sveta!

Prijatelje Doma in sveta, kateri se zavedate bistva pisateljske svobode, ki je toliko odličnejša, kolikor bolj se uveljavlja v kraljestvu duha, prosim v skrbi za Dom in svet:

Zamislite se še v našo soodgovornost, ki se izločiti ne da. Naš predlog z dne 4. maja⁴⁹ t. l., s katerim smo hoteli zadostiti dolžnosti svoje odgovornosti, je v besedilu Vaše spomenice z dne 28. maja t. l. izcela odklonjen, kar je načelstvo KTD z obžalovanjem vzelo v vednost.

V svojem imenu pristavljam misel, da bi se z uvaževanjem vseh dejstev morda vendar še mogla najti pot do ugodne rešitve, vsaj za ta letnik.

Z odličnim spoštovanjem

Gregorij Pečjak.

V Ljubljani, 4. avgusta 1937.

Pripis: Prosim, določite čas za prihodnji sestanek čimprej. Lahko povabite na razgovor kogar koli, kakor se Vam zdi za uspehe ugodneje.

5./8. 37.

P.

(Po konceptu.)

Prečastiti gospod predsednik!

Kamnik, 7./8. 1937.

Vaše pismo sem prejel včeraj, 6. t. m. zvečer. Danes sem hotel ustreči⁵⁰ Vaši želji; zjutraj sem Vas dvakrat klical po telefonu, ni se nihče oglasil. Z obžalovanjem sem vzel na znanje, da je celo po najinem zadnjem razgovoru uspeh – novo zavlačevanje, ki mu ne vemo konca.

Zdaj sem zvedel še o Škofijskem listu. Zato se mi dogodki zadnjih mesecev po vsej sili urejajo v neko skladnost in ne morem se ubraniti zaključkov. Dejal bi, da se je razvijala posebna igra in smo nekateri morali biti neprostovoljni igralci. Ves čas me je bolelo, ko sem čutil na sebi roko g. univ. prof. dr. L. Ehrlicha. Bojim se, da se je

---

⁴⁹ Prim. op. I: 144.

⁵⁰ Prim I. dokument, str. 28.

zadeva obrnila k neugodnemu koncu. Oprostite mi, ker zdaj nekaj dni ne bom utegnil; mislim, da po vsem tem tudi ne morem več sam odločati.

Z odličnim spoštovanjem

Fr. Koblar.

Do ponovnega sestanka ni moglo priti vse do 31. avgusta. Med tem se je vršil bohinjski teden,⁵¹ kulturno socialni tečaj katoliških akademskih društev. Na tem sestanku je zastopnik Cerkve dr. L. Ehrlich takoj ob svojem prihodu prebral poleg škofovega poverilnega pisma tudi Škofijiški list o DS-u, nakar je navzoči urednik Fr. Koblar moral odvrniti, da zadeva DS-a ni v nobeni zvezi z nameni sestanka, zato tudi ne spada k stvari, vendar je pripomnil, da bi se bila že davno uredila, ko bi bil DS mogel iziti, vrhu tega upa, da se bodo vse sporne zadeve čim prej uredile v Ljubljani med štirimi stenami. Pri sestanku 31. avgusta pa je izjavil predsednik KTD-a, da nima nobenega novega predloga in pooblastila in ostane zadeva z dne 4. maja v veljavi.⁵² Na vprašanje, kaj se je zgodilo od 28. julija, ko se je zdelo, da je prišlo zblizanje, je odgovoril, da se ni nič zgodilo, in da je bilo vse, kar je šlo preko prvotnih zahtev KTD-a, njegova osebna misel, zato da bi ne bile zveze z uredništvom pretrgane.

Zatem se je vršil ožji sestanek sotrudnikov, nakar so uredniki sklenili svojo odpoved,⁵³ ki jo je glavni urednik osebno izročil predsedniku:

Ljubljana, dne 28. IX. 1937.

Gosp. predsedniku KTD drju Gregoriju Pečjaku,

Ljubljana.

Po Vašem pismu, ko ste končno odgovorili na spomenico sotrudnikov Doma in sveta z dne 28. maja t. l., smo se podpisani ponovno posvetovali in sklenili, da z današnjim dnevom prenehamo biti uredniki Doma in sveta.

Posebej utemeljujemo svojo odločitev s tem:

1. ker že polnih pet mesecev ne moremo opravljati uredniškega dela,
2. ker smo spoznali, da se nesoglasja zaradi članka E. Kocbeka po vsem videzu ne morejo častno poravnati, zakaj vsi dolgi in mučni razgovori, v katerih smo pokazali dovolj dobre volje, so ostali brez uspeha,
3. ker so nekatere katoliške skupine v tem času pokazale toliko nasprotovanja do Doma in sveta kot celote in do posameznih sotrudnikov, da na tako ravnanje ne moremo drugače odgovoriti.

---

⁵¹ Prim. op. I: 130; IV: 25.

⁵² Sklep načelstva KTD. Prim. op. 49.

⁵³ Pismo Gregoriju Pečjaku 28. IX. 1937.

Poudarjamo, da priznavamo soodgovornost KTD pri izdajanju lista, nismo pa mogli sprejeti rešitve, ki bi dokazovala nezaupanje do nas.

Z izrazi odličnega spoštovanja

Uredniki Doma in sveta:

France Koblar, France Stele, France Vodnik.

Ko je bilo očitno, da DS-a po tej poti ne bo in se tudi KTD-u zanj ni mudilo, so dominsvetovci sklenili, da se ne razidejo. Potreba katoliške kulturne revije se jim je zdela tako važna, da so se redno o nji posvetovali. Ko pa je 8. oktobra predsednik KTD-a povabil k sebi bivšega urednika in mu predlagal, naj bi skupaj likvidirala list in objavila pripravljene prispevke, je urednik to odklonil in tudi sotrudniki so se odločili, da za samo likvidacijo svojih prispevkov ne odstopijo.⁵⁴ Na predsednikov očitek, da ni bilo nikoli nobenega predloga, kako bi se DS rešil, je urednik odločno izjavil, da je dal dovolj osebnih pojasnil in zagotovil, ki bi pri dobri volji morala zadostovati.

Nato je vzel obnovitev DS-a v roke F. S. Finžgar.⁵⁵ Sotrudniki so bili pripravljani dokončati tekoči letnik in pričeti s pripravami za prihodnji letnik. Pa tudi to se ni posrečilo, predlog je bil odbit.

III.

Ob koncu tega poročila ugotavljamo:

1. Uvidevamo, da so v članku »Premišljevanje o Španiji« utegnila posamezna mesta vplivati vznemirljivo, zato smo hoteli sporno zadevo popraviti tako, kakor se dela v kulturnih revijah; zaradi hotenega pohujševanja in pristranskega obračunavanja organiziranih krogov pa smo dosledno odklanjali vsako poniževanje.

2. Kakor nam je bilo neljubo, da je Dom in svet kmalu postal bolj politična kakor kulturna zadeva, tako nam je posebno žal, da se je spor prenesel na taka mesta, ob katerih je končno morala biti naša obramba – samo molk;

---

⁵⁴ Brez njihove vednosti so se nekateri prispevki le objavili. To dokazuje Terseglavovo pismo Koblarju 14. V. 1937: »V torek, 11. sem dal 12 drobno pisanih strani Gmajnarju staviti ... Ko pa sem danes prosil Gmajnarja, naj mi izroči tiskane »fane« [op.: korekturne pole], pa mi je povedal, da je včeraj zahtevala pisarna tiskarne (Čeč), da ji izroči vse rokopise »Dom in sveta«. Zdaj Te vprašam, ali naj članek sploh zaključim ali ne, ker ne vem, ka naj bi to pomenilo ... Vobče ne vem, čemu tiskarna rabi stvari, ki še niso natisnjene.« Prim. op. IV: 18.

⁵⁵ Prim. op. 61–63.

sporna vprašanja smo hoteli urejevati izključno z odborom KTD-a, zato obžalujemo, da je naša spomenica prišla v roke drugim osebam,⁵⁶ ki so na odločitev usodno vplivale.

3. Hoteli smo ohraniti Dom in svet v prejšnji skupnosti in smo branili njegov obstoj; z dobro voljo tudi na drugi strani bi bil list izšel iz na videz velikih težav prečiščen in celo okrepljen. Žal se nekatera pisma ne skladajo z dejanji.⁵⁷

4. Od načel Doma in sveta, ki temeljijo na krščanskem prepričanju in resnični krščanski svobodi, se ne bomo oddaljili, če bi tudi morali ostati zunaj njega.

5. V poročilu smo opustili vse, kar bi utegnilo prizadeti posamezne osebe, zato bi bilo potrebno, da sovražnosti prenehajo; vprašujemo pa, kdo bo poravnal storjene osebne krivice.

V Ljubljani, dne 14. junija 1938.

France Koblar, France Stele, France Vodnik,
bivši uredniki Doma in sveta.

SPOZNAVANJE IN DOGNANJE

Ob vseh številnih sestankih in dolgotrajnih razgovorih zaradi krize v Domu in svetu sem bil navzočen.⁵⁸ Skoraj bi mi ne bilo treba dodajati k poročilu uredništva še kaj, dasi bi iz svojega dnevnika in pisem lahko povedal premnogo. Toda naj ostane vse to rajši kot historična dediščina in bodo presojali, ki pridejo za nami. Nekaj pa naj vendarle dodam, ker je potrebno.

Ugotavljam najprej, da se mi je ves čas te bridke borbe spovračalo vprašanje: Zakaj? Koliko časa potratenega, koliko energij potrošenih, koliko bolečin v zagrenjenih srcih, ki so bila brez vsake, ali vsaj ob nekaj primerih brez vsake subjektivne krivde! In vseh sotrudnikov ves čas samo ena želja: Rešimo Dom in svet! In prav v nobenem niti ene zle misli zoper vero in Cerkev,⁵⁹ nasprotno pa v laikih tanki čut ob vsakem stavku, ki bi utegnil ob strogi logiki, s teološko disciplino analiziran vendarle veljati za nekorektnega, čeprav je bil napisan v dobrem hotenju in brez vsake subjektivne krivde. Taka

---

⁵⁶ Meri na Ernesta Tomca in Lamberta Ehrlicha.

⁵⁷ Misli na ravnanje Gregorija Pečjaka.

⁵⁸ Kot član KTD.

⁵⁹ Prim. op. 26.

so bila zborovanja, v tej smeri vsa prizadevanja. Ko so pa završali napadi od vseh plati na Dom in svet, in zlasti še od ljudi – dokazov dovolj –, ki ga sami niso brali, niti bili naročniki, ampak bili goli pa zelo slabi »citarji« tega, kar so drugod ujeli, ni čuda, da se v ljudeh, ki si desetletja s talenti in trudom prizadevajo za slovensko katoliško kulturo, dvigne tudi njih ponos in odpor zoper napade, ki so samo dokaz, kako revna je izobraženost ljudi, ki hodijo po takih potih.

Za sodbo navajam samo dva primera: Odličen vseučiliški profesor me ustavi na cesti: »Kaj počenjate z Domom in svetom?« »So pač drobne pravde, ki so bile vedno na svetu,« sem se hotel izogniti razgovoru. Pa me pogleda in reče: »Prebiram vse to in se ne motim, če trdim: Tako pišejo ljudje, ki iščejo bolj sebe kot Kristusa. Z Bogom!« – Katoliški starešina z dežele me poprosi: »Zakaj sotrudniki molčite?« »So nam Dom in svet zaprli.« »Ni prav. Mi silno pogrešamo pravih informacij. Glejte, ko sem prebral Kocbekov članek, me je vsega pretresel in sem takoj rekel ženi: Beri! To je opomin za vse nas katoličane. In sedaj? Po vsem, kar berem, si že moram res misliti, da ste okrog Doma in sveta bili zbrani sami komunisti, neverniki in uporniki.«

Ta bolečina, ko sem živel tesno z vsemi sotrudniki in moral gledati, kako trpe, me je nagnila, da sem poskusil – dasi v trhlem upanju – še nazadnje reševati Dom in svet. Po razgovoru s prevzvišenim škofom dr. Gr. Rožmanom (bili smo trije pri njem)⁶⁰ sem na njegovo željo dne 15. novembra 1937 napisal predloge, s katerimi se je on v ustnem razgovoru strinjal:

Prevzvišeni!

Podpisani Vas obveščam, da smo povabili sotrudnike Doma in sveta na razgovor o zamisli, ki smo jo zadnjič pri Vas sprožili o eventualni ohranitvi Doma in sveta.

Ker ste pri tedanjem razgovoru želeli, da pridemo do Vas s konkretnimi predlogi, Vam sporočamo:

Sotrudniki so to zamisel pozdravili in sprejeli.

Sklep je bil ta:

1. 50. letnik Doma in sveta naj se zaključi z gradivom, ki je bilo pripravljeno. To je potrebno zaradi naročnikov in da ne ostane letnik torso.

2. Sotrudniki hočejo pripraviti čimprej novi letnik. Odgovornost za list prevzame takoj konzorcij. Edinole upravo lista 1937 in eventualno finansiranje naj obdrži KTD do novega letnika.

(V št. 3. so naštetih člani eventualnega konzorcija.)

---

⁶⁰ Prim. op. 33. Koncept: »bili smo štirje pri njem«. Koncept besedila je ohranjen v Kobarjevi zaupščini.

4. Finansiranje lista bi prevzeli KTD in NZ.⁶¹ Načelstvo NZ je soglasno sklenilo dne 11. novembra, da prevzame garancijo za list do višine 20.000 letno.

V L j u b l j a n i, dne 15. novembra 1937.

Po naročilu sotrudnikov
F. S. Finžgar.

Ker smo bili pri vsem tem le boljšega upanja, da Dom in svet izide, je bilo treba dobiti Cajnkarjev rokopis. Šel sem 15. novembra 1937 tudi do prevzvišenega v Mariboru.⁶² Strmel sem ob dobroti škofovi, ko mi je pripovedoval, kako grozno so ga napadali zaradi Cajnkarjevega »Potopljenega sveta« (ki je sedaj izšel v Novi založbi in dokazuje, kakšna krivica se je zgodila avtorju). Vse sva se domenila. Odločno je želel, naj Dom in svet izhaja, naj se v tem letniku le natisne »Potopljeni svet«, dogovorim naj se pa prej z ljubljanskim škofom. Prevzvišeni škof dr. Rožman mi je 22. novembra 1937, ko je dramo prebral, sporočil: »Drama je lepa, pozitivna, etično neoporečna. Vsak dijak jo lahko bere.«

Tako se je moje »trhlo upanje« dokaj utrdilo. Toda varal sem se. Dom in svet je res začel izhajati, toda nekam skrivnostno, da niti tisti sotrudniki, ki so imeli prispevke od prejšnjega uredništva urejene, niso zanj vedeli. Izhaja dalje. Toda taka je misel mnogih: Dovolj je ene dobre Mladike, še ene šibke – kakor vse kaže, utegne biti tak sedanji Dom in svet⁶³ – ne potrebujemo.

V L j u b l j a n i, dne 15. junija 1938.

F. S. Finžgar.

IZJAVA

Ker je v mojem »Premišljevanju o Španiji« premalo točno izražena primera o prepričanih krivovercih in malo prepričanih pravovernikih dovolila nekaterim bralcem, da so v nji videli ali vanjo vnašali drug smisel, kakor sem ga hotel jaz, bi bilo vse to treba pojasniti. Tega pa mi ni bilo mogoče več storiti, kajti Dom in svet ni mogel iziti, s čimer se je moja zadeva tako razširila, da smo bili dominsvetovci prisiljeni do skupne izjave KTD-u.

---

⁶¹ Nova založba. Prim. op. I: 46.

⁶² *Dr. Ivan Tomažič* (1876–1949): lavantinski škof. Prim. F. S. Finžgar: Izbrana dela VII, str. 330. – Prim. Cajnkarjevo pismo Koblarju 17. I. 1938: »Dr. Debevec me prosi, da mu pošljem svojo dramo, da jo priobči do konca. Odgovoril sem mu, da je na mojem delu cenzura mariborskega škofa in da me vse to veže.«

⁶³ Pod uredništvom Jožeta Debevca.

Dominsvetovska družina je že v svoji spomenici z dne 28. maja 1937 pojasnila smisel in pravo vsebino stavka: »Spotikanje je moglo nastati le, če je kdo v stavku, ki ga KTD iz vse Kocbekove razprave edinega inkriminira, prezrl od avtorja izrecno zapisane besede 'po svoji vesti', kakor tudi kontekst, iz katerega sledi, da gre v tistem stavku za prepričanje oziroma stvar, ki jo kdo brani po svoji subjektivni vesti, čeprav je objektivno lahko zmotna.« Zaradi vseh neugodnih okoliščin je pripomba g. škofa dr. G. Rožmana⁶⁴ v Škofijskem listu z dne 2. avgusta 1937 upravičeno zadela ta meni povsem tuji in nehoteni objektivni smisel.

Porabljam ugodno priliko in v istem smislu izjavljam, da nikjer, in tudi ne v tistem stavku, nisem mislil na kakršno koli nasprotovanje katoliški Cerkvi. V njem sem hotel izraziti le cerkveni nauk o prvenstveni važnosti pokorščine svoji osebnosti vesti, v kateri ima človek najbližjo in neposredno normo svojega ravnanja. Vsako drugo prenašanje tega stavka v svet objektivnega vrednotejnja katoliškega nauka in herezije je bilo povsem izven moje namere.

Kakor glede tega mesta pa moram enako izjaviti tudi glede vsega članka, da njegov smisel ni v zavzemanju pristranskega stališča za eno ali drugo bojujočo se stran v Španiji, kakor mi je to v banalnem smislu podtikal del slovenske katoliške javnosti, marveč, kakor pravi izrečno mesto v članku, v resnicoljubni dopolnitvi podobe o sodobni Španiji in njeni bratomorni vojni, podobe, ki so jo pri nas nekateri krščanski listi⁶⁵ risali tako enostransko, da so sami hote ali nehoti navdihovali duhovno in družbeno nevarno stališče. Predsem sem hotel v tem članku pokazati na konkretno škodo, ki jo Kristusovi Cerkvi povzročajo notranje malo prepričani in življenjsko nedosledni kristjani.

Obenem s to izjavo izražam svoj ugovor proti vsem, ki kulturne spore prenašajo na politično polje in jih tam brezobzirno izrabljajo; še bolj pa ugovarjam proti nekrščanskim načinom tistih kristjanov,⁶⁶ ki javno in zasebno, z lažmi, s sumničanjem in denunciacijami razvijajo sistematsko gonjo proti meni ter zavestno povzročajo krivično stališče do mojega dela in življenja.

V Ljubljani, 16. junija 1938.

Edvard Kocbek.

---

⁶⁴ Prim. op. 36.

⁶⁵ Prim. op. 31.

⁶⁶ Predvsem pristaši Straže in Mladcev Kristusa kralja.

DOSLEJ NEOBJAVLJENI DOKUMENTI

IZ ZAPUŠČINE FRANCETA KOBLARJA¹

Odboru K. T. D. v Ljubljani²

Podpisana dosedanja urednika Doma in sveta čutita po lastnem preudarku in po posvetovanju s sotrudniki potrebno, da o razmerah, v katerih izhaja list, podasta sledeče misli in izjavo:

Tisti, ki pišemo Dom in svet, se zavedamo, da opravljamo delo, ki naj bo izraz človeškega prepričanja, kakor ga oblikuje katoliški pravec, zlasti pa naj bo to delo dokaz na zunaj, da je kulturno delo v Slovencih, sloneče na krščanski etiki, delo brez vrzeli v širino, in da pomeni tudi delo brez omejitve navzgor. Dom in svet naj bi bil v umetnosti zadnji mogoči vrh živega kulturnega stremljenja, ki sprejema in oddaja v polni meri vse estetično doživljanje; v njem naj bo opravičitev naše človeške iskrenosti in notranje moči. Za nas je nujno, da ta list imamo in da ne hodimo gostovat pod tuja gesla in da zlasti ne služimo v tujih, našim načelom sovražnih listih. V isti meri in še bolj pa je dolžnost tistih gospodarskih sil, ki vzdržujejo različna druga smotrena, bodisi vzgojna, bodisi politična stremljenja, da v prav enaki meri in z isto dobro voljo žrtvujejo tudi za tak list, če hočemo, da je naše delo celo, organizirano in poudarjeno. Zato si je v Domu in svetu K. T. D. odločilo voditi naše leposlovje, tudi tisto, ki ne služi širokim masam; prav zato pa ta list ne sme biti v nepotrebno gospodarsko breme izdajatelju in zlasti ne samo toleriran list.

Zadnja leta se dogaja, da nastane ob koncu vsakega leta Dom in svet eksistenčno vprašanje, in tako z negotovostjo in malodušnostjo sprejememo

---

¹ Zapuščino Franceta Koblarja hrani Ana Koblar Horetzky v Ljubljani.

² France Stelè in France Koblar Katoliškemu tiskovnemu društvu. Kopija tipkopisa. Prim. op. XVII: 14.

nase breme vsi, zlasti pa založnik. To eksistenčno vprašanje je tudi za urednika velika ovira, in tako te razmere nujno prosijo temeljitega pretresa in rešitve za daljši čas. Pred vsem se moramo sprizajziti z dejstvom, da Dom in svet ni več tisti list, ki so ga krile široke mase naročnikov, in da tudi ne bo nikoli več, ker imamo Mladiko.³ Nujnost razvoja je zahtevala to in razumljivo je, da je idilična listova preteklost mnogim tem lepša, čim bolj daleč je in čim trša je sedanjost. Treba pa je realno računati. Občutna izprememba listove smeri se je žal zgodila ravno v času najhujše materialne krize, ki jo preživlja zlasti inteligenca; le z njo pa je mogoče reševati vprašanje Doma in sveta. Dokler se tedaj list sam popolnoma ne usmeri in se gospodarske razmere ne izboljšajo, o finančnem ravnovesju ali o aktivnosti ne moremo govoriti. Vendar pa je treba ugotoviti, da število naročnikov ne pada več in da se oglašajo vedno novi. Zato je trpko, če postaja ravno Dom in svet predmet tiste finančne nezadovoljnosti, ki je ni deležen prav noben list, izhajajoč pod očitnim ali tihim varstvom K. T. D., zlasti pa če se mu stavijo finančne omejitve, ki onemogočajo dostojno izdajanje lista, kot kaže odborov predlog za prihodnje leto. Urednika ugotavljata, primerjajoča druge liste, da sotrudniki dobivajo minimalne honorarje, kot jih zahteva Pisateljsko društvo,⁴ in manjše, kot bi jih za isto delo dobili drugod, celo pri dnevnikih, in da so tudi uredniški honorarji za isto delo drugod večji. Tedaj obremenitev po sotrudnikih objektivno ni tolika, da bi mogla ogroziti listovo eksistenco. Pa tudi obremenitev tiskarniškega dela ne bi smela biti tolika, saj je izhajal n. pr. Ljubljanski zvon do leta 1923 pri manjši naročnini in mnogo večjem obsegu v tuji tiskarni, ne glede na to, da število naročnikov tedaj ni bilo veliko večje kot pri Domu in svetu. Ker pa ta list izhaja mesečno in v rednem obsegu, je letos pridobil na naročnikih, kljub temu, da je zvišal naročnino, in zato mu Dom in svet ne more konkurirati od te strani. Da naš list v toliko breme lastni tiskarni⁵ biti ne more, si usojava pripomniti, da sta se lansko leto ponatisnili iz njega dve deli in letos eno, in to v tuji založbi,⁶ kar znači, da je tiskarna tudi po listu zaslužila; obenem pa je list sam najbolj reprezentativna reklama za podjetje. Zato se iz vsega tega težko slišijo očitki, da letos pri listu društvo mora doplačati 5 800 000. izgube (NB [Nota bene]! Ko letnik še ni zaključen

---

³ Prim. op. II: 29.

⁴ Ustanovljeno leta 1872, se je med obema vojnama preimenovalo v Društvo slovenskih književnikov in po II. svetovni vojni v Društvo slovenskih pisateljev.

⁵ Prim. op. I: 27.

⁶ Kobljar verjetno misli Novo založbo, katere član »načelstva« je bil. Nekatera dela te založbe je tiskala tudi Jugoslovanska tiskarna.

in dnevno prihajajo nova plačila, ter uprava more izterjati do malih izjem vso naročnino.), in težko se sliši govorjenje, da je vredno premisleka, ali se izplača še nadaljnje izdajanje lista. To vsakoletno eksistenčno ugibanje o listu je že ustvarilo razpoloženje celo med nižjimi uslužbenci v tiskarni.

Kar morava urednika povedati v svoje opravičilo, je to, da sva se trudila zbrati listu primerno vsebino in mu dati pravo smer, kolikor je danes sploh to mogoče. Duševna produkcija je zlasti pri nas v razkroju, pojemanju in novem vretju, zato je uredniško delo tem težavnejše. Urednika se v polni meri zavedava nepopolnosti lista, vidiva veliko napak in čutiva ideal, ki ga danes ni mogoče nikomur uresničiti, pa naj bi bil tudi kdo boljši. Poizkusila pa sva v zavesti odgovornosti dati listu pečat tiste resnosti, ki v nji moremo slediti vredni izraz časa, tako da je list danes po nepristranski sodbi med drugimi listi, ki razpolagajo z bolj mnogovrstnimi sodrudniki, in ima med beletrističnimi listi v inozemstvu ugled in je prvi med slovenskimi listi svoje vrste. Zato težko prenašava, če se najino prizadevanje, ki ni brez stroškov, meri kupčijsko, kot zaslužek, ki se uravnava po številu listovih strani, kot bi bilo najino delo mehanično, ne pa kvalitativno in osebno odgovorno.

Ker pa sva bila pozvana k protipredlogu glede lista za prihodnje leto, moreva predlagati samo to, kar bi stalno izboljšalo list in ga utrdilo. To bi bilo predvsem *točno* in večkratno izhajanje, kar bi listu omogočilo svežost in aktualnost. Zato bi bilo nujno, da se upostavi status letnika 1923 (deset števil po 32 strani – zadnji dve skrčeni v eno, tako da dobimo obseg 304 strani), saj vse resne in žive revije povsod izhajajo mesečno. Tako bi število naročnikov ne padalo, temveč raslo, k čemer pa bi morala pomagati tudi točna administracija, kar se do sedaj ni godilo. Zase vidiva kot urednika nalogo, da se zastavijo vse sile po etičnem ozdravljenju družbe, ki vsa zmaterijalizirana išče odrešenje tudi po umetnosti. Zato je tembolj naloga lista, da dá prostora vsem svojim delavcem, ki zdaj le prepogosto morajo iskati prostora drugod, celo pri nasprotnikih; s skrčevanjem lista poganjamo svoje ljudi pod tujo zaščito in materijalno odvisnost.⁷ Pri tej priliki je treba v skrbi za bodočnost celotnega katoliškega pokreta med Slovenci, ki se je v zadnjih letih na vse strani mogočno razmahnil, ugotoviti dejstvo, da so naša najožja založništva leposlovje omalovaževala in da nam nasprotniki zlasti radi tega očitajo nekulturnost.

Ker so vse razmere okoli Doma in sveta v zadnjem času postale za urednika naravnost bolesterne in ker mogoče odbor K. T. D. ne bi uvidel nujnosti v navedenih razlogih in predlogih, prijavljava odstop od uredništva z

⁷ Npr. France Bevk. Prim. op. II: 27.

XLIII. DOSLEJ NEOBJAVLJENI DOKUMENTI IZ ZAPUŠČINE F. KOBLARJA

---

izjavo, da bi bila voljna voditi list naprej le, če je založba pripravljena ustvariti neobhodne pogoje za obstanek in napredek lista, kot bi moral biti Dom in svet.

Dr. Fr. Stelè

France Koblar

V Ljubljani, 21. decembra 1924.

Dogovor⁸

Sklenjen med Predsedstvom Katol. tiskovnega društva, zastopanim po g. proštu A. Kalanu, in urednikoma Doma in sveta gg. prof. Fr. Koblarjem in dr. Fr. Steletom v zvezi Doma in sveta v letu 1925.

1. – Obseg: list bo imel to leto 288 strani, katere razdelita urednika na osem številk po svoji preudarnosti. Naročnina ostane dosedanja.⁹
2. – Vsaka številka bo imela eno prilogo na papirju za umetniški tisk.
3. – Na vsako številko smeta urednika s prilogo vseh porabiti poprečno 10 klišejev v velikosti 8 x 13 cm², ki jih po potrebi kombinirata v druge veličine.
4. – List bo izhajal 8-krat na leto, in sicer 1. III., 1. IV., 1. V., 1. VI., 1. VII., 1. X., 1. XI. in 1. XII. Urednika se obvezujeta, da bo glavni del rokopisa (razen petitnega dela) predložen tiskarni vselej 4 tedne pred terminom izida, tiskarna pa se mora obvezati, da bo delo točno izvršila.
5. – Honorarji sotrudnikov ostanejo, kakor so bili zadnji 2 leti.
6. – Urednika prejmeta za uredniški posel po 4000 Din, ki se izplačajo v dveh obrokih, v juliju in novembru, na podlagi plačilnega naloga, ki ga da upravi g. tajnik K. T. D.
7. – Honorarje nakazujeta pri upravi urednika ob izidu vsake številke na podlagi liste, ki jo oba podpišeta. V izrednih slučajih pa imata pravico nakazovati predujme za oddana ali odobrena dela. Skupna vsota predujma sme znašati do 1000 Din.

Ljubljana, januarja 1925.

A. Kalan l. r.
t. č. predsednik

---

⁸ Rokopis. Pisava Andreja Kalana. Prim. op. I: 28.

⁹ Takratnih 100 din.

XLIII. DOSLEJ NEOBJAVLJENI DOKUMENTI IZ ZAPUŠČINE F. KOBLARJA

Gg. Fr. Koblarju in dr. Fr. Steletu¹⁰
Tu.

Mlajši sodrukniki DS, zbrani na sestanku dne 29. 12. 1932, sporočamo gg. Fr. Koblarju in dr. Fr. Steletu in po njima ostalim sodrudnikom DS, da smatramo predlog, ki ga istočasno pošiljamo predsedstvu KTD za najprimernejšo rešitev v tem položaju. Izjavljamo, da ta predlog nikakor ni naperjen proti starejšim sodrudnikom DS, katerih sodelovanja v listu si želimo in katerih podpore pri tem svojem postopku pričakujemo.

Ljubljana, dne 29. decembra 1932.

Rajko Ložar
Debeljak Tine
France Vodnik
Vombergar Joža
Edvard Kocbek
Pregelj Bogomir

Magajna Bogomir
Vodušek Božo
Vilko Ukmar
Miran Jarc
Boris Orel

---

¹⁰ Dopis Koblarju in Steletu kot sodrudnikoma Doma in sveta. Pismo brez ovoja. Rokopis. Pisava Rajka Ložarja. Prim. op. I: 58.

Prepis.

Ljubljana, 7. januarja 1933.

Gospodu

dr. Rajku Ložarju,
uredniku Dom in Sveta
v Ljubljani.¹¹

Na dopis z dne 22. dec. 1932, ki ga je poleg Vas podpisalo 11 dosedanjih in bodočih sotrudnikov in ste ga predsedstvu izročili 31. dec. 1932, po posvetu z odborom poročam:

1. Velike gmotne težave, ki jih je KTD v sedanjem težkem gospodarskem položaju imelo tudi z izdajanjem Dom in Sveta, so pravi vzrok, da je odbor moral začeti razmišljati o nekaterih tehničnih spremembah pri listu.¹² Odbor ugotavlja, da je razpravo pričel v zavesti o potrebnosti lista in zato z željo, da se mu obstanek – čeprav v nekoliko spremenjeni obliki – omogoči še nadalje.

2. Odbor ugotavlja, da je DiS literarno estetska revija, ki naj slejkoprej po možnosti družijo vse pisatelje in estete, katerih literarna in umetniška produkcija je v soglasju s katoliškim kulturnim idealom na umetnostnem področju, oziroma stremi za čimbolj dovršenim iskanjem in ustvarjanjem tega ideala; DiS naj predstavlja skupnost umetniškega ter kulturnega hotenja in ustvarjanja v tem pravcu. Zato odbor ne more pritrčiti, da bi bil korak nekaterih mlajših sotrudnikov, iz katerega izvira dejanska oddelitev teh sotrudnikov od drugih, za Dom in Svet primeren. Skupnost sotrudnikov, ki naj bi jih vezala ljubezen in zavzetost za list, bi bila s to delitvijo, pa naj bi ga osamljen vodil ta ali drugi del, ogrožena; list bi ne imel tistega kulturnega uspeha, ki ga po svojem namenu in pomenu mora imeti. Prav iz tega razloga založništvo želi, da stopi v uredništvo še prof. Koblar in konservator dr. Stele.

3. Predsedstvo KTD se obrača do Vas, ki se nedvomno zavedate pomembne naloge lista, pa ste o njegovih gmotnih težavah globlje poučeni: razjasnite to dovolj tudi sotrudnikom, da se v sporazumnosti za obstanek najpomembnejše slovenske literarne estetske revije najde rešitev čimprej.

Za predsedstvo:

Dr. Gregorij Pečjak, s. r.

---

¹¹ Dopis Gregorija Pečjaka Rajku Ložarju. Prepis. Tipkopis. Prim. prejšnji dopis.

¹² Prim. op. III: 13.

XLIII. DOSLEJ NEOBJAVLJENI DOKUMENTI IZ ZAPUŠČINE F. KOBLARJA

Ljubljana, 21. januarja 1933.

Gospod profesor!¹³

Prišel sem do zaključka, da po dosedanji poti za DiS rešitve ne bo. Treba je povsem nove osnove.

Vem, kako težka je za Vas žrtev, k obilim Svojim delom prevzeti še glavno skrb za DiS, vendar upam, da bi Vi v veliki ljubezni do te revije in v globokem umevanju za njeno potrebnost vendarle še zbrali moči za glavno uredništvo. Kot predsednik bivšega konzorcija¹⁴ in glavni urednik bi po Svoji uvidevnosti in po Svojih zvezah z literati mogli pridobiti sourednikov in sodruknikov. Lepo prosim, ne odklonite tega dela.

Gregorij Pečjak

---

¹³ Gregorij Pečjak Francetu Koblarju. Pismo z ovojem. Naslov: Gospod France Koblar / profesor. Tipkopis. Naslov na ovoju je napisan z roko.

¹⁴ Prim. op. I: 42.

Št. Vid, 28. IV. 33

Dragi!¹⁵

Že včeraj sem se odpravljaj v Lj., a so me zadržali obiski, nazadnje dr. A. Vodnik, tako da nisem mogel stvari do konca stipkati pred deveto uro. Upam, da ni še prepozno.

Kakor Ti je morda povedal že Tone V.,¹⁶ sta bila v sredo popoldne pri meni Ložar in Vodušek in me štiri ure obdelovala. Novega nisem zvedel toliko kakor nič, le v tej veri sem potrjen, da je Ložarju za čast, za uredništvo in da smatra časopis za čisto osebno zadevo, dočim gre Vodušek dlje.¹⁷ O vsem tem bi rad govoril o priliki s Teboj, ker sta celo izrazila željo, da se neoficijelno s Teboj razgovorim o stvari. Mislim, da je tako prav. Sporoči mi, kdaj in kje bi se dobila: tel. 2377 (naša pisarna,¹⁸ lahko kar poveš čas in kraj sestanka). Jaz sem prost vsak dan po 4 h popl.

Napisalo se mi je zelo slabo, čutim, a ne morem pomagati. Bom pa z veseljem sodeloval, kar bom le mogel.

Lepo pozdravlja

Tvoj

JŠolar

---

¹⁵ Jakob Šolar Francetu Koblarju. Pismo brez ovoja. Tipkopis. Podpis: JŠolar.

¹⁶ Anton Vodnik.

¹⁷ Hoče onemogočiti list.

¹⁸ Pisarna Škofijske gimnazije v Šentvidu pri Ljubljani.

XLIII. DOSLEJ NEOBJAVLJENI DOKUMENTI IZ ZAPUŠČINE F. KOBLARJA

Gospodu predsedniku K. T. D.¹⁹
v Ljubljani.

Sporočam, da sem zaradi programa Akademske založbe, ki jo je osnoval g. Silv. Škerl²⁰ in napovedal v nji dr. A. Slodnjaka Pregled slovenskega slovstva, primoran iz stvarnih in častnih razlogov umakniti svoje »Slovensko slovstvo«.²¹ To sem storil po premisleku, ki sem ga pripravljen ustmeno ali pisмено obrazložiti.

Iz istih razlogov sem se tudi odločil, da z l. 1934 odložim uredništvo²² Doma in sveta. Dom in svet se je utrdil, zato bo dotlej, ko moje uredništvo preneha, lahko rešiti tudi uredniško vprašanje.

V Ljubljani, 6. junija 1934.

Fr. Koblar

---

¹⁹ France Koblar Gregoriju Pečjaku. Pismo brez ovoja. Tipkopis.

²⁰ Silvester Škerl.

²¹ Prim. op. I: 47.

²² Kljub prizadetosti ni odložil uredništva. Razlog ni znan.

[Maj] 1935

Prečastiti monsignor!²³

Ob Vašem nastopu proti Domu in svetu v zadnjem času se je odprlo tako neprijazno ozadje v naši katoliški skupnosti, da kot odgovorni urednik moram načeti pot naravnost do Vas, preden pride kakršen koli javen odgovor.

Marsikdo izprašuje, odkod ta Vaša ostrost, ki ste bili tudi v polemiki vedno ne samo obzirni, ampak zlasti vzvišeni nad vsako naglo sodbo in iskanje slabega namena; zlasti do načelnega nasprotnika²⁴ ste bili viteški. Vendar nihče Vam ne sme zameriti, da ste do domačega nasprotnika neprijaznejši in je celo popolnoma dosledno, kakor kažejo nekatere naše kulturnozgodovinske debate, dasi se je prav iz njih začela nesreča Izidorja Cankarja.²⁵ V našem primeru pa je stvar zaradi predmeta vendarle drugačna, naravnost neprijetna. Povsem se zdi, da je Vaša ostrina prišla iz nerazpoloženja, kakršno pripravljajo Vaši informatorji, in zlasti za to gre, da se je vprašanje o duhovni statiki in dinamiki²⁶ prav po volji teh ozkosrčnih (če to že ni psovka) neugnanih kazuistov²⁷ obrnilo tja, kamor v DS članku²⁸ dejansko ni bilo namenjeno. Zato ni čudno, da sem tehniko Vašega odgovora že poprej slišal v raznih glosah nekaterih gospodov, ki sem jih tudi opozoril, naj Kocbekovega članka ne vlečijo v vode, v katerih bi radi sami plavali. Proti takemu ravnanju pa bo res treba začeti boj in je tudi čisto naravno, da zadene ob nje vsak, ki količkaj širše in svobodneje misli.

Nikakor ni moj namen, da bi se »izmikal«. Kot odgovorni urednik branim članek in še danes ne najdem v njem ničesar, kar bi nasprotovalo veri ali ljubezni do bližnjega, najmanj pa najdem v njem samohvalo ali zaničevanje. Pač pa je v njem obramba proti samohvali nasprotnika boljše verske trdnosti. Dejanski povod za to obrambo je dala Straža v viharju (5. števil.),²⁹ ki je pod naslovom »Križa besede« anonimno napadla DS in mlad. gibanje; v splošnem je bilo pisanje tega lista nekaj časa tako, da je slabo skrbelo za čast kat.

²³ France Koblar Alešu Ušeničniku. [Maj 1935]. Koncept. Rokopis.

²⁴ Do Josipa Vidmarja. Prim. Aleš Ušeničnik: O svobodni umetnosti. Čas 1928/29, str. 337–356.

²⁵ Prim. op. II: 34.

²⁶ Prim. XIII. dokument.

²⁷ Tisti, ki brezvestno ali preveč tankovestno modrujejo o vprašanih vesti in ob konkretnih primerih razlagajo splošna moralna načela.

²⁸ Prim. XI. dokument.

²⁹ Prim. VII. dokument.

akad. mladine, pa naj stoji za njo prof. dr. Ehrlich. Pravijo, da je tisto pisal dr. Ehrlich sam, kar pa ne bom trdil. Drugega kakor urednik tudi sedaj nočem povedati, ker bi se zdelo »izmikanje«; naj imajo kazuisti svoje veselje in naj predejo naprej ali nazaj, kakor hočejo, saj presti morajo.

Kaj torej Mladce,³⁰ katere s toliko izvestnostjo, da so bili napadeni, jemljete v obrambo in ste jim v DS dokazali nasprotnika?

Malo vemo, kaj so Mladci – dosedaj samo to, da so skrivna srednješolska kat. organizacija, ki jo vodi prof. E. Tomec. Znano je, da so si med bogoslovci pristaši mladcev in nemladci³¹ močno nasprotni; tudi sem že slišal od duhovnih vzgojiteljev, celo od voditeljev kongregacij, da se mladci odtegujejo njegovemu vodstvu, da so disciplinirani v molčečnosti in nezaupanju, da je tedaj to organizacija, ki hoče še nekaj povsem drugega kot vzgoja. Vi, monsignor, ste jih zdaj prvič razglasili kot cerkveno organizacijo, kot Mladce Kristusa Kralja. Ali [je] res mogoče, da bi to skrivno srednješolsko organizacijo DS kar na celem napadel, preden ve o nji kaj več, kakor da pozna tega ali onega voditelja?³² Vi pa ste tako prepričani o tem napadu, da ste postavili mladčevske vzore: Bog, Kristus, Cerkev proti nesrečnemu DS, kakor da to niso naši vzori. S kakšno pravico? Ali ni bila morda s tem člankom zadeta nestrpna podoba klerofašista, ki že 30 let v skoro nespremenljivi podobi in pri vsaki priliki omejuje vse osebno delo, vse, v čemer je iskra mladosti in stvaritelnosti, od nezaupanja Kreku³³ do današnje mladine, ki jo sovražno sodi in prav malo pozna, zlasti pa neprestano išče procesov? Pustimo sodbo, vsak izmed nas bo dajal odgovor za svojo zvestobo v veri, v svojem javnem ali skitem trpljenju zaradi nje. Tu si stojita nasproti profesionalistični voditelj, ki mu ves njegov idealizem ne more vzgojiti drugega kot eno podobo prepričanega pristaša, in struja, ki ji [je] največja dogma ljubezen do Boga in bližnjega – v Milosti.

Nočem biti v pismu polemičen, samo to bi rad povedal. Zdelo se je, da smo tudi slovenski katoličani prišli iz tradicionalno nam usojene vloge kulturnih paberkovalcev in nazadnjakov v sodobno ustvarjajočo ali celo močnejšo silo slovenskega javnega življenja – zlasti da dokažemo skladnost vere in kulture. Kljub temu vsa naša preteklost dokazuje moč katoliške duhovniške veljave in veličino osebne nesebičnosti – povsod pa tako ožino, toliko neza-

---

³⁰ Prim. op. XIII: 3.

³¹ Prim. pismo Avgusta Žavbija Koblarju 10. VI. 1935. Prim. op. 37.

³² Prim. op. V: 60, 65.

³³ *Janez Evangelist Krek* (1875–1917): doktor teologije, politik, sociolog, pisatelj, časnikar. Ustanovitelj krščansosocialnega gibanja na Slovenskem.

upanje v presoji življenjskih in kulturnih vprašanj, da vedno ne radi kasneje priznamo tisto, kar smo prej pobijali. Ves naš realizem in zgod.[ovina] kult.[turnih] ustanov to dokazujeta. In ta žig nazadnjaštva smo si pritiskali veselo zavzeti, da se borimo za čednost in moralo. Danes, ko v vsej kult.[urni] politiki nimamo skoraj nobenega mesta več in bi radi vsaj v domači skupnosti tisto svobodno življenje, ki sloni na zaupanju, je spet udaril val reakcije, ki hoče tudi doma odnesti, kar je stvariteljnega in mladega.

Vprašanje statike in dinamike! Vi, monsignor veste, da DS že nekaj let držimo z največjim naporom, da večina naših mlajših že ni hotela o izraziti kat.[oliški] reviji več slišati, da smo mu bili preozki in da zlasti ni videl več garancij za svojo prostost.³⁴ Sicer se res ni nič takega zgodilo, kar bi bil zadosten povod za ločitev, tisti pa, ki smo ostali, smo morali marksikaj pokriti, kar bi dejansko moglo odtujiti in cepiti moči. Zdaj so se po mnogem trudu začele rane nekoliko celiti in smo dobili nazaj, kar je bilo že izgubljeno. Kako DS še živi, vsaj jaz, ki sem tri leta vrgel v ta težki čas, in ga vlečem sam ne vem kako še. Povem samo to, če se bodo dogajale še najprej take stvari, kakor se je uprizoril manever z Mladci, potem Vam za trdno napovedujem začetek konca in zgodilo se bo, da Doma in sveta res ne bo. Ta misel je sicer težka in sem jo povedal g. preds.[edniku] KTD.

Saj je v resnici tako malo, tako uborno, da je človeka strah. Primerjajmo Čas in DS danes in pred 20 leti! In vendar obupati ne smemo! Kot se mi zdi, bo šlo isto usodno pot, kakor vsako naše vprašanje, dajmo mu nekaj let odloga, to je vprašanje vrednosti osebnega trpljenja in odrešenja – pa nobeno vprašanje o Cerкви sami, kvečjemu, in prav ob strani, vprašanje o nepoklicanih naših nadpapežih, neinfuliranih³⁵ ljubljanskih škofih, kakor pravi ljudska šala. Okoli Velike noči sem srečal duhovnika, ki je med najboljšimi, kar jih poznam,³⁶ in mi je ves srečen čestital zaradi tega članka, ki mu je bila iskrena in pogumna izpoved proti tisti naši strani, ki že davno sveta ne pozna več.

---

³⁴ Prim. op. 19.

³⁵ Tisti, ki nimajo pravice nositi mitro. Namiguje na Ernesta Tomca in Lamberta Ehrlicha.

³⁶ Dr. *Josip Demšar* (1877–1980): profesor pedagogike in metodike na Teološki fakulteti; katehet na Vadnici, župnik pri Sv. Petru v Ljubljani. Slovel je kot izredno blag spovednik.

Ljubljana, 10. VI. [19]35.

Spoštovani gospod Koblar!³⁷

Prav lepa hvala za pismo in knjigo, ki ste mi jo poslali. Jaz ostanem v Ljubljani do 12. jul. 25. j[u]n[ij]a bom imel zadnji izpit, potem bomo naredili petoletniki še en krajši poslovilni izlet, takoj po kongresu pa bom porabil par dni za to, da se naučim katekizem na pamet, katerega so nam letos navrgli kot krono vsega akademskega študija. Računam pa, da bom oceno Pregljevih »Otrok sonca«³⁸ napisal še v Ljubljani, ker imam že vse podatke zbrane, le urediti in razširiti bo treba vso stvar. Tako pozitivne ocene, kot sem jo napisal o »Tolmincih«,³⁹ žal ne bom mogel podati, ker je zlasti tretji del skoraj brez vsake umetniške vrednosti in docela papirnat. Članek o Undsetovi⁴⁰ pa bom izdelal čisto gotovo do konca julija, ker imam že mnogo gradiva zbranega, če pa ne, bom pa podaljšal počitnice. Obiščem Vas najlaže 25. t. m., če boste imeli čas – dopoldne ali popoldne, kadar bo Vam bolj prikladno.

O sestanku, ki ga nameravamo sredi julija sklicati v Martuljek, Vam je pa menda že Janežič⁴¹ nekaj pripovedoval. Gre za to, da zopet enkrat strnemo te zagrenjene ljudi k skupnemu delu, kajti zgolj teoretičnemu razglabljanju smo že davno odrasli in vsi prav dobro vemo, za kaj se moramo boriti. Na kak enoten nastop mlade miselnosti stari sploh več ne računajo in vrednostjo mladinstva kot zgodovinsko dejstvo, dasi jim ne gre v račun, kako je to, da [se] v zadnjem času zmeraj bolj pogosto pojavljajo »napadi« na njihovo »pravoverno« miselnost. Zato skušajo vsak tak poskus sproti zatreti. Zelo dobri strategji so, mi pa še slabši politiki. V tem je vsa naša tragika. V neko skupno akcijo onemogočiti in razbiti, potem pa zasledovati posameznike, to je njihova taktika. Zato je danes skrajni čas, da se spet zberemo k skupnemu delu; treba nam je le nekoliko več trmaste energije in njihova trhla stavba se

---

³⁷ Avgust Žavbi Francetu Koblarju. Pismo z ovojem. Naslov: Gospod / France Koblar / profesor / Tyrševa cesta 38/II/ Ljubljana. – *Avguštín Žavbi* (1909–1982): takratni bogoslovec, posvečen leta 1934, župnik v Žireh, umrl v Nevadi (ZDA). Od Doma in sveta je prešel k Času, nato sodelovali pri DS po letu 1937.

³⁸ Objave v Domu in svetu ni.

³⁹ Dom in svet 1934, str. 283–285. S tem člankom se tudi začne in konča njegovo sodelovanje pri listu. Vzrok, zakaj je prenehal sodelovati pri Domu in svetu in prešel k Času, ni znan.

⁴⁰ O norveški pisateljici Sigrid Undset (1882—1959). Članek v Domu in svetu ni izšel.

⁴¹ Žitomir Janežič. Prim. op. I: 141; VII: 2.

bo močno zazibala. Če jim en sam Kocbekov članek⁴² tako zavrtinči načrte, kaj bi bilo šele, če bi se taki članki vrstili od številke do številke in naš namen je, zbrati te ljudi okrog skupnega glasila in jaz mislim, da je za to zaenkrat najbolj prikladen DS. Zato smo hoteli govoriti z Vami, ki ste dejanski gospodar položaja pri DS, kakšno je Vaše mnenje o tem. Jaz mislim, da bi DS s tem samo pridobil. Treba je naše klerofašiste postaviti pred dejstvo in jim dopovedati, da niso vsemogočni despotje in mi manjvredni sužnji. Kako pridemo do tega, da gospodari nad nami klika omejenih ljudi à la Tomc, Ehrlich, Ušeničnik, do katerih vendar nimamo nobenih juridičnih vezi. Gre za to, da oni nas pomandrajajo, ali pa mi nje prisilimo h korektnim vzgojnim metodam. Skrajnih sredstev pa se za enkrat ne bodo upali uporabljati, ker vidijo, kako slab je njihov položaj. Treba pa bo delati polagoma, toda vztrajno in smotrno. Bolj natančno pa bomo formalizirali misli o okrožnici, ki jo namestavamo koncem prihodnjega tedna poslati vsem, katere mislimo povabiti na sestanek. Če se nam bo posrečilo pripraviti te ljudi k skupnemu delu, potem bomo predstavljali v Sloveniji moč, s katero bo morala klika okrog KTD resno računati. Vendar sem jaz sam zase nekoliko skeptičen na uspeh, kajti ti ljudje so brez živcev v svoji zagrenjeni pozi močno otročji.

Najbolj vesel sem Kocbeka. Njegov članek v zadnji št. DS mi je dal tolikega poguma kot že leta in leta nobena knjiga. Ti mladi francoski kulturni delavci mislijo prav tako kot vsakdo izmed nas, kar je nov dokaz, da nismo mi v zmoti, marveč naši očetje. Atmosfera je že povsem takšna kot pred l. 1858, ko je nastopil Levstik, treba nam je le še njegove energije.

Pozdravljeni! A. Žavbi

---

⁴² Prim. XI. dokument

Ljubljana, 5/VIII. [19]35

Velecenjeni gospod urednik!⁴³

Hvala Vam za Vaše pismo, a ne vem prav, kaj želite od mene. Govorite o nesporazumu, a jaz ne vem, v čem bi bil nesporazum. Prečitajte še enkrat DSvetov članek!⁴⁴ Ali ni to že poniževalen napad na našo katoliško mladino? Jaz nisem nikjer zapisal, da *samo* na mladce, kakor pravite Vi v pismu, ampak izrečno: *na našo katoliško mladino* (v oklepaju: *posebno* na mladce).⁴⁵ Tudi je mogoče, da je bila povod napada tista opomba v »Straži«, a napad sam sega mnogo dalje, saj je Kocbek sam izvzel samo svojo mladino, ki je je le še malo. Sedaj pa Vas vprašam: ali mora biti res naša katoliška javnost tako potrpežljiva in tako obzirljiva, da bo na tak napad molčala samo zato, da ne bi tisti, ki je napad povzročil, začutil kakega trna? Zares ne vem, da bi mogel kdo vse to resno zahtevati. In meni zamerite, da sem se zavzel za mladino, ki mora že itak dosti trpeti! Jaz sem smatral ne samo za svojo pravico, temveč za svojo dolžnost, zavzeti se za mladce, ker je izšel napad vprav v Dsu in sem kot odbornik KTD pred katoliško javnostjo za pisavo tiska končno tudi odgovoren. Prav zato sem tudi nameril odgovor na DS, oz. na Vas – urednika, ker Vas smatram za odgovornega, da je izšel tak članek v tej reviji.

Ne zamerite mi, da odkrito povem svoje mnenje (kakor ste tudi Vi povedali svoje). Jaz nič ne dvomim o Vaših najboljših namenih. Tudi Vas kot človeka in literata in tudi kot praktičnega katoličana⁴⁶ odkrito spoštujem. Zdi se mi pa, da motrite Vi življenje našega naroda enostransko zgolj s kulturnega vidika, kakor da je krščanstvo v prvi vrsti kulturna potencia. Potem Vas pa po mojem mnenju vodi še podzavestna želja, da bi tudi nasprotniki, zlasti tovariši v Penklubu,⁴⁷ priznavali Dsovo kulturno svoboumnost. Tako sem si tolmačil, da ste sprejeli v DS Janežičev članek o mladinstvu,⁴⁸ ki ima sicer marsikaj dobrega in lepega, a ima tudi neumne zmote. Tako sem si razlagal

---

⁴³ Aleš Ušeničnik Francetu Kobarju. Pismo z ovojem. Rokopis. Naslov: Velecenjeni gospod / France Koblar / profesor in urednik Doma in sveta / Ljubljana / Tyrševa 38 / (Zadružna zveza). Čez drugi del naslova, ki je prečrtan, je pripisano z drugo pisavo: Letovišče Zaprice / Kamnik.

⁴⁴ Prim. op. 42.

⁴⁵ Prim. op. 30.

⁴⁶ Katoličan, ki izpolnjuje verske dolžnosti.

⁴⁷ Prepričanje, da je PEN-klub [mednarodno združenje književnikov] zbirališče komunistov in framasonov.

⁴⁸ Prim. op. 41.

tudi averzijo proti prof. Tomcu, ki ima sicer marsikatero hibo, kakor imamo vsak svoje, toda ki mu gre neutajljivo velika zasluga, da je zbral in vzgojil neko idealno četo mladcev, ki bi je morali biti vsi veseli. Če govore nekateri tu zopet o laicizmu,⁴⁹ je treba poudariti, da ima prof. Tomc ob sebi duhovnega asistenta, mon. Jagodica,⁵⁰ in pritrditev škofa za svoje brez primera požrtvovalno delo. Čemu torej obteževati ali celo uničiti to delo? Tako si razlagam tudi to, da zadnji čas (v »Slovincu« in zopet v tem pismu) tako radi ponavljate besedo »reakcija«. Za kakšno reakcijo neki gre? Jaz vidim le oživljanje »katoliške akcije«⁵¹. Ali naj to pomeni reakcijo?

Zakaj sem se zavzel zlasti za mladce? Zato, ker jih najbolj poznam, zato ker gledam njih zares praktično katoliško, predvsem evharistično življenje. Menim, da dijaki, ki tvegajo zasmehovanje pred nasprotniki, ne zaslužijo, da bi jim še domači metali v obraz očitke slabičev in plitvežev!

Kje naj bo torej tu sporazum? Jaz mislim, da bi bilo najlepše dejanje, če bi Vi v svojem listu očitno krivico kako popravili, potem da bi si prizadevali ogibati se takih vprašanj, ki jih neteolog težko pravilno reši. Nesoglasja bodo sicer vedno (saj je v literaturi in sploh v umetnosti toliko relativnega, kdo na pr. more vsakikrat presoditi, kaj je pohujšljivo, ko je lahko pohujšljivo za enega, a za sto drugih in več ne?), toda ne bi smelo biti nesoglasij v načelnih vprašanjih, ki so v zvezi s katoliško kulturno etiko in dogmo! V takem nasprotju pa je Dsov članek, če se ume logično iz konteksta, kakor se mora umeti, ker le kot tak deluje brez obzira na osebni namen pisateljev, ki je bil lahko drugi, a ni v objektivni vsebini izražen!

Sicer pa slišim, da je dr. Pečjak vzel stvar v roko⁵² in bo gotovo s svojo veliko previdnostjo, a tudi umnostjo vse tako uravnal, kakor bo najbolj prav in v največjo korist našemu narodu, ki mu hočemo vsi po svojih najboljših močeh služiti.

Z odličnim spoštovanjem in pozdravi

Aleš Ušeničnik

---

⁴⁹ V tem kontekstu je poudarjen pomen katoliških laikov, ki naj se v življenju zavzemajo za religiozne vrednote.

⁵⁰ Monsinjur dr. *Jože Jagodic* (1899–1974, Lienz): ravnatelj škofijske pisarne Gregorija Rožmana.

⁵¹ Prim. op. XII: 10.

⁵² Dom in svet naj bi objavil članek o kulturni moči Cerkve.

Prečastiti monsignor!⁵³

Morebiti vendarle ne bo odveč, da na Vaš odgovor, za katerega sem Vam hvaležen, napišem nekaj pojasnil. Najprej to, da nisem ničesar želel, razen na koncu, naj bi nihče ne poskušal s pritiskom na DS napetosti še povečati. Pa kakor vidim iz Vašega pisma in iz kratkega pogovora s prof. dr. Grivcem,⁵⁴ ga je dr. Pečjak naprosil za članek, v katerem bi brez osti za to ali ono stran napisal o poslanstvu Cerkve in njeni kulturni moči. Menda ga nisem narobe razumel. Kakor si dobrih člankov želimo, sam vendarle čutim, kakšno nesporozumljenje nas muči. Saj Kocbekov članek⁵⁵ ni bil obrnjen proti Cerkvi in ne proti ničemu, kar je v zvezi z vero. Še preden sem Vam pisal, sem prebral članek še enkrat, pa vidim v njem vse prej kot zaničevanje katoliške mladine. Kako je mogoče, da bi n. pr. odličen duhovnik in znanstvenik mogel čestitati zaradi članka.⁵⁶ Kako to, da n. pr. dr. Pečjak spočetka ni videl v članku tega, kar zdaj vidi – prof. Tomec pa prvi dan? Zato bi k besedi o prof. Tomcu povedal, da nimam nobene averzije proti njemu, tudi če sam to misli. Njegovo delo spoštujem, imam pa pravico, da se branim proti njegovi oblastnosti – marksikaj je zame psihološki pojav,⁵⁷ pa ni da bi se ga dotikal. Bojim pa se, da bo tudi dobro delo imelo slabe posledice, ker poznam sovraštvo, ki se goji. – Sem tudi prepričan, da bi afere brez njega ne bilo.

Drugače pa sem v pismu povedal, kar mi je bilo pri srcu in kar me boli. Bila je prilika in prav Vam, monsign., kot najodličnejšemu kat.[oliškemu]

---

⁵³ France Kobljar Alešu Ušeničniku. Koncept pisma. Rokopis.

⁵⁴ Prim. Franc Grivec: Osebnost in organizacija. Dom in svet 1936, str. 1–2. Prim. op. 52. – Okoliščine in namen tega članka pojasnjujejo Grivčeva pisma Kobljarju 17. in 18. I. 1936 ter 24. II. 1936, ohranjena v Kobljarjevi zapuščini:

17. I. 1936: »Članek je napisan. Boste zadovoljni. Rad bi vedel, kaj boste Vi napisali v tej številki, da eventualno še kaj spremenim /.../«

18. I. 1936: »/.../ če bi se člančič mogel vriniti v 1. številko, bi mi bilo najljubše. Po tem namreč ni treba sploh nobene opazke. Stvar bi bila rešena najbolj dostojanstveno – in direktno /.../«

24. II. 1936: »Želel sem še enkrat iz časovne razdalje prebrati svoj kočljivi članek. Uvidel sem, da je nujno treba izpustiti stavek, ki trdi, da so se stari približevali verski zmoti. Ta stavek bi namreč mogel (seve neupravičeno) škof [Gregorij Rožman] nase obračati – prizadeti bi se v tem potrjevali in učinek članka bi bil skažen /.../ Vstavi naj se stavek: »Predolgo je trajala zastarela miselnost /.../«

⁵⁵ Prim. XI. dokument.

⁵⁶ Dr. Anton Breznik.

⁵⁷ Kobljar je pripisoval Tomčevo rigoroznost njegovemu samskemu stanu.

javnemu delavcu sem to ...⁵⁸ Prav začudil sem se, ko sem bral Vašo misel, da motrim življenje našega naroda enostransko, zgolj s kulturnega vidika. Na to odgovarjati je zelo težko, ker bi se moral osebno braniti. Morda bo kdaj povedal kdo, da vsa na videz kulturno pretirana in enostranska naša skupina gleda v prvi vrsti večnostno z mislijo na Boga in dušo, vera je središče pri vseh naših razgovorih. Najtežja vprašanja v šoli skušam vezati na vero, zadnje besede⁵⁹ so o vrednosti življenja zaradi vere. Ker pa v veri ni nikjer ovire za kulturo, ampak narobe. Kristjani katoličani ne smemo biti v kulturi manj vredni. Suponiram vero povsod, pa naj bo to pisanje magari o gledališču, povsod jo vpletati pa je prav tako neokusno, kakor so bili neokusni in smešni tisti katoliški možje in gospe, ki so šli demonstrirat v gledališče – ko je bil Veseli vinograd⁶⁰ že ves obran spolskosti in kvant. Tudi upam, da se ne motim, da je moj ozir na Pen-klub prav nasproten – pač pa Dom in svet prav zato, ker je katoliški, mora biti svobodoumen.

In prav zaradi nasprotja med vero in kulturo, kakor se tu in tam pri nas pokaže, zaradi vednega sumničenja, nezaupanja in ozkosrčnosti se človeku utrga beseda o reakciji. Ali je mogoče, da bi kdo pri nas brez vpitja napisal, kar piše jezuit Lippert, brez ozira na to, da je Nemeč. Prav zato, ker reakcija ni v krščanskem načelu, ampak samo v naši praksi, se je otepamo. Zdi se, da pri nas večkrat nismo samo verniki, ampak smo tudi vedno pod kuratelo, ta čudna skrb vseh mogočih ljudi.

Glede Kocbekovega članka in Vašega odgovora, upam, da bo avtor sam odgovoril;⁶¹ ko sem zadnjič govoril z njim, »Časa« še ni bral.⁶² Vedno pa se čudim, da gre vse navzkriž, in želim, da bi se ne zgodilo, česar se bojim.

Mislím naravnost – ne znam filozofsko razplesti – res mnogo relativnega.

Zapríce, 22. avg. 1935

---

⁵⁸ Tu se stavek konča.

⁵⁹ Beseda »abiturientom« je prečrtana.

⁶⁰ Prim. op. I: 51. Demonstracije ob predstavi v Drami so bile organizirane, predstava je bila zakupljena. Med demonstranti so bili večinoma ljudje, ki sicer niso zahajali v gledališče.

⁶¹ Kocbek je napisal odgovor, vendar ga Koblar zaradi ostrine ni objavil.

⁶² Prim. XIII. dokument.

Odgovor

gospodu dr. Alešu Ušeničniku, rednemu vseučiliškemu profesorju v Ljubljani⁶³

Ljudje, ki so se v mojem pismu »Enemu izmed ozkih«⁶⁴ čutili prizadete in ki bi radi ostali v ozadju,⁶⁵ so Vas zaprosili, da jih branite, kakor je to že dolgo Vaš nehvaležni posel. Napisali ste odgovor »O statiki in dinamiki« (Čas 1935, IX–X, str. 322 sl.),⁶⁶ članek iz filozofije vzgoje, in ga hudobno naslovili ne meni nevrednemu, ki bi ga edini smel pričakovati, marveč vsemu Domu in svetu, to se pravi uredništvu, čeravno sem članek napisal sua sponte,⁶⁷ ne po njegovem naročilu. Razen te navdušenosti se Vam je pripetila še večja nezgoda: niste me razumeli.

Ker niste mogli takoj ugotoviti, kje se zajec skriva, zgrabiti pa ste ga morali, ste pogledali vsak grm zapored, dokler Vam medtem ni zajec ušel. Tako ste postavili v članku vse načelne možnosti, da ste jih zato mogli z gromko dialektiko zapovrstjo podreti, na Dominsvetov rovaš seveda. Četudi povzamete najprej moj očitek v stavek, da se »mladci«⁶⁸ (ah, zakaj samo mladci?) vzgajajo *le* v strasti do statičnih vrednot in načel, pripustite takoj možnost, da sem vobče proti statičnim vrednotam, a ker so večne vrednote nekaj statičnega, celo proti večnim vrednotam. Ko se po praznih vprašanjih nato zaskrbljeno ustavite, češ »Dom in svet bo bržčas dejal, da je vse to lepo ...«, z drugimi besedami »Kocbek vsega tega sicer ne taji ...«, postavite milejšo možnost, možnost v načinu, in se dotaknete shematičnosti verske vzgoje. Zdaj smo doma, sem pri branju burno zapisal na rob članka, toda kmalu mi zopet uidete v razpravljanje o psihološki funkciji načel, kakor da radi njih drugačnega pojmovanja spet načela sama tajim. Ko vidite, da najbrž tudi to

---

⁶³ To Kocbekovo pismo se je ohranilo v Kobarjevem rokopisnem prepisu. Besedilo je bilo namenjeno za objavo v Domu in svetu. Ker pa ni bilo objavljeno, je mogoče sklepati, da Kobar ni hotel razplamtevat polemičnih strasti. Pismo ni datirano, vsekakor pa je bilo napisano pred 15. X. 1935, ko je Kocbek v tej zadevi odgovoril Kobarju.

⁶⁴ Prim. op. 55.

⁶⁵ Kobar meri na Ernesta Tomca in Lamberta Ehrlicha in po Kobarjevem mnenju morda še na Jožeta Jagodica. Prim. op. 50.

⁶⁶ Prim. op. 26.

⁶⁷ Po svoji volji.

⁶⁸ Prim. op. 45.

ne drži, zajadrate nazadnje v zelo zmiseln⁶⁹ očitek, da sem brezsmiseln modrijan, ki hoče boj za »nič«, ki hočem vreči mladino v *golo* tveganje in iskanje, in ki ga je zato treba proglasiti za nevarnega in škodljivega človeka.

To je Vaš odgovor na srčiko mojega članka: »Vedno bolj se umikate iz individualne eksistencije v tipično esencijo.« Vem dobro, kaj sem zapisal, in strmim nad Vašim profesorskim odgovorom: vi govorite o nečem desetem, ker branite, česar nikdo ni zapopadel, in to tako hladno in jasno, s posebnim namenom, a vendar brezobzirno, da dobro čutim, kako pojmujeate Resnico bolj s sredstvi vednostne organizacije kakor zmiselnega dožemanja. Vaš odgovor potrjuje moje besede o današnjem krščanstvu in vobče človeka: »Podoba je, da ne morete dolgo in sami strpeti v rodovitnem območju osebnega, tveganega spoznanja, marveč bežite pred mukami samotnega in častnega iskanja naravnost v svet idejnega reda.« Prebiram in prebiram Vaš traktat, a vidim le abstraktno logiko, shematično pravilnost, prejasen red od začetka do konca, a ne čutim prave življenjske veljavnosti. Resnica ni samo v jasnosti, niti v načelih, marveč v ostvarjenosti, ona biva predvsem inkarnirana. Ne taji načel in vrednot, le trdim, da je *način* Vaše vzgoje napačen, miselno udoben, premalo razširjajoč in napenjajoč človeka, ker izbegava popoln osebni prevzem lastne usode in vzvalovanje vsega bitja. Še enkrat ponavljam: današnja programska vzgoja je neosebna vzgoja.

Vedno jasneje mi je, da obstaja danes na svetu pošastno veliko reakcionarno teženje v počivanje, v lagodnost ali v ohranitev, neizpostavljenost, v varnost in prijetnost, njegovo valovje je prevzelo tudi naše razmere in se zagrizlo v versko dejavnost. Ko to premišljam, ne morem vzroka Vašega mišljenja najti samo v Vašem abstraktnem duhu, med knjigami, v neprestani razumski gimnastici, v črnobeli tehniki logično pravilnega, torej v vedno večji oddaljenosti od resničnosti, ki v njej izgubljate erotičen čut za neposredno življenje, ampak v mnogo težjem dejstvu: da ste v zavestni službi današnjih silnikov,⁷⁰ ko tožijo (in temu primerno tudi ravnajo), da je prava rešitev človekova v begu pred človekovo ogromnostjo, v prijetni in srečni ozkosti. Strašne besede Dostojevskega junaka mi prihajajo na misel: »Preširok je človek – jaz bi ga zožil.« To je inkvizitorski duh, vsi inkvizitorji težijo po zemeljskem raju in ga istovetijo z osvoboditvijo človekovo pred sleherno tragiko, sporom, nesoglasjem, dvomom, nemirom, kar je sicer globoko in tiho hrepenenje utrujenega človekovega srca, ali neostvarljivo in zato po božjem načrtu škodljivo. Tako zvana zemeljska umirjenost je istovetna z zavestno

⁶⁹ Kocbek uporablja besedo »zmiseln« v pomenu »smiseln«.

⁷⁰ Oblastniki.

ožino duha, s plitvostjo, z manjvrednostjo in je kazen božja. Rešitev je v nemirnem duhu, daleč od miru in prijetnosti, v duhu trpljenja, neodrešenosti in tragike. Smrtno greši, kdor omejuje in vara zdravo in nepojmljivo silo v človeku, ki je hvala Bogu že po naravi močnejša od teženja po mirni in jasni prijetnosti. Ta dragocena sila v človeku je zavest svobode v smislu notranje iracionalne človečnosti in stvariteljskega nemira in je del najsvetejšega v človeku, to kar je v največjem nasprotju z današnjo konservativnostjo. Kot kristjan in kot človek morate poznati pretresljivo resnico, da človek ne stremi niti po sreči niti po miru, nego po možnosti, biti resnični človek, da živi in se izpolni iz sebe, iz vsega obsega do zadnjega tveganja in verujoče svoje narave. To je teženje po sveto neomejeni notranji svobodi, krik proti normativnosti in pametnosti, kakor nam to potrjuje Kierkegaard, ki sem ob njem mnogo mislil na Vas.

Kaj naj še rečem k tej ugotovitvi? Da ostajam zvest samemu sebi in da protestiram proti vsem silam, ki potvarjajo ljudi. Protestiram posebno proti ljubljanskim silam, ki proglašajo vsako osebno mišljenje in čustvovanje, ki se ne strinja s povprečnim *sens commune*⁷¹ slovenskega klerikalizma, kot protikatoliški ali celo protiverski dej,⁷² vse v naivnem prepričanju, da zavisi ves človeški blagor od zunanje uniformiranosti duhov (»boriti se v eni vrsti za skupne ideale«), in se pri tem kvantitetnem pojmovanju poslužujejo vsakovrstnega kvalitativnega izdajstva. Tudi Vi pripadate tej kasti, ki nas s svojo prakso preganja že dobrih deset let, in Vaša drobno tiskana opomba na koncu članka ni njen najnedolžnejši primer.⁷³

Edvard Kocbek

---

⁷¹ Zdrava pamet.

⁷² Dejanje, akt.

⁷³ Prim. op. 29.

Varaždin, 15. X. 1935

Dragi gospod Koblar,⁷⁴

dobil sem Vaše pismo, kakor tudi Vodnikovo dopisnico, in dobro prebral Vajina mišljenja in želje, ali novega odgovora ne morem napisati.

Vzrok je globlji, kakor bi mogli sklepati. Vaša pisma, ki jih tako rad in mnogokrat berem, so mi pospešila proces, ki ga nosi v sebi sleherni kulturni delavec, ki je Slovenec in živi daleč od središča. Da povem naravnost: slovenski kolektiv vedno neizogibneje propada, Slovenci breznažno tonemo, ker izgubljam svoje človeške elemente. Ne vem, kako bi Vam povedal, da bi Vam ne bilo staro in da bi ne bilo obenem novo. Narodno smo eden najbolj figovskih natur, ekonomsko smo se dali slepo izrabljati, kulturno pa smo izročeni nivelizaciji vseh negativnih sil. Povsod pri nas se javlja neka povprečnost, »ne premalo, ne preveč«, nek hudičev duh, kačja natura, preračunanost, ki pa seže le par pedi naprej in ki se ulovi v prvi frazi. Živimo vedno bolj blede, posnemajoč velike, izgubljam sebe. Poglejte časnike, pogledajte revije, najbolj pa izvorna dela. Slovenec več nikjer ne izstopa kot živ, svobode in resnice željan človek, marveč kot oprezen kombinator. Pokvarjeni po idealistični vzgoji, po zgolj spiritualizirani cerkveni morali, po družinskem egoizmu, banalnem patriotizmu, političnem dualizmu smo obstali v slepi ulici splošnega meščanskega duha. Če pogledam slovensko realiteto, narodno ali mednarodno, duhovno ali socialno, ljubljansko ali provincialno, povsod je isto bolno telo, razdražljivo, malenkostno, od samih drobnarij nerodno, vedno zapozneno, nemočno, degenerirano. Narod uradnikov, trgovskih potnikov, organizatorjev, podoficirjev in natakarič, zemlja kongresov, organizacij in institucij. Slovenstvo je v vedno večji krizi, kriza je duhovna, moralna, četudi je zame danes predvsem politična. Kratko: mi smo izgubili sleherno monumentalnost, sleherno napetost, sleherno veliko idejo. Dali smo se razžreti od najhujšega: od napačnega spiritualizma, ki se javlja v ponižnosti, sredini, kompromisu, ljubem miru. Nismo sposobni nobene velike, močne kretnje, nikdo ne zna več kričati, tuliti, nikoli več ničesar ne tvega, nikogar več ni, ki bi še vzbujal zdravo pohujšanje, nikjer več viharjev in svežih vetrov. Ljubljana izginja v močvirju konformizma,⁷⁵ bodisi idealističnega bodisi materialističnega. Slovenci smo do kraja ujeti.

⁷⁴ Edvard Kocbek Francetu Koblarju. Pismo z ovojem. Rokopis. Naslov: Gospod / France Koblar / profesor / Ljubljana / Tyrševa 38/II. Prim. op. 60.

⁷⁵ Sprejemanje in upoštevanje družbenih in skupinskih norm zaradi osebnega udobja, koristi in prilagodljivosti.

Slučaj Ušeničnik ni samo slučaj. Ne morem Vam povedati, kako strašno me nekaj boli, kadar se spomnim tega pobožnega leksikona. Ves katolicizem s svojimi stoletnimi praksami in ogromno sistematizacijo se dvigne pošastno pred menoj. V odgovoru govori zavestno o velikem Inkvizitorju, z vso dušo verujem, da v Cerkvi vlada rdeči kardinal. Slovenci smo preveč žrtvovali rimskemu katolicizmu, tako rad bi živel sto let pozneje, ko bodo Slovenci šli za Solovjovom.⁷⁶ Ah, reči sem hotel, da je Ljubljana preveč rimska in romanska, v kolikor ni nemška. Mi moramo ven iz teh začaranih krogov, vse to je pretresljivo napačno, ker je izgubljeno. S tem duhom se ne da delati, odločno moramo potegniti zadnjo črto. Gospod Koblar, mi se preveč mučimo, naša vera mora biti svobodnejša. Mi vsi smo prebledi, prefini, zdaj [je] treba drugače. Moramo začeti ustanavljati novi človeški red. Začeti se mora v ljubljanskih ljudeh, v tem saturiranem zraku.

Prosim Vas oproščenja in Vas lepo pozdravljam

Edvard Kocbek

[Pripis na desnem robu prve strani pisma:]

Ko sem pismo prebral, sem postal nezadovoljen; morda me ne boste razumeli, ali me boste pa krivo.

---

⁷⁶ *Vladimir Sergejevič Solovjov*, tudi *Solovjev* (1853–1900): ruski filozof, mistik, simbolistični pesnik in esejist. Svoj filozofski sistem je gradil na Platonu, neoplatonizmu, gnosticizmu, krščanski mistiki in nemškemu idealizmu. Trudil se je za združitev ruske pravoslavne in katoliške vere.

Dragi prijatelj⁷⁷

Gotovo Te bo zanimalo izvedeti, da se je predsednik Pečjak v soboto razgovarjal o »Dom in svet« z Ahčinom,⁷⁸ ki ga je bil v to svrhu k sebi poklical. Ahčin mi je to sam povedal, jaz pa sem bil predelikatnen, da bi bil skušal topogledno kaj iz njega izvedeti. Značilno pa je, kako se predsednik pogovarja o tisti stvari z vsemi mogočimi ljudmi, le ne z nami, ki smo najbolj interesirani.

/.../

Končno pa Ti ne povem nič presenetljivega, če naglašam, da nestrpnost čakam izida »Dom in svetovega« vprašanja. *Edini vir je to danes pomladitve katolištva iz duha pri nas, in če bi usahnili pod tujimi rokami, bo to za nas katastrofa.* Potem bomo šli vsak vase, vse delo na katolištvu pa bo čisto prepuščeno politikom, uradnim teologom in organizatorjem ter fatumu. Mogoče bo kdo sprožil zopet spojitve DIS in Časa,⁷⁹ kar pa ni nobena rešitev, ker sta oba lista po neuničljivi tradiciji dve svoji smeri, ki se lahko dopolnjujeta (v najboljšem slučaju), nikakor pa se ne moreta kriti (kongruirati). *Daj rešitev pospešiti – aut-aut! Tvoj*

Terseglav

---

⁷⁷ Franc Terseglav Francetu Koblarju. Pismo brez ovoja. Rokopis. Naslov: Gospod / profesor / France Koblar / Ljubljana / »Zadružna zveza« / na Tyrševi cesti. Datum na ovojju: Novo mesto, 11. 11. [19]35.

⁷⁸ Ivan Ahčin, takratni urednik Slovenca.

⁷⁹ Prim. op. II: 11.

Št. Vid, 21. XI. 1935.

Dragi Francè!⁸⁰

Razumem Tvojo srčno stisko. Mene tare že nekaj mescev in iščem izhoda iz te tesnobe. Zmeraj jasneje mi je: ni je rešitve razen v samostojnem požrtvovalnem nastopu brez ozira na levo in desno. Iz tesnega objema naših vladajočih prvakov je treba napraviti pogumen exodus,⁸¹ da smo neodvisni in živi, ne pa da zdihujemo doma pri bolnih očetih. Prav po Hamletovo neodločni in nepodjetni smo, ne moremo in ne moremo do dejanja, ki ga vsi spoznavamo za pravilnega.

Kaj mislim? Zberimo 50 živih in kulturno čutečih ljudi, ki bi se združili v delovni krog in bi s 500.– Din vsakdo garantiral za kritje ev.[entualne] izgube, in začnimo izdajati novo revijo. Bodimo zares vsestransko *kulturni, poštenci in krščanski*, a tudi *svobodni*, da nam ne bo gospodar⁸² vsake številke posebej oklevetal in obnerval. Če napravi to kot privatnik, naj, ali kot gospodar, ki zmeraj grozi in ukazuje, ne!! Da bi jih ne dobili?!? Bi jih, sem prepričan, da bi jih. Pomisli, da bi bila taka akcija odrešilna za talentirane, še zmeraj po življenju in hotenju krščanske ljudi, ki bi jih lahko formirali v živ krog *slovenskega katoliškega in kulturnega* izobraženstva, kar je danes vse kompromitirano po akademskih društvih!! Dr. Breznik je istega mnenja in je za tako rešitev. Premisli to, povprašaj še pri tem in onem, kako o stvari misli, a ne nosi še stvari na veliki zvon. V kratkem bi se potem sešla in o tem pogovorila. Jaz bom pripravil listo ljudi, ki bi jih ev. povabili na sestanek, da se o tem pogovorimo vsi skupaj. Potem bi videli. Če bi se to zgodilo, potem smo na konju. Imamo vsaj spet enkrat živo družbo ljudi okrog DSa. Shajati bi se morali potem mesečno, da se pogovorimo o vseh tekočih zadevah in se strnemo v živo občestvo sotrudnikov. To neprestano taktiziranje in prihuljanje in kompromisarstvo nas ubija. Jaz sem ga sit in mi je nemogoče nadalje sodelovati v tej smeri. Če pomisliš [na] vso ogabnost letošnjega dela pri knjižnem odseku,⁸³ vso neiskrenost in žaljivost, s kakršno so nastopali nasproti nam, moraš priznati, da smo jim odveč in da nas ponižuje, če še nadalje moledujemo za drobtine z njihove mize. Revija bi ne bila nadaljevanje DSa, ker je ta last KTD in ga lahko naprej izdaja, če ga ima s kom, a stopila

---

⁸⁰ Jakob Šolar Francetu Kobljarju. Pismo z ovojem. Naslov: Gospod / France Kobljar / profesor in urednik DS / Ljubljana / Tyrševa cesta 38.

⁸¹ Odhod.

⁸² Katoliško tiskovno društvo. Prim. op. 2.

⁸³ Knjižni odsek Jugoslovanske knjigarne.

bi na mesto, ki ga DS danes mora pri nas zavzeti. S kritjem 25.000 Din bi vendar že lahko nekaj riskirali. Treba pa bi bilo delati hitro, da z novim letom začnemo. Morda bi bila največja težava za začetni kredit in s tehnično izvedbo organizacije in uprave. Pa tudi to bi se dalo premagati. Zdi se mi, da smo pred zgodovino odgovorni za ta korak; če ga ne napravimo, smo sokrivi kulturne nesodobnosti kat.[oliškega] izobraženstva. To ni megalomanija, marveč čudno očitane vesti že nekaj let!!

Do skorajšnjega svidenja Te prav lepo pozdravlja

JŠolar

[Proti koncu leta 1935]

Dragi Kobljar,⁸⁴ prav z jezo Ti danes pišem. Srečal sem namreč Franceta Vodnika, ki mi je začel tožiti, da je »že vsega konec«, da »so nas že *zadavili*«, da bo izšla samo še ta številka, potem pa da bodo sedmine za nami itd.

Dragi Kobljar, povej Frančišku Vodniku, da naj ne širi takega histeričnega defetizma,⁸⁵ zakaj če on smatra, da že leži na mrtvaškem odru, smo pa še drugi, ki se počutimo čisto sveže in zdrave. Najbolj me je zjezilo, ker je naglašal, da so nas na eni strani djali v žakelj »Stražarji«, ker so dobili od »Slovenca« oficielni placet,⁸⁶ da predstavljajo mlado katolištvo, na drugi strani pa da imajo levičarji talente, katerih mi nimamo.

To *čvekanje* me res spravlja iz ravnotežja! Ali imate res pred Brnčičem⁸⁷ in Jušom⁸⁸ polne hlače? Jaz sem nalašč bral v zadnjem »Zvonu« tako Brnčičev essay o Kranjcu, kakor tudi Juša, pa moram samo Vodnika *pomilovati*, če mu to imponira. Kaj pa Brnčič pove drugega, ko da Kranjec resnično slika našega kmeta mizerijo, da pa ne vé za to stvarnega sociološkega leka, ki da ni v idealizmu povratka v mistično zemljo, ampak v programu kolhozjajstva – in to se zdi Vodniku nedosegljiva globina? Jaz sem bil slišal, da je eden od Vodnikov celo dejal, da imajo »Zvonovci« prav, če odrekajo katoliški moderni zmožnosti pravega pesništva. Ljudje božji, dajte bolj verovati vase in ne bodite tako silno dostopni sugestiji revolucionarjev, ki bodo šele videli, kakšen drek bo zrastel na njihovem malikovanju gotovega socialnega programa, to je kolektivizma. Ali od zunaj pride preropenje človeštva? Ne od zunaj, ne od desne reakcije, to si zapomnite. Vse je za nas, za *plemeniti liberalizem, ljudi, ki so ohranili sredi sedanje pragozdovne muzike levih in desnih nasilnežev hladno glavo*, ki dobro vemo, da se bodo isti ljudje, ki danes sebe in druge silijo eni v srednji vek, drugi v kolhoz kulturo, še bridko jokali za svobodo človeka, da vseh spon prost sam išče resnice – še prosili nas bodo, če se smejo vrniti v tabor, kjer so [se], od Platona preko Tiziana do Nietzscheja, borili najvišji vrhovi človeštva! Torej pozovi Franceta, da naj ne igra vloge

---

⁸⁴ Franc Terseglav Francetu Kobljarju. Pismo brez ovoja. Ni datirano, domnevno je bilo napisano oktobra ali novembra 1935. Rokopis.

⁸⁵ Prepričanje, da je kako delo brezuspešno.

⁸⁶ Uradno dovoljenje.

⁸⁷ Ivo Brnčič: Razgledi v prozi. Ljubljanski zvon 1935, str. 529–538; 635–645. Prim. op. I: 78.

⁸⁸ Najbrž članek Juša Kozaka Kulturna avtarkija. Ljubljanski zvon 1935, str. 594–597. Prim. zgornjo op.

Hekube.⁸⁹ Kolhozarji so v letu 1919, ko sem bil še v Rusiji, proklinjali Dostojevskega, Tolstega in Šekspira do Wagnerja, danes pa jih molijo. Ali moramo mi res imeti zastavo pred vsakim novim programom?

Drugič: Gledati morate, da »Dom in svet« ohranite za vsako ceno in *da se v hiši sami borite* naprej. Le tako se dajo premagati reakcije, *iz istega središča, iz katerega so same izšle kot razvojna možnost. V sedanji številki pa pogumno povejte vse*, kar imate na srcu, da se le kdo ne zaleti v kakšno osnovno resnico našega religioznega bita – če bo potem zopet ogenj v strehi, se ne dajte oplášiti – *tudi naši najvišji ne bodo pojedli juhe tako vroče, kakor jo kuhajo*. Mogoče je Vodnik hud, ker si zavrnil Kocbekov odgovor?⁹⁰ Ali bi ga Ti meni pokazal? Ali se ne da morda s Kocbekom dogovoriti [za] kakšno omiljenje osebnih osti?⁹¹

Pisma ne kaži, ampak če imaš čas, k meni pridi! Tvoj

Terseglav

---

⁸⁹ Hekuba, žena trojanskega kralja Priama, ki je zaradi izgube moža in skoraj vseh otrok med obleganjem Troje samo tarnala in žalovala.

⁹⁰ Prim. op. 61.

⁹¹ Prim. op. 63.

Novo leto 1936

Dragi!⁹²

Prav lepa hvala za korekturo, ki jo vračam; nimam ničesar popraviti.

Hvaležen sem Ti tudi za sporočilo DSu. Le toliko mislim, da dr. Grivec ni Tu nikakor poslan od KTD, marveč se sam zanima, ker bi rad v DS priobčil nekatere članke,⁹³ kakor mi je pravil. Pa sem ga jaz hudo nakuril na Dsove nasprotnike, tako da je že tudi Pečjaka v precep vzel. Počasi vsi spoznavajo, da s »Stražino« taktiko ni mogoče ustvarjati nobene kulture, da se smešimo, da postajamo banavzi.⁹⁴ Jih že glava boli, nekatere že močno.

Za Desetega brata⁹⁵ Ti bom hudo hvaležen, ker sedaj ženem tiskarno za žive in mrtve, da mi ne bodo ustavili dela.

Srečno in veselo novo leto in lep pozdrav!

Tvoj

Jaka

---

⁹² Jakob Šolar Francetu Koblarju. Pismo brez ovoja. Tipkopis. Podpis: Jaka.

⁹³ Prim. op. 54.

⁹⁴ Omejenci, starokopitneži.

⁹⁵ Josip Jurčič: Deseti brat. Priredil France Koblar. Celje, Mohorjeva družba 1934.

[Konec leta 1936]

Dragi Francè!⁹⁶

Pošiljam Ti prepise včerajšnjega sejanja.⁹⁷ Na eni [strani] sem že kar natipkal imena, ki jih še ni v rokopisu, ali bodo gotovo podpisali, tako n. pr.⁹⁸ Logar, Trstenjak, Gogala; Edi, Jalen, Debeljak, Stele so itak že dali svoj pristanek v načelu. Priložil pa sem še nekaj izvodov za pobiranje podpisov izven Ljubljane po pošti. Drugo polo bi poslal v Maribor dr. Trstenjaku, naj tam pobere podpise ljudi, ki jih moramo za 50. letnik dobiti za sotrudnike;⁹⁹ Dornik, dr. Sušnik Fr., Janžekovič, Trstenjak, morda dr. Jeraj (?), morda še kdo, ki se ga ne domislim, kakor Novak Vilko itd. Morda bi kazalo za jubilejni letnik zbrati kar se da vso družino tudi nekdanjih sotrudnikov. Gotovo mora kaj napisati podban St.[anko] Majcen; prav tako mora priskočiti na pomoč Al.[ojzij] Remec, Ciril Jeglič je čisto utonil v hrv.[aških] vodah. V Ptujju je tudi St.[anko] Cajnkar, ki bi gotovo rad sodeloval in tudi kaj dobrega napisal. Morda bi ne bilo napak, ko bi poskušali v jubilejnim letniku pregledati delo DSA v sintetičnih pregledih, kakor: pesništvo v DS, pripovedništvo v DS, literarna kritika v DS, esej v DS i. p. S takimi študijami bi pokazali DSov značaj in njega pomembnosti in šibkosti v razvoju našega

⁹⁶ Jakob Šolar Francetu Koblarju. Pismo brez ovoja. Tipkopis. Podpis: Jaka. Pismo ni datirano, vsekakor pa je bilo napisano konec leta 1936.

⁹⁷ Besedilo za spomenico 30. XII. 1936. Prim. op. XLII: 10.

⁹⁸ *Janez Logar* (1908–1987): bibliograf in literarni zgodovinar. Ni bil podpisnik spomenice. – *Anton Trstenjak* (prim. op. I: 63). Leta 1936 je bil katehet na gimnaziji v Mariboru. – *Stanko Gogala* (op. I: 86). – *Edvard Kocbek* (op. I: 58). – *Janez Jalen* (op. II: 100). Nil bil podpisnik spomenice. – *Tine Debeljak* (op. I: 44). – *France Stele* (op. I: 4). Zakaj ni med mariborskimi sodelavci Doma in sveta podpisnikov, razen Trstenjaka, pojasnjuje Trstenjakovo pismo Koblarju 2. I. 1937: »Spomenico sem takoj prečital in podpisal, poklical k sebi telefonično dr. Janžekoviča, pa ga ni doma /.../ V.[ilko] Novak je v Prekmurju, druga dva pa menda res nimata interesa za spomenico (povrhu pa menda tudi nista v Mariboru). Da ostanete Vi v uredništvu, je edino pravilno, da bo Kocbek pritegnjen, tudi prav /.../«

⁹⁹ *Ivan Dornik* (1892–1968): slavist, klasični filolog, pisatelj, publicist. – *Franc Sušnik* (op. I: 25). – *Janez Janžekovič* (1901–1988): takratni docent za krščansko filozofijo na bogoslovnem učilišču v Mariboru, kasneje profesor na teološki fakulteti v Ljubljani. – *Jožef Jeraj* (1892–1964): profesor moralne teologije na bogoslovnem učilišču v Mariboru. – *Vilko Novak* (1909, živi v Ljubljani): etnolog in slavist, takratni profesor slovenščine v Mariboru in Murski Soboti. – *Stanko Majcen* (op. I: 18). – *Alojzij Remec* (op. II: 22). – *Ciril Jeglič* (1897–1988): inženir agronomije, pisatelj in pisec vrtnarskih del. – *Stanko Cajnkar* (op. I: 132).

XLIII. DOSLEJ NEOBJAVLJENI DOKUMENTI IZ ZAPUŠČINE F. KOBLARJA

---

slovstva. Te stvari bi morda prinesli šele v zadnji številki letnika, ko bi bile dobro pripravljene, da se ne bi mudili prej. Za prvo številko bi bilo prav, če ob tej jubilejni priliki prinese programatičen članek, ki bi bil nekakšen odgovor indirekten na različna nerazumevanja, hkrati pa močan sunek v katoliško kulturno ofenzivo, da ne bomo delali vtiska, kakor da se bojimo in dobivajo oni še večji pogum. Tak korak bi bil vreden našega junačenja na obeh dveh sestankih. Oprosti, da se v take stvari vtikam, ali ob pogledu na lepo število ljudi, ki bi v složnem delu pomenilo velesilo, me navdaja s pogumom in veseljem.

Srečno novo leto želi Tebi in vsej družini

Jaka

Velecenjeni gospod profesor!¹⁰⁰

Odgovor na poslano izjavo uredniškega kadra pri »Domu & svetu«¹⁰¹ je – tako upamo – ustvaril medsebojno zaupanje in umevanje naših teženj ter utrdil dobro voljo, da nadaljujemo katoliško kulturno delo pri listu v smislu smernic, ki so nam vsem neomajne.

Odbor K. T. D.-a Vas, g. profesor, prosi, da bi še za naprej prevzeli sicer nelahko uredniško poslovanje pri »Domu & svetu«. Po vsem soditi Vam bo uredništvo olajšano s sodelovanjem lepega števila kulturnih delavcev, ki ste jih mogli zbrati okoli sebe.

Odbor tudi želi, da bi se omogočilo karmoč redno in pravočasno izhajanje lista, kar bo vsekako reviji le v prospeh.

V Ljubljani, 29. januarja 1937.

Za odbor po naročilu

A Čadež
t. č. tajnik

---

¹⁰⁰ Katoliško tiskovno društvu Francetu Koblarju. Dopis brez ovoja.

¹⁰¹ Prim. op. 97.

ADVOKAT
D^R. IVAN MAZEK
LITIJA

Litija, dne 7. maja 1937

Upravi in uredništvu »Dom in sveta«¹⁰²
LJUBLJANA.

Odpovedujem za nadalje revijo »Dom in svet«. Kot človek katoliških načel in učenec dr. J. Ev. Kreka obžalujem, da se je ta revija spozabila tako daleč, da je sprejela članek g. Kocbeka. G. uredniku bi svetoval, naj si prečita mnenje katoliške akademske mladine v »Straža v viharju«.¹⁰³ Temu bi dostavil le še to: Če politični klerikalizem tako ignorira besedo papeža in škofov, kakor kaže slučaj volitev v Belgiji in, zgoraj omenjeni, članek pri nas, – potem gospoda kar srečno pot na levo! In če je duhovščina tudi drugod tako moralno slaba, kot jo riše g. Kocbek glede Španije, kar bo menda edina resnica v tem članku, – potem bo treba, da bodo *krščansko* idejo *proti kapitalizmu in komunizmu* visoko dvignili krščanski lajiki in akademska mladina, sledeč potem in smernicam dr. J. Ev. Kreka, obeh dr. Lampetov, prelata Kalana, Finžgarja in drugih.

Javite prosim Jugoslovanski knjigarni mojo odpoved revije.

Z odličnim spoštovanjem

IMazek

---

¹⁰² Ivan Mazek Upravi in uredništvu »Doma in sveta«. Pismo brez ovoja, z glavo: Advokat / Dr. Ivan Mazek / Litija. Tipkopolis. Prim. op. XLII: 23.

¹⁰³ Prim. XVII. dokument.

ADVOKAT
D^R. IVAN MAZEK
LITIJA

Litija, dne 19. julija 1937

Dragi prijatelj in tovariš,¹⁰⁴

prav imaš, vsak zase bomo dajali odgovor pred Bogom. Ni bil moj namen, da Te pridobivam za kako politično gibanje, – hotel sem le pokazati, da »Zbor«¹⁰⁵ ne more nikogar ovirati, biti katolik in Slovenec, ker delamo popolnoma v skladu s papeškimi enciklikami za vse tri narode¹⁰⁶ in boljšo bodočnost Jugoslavije, predvsem proti vsaki čaršiji,¹⁰⁷ židovstvu in komunizmu. Bog daj, da pretirano »Slovenstvo« ne bi privedlo do tega, da bi se morali v bodoče zopet braniti ali proti Hrvatcu, Nemcu, Italijanu, – ali proti vsem trem. Najbrže Ti pravo ozadje ni znano, tako kot meni, sicer bi morebiti sodil kot jaz.

Glede »Dom in sveta« pa nisem ravnal pod nobenim nagibom. Naj Ti pojasnim, kako je prišlo do mojega prvega pisma. Imam ogromno, prečitano znanstveno knjižnico in izbrano svetovno literaturo. Nisem se pa do pred kratkim vtikal niti v politiko, niti imel drugih zvez. Živel sem svojemu poklicu in družini – sam zase, kljub pridnosti in znanju vsak dan težje v gospodarskih prilikah svetovne krize – in žal tudi po krivdi naših režimov, tudi današnjega. Tudi upanje na dr. K-a¹⁰⁸ se je izkazalo kot varljivo, kar vem pozitivno iz naše akcije za splošno razdolžitvev. Sam veš in boš iz tega verjel, da nisem imel

---

¹⁰⁴ Ivan Mazek Francetu Koblarju. Pismo z ovojem in glavo: Advokat / Dr. Ivan Mazek / Litija. Naslov: Gospod / Prof. Koblar Franc / Kamnik. Tipkopis. Prim. op.: XLII: 23. Avtor pisma je bil – tako kot Koblar – v študijskih letih član dunajske Danice, katere člani so se med seboj naslavljali s »tovariš«.

¹⁰⁵ Zbor. Organizacija Jugoslovanskega ljudskega gibanja, ki mu je predsedoval Dimitrije Ljotić (1891–1945). Zgledovalo se je po nacistični Nemčiji in fašistični Italiji, se zavzemalo za stanovsko ureditev države, unitaristično jugoslovanstvo, privrženost monarhiji in demagoško poudarjalo potrebo po centralizirani delavski oblasti v državi, nasprotovalo je marksizmu. Organizacija je bila ustanovljena v Beogradu leta 1934, slovenska veja pa v Ljubljani leta 1936, ta je izdajala za Slovenijo tudi glasilo Zbor (1936–39).

¹⁰⁶ V kraljevini Jugoslaviji so uradno obstajali samo trije narodi: Srbi, Hrvati in Slovenci.

¹⁰⁷ Slabšalno poimenovanje trgovsko-obrtniškega sloja kot predstavnika oblasti v kraljevini Jugoslaviji.

¹⁰⁸ Anton Korošec (1872–1940). Leta 1936 je postal podpredsednik vladne stranke Jugoslovanske radikalne zveze.

XLIII. DOSLEJ NEOBJAVLJENI DOKUMENTI IZ ZAPUŠČINE F. KOBLARJA

---

več nobenega osebnega stika z tzv. [tako zvanimi] »našimi«, najmanje pa s tiskovnim društvom, kojega predsednika¹⁰⁹ komaj na videz poznam. Bil sem v Ljubljani in sem na vlaku slučajno bral članek v »Jutru«¹¹⁰ o Kocbeku in njegovem članku. Drugi dan dobim »Dom in svet«, prečitam takoj Kocbekov članek¹¹¹ in – poznavajoč resnico o Španiji drugače – napišem pismo in odpovem revijo. Slabega namena nisem imel nobenega. Za »Dom in svet« je škoda, če bi zaspal. Če je šlo res za diskusijo, je škoda, da niste na to na kak način opozorili. V tem slučaju lista ne bi bil odpovedal, ampak morebiti celo sodeloval pri diskusiji. Toliko v pojasnilo, da ne boš name hud radi dela in event.[ualnega] zaslužka pri »Dom in svetu«, kajti uverjen sem, da moje pismo, samo ev.[entualne] smrti lista ni povzročilo.

Te prijateljsko pozdravlja

IMazek

---

¹⁰⁹ Gregorija Pečjaka.

¹¹⁰ Prim. XXIX. dokument.

¹¹¹ Prim. XVI. dokument.

Sv. Štefan na Gomilskem
12. V. 1937

Velecenjeni gospod urednik!¹¹²

Ob 50-letnici Dom in sveta se s strahom in neprikrito slabo vestjo izprašujete: ali bi dr. F. Lampe še ljubeznivo pobožal Dom in svet, kakršen je danes, ali bi ga še spoznal za svojega otroka?¹¹³ Da Vam olajšamo spraševanje vesti, Vam povem mnenje tiste katoliške javnosti, ki še ni pokvarjena od marxizma: Dr. Lampe se je v grobu obrnil!

50-letnica Dom in sveta je žalostna. Postal je v resnici nova, t. j. marxistična propagandna knjiga, ki je zaenkrat še zakrinkana s praznimi besedami o krščanstvu. Toda če boste tako napredovali, bo tudi ta krinka kmalu padla. Kocbek jo je že neženirano potegnil z obraza.¹¹⁴ Kdaj mu boste sledili še drugi, je samo vprašanje taktike.

Izgovarjate se, da nimate boljših delavcev.¹¹⁵ Pa nehajte! Matematika uči, da je nič več vreden nego minus. Sicer pa: kaj bi izgubila sedanja številka, če bi odpadel Kocbekov pamflet na katoličane in Canjkarjeva pikantna drama?¹¹⁶ Ako se iznebim pri podjetju negativnih postavk, je vendar to pridobitev! Saj je celo dobrohoten kritik Kocbekovo pesnitev moral imenovati alogično (t. j. zmešano).¹¹⁷

Kako sploh pridejo dnevne novice, skovane v kovačnici judovske Kominterne,¹¹⁸ v Dom in svet? Ali je to snov za slovstveno revijo? Ali ne morete tega prepustiti marxističnim revolverjem?

Toda kaj bomo govorili mi, »duhovni boržuji«, saj Vas hvalijo češki čifuti¹¹⁹ ...

Bog živi!

Franc Satler,
župnik

---

¹¹² Pismo Franceta Satlerja Francetu Koblarju. Pismo brez ovoja. Rokopis. Prim. op. XLII: 23.

¹¹³ Predelano besedilo v Koblarjevem članku Petdeset let. Dom in svet 1937/38, str. 2.

¹¹⁴ Prim. XVI. dokument.

¹¹⁵ Slabo razumljen stavek »Rod pravih delavcev je začel odmirati /.../«, ki je del sklepnih misli v članku Navzkrižja in nasprotja. Dom in svet 1936, str. 560. Prim. XV. dokument.

¹¹⁶ Potopljeni svet. Prim. op. XLII: 62.

¹¹⁷ Avtor pisma je najbrž površno razumel oceno Kocbekove zbirke Zemlja Jakoba Šilca pod naslovom Od racionalizma do iracionalizma. Dom in svet 1935, str. 150–152.

¹¹⁸ Prim. op. XVII: 9.

¹¹⁹ Zmerljivka za Jude.

Gospod profesor!¹²⁰

Z isto pravico kakor ste se Vi kot »samozvani čuvar pravovernosti« g. Kocbeka oglasili v »Delavski pravici«, nekaj kritičnih pripomb k Vašemu članku.¹²¹ Želim, da bi te pripombe sprejeli po njihovi vsebinski vrednosti brez vsake radovednosti po osebi, ki ne more soglašati z Vašimi izvajanji; naj ne odloča o spornih zadevah samo ime kake visoko vzvišene avtoritete, ampak predvsem dejstva, včasih bridka resnica. Ako bodo moje sledeče pripombe k Vašemu članku za Vas ostale brez vsake koristi, nič zato, mislim pa, da je le dobro, če slišite enkrat tudi odkrite besede med štirimi stenami, ker nikakor ne nameravam Vašega ugleda v javnosti rušiti. Drugo opravite s svojo vestjo kot katolik.

Pa k stvari.

Danes je »potreba močne in življenja zmožne slovenske katoliške skupnosti večja in nujnejša, kot je bila kdaj prej.«

Ali se še spominjate one debate na katoliškem shodu¹²² v Ljudskem domu, kjer ste Vi prvokrat poskušali zrahljati slov. kat. skupnost pred javnostjo in kjer Vas je o Vaših zmotah prav energično podučil pred odličnimi katoliki g. Ujčič¹²³ vključ organizirani skupini mladih klakerjev¹²⁴ z glasnim Alešem Stanovnikom¹²⁵ vred. Že takrat so nekateri začeli iti »Po usodni poti«.

»Pisca (Kocbeka), odličnega katoliškega pesnika in pisatelja, orišejo in ožigosajo pred najširšimi ljudskimi plastmi kot človeka, ki si komaj še sme lastiti krščansko ime.«

Kje ste to dobili? Ne Kocbek, ampak zmote v njegovem članku¹²⁶ so bile »ožigosane«, pa še ne vse. »Odličen katoliški pesnik in pisatelj« je brez vsake zveze z njegovimi dognanji o Španiji mirno zapisal: »Vse herezije in odpadi so bili navadno očita dejanja, duhovno junaštvo prepričanih ljudi, ki se po

---

¹²⁰ Andreju Gosarju. Pismo je anonimno, avtor je po vsej verjetnosti teolog.

¹²¹ Prim. XXXV. dokument.

¹²² Peti katoliški shod v Ljubljani 25.–28. avgusta 1923.

¹²³ *Josip Ujčič* (1880–1964): profesor za moralno teologijo na teološki fakulteti v Ljubljani, leta 1936 imenovan za nadškofa v Beogradu.

¹²⁴ Najeta skupina ljudi, ki na prireditvah ploskajo ali žvižgajo.

¹²⁵ *Aleš Stanovnik* (1901–1942): takratni študent prava, kasneje odvetnik na Jesenicah, kot politični delavec in pravnik je pisal politično-teoretične članke. Kot krščanski socialist je bil med vodilnimi sodelavci Osvobodilne fronte in leta 1942 ustreljen kot talec.

¹²⁶ Prim. XVI. dokument.

svoji vesti odločajo za večjo in boljšo resnico... « Dom in svetovi uredniki so to trditev mirno servirali svojim čitateljem, dasi cerkev uči, da sta herezija in odpad zločina, za katera je predvideno celo izobčenje iz katol. cerkve (kanon 325, § 2 v cerkvenem zakoniku). Sicer pa slov. kat. skupnost in Kocbek! Mislim, da še niste pozabili, kako je v Vel. Nedelji¹²⁷ pred več leti sprožil organizacijo modernih mladih kat. inteligentov, ki se je z njegovo podporo oblikovala pri Križarjih,¹²⁸ pri Danici,¹²⁹ Borbi,¹³⁰ Jug. strok. zvezi¹³¹ i. t. d. Ves čas se niste niti enkrat oglasili, da gre slov. kat. skupnost: Po usodni poti.

»Za nas tu seveda ni važno, ali je Kocbekov članek v vsem popolnoma neoporečen, ali so vsi njegovi viri zares verodostojni in vse njegove trditve brezpogojno pravilne.«

Gospod profesor, človek mora res dvakrat prebrati gornji stavek, predno verjame, da je prav čital. Kocbek je z vso mogočo jasnostjo navajal svoje trditve in jih primerno garniral kot gola dejstva in Dom in svet jih je kot suho zlato objavil brez najmanjše pripombe, da so trditve le Kocbekovo naziranje ali slično. Nekritičen čitatelj (po Vaše »brez predsodkov«) je torej moral smatrati Kocbekove trditve kot resnične in seveda senzacijelne. Sedaj pa pridete Vi in skušate naknadno oprostiti urednike vsake odgovornosti, češ, če ni bilo kaj prav, naj se pa pojasni. Tako! Kako boste pa poučili tiste, ki so pač čitali članek, pojasnil pa ne bi dobili v roke, tako da danes živijo v veliki zmoti glede Španije, ker so se zanesli na katol. Dom in svet. Če se širijo med katoliki take zmede, kako bi jih ne bil vesel ves nasproten tisk, saj sijajno rušijo kat. skupnost.

Kot »samozvani čuvar pravovernosti« Doma in sveta mu štejete v dobro posebne vrline, ki so kaj sumljive. Kam naj dene svobodno, pa vendar izrazito katoliško usmerjenost in pravo slovensko katoliško kulturo, da ne bo v spodtiko »najodličnejši slovenski kulturni reviji?« Kje in kako je pa predpisana nesvobodna katol. usmerjenost ali pa nepravda, slovenska katol. kul-

¹²⁷ Prim. op. XXII: 11.

¹²⁸ Prim. op. IX: 18.

¹²⁹ Katoliško društvo slovenskih študentov, ustanovljeno leta 1894 na Dunaju in se je leta 1919 preselilo v Ljubljano. Med nekoliko starejšimi člani je bilo precej simpatizerjev krščanskosocialnega gibanja, ki so kasneje kot »tretja skupina« prestopili v SKAD Zarjo.

¹³⁰ Katoliško akademsko društvo Borba je bilo ustanovljeno leta 1923 in se je leta 1928 preimenovalo v Krščanskosocialistični akademski klub. Odklanjalo je papeževo socialno okrožnico Quadragesimo anno (prim. op. V: 66). Banska uprava je društvo označila kot komunistično in ga razpustila.

¹³¹ Prim. op. V: 10.

tura? Katol. usmerjenost in kultura je povsod enaka, vesoljna, in obvezna za vse, torej tudi za sotrudnike in urednike Doma in sveta, drugače pojde katol. skupnost: po usodni poti.

»Ti samozvani varuhi pravovernosti ne dopuščajo v nobenem, tudi ne v najbolj nenačelnem, zgolj praktičnem vprašanju (kakšna pošast je neki to?) nikake svobode in nikakega razgovora.«

Kdo Vam je pa to natvezil? Razgovarjajte se in razpravljajte javno in svobodno kolikor hočete, ampak pazite, kaj boste pisali in govorili, kajti javnost je neusmiljena in pravično kritična nad zmotnimi mnenji posameznika in bo vedno varovala občestvo, da glede kat. skupnosti ne krene: Po usodni poti ...

»Njih ne vežejo proti njihovi volji in njihovim načrtom nobena organizacijska pravila in tudi ne avtoriteta Cerkve, papeža in škofov, da, niti ne najbolj jasne Kristusove zapovedi.«

Ali se zavedate, kake težke obdolžitve bi to bile, če bi bili zraven navedli imena teh zločincev, tako pa komu naj veljajo? Kdor pozna naše javne delavce, bo tudi imena lahko naštel, saj ste nekako s prstom nanje pokazali, ko pišete:

»Naši nestrpneži« so »s spretno taktiko zasedli domala vsa važnejša odborniška in druga vodilna mesta v slovenskih katoliških organizacijah in ustanovah, od koder obvladajo domala vsa gmotna in organizatorična (!) sredstva ter ves katoliški tisk.« »... peščica najbolj ozkih, pa zato veliko bolj nestrpnih in nasilnih ljudi« proglašča »... sebe za nekako elito, torej nekaj izbranega in boljšega, vsem tistim pa, ki se ne morejo vselej slepo podrediti njihovim nazorom in ciljem, odrekajo vso pravovernost ter jih žigosajo in obsojajo kot nekake krivoverce ali vsaj mlačne in neodločne katoličane«.

Z drugimi besedami: Nestrpneži so vsi funkcionarji vseh katol. prosvetnih kulturnih in gospodarskih organizacij s centralnimi vodstvi vred! Ali ste res tako naivni, da si upate koga prepričati, kako grozno prav imate z Vašim samozvanjem čuvanja pravovernosti in kako nujno potrebno je, da se vsa ta ogromna množica nesebično delujočih katolikov v javnem življenju skesano na prsi potrka in prizna, kako gre glede katol. skupnosti po usodni poti ...

»Pariški nadškof kardinal Verdier n. pr. je nedavno tega izdal posebno pastirsko pismo, kjer take nestrpeže zavrača in jim prepoveduje, da bi nastopali kot nekaki ocenjevalci in sodniki drugih katoličanov.«

Vseučiliški profesor ne bi smel zaiti na usodno pot žurnalistične rabulitike!¹³² Saj ni res, da je kardinal kaj takega zapisal, in milo rečeno, ni prav, da neuke čitatelje, ki ne poznajo besedila tega pisma, zapeljuje v zmoto. Če ste

---

¹³² Spretno spreminjanje smisla besed.

že začeli, bi morali pošteno navesti celotna izvajanja in posebno podčrtati kardinalova navodila, kakšna kritika, ocena in obsodba zmot v katol. vrstah je dovoljena in na mestu. (Glej »Čas« VIII – IX. 1936/37.)¹³³ Tako Vaše za Vaš članek prikrojeno citiranje je le sposobno, da bi čitatelje »brez predsodkov« glede katol. skupnosti zavedlo Po usodni poti ...

»Nestrpneži ... obvladajo ... ves katoliški tisk.« Če tako trditev tako določno zapišete, potem bi človek mislil, da mora držati. Kaj še! Saj smo vendar čitali Vašo sveto jezo, ko ste zatrjevali, da spada tudi »Delavska pravica« stoddstotno h katoliškemu tisku, pa vendar pri njej nestrpneži nimajo prav nobene besede, drugače gotovo ne bi bila objavila Vašega članka.

»Predvsem je treba reči, da pomeni tista prava integralnost, odločnost in borbenost, ki je danes katoličanom tako potrebna, vse kaj drugega kot skrajno omejenost, ožino in nestrpnost nasproti vsakomur, ki ni z nami v vseh podrobnostih istih misli«.

Ali res nič ne čutite, kako hudobno, pavšalno in za neuko množico delavcev prikrojeno sumničenje ste zapisali, da bi zasejali in razširili čim večje nezaupanje do vseh naših katoliških organizacij? Kdo navaja ljudi za katol. skupnost Po usodni poti ...

»Najvažnejši njen (borbenosti in odločnosti) znak je v tem, da ostanesh krščanskim načelom in praktičnim zahtevam krščanskega življenja dosledno zvest, pa najsi je to lahko ali težko, ugodno ali neugodno. To pa se zares pokaže šele v težkih razmerah ...«

Kdor drugim nauke daje, naj bi najprvo sam po njih živel ali se saj malo trudil, da ne bi kar očitno grešil proti njim. Ali se še spominjate, kake nazore ste širili in ognjevitvo povsod zagovarjali pod diktatorsko vlado J. N. S.,¹³⁴ ki je sistematično uničevala praktično možnost udejstvovanja katoličanov v šoli, v organizacijah, v tisku, pri volitvah i. t. d. Po načrtu je že uspešno odtujevala mladino cerkvi (pouk, služba božja, vzgoja pri Sokolu i. t. d.). Kdo se je takrat pri vsaki priliki znašal nad Korošcem, ker se ni hotel sprijazniti z novim nacijskim kurzom v Jugoslaviji, ker bi se potem dalo marsikaj rešiti. Hvala Bogu, bili ste precej osamljeni s svojimi nazori! Ko je Korošec pod Jevtičevo¹³⁵ vlado poskušal dobiti možnost za svoj vstop v vlado, pa ni uspel, kdo je nato bil tako praktičen katolik, da je želel vkljub katol. skupnosti na

¹³³ [Janez] Fabijan: Važna izjava pariškega kardinala. Čas 1936/37, str. 354–356.

¹³⁴ Jugoslovanska nacionalna stranka.

¹³⁵ *Bogoljub Jevtič* (1895–1960): eden vodilnih politikov Jugoslovanske nacionalne stranke. V več vladah minister različnih resorjev, v emigraciji veleposlanik v Londonu. Po II. svetovni vojni je ostal v tujini.

vsak način v vlado? Nekaj ubežnikov pod Vašim vodstvom in skrbnim očetovstvom bana Marušiča!¹³⁶ Z Vašo odločno akcijo, da se nekaj doseže, ste tako izdatno pogoreli, da Vaši takratni somišljeniki navadno zardijo, ako pogovor nanese na Vaše zmožnosti v političnih vprašanjih. Razmere so se kaj kmalu tako spremenile, kakor jih je nezmožen Korošec napovedoval, in je potem tudi lahko zasedel mesto, ki si ga je izbral, da bo rešil, kar se še rešiti da. In kdo siplje nanj sedaj ogenj in žveplo? Zopet Vi in zelo, zelo skrčen krog nekdanjih ubežnikov iz slov. kat. skupnosti.

Borbenost in odločnost se pokaže v zares težkih razmerah ... Vi oboje kažete – ne v težkih razmerah, ampak – dosledno le v boju proti slov. kat. nestrpnežem, ker dobro veste, da Vam ne bodo vratu zavili, zraven imate pa hrbet dobro zavarovan, če bi nastopili zopet kakšni drugi časi ... Ni še pozabljeno, kako ste trdovratno molčali – ustno in pismeno – v težkih razmerah pod Marušičevim režimom. Kako hitro ste navadno tudi iz družbe izginili, če je padla kaka beseda proti režimu! O taka borbenost in odločnost je vse drugačen strup za kat. skupnost, pa naj so borci tudi samozvani čuvarji pravovernosti, kakor pa oni nestrpneži, ki zaupajo svojim zanesljivim, preizkušenim, kristalno čistim, pravim borbenim voditeljem v kat. skupnosti. Borbeni ste tudi proti papeževim okrožnicam v več točkah, seveda Vam tudi ne zadostujejo papeževa pojasnila o španskih razmerah v zvezi s komunizmom,¹³⁷ moral je priti Kocbek s svojimi izsledki pri nekih modernih katolikih, kar pa Vi ocenjujete kot delo, ki naj »osvetli sedanje dogajanje v Španiji še z druge plati, kot ga pri nas navadno opisujejo,« ter zahtevate »... resno razpravo, ki jo članek prof. Kocbeka prav gotovo zasluži ...« Morda kakih 800 strani obsežno knjigo, ki bi jo težko kdo prečital, prav gotovo pa nihče kritično preštudiral!

Taki in slični so Vaši nauki, zahteve, obtožbe, ocene in brezobzirne obsojbe, vse s stališča samozvanega čuvarja pravovernosti pri drugih in to vkljub okrožnici kardinala Verdierja, da ne bi zašli Po usodni poti ...

»Kam vodi to?«

»Kaj je tedaj bolj naravno, kakor če povzročajo ti nasilni elementi povsod v naših organizacijah, kamorkoli se vrinejo, predvsem le odpor in razdor.« Šta se babi htilo, to se babi snilo, sicer pa trdite tudi ravno obratno:

---

¹³⁶ *Drago Marušič* (1863–1964): pravnik, prjugoslovansko usmerjen politik, podban Dravske banovine, minister, senator. Med II. svetovno vojno se je pridružil Osvobodilni fronti, bil Titov zastopnik v Londonski vladi, minister v povojnih vladah. Bil je tudi prvi predsednik jugoslovanskega Rdečega križa.

¹³⁷ Prim. op. XVIII: 5.

»Res je treba priznati, da ima ravno omenjena skupina ljudi pri nas velike organizatorične sposobnosti in je v tem pogledu že mnogo storila.«

Kaj ne, da bo na vse strani prav! Žal, da niso vsi enakih misli, ampak pričakujejo v resnih člankih vsaj logičnih zaključkov.

»Žal, da se ni pri nas morda še nikdar prej tako bridko občutilo pomanjkanje tistega pravega notranjega idejnega vodstva, ki se mu človek prostovoljno podredi, kot ga občutimo danes. Že prej sta nadomeščala to vodstvo večinoma le vnanja organizacija in njen pritisk.« (!)

Pa da zopet ne bo kake zamere ali kaj narobe glede pomanjkanja idejnega vodstva, ugotavljate maloprej »... da je organizacija končno samo sredstvo, ki naj služi stvarnemu delu, in ne obratno, da se mora vse stvarno, zlasti tudi vse idejno delo podrežati organizaciji oziroma tistim, ki jo vodijo«.

Kaj ne, zakaj bi pa v načelnih zadevah ne bile mogoče tudi nasprotujoče si trditve!

»Toda kako vse drugačne uspehe bi z enakimi napori dosegli na vseh področjih, v prosveti, v gospodarstvu in posebej tudi v politiki; ako bi se različni naši diktatorji mogli sprijazniti z mislijo, da je organizacija končno samo sredstvo, ki naj služi stvarnemu delu, in ne obratno, da se mora vse stvarno, zlasti tudi vse idejno delo podrežati organizaciji oziroma tistim, ki jo vodijo.«

Priznanje take ignorance o uspešnem delu v naših organizacijah bi si bili pač lahko prihranili. Vse organizacije morajo imeti vendar točno izdelana pravila in morebiti potrebne poslovnik, na katere so člani in seveda tudi odborniki pri svojem delu vezani. Ako vodstvo ni na mestu, imajo člani prilike dovolj, da nered odpravijo. O, pravila poznajo tudi diktatorske manire za vse tiste člane, ki nasprotujejo društvenim namenom ali kako drugače nasprotujejo uspešnemu delu. Samoobramba proti raznim prosvetnim, gospodarskim, verskim in seveda tudi političnim kvaražugonom¹³⁸ pa ni samo na mestu, ampak bistven in sestaven del vsakih pravil v dobrih organizacijah. Sami priznavate, da imajo naši diktatorji »velike organizatorične zmožnosti«, in človek bi pričakoval, da jih ne boste že [za]radi kat. skupnosti tako zmešano klevetali ...

No pa, ker Vam naše organizacije niso všeč in Vam prav gotovo nikdar ne bodo, ustanovite sami bolj praktična društva po svojem receptu, seveda, če boste našli najprej za Vaše ideje zadosti navdušenih in na velike žrtve pripravljenih članov, da bodo res praktično delali brez vsakega teoretiziranja za doseg društvenih ciljev. Slovenska kat. skupnost Vam bo silno hvaležna, ko bo videla, da znate tudi ustvarjati velike reči, ne pa samo filozofirati, nergati,

---

¹³⁸ Pesimisti.

obgrizti in obsojati vsakogar, ki se ne more navduševati nad takimi in sličnimi članki, kakor je zgoraj omenjen glede slov. kat. skupnosti. Menda vendar ne boste trdili, da imate do sedaj z Vašo šolo kje kakšne uspehe? Katera organizacija ali kateri javen delavec je do sedaj s pridom uporabil Vaše ideje – saj razburjate se v celem članku edino le [za]radi ignoriranja Vaših idej – pri svojem praktičnem delu? Pa vendar vsi vemo, da ste že veliko pisali, predavali in debatirali. Kje so Vaši učenci, kje Vaša šola, oplojena na bogatih idejah iz Vaših duševnih zakladov? Kar priznajte: Diem (recte annos) perdidit.¹³⁹ Povsod so izjeme, tako tudi tukaj! Udejstvovali ste se pred leti pri J. S. Z.,¹⁴⁰ dokler Vas niso postavili pred vrata. Danes ste zopet tam, gotovo ne za dolgo, ker drugače biti ne more ...

Pa naj neham, saj prepričal Vas ne bom, da niste na pravi poti in da drvite rapidno navzdol. Ljudje, ki Vas poznajo, zmajujejo z glavo, pa molčijo, ker resna debata z Vami ni mogoča; če bi drugega ne bilo, dokazuje to prejasno Vaš zadnji članek. Bodite prepričani, da si s takimi izbruhi onemogle jeze, sumničenja, klevetanja in obsojanja zapirate tista vrata, ki so Vam bila še odprta. Nihče ne bo riskiral, da bi Vam zaupal »kulturno nerazgibano množico«, kakor označujete tisoče in tisoče organiziranih Slovencev v naših katol. organizacijah, da bi jo Vi pripeljali na pravo pot, ker greste sami Po zelo usodni poti ... Sami ste v Delavski pravici točno navedli, kje ste že vse izključeni od vsakega udejstvovanja, ostalo bo prav gotovo sledilo. Ne posnemajte nesrečnega dr. Šušteršiča,¹⁴¹ ki je mislil, da ima samo on prav, posebno še v politiki, in da bo svoje nazore lahko diktiral zdravemu razumu slovenskega naroda. Doživel je tako razočaranje, da je omahnil ... Pri Vas je še čas, opustite svojo nediscipliniranost in podredite se slovenski kat. skupnosti s konstruktivnim delom, drugače bo konec žalosten, ki ga boste sami zakrivali!

Ljubljana, 30. VII. 1937

Kopijo tega »ogabnega napada«, kakor boste verjetno označili prednje pripombe k Vašemu članku, dobi tudi g. prof. Kobljar.

---

¹³⁹ Diem perdidit – Dan sem izgubil. Izrek rimskega cesarja Tita ob koncu dneva, kadar ni storil ničesar dobrega. Pisec je dodal »recte annos« – zadnja leta.

¹⁴⁰ Jugoslovanska strokovna zveza. Prim. op. 131.

¹⁴¹ Ivan Šušteršič (1863–1925): pravnik, poslanec v državnem in deželnem zboru, kranjski deželni glavar, načelnik Slovenske ljudske stranke. Leta 1923 je kandidiral v Narodno skupščino, vendar je propadel.

Ljubljana, 23. julija 1937 – – –

Dragi,¹⁴² zahvaljujem Te, da si se me spomnil. Moja skrb je resnično velika, ker mi je grda gonja proti Domu in svetu vzela vse veselje do dela, še bolj pa neplemenito obnašanje predsednika KTD.¹⁴³ Ta zadeva je napravila ostro črto med menoj in stvarjo, ki sem jo do zdaj z vso bitjo služil, in sem omejen zgolj le še na ono najindividualnejše – najintimnejše, kar veže dušo z Bogom – nit, tenka ko pajčevina, a trdna kot jeklena žica – toda vendar hudo boli, če moraš zapustiti *veliko polje*, kamor si svoj čas sejal semena, da bi božja misel tudi v drugih srcih vzknila. Težko odgovornost pred Bogom in javnostjo bodo nosili tisti, ki so se tako pregrešili zoper katoliško kulturo! Ravno, ko sem Tvoje pismo dobil, so mi prinesli »Pravico« z Gosarjevim člankom¹⁴⁴ – velika in pogumna stvar – Dom in svetu pa bo utegnila zadati zadnji smrtni udarec. Vidiš – mi obračamo, Bog pa obrne, in tako mir in samopremagovanje ne bosta mogla zaznamovati uspeha. »Dom in svet« se mi zdi ko lepa nežna stvar, ki jo anatomi režejo in mučijo, pa bi rajši videl, da bi jo čimprej umorili – mene so vsi živci že zapustili. Zelo me je užalilo tudi to, da mi škof¹⁴⁵ na mojo prošnjo, naj bi mi dovolil o Disu razgovor, ni sploh nič odgovoril. Sem pa zdaj čisto tiho in trpim molče – nisem govoril že mesec dni ne z Gosarjem, ne z Vodnikom, ne s kom drugim. Članek o Lippertu¹⁴⁶ bom dokončal, čeprav je moje srce čisto izsušeno, in ga bom čimprej izročil dr. Fabijanu,¹⁴⁷ ker sem tudi gmotno čisto na koncu.

/.../

Tolaži me samo, da moja skrb in žalost delijo prijatelji. Mogoče si je res ne moreš predstavljati, kako me je ta besna gonja zadela prav v sredino bitja – omajala je ves moj *raison d'être*¹⁴⁸ v našem pokretu in vsako minuto se sprašujem ali vsaj podzavestno čutim, kako sem se 30 let zastonj žrtvoval. Med tem časom sem dvakrat jasno govoril in bom to nedeljo tudi – toda ob najbolj topli besedi ljudem me zaključuje nekaj v srce. Nisem več stari Terseglav.

Tvoj

Terseglav

¹⁴² Franc Terseglav Francetu Koblarju. Pismo z ovojem. Ovoj z glavo: Uredništvo dnevnika / SLOVENEK / Ljubljana / Kopitarjeva ul. 6 / Telefon 20-50. Naslov: Gospod / profesor *Franc Koblar* / vodja slovenskega Radia / KAMNIK / Zaprice. Tipkopis.

¹⁴³ Prim. op. 19.

¹⁴⁴ Prim. op. 121.

¹⁴⁵ Gregorij Rožman.

¹⁴⁶ Prim. op. XV: 30.

¹⁴⁷ Dr. Janezu Fabjanu za revijo Čas.

¹⁴⁸ Smisel.

Dragi prijatelj,¹⁴⁹

[1937]

moram Ti sporočiti, da je poleg Fabijana¹⁵⁰ tudi dr. Kulovec¹⁵¹ odločno za »Dom in Svet«. Ko je bila dekanijska konferenca¹⁵² v Kranju, je znani srboritež dekan Škrbec¹⁵³ po vehementnem čvekanju predlagal, naj se KTD nasvetuje, da »Dom in Svet« ustavi. Nato je vstal Kulovec in rekel, da je treba ta predlog odbiti, kajti kakšne posledice bi bile, če se na ta način 30 najboljših kulturnih delavcev odbije in požene bogve kam! To moraš Ti izrabit in Pečjaku, če bi Te klical, povedati ter ga vprašati, zakaj je to zamolčal. Zdaj smo v svoji taktiki lahko še bolj odločni in dosledni. Ko bo bitka dobojevana, pa bo treba misliti na agitacijo za »Dom in Svet«, ki bo lahko pridobil veliko naročnikov. Ne imenuj moje osebe, pač pa Ti to Tone Vodnik lahko potrdi, ker mu je povedal duhovnik udeleženec tiste konference. V Kranju so sploh mislili, da je zadeva »Dom in Sveta« zdaj že poravnana v ugodnem smislu. Tudi Finžgarja o tem obvesti, da bo Pečjaka pošteno prijel. Sploh se naš predsednik opira samo na nekatere osebe, ki ga imajo čisto v roki.

Pozdrav

Tvoj

Terseglav

---

¹⁴⁹ Franc Terseglav Francetu Kobarju. Pismo brez ovoja. Ni datirano, vsekakor pa iz leta 1937. Rokopis.

¹⁵⁰ Prim. op. 147.

¹⁵¹ Dr. Franc Kulovec.

¹⁵² Prim. op. I: 115.

¹⁵³ Matija Škerbec. Prim. op. I: 115.

[Proti koncu leta 1937]

Končno pa Ti¹⁵⁴ ne povem nič presenetljivega, če naglašam, da nestrpno čakam izida »Dom in svetovega« vprašanja. *Edini vir je to danes pomladitve katolištva iz duha pri nas, in če bi usahnil prav pod tujimi rokami, bo to za nas vse katastrofa.* Potem bomo šli vsak vase, vse delo na katolištvu pa bo čisto prepuščeno politikom, oficijelnim teologom in organizatorjem ter fatumu. Mogoče bo kdo sprožil zopet spojitev DiS in Časa, kar pa ni nobena rešitev, ker sta oba lista po neuničljivi tradiciji dve svoji smeri, ki se lahko dopolnjujeta (v najboljšem slučaju), nikakor pa se ne moreta kriti (kongruirati). *Daj rešitev pospešiti – aut – aut!* Tvoj

Terseglav

---

¹⁵⁴ Franc Terseglav Francetu Koblarju. Pismo brez ovoja in datuma, najbrž s konca leta 1937.

Prečastiti gospod profesor!¹⁵⁵

Morda ne boste zvedeli, da nisem sprejel vstopnice za praznik 8. decembra.¹⁵⁶ Moram Vam povedati, da tega nisem mogel: tisti dijak je povedal, da prihaja po Vašem naročilu. Ali se zavedate, gospod profesor, kako neprijemno je, da se stavite v ospredje skupne proslave Marije Brezmadežne, ko slo. kat. izobraženstvo v veliki meri zaradi Vas toliko trpi? Bolj in bolj namreč prihaja spoznanje, da se Vaša velika požrtvovalnost spreminja v veliko sovraštvo. Zakaj če bi ne bilo tudi v Vas resničnega sovraštva, ne bi bili tako napadli Doma in sveta ob njegovi 50-letnici,¹⁵⁷ izostali bi bili vsi Vaši nastopi, s katerimi tiščite neljube osebe naravnost v protikatoliško stran, ne bi neprestano škodovali imenu in osebi g. E. Kocbeka, opustili bi svoje anonimno pisanje,¹⁵⁸ ki je po metodah večinoma nevredno univ. profesorja kaj šele duhovnika – ampak bi kot resnični apostol iz ljubezni do Boga in Cerkve storili vse, da se čim lažje popravijo napake med nami, da čim prej izginejo vsa nasprotovanja, da bi bili v resnici vsi eno. To bi Vi lahko storili in bi morali storiti, ko pričakujete viteštvo od drugih. Dokler tega ne delate, Vam je seveda skrito, koliko škodo na duši in na telesu delate tistim, ki jih na ta ali oni način tepete in izročate celo javnemu zasmehu in sovraštvu.

Z odličnim spoštovanjem

Fr. Koblar

Lj., 5. dec. 1937.

---

¹⁵⁵ France Koblar Lambertu Ehrlichu. Koncept pisma. Rokopis.

¹⁵⁶ Vsakoletna proslava katoliških srednješolcev in visokošolcev v veliki dvorani hotela Union.

¹⁵⁷ Prim. XVII. dokument.

¹⁵⁸ Članki v Straži v viharju so domnevno tudi Ehrlichovi.

Dr. Jos. Debevcu 15/4. [19]38.¹⁵⁹

Prečastiti monsignor!

Tuja roka mi je ponudila Dom in svet, češ: Kaj praviš? Prebral sem, kar ste napisali in kar ste podpisali, pa mi je zastala sapa. To naj bo zgodovina? Rešili ste DS tako, da ste postavili na zatožno klop nekdanje urednike, šli ste mimo naših dokumentov in niste videli mojih pisem: sama skrb in prošnja, da bi list ohranili in da se težka zadeva uredi na obe strani prav. Ali ste vprašali g. dr. Pečjaka po najinih osebnih razgovorih, iz katerih dobro ve, da bi se bilo dalo vse urediti, če bi bil on to hotel. Toda šlo je za način in za to, da nismo hoteli poklekniti. Zlasti se ni bilo mogoče ukloniti tisti sovražni sili, ki je pri nas napravila že mnogo hudega; tej sili se je res kmalu posrečilo speljati zadevo na nevarna cerkvena tla in za enkrat dobiti igro. To je stara taktika pri nas. Ne Cerkvi, tisti nevidni sili, ki je tu igrala, se ni bilo mogoče ukloniti.

Gonili so nas kakor divjačino. Leto 1937 je žalostno leto, pa ne zaradi Dom in sveta, ampak zaradi hudobije in maščevalnosti sicer – zglednih katoličanov,¹⁶⁰ katoliških listov Straža v viharju (Zadeva Bohinj,¹⁶¹ pisanje o gledališču¹⁶²).

Vas, monsignor, z ozirom na Vaše zdravje nismo nadlegovali, kakor nismo iskali opore nikjer – zaupali smo v svojo pravico. Danes vidim, da ni bilo prav, ker samo sila odloča – mi pa se doslej še branili nismo.

Monsignor! Zdaj ste izdali DS z materialom, ki je še vedno delo mojega uredništva.¹⁶³ Pritrdili ste sili – nikakor ne recite, da Cerkvi. Pri tem vem, da Vam ni bilo treba nobene besede izpustiti, in vendar postavljate katoliško literaturo tako, kakor da smo stregli samim nagonom, samoljubnosti in nenravnosti. Ali čutite, kako krivično je to? Povejte, kaj ste morali popraviti za nami in kaj smo takega prinašali v prejšnjih letih. Govorite z g. škofom¹⁶⁴ o kritiki, ki naj bo idejna. Dom in svet je imel resno idejno kritiko! Zares v lepo luč ste nas postavili in po Vas je Dom in svet izkazal zlasti svojim dolgoletnim so-trudnikom in dr. Steletu in meni poslednjo čast. Vem, ni bilo vedno vse

¹⁵⁹ France Koblar Josipu Debevcu. Koncept pisma. Rokopis. Odgovor na Debevčev članek Iz kronike Doma in sveta od 22. IV. 1937 do 2. IV. 1938, DS 1937/38, str. 204–208; prim. XLI. dokument.

¹⁶⁰ Avtor pisma misli predvsem na Ernesta Tomca in Lamberta Ehrlicha.

¹⁶¹ Bohinjski teden leta 1937. Prim. op. IV: 25.

¹⁶² Prim. op. XIV: 25.

¹⁶³ Prim. op. XLII: 54.

¹⁶⁴ Z A. B. Jegličem.

XLIII. DOSLEJ NEOBJAVLJENI DOKUMENTI IZ ZAPUŠČINE F. KOBLARJA

---

dobro, toda nismo nikdar hoteli drugega kot spoštovanje in čast prav tisti katoliški svobodi, ki jo Vi poudarjate proti nam.

Kaj naj po vsem tem storimo, da se ubranimo sodbi, ki ste jo nam naložili? Z njo ste prav tako žalili tiste, ki jih zdaj vabite k sodelovanju. Tudi mi imamo dokumente in zapiske, celo zgodovino Doma in sveta zadnjih 15 let.¹⁶⁵ S krivico ste šli reševat Dom in svet Vi, ki ste najbolj poklicani, da združite, kar je bilo razdruženo. Kako ste mogli to tako narediti – saj to niste Vi. Danes je veliki petek in ob tem umolknem.

Z vsem spoštovanjem, ki sem ga imel do Vas takrat, ko ste nam bili najboljši prijatelj.

Vaš

Fr. Koblar

---

¹⁶⁵ Gradivo, ohranjeno v Koblarjevi zapuščini in objavljeno v tej knjigi.

V Ljubljani, 17. 4. [19]38.

Dragi gospod profesor!¹⁶⁶

Prejel sem včeraj Vaše pismo. [Na] Veliki petek ste ga pisali in jaz sem ga dobil [na] véliko soboto – torej oboje v najsvetejšem času leta. Verjemite mi, da je tudi meni sapa zastajala, ko sem pismo bral. Obžalujem, da so tiste moje vrstice o duhovni svobodi iz Danteja tako nerodno stilizirane, da se dajo tolmačiti kot osebni napad. Niti najmanj niso bile osebno mišljene. Kaj se je zgodilo izza pisma rajnkega nadškofa¹⁶⁷ med bivšimi uredniki in KTD, nisem vedel in še danes ne vem; zapisal sem, kakor se mi je povedalo. Če hočete, pošljite mi, prosim, tudi svoje sporočilo, pa ga priobčim v 5. št. na istem mestu. Seveda, kaj bo KTD pristavilo, ne vem. Ampak: audiatur et altera pars. Jaz bi bil od srca rad to videl in slišal in pač tudi naročniki Doma in sveta.

Žal, resnično žal mi je, da ne znam izraziti, kako je moje spoštovanje do Vas ostalo do danes nezmanjšano, neskaljeno.

S tem Vas pozdravljam

vdani

Jože Debevec

---

¹⁶⁶ Jože Debevec Francetu Koblarju. Pismo z ovojem. Rokopis. Naslov: Gospod France Koblar / gimn. profesor / tu / Tyrševa 38/II.

¹⁶⁷ Prim. op. XLII: 29.

23. 4. [19]38.¹⁶⁸

Prečastiti monsignor!

Naj Vam odgovorim na Vaše pismo, posebej še glede pripravljenosti, da bi se slišala tudi druga plat zvona. To je res potrebno, a ne zato, da bi koga zanimalo, ampak zaradi resnice same. Mnogo sem že slišal te dni sodb o tem, kar ste napisali, in vse pričakuje odgovora.¹⁶⁹ Toda Vaš dostavek, da ne veste, kaj bo KTD dostavilo, mi ne daje upanja, da bi se ta zadeva po tej poti prav napravila.

Že božično obvestilo¹⁷⁰ Jugosl. knjigarne, kakor ga je po vsej verjetnosti sestavil g. preds. KTD in ste ga sedaj ponatisnili tudi Vi, bi bilo treba zavrniti. Pa doslej ni nihče iznašal teh stvari, skrivali smo pred javnostjo, ne iz strahu, ampak iz obzirnosti. Verjemite, da je v nas vsaj nekaj ljubezni in zvestobe. Držali smo se zadnje skupne ugotovitve med menoj in g. predsednikom: javnost izve, da se pač nismo mogli sporazumeti. Vi, monsignor, in g. predsednik sta te obzire prelomila – in zdaj bo treba na dan z vso resnico.¹⁷¹ Odgovor tedaj pride – vsi dokumenti – in gotovo toliko pravičen, morda tudi obziren, kakor je bil odgovor.

Z odličnim spoštovanjem

F. Koblar

---

¹⁶⁸ France Koblar Jožetu Debevcu. Koncept pisma. Rokopis.

¹⁶⁹ Koblar je kasneje iz spoštovanja do že pokojnega dr. Jožeta Debevca javni odgovor opustil. Prim. op. XLV: 3.

¹⁷⁰ Prim. XLII: 8.

¹⁷¹ Napoveduje brošuro Dom in svet v letu 1937, ki je objavljena kot XLII. dokument.

Gospod profesor!¹⁷²

Če Vam je za to, da je tudi moj podpis tiskan,¹⁷³ ga lahko natisnete po svoji uvidevnosti. Premišljeval sem Vaše snočnje besede in imate prav: na spomenici je bilo moje ime, in za to zgodovinsko dejstvo gre v Vašem odgovoru. Seveda pri morebitnem ugovoru v javnosti bo treba to pozneje pojasniti. Če bi šlo za osebno zadevo, bom moral to narediti jaz sam.

Mnogo mislim na vse to, čeprav ni vredno. Neprijetno bi mi pa bilo, da bi bilo moje ravnanje za Vas še en nov trn. Le škoda, da se nismo takoj v petek dovolj pogovorili in končali, ker sitnosti imate že dovolj.

Kljub svojemu slabemu spominu se vendar spomnim, da sem Vas lani o dogodkih po podpisu spomenice in svojih pojasnilih obvestil – morda prepovršno. Vem pa še, da sem imel to za svojo moralno dolžnost do Vas. Veste, s kakimi pristavki in mislimi sem brž podpisal, veste, da sem bil vsega sit in hotel imeti mir, mislim, da veste tudi, da so spomenici očitali nepoznanje cerkvenega nauka (Kocbek, cenzura) – pozneje mi je bilo rečeno od uradne osebe, da bi vsi podpisniki duhovniki morali zgubiti cerkvene službe in da bi moralo biti vse naznanjeno Rimu, in kljub temu da je škof¹⁷⁴ isto rešitev za DS predlagal kakor jaz, ni uspel kakor jaz ne na sestanku (Terseglav) etc. etc. Neprijetno je pogrevati stare boje in krivice.

Torej: naredite, kakor želite, saj ste Vi avtor in veste, kaj je bilo. Tudi moj podpis lahko stavite, tudi brez pristavka – če bo potreben kdaj komentar, ga opravi po potrebi sporazumno sam.

Pojasnila in Kocbekovega – menda zelo dobrega – pojasnila¹⁷⁵ (v končni redakciji) z veseljem čakam.

Pozdravljam Vas!

Pogačnik

Marijanišče, 20. jun. [1938]38.

---

¹⁷² Jože Pogačnik Francetu Koblarju. Pismo brez ovoja. Tipkopis.

¹⁷³ Podpis na spomenici 28. V. 1937. Prim. op. XLII: 47.

¹⁷⁴ Gregorij Rožman.

¹⁷⁵ Edvard Kocbek: Izjava. Dom in svet v letu 1937, str. 17. Prim. XLII. dokument.

*Mon cher ami,*¹⁷⁶

v sredo smo imeli na konferenci¹⁷⁷ zelo zanimiv razgovor, ki ga je sprožil Javornik,¹⁷⁸ ki se je kar sam od sebe goreče zavzel za Dom in svet in žigosal one, ki so ga uničili. Nato sem še jaz pritisnil in so bili primorani vsi, ne samo, da se nihče ni oglasil v obrambo tega herostratstva,¹⁷⁹ ampak so nam še pritrdili. Dr. Ahčin¹⁸⁰ je spočetka rahlo ugovarjal, kaj je rekel, ti lahko natančno povem, kmalu pa nama je moral dati prav, da je bila ustavitev »Doma in sveta« »faux pas« ali ogromna polomija. Ko je Ahčin dejal, kaj zdaj narediti, sem rekel, da naj »Čas« temeljito prenapredé, v uredništvo vzamejo bivše redaktorje »Dom in sveta« ter začno takoj izdajati naš »Hochland«,¹⁸¹ ki mora seveda biti brez vsake cenzure, KTD pa naj ga podpira in naj se poskrbi za podjetno in delavno upravo. Ahčin je to v celoti sprejel, kaj pa bo iz tega nastalo, če bo sploh kaj, pa ne vem, pač pa sem opazil, da je veliko razpoloženje za to, ker se je vendarle gospodom (izvzemši morda trmastega Pečjaka) zasvetilo, da so naredili neizmerno napako.

Jaz mislim, če bodo prišli z idejo pretvoritve »Časa« v *svobodno kulturno revijo*, da se ne smemo rezervirati; edina zahteva bi morala biti, da so bivši uredniki »Doma in sveta« zraven kot enakovredni in enakopravni faktorji; vse podrobnosti bi se uredniški kolegij pomenil za vsako številko sproti; ni vruga, da ne bi šlo, če bomo odklanjali vsako tujo intervencijo od Ehrlicha ali Tomca ali od kakršnekoli organizacije in če bo uredništvo imelo popoln povoir. Mi imamo zdaj že 3 marksistične revije: Zvon, Sodobnost in Modro ptico, kmalu pa bo začela izhajati še četrta, ki jo snujejo naši kršč. soc. *levičarji*,¹⁸² kakor sem slišal. V taki reviji bi se dalo težko sodelovati, kar sem jaz sam skusil pri »Besedi«,¹⁸³ zakaj tudi *naši* levičarji so hudi fanatiki. Na ta način bi mi ostali brez vsakega glasila in Kocbek nam uide h krščanskemu skrajnemu krilu, kar bi bilo zelo žal. Zato se moramo od svoje strani

---

¹⁷⁶ Franc Terseglav Francetu Koblarju. Pismo brez ovoja. Tipkopis.

¹⁷⁷ Verjetno konferenca uredništva Slovenca in Slovenskega doma.

¹⁷⁸ Mirko Javornik kot urednik Slovenskega doma.

¹⁷⁹ Uničevanje kulturnih vrednot.

¹⁸⁰ Dr. Ivan Ahčin kot glavni urednik Slovenca.

¹⁸¹ Nemški katoliški mesečnik za znanost, literaturo in umetnost. Vzornik Doma in sveta.

¹⁸² Verjetno misli na pripravo revije Dejanje, ki je pod uredništvom Mirka Jeršiča začelo izhajati 15. I. 1938.

¹⁸³ Prim. op. X: 2.

prizadevati, da brez ressentimenta omogočimo naš »Hochland«; če se bo izkazalo, da ni mogoče, bomo pač rekli »adijo«.

/.../.

Glede našega razgovora o DiSu pa bi mi bilo zelo ljubo, če bi se srečala ali če bi me Ti obiskal, ker se je marsikaj zanimivega na konferenci o tej stvari slišalo, kar boš rad slišal.

Tvoj
Terseglav

14. t. m. [19]38¹⁸⁴

---

¹⁸⁴ Pismo je pomanjkljivo datirano. Sodeč po okoliščinah, naj bi bilo napisano 14. I. 1938.

IZ KRONIKE DOMA IN SVETA¹

JOŽE DEBEVEC

Pod tem naslovom sem v št. 314 str. 204 nsl.² objavil nekaj historiata glede zastoja DS-a za eno celo leto (april 1931–april 1938), nato pa dodal 15 vrstic iz nekega sestavka dr. C. Schröderja O. F. M. o katoliški literaturi ter 7 vrstic o Dantejevem pojmovanju svobode. Ker vidim iz uvodnih besed brošurice »Dom in Svet v letu 1937«,³ izšle koncem letošnjega junija (»razne izjave o katoliški literaturi in svobodi pa dodaja [sc. dr. Jože Debevec] tako, kakor da je DS proti vsemu temu veliko grešil in škodoval katoliškemu mišljenju in hotenju«), kako je bivši glavni urednik DS-a Fr. Koblar ta moj dodatek razumel,⁴ sem dolžan dati svoje pojasnilo: Niti od daleč nisem mislil na to, kar domneva g. F. K., saj tudi vzroka nisem imel. Žal mi je, da je kontekst dal povod njegovemu napačnemu tolmačenju. Z razprto tiskanimi besedami: »boriti se treba zoper ... nekritično branje s temeljitim liter. šolanjem« sem mislil poglobitveno nalogo DS-a, ki naj bi bilo literarno šolanje, in naj bi izostali članki politične vsebine, kakršen je bil Kocbekov o Španiji. Saj podpisniki z dne 28. maja 1937 sami priznavajo, da članek obravnava važno politično vprašanje v zvezi s stališčem, ki naj ga zavzamejo nasproti njemu katoličani. N. m. str. 9.

V onih mojih vrsticah res stoje tudi besede o »škodljivem vplivu sodobne literature«, ampak to je citat Nemca Schröderja, ki ima pred očmi nemške razmere. Kako naj bi prišel v to zvezo Dom in Svet?

O svobodi sem res dodal nekaj besed, nisem pa pri tem mislil na DS, »kakor da je proti njej veliko grešil«. Menim pa tudi še danes, da mora biti katoliški pisatelj pripravljen na velike žrtve (n. m. str. 208). Znano je, da je v

---

¹ Članek je bil objavljen v Domu in svetu 1937/38, št. 7, str. 391–392.

² Prim. XLI. dokument.

³ Prim. XLII. dokument.

⁴ Prim. Koblarjevo pismo Debevcu: op. XLIII: 159.

nemškem knjigotrštvu dolgo časa veljalo dejstvo: *Catholica non leguntur*.⁵ Pri nas nekateri trdijo, da katoličan ne more biti umetnik.⁶ Ako bi se bili npr. francoski katoliški pesniki bali take sodbe, bi bili pač molčali. Toda emancipirali so se ozira na sodbo nasprotnikov, čutili so se svobodne v kraljestvu duha in veselo ustvarjali. In danes? Danes najhujši nasprotniki katolištva na Francoskem priznavajo katoliško umetnost. Komunist in svobodomislec Jean Richard Bloch⁷ n. pr. je zapisal besede: »Il est remarquable qu'une part non négligeable du talent et de l'intelligence française se rencontre désormais dans les rangs des écrivains catholiques. Et cette part va croissant. Le nier serait sottise et imprudence.«⁸ (Revue »Europe«, 1934.)

Francoske katoličane so v zadnjih letih zadevale ostre cenzure iz Rima: »Sillon«,⁹ »Action française«,¹⁰ »modernizem« – pa vendar mladih poetov to ni nič oviralo v ustvarjanju. Danes – kakor vidimo v spisu na str. 349 te številke DS-a¹¹ – imajo samo v Franciji nad sto priznanih katoliških lirikov.

V isti brošurici (str. 17) pravi Finžgar, da je DS začel pod novim uredništvom »nekam skrivnostno izhajati, da niti tisti sotrudniki, ki so imeli prispevke od prejšnjega uredništva urejene, niso vedeli zanj«. K temu bi pripomnil: Tisti stavek je stal skoraj eno leto v tiskarni, ne da bi kateri izmed pisateljev svoj spis nazaj zahteval. Novi urednik je ves tisti stavek smatral za »bona derelicta«, za »res nullius«¹² ter ga objavil, ne da bi mu vest očitala kako »furtimaštvo«. ¹³ Sicer pa bo v naslovnem listu 50. letnika točno označeno, kaj je g. Koblar uredil.

Še besedo o z a u p a n j u . Finžgar zelo naglaša, da je šlo pri vsej zadevi za zaupanje, namreč, ali je odbor KTD Koblarju zaupal ali ne. Toda ta stvar ni tako preprosta, kakor jo slika Finžgar. Zaupanja je namreč več vrst. Prvo je

⁵ Katoliške knjige naj se ne berejo.

⁶ Josip Vidmar je nekaj let vodil polemiko s katoliškimi intelektualci (Aleš Ušeničnik, Anton Vodnik, Božo Vodušek, France Koblar) o svetovnem nazoru in njegovem pomenu za umetnost. Katoliški literaturi je odrekal umetniško vrednost.

⁷ Jean Richard Bloch (1884–1947): francoski esejist, romanopisec in dramatik; komunist, judovskega rodu.

⁸ »Značilno je, da se nezanemarljiv del francoske nadarjenosti in duha odslej srečuje v vrstah katoliških pisateljev. In ta del bo naraščal. Oporekanje bi bilo neumnost in nepremišljenost.«

⁹ Prim. op. XXIII: 19.

¹⁰ Prim. op. XXIII: 20.

¹¹ Tone Čokan: Francoska religiozna lirika.

¹² Za »odloženo gradivo«, za »brez lastnika«.

¹³ Skrivni prepis.

pri takšnem listu, kakršen naj bi bil po zamisli KTD Dom in Svet, zaupanje v k a t o l i š k o moštvo urednika. To zaupanje v Koblarja je KTD vedno imelo in ga še ima. Drugo je zaupanje v l i t e r a r n o sposobnost urednika. Tudi to zaupanje v Koblarja je KTD vedno imelo. Vprav iz tega dvojnega zaupanja je KTD svoj čas prof. Koblarja naprosilo, da je prevzel uredništvo Dom in Sveta. Zadnja leta pa je DS svoje področje močno razširil, ni hotel biti več samo literarna revija, ampak splošno k u l t u r n a revija ter je začel posegati v težka, tudi teološka kulturna vprašanja. Tu pa ni kazal več tiste sigurnosti, ki bi bila predvsem v takšnih vprašanih potrebna, kar seveda tudi ni čudno, saj ne zmore vsak vsega. Tu torej KTD po nekaterih ponesrečenih Dominisvetovih kulturnih spekulacijah ni imelo zaupanja, da bi mogel Koblar to stran revije s a m dobro urejevati. Zato si je KTD zaradi svoje velike odgovornosti pridržalo soodločanje, ki bi ga vršilo po svojem zaupniku. To je vsa zadeva o nezaupanju in tudi o »cenzuri«.

Ves ta nesrečni spor me venomer spominja – ne vem, morda se bo komu primera zdela šepasta – Hasanaginice: Aginica ni smela, ni mogla k ranjenemu agi; ta pa si je v glavo vbil, da noče priti. Slično tukaj: KTD n e s m e , n e m o r e – vestigia terrent¹⁴ – drugače, kakor da od urednika Fr. Koblarja želi, prosi predhodnega vpogleda v v e r s k o k u l t u r n e članke, ki bi jih v DS sprejel, g. Koblar pa misli, da KTD n o č e od tega odstopiti. O , p r e d s o d k i so zakrivili že dosti hudega!

Prav tam (str. 17) nadaljuje Finžgar: »Toda taka je misel mnogih: Dovolj je ene dobre Mladike, še ene š i b k e – kakor vse kaže, utegne biti sedanji DS – ne potrebujemo.« Dobro! Odločijo naj naročniki in – sotrudniki!

Urednik

---

¹⁴ Dediščina obremenjuje.

XLV

METODE¹

Opozorili so me, naj bi zavrnil »Kroniko« v zadnji (7. št.) »Doma in sveta«.² Smrt urednika dr. Jož. Debevca mi to brani,³ čeprav vem, da rajni ni sam napisal tistega mesta, ki se neprijetno dotika moje osebe, in da že prej ni bilo njegovo delo vse,⁴ kar je v zadevi »Doma in sveta« podpisal. Zdi se, da del naše javnosti, zlasti prizadeta stran, noče razumeti knjižice »Dom in svet v letu 1937–38«, posebno ne samozataje, s katero smo šli mimo dogodkov in razmer. Te razmere se – tako kaže – bistveno še niso spremenile, metode tistega časa pa se skušajo tu in tam obnavljati. Ne butajte na vrata, ki smo jih pred osebnostmi sami zapahnili; dokumenti nespodobnih metod se vendar ne dado spraviti s sveta.

France Koblar

---

¹ Članek je izšel v reviji Dejanje 1, 1938, št. 8, str. 308.

² Prim. XLIV. dokument. Prim. še. op. XLIII: 169.

³ Umril je 5. oktobra 1938.

⁴ Prim. XLIV. dokument.

KRIZA DOMA IN SVETA¹**DRAGO ŠEGA**

Kriza Doma in sveta, ki jo je sprožilo Edvarda Kocbeka »Premišljevanje o Španiji«,² brez dvoma ni identična s krizo Ljubljanskega Zvona iz leta 1932.³ Nesporno je, da imata obe krizi vsaka svojo svojstveno izrazitost in posebnost. Vendar pa so nekatere okoliščine in nekateri vzgibi, ki so enaki pri obeh in ki omogočajo, da ju vzporejamo.

Kocbekov članek je že leto dni sem predmet bodisi javnih razpravljanj po katoliškem časopisju bodisi – in to veliko rajši – vročekrvnih obračunavanj za zaprtimi vrati, medtem ko se o krizi Doma in sveta sami do nedavna sploh ni pisalo. Šele J. Debevec je kot novi urednik Doma in sveta objavil nekaj kronike⁴ (DS, 1937–1938, str. 204), v kateri skuša opravičiti založnika – Katoliško tiskovno društvo (KTD) in posredno očita bivšim urednikom, češ da nepravilno pojmujejo uredniško in pisateljsko svobodo in da so njihovi kriteriji pri ocenjevanju umetnin napačni. Kot odgovor na kroniko J. Debeveca so izdali bivši uredniki Fr. Koblar, Fr. Stele in Fr. Vodnik brošuro »Dom in svet v letu 1937«⁵ (Ljubljana 1938, samozaložba), v kateri objavljajo korespondenčno gradivo, ki je v zvezi s krizo DS-a, s kratkim, skopim komentar-

¹ Članek je izšel v reviji Sodobnost 6, 1938, št. 7–8, str. 380–382.

² Prim. XVI. dokument.

³ V septembru 1932 je prišlo do spora med pomembnimi sodelavci Ljubljanskega zvona in jugoslovansko usmerjeno založnico Tiskovno zadrugo, ker ta ni dovolila kritične polemike k Župančičevemu esejju Adamič in slovenstvo. Kritike so konec leta 1932 izšle v brošuri Kriza Ljubljanskega zvona. Fran Albreht, Ferdo Kozak, Stanko Leben, Josip Vidmar in Lojze Ude so kot sodelavci lista izstopili in leta 1933 ustanovili »neodvisno slovensko revijo« Sodobnost, ki je izhajala do začetka II. svetovne vojne leta 1941.

⁴ Prim. XLI. dokument.

⁵ Prim. XLII. dokument.

jem. Poročilu bivšega uredništva je še dodano dopolnilo F. S. Finžgarja in izjava E. Kocbeka.

Pri tem je treba podčrtati nekaj stvari, ki se nam zde značilne.

KTD izjavlja naročnikom DS-a v nekem pismu:⁶ »Dom in svet smo izdajali kot revijo literarno-estetske smeri (podčrtal por.), s pomembnimi uspehi. Ko pa je revija šla na druga polja (podčrtal por.), je prinesla brez opazke tudi trditve, ki niso več v skladu z načeli Katoliškega tiskovnega društva.« (DS, 1937–38, str. 206). S to izjavo se je KTD postavilo posredno na nevzdržno stališče, po katerem se kulturni delavec ukvarjaj s svojo literaturo in s svojimi estetskimi problemi, politiko in vsa načelna, idejna razpravljanja pa puščaj vnevar.

Po izidu Kocbekovega članka so šle stvari svojo in, zdi se, kakor da že vnaprej začrtano pot. – 7. maja se je moralo ustaviti vse uredniško delo, nakar je KTD postavilo pogoje, pod katerimi bi bilo še nadalje pripravljeno revijo izdajati, in sicer: odstavek v Kocbekovem »Premišljevanju o Španiji«, ki govori o heretikih, je treba preklicati, vse članke dajati odslej v pregled, članki o Španiji pa se ne smejo več nadaljevati (glej brošuro »DS v letu 1937«, str. 5 in 6).⁷ Ko se uredništvo svoji svobodi ni hotelo odreči, mu je nadškof Jeglič v pismu nasvetoval, naj se podredi cenzuri KTD-a, češ da že naravna pamet zahteva, da bo pisatelj kočljive članke izročil »dobremu in dovolj izobraženemu prijatelju« v presojo, in da bi sicer utegnilo škofijstvo »avtoritativno vmes poseči« (»DS v letu 1937«, str. 7).⁸ Škofijstvo je res poseglo vmes: 2. avgusta 1937 je škof Rožman obsodil v »Škofijškem listu« stavek o heretikih. Po odstopu urednikov in po jalovih poskusih F. S. Finžgarja, da bi se DS obnovil,⁹ je navsezadnje KTD dobilo novega urednika, ki je – kajpada – moral sprejeti njegove pogoje.

Kot je torej videti, so se dogodki že od vseh začetkov normalno razvijali, brez vsakršnih kolebanj in zadržkov, da je nepomembnost in brezplodnost korespondence, ki se je medtem vršila med uredništvom pa med KTD in škofom, več kot očita.

Res je, kot ugotavlja J. Debevec, da se je korespondenca vrtela v prvi vrsti okrog vprašanja uredniške svobode. Ne gre pa pri tem reducirati ves spor samo na to vprašanje. Kajti res je tudi, da se vprašanje uredniške svobode sploh ne bi zastavilo, če ne bi bilo nezaupanja med založnikom in dejanskimi

---

⁶ Prim. op. XLII: 8.

⁷ Prim. op. XLII: 25, 26.

⁸ Prim. op. XLII: 28.

⁹ Prim. op. XLII: 33.

tvorci revije, nezaupanja, ki nikakor ni slučaj, ampak je plod globljih idejnih in nazorskih divergenc. Kako je spričo tega iluzorno poudarjanje »katoliške enotnosti«, ki ga je polna vsa brošura in korespondenca bivših Dominsvetovcev, enotnosti, ki mora, če noče biti samo navidezna, počivati vendar na čisto določenih in jasno opredeljenih temeljih.

Vsemu temu principielnemu obravnavanju stvari so se tako sodelavci DS-a kakor KTD v korespondenci izognili. Izognila se je temu tudi brošura.

V spomenici z dne 30. 12. 1936 se Dominsvetovci obračajo na KTD, poudarjajoč potrebo, da si kot katoliški kulturni delavci izgrade odnos do vseh socialnih, političnih, gospodarskih, pa tudi filozofskih, etičnih in verskih vprašanj (glej »DS v letu 1937«, str. 3). S tem je bilo prav za prav že napovedano Kocbekovo »Premišljevanje o Španiji«. Zdelo se je, da se ostvarjajo prve klice svobodoumnejšega in naprednejšega katoliškega družbenega nazora, čigar oblikovanje bo zahteva KTD-a po predcenzuri kvečjemu pospešila. Ta misel se je utrdila toliko bolj, ko je z novim letom¹⁰ začelo izhajati »Dejanje«, ki je za načelnega sodelavca DS-a edina mogoča in pozitivna likvidacija krize.

Ves potek reševanja krize, vsa korespondenca, ki se je izmenjala, kakor tudi brošura sama pa pomeni, s tem da omeji ves spor na uredniško svobodo ali nesvobodo, zastranitev principielnega, nadrejenega v korist manj principielnega, podrejenega.

Vpraša se še, kdo so bili ljudje, ki so vodili boj proti DS-u in katerih nazor se je uveljavil v KTD-u. Brošura – pisana v rokavicah – se tega komajda tu pa tam prav obzirno dotakne. Omenja sicer – v spomenici sodelavcev KTD-u z dne 30. 12. 1936 –, da izhajajo »nasprotstva proti Domu in svetu od strani nekaterih kulturno netvornih, neorientiranih in neodgovornih katoliških krogov ...« (str. 2).¹¹

Malodane uganiti je treba, da gre tu za struji okoli »Straže v viharju« in »Mladih borcev«, na enem samem mestu je omenjeno tudi ime g. univ. prof. dr. L. Ehrlicha. – Iz vsega poteka dogodkov se da sklepati, da cerkvena hierhija ni bila na strani katoliških kulturnih delavcev.

Vprašanje zase je moralna odgovornost »pred Bogom in Cerkvijo« (pismo predsednika KTD-a¹² uredništvu, z dne 9. 5. 1937), ki jo ima bojda KTD in zaradi katere se ne more odreči predcenzuri v DS-u objavljenih člankov. Res je, da pomeni danes DS v bilančnih knjigah KTD-a pasivno postavko,

---

¹⁰ 15. 1. 1938. Prim. op. V: 6.

¹¹ Prim. op. XLII: 12.

¹² Prim. op. XLII: 25.

lahko pa bi bilo tudi narobe. Verjetno je, da bi se v drugem slučaju kriza DS-a nekoliko drugače reševala. Res pa je tudi, da se dá vsaj v enaki meri govoriti tudi o moralni odgovornosti tistih, ki so bili – »pred Bogom« – dejanski lastniki revije, bivših sodelavcev Doma in sveta.

Danes je, kot se zdi, kriza Doma in sveta na svojski način rešena. Nasprotij med založnikom in uredništvom ni. KTD ima zdaj revijo svoje »literarno-estetske smeri«, kot si jo je želelo. Vse to pa seveda ne more preprečiti, da ne bi današnji Dom in svet pomenil v razvoju te katoliške revije ne samo zastoja, ampak korak nazaj.

DOM IN SVET V L. 1937¹

JOSIP VIDMAR

Brošura o krizi v uredništvu in sotrudništvu »Doma in sveta«² objavlja zgodovinsko gradivo o tem dogodku, toda gradivo samo, ne da bi skupina književnikov, ki so se morali umakniti iz revije, podala kakšno pojasnilo, a kamoli razkritje o močeh, ki so tu šahirale z njimi. Kljub tej gesti sotrudnikov, ki je morda prerahločutno lojalna nasproti katoliški skupnosti med Slovenci in celo nasproti njenemu političnemu taboru, se v tem skopem in zelo previdno podanem gradivu tu in tam bero imena, ki razodevajo izrazito politično ozadje tega dogodka. Toda pisci brošure so to ozadje hoteli zamolčati,³ zato ga tu ni razkrivati in ne ugibati o njem. Edino zaslužno in prepričevalno bi bilo, če bi bili to delo opravili sami. Bilo je nemara celo njihova dolžnost, ki je najbrže niso izpolnili zaradi nevarnega in pretiranega smisla za skupnost in disciplino, ki ga v naši katoliški javnosti poznamo.

Kdor je nadalje prebiral ta zvezek, ki je nastal iz boja nekdanjih urednikov za redaktorsko svobodo nasproti založbi Katoliškega tiskovnega društva,⁴ in sicer kdor ga je prebiral ravno z zanimanjem za pravo pisateljsko svobodo, se je moral nekajkrat zdrzniti nad predstavo, ki jo je o notranji svobodi pisatelja in o nedotakljivih rečeh njegovega poklica imelo že to v svobodi ogroženo in omejeno uredništvo samo. Kajti na prehodu s sedme strani na osmo stoji stavek, ki je glede tega zelo poučen. »Kljub temu, da se ti članki ne dotikajo teoloških vprašanj, uredništvo v kočljivih primerih išče pomoči in sveta pri sotrudnikih teologih in prijateljih in se tako skuša izogniti neljubim pomotam.« Na deseti strani pa pišejo nekdanji uredniki »Doma in sveta« vnovič: »Uredništvo ... je v vseh primerih, kjer se je zdelo, da zahteva

---

¹ Članek je bil objavljen v reviji Sodobnost 6, 1938, št. 7–8, str. 382–383.

² Prim. XLII. dokument.

³ Prim. op. II: 83.

⁴ Prim. op. XLII: 14.

ta ali oni spis posvetovanja in korekture, zlasti če bi se bistveno ali slučajno dotikal sfere dogmatičnih resnic, pritegnilo k sodelovanju sodelovnike ali prijatelje, ki jih je smatralo za najbolj sposobne v enem ali drugem oziru.«

Vsak pisatelj ima za svojo svobodo, da sme bodisi v miselnih člankih, bodisi v umetni obliki izpovedati tisto, kar mu o življenju in svetu govori njegova pamet in ves njegov čut. In njegova svobodna dolžnost je izpovedati vse to, a tudi samo to in nič drugega. In zdaj zgodba pisatelja-člankarja, ki jo skozi besede imenovanega uredništva jasno vidim pred sabo: Spisal je članek o umetnosti, ki se dotika moralnih in filozofskih vprašanj, kar je pri umetnosti naravno. Spisal ga je po svoji pameti in čutu točno in izčrpno. Člankar je preverjen katoličan, ni pa teolog. Uredništvu, ki je tudi katoliško, se zde nekatere stvari v njegovem spisu kočljive ali vsaj take, da se »slučajno dotikajo sfere dogmatičnih resnic«. Zato »išče pomoči in sveta pri sodelovnikih teologih«. Ti doženo, da »spis zahteva k o r e k t u r e«, in sicer kajpada ravno v sferi najvišjih resnic. Korekture se tudi izvedejo, v najboljšem primeru z iskrenim in popolnim pristankom pisca. Ali je to še resnična notranja svoboda? In če tej stvari v najboljšem primeru še lahko priznaš svobodo, ali ji moreš priznati popolno iskrenost in pristnost, ki je prav tako zadeva pisatelj-ske vesti kakor svoboda, s katero je neločljivo zvezana in spojena. In kaj je nadalje spričo tega uredniškega postopka resnica. Kaj je še resnica, zaradi katere morata urednik in pisatelj »iskati pomoči in sveta« pri nekom drugem in ne v svojem srcu in zaradi katere morata »v kočljivih primerih« pritegniti k sodelovanju nekakšne strokovnjake? Ali ni to prav tako ponižanje resnice v nekako stroko, kakor ponižanje pisateljstva, to je izpovedi človekovega srca in duha v nekaj, kar je potrebno kontrole in pri čemer so korekture glede na neko objektivno resnico sploh mogoče?

Pravega odnosa do pisateljstva in do skritih ter velikih stvari tega poklica ni mogoče imeti, če ne gledaš na vse pisateljsko delo, tudi na razmišljajoče kot na izpoved, ki more biti samo iskrena ali neiskrena in samo v tem smislu resnična ali neresnična. Vsako drugo pojmovanje vsebuje že tudi nevarnosti za ta poklic. Uredništvo »Doma in sveta« samo ni imelo pravega pojmovanja, njegovo stališče nasproti literaturi je bilo – morda nujno – nejasno in nedognano. Nič čudnega ni, da je šlo KTD, ki do literature ne more imeti tako intimnega odnosa, samo še za korak naprej in zahtevalo, naj se cenzura, ki je bila pri reviji v dogmatskem smislu že ustanovljena, razširi oziroma poostri tako, da bi čuvala tudi koristi ali vsaj dozdevne koristi političnega katolištva.

XLVIII

KRITERIJ IN CENZURA¹

FRANCE VODNIK

I

Pristransko pa tudi neresnično prikazovanje dogodkov, ki so bili v zvezi s tako imenovano krizo Doma in sveta, je napotilo bivše urednike te katoliške literarne in kulturne revije, da so objavili vse dokumente,² tičooe se tega spora, v posebni knjižici z naslovom »Dom in svet v letu 1937«. ³ Poročilu urednikov – Franceta Koblarja, Franceta Steleta, Franceta Vodnika – sta dodani »Spoznajte in dognajte«, ki ga je napisal F. S. Finžgar, in »Izjava« Edvarda Kocbeka.

Ta knjižica je med drugimi spodbudila tudi dva sodelavca »Sodobnosti«, da sta se oglasila k besedi. To sta Drago Šega, ki je v 7.–8. številki imenovane revije napisal nekaj pripomb o »Krizi Doma in sveta« (str. 380–2), in Josip Vidmar,⁴ ki je ravno tam (str. 382–3) napisal poročilo o brošuri »Dom in svet v letu 1937«. Obe poročili se vendar bistveno razlikujeta: medtem ko je Drago Šega ostal pri informativno-kritični presoji pojava, imajo pa pripombe Josipa Vidmarja predvsem polemičen značaj in skušajo ne le maliti pomen secesije dominsvetovcev, ampak tudi prikazati bivše urednike Doma in sveta kot nasprotnike »prave pisateljske svobode«. To je tudi vzrok, ki me sili, da Šegi nekatere stvari pojasnim, medtem ko moram očitke Josipa Vidmarja kar najodločneje zavrniti.

Tisto, česar Šega – in najbrže še marsikdo iz njegovega kroga – ne more razumeti, je dejstvo, da bivši dominsvetovci celo potem, ko smo začeli izdajati »Dejanje«, ⁵ govorimo o »katoliški enotnosti«, kar se njemu spričo očitnih

---

¹ Članek je izšel v: Dejanje 1, 1938, št. 9, str. 319–331.

² O izvzetih dokumentih prim. op. XLVII: 3.

³ Prim. XLII. dokument.

⁴ Prim. XLVI. in XLVII. dokument.

⁵ Prim. op. XLVI: 10.

nasprotij med posameznimi strujami zdi »iluzorno«. To je pač posledica tega, da on kakor žal tudi toliko katoličanov – glej uvodnik v tej številki⁶ – pojmuje tako skupnost zgolj v organizacijskem, ali pa celo v političnem smislu, medtem ko jo mi pojmujeemo duhovno v smislu Kristusove molitve, da »bi bili vsi eno«. (Sv. Janez, 17, 21.) K Cerkvi pripada katoličan, dokler se notranje priznava k nji in se čuti po njej vezanega. Ta skupnost obstaja kljub nasprotjem, ki se javljajo med nami – po načelu in dubiis libertas⁷ – v političnem, kulturnem in celo religioznem prizadevanju. Kako je to mogoče, o tem se Šega lahko pouči iz članka »Katoliški človek«⁸ v 6. številki »Dejanja«.

Pa tudi sicer se Šega v marsičem moti, ko razpravlja o krizi Doma in sveta. Čeprav je bilo Kocbekovo »Premišljevanje o Španiji«⁹ neposreden povod za spor, mu vendarle pripisuje preveč, če misli, da so se šele z njim začele »ostvarjati prve klice svobodounejšega katoliškega družbenega nazora«, saj sta tak nazor izpovedovala v Domu in svetu in drugod vsaj že dva rodova katoliških razumnikov. To se lahko razvidi iz dejstva, da je bila »kriza« le končni zunanji izraz trenja, ki pa sega daleč nazaj, o čemer nas najmočnejše prepričujejo napadi na Dom in svet iz katoliških vrst samih. Kljub zaletavanju v članek Edvarda Kocbeka namreč ni mogoče prezreti, da je bil premnogim napoti Dom in svet kot literarna in kulturna revija določene smeri, čeprav bi nekateri sedaj radi delali razloček med »literaturo« in »kulturo«. Najjasneje se je to pokazalo iz članka »Ob novem Domu in svetu« (Mi mladi borci, 29. IV. 1938),¹⁰ kjer se na nedvoumen način poudarja razlika med Domom in svetom v prvih tridesetih ter med Domom in svetom v zadnjih dvajsetih letih. Šegi pač ni bilo treba »malone uganiti«, kdo so bili ljudje, ki so vodili boj proti Domu in svetu, saj so dovolj razločno označeni v brošuri »Dom in svet v l. 1937«. Namenoma, pa tudi iz tehničnih razlogov je izpadel iz nje ponatis vsega, kar je bilo javnosti že znano. Stvar okusa pa je, na kak način kdo objavlja dokumente. Mislim, da je ravno v tem odlika knjižice, da daje prednost dokumentom resnice pred kričavo senzacijo. Ti dokazi govore jasneje, kakor pa bi utegnili, če bi bili opremljeni še s kakršnimi koli argumenti uredništva

⁶ France Vodnik: Tragika osebnosti. Dejanje 1, 1938, št. 9, str. 309–312.

⁷ V dvomih je svoboda.

⁸ Avtor članka pod šifro XY je Anton Trstenjak. Dejanje 1, 1938, št. 6, str. 197–203.

⁹ Prim. besedilo XLVII. dokumenta.

¹⁰ Prim. XL. dokument v tej knjigi.

ad homines.¹¹ Prav zaradi njihove idejne in zgodovinske vrednosti je treba povedati Šegi, da je bila vsa objavljena korespondenca resda lahko »brezplodna«, nikakor pa ni bila »brezpomembna«, saj je izraz in dokaz borbe za svobodo duha, kakršnih ni mnogo v naši kulturi.

S tem smo hkrati odgovorili že tudi na prvi očitek Josipa Vidmarja, ki pogrša v knjižici predvsem »razkritij« o nekakem skrivnostnem ozadju tega dogodka, ki da so ga pisci brošure »hoteli zamolčati«. To je vsekakor drzen očitek, ki izvira pač iz avtorjeve želje po nečem, kar naj bi bilo v neposredni zvezi s krizo Doma in sveta, čeprav je uredništvo objavilo prav vse dokumente, iz katerih je razvidno, da ni zamolčalo ničesar bistvenega in za dogodke pomembnega. Značilno za Josipa Vidmarja in njegovo stališče do resnice pa je, da skuša s takim namigovanjem maliti tako zasluge uredništva kakor pomembnost objavljenih dokumentov. To stališče se nam še prav posebno razločno pokaže iz dejstva, da Josip Vidmar ne samo bagatelizira napore bivših urednikov, da varujejo pisateljsko svobodo, ampak tudi ves spor dominsvetovcev s konservativnimi silami skuša prikazati kot malopomemben pojav, ki ne zasluži drugega kot posmeh in brco »pravega svobodoumnika«. To, kar so storili dominsvetovci, v resnici ni bil samo dogodek, ampak dejanje, kakršnih ni bilo veliko v zgodovini slovenskega duha. Sedaj pa pride Vidmar in z omalovažujočo kretnjo pravi, češ saj to ni nič! Dominsvetovci kakor tudi njihovi katoliški nasprotniki se vendar bistveno ne ločijo: eni kakor drugi imajo nejasen odnos do pisateljskega poklica, le da gredo eni do določene meje, a drugi še za »korak naprej«. Ti zadnji, ki zahtevajo za pisatelja cenzuro, so za Vidmarja doslednejši. Pri tem je pozabil pripomniti samo še to, da se – kakor »Mi mladi borci« – čudi, češ kako to, da katoliški pisatelji tega ne uvidijo in da so se tako odločno uprli slehernemu poskusu cenzure, kakor je razvidno iz sledečega stavka njihove spomenice: »Predcenzura, če tudi v še tako obzirni obliki, je za nas predlog, o katerem sploh ne moremo debatirati in tudi nič več ne bomo.« (DS v l. 1937, str. 10.)

Toda Josip Vidmar vse to zamolči in noče videti tega, kar vidijo vsi drugi. Dejstvo, da so se katoliški pisatelji uprli cenzuri in se ločili od revije, ki je toliko desetletij predstavljala njihovo osrednje glasilo, ne pove Vidmarju nič. Zahteva po cenzuri se mu zdi le »razširitev oziroma poostritev« tega, kar da je bilo pri reviji že tako ustanovljeno. In vendarle je vsakomur, ki je pozorno spremljal ta spor, jasno, da sta stališče bivših dominsvetovih

---

¹¹ Argumentum ad hominem. Namesto spodbijanja mnenja kritiziramo osebo, ki je mnenje izrekla.

pisateljev in pa stališče njihovih nasprotnikov dve docela različni pojmovanji, dva načelna odnosa do pisateljskega poklica. To se jasno vidi, tako iz razvoja dogodkov kakor tudi iz nekaterih sodb o našem koraku (DS, Mi mladi borci, Straža v viharju itd.¹²). Vsi to vidijo, le Vidmar ne, Vidmar, ki mu je menda postalo težko ob tem zadnjem, zgodovinsko vidnem dokazu, a njegova teorija o nesvobodi katoliških pisateljev – ne drži.

In s tem prehajamo k jedru našega polemičnega razgovora.

II.

Knjižica o krizi v uredništvu in sotrudništvu »Doma in sveta« je bila namreč Josipu Vidmarju samo povod, da se znova dotakne svoje stare teze, češ da katoliški svetovni nazor nasprotuje pravi pisateljski svobodi. Potem ko mu ni uspelo načelno ovreči svobode katoliškega pisatelja (prim. zlasti odgovore Aleša Ušeničnika v »Času« ter Antona in Franceta Vodnika v »Domu in svetu«),¹³ meni, da sedaj lahko stori to na osnovi nekih izjav uredništva in sodelavcev v omenjeni knjižici. Josip Vidmar izjavlja, da je prebiral našo brošuro predvsem »z zanimanjem za pravo pisateljsko svobodo« in da se je »ravno zato« moral »nekajkrat zdrzniti nad predstavo, ki jo je o notranji svobodi pisatelja in o nedotakljivih rečeh njegovega poklica imelo že to v svobodi ogroženo in omejeno uredništvo samo«. Za zgled, ki mu hkrati služi za izhodišče in dokaz njegovih kasnejših namigovanj, češ da je bilo stališče uredništva nasproti literaturi »nejasno in nedognano«, navaja naslednja dva stavka iz pisma urednikov nadškofu Jegliču ter iz spomenice dominsvetovcev KTD-u: »Kljub temu, da se ti članki ne dotikajo teoloških vprašanj, uredništvo v kočljivih primerih išče pomoči in sveta pri sotrudnikih teologih in prijateljih in se tako skuša izogniti neljubim pomotam« – in dalje: »Uredništvo ... je v vseh primerih, kjer se je zdelo, da zahteva ta ali oni spis posvetovanja in korekture, zlasti če bi se bistveno ali slučajno dotikal sfere dogmatičnih resnic, pritegnilo k posvetovanju sotrudnike in prijatelje, ki jih je smatralo za najbolj sposobne v enem ali drugem oziru.« Josip Vidmar pri-

¹² Dom in svet: prim. XLI. dokument. – Mi mladi borci: prim. dokument XL. – Straža v viharju: Nezaupanje in cenzura. Letnik 5, 6. oktober 1938, št. 2, str. 8; Dr. Debevec je umrl. Letnik 5, 13. oktober 1938, št. 3, str. 10.

¹³ Aleš Ušeničnik: Umetniški etos. Čas 1929–30, št. 1, str. 48–52; Krščanstvo in umetnost. Prav tam, št. 2, str. 53–65; O krščanski umetnosti. Prav tam, št. 8, str. 341–343. – Anton Vodnik: Umetnostni nazor Jos. Vidmarja. Dom in svet 1927, št. 7, str. 244–255. – France Vodnik: Kultura in svoboda. Dom in svet 1933, št. 3, str. 113–118.

poveduje vse to v tonu, ki naj bralca prepriča, kakor da ima prav on sam subtilnejši posluš za pisateljski poklic, da globlje razumeva njegove naloge in zlasti, da bolj spoštuje pisateljsko svobodo. Pri tem se spozabi tako daleč, da – brez sramu – očita bivšemu uredništvu ne le teptanje svobode, ampak tudi poniževanje resnice. To so vsekakor očitki, ki meje na nedopustno drznost. Toda način, kako nekdo razpravlja o tem ali onem, je naposled stvar okusa in čuta. Očitke kot take pa je treba zavrniti in jih osvetliti v pravi luči. Pokazati hočem, da to, kar trdi Vidmar, ni res in da njegove misli izvirajo ne morda iz večje svobode, marveč so samo posledica drugačnega svetovnega naziranja, ki pa ni v nasprotju samo s katoliškim oziroma verskim pojmovanjem vobče, ampak nasprotuje hkrati vsem, ki razlikujejo med resnico in zmoto.

Prav zaradi tega za zdaj pustim vnmear zgoraj navedene izjave, h katerim pa se bom med razpravljanjem kajpada moral še povrniti. Kajti ti stavki so bili Josipu Vidmarju le povod, da sproži vprašanje o pisateljevi svobodi in njegovem odnosu do resnice. Pojmovanje človekove svobode in njegovega odnosa do resnice je tisto, na osnovi česar je skoval svoje očitke nasproti katoliškemu urednikom, češ da so grešili i proti svobodi i proti resnici ter da so zaradi svojega stališča dejansko bili podvrženi cenzuri, če že ne direktni, pa vsaj cenzuri v dogmatskem smislu. Kako krivični in neutemeljeni so ti in taki očitki, bom skušal pokazati v nadaljnjem.

Nedvomno je res, kar pravi Vidmar: »Vsak pisatelj ima za svojo svobodo, da sme bodisi v miselnih člankih, bodisi v umetni obliki izpovedati tisto, kar mu o življenju in svetu govori njegova pamet in ves njegov čut. In njegova svobodna dolžnost je izpovedati vse to, a tudi samo to in nič drugega.« Tudi katoliški pisatelj, urednik in kritik more in mora sprejeti to načelo. Josip Vidmar je sam nekako čutil, da je šel z očitkom glede svobode morebiti vendarle predaleč, zato se popravlja in omejuje, češ da »v tej stvari v najboljšem primeru še lahko prizna svobodo«. Toda takoj nato nadaljuje: »Pravega odnosa do pisateljstva in do skritih ter velikih stvari tega poklica ni mogoče imeti, če ne gledaš na vse pisateljsko delo, tudi na razmišljajoče, kot na izpoved, ki more biti s a m o iskrena ali neiskrena in s a m o v tem smislu resnična ali neresnična.« (Podčrtal por.) To Vidmarjevo naziranje pa je treba zavrniti kot zmotno in nesprejemljivo, ker ustvarja nered v duhovnem svetu. Res je: vsako prepričanje je lahko – in tudi mora biti, če naj ga res tako imenujemo – iskreno, notranje resnično in ga moramo kot takega vsi priznati in spoštovati. Ali tudi katoličani? Ti še predvsem. Saj pa tudi ta osebna resnica, o kateri govori Vidmar resda z velikim razumevanjem in spoštovanjem, a žal s popolnim nerazumevanjem njenih meja, ni nikjer tako zavarovana kakor ravno v katoliškem nauku o vesti, ki je tako rekoč magna carta člove-

kove svobode. (Prim. moj članek »Zbližanje duhov«, DS 1933, 449.) Toda – in tega Vidmar in nihče, kdor veruje zgolj v osebno resnico, ne more razumeti – dejstvo, da je prepričanje vedno osebna (etična) resnica, ki ni važna ter celo nujna samo v človekovem svetu kulture, marveč je – po nauku Cerkve – tudi merilo, po katerem bo slehernika sodil Bog – to dejstvo nikakor ne pomeni, da ta osebna resnica ne bi mogla biti objektivna zmeta. Kajti ni res, da ni objektivne resnice, marveč zgolj subjektivna. To naziranje, ki ga zagovarja tudi Josip Vidmar, je najčistejši pragmatizem, relativizem in subjektivizem ter zapoznala nietzschejanska Svobodna misel, ki je danes v evropski zavesti na splošno že premagano stališče.

Tu pa se začenja – ne vprašanje svobode ali nesvobode, kakor misli Vidmar, ampak vprašanje razločka v gledanju na vrednote. To pa ni samo razlika med subjektivnim verovanjem, kakor ga izpoveduje Vidmar, in med katoliškim gledanjem, marveč najdemo to razlikovanje tudi izven meja konfesije povsod tam, kjer se bje boj med naziranjem, da je človekov jaz »merilo vseh stvari«, pa med naziranjem, da človek s svojo pametjo, vestjo in srcem spoznava poleg samega sebe tudi višjo resnico, ki jo resda najde »v sebi«, ki pa je – po Avguštinovem pričevanju¹⁴ – vendarle izven njega in nad njim v tem smislu, da ni ona odvisna od človeka, ampak on od nje in se ji zato mora – ako noče izgubiti svoje svobode – brezpogojno pokoriti. To je kategorični imperativ, ki pomeni razodetje in zmago objektivne resnice nad zgolj osebno in ki človeka, kateri se temu nadosebnemu povelju v sebi – bodisi v umu ali v iracionalnih sferah svojega bitja – ne upira, marveč vdano predaja, združuje z večnimi vrednotami in ga tako tudi duhovno docela, to je ne le etično, ampak osebnostnocelotno osvobaja.

Josip Vidmar pa v svojem prizadevanju, da bi branil samo osebno resnico, dokazuje, da ne pozna ne sveta religije, ne osnovne problematike sodobne evropske zavesti oziroma filozofije sploh, ki je – vsaj kolikor je zares iskanje resnice in ljubezen do nje – boj za sintezo med subjektom in objektom, med jazom in Bogom, med osebnim mnenjem (doživetjem, hipotezo, iluzijo) in večno resnico (aksiomom, dogmo, misterijem). Ta vidik, ki zmerom bolj pre-

¹⁴ Avgustin omenja »višjo resnico« v več spisih, npr. v: De magistro (Cl. 0259, cap.: 11, linea: 51), De libero arbitrio (Cl. 0260, lib.: 2, cap.: 13, linea: 48), De doctrina christiana (Cl. 0263, lib.: 2, cap.: 38, linea: 14: »Slehernik /.../ preide od podobe teles k človeškemu razumu, za katerega prav tako ugotavlja, da je spremenljiv, kajti ta razum je enkrat učen, drugič neuk; stoji namreč med nespremenljivo resnico, ki je nad njim, in spreminjajočimi se stvarmi, ki so pod njim.«), In Iohannis epistulam ad Parthos tractatus (Cl. 0279, tract.: 8, col. PL: 2039, linea: 40) in De diuersis quaestionibus octoginta tribus (Cl. 0289, quaestio: 45, linea: 9). (Pojasnilo mag. Mirana Špeliča.)

haja v človeško zavest – dokaz za to je sodobna filozofija in umetnost – je tudi vidik katoličanstva, oziroma vobče vidik religioznega svetovnega naziranja.

Že iz tega, kar smo povedali doslej, sledi, da je napačna Vidmarjeva trditev, češ da ni drugega kriterija, po katerem lahko vrednotimo vsako človeško izpoved, mimo vidika iskrenosti ali neiskrenosti. Ni res, da je sleherna izpoved lahko s a m o v tem smislu resnična ali neresnična. Nasprotno: vsaka izpoved se more vrednotiti ne le po osebni iskrenosti, torej kot osebna resnica, ampak prav tako tudi z vidika objektivne resnice ali zmote.*

In tako lahko sedaj to, kar smo pokazali po poti razmišljanja, dokazujemo tudi z zgledi. Tudi primeri, ki nam jih nudi pisateljsko življenje, nam pokažejo, da je možen še drug vidik, kakor pa ga zagovarja Vidmar, in da osebna resnica zaradi človekove iskrenosti še ni vedno zares tudi – resnica. Kdo bi si upal dvomiti, da na primer izpovedi Friderika Nietzscheja niso iskrene? In vendar, kdo bi si upal trditi, da je njegova osebna resnica (vedno) že tudi resnica? Vsakdo, kdor je v sebi premagal njegov individualizem, njegovo »absolutno« svobodomiselnost, bo pritrtil Janku Lavrinu, ki pravi v svoji študiji o njem »Razumeti Nietzscheja pa pomeni v samem sebi premagati njegove dileme in – iti dalje.« (Glej izdajo *Modre ptice*, str. 231.)¹⁵ Poglavitna izmed teh dilem je nazor o nadčloveku, o katerem sodi isti pisatelj: »Človek, ki smo ga oropali teh – to je višjih, onostranskih – ciljev, je obsojen, da gradi poslej vse le še na svoji samovoljnosti ter zaide tako v solipsizem in poveličevanje samega sebe.« (O. m., str. 190.) Da je mimo kriterija iskrenosti ali neiskrenosti možen še drug vidik, namreč vidik resnice, lahko spoznamo tudi, če primerjamo na primer izpovedi omenjenega modrijana z izpovedmi sv. Avgušтина. Prav gotovo ni razlike med njima glede iskrenosti: obema verjamemo, da nista lagala. In vendar bi bilo absurdno trditi, da ni razločka med tistim »kaj«, ki ga nam razodeva ta in oni. Jasno je, da so njune

---

* P. S.: V tem se strinjam tudi s piscem anonimnega uvodnika v »Straži v viharju« (L. V., šte. 3), ki pravi glede tega: »G. Vidmar očitno meša pojme. Ako pisatelj iskreno pove svoje misli, govori moralno resnico, ker so besede v skladu z mislimi: on ne laže. Dejansko pa lahko izpove zmoto, neresnico, ker dejstvo ni v skladu z njegovimi spoznavami. Govori lahko po svojem čutu, torej ne laže, a kljub temu pove neresnico. L o g i č n a r e s n i c a, ki je skladje med dejstvom in spoznavo, je nekaj drugega kot m o r a l n a r e s n i c a, ki je skladje med besedami in spoznavo.« Nadomestiti bi bilo treba le izraz »logična resnica« z izrazom »objektivna resnica«. Žal pa avtorju ne morem pritrčiti glede mnogih drugih izvajanj.

¹⁵ Janko Lavrin: Dostojevski, Nietzsche, Tolstoj. Psihokritične študije. Ljubljana, Modra ptica 1937.

»teze« tako nasprotujočega si značaja, da moremo ene priznati za resnico, medtem ko moramo druge – nujno – označiti za zmoto. Ako ima prav Avguštin, ki trdi, da »je Bog«, ne more imeti hkrati prav tudi Nietzsche, ki je namesto Boga razglasil človeka za absolutno bitje. Naj že ima prav ta ali oni – to tukaj ne prihaja v poštev –, vsekakor velja, da je resnica samo ena.

Toda morebiti so ti zgledi iz filozofije in metafizike za Josipa Vidmarja pretežki. Pa saj moremo isto dokazati tudi s primeri iz sveta otipljivejše resničnosti, recimo s področja narodnosti. Mislim na nasprotje, ki ga predstavljata France Prešeren in Stanko Vraz, ki sta nam postala simbol narodne afirmacije in negacije. Zakaj? Po Vidmarjevem pojmovanju naj bi bilo to posledica iskrenosti oziroma neiskrenosti izpovedi tega ali onega. In vendarle ni tako. Tudi Vraz je bil prepričan o svojem »idealu« in po Vidmarjevi ideologiji dejansko ne bi smeli delati razločka med njim in Prešernom, vsaj glede njune »resnice« ne, če le veljajo njegove besede, češ da more biti vsaka izpoved resnična ali neresnična samo v tem smislu, namreč v smislu iskrenosti ali neiskrenosti. A prav ta zgled nam nazorno kaže nevzdržnost njegovega naziranja. Zakaj razlog, da hodimo Slovenci za Prešernom, ne pa za Vrazom, je ta, da je izpoved prvega v skladu z objektivno resničnostjo slovenstva, medtem ko je Vrazova »osebna resnica« samo iluzija, to se pravi objektivna zmota. In – naposled – zakaj se je Josip Vidmar pred leti prepiral z Otonom Župančičem glede slovenstva?¹⁶ Če je bil Župančič v zmoti, je mogel biti v zmoti le, če presojamo njegovo izpoved z vidika neke objektivne resnice, ki je veljavna za vse nas hkrati; kajti nedvomno je, da nihče – tudi Vidmar ne – nima pravice dvomiti, da je bila Župančičeva izpoved iskrena in da je potemtakem imel v smislu »osebne resnice« prav tako prav, kakor so imeli z vidika objektivne resnice prav tisti, ki se z njegovimi – zmotnimi ali slabo izraženimi – izvajanji niso strinjali. Če je bila njegova stvar izgubljena, ni bila izgubljena zaradi »neresničnosti v smislu neiskrenosti«, ampak zaradi tega, ker je bila neresnična v svetu objektivne veljavnosti.

Ti zgledi jasno dokazujejo, da osebna iskrenost ni edino merilo resnice in da jo je zato mogoče presojati tudi z objektivnega vidika. Ne, v resnici ne gre za to, kje je večja ali manjša svoboda, boljši ali slabši posluš za naloge pisateljskega poklica, ampak gre predvsem za različno pojmovanje človekovega odnosa do resnice. Naše stališče bi bilo napačno samo tedaj, če bi bila pravilna Vidmarjeva misel, češ da je človek svoboden le dotlej, dokler ni notra-

¹⁶ Josip Vidmar: Župančič in slovenstvo. V: Kriza Ljubljanskega zvona. Ljubljana 1932, str. 26–31.

nje – celó po imperativu vesti ne – vezan po kaki objektivni, večni, nadosebni resnici, kakor je to v krščanstvu pa tudi v sleherni filozofiji, ki ne pristaja na skrajni subjektivizem in relativizem. To pa je dandanes – kljub Nietzscheju in Vidmarju – zelo neprepričevalno stališče in prepričan sem, da je število ljudi, ki bi želeli ali celo hoteli živeti brez sleherne, bodisi narodnostne ali socialne, bodisi verske ali kakršne koli že aksiomatične resnice (dogme), ki nas naposled edina osvobodi, v svetu kulture mnogo manjše od števila onih, ki so prepričani, da je konec koncev kaj malo pomembna »osebna resnica«, ki se hkrati ne krije tudi z – objektivno resnico. Kako naj me odreši Bog mojega srca, če pa ni resničen Bog, ki biva tudi tedaj, ako ni resnica mojega srca (bodisi da ga še nisem našel, bodisi da ga tajim), ampak samo moja želja, moj sen ali pa celo moja – blodnja?

Proti kriteriju gole iskrenosti, ki ga seveda priznavamo tudi mi, postavljamo zaradi tega obenem kriterij resnice in zmote. Tudi iskrena izpoved je lahko zmotna in zaradi tega – po svojem objektivnem jedru – nesprejemljiva. Kako krivično pa je ta idejni kriterij, brez katerega ni in ne more biti nobeno resno in odgovorno uredništvo, imenovati cenzuro, bom skušal pokazati v nadaljnjih izvajanjih.

III.

Med kriterijem, kakor smo ga pravkar označili, pa med cenzuro je vendar velik in bistven razloček. Bistvo cenzure je sila, preprečevanje ali uničevanje glasu resnice. Cenzura je to, v kar si – brez lastnega pristanka – prisiljen. Kriterij resnice in zmote v zgoraj opisanem smislu pa je *v r e d n o t e n j e* in zato ga je nedopustno imenovati cenzuro. Potemtakem bi morali govoriti tudi o »cenzuri« razuma pri filozofu, o »cenzuri« vesti pri etiku, o »cenzuri« estetske sodbe pri kritiku itd. To pa bi bilo absurdno. Brez tega kriterija tudi dejansko ni nobena revija, ki ni zgolj strokovna (filozofska, literarna, umetnostna itd.), ampak izpoveduje določeno gledanje na življenje, bodisi religiozno, bodisi drugačno. V tej idejni diferenciaciji je ravno utemeljena razlika naših vodilnih revij in le, če si bomo glede teh osnovnih vprašanj na jasnem, bomo lahko iskreno in pošteno služili idealu skupne narodne kulture, čeprav se mu bomo bližali morebiti po različnih poteh.

Odrekati svobodo ljudem, če imajo neke skupne ideje in ideale, ki so kljub vsem individualnim razlikam skupna osnova njihovega naziranja – v katoličanstvu drugače niti biti ne more – more samo nekdo, ki mu je občestvo popolnoma tuj pojem. Kdor meni, da je tako prosvetljen, da more in mora imeti svetovni nazor, ki se prav v ničemer ne sklada z naziranjem drugih

ljudi, in ostaja zato kot skrajni individualist v nasprotju z občestvom, sicer lahko ostane tak; samo nikar naj si ne domišlja, da je svoboda samo v svetu njegove osebne resnice, da pa nasprotno tisti, ki spozna in prizna tudi objektivno resnico, ni več svoboden. Res da je rekel Nietzsche: »Moje mnenje je moje mnenje; nekdo drug nima kar tako pravice do njega.« Ali pa: »Dobro ni nič več dobro, če ga naš sosed jemlje v besedo. Kako neki bi moglo biti 'skupno dobro'?« (O. m., str. 190.) Kako neki? Tedaj bi – na primer – tudi v narodnem življenju ne bilo aksiomov in obveznosti ter bi bilo vse prepuščeno zgolj osebnemu pojmovanju. Toda, vprašam, zakaj pa bivši sodelavci »Ljubljanskega Zvona« leta 1932. niso pristali na zahtevo TZ,¹⁷ ki je – docela v skladu s »svobodoumnostjo« – zahtevala, da imej v LZ besedo vsakdo? Ali se niso uprli temu zaradi ideje – torej zaradi načelno dogmatske cenzure v smislu Josipa Vidmarja – in se tako dejansko, vsaj takrat, odmaknili od nazora absolutne, to je brezidejne svobodnosti? Kaj drugega kakor nacionalno dogmatska »cenzura« je bilo vrednotenje Župančičevega članka »Adamič in slovenstvo« s strani njegovih nasprotnikov. In vendarle moramo priznati, da je bil ta vidik upravičen, razen če se postavimo – po Vidmarjevo – na stališče zgolj osebne ali relativne resnice.

Prav tako pa bi na osnovi Vidmarjevega relativizma in subjektivizma na primer »Sodobnost« ne samo lahko, ampak kar nujno – če naj bo še »svobodoumna«, to je brezidejna revija – prinašala »iskrene« izpovedi ali »osebne resnice« o unitarizmu, socialni in politični reakciji, skratka o vsem, proti čemur so se mnogi sodelavci te revije kdaj borili. Zakaj tega ne store? Brani jim vendar njihovo idejno stališče ali – po Vidmarjevo – dogmatska cenzura! Povedali smo že, da tako ravnanje ni cenzura, ampak kriterij, brez katerega ni nihče, kdor ne prisega na skrajni subjektivizem in relativizem, po katerem so možne »prelevitve« – Nietzschejev izraz – iz ene skrajnosti v drugo. Je vse zaman: so resnice, ki so lahko skupne. Le tako je tudi mogoče, da je prišlo na primer do »krize« Ljubljanskega Zvona in Doma in sveta, kjer ni šlo samo za probleme enega človeka, marveč nekih skupin. To stališče je resda v opreki z individualističnim stališčem, nikakor pa ne nasprotuje bistvu pisateljske svobode, zakaj slehernik lahko svobodno sodeluje tu ali tam, kjer že meni, da je njegov »dom«. S tako opredelitvijo se vendar nihče ne »veže« v smislu, kakor se tega boji Josip Vidmar, saj je zakon sleherne o s e b n o s t i, da slej ko prej sledi edinole svojemu spoznanju in vesti, skratka svoji »osebni resnici«. In toliko ima Vidmar nedvomno prav, ko poudarila kriterij osebne iskrenosti. Moti se pa, če misli, da osebna resnica nikdar in nikakor ni združljiva z objektivno resnico. Res so se nekateri filozofi odrekli temu in jim je kaj malo

¹⁷ Tiskovna zadruga. Prim. op. III: 4.

mar, ne samo, ali se kdo z njimi strinja ali nobeden, ampak jim je bilo celo vseeno, ali je to, kar trdijo, sploh resnica (v objektivnem smislu). Toda večina mislecev je stremela in stremi ne le za resnico v osebnem, marveč za resnico v normativnem smislu. Kajpada tudi človeku, ki si prizadeva za tak »objektivni« svetovni nazor, »to ni le znanstveno reševanje strokovnih vprašanj, marveč osebno osvajanje dobljenih izsledkov znanosti, objektivnih resnic in načel. Šele takó osebno osvojene objektivne resnice postanejo tudi kulturno tvorne«. (Prim. »Dom in svet v l. 1937«, str. 3.)

Josipu Vidmarju se nadalje upira tudi misel, da bi bile pri »izpovedih človekovega srca in uma« sploh možne kakršne koli korekture glede na objektivno resnico. In vendarle je tako, ne da bi pri tem kaj trpela bodisi pisateljska svoboda, bodisi bila kakor koli prizadeta ali celo »ponižana« resnica sama.

Prvič sledi to že iz tega, kar smo povedali o subjektivni in objektivni resnici. Rekli smo, da iz tega, če so neke izpovedi iskrene, še ne sledi, da so tudi prave: namreč prave v objektivnem, ne samo v pragmatično-osebnem ali osebno-etičnem smislu. Razen tega pa nam življenje samo nudi dovolj dokazov, da so korekture možne celo pri delih estetskega značaja, torej pri stvaritvah umetnosti, ki se v prvi vrsti hrani in napaja iz skrivnostnih virov intuicije. Toliko bolj pa so mogoči popravki v svetu tistega pisateljstva, ki dela tudi na osnovi uma, kamor sodijo mnoge tako imenovane izpovedi, zlasti pa še filozofski ali celo strokovni spisi.

Preden pa spregovorimo o tem, moramo še oporekati Josipu Vidmarju glede mnenja, češ da je človekovo poznanje o svetu in življenju pridobljeno le na osnovi njegove »pameti in čuta« in da nikakor ne more biti več resnica, zaradi katere človek »išče pomoči in sveta pri nekom drugem in ne (samo) v svojem srcu«. To stališče nepremagljivega subjektivizma je seveda napačno; zoper njega govori predvsem življenje samo. Mar niso ne le učenjaki strokovnjaki iskali odgovora na razna vprašanja v medsebojnih razgovorih, ampak prav tako tudi filozofi in celo umetniki? Za zgled navajam na primer staro grško filozofijo, kateri so bili taki »razgovori« tako rekoč osnova in izhodišče pri iskanju resnice (Sokrat, Platon!). Pa tudi sv. Avguštin, ki izrecno opozarja človeka, naj se povrne vase, in tam – torej v svojem srcu – išče resnico, nam pripoveduje, kako je »iskal pomoči in sveta« hkrati pri drugih modrijanih in ga deloma – na primer v govorih škofa Ambrosija¹⁸ – tudi našel. Sicer pa imamo potrdilo za to tudi v svojem lastnem življenju.

---

¹⁸ Ambrozij /Sv. Ambrož/ (ok. 339–397): milanski škof, cerkveni učitelj, znamenit pridigar in razlagalec Svetega pisma, pesnik himen in utemeljitelj zahodnoevropskega cerkvenega petja.

Zakaj le prebiramo mislece, filozofe, modrijane? Ali mar samo zato, da bi si »razširili obzorje«, torej zaradi enciklopedične žeje po čim večjem znanju? Prav gotovo ne, ampak v prvi vrsti zato, da bi v njih našli odgovore na dvome in mučna vprašanja svojega srca. Kaj je to drugega nego »iskati pomoč in svet pri prijatelju in strokovnjaku«? In če ga najdem, če mi Platon, Avguštin, Tomaž, Spinoza ali kdor koli odgovori na moje vprašanje in mi razreši dvom, ali pri tem kaj trpi svoboda in vest in resnica mojega srca? Če pa iščem pomoči in sveta ne le v knjigah in spisih davno umrlih ljudi, zakaj se ne bi šel razgovarjat tudi z živim človekom, ki ga štejem prav tako za osebnostno avtoriteto kakor imenovane mislece? Ugovor, češ da je to vse nekaj drugega, ne drži. Gre namreč zgolj za dokaz in dejstvo, da resnico iščoč človek more iti po svet in pomoč tudi drugam, k nekemu, ki ni on. Samo po sebi se razume, da mora pojasnilo, ki ga dobim, biti v skladu z resnico mojega srca, to se pravi, da moram te »nauke od zunaj« sprejeti samo na osnovi tudi lastnega spoznanja ali doživetja.

Kako človekova »pamet in njegov čut« nista edini vir našega spoznanja, prav nazorno kaže tudi tole mesto iz pesmi Adama Mickiewicza z naslovom »Lelewelu«, ki ga podajam v prostem prevodu: »O človek, večni služabnik si; zakaj ne le tvoji čuti, ampak tudi tvoje misli so odvisne od drugih. Že kot otrok vsrkavaš vase vtise iz domače hiše, kot mladenič si v sponah navad, in tolikokrat meniš, da si povedal svojo misel, a si jo v resnici použil s kruhom, ki si ga prejemal iz materinih rok, ali pa je odmev tega, kar si slišal v šoli iz učiteljevih ust.« In – naposled – ali se Josip Vidmar sam res ne zaveda tega, kar vidimo pač vsi drugi: da tudi on ni našel vseh svojih »resnic« edinole v »svojem srcu«, ampak jih je vsaj nekaj prevzel iz spisov – Friderika Nietzscheja, tistega modrijana, o katerem pa tudi pravi pisatelj Janko Lavrin v že omenjeni študiji o njem: »Sploh pa njegove porogljive opazke (o ženskah) niso bile plod lastnega izkustva, temveč branja. Bral je namreč Schopenhauerja, Chamforta, Stendhala in druge psihologe žensk.« Tu seveda ne gre za te nazore: služijo naj samo za dokaz, da so pisateljeve izpovedi včasih vendarle lahko »resnica od zunaj«.

In tako se vračamo k vprašanju popravkov ali korektur. Rekli smo že, da so taki popravki možni celo v svetu umetnosti. O tem pričajo razne »študije« umetnikov, popravki, dublete in variante (pri narodni pesmi), različne obravnave enega predmeta po istem avtorju, druge popravljene izdaje pesniških del itd. Če pa velja to že za tvorbe navdiha ali intuicije, kjer je osebna svoboda še mnogo večja kakor v svetu razmišljanja in kjer bi človek mislil, da je vsaka poteza »umetniškega navdiha« v resnici že tudi »za večno zabita« – koliko laže je kaj takega šele pri razmišljajočem delu človeka, posebno kadar ni to-

liko »izpoved« kakor »razprava«. Vsakdanje pisateljsko delo nam dokazuje, da je le redko kateri spis – vsaj razmišljajoče vsebine – tako popoln, da bi si avtor ne želel nobene korekture več. Tako je na primer Platon baje sedemkrat predelal svojo »Državo«; prav tako vemo, kako sta popravljala svoje spise Balzac ali pa Levstik. Komu je neznan, da pisatelji že stavljene stvari včasih ne samo občutno popravijo, ampak celo bistveno prenarade. To velja tako za popravke glede vsebine kakor glede oblike.

Bistvo korekture se ne izpremeni, ali jo izvrši človek po lastnem spontanem spoznanju ali po opozorilu nekoga, ki sem ga recimo sam vprašal za svet. To so prijatelji, mentorji, uredniki, kritiki. Vemo na primer, da je Prešeren kazal svoje pesmi Matiju Čopu, ker ga je smatral v nekaterih stvareh, ki so s poezijo v tesni zvezi, dasi se ne dotikajo njenega iracionalnega bistva, za odločujočega in celo za – strokovnjaka. Poprej jih je bil kazal tudi Kopitarju. Resda se za sodbo le-tega ni kdo ve kaj menil, a to dokazuje samo, da mu je bil Čop osebno avtoriteta, ki mu je zato zaupal, medtem ko onemu ni mogel ter ga je v znanem sonetu o »Apelu in čevljarju« zavrnil na področje kopitarstva ali strokovnjaštva. Sicer pa celo to dokazuje, da so že v umetnosti, a kaj šele v delih razmišljajoče vsebine možni tudi tako imenovani »strokovni« elementi. Pisatelj pripovednik bi na primer rad opisal dvoboj, porod, operacijo in kaj podobnega, pa – recimo – nima prave vednosti o tem. Tu mu bo samo njegovo srce z vso intuicijo vred bore malo pomagalo in bilo bi zares smešno, če bi v takem primeru ne hotel iskati pomoči in sveta pri strokovnjaku, pa bodisi to vojščak, babica ali zdravnik. S tem nič ne trpi njegova osebna izpoved ali intuicija; pač pa lahko samo pridobi njegovo umetniško delo na vrednosti.

Tak mentor je – ali bi vsaj moral biti – pisateljem dandanes ravno urednik. Kaj je urednik, pač ne ve tisti, ki mu odreka pravico in dolžnost, opozoriti pisatelja bodisi na oblikovne bodisi na vsebinske napake, pomanjkljivosti in – zakaj bi ne bile mogoče – kočljivosti. To ni cenzura, marveč kriterij in vrednotenje. Urednik brez tega svojstva in naloge bi bil zgolj zbiratelj in tehnični urejevalec rokopisov. Ponižati urednika na tako stopnjo – nekako na stopnjo zbiralca znamk – more samo nekdo, ki živi daleč stran od realnega pisateljskega delovanja. Mislim, da ga ni tvorca v svetu kulture, ki bi ga nikoli ne bilo mogoče opozoriti na to ali ono. Poznam primere, ko je celo stavec – nehote ali iz duhovite hudomušnosti – popravil avtorja v njegov prid tako, da je točneje in izčrpeje izrazil pisateljevo misel kakor le-ta sam. Treba je pač računati z dejanskimi razmerami. Le nepoznavalec stvari si lahko domišlja, da izhajajo pesmi, novele, drame vedno take, kakor so bile oddane uredništvu. Spremembe, popravki in izboljšanja so mnogokrat res

izvršeni po spoznanju pisatelja samega, saj pravi stvaritelj ni tako rekoč nikoli zadovoljen in bi hotel popravljati še in še (Balzac, Levstik!). Neredki pa so, žal, tudi primeri, ko se to ne zgodi po avtorjevem »čutu in pameti«, po kateri je že to, kar je oddal »točno in izčrpno« tako, da ni mogoče prestaviti niti vejice – ampak po iniciativi uredništva, ki ima zrel kritičen kriterij. Samo uredništvo, ki nima tega kriterija, sprejme – menda iz golega oboževanja »nadbudnih genijev« – vse, kar koli mu le-ti prinesejo. Taka, žal vedno redkejša »cenzura« ne le dviga nivo in kvaliteto narodne literature, ampak pogosto naravnost varuje pisatelje pred diletantizmom, epigonstvom, nesodobnostjo, individualnemu talentu neustrezajočo smerjo itd. Opozarjam samo na tozadevni vpliv, ki so ga imeli na primer Zojs, Levstik ali pa Levec na Vodnika, Jurčiča in Aškerca.¹⁹

Upoštevati moramo namreč docela konkretna in vsakdanja dejstva. Prvič nad delom slovenskega pisatelja dandanes – zaradi pomanjkanja delavcev – neprestano visi Damoklejev meč določenega roka in nič čudnega ni, če pisatelj, ki je hočeš nočeš suženj hitrice, ni utegnil izoblikovati sleherni stavek do zadnje dognanosti in nepremakljivosti. Razen tega pa se je treba zavedati, da med pisatelji niso samo Platoni in Sokrati in Avguštini, pa tudi ne samo Danteji, Prešerni in Puškini, ampak tudi taki talenti, ki »šele zore«, kakor pravimo. In še zmerom veljajo besede ki jih je že Josip Stritar napisal v svojih »Literarnih pogovorih«: »Tudi med najboljšimi pesmimi, ki jih imamo, ni skoraj nobena taka, da bi se dala natisniti taka, kakršna je. Naši mladi pesniki... namreč preveč zanemarjajo obliko, ali iz nemarnosti ali iz napačnega načela ... Veliko zaslugo bi imel, kdor bi jih mogel prepričati, da je to velika napaka.« Tudi jaz si upam trditi, da danes posebno mlajši pisatelji vobče oddajajo že kar prve koncepte, češ za tisk pa naj stvar priredi urednik! On naj popravi ne le pravopis – kdo se bo sam trudil? –, ne le slovnico, ampak naj dá tudi značajem moč, gradnji jasnost itd. Gotovo je ta vidik nevzdržen; a prav tako gotovo je, da tega ne prakticirajo morda le kaki posili pisatelji, ampak neredko celo »največji« talenti današnjega slovenskega pisateljstva, katerih slovesu je samo v prid, da oni niso edini avtorji svojih del.

Tako žal je in tu nič ne pomagajo izgovori, češ da bi moralo biti drugače. Medtem ko se bori za pravice pisateljev, je Josip Vidmar prezrl, da spada med tiste, ki ustvarjajo kulturo, tudi urednik. Pisatelj sodelavec, ki mi je izročil rokopis, mi ga vendarle ni dal kot pismonošu, ki nima druge naloge in pravice, kakor da ga odda v tiskarno in se izmuči morebiti še s popravljanjem jezikovnih pomanjkljivosti, ampak mi ga je oddal kot presojevalcu in mentor-

¹⁹ Zojs na Valentina Vodnika, Levstik na Jurčiča, Levec na Aškerca.

ju, kar je obenem ponoven dokaz za to, da je naslonitev pisatelja na sodbo drugega pisatelja vendarle možna. Uredniku, ki ga pisatelj ne šteje za vrednega ali sposobnega, da bi odkril v njegovem spisu – posebno če ga je moral napisati v naglici – kakršno koli napako ali pomanjkljivost bodisi formalnega bodisi vsebinskega ali idejnega značaja, takemu uredniku pisatelj vobče ne izroča svojih spisov. Bržko pa vidi v njem osebnostno avtoriteto, ni več mogoče govoriti o razmerju, kakršno je med njim pa med cenzorjem. Samo po sebi se razume, da urednik, ki pravilno pojmuje pisateljski poklic, nobene bistvene korekture ne izvrši brez avtorjeve vednosti ali odobrenja.

IV

Toda vse to je prav in v redu, bo najbrž ugovarjal Josip Vidmar; a bivši uredniki Doma in sveta vendar govore, da je v takih primerih »pritegnil k posvetovanju sotrudnike in prijatelje«. Ne glede na to, da je izjava dominsvetovih urednikov in sodelavcev nastala v boju z namenom, da na čim otipljivejši način prepriča nekega določenega nasprotnika, in bi jo bilo treba zaradi tega tolmačiti »cum grano salis« – pa ji je dal Josip Vidmar nasprotno kar najslabši pomen in je vrhu tega smisel njenih stavkov precej izmaličil ter jih razumel docela banalno, kakor da je bilo uredništvo Doma in sveta nekak redakcijski koncern za korekture in predelovanje spisov. Izkonstruiral si je nekako zgodbo o pisatelju-člankarju, ki je prepuščen skorajda na milost in nemilost nekemu reakcionarnemu uredništvu ter nevidnemu tribunalu sodelavcev-teologov. Zamislil si je torej nekakšno bajko o redakcijski kuhinji, o korekturah na debelo itd. To se vidi najbolje iz naslednjih primerov, ko je dejansko docela spremenil in potvoril prvotni smisel. Jasno izpoved uredništva, češ da je pritegnilo k p o s v e t o v a n j u sotrudnike in prijatelje teologe »v vseh primerih, kjer se je ... ta ali oni spis ... bistveno ali slučajno dotikal sfere dogmatičnih resnic« – je samovoljno spremenil v trditev, da je uredništvo te in take ljudi pritegnilo k s o d e l o v a n j u , in sicer v primerih, kadar se je kak članek »dotikal moralnih in f i l o z o f s k i h vprašanj«. Sodbo uredništva, da je morebiti kako mesto »kočljivo« s svetovnonazornega vidika, pa je prenesel enostavno na drug subjekt, namreč na teologe, ko pravi: »T i d o ž e n o.« To je važno. Na ta način namreč iz pisatelja bogoslovca, ki je slučajno zaupanja vreden prijatelj urednika ali pisatelja, čitatelj nehote dobi predstavo nekega nevidnega zbora »teologov«, če že ne kar cele inkvizicije. Na tej osnovi mu je potem seveda precej lahko plesti storijo o ne vem kakšni omejenosti in vezanosti katoliškega uredništva in priti do zaključka, češ da je »Dom in svet« vedno imel cenzuro.

Toda to ni tako. Povedali smo že, da je cenzura nasilje. Če pa svobodno dam v pregled neko delo, o katerem sem glede nekaterih mest v dvomu, in hočem slišati še sodbo nekoga, ki ga ni nihče postavil nadme, ampak sem si ga sam izbral, ker ga cenim kot književnika, mentorja in osebnostno avtoriteto: kdo mi more očitati, da sem kar koli zagrešil proti pisateljski svobodi in vesti oziroma proti duhu resnice? In kdo more trditi, da sem – to smo videli poprej na zgledih – storil nekaj, česar ne bi bili v večji ali manjši meri delali celo veliki pisatelji, misleci in umetniki v vseh časih?

Sicer pa urednik presoja – ne »kontrolira«, kakor pravi temu Josip Vidmar – kaj ni katoliško. To dela ne morda po nekakih učbenikih, navodilih ali celo diktatih, ampak kot svobodna osebnost. In če avtor to sam uvidi in spozna, ali sem se kaj pregrešil, če sem mu sodil, da njegov spis ne spada v katoliško revijo. Kdo mu brani iti, kamor ga ženejo srce, um in vest? Ta kriterij se ne more imenovati cenzura zato, ker ni aprioren ne nasilen, ampak svoboden posvet ali razgovor ljudi, ki jih kljub vsem osebnim razlikam družijo nekatere skupne stvari, kakor na primer pri katoličanih vera v Boga in Cerkev. Nekaj drugega bi bilo, če bi uredništvo ne bilo svobodno, od pisateljev samih izbrano in priznано, marveč nekako uradno. Naposled je vse odvisno od urednikove osebnosti, od osebnega razmerja pisatelja in urednika in jasno je, da je izključeno vsako drugačno, recimo »uradno« urednikovanje. In samo to izražajo besede uredništva o »kočljivih« mestih, ki jih Vidmar citira ter jih nato samovoljno spreminja in tolmači.

Take »kočljivosti« niso možne le, če se katoliški pisatelj »dotika sfere dogmatičnih resnic«, ampak so možne tudi v svetu logike in narodnostnih načel. Kakšen urednik bi bil, če ne bi na primer pisatelja opozoril na neložičnosti? Naloga uredništva ni namreč samo, varovati pisatelja, ampak tudi list, za katerega je odgovorno. In če mi pisatelj, o katerem vem, da je prepričan Slovenec in da hoče to vseskozi biti, napiše nekaj, kar ni – objektivno – v skladu z našo narodnostjo, ali ga ne bom kot urednik, ki mi je mar slovenskega značaja lista, opozoril, da njegova teza ne drži in da je potrebna korektura, bodisi da je avtor v zmoti, ali pa da je samo v formulaciji izrazil nekaj drugega, kakor pa je mislil. O, da bi vsak urednik zmerom tako ravnal: potem bi najbrž v našem slovstvu ne bilo niti »tega« greha niti »onega« junaštva!

Prav tako, le da še delikatnejše razlikovanje med osebno in objektivno resnico, kakor v območju narodnosti – in vobče vsega zgolj naravnega – pa je možno tudi v svetu religije, kjer se človekova subjektivnost »dotika sfere dogmatičnih resnic«, ne da bi bila zato kakor koli okrnjena človekova duhovna svoboda. Svet, ki ga nam razodevajo verske resnice, ni za katoličana

nič manj resničen, kakor je za Slovenca resnično slovenstvo. Pravi katoličan pa je samo tisti, ki si prizadeva – razume se, da svobodno, saj bi sicer sploh ne bil osebnost – združiti resnico svojega srca z resnico Tistega, ki je tudi njegovo srce ustvaril. Katoličan ve in ga ni sram priznati, da ravno najvišjih resnic ni in nikoli ne bo odkril človek – tudi pisatelj ne –, ampak nam jih je razodel Jezus Kristus, naš božji Učitelj. Zato tudi katoliški pisatelj želi, da bi bila njegova resnica zmerom v skladu z resnico Cerkvenega nauka. Pisatelj, ki mu je to vseeno, ni katoličan in tak pisatelj vobče ne bo sodeloval pri katoliški reviji oziroma se bo poslovil od nje, brž ko bo spoznal, da – iz idejnih razlogov – ne more več sodelovati. Natanko tako je seveda tudi s sodelovanjem katerega koli pisatelja pri nekatoliški reviji.

Če tedaj spozna bodisi sam bodisi opozorjen po uredniku ali prijatelju, da neka njegova trditev ni v skladu z njegovim lastnim hotenjem – da je torej povedal nekaj drugega, kakor je mislil povedati – se pač ne pregreši zoper pisateljsko svobodo, če skuša svojo – napačno ali pomanjkljivo – formulacijo spraviti v sklad ne le z objektivno resnico, ampak prav tako tudi – z resnico svojega srca. Saj je šele s tem dosegel namen, ki ga je prvotno in dejansko imel. Proti pisateljski svobodi bi se pregrešil le nekdo, ki bi tako opozorilo upošteval brezpogojno, ki bi se lotil korekture bodisi zaradi nesamostojnosti, strahu ali pa celo zaradi upoštevanja razmer in ki bi na ta način publiciral nekaj, kar bi bilo proti njegovemu prepričanju. Vsaka korektura pa, ki jo je opravil pisatelj v skladu s svojo osebno resnico, ni ne proti duhu pisateljske svobode, ne proti njegovi vesti, ne proti resnici.

Ker gre za vprašanje katoliške revije, je jasno, da izpovedi človeka, ki mu ni do tega, da bi bil katoličan, tukaj ne prihajajo v poštev. Pisatelj katoličan pa ne more imeti namena, da bi trdil nekaj, kar bi bilo proti katoliški resnici. Pri tem pa bi bilo popolnoma napak, če bi kdo trdil, češ da je to vezanost. Kajti tega pojava – ki je za tistega, ki ne veruje, morebiti res nerazumljiv – ne smemo presojeti *a priori*, kakor da bi bil kdorkoli postavljen pred tako dejstvo, marveč vedno le z vidika subjekta, za katerega gre, in ga presojeti izključno le po genealogiji svetovnega nazora tega človeka. Tu pa postane navidezna »vezanost« nenadoma svoboda, saj je bilo prav to notranje osvobojenje vzrok metafizične dolžnosti, zaradi katere je pristal na katolicizem. Tukaj je možno samo eno stališče, namreč stališče zaupanja in vere, kakršno smo dolžni na primer »mistikom, ki najdejo – ali vsaj trde, da najdejo – pravo svobodo ... le v Bogu in po Bogu«. (Prim. J. Lavrin, o. m., 191.)

Morebiti je nujno, da Josip Vidmar, ki ne priznava razodete krščanske resnice, vsaj ne kot razodete božje (objektivne) resnice, in se mu prav tako in zato zdi nemožna skladnost »osebne« in »nadosebne« resnice, tega ne

razume. To pa ga ne opravičuje, da sodi »postopek« katoliškega uredništva s svojega stališča namesto s stališča pisatelja, za čigar vrednotenje gre. Kajti katoliškemu pisatelju je treba verovati, kakor tudi ta veruje nekatoliškemu: da je našel to skladnost osebne in objektivne resnice oziroma resnice svojega srca in verske resnice popolnoma svobodno, kar drugače biti ne more pri človeku, ki mu lahko pravimo osebnost. Kakor povsod, so kajpada tudi pri katoličanih možni drugačni primeri, a ti tukaj sploh ne pridejo v poštev.

Kako redki so naposled primeri dejanske korekture in kako zares »kočljiva« so morala biti mesta, da je imelo uredništvo pomisleke, naj pokažeta dva primera. To sta Izidorja Cankarja stavek o kotoličanstvu v zvezi z verovanjem Ivana Cankarja²⁰ ter znani Kocbekov stavek o heretikih.²¹ V nobenem teh dveh primerov ni uredništvo iskalo ne nasveta ne pomoči pri nikomer.

Prvi stavek se glasi: »Ivan Cankar je bil v zadnjih svojih letih katoličan, ... ker je to forma, v kateri se religiozno izživlja naša zemlja in je torej njej potrebna in prava.« (DS, 1926, 181.) Drugi stavek pa je takle: »Vse herezije in odpadki so bili navadno očita dejanja, duhovno junaštvo prepričanih ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljšo resnico.« (DS, 1937, 90.)

Res je v prvem primeru uredništvo izjavilo, da »zmote ni uvaževalo ... v zavesti, da je bil ta pasus usmerjen proti brezverstvu« (DS, 1926, 224). Toda to je bilo popolnoma v redu – po Vidmarjevem je to seveda nekaj nezaslišanega: govoriti o zmoti pri pisatelju! – kajti za vsakega katoličana je docela jasno, da je to naziranje Izidorja Cankarja z verskega vidika nevzdržno. Jaz trdim celo več: da je nevzdržno tudi z logičnega vidika, zakaj resnica vendar ne more biti »prava«, če nekomu ustreza – to je najčistejši pragmatizem –, ampak je to le tedaj, kadar je »prava« tudi brez ozira na subjekt. Prav tako pa je ta formulacija nevzdržna, kolikor zadeva verovanje Ivana Cankarja, čigar katolicizem ni bil nacionalno-pragmatičen, ampak je imel »transcendentalne temelje«, kakor je Izidor Cankar pozneje sam ugotovil in s tem popravil tudi svojo prvotno formulacijo. (ZS, zvezek XIII. Prim. tudi DS, 1933, 118.)

Tudi v drugem primeru je Edvard Kocbek podal izjavo, s katero je popravil »prema ločno izraženo primero o prepričanih krivovercih«. (»Dom in svet v l. 1937«, str. 17.) S tem ni prav nič spremenil svoje osebne resnice, ampak jo je izrazil le še točneje; obenem pa je s tem dosegel, da njegova formulacija tudi v objektivnem svetu ni več »kočljiva«. Tudi pripomba v Škofijskem listu se je namreč tikala le objektivnega smisla omenjenega stavka, ni pa obsojala avtorjeve osebne ali etične resnice.

²⁰ Prim. op. I: 32, 36.

²¹ Prim. op. XVI: 3.

Obe izjavi sta prav dober zgled za to, da so popravki v svetu pisateljstva ne samo možni, ampak pogosto tudi potrebni. Pomemben je zlasti zadnji – Kocbekov – primer, ki pa je bistveno drugačne narave kakor prvi, v katerem se je avtor hote razšel s katolicizmom, medtem ko avtor v drugem primeru – po lastni izpovedi – »ni mislil na kakršno koli nasprotovanje katoliški Cerkvi«. (O. m.) Kajpada tudi v tem primeru ne gre za korekturo osebne resnice, ampak le za korekturo osebne izpovedi, ali naj bi bila hkrati tudi objektivna resnica. Ali je mar delal Kocbek s tem proti vesti in svobodi in osebni resnici? Nasprotno. Prav s tem, da je uničil možnost objektivne zmote, je le še bolj poudaril svojo osebno resnico: voljo do katoliškega verovanja.

Ti zgledi pa hkrati tudi pričajo, da ni pripuščeno uredništvu, da izvrši korekture po svoji mili volji. Tudi kadar uredništvo išče »pomoči in sveta«, hoče vedeti le za vtis, za mnenje in za morebiten nasvet. Da vse to ni v nasprotju s »pravim« pojmovanjem svobode in prav tako ne s »pravim« odnosom do resnice, smo videli poprej. Dosti verjetno pa je, da je neko mesto s katoliškega vidika v resnici »kočljivo«, če je več katoliških pisateljev, torej iskrenih, svobodnih iskalcev resnice, mnenja, da je tako. Kajpada bi bilo možno tudi obratno: da bi se motila večina in bi imel prav posameznik. To pa ni Bog vedi kako hudo, saj je katoliški pisatelj pripravljen celó na take tragične spore, kakor ga poznamo iz primera Galilea Galileija in podobnih zgledov, ki pa niso možni samo v katolištvu in tudi ne samo v krščanstvu, ampak povsod, kjer gre za resnične manifestacije duha.²²

---

²² Francetu Vodniku je Josip Vidmar odgovoril v članku Resnica in kriterij, *Sodobnost* 7, 1939, št. 1, str. 58–62, toda ker se je v njem odmaknil od krize revije *Dom in svet*, pa tudi zaradi prostorske omejenosti, ga ne ponatiskujemo v tej knjigi.

Na Vodnikov članek je reagiral tudi nepodpisani avtor s tekstom *Kaj je s cenzuro?* v: *Mi mladi borci* 3, 2. decembra 1938, št. 12, str. 1.

POVRŠJE IN ŽARIŠČE KRIZE

DOMA IN SVETA LETA 1937

MATIJA OGRIN

Kulturnozgodovinski vrtinec, ki se je zgostil okrog dvojne številke Doma in sveta v aprilu 1937, v svoj obod ni zajel le krize te pomembne literarne in kulturne revije, njenih avtorjev in izdajateljev; njegov resnični stržen se vkošeninja v duhovna, kulturna in socialna vprašanja celotne slovenske katoliške skupnosti v prvi polovici 20. stoletja. Ob Kocbekovem članku *Premišljevanje o Španiji* so se dokončno pokazale globoke delitve med slovenskimi katoličani, ki so bile daljnosežne za prihodnost, njihovi viri pa so segali tudi daleč v preteklost. V utripu Doma in sveta v desetletjih do njegove zadnje številke v letu 1944 živi kot v svojevrstnem zrcalu odsev bitja in nehanja štirih rodov dominsvetovcev in z njimi različnih rodov in usmeritev slovenskega katolištva. To samo je bilo seveda mnogo širše kakor Dom in svet, ki je bil le eden od ključnih kulturnih pojavov znotraj njega. Toda če Dom in svet v posameznih obdobjih njegovih vzponov in nihanj primerjamo z drugimi katoliškimi revijami – v 19. stoletju z Rimskim katolikom, v 20. stoletju dolga desetletja s Časom, po 1. svetovni vojni z naglimi bliski križarskega gibanja Križ na gori in Križ, nato s Finžgarjevo družinsko Mladiko, pa s Stražo v viharju, Mladimi borci in Revijo Katoliške akcije in naposled s Kocbekovim Dejanjem – v takšni primerjavi Dom in svet zrcali domala celoten razvoj slovenske katoliške kulture z njenim postopnim dvigom iz tradicijskega ljudskega duha v 19. stoletju do umetnostnega razcveta okrog 1. svetovne vojne, v dvajsetih letih in z različnimi nihanji vse do Balantičeve smrti l. 1943, ko se že približuje njen katastrofalni konec. Trenutek, ki mu je posvečen ta zbornik – kriza ob izidu Kocbekovega *Premišljevanja o Španiji* – je na različne načine, bodisi razvojno bodisi konfliktno, povezan z vsemi naštetimi etapami in smermi katoliške kulture. Je trenutek, ki ga je mogoče razumeti le iz dolgoročnih procesov, ki so v slovenskem katolištvu potekali že desetletja poprej.

Na tem mestu moremo povzeti le nekaj vozlišč te niti, tragično pretrgane v labirintu slovenske zgodovine.

Lok Doma in sveta. Kulturni razcvet in duhovni razcep

Revijo Dom in svet je ustanovil filozof in teolog Frančišek Lampe januarja 1888 kot družinski list, namenjen širjenju splošne izobrazbe, utrjevanju slovenske narodne zavesti, še posebej pa je nameraval Lampe z novo revijo kultivirati literarni in umetnostni okus mlajšega rodu. Ta kulturni razvoj si je Lampe zamišljal kot skladno napredovanje v izobrazbi in umetnostni omiki, vsekakor s Slomškoviim idealom harmoničnega človeka pred očmi. Sprva je Lampe gojil celo upanje, da bi se mogli vsi slovenski kulturni delavci združiti ob eni sami kulturni reviji – namreč ob Levčevem Ljubljanskem zvonu. Še 27. septembra 1887 je Lampe pisal Franu Levcu pismo, v katerem mu predlaga način, kako bi bilo mogoče zediniti kulturno delo katoliških in svobodomiselnih slovenskih avtorjev. Zdi se mu, da se v slovenski kulturi nekoliko premočno poudarja prvenstveni pomen literature in premalo humanistične vede: »Le kadar bodo vede in umetnosti, znanstveno slovstvo in lepa književnost v pravi meri in polnem soglasju, tedaj bo duh narodov na tiru pravega razvoja.«¹ V tem predlogu je ključnega pomena tudi želja, da bi pisatelji ustvarjali svobodno, a pri tem spoštovali katoliška npravna načela, duhovniki pa bi morali biti do njih »ponižni božji služabniki«. Toda Lampetov predlog ni bil sprejet. K temu je poleg distance svobodomislecev gotovo prispeval s svojo ostrino tudi Anton Mahnič, ki je l. 1884 v treh obsežnih podlistkih objavljal polemiko proti Simonu Gregorčiču in v njej že zasnoval t. i. »ločitev duhov«. Lampe je bil v tem pogledu drugačnega mnenja, tudi po značaju je bil mil in strpen in je s filozofsko umirjenostjo iskal poti k enotnemu delu za nacionalno kulturo ob Ljubljanskem zvonu. »Lampetovo pismo Levcu je zadnji poskus ohraniti Slovincem skupno vodilno literarno revijo kot izraz duhovno enotne slovenske kulture. Zato je za zgodovino svetovnonazorskega ločevanja v slovenskem kulturnem življenju in za zgodovino katoliškega kulturnega gibanja na Slovenskem tako važno.«²

---

¹ Frančišek Lampe: Pismo Franu Levcu 27. IX. 1887, Levčeva zapuščina v NUK, citirano po Koblarjevih opombah v: F. S. Finžgar: *Izbrano delo I.* Ur. F. Koblar. Celje, Mohorjeva družba 1959, str. 398–399.

² France Dolinar: *Slovenska katoliška obzorja.* Ur. Alojzij Geržinič. Buenos Aires, Slovenska kulturna akcija 1990, str. 217.

Poskus ni uspel in 20. januarja 1888 je izšla prva številka Doma in sveta. V sprva skromnem literarnem in poučnem listu se je začel skladen, vsestranski razvoj v revijo, ki je že kmalu dosegla višjo estetsko raven z literarnim delom prve generacije dominsvetovcev, kakršni so bili Medved, Finžgar in Meško, in s kvalitetnimi likovnimi prilogami, ki so ostale dolgoletna tradicija Doma in sveta še vse v čas, ko so jih ustvarjali Plečnik, Vurnik in brata Kralj. Hkrati je revija rasla v duhu širše humanistične kulture, za kar je skrbel zlasti Lampe s svojimi filozofskimi teksti, v katerih je še pred Ušeničnikom izdelal temeljno slovensko filozofsko izrazje. Poleg tega je napisal vrsto knjig, ki pomenijo začetek sistematične filozofske misli na Slovenskem. Za Dom in svet je pisal tudi literarne ocene, ki res ne dosegajo kvalitete njegove teoretske misli, vendar je v njih svoje zadržke izražal kultivirano in obzirno, s tem pa vzpostavljaj drugačno raven kritike, kakor jo je prakticiral Mahnič. Na očitke, da je pri tem preblag, je odgovarjal, da Dom in svet ni namenjen polemiki, temveč pozitivnemu delu za kulturo. Revija naj ustvarja resnični kulturni napredek v krščanskem duhu, pozitivno in udejanjeno kvaliteto namesto tega, kar v polemiki ostaja zgolj imperativ z možnimi negativnimi posledicami. V tem pogledu je bil Frančišek Lampe resnično drugačen od Antona Mahniča, ki je začel pol leta za Lampetom, julija 1888, izdajati Rimskega katolika – z glavnim namenom, da v miselnosti Slovencev ostro razloči npravne krščanske resnice od svobodomiselnih idejnih tokov. In ker je bil glavni medij teh idejnih tokov literatura, poezija, o kateri je Mahnič skoval posrečeno misel »svetla je srcu, temna razumu«, si je zadal nalogo, da kot kritik »posveti« z racionalno analizo v tisto emocionalno »temo« poezije in pokaže, katere ideje o človeku in svetu se v njej skrivajo. Takšno interpretiranje je Mahniča – temperamentnega, kakor je bil – vodilo v ostro polemiko s slovensko svobodomiselno literaturo. Čeprav je imel Mahnič o Prešernu in Gregorčiču tudi vrsto zelo pozitivnih sodb,³ njegova kritika kot celota žal ni mogla biti produktivna. Podrobnejši pregled bi pokazal, da je bil glavni razlog, zakaj je bilo Lampetovo kulturno stališče neprimerno plodnejše, v tem, da je bil Frančišek Lampe nemara globlji filozofski mislec od Antona Mahniča.

---

³ Glej denimo Mahničevo kritiko drugega zvezka Gregorčičevih poezij, kjer Gregorčiču naniza vrsto najvišjih izjav, česar slovenska literarna zgodovina ne upošteva, npr.: »Sploh kar se tiče pesniške velikosti, dalo bi se po mojem mnenji edino le še pričkati, komu bi prisodili prvo čast pesniško na Slovenskem: Prešernu ali Gregorčiču? In menim, da Gregorčičeva muza ima vže toliko spretnosti, da bi se dalo uspešno zanj potegniti.« *Poezije II. S. Gregorčič. Rimski katolik 1889*, str. 78, 79.

Tu je mogoče – kar zadeva umetnost – nakazati razliko med njima zgolj v tehle obrisih: Mahnič je menil, da vsa lepota prihaja v umetniško delo iz ideje; lepota je čuten odsev metafizične resnice in dobrote; nima lastne narave, utemeljene v čutno-estetskem, marveč je odvisna od metafizično resnične in veljavne ideje. Za formo Mahnič ni imel razumevanja, zdela se mu je nekaj relativnega. Namen umetnosti je bil zanj končno v tem, da človeka v moralnem smislu krepí in usmerja k duhovnim idealom in večnim idejam. Frančišek Lampe je imel glede tega drugačen pogled, filozofsko bolj utemeljen. Lepota, pravi Lampe, je nekaj, kar je *na obliki* lepega predmeta ali umetniškega dela. Seveda ne samo na zunanji obliki, v mislih ima marveč obliko, v kateri se razodeva bistvo tistega pojava. Čeprav ima nrvni zakon v njegovi estetski misli enako veljavo kot pri Mahničju, je Lampetov pogled zaradi močnega poudarka *bistvene* oblike zelo utezen umetnosti. Izrecno se je opredelil, da služi umetnost izključno ideji lepote in nobeni drugi človeški potrebi. »Umetnosti namen je ta, da nam prosto ustvarja lepe predmete. Vodi jo le ideja lepote /.../. A po lepoti deluje na umotvore tudi nrvnost, ker ne more biti nič lepo, kar ni nrvno-dobro.«⁴ Frančišek Lampe je tako prvi predstavnik katoliške kulture, ki umetnosti podeljuje avtonomno mesto v hierarhiji duhovnih vrednot. Zato sta bila z Mahničem v tihi, navzven komaj opazni polemiki.⁵ Seveda Lampe ni bil privrženec novoromantičnega larpurlartizma. Dejanska vsebina njegovega odnosa do umetnosti je v tem, da umetnost ne služi ničemur, ker je ravno v njej sami – če je prava – skrit nekakšen sij najvišje vrednote; lepota kot nesnovna lastnost lepih snovnih predmetov človeku razkriva tisto višjo vrednost; prav s tem njen namen ostaja v njej sami. Cilj umetnosti je le kreacija lepote; toda lepota ima v sebi nekaj, kar sega »prek nje« in o čemer Frančišek Lampe vztrajno ponavlja, da je nezazložljivo in nedoumljivo.

Tisto presežno v njegovi estetski misli je seveda Bog. Toda njegova misel te razsežnosti ni zmotno fiksirala na ravni idejnih in spoznavnih prvin umetniškega dela, marveč se ji je približala na način, ki je dejansko kongenialen

⁴ Frančišek Lampe: *Cvetje s polja modroslovskega. Kratek sestav glavnih modroslovskih naukov*. Ljubljana, tiskala Katoliška tiskarna, 1898, str. 262.

⁵ Mahnič je Lampetu očital, da je DS premalo načelen (prim. Rimski katolik 1895, str. 131), kar ni bilo res, res pa je bilo, da DS ni služil nazorskemu boju. Lampe je v svojih spisih o estetiki še potem, ko je Mahnič ponatisnil *Dvanajst večerov* v knjigi (1887), opozarjal, da Slovenci nimamo resnih, temeljitih razprav o estetiki, s čimer je direktno negiral Mahničeve umetnostne nazore (prim. F. Lampe: *Lepota in nrvnost*. DS, I. letnik, 1888, str. 142). Ta polemičnost se med njima zaradi zunanjih ozirov nikdar ni zares eksplicitno izrazila.

naravi umetniškega ustvarjanja. Lampe je vedel, da tisto presežno v umetniškem delu ostaja nedostopno in skrivnostno. Moralno je tudi za Lampeta notranji, imanentni pogoj umetniško lepega, vendar je opozarjal, da dobrote in resnice nikakor ne gre istovetiti z lepoto; zato se je tudi zavedal težavnosti presojanja glede moralnosti v umetnosti.⁶ Po Lampetovi zgodnji smrti l. 1900 v Domu in svetu ni bilo nikdar več umetnostne misli na takšni filozofski višini. Toda dvanajst let Lampetovega urejanja je vendar zadoščalo, da je izhajanje revije prežehl duh, ki je bil naklonjen kulturni ustvarjalnosti in umetniškemu delu – kljub težavam, ki so jih uredniki in avtorji večkrat imeli z recepcijo literarnih del in z gmotno podporo revije. Zato je imel Dom in svet kljub nekaterim poznejšim nihajem v Mahničovo smer še veliko umetniško prihodnost.

Ta se je začela na široko odpirati v letih prve svetovne vojne pod uredništvom Izidorja Cankarja, ki je Dom in svet povzdignil v čisto literarno-umetniško revijo. Pritegnil je k sodelovanju pomembne avtorje, zlasti Ivana Cankarja, in močno dvignil umetnostno raven revije. Toda pomembna razlika med Frančiškom Lampetom in Izidorjem Cankarjem je v tem, da je ta izpeljal modernizacijo katoliške umetnostne kulture v Domu in svetu le na umetnostni in literarni ravni, vendar brez resnih poskusov, da bi tem kulturološkim premikom postavil trdne filozofske in teološke temelje, ki bi v bodoče ohranjali konsistentnost dominsvetovskega gibanja ter mu dajali notranjo trdnost. Izidor Cankar je v svojih zgodnejših umetnostnih spisih pred prvo svetovno vojno še izrazito navezan na slovensko neotomistično tradicijo, deloma Mahničovo, deloma Lampetovo, toda po letu 1911 je to podlago zapustil in že v letu 1916 se je postavil na formalistično stališče, da je vsa lepota in bistvo umetniškega sploh le v formi umetnine in njenih notranjih razmerjih, da je bistvo umetnosti čista forma, podobno, kakor je glasba brez sleherne vsebinske primesi. Zato ga je mnenje, da je literatura najmanj čista umetnost, postopoma oddaljilo od nje. V tem je bila seveda reakcija na Mahničev idealizem, po katerem je bila vsa vrednost umetnine odvisna od metafizične ideje. Izidor Cankar je torej prenesel bistvo in vrednost umetnosti v nasprotni pol, v čisto formo. Vse, razen forme, je v umetniškem delu pravzaprav neumetniško. Zato je moral Izidor Cankar vse etične sodbe o umetnosti razglasiti za neumetnostne. Od starejše katoliške misli o lepem je obdržal hierarhijo, po kateri je etičnemu zakonu pripisoval višje mesto in veljavo nad estetskim.

---

⁶ »Kdor se ozira v dejansko življenje in na vsakovrstne umotvore, ve, kako težko je v posameznih slučajih soditi, ali je umotvor npravno dober, ali ni.« F. Lampe: *Lepota in npravnost*. DS 1888, str. 193.

Toda med obojima ni več videl notranje skladnosti in enotnosti. Kar je bilo pri Frančišku Lampetu še harmonična vizija in hkrati filozofsko temeljito preudarjena misel o lepoti kot duhovnem izžarevanju bistva stvari – kamor je vključen tudi etični zakon – to je pri Izidorju Cankarju razpadlo v esteticizem forme na eni in v izločenost etičnega iz umetnosti na drugi strani. Ta stališča je Izidor Cankar formuliral v sprotnih manifestativnih izjavah v polemiki z Ušeničnikom in za njimi ne stoji filozofsko preudarjena estetska misel,⁷ temveč literarni nazori pisatelja romana *S poti*. Tako je Cankarjeva umetniška prenova katoliške kulture v DS ostala čisto praktična, brez aдекватne filozofske refleksije in teoloških temeljev, ki bi z reflektirano mislijo o lepem, umetnosti in kulturi nasploh dajale kulturnemu napredku katoličanov notranjo konsistentnost in hkrati s pluralnostjo globljo enotnost. Takšen povezovalni temelj bi omogočala ustrezna filozofska reaktualizacija estetike Frančiška Lampeta. Ker pa je prenova katoliške umetnostne kulture potekala čisto brez globljega duhovnega temelja, se je nujno moralo vsaj implicitno odpreti vprašanje, iz katerih duhovnih osnov bo ustvarjanje katoličanov zdaj potekalo. Kajti kot posrednik med katoliškimi verskimi resnicami in kulturnim delovanjem katoličanov nujno nastopa določena atropološka, družbena in estetska misel. Ob izostanku prave tovrstne misli neogibno nastane – čeravno s časovnim presledkom – kriza v kulturnem delu. Zato je bilo Frančišku Lampetu toliko do tega, da se v Domu in svetu harmonično razvijajo na eni strani humanistika s filozofijo na čelu, na drugi strani lepe umetnosti. Ko so ob Kocbekovem *Premišljevanju o Španiji* nekateri očitali Domu in svetu, da je zapustil Lampetovo dediščino, je bil očitek prepozen: od Lampetove smeri je bistveno odstopil že Izidor Cankar, ko čudovite umetnostne prenove ni mogel povezati z razvojem duhovne podstatí dominsvetovstva kot kulturnega predstavnika modernega slovenskega katolištva. Vprašanje teh duhovnih osnov je moral zdaj vsak dominsvetovec reševati sam zase – seveda zasilno, saj to ni prvenstvena naloga pesnikov in pisateljev kot umetnikov – to pa je za problem krize v letu 1937 že neposredno relevantno. V dominsvetovski tradiciji od Izidorja Cankarja pa vse do križarskega rodu je zaslediti značilen odpor do sistematične filozofije in filozofske jasnosti sploh, kar je izviralo tudi iz nasprotovanja Mahničevi in Ušeničnikovi umetnostni misli na nepravem koncu. Ta odpor do filozofske jasnosti je povzročil, da je Dom in svet nevede postal sopotje različnih ideoloških fragmentov, ki so bili nekateri globlje, drugi le površinsko povezani s katolištvom. To velja tako za vitalizem Izi-

⁷ Prim. M. Ogrin: *Aleš Ušeničnik in Izidor Cankar: soočenje njunih literarnoestetskih pogledov ob Domu in svetu I. 1916*. Slavistična revija 1998, št. 4, str. 347–366.

dorja Cankarja⁸ kakor za nekatere zametke katoliškega modernizma ali za Kocbekovo filomarksistično različico personalizma. Umetniška in pesniška ustvarjalnost v Domu in svetu, navdihnjena s krščanskim duhom, teh razno-terih duhovnih usmeritev seveda ni mogla obdržati v edinosti s katolištvom, kakor je verjetno upal France Koblar, ki je nekaj let za Izidorjem Cankarjem prevzel uredništvo revije. Koblar je času primerno še povečal krog sodelav-cev in skrbel za resnično visoko raven literarne ustvarjalnosti. V njegovem času je Dom in svet postal tako rekoč »vodilna« slovenska kulturna revija.⁹ Toda duhovne silnice, ki so v reviji silile narazen, so Domu in svetu ob od-sotnosti zedinjevalne duhovne podstati morale prej ali slej škodovati. Ta problem, ki bi ga mogli kratko označiti kot nesorazmerje med kulturno-umet-niško prakso in pomanjkanjem filozofsko-teoloških teoretskih osnov za skup-no kulturno snovanje, je gotovo pomemben, čeprav le eden od vzrokov, ki so privedli do krize te ugledne revije v letu 1937. Močna praksa in neznatna teorija; to nasprotje je usodno vplivalo na zrela leta Doma in sveta.

Križarstvo in krekovstvo. Izgubljena priložnost

Poleg stanja v sami reviji je kot drugi, še pomembnejši dejavnik vplivalo na nastanek krize duhovno ozadje, iz katerega so izhajali Edvard Kocbek ter brata Anton in France Vodnik idr., ki so bili sredi tridesetih let pomembni avtorji ali souredniki Doma in sveta. To ozadje je križarstvo in poznejše pri-bliževanje nekaterih njegovih članov t. i. krščanskemu socializmu.

Križarstvo, imenovano po revijah Križ na gori (1924–1927, ur. A. Vod-nik) in Križ (1928–1930, ur. E. Kocbek in J. Šolar), je bilo mladinsko kato-liško kulturno gibanje, ki si je prizadevalo za poglobitev duhovnega življenja, poskušalo je v duhu sodobne kulture obnoviti mistično prvino krščanstva in pri tem močno poudarjalo osebno doživljajsko plat vere. Ta vidik je bil za križarstvo bistvenega pomena: verske resnice, obredi in bogoslužje morajo biti osebno doživeti, spiritualnost je nekaj osebnega ali pa je ni. Močan po-

---

⁸ Njegov »umetnostni vitalizem« se izraža v prepričanju, da so tista umetniška dela in prizadevanja, ki se morejo v zgodovini bolj uveljaviti, razviti večji vpliv in po-stati vir novega ustvarjanja, nujno tudi umetnostno pomembnejša, kvalitetnejša, bolj-ša. Dobro je, kar ima moč za uveljavitev, vpliv in učinek. Prim. Izidor Cankar: *Ciciban. Spisal Oton Župančič*. DS 1916, str. 45; isti: *Kaj je umetnostno pomembno?* DS 1922, str. 31–38.

⁹ Anton Slodnjak: *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana, Akademsko založba 1934, str. 455, 456.

udarek osebnostnega duhovnega življenja je bil za križarstvo kot kulturno gibanje zelo ploden: pod njegovim vplivom so v gibanju dozorela prizadevanja za obnovljeno enotnost med človeškim in božjim, naravnim in nadnaravnim, med kulturo in vero, pa tudi med posameznikom in skupnostjo, saj je bila človeška oseba pojmovana kot organizem, odprt tako v narodno skupnost kakor v zgodovino in končno v božjo presežnost. Ta osebnostna prizadevanja so bila izjemno plodna za samoniklo kulturno rast, tako za umetniško ustvarjanje kakor za njegovo refleksijo – denimo za pojmovanje literarnega dela kot umetniškega organizma in odtod izpeljano »sintetično kritiko«, kot je takšno vrednotenje literature imenoval France Vodnik. Prav tako močno vzpodbudo je dajala križarska duhovnost literarnemu ustvarjanju – zlasti Antona Vodnika, pa tudi Tineta Debeljaka, Franceta Vodnika in končno Kocbeka, plesni umetnosti Pina Mlakarja ter ekspresivni likovnosti Toneta in Franceta Kralja.

Toda osebnostno-doživljajski poudarek je v svojem razrastu pomenil za križarstvo kot katoliško gibanje tudi resno nevarnost. Ta je prihajala iz t. i. katoliškega modernizma, ki ga je papež Pij X. obsodil s posebno encikliko.¹⁰ Ena glavnih zmot katoliškega modernizma je bila, da se vse versko življenje začne z verskim čustvovanjem, bistvo vere naj bi bilo čustvo v človeku in ne spoznanje razodete božje resničnosti. Vera je bila tako povsem ločena od umskih spoznanj. Po tej poti versko čustvovanje jemlje verskim resnicam vso objektivnost. Osebnostno doživetje zdaj zasede mesto človekovega spoznavanja razodete in objektivne verske resnice. K takšnim pogledom so nagnjeni številni laiki in tudi duhovniki, »ki iščejo v veri le čustveno olajšanje, beže pa pred disciplino, ki jo terjajo razumska spoznanja. Od tod odpor modernistov do vsake verske resnice, ki pomeni sprejemanje avtoritete, kadar ta ni čustveno občutena.«¹¹ Iz tega suverenega primata doživljajske emocionalnosti izhaja sovražstvo do filozofije in do načelne jasnosti sploh, značilno za večino križarjev in katoliških modernistov, pa tudi odklanjanje cerkvene avtoritete, k čemur so se nagibali le nekateri. Osebnostno doživljanje vere, tako pomembno za slovenske križarje, ki bi moralo biti le dopolnilo, spremljajoče človekovo religiozno spoznanje resničnosti, je zato grozilo, da odpravi ali vsaj relativizira spoznanje razodete resnice – z vsemi posledicami zanikanja cerkvene avtoritete, dogem in verskih resnic. Tudi avtoriteta, ki pripada verskim resnicam in učiteljstvu, bi se v taki perspektivi kazala le kot nasilno nasprotje človeške

¹⁰ Prim. poglavje *Zmota stoletja v: Marko Kremžar: Izhodišča in smer katoliškega družbenega nauka*. Ljubljana, Družina 1998, str. 73–81.

¹¹ Prav tam, str. 77.

spontanosti in ustvarjalnosti. Vse te možnosti so se scela uresničile zlasti v osebi Edvarda Kocbeka. On in drugi križarji so se pogosto sklicevali na nemškega teologa Romana Guardinija, voditelja mladinskega gibanja Quickborn. Toda Guardini je svoje prenovitveno delo s t. i. »liturgičnim gibanjem«, ki je imelo v obeh revijah slovenskih križarjev velik odmev, izpeljal v popolni zvestobi cerkvenemu učiteljstvu in avtoriteti Cerkve. Guardinijevo gibanje je kajpak močno poudarjalo doživeto religioznost, duhovno poglobitev, osebno spreobrnjenje in apostolat. Del njegove teološke misli velja za pomemben prispevek modernemu krščanskemu personalizmu.¹² Toda ravno Guardini je avtor rešitve, s katero se je Quickborn rešil pred enostranostmi, ki pa je v slovenskem križarskem gibanju tako zelo izostajala: da je versko čustvovanje le dopolnilo in organski spremni proces verskega spoznanja, ki je usmerjeno k razodetju po Svetem pismu in cerkvenemu učiteljstvu.

Kocbekov razvoj v času pred drugo svetovno vojno je drastičen primer za to, kako more vzneseno, mistično religiozno čustvovanje, ki ne izhaja iz spoznanja resničnosti, ampak iz svobodne, »ustvarjalne« pesniške subjektivnosti, človeku odvzeti zmožnost za objektivno spoznavanje zgodovinskega in duhovnega sveta. Šlo je namreč za bistvena vprašanja, kot so, denimo: ali je marksizem – četudi bi šlo le za njegovo gospodarsko doktrino – združljiv s krščanstvom? Ali je krščanska etika združljiva s historičnim panteizmom, do katerega je vsaj v vojnem času, če ne prej, prišel Kocbek, tako da je v razvoju zgodovine videl istovetnost božanstva samega? Ali je krščanska vizija človeka združljiva z njegovim pojmovanjem »osebe«, ki jo na številnih mestih opisuje kot nekakšno močno, vitalno bitje tveganja in angažmaja, ki se prizkuša predvsem v zgodovini, tako da bi morali šibkejšim in manj aktivnim ljudem odreči dostojanstvo osebe?¹³ Ali je kristjanu dovoljeno sodelovati v krvavem razrednem boju in revoluciji? Kocbek je s svojim življenjskim delom na vsa ta vprašanja odgovarjal krčevito pritrjevalno, čeprav je odgovor, ki ga daje resničnost, dosledno nikalen. Med koncepti, ki jih ta vprašanja retorično povezujejo, zijajo nepremostljivi prepadi. Kocbek jih ni mogel videti, ker je pristopal k resničnosti v poletu svojih kipečih poetičnih čustev, ki niso bila napačna zato, ker so bila čustva, ampak zato, ker niso nastajala so-

---

¹² Prim. Romano Guardini: *Svet in oseba*. Celje, Mohorjeva družba 1991.

¹³ Prim. M. Ogrin: *Kocbek in Mounier*. Primerjalna književnost 1997, št. 1, str. 12, 18. Kocbek je bil pod močnim vplivom t. i. personalističnega gibanja ob reviji *Esprit*, ki ga je vodil Emmanuel Mounier. *Esprit* je spremljal od njegove prve številke (1932) in ohranil stike z Mounierom še po vojni (tedaj polemično). Toda Mounierovi misli je Kocbek dodal še bolj vitalistične poudarke, kakor jih je imela. Odtod nevarni selektivni odkloni v njegovem pojmovanju osebe.

merno ob spoznavanju resnice, marveč so se rojevala kot odmevi znotraj sten pesnikove vitalno-lirične subjektivitete.

V te zmote pa nikakor ni zašla celotna križarska skupina – kar je treba posebej poudariti – ampak predvsem Kocbek sam. Tudi religiozna stališča Antona Vodnika vsebujejo marsikatero tvegano, enostransko potezo, ki bi prenesena v antropološko in socialno, kaj šele politično misel, lahko imela hude posledice.¹⁴ Toda Anton Vodnik se je varoval takšnega prenosa svojih duhovnih idej, bolje »doživetij«, v sfero družbenosti, še zlasti politike. Prav to je ena pomembnih razlik med njim in Kocbekom. Potem, ko je bil Križ na gori l. 1927 prepovedan in je Kocbek začel januarja 1928 izdajati Križ, je Anton Vodnik objavil v njem kot uvodnik spiritualno navdihnjen govor *Duhovno središče*. Po tem Vodnik v Križu ni več sodeloval. Razlog je treba iskati v Kocbekovi družbeno-politični angažiranosti, s katero se Anton Vodnik – to je razbrati tudi iz omenjenega uvodnika – ni mogel strinjati.¹⁵ V tem razhodu se nakazuje obris dveh glavnih kril, v kateri se je konec dvajsetih let cepilo križarsko gibanje: umetnostno in politično. Medtem ko so Anton in France Vodnik, Božo Vodušek, Tine Debeljak, Jože Pogačnik, Pino Mlakar idr. ohranjali križarstvo kot umetnostno in duhovno gibanje, pa je mogoče reči za manjšo skupino sodelavcev obeh »Križev«, kot so bili Edvard Kocbek, France Terseglav, Aleš Stanovnik, Tomaž Furlan, Tone Krošl idr., da pomenijo – vsak na svoj način – družbeno angažirani in celo politični odvod križarstva.

¹⁴ Na očitek, da se križarstvo morda približuje hereziji, odgovarja Anton Vodnik kot urednik Križa na gori z mislimi, ki se iztečejo v sklep: »Naša vera ne sme biti plašna in starostno nezaupljiva, zadevajoča ob same nevarnosti, ki jih v Bogu ni, temveč mora »tvegati« skok z brvi razuma v Njegove temne globočine, da nas val Njegov ponese še globlje Vase! Kdor ljubi ves in do konca – se ne sme bati. Bog ga bo varno prenesel.« [Anton Vodnik:] *Tretje leto*. Križ na gori 1926/27, št. 1, str. 5. »Skok z brvi razuma«, kakor je tu opisan, spominja na drugo Kristusovo skušnjava, ki se ji sam Kristus odreče (Mt 4, 5–7), medtem ko križarska programatika terja ravno takšen protiracionalen in nenaraven zalet.

¹⁵ »V naši duši se prelivata in mešata čas in večnost /.../ Tam notri je /.../ skrivnostno in nedoumljivo sozvočje Boga in kreature. /.../ Mladina stoji v središču, od koder gre smer, naravnost skozi Boga naravnana. Vsako drugo izhodišče (gospodarstvo, politika) ima pred seboj le kratko pot, ki se ustavi neskončno daleč pred Bogom – pred duhovnim središčem vsega življenja.« Anton Vodnik: *Duhovno središče*. Križ 1928, št. 1, str. 3. V sklepnih misli je razbrati polemičen konflikt do Kocbekovega družbenega angažmaja. Od Kocbeka se je A. Vodnik začasno oddaljil zlasti po zborovanju v Veliki nedelji julija 1927.

Ta usmeritev se je prepletala ali bila sploh istovetna s krščanskim socializmom, ki sta ga v dvajsetih letih še bolj ali manj jasno sestavljala dva tokova. Prvi, ki bi ga pravilneje imenovali krščanski solidarizem in je temeljil na katoliški socialni doktrini o nujni solidarnosti družbenih slojev in stanov; ta ni bil razreden, družbo je obravnaval kot celoto, v kateri ni prave blaginje in harmonije, če se krščanska etika ne udejanja v socialnih odnosih; zagovarjali so ga katoliški sociologi, zlasti Andrej Gosar, Aleš Ušeničnik in Ivan Ahčin. Temu toku je nasprotoval krščanski socializem, ki je zagovarjal razredno stališče. Ta tok je bil že blizu socializmu v pravem pomenu besede; J. Prunk označuje nazore te usmeritve kot »socialistične, v veliki meri prav razredno-delavske. V družbenem življenju so večinoma sprejemali že marksistične nazore«. Njihovo politično delo se je konec dvajsetih let močno okrepilo in »se usmerilo v levo«, zato so se ostro spopadali, tako Prunk, »s klerikalnim vodstvom bivše SLS in se v letih 1932/33 z njo popolnoma in dokočno razšli.«¹⁶ Politično krilo križarstva, katerega najvidnejši predstavnik je bil Kocbek, je večidel brez pridržka pripadalo tej usmeritvi krščanskega socializma, ki se je pozneje tudi navzven povezala s komunisti. Pri konfliktu teh križarjev in krščanskih socialistov s tradicionalnim katoliškim slovenstvom pa seveda ni šlo le za spopadanje s staro SLS – čeprav je tudi to eno pomembnih torišč Kocbekovega spora s katolištvom. Za te kroge je bilo mnogo pomembnejše vprašanje, kateri od obeh tokov krščanskega socializma bo prevzel veliko dediščino Krekovega krščanskega socialnega gibanja. Šlo je za to, katera ideja bo v prihodnosti usmerjala in gibala veliko verigo kmečkih in delavskih kulturno-izobraževalnih društev, združenih v Slovensko krščansko socialno zvezo, in delavskih sindikalnih organizacij, združenih v Jugoslovansko strokovno zvezo. Šlo je za organizaciji z več sto tisoč člani, ki sta nastali pod Krekovim osebnim vodstvom v avtentičnem duhu katoliškega družbenega nauka, ki so ga pozneje razvijali omenjeni teoretiki – Ušeničnik, Gosar, Ahčin idr. Vendar pa je načelna, teoretska podlaga v društvih obeh zvez z leti slabela pod veliko zunanjo organizacijsko aktivnostjo – ne v predvojni generaciji, ki je imela še čvrsto idejno osnovo, pač pa med mlajšimi člani, sopotniki križarskega rodu. S to načelno slabitvijo pa sta obe veliki zvezi – to velja zlasti za Jugoslovansko strokovno zvezo – postajali idejno čedalje bolj dezorientirani in v številnih vejah sprejemljivi za protislovne, katolištvu nasprotne socialne doktrine, celo za marksistične ideje razrednega boja in komunistične revolucije. Kocbek je že vsaj od l. 1927 aktivno sodelo-

---

¹⁶ Janko Prunk: *Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda*. Ljubljana, Cankarjeva založba, 1977, str. 88 in naprej.

val v društveni zvezi Krekova mladina, ki je imela s svojimi člani pomemben vpliv na vodenje Jugoslovanske strokovne zveze. Ko je l. 1928 Krekova mladina začela izdajati revijo Ogenj, bojevito v duhu razrednega boja, je v njej sodeloval s podpisanimi in anonimnimi članki – zadnji so bili družbeno-politično zelo angažirani. Z revijo, predavanji in tabori je Krekova mladina odločilno vplivala na Jugoslovansko strokovno zvezo, da se je začela nagibati k ideološki in politični levici. V tridesetih letih je Kocbek postopoma postal vodilna intelektualna oseba tega kroga.

Starejši krekovci, ki se jih ideje krščanskega socializma niso dotaknile, saj so dosledno zagovarjali katoliški družbeni nauk, so imeli poleg zveze izobraževalnih društev – ki pa v času križarstva ni bila brez vpliva socialistov – še eno področje delovanja, ki je ostalo po usmerjenosti in vrednotah katoliško. To je bila Slovenska orlovska zveza. Tudi njene začetke je ustvaril Krek, ki si je Orla zamišljal tako: »Za vse javno delo mora biti temelj položen v organizaciji telovadnih odsekov. V orlovskih odsekih naj se vadijo vsi javni delavci na gospodarskem, kulturnem in samoupravnem polju. Iz orlovskih odsekov naj zraste naš novi rod, ki bo vodil naše združništvo. Po orlovski organizaciji naj se ustvari zavest, da je vsakdo dolžan delovati za skupnost po svojih močeh in sposobnostih.«¹⁷ Orel je od ustanovitve l. 1906 do decembra 1929, ko ga je diktatorska oblast razpustila, kontinuirano razvijal svoje poslanstvo. To je bilo priprava moške in ženske mladine na javno delo na temeljih slovenstva in katolištva. Telovadba je bila v orlovstvu sestavni del vzgoje v disciplini, zbranosti, krepitvi volje ter usklajenosti posameznika in skupine; vse to pa je bilo zlasti v dvajsetih letih usmerjeno k širjenju izobrazbe in usposabljanju mladine za javno delovanje, posebno socialno. Celotna orlovska dejavnost je temeljila na resnem verskem življenju posameznika in močnem slovenskem poudarku gibanja. Usklajenost teh temeljev in obsežne praktične dejavnosti Slovenske orlovske zveze je kajpak terjala močno, razvejano organizacijo in čvrsto disciplino v nji.

Vse to je pomembno, saj ni naključje, da so družbeno dejavni križarji in krščanski socialisti odprli z orlovstvom eno glavnih frontnih črt v svojem spopadu s tradicionalnim katoliškim slovenstvom. Križarsko gibanje je bilo do »predvojnega« krekovstva nasploh v ostri opoziciji. Mnenje, da si križarstvo kot kulturno gibanje in krekovstvo kot socialno gibanje nista prihajala v nasprotja, ne upošteva realnega stika obeh pojavov v času in prostoru. Križarstvo je v določeni meri nastalo prav kot reakcija na krekovstvo, ki mu je

---

¹⁷ France Pernišek: *Zgodovina slovenskega Orla*. Buenos Aires, Slovenska kulturna akcija, 1989, str. 185.

bila glavna naloga izobraževanje ljudstva, socialna skrb za malega človeka, ekonomski in kulturni dvig kmetstva in delavstva, pri čemer se je krekovstvo kot ljudsko gibanje opiralo na mrežo društev, zadrug, sindikatov, zvez, odsekov ipd. V nasprotju s tem je križarstvo kot kulturno elitno gibanje iskalo samouresničitev posameznika le po osebni poti, v religiozni obnovi, pa tudi v iracionalni spiritualni spekulaciji in poduhovljeni estetičnosti; zato so križarji organizirano delo med ljudstvom prezirali. Kocbek je že l. 1927 v Križu na gori odklanjal organizacijo v imenu občestva. Uvedel je razliko med občestvom oseb, ki naj bi bilo duhovno in zato celostno, in organizacijo, v kateri naj bi se ljudje družili le interesno, zato pa okrnjeno, kot neživa bitja, mehansko in, po njegovem mnenju, celo proti-osebno. Občestvo oseb je organizacijsko, organizacija je mehanična.¹⁸ Ne glede na to, kako apriorno in mehanično je tako gledanje samo – saj ne upošteva dejanskih razlik v obstoječih organizacijah – je bil nazor vodilnih križarjev o organizaciji tak od vsega začetka. Toda to je bilo le duhovno ozadje, ne pa odločilni dejavnik, zakaj so se nekateri križarji, med njimi Kocbek, že v zadnjih letih Križa na gori (1924-27) zapletli – in pustiti zaplesti – v napade proti starejšim katoliškim organizacijam, mdr. zlasti proti stranki SLS in orlovski zvezi. Ključni razlog za to je bil, da je bil ta krog ljudi že povsem usmerjen v bojevit krščanski socializem. S prodorom svojih članov v odločilna telesa katoliških organizacij so si skušali pridobiti vpliv, s katerim bi te ustanove postopoma usmerili v svoj idejni program, ali pa bi se razcepile in propadle. Vodstvo katoliških organizacij je v teh poskusih videlo napad politične levice – kar se je pozneje potrdilo – na politično in socialno delo katoličanov v javnosti, zato je reagiralo ostro in obrambno, čeprav nikakor ne v vseh primerih. Ena od takšnih akcij »miniranja« katoliških organizacij, v kateri je sodeloval Kocbek, je bil poskus skupine križarjev in krščanskih socialistov, da bi zamenjali orlovsko vodstvo in osvojili Slovensko orlovsko zvezo. Kocbek je bil član orlovskega odseka Akademski Orel, v katerem so imeli križarji vplivno mesto. Člani Akademskega Orla so prihajali v pogosta nesoglasja z vodstvom zveze, zavračali so avtoriteto in legitimnost vodstva, kar se je kazalo v nekaterih člankih v Ognju. Napetost se je sprožila l. 1928 ob zunanjem povodu:¹⁹ ob neki koreografiji sicer »idealnega orlovskega vzgojitelja« Pina Mlakarja,²⁰ člana

¹⁸ [Edvard Kocbek:] *Občestvo*. Križ na gori 1925/26, str. 98.

¹⁹ Prim. France Pernišek: *Zgodovina slovenskega Orla*. Buenos Aires, Slovenska kulturna akcija 1989, str. 221–227.

²⁰ Pino Mlakar in orlovski voditelj Ernest Tomec sta bila v zelo dobrih odnosih. Tomec je Mlakarja visoko cenil, zato je dosegel, da ga je vodstvo Slovenske orlovske

Akademskega Orla, je orlovsko vodstvo terjalo določena pojasnila; križarji in krščanski socialisti so dosegli, da se Akademski Orel ni odzval in je ignoriral pozive vodstva k razčiščenju in izravnavi. V tem kontekstu je z vso konfliktno močjo odjeknila misel iz anonimnega Kocbekovega članka v Ognju: »Krščanski socialist, delujoč v drugih organizacijah, je tleča prižigalna vrv, do smodnika vodeča, je svet zase, revolucionar, ki pripravlja nov dan.«²¹ Vodstvo orlovske zveze je v tem članku videlo program za rušenje katoliških organizacij in je zahtevalo, da Kocbek stavek prekliče ali pa ga mora Akademski Orel izključiti. Tega in drugih pogojev Akademski Orel ni sprejel, zato ga je orlovska zveza razpustila.²² Skupina, ki je razpustitev povzročila, je to odločitev orlovskega vodstva izkoristila za to, da je po številnih orlovskih odsekih na podeželju začela agitirati za opozicijo, ki bi na občnem zboru odstavila tedanje vodstvo Slovenske orlovske zveze in postavila svoje. Poskus ni uspel, pač pa je bilo sodelovanje Kocbeka in krščanskih socialistov v njem pomembno za dogajanje v tridesetih letih: prav iz Orla, ki ga je diktatura razpustila konec l. 1929, sta kmalu nato izšli skupini Mladcev in Stražarjev. Ko sta se ti skupini sredi tridesetih let polemično soočili s Kocbekovim krogom, sta se obe strani, vsaj njuni voditelji, že deset let poznali. Geneza spora v l. 1937 sega torej v osrčje teh dogajanj iz dvajsetih let, predvsem v njihove duhovne korenine. Razdor, ki je z opisanimi akcijami nastajal med katoličani, je bil tem hujši, ker so krščanski socialisti s tem delovali v prid dolgoročnega interesa komunistične partije. Toda Orel je bil med vsemi katoliškimi organizacijami edini, ki je to taktiko spregledal, kar velja zlasti za prof. Ernesta Tomca, poznejšega voditelja Mladcev. Zgodovinar France Pernišek sodi, da je bil Orel »najmočnejša trdnjava proti komunizmu v zapadnem delu države. Orlovsko vodstvo je bilo edino vodstvo na Slovenskem, ki si je bilo takoj ob začetku na jasnem, kam tako imenovana 'tretja pot' krščanskih socialistov pelje. Povedalo je odkrito, da v tem strastnem boju krščanskih socialistov v sredi krščanskega tabora vlečejo niti komunisti. Očitalo se je, da ni sodnih dokazov. Naravnost boljševisko miniranje pa je bilo po tipičnih znamenjih izkušenim popolnoma jasno. /.../ Tudi sodni dokazi,

---

zveze kot svojega štipendista poslalo na izpopolnjevanje v tedaj najboljše baletne šole v Nemčiji. Prim. France Pernišek, nav. delo, str. 224, in: Ruda Jurčec: *Skozi luči in sence I*. Ljubljana, Prešernova družba 1991², str. 322, 323.

²¹ [Edvard Kocbek:] *Mi in organizacija*. Ogenj 1928, str. 160.

²² Prim. tudi Janko Prunk: *Pot krščanskih socialistov v OF*. Ljubljana, Cankarjeva založba 1977, str. 101.

uradne izjave komunistov, so prišli /.../. Orlovski vodilni krogi so napovedali, da krščansko socialistična 'tretja pot' pelje v komunizem.«²³

V podoben konflikt s starejšimi katoličani so se družbeno dejavni člani križarstva pustili zaplesti znotraj SLS v letih pred diktaturo kralja Aleksandra. V tem konfliktu so jih izrabili ljudje, ki so delovali v prid beograjskega režima, ki je z razkoli in cepitvami slabil avtonomistične narodne stranke, kakršna je bila SLS, po vsej državi in tako pripravljaj pot diktaturi l. 1929.²⁴ Vse, kar je ostalo od tega poskusa, je bila zagrenjenost križarjev in stopnjevano nezaupanje starejših. Po mnenju Rude Jurčeca je ta spor celo eden od razlogov, da je škof Jeglič l. 1927 Križ na gori prepovedal. Toda čeprav so bili glavni razlogi drugod, so križarji v tej prepovedi videli sovražno gesto SLS in krekovskih organizacij, kar je stopnjevalo njihovo bojevitost proti njim.

Vsi ti zunanji podatki ponujajo sklep, da je skrivalo križarstvo na svojem dnu ne le prizadevanje za pasivno spiritualno in estetsko kontemplativnost, ampak tudi svojevrsten zagon k preosnovanju obstoječe zunanje stvarnosti, njenih družbenih struktur, in sicer – kot je razvidno iz njihove programatske publicistike – v duhu vsesplošnega bratstva vseh narodov, v duhu mistične ljubezni in univerzalne duhovne povezanosti med vsemi ljudmi. To prizadevanje, kakor že je teoretsko videti naivno, pa je bilo, kolikor so ga uresničevali v praksi, po svojem konkretnem učinku revolucionarno, in sicer anarhično revolucionarno. Parlamentarne stranke so ovira za bratstvo narodov. Obstoječi socialni red je ovira za boljše človeške odnose. Podreti, da bo kaj zrastle ... Na tej latentno anarhični podlagi, nastali v drugi polovici dvajsetih let, je bilo možno poznejše približevanje križarjev komunistom. To vsekakor velja za Kocbeka, v manjši meri celo za brata Vodnik. Križarstvo je bilo v globokem nasprotju s samim seboj aktivistično.

Njegov globoki in dolgoletni konflikt s »predvojnimi« krekovstvom – kaj drugega je bil namreč spopad, ki ga je na družbeni ravni del križarjev skupaj s krščanskimi socialisti vodil za vpliv nad Jugoslovansko strokovno zvezo, SLS in Slovensko orlovsko zvezo, na duhovni ravni pa z obtožbo verskih manifestacij in z apelom k poduhovljenju – ta konflikt križarstva in krekovstva je bil v bistvu trk med dvema aktivizmoma. To nasprotje med rodovoma je delno mogoče razložiti z različnimi razmerami okrog prve svetovne vojne. Ta razlaga je dobro znana. Toda pravi vzroki niso le družbeni, ampak predvsem duhovni.

---

²³ France Pernišek: *Zgodovina slovenskega Orla*. Buenos Aires, Slovenska kulturna akcija 1989, str. 227, 228.

²⁴ Prim. Ruda Jurčec: *Skozi luči in sence I*. Ljubljana, Prešernova družba 1991², str. 324–333.

Videti jih je najbrž treba v umskih in spoznavnoteoretskih predpostavkah križarstva – četudi so te predpostavke ostale večidel neizražene, implicitne. Ključna med njimi je tale, ki v večji ali manjši meri velja za celotno gibanje: križarji niso verjeli v možnost, da more človekov razum prodreti do resničnosti in spoznati njen objektivni smisel, njen krščanski *logos*; niso verjeli v možnost, da ta smisel in resnica lahko prek razuma dosežeta človeka kot objektivno, zato pa tudi zavezujoče spoznanje, ki obvezuje k ustreznemu vrednotenju in ravnanju. Možnost za kaj takega so križarji dopuščali le tistemu delu človekovega uma, ki ga v splošni rabi imenujemo duh ali intuicija, ne pa razumu. To pomeni, da je bilo njihovo spoznavanje resničnosti zelo zoženo, saj je kot resnično in dobro veljalo le intuitivno spoznanje. V spoznavajočem človeku nastopa takšno spoznanje kot močno čustveno doživetje. In prav v tem je bil stržen križarske duhovnosti. Ko so razvijali svoja plemena prizadevanja po verski obnovi, so poglobitev vere – pod vplivom katoliškega modernizma – razumeli predvsem kot doživljanje močnih spiritualnih in estetsko-religioznih emocij, ne pa kot spoznanje religiozne resničnosti, ki človeka presega, je večja od njega in v tem smislu tudi zunanja. Vse to je pravzaprav izhajalo v križarstvu iz svojevrstne krize spoznavanja, iz krize uma, ki je v nekem smislu ostal »brez« svoje razumske polovice, prepuščen le povsem osvobojenemu, zato pa toliko močnejšemu valovanju svojega intuitivnega dela. Vez človeka z resničnostjo je bila tako na zoženem delu izjemno intenzivna, v celoti pa oslabljena. V tem stanju je bilo za križarstvo odločilnega pomena, ali se bo rešilo k bolj celostnemu spoznavanju vsaj znotraj religioznosti. Tu bi križarstvo potrebovalo – čeprav je to sodobnemu individualizmu tuje, evropski tradiciji vse od grštva pa nekaj naravnega – človeško velikega, duhovno zares globokega teološkega voditelja, potrebovalo bi duhovnega mojstra, kakršnega je pomemben del nemškega mladinskega gibanja našel v Romanu Guardiniju. Njemu je uspelo pokazati, kako se spoznavanje resničnosti – tudi skrivnostne resničnosti vere – v človeški osebi organsko povezuje s čustvenim doživetjem. Saj je avtentičen nauk cerkvenega učiteljstva, da resničnost, ker jo je ustvaril Bog, sama nosi v sebi smisel kot odtis ali sled božjega Logosa, zato more biti predmet racionalnega spoznanja, hkrati pa tudi doživljanja misterija. Kajti resničnost je prav zato, ker jo je ustvaril Bog, razumu spoznatna, istočasno pa njeni bivanjski temelji in njen poslednji smisel izginjajo v nedostopno temo – ali svetlobo – skrivnosti. V duhu tega krščanskega realizma je uspelo Guardiniju povezati spiritualni intuitivni vzgon z racionalnim dotikom zunanje stvarnosti. Povezal je razumsko zadevanje ob zunanji svet in emocionalni odmev tega stika v človeku. Uskladil je intuicijo in razum in s takšnim usklajenim umom preprečil zdrs v subjektivnem. Ohranil je most med umom in stvarnostjo.

Slovensko križarstvo takšnega voditelja žal ni imelo. Vendar ne samo po svoji krivdi.²⁵ Tako je križarstvo ostalo v razraščeni subjektiviteti plemenitih čustev, vizij in hotenj, ki niso mogla biti zares uprta v resničnost, saj most do nje ni bil narejen – niti na religioznem področju ne. Zato so zelotsko zavračali razumsko organiziran, premišljen in urejen družbeni angažma starejših krekovcev in njihovih ustanov. Toda tudi v subjektiviteto zaprta energija se kopiči, tudi čustvena moč si hoče naposled poiskati izhod iz človeka v stvarnost, in to se je zgodilo. Toda ne po razumni poti, ki je za to naravno dana, marveč po poti intuicije, ki tu ni bila primerna: po poti emotivnega elana in vizionarnih gesel, katerih uresničitev v družbenem angažmaju je vedno spremljala rahla anarhičnost. In v tej duhovni potezi je bistvo in ves duh križarskega aktivizma. Križarstvo, ki je tako ostalo v subjektivizmu, je lahko bilo še vedno visoko umetniško ustvarjalno; in res je njegov prvi voditelj Anton Vodnik – sicer nasprotnik angažirane usmeritve – ustvaril poslednji vrh slovenske neoromantične in simbolistične lirike, ki temelji prav na subjektivistični duhovni podlagi. Toda družbeni angažma, kolikor ga je med člani gibanja bilo, je moral voditi v katastrofo. Najprej v trk z racionalnim aktivizmom »starejših bratov« – krekovcev. Tu je križarstvo porabilo nemalo moči, predvsem pa zapravilo veliko priložnost: pokazati možnost avtentične katoliške preнове, ki bi ustvarila višjo religiozno, socialno in umetniško kulturo, tako da bi postala ta prenova polagoma z novim rodом tudi prerod samega krekovstva, t. j. tradicionalnega slovenskega katolištva. Tako bi bilo križarstvo s krekovstvom v razmerju duhovne nadgradnje in evolucije. Toda možnost je šla mimo zgodovine. Namesto nje je bilo križarstvo s starejšim krekovstvom v revolucionarnem odnosu.

Na osnovi subjektivistične križarske spiritualnosti si je Kocbek na prehodu dvajsetih v trideseta leta gradil duhovni nazor, po katerem so tudi dogme in resnice – zaradi predpostavljene nezmožnosti človekovega spoznanja – nekaj zgodovinskega, gibljivega, spremenljivega, zato naj bo tudi vera nekaj »dinamičnega«, nekaj, kar človek individualno »soustvarja« in si »stvariteljsko« gradi, vsakdo sam zase. Seveda tiči v takšnem gledanju globok spoznavni relativizem z uničujočimi posledicami za teološko podlago katolištva. Kocbekova posebnost pa je, da je iz tega nazora postopoma razvil tudi vizijo

---

²⁵ »Kako beden je bil položaj,« se spominja Ruda Jurčec, »dokazuje destvo, da križarstvo v velikem zboru ljubljanskih teologov ni našlo voditelja, ki bi gibanje zajel in ga dobro in vedro uravnal v pravo smer.« Mladi duhovniki med njimi so tako sklenili, »naj se mladi katoliški intelektualec sam išče in gradi. Seveda so mladi duhovniki grešili s prevelikim zaupanjem.« N. d., str. 333, 334.

»kristjana« (ne več katoličana) kot osebe, ki s »stvariteljsko« močjo posega v kulturo, družbo in celo zgodovino, se v spopadu z njo samouresničuje in v tem zgodovinskem spreminjanju, razvoju in poteku prihaja do osebne polnosti. Za tem nazorom stoji Kocbekov vitalizem, občudovanje vsega, kar ima moč za samouveljavitev, kar je bil pozneje vzrok njegovega občudovanja »vitalnih« komunistov, medtem ko katoličanom, ki niso bili dejavni na tak način, ni priznaval prave človečnosti. Za Kocbeka je dobro, kar je »stvariteljsko« in v posebnem duhovnem smislu močno – kar je spet nova razsežnost njegovega relativizma. Tako nad Kocbekovim pogledom že zgodaj gospoduje duhovna »dinamičnost« in odpor do domnevne »statičnosti« drugih katoličanov, primat razvoja, napredka in vitalnosti nasproti domnevni pasivnosti in duhovni šibkosti drugače mislečih. Te neosebne, obče katerogije – dinamičnost, vitalnost, zgodovina – so pozneje v tridesetih letih preglasile in zarasle tisto, kar je bilo pri Kocbeku bistveno osebno, zares personalističnega, in po tej poti je našel Kocbek v drugi polovici tridesetih let stik s komunisti, »nosilci« zgodovinskega razvoja. Ko je izbruhnila vojna, mu je nemajhen del mladega rodu krekovcev – tisti del, ki se je že od konca dvajsetih let nagibal v krščanski socializem – sledil v usodno povezavo s komunisti. V tej povezavi je krekovski element dokončno in nepovratno izgubil stik s svojim katoliškim, zgodovinsko-socialnim in vrednostnim izvorom, s tem pa tudi svoje bistvo in možnost za obstoj. Toda že več let poprej je Kocbek tudi križarstvo popeljal stran od njegovega bistva, ki je bilo v osebni religiozni poglobitvi, od koder sta izviralni etična prenova in subtilna estetska kultiviranost, skratka: usmerjeno je bilo k celostni viziji človeka.²⁶ To plemenito jedro je nosilo vso pozitivnost gibanja in nekaj časa je prikrivalo tudi njegove enostranosti. Kocbek pa je križarstvo, seveda ne z vsemi člani, vsekakor pa kot idejo, potegnil v krščanski socializem, v družbeno-politično gibanje z ozko omejenimi duhovnimi in kulturnimi perspektivami. To je bil konec križarstva, saj je bilo njegovo duhovno bistvo s tem izpraznjeno.

Glavni problem je bil v tem, da so znamenja, kam se obrača križarstvo in mlado krekovstvo – zlasti duhovna in teoretska znamenja – konec dvajsetih let razumeli le redki. Edini ljudje, ki so tedaj realno predvideli nadaljnjo pot Kocbekovega kroga, so bili člani orlovskega vodstva, zlasti Ernest Tomec. Križarsko gibanje je namreč po svojih organizacijskih kaleh nastalo še pod

---

²⁶ Marko Dvořak, avtor prve sintetične študije o križarstvu *Poizkus orisa križarskega gibanja*. Nova pot 1969, str. 146–191, 242–278, 395–401, vidi takšno bistvo v humanistični ideji o etično prenovljenem človeku, vendar ta okvir za avtentično križarstvo ni ustrezen.

močno zaščito škofa Jegliča, s katerim je imel Anton Vodnik dobre osebne stike, in nekaterih mlajših duhovnikov. Škof Jeglič je napisal l. 1922 celo uvod v *Almanah katoliškega dijaštva*, predhodnik *Križa na gori*, s tem pa kot ordinarij vzel celotno križarsko skupino v svojo zaščito. Pozneje so prišle prve skrbi.²⁷ Toda večina tistih duhovnikov, ki so križarje podpirali že dotlej, denimo J. Šolar, J. Pogačnik, A. Trstenjak, p. R. Tominec, deloma tudi urednik Časa J. Fabijan idr., so ostali z njimi in s Kocbekom še naprej, saj niso doumeli teoretskega bistva Kocbekovega obrata. Ostali so mu zvesti – v nasprotju z doslej uveljavljenim klišejem o nasilju cerkvene hierarhije nad križarji – vse do leta 1937, do *Premišljevanja o Španiji*. Šele tedaj so se od njega nekateri odvrnili, toda bolj zato, ker niso hoteli ostati na njegovi poti v zvezo s komunisti, kakor pa zaradi jasnega spoznanja o duhovni zmoti, ki je to pot odpirala. Tako se prekinitev cerkvenega vodstva s krščanskim socializmom ni zgodila teoretsko premišljeno, temeljito in dolgoročno, temveč bolj površinsko, praktično. Ustavili so izhajanje Doma in sveta in odslovili uredništvo. Kocbekovo duhovno in kulturno stališče pa si je od konca dvajsetih do konca tridesetih let nabralo že toliko privrženosti in simpatij, da se je ob njem akumulirala moč, ki je kriza Doma in sveta l. 1937 ni mogla več ustaviti, ravno obratno: prej jo je spodbujala. Razvoj tega kroga je šel navkljub papeževi obsodbi komunizma svojo pot in se med drugo svetovno vojno pridružil revoluciji.

Začetki tega obrata križarstva in mladega krekovskega rodu h krščanskemu socializmu so bili opazni že konec dvajsetih let. Prav ti so pomembni za razumevanje konflikta l. 1937. Navzven so bili ti znaki očitni v konfliktnem poseganju v katoliške organizacije, kar je Kocbek l. 1928 sam označil kot »tlačo prižigalno vrv, do smodnika vodečo«. Na svoj način še pomembnejši pa so bili zgoraj skicirani duhovni temelji Kocbekove države, razvidni iz njegovih tekstov v obeh Križih. Očitno mu je socialna revolucija »z nenadno in revolucionarno prevratnostjo nedogmatičnih dejstev«²⁸ že tedaj pomenila tudi pot k religiozni prenovi ali kar njeno istovetnost! V vsem, kar je bilo v katoliških organizacijah dobrega – zavzetost za npravstvena in verska načela, jasni cilji, sodelovanje in podrejenost v skupnem delu – v vsem tem njegove

²⁷ Med več dejavniki, ki so vodili k ukinitvi Križa na gori, je bil tudi ta: Ko je bil l. 1926 nemški teolog Joseph Wittig, na katerega so se križarji opirali, zaradi svojih spornih spisov izobčen iz Cerkve, Anton Vodnik pa ni kazal znamenj odstopanja od svoje smeri (prim. njegov že citirani uvodnik *Tretje leto*. Križ na gori 1926/27, št. 1, str. 1–5), je Jeglič po navodilu iz Rima l. 1927 revijo prepovedal.

²⁸ Edi Kocbek: *Marksizem in krščanstvo*. Križ 1928, str. 150.

subjektivistične pesniške oči niso opazile ne *osebne zavzetosti* drugačnih mladih katoličanov ne vztrajnosti ne kreposti, temveč le mrtev formalističen balast, nasproten osebnostnemu življenju, pa tudi krščanstvu samemu. Zlasti vitalnemu in dinamičnemu krščanstvu, kakor ga je sam pojmoval v svoji emocionalni in poetični, a relativistični misli. Razkol je bil nepremostljiv. Takšen je bil položaj že l. 1928.

Potem, ko je januarja 1930 izšla zadnja številka Križa, je celotna križarska skupina v kratkem prešla v Dom in svet, s čimer se je njihova pozicija le še okrepila. Urednik France Koblar je tedaj revijo privedel že do vrha njene umetnostne preнове, ki jo je bil začel Izidor Cankar po l. 1913, vendar je križarska skupina Dom in svet umetnostno in kulturno zelo obogatila. V njem so zdaj, če omenimo le eno od pridobitev, izšli najboljši eseji Franceta Vodnika, ki imajo v zgodovini slovenskega literarnega vrednotenja zelo pomembno mesto. Kulturni vzpon je bil še vedno v svojem zagonu.²⁹ Toda kot smo skicirali v prvem poglavju, je bila duhovna podlaga vzpona nejasna, deloma fragmentarna, deloma protislovna. Zato je vstop križarske skupine v Dom in svet na takšnih duhovnih temeljih skoraj neizbežno vodil – vsaj kar zadeva Kocbekovo osebo – v oster konflikt z bolj premočrtnim katolištvom in cerkveno hierarhijo.

Čeprav je bilo dogajanje med obema vojnama še mnogo bolj zapleteno, je v teh dejstvih in silnicah treba videti pomemben del geneze tiste krize, v kateri se je Kocbekov krog postopoma oddaljeval najprej od družbenega nauka Cerkve, a skoraj hkrati tudi od globljih spoznavnih in versko-dogmatskih temeljev katoliške kulture. Kriza v letu 1937 je tako le zunanji del te globlje in bolj bistvene krize, ki je dotlej že tako dozorela, da ji skoraj ni bilo moč goče odpomóči.

Mednarodna politika in klin v majhnem narodu

Zunanji, periferni vrh te krize – *Premišljevanje o Španiji* – pa bi sam zase zaslužil podrobno analizo, saj gradivo kaže, da je tudi ta problem mnogo bolj zapleten, kakor smo doslej mislili. V njem se po vsem videzu stikata vsaj dve ravni: prvi, slovenski, je bil namenjem dosedanji premislek; druga pa je raven

---

²⁹ Tu se nam vsiljuje Eliotova misel, da čeprav nobena visoka kultura ne more nastati in obstati brez religije, more določena kultura nekaj časa še kar naprej rasti, četudi je religija, ki jo je omogočila in nosila, že v upadu, ko je duhovni temelj kulturnega razcveta že v razcepu in razkroju. Prim. T. S. Eliot: *Kršćanstvo in kultura*. Ljubljana, Družina 1999, str. 113.

tedanje mednarodne politike, ideoloških tokov v Evropi in Sovjetski zvezi, politično-ideološke propagande ipd. Problematika Kocbekovega spisa, ob katerem so se razšli številni slovenski katoličani, je svojvrsten amalgam obeh problemskih ravni. Raziskava, ki jo bo zato treba še narediti, bo morala mdr. odgovoriti na naslednja vprašanja: – Kakšen koncept skriva v sebi Kocbekovo pisanje o fašizmu? – Iz katerega političnega zaledja so izhajali pisni viri, iz katerih je Kocbek zajemal v *Premišljevanju o Španiji*? – Kako verodostojno je prikazal problematiko te državljanske vojne in za katera pomembna dejstva sploh ni vedel ali jih ni upošteval? – Kaj je bil deklariran namen Kocbekovega spisa, kaj pa njegov dejanski učinek v Sloveniji? Ne da bi dali končne odgovore na ta vprašanja, je treba opozoriti vsaj na naslednja dejstva.

Ko je Edvard Kardelj l. 1934 v reviji *Književnost* pisal o položaju v Španiji, je parlamentarno politiko – zlasti krščanskega demokrata Gila Roblesa – obtožil fašizma. Ko piše o katoliških politikih v Avstriji, njihova prizadevanja za uveljavitev papeških socialnih okrožnic dosledno označuje kot fašizem.³⁰ Gre za miselnost, ki je vsako zamisel družbe, ki izključuje razredni boj in revolucijo, obtoževala fašizma, čeprav je bila v številnih primerih resnica ravno nasprotna, denimo v Nemčiji in Italiji, kjer so ravno katoliške stranke vse do konca nasprotovale prodoru fašizma na oblast, medtem ko je ta prodor omogočilo liberalno meščanstvo. Toda takšno obtoževanje je bilo del taktike, ki je dobila končno obliko in nalogo na VII. kongresu Kominterne l. 1935. Ko je v Kominterni prevladalo spoznanje, da model boljševidične revolucije v zahodni Evropi zaradi močne »civilne družbe«, kot pravimo danes, ne more uspeti, je oblikovala model »ljudske fronte«. Ta naj bi združevala različne levo usmerjene politične sile, vendar tako, da bi si komunistična stranka v njej s kulturnim bojem pridobila ideološko prevlado in vodstvo. Znano je, kaj je to pomenilo v morebitnih vojnih razmerah. Ideološko vezivo raznoterih sil v ljudskih frontah pa naj bi bil posebne vrste »antifašizem«. Monopol, ki so si ga komunisti prilastili nad antifašizmom, opisuje François Furet takole: »Kominterni v 'tretjem obdobju' se je specializirala za obtoževanje vseh svojih nasprotnikov, na levi in na desni, da so fašistični. Novost, začevši z letom 1934, je bila v tem, da komunisti niso več obtoževali fašizma vseh, ki niso bili iz njihovih vrst – na primer socialistov ali liberalcev – če so se jim ti socialisti in liberalci pridružili, da bi se skupaj bojevali proti tej nevarnosti. Sprijaznili so se z odpovedjo svojemu antifašističnemu monopolu, če so se

---

³⁰ Prim. Tone Brodar [Edvard Kardelj]: *Revolucija »demokracije« v Španiji*. Književnost 1934, str. 11–20; isti: *Ofenziva avstrijskega fašizma*. Prav tam, str. 128–134.

njihovi novi zavezniki odrekli slehernemu antikomunizmu. Kupčija je bila donosna, saj so se odrekli prazne domišljavosti in si tako pridobili privilegij, ne da bi jim bilo treba zanj plačati kakršnokoli ceno. Odtlej je bil antifašizem nezdržljiv z antikomunizmom. /.../ Od leta 1935 so navidez priznavali nekaj avtonomije vsem tem vmesnim silam, ne samo socialistom, ampak tudi demokratom, liberalcem, 'republikancem'. Toda to je bila nadzorovana svoboda, saj so oni nadzorovali področje antifašizma in izdajali potrdila o pripadnosti.«³¹

Način, kako govori o fašizmu Kocbek, je popolnoma podvržen opisani logiki, pa tudi opisanemu gospodstvu nad antifašizmom. Vse, kar nasprotuje ljudski fronti, je fašizem: od demokratičnih parlamentarnih strank do civilnega prebivalstva – *meščanstva!* – in vojske; predvsem pa Cerkev in katoliške ustanove. Ne glede na avtentičnost teh Kocbekovih stališč je v njih logika, ki je zelo podobna pojmovanju fašizma v Kominterni – v slovenskem prostoru pa logiki Kardeljevih spisov.³² Kocbekova izvirnost je predvsem v tem, da je v uvodu svojega spisa tako ukrojeni fašizem poistovetil z »meščanskim krščanstvom«. Kot duhovni izvor fašizma je razglasil tradicionalno katoliško vernost, tako oportunistično kakor pristno in dejavno. To je v uvodu *Premišljevanja* zapisal tako, da je veljalo vsem, tudi slovenskim katoličanom. Tako je Kocbek l. 1937 večji del slovenskih katoličanov posredno obtožil, da so fašisti. Ta pomen članka nikakor ni bil preslišan. Nasprotno. Zato je celoten članek deloval kot klin, zabiti v slovensko katolištvo. Razpoka, ki jo je bil povzročil, je bila glavna ognjena črta poznejše komunistične revolucije.

V Kocbekovem prikazu vojne v Španiji, ki se opira na francoski levičarski tisk, je namreč vrsta netočnosti, vrzeli in hudih enostranosti.³³ Kocbek piše, kakor da je bila vsa španska desnica fašistična, resnica pa je, da je bil takšen le manjši del, ki je bil povrh še v sporu z Roblesovo krščansko demokracijo. Fašizem namreč karakterizirajo tri stvari: ideologija rase ali nacije kot vrhovnega načela zgodovine; močna vloga države ali diktatorske osebnosti; in tretjič – osvajalna imperialistična prizadevanja.³⁴ Kolikšen del španske

³¹ François Furet: *Minule iluzije*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1998, str. 351–352.

³² Za primerjavo s Kocbekovo predstavitvijo fašizma je zanimiva zlasti brošura Tone Brodar [Edvard Kardelj]: *Fašizem*. Ljubljana, Mala knjižnica 1934, str. 13, 14, 20, 21, 23, 43 in naprej. Na straneh 35 in 40 obtožuje Kardelj fašizma celo ZDA.

³³ Glede propagandnega aparata Kominterne, ki ga je v Zahodni Evropi vzdrževal Willy Münzenberg z mrežo časnikov, založb, filmskih studijev itn.; primerjaj Stephen Koch: *Dvojna življenja: vohuni in pisatelji v sovjetski vojni ideji proti Zahodu*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1995.

³⁴ Prim. članek *Fascism* v: Britannica CD'97.

protirevolucije zadošča tem merilom? Kocbek tudi ne upošteva pričevanj, da naj bi bili v Španiji izidi volitev februarja 1936 rezultat poneverbe – saj so, kot z avtoriteto pišejo celo španski škofje v svojem *Pismu*, v nekaterih pokrajinah požgali volilne imenike.³⁵ Vlada ljudske fronte naj bi si tako nelegalno prisvojila oblast, zato v španskem sporu le težko predstavlja »republikansko« stran, kakor nenehno piše Kocbek. Predvsem pa je neutemeljena Kocbekova teza, da se je upor armade začel brez razloga. V Španiji so bili v mesecih od volitev do izbruha upora umorjeni številni politični nasprotniki ljudske fronte, požganih več sto cerkva itn. Komunistična revolucija pod vodstvom Kominterne je že stekla. Glede verodostojnosti podatkov, na katerih stoji in pade Kocbekov spis, sta v tem zborniku bistvena predvsem dokumenta *Španija v 'Dom in svetu' pa globlji pogledi* (XXXIII), ki ga je napisal Ivan Ahčič ali morda Lambert Ehrlich, in *Skupno pismo španskih škofov* (XXXVII).³⁶ Ta dokumenta razblinita vsak dvom, ali je v Španiji šlo za komunistično revolucijo ali ne, prav tako pa spodmakneta tla celotnemu ogrodju Kocbekovega spisa.³⁷ Od njega ostane le še konstrukt, ki istoveti katoliške stranke, tradi-

³⁵ Prim. XXXVII. dokument tega zbornika. V novejši strokovni literaturi o španski državljanski vojni doslej nisem našel ugovorov, ki bi spodbijali fakte, navedene v *Skupnem pismu španskih škofov*.

³⁶ V slovenski periodiki tega časa so med drugim gradivom o vojni v Španiji, ljudski fronti in sodelovanju s komunizmom pomembni zlasti tile dokumenti:

Nagovor sv. očeta na španske izgnance! Čas 1936/37, str. 49–55. – A. U. [Aleš Ušeničnik]: *Iz okrožnice Pija XI. o komunizmu*. Čas 1936/37, str. 325–334. – I. F. [Janez Fabijan]: *S pekočo skrbjo ...* Čas 1937/38, str. 33–36. – J. F. [Janez Fabijan]: *Dokumenti za presojo dogodkov v Španiji*. Čas 1937/38, str. 57–62; 114–115. – J. F. [Janez Fabijan]: *Resnica in ljubezen – vprašanje o »ponujani roki«*. Čas 1937/38, str. 157–160; 199–200; 263–264. – I. F. [Janez Fabijan]: *Izjave cerkvene avtoritete o sodobnih nazorih in gibanjih*. Čas 1938/39, str. 126–133. – I. F. [Janez Fabijan]: *V obrambo resnice in pravičnosti*. Čas 1939/40, str. 410–415. – I. F. [Janez Fabijan]: *Nova revija*. Čas 1939/40, str. 415–416.

³⁷ Ko so bila dejstva s tema dokumentoma razkrita, Kocbekovega stališča ni bilo več mogoče argumentirano braniti. To je bil tudi razlog, da v vsem slovenskem tisku ni izšel niti en resen, problemski članek v zagovor *Premišljevanja*. Svobodomiselnava avtorja J. Vidmar in D. Šega sta pisala le o krizi Doma in sveta kot revialnem pojavu, in to tako, da sta problem zožila na vprašanje pisateljske svobode, ki naj bi bila v reviji zatirana (Vidmar), in na razmere izhajanja (Šega). Ta zožitev je obšla bistvo problema, njena avtorja pa sta vsak na svoj način izkusila menjavo zgodovine: Vidmar si po II. svetovni vojni ni upal nasprotovati smernicam socialističnega realizma, ki so zares zatirale pisateljsko svobodo. Ko je v letih 1956/57 polemiziral s komunističnim ideologom Borisom Zihlerlom, je bil Zihlerlov dogmatizem odvečen celo

cionalne vernike in Cerkev s fašizmom, nasproti pa jim postavlja »razjarjeno ljudstvo«. Toda čeprav se stavba *Premišljevanja o Španiji* ob dotiku racionalne analize dejstev, ki jih Kocbek ni upošteval, sesuje, je »klin« med slovenskimi katoličani ostal in deloval.

Deloval je – in to je glavna tema tega spremnega besedila – z močjo inercije, ki jo je pridobival že vse desetletje in več od začetkov Križa na gori sredi dvajsetih let. Kajti »Kocbek je že v reviji Križ na gori, torej v križarskem gibanju, v nekem smislu spojil krščanstvo, marksizem in komunizem,« ugotavlja Janko Kos. »Vedeti moramo, da je bil Kocbek takrat že pripravljen popolnoma sodelovati, ne samo s posameznimi komunisti, ampak s komunizmom in komunistično revolucijo v celoti.«³⁸ Svojega glavnega sovražnika je ves čas videl v 'meščanskem krščanstvu', in mislil je, da ga bo pomagal uničiti ter prenoviti slovensko Cerkev, če bo z revolucijo pomagal uničiti meščansko družbo. Zato je tudi sprejemal taktiko komunistov in sodeloval v cepljenju in drobitvi slovenskega katolištva. Seveda katolištva pri tem ni ljubil, zato mu tudi ni bilo žal častitljivega Doma in sveta. O tem pomembno pričuje spis Kocbekovega tedanjega sopotnika in prijatelja Tineta Debeljaka (VI. dokument). Debeljak poroča, da je v pogajanjih o nadaljnji usodi Doma in sveta cerkveno vodstvo popustilo v najbolj sporni zahtevi – v cenzuri nad uredništvom. Toda Kocbek je ponudbo zavrnil: »Ne gre za cenzuro, gre za celoten kompleks. Tega je treba spremeniti.« »Celoten kompleks« je bilo slovensko katolištvo. Kocbek ga je še naprej »spreminjal« – predvsem v sodelovanju s komunistično revolucijo. Tej pa je uspelo poseči v »celoten kompleks« na bolj grozovit način, kakor si je Kocbek v svojem pesniškem zanosu mogel predstavljati.

---

komunistični partiji. Šega pa je bil kot urednik *Sodobnosti* I. 1964 odstavljen in je tako izkusil nasilje istih sil, ki so pred II. svetovno vojno obljubljale splošno svobodo in kritizirale katoliško stran, češ da jo zatira.

³⁸ *Balantičev in Hribovškov zbornik*. Ur. Marjan Dolgan. Ljubljana – Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU in Mohorjeva družba, Celje, 1994, Diskusija, str. 360.

KAZALO OSEBNIH IMEN

- A. M. V.** 162, 165, 169
Adamič, Louis 15, 49, 51, 52, 54,
79, 401, 416
Adlešič, Juro 55, 73
Adolf, škof cordobski 301
Ahčin, Ivan 241, 366, 395, 437, 449
Alba, vojvoda 162
Albin, fr. (brat), škof tenerifski 301
Albre(c)ht, Fran 49, 401
Alvarez, Ferdinand, k. vikar leónski
301
Ambrož/Ambrozij/Ambrosius 417
Amor, Raubel Angel 161
Anton, škof astorški 301
Anton, škof canarijski 301
Anton, škof kersoneški 301
Anton, škof tuyski 301
Anzelm, fr. (brat), škof teruelsko-al-
barracinski 301
Arboleya 161
Aristotel 96, 287
Aškerc, Anton 420
Avguštin 96, 331, 412–414, 417,
418, 420
Avguštin, nadškof granadski 301
Avsenak, Mirko 107, 108, 113
Azaña, Manuel y Diaz 163, 254, 257
Bajec, Anton 21, 323, 332
Baker, Bessie Anftice 133
Bakunin, A. Mihail 166
Balantič, France 76, 427, 450
Balbin, škof malaški 301
Balmes, Jaime Luciano 161, 292
Balzac, Honoré de 419, 420
Barle, Janko 223, 234, 235
Barth, Karl 212, 226
Basaj, Joža 24, 72
Baylon, Pascal 293
Beatrika da Silva Meneses 293
Beličan, Andrej → Kermavner,
Dušan 86
Benjamin, škof mondoñedski 301
Berdjajev, Nikolaj Aleksandrovič
157, 225, 226, 227
Bergamin, José 82, 155, 158, 160,
168, 173, 174, 194, 211, 213, 224,
235
Bergson, Henry 192
Bernanos, Georges 82
Besednjak, Engelbert 59
Bevk, France 34, 36, 63, 65, 85, 305,
306, 312, 317, 344
Bloch, Jean-Richard 158, 398
Blum, Leon 179, 181

- Bojc, Etbin 108, 113, 332
 Bonaparte, Napoleon → Napoleon
     Bonaparte
 Boršnik, Marja 10, 11
 Bratuž, Lojzka 9
 Breclj, Anton 81
 Brejc, Jože (Javoršek, Jože) 67
 Breznik, Anton 10, 18, 19, 21, 24,
     33, 37, 42, 68, 69, 323, 330, 332,
     359, 367
 Brnčič, Ivo 20, 80, 190, 369
 Brodar, Tone → Kardelj, Edvard
     447, 448
 Brodski, Izak Izailovič 176
 Brouwer, dr. 168, 170, 219, 233, 235
 Browning, Robert 227
 Broz, Josip → Tito
 bv. 112
- Caballero, Francisco Largo** 265
 Cabanellas, Virgilio 257
 Cajnkar, Stanko 28, 30, 42, 66, 81,
     317, 327, 340, 372, 378
 Cankar, Ivan 13, 35, 81, 87, 424,
     431
 Cankar, Izidor 12, 13, 32, 34–36,
     54, 58–60, 62–69, 81, 82, 85,
     352, 424, 431–433, 446
 Capuder, Karel 19, 28, 72
 Carlos, don 163
 Cesar, Franc 41
 Chamfort, Nicolas 418
 Cordovani, p. 228
 Cukale, Jože 305
- Čadež, Anton** 22, 374
 Čebokli, Andrej 12
 Čeč, Karel 12, 52, 337
 Čemažar, Tone → Bevk, France 34
- Čibej, Franc (Franjo) 58, 88, 108,
     113, 118
 Čokan, Tone 398
 Čop, Matija 419
- Dante, Alighieri** 319, 392, 397, 420
 Debeljak, Tine 14, 17, 18, 21, 36,
     45, 46, 51, 55, 59, 65, 69, 78,
     83–86, 89, 104, 107, 108, 113,
     323, 347, 372, 434, 436, 450
 Debevec, Josip (Jože) 14, 33, 45,
     46, 55, 59, 62–64, 72, 77, 82–85,
     305, 306, 313, 319, 320, 340,
     390, 392, 393, 397, 400–402,
     410
 Degrelle, Leon 162, 244, 247
 Demšar, Josip 354
 Detela, Fran 75
 Dimitrov, Georgi 78, 176
 Dokler, Anton 317
 Dokler, Marijan 83, 107
 Dolenc, Jože 181, 237
 Dolfus, Engelbert 73, 89
 Dolgan, Marjan 10, 35, 450
 Dolinar, Darko 6
 Dolinar, France 428
 Dolinar, Rudolf 41
 Domaica, Evgenij, k. vikar cádiški
     301
 Domingo, Marcelino 168
 Dornik, Ivan 372
 Dostal, Josip 33, 34, 58,
 Dostojevski, Fjodor Mihajlovič 362,
     370, 413
 Dreyfus, Alfred 192
 Ducatillon, Joseph Vincent 207,
     208, 225, 228
 Dular, Jože 332
 Dvořak, Marko 444

- Ehrlich, Lambert** 22, 23, 28, 29, 40, 41, 44, 70, 75, 76, 89, 90, 105, 106, 108, 113, 142, 175, 183, 195, 199, 335, 336, 338, 353, 354, 356, 361, 389, 390, 395, 403, 449
- Eisner, Paul 55
- Eliot, Thomas Stearns 446
- Emanuel, nadškof burgoški 301
- Emanuel, škof curijski 301
- Emanuel, škof palencijski 301
- Emanuel, škof Zamore 301
- Engels, Friedrich 89
- Epikur 196
- Erjavec, Fran 10, 15, 59
- Fabijan, Janez** 20, 26, 27, 90, 382, 386, 387, 445, 449
- Faulhaber, Michael von 99
- Felicijan, škof plasencijski 301
- Feliks, škof tortoški 301
- Fenelon, François de Salignac de la Mothe 29
- Fidel, škof calahorrski 301
- Finžgar, Franc Saleški 11, 13–16, 21–23, 25, 26, 28, 31–36, 45, 62, 64, 67, 78–85, 87, 90, 91, 323, 330, 332, 337, 340, 375, 387, 398, 399, 402, 407, 427–429
- Flandin, Pierre Etienne 245
- Florencij, škof orenški 301
- Forst-Battaglia, Otto 108
- Franco y Bahamonde, Francisco 73, 102, 163, 165, 167, 170, 218, 219, 223, 232, 233, 236, 257, 259, 260, 262–265
- Frančišek, fr. (brat), škof corijski 301
- Führer → Hitler, Adolf 112
- Furet, François 447, 448
- Furlan, Tomaž 436
- G. R.** 166
- Gafo 161
- Galilei, Galileo 425
- Gallegos Rocafué, José 174, 194, 210, 211
- Garcia, Alejandro Lerroux 176, 251, 255
- Garcia, Emilio F., k. vikar ceutski 301
- Garcia Gallego 174, 194, 211
- Garcia Morales, P. 193, 194, 211
- Garnes, José 174, 194, 211
- Geržinič, Alojzij 428
- Gide, André 227
- Gilson, Etienne 226
- Glavač, Franc 72
- Gmajnar 337
- Godedo 257
- Gogala, Stanko 21, 24, 30, 58, 69, 88, 323, 330, 332, 372
- Goma y Tomás, Isidoro/Izidor 260, 279, 301
- Gorjan A. → Kidrič, Boris 79
- Gorše, France 108
- Gosar, Andrej 21, 59, 69, 90, 100, 269, 323, 332, 379, 386, 437
- Gradišnik, Janez 19, 38, 41, 48, 50, 57, 58, 67, 75, 195, 199
- Grafenauer, Bogo 9, 19, 40, 57, 62, 63, 67, 70, 77, 320
- Grafenauer, Ivan 63, 67, 68, 305
- Gregorčič, Simon 64, 65, 428, 429
- Grivec, Franc 11, 33, 359, 371
- Grohauser, Norbert 248
- Gruden, France → Martelanc, Ivan 98, 109
- Gruden, Igo 218, 222

- Gruntar, Ignacij 64, 65
 Guardini, Romano 53, 435, 442
- Haecker, Theodor** 157
 Hanibal 250
 Havas, Charles 170
 Hegel, Friedrich 202, 203, 207, 208
 Hello, Ernest 157
 Henrik, škof 301
 Herder, Johann Gottfried von 212
 Herredia, Saeur de 163
 Herrera y Oria, Angel 101, 111, 251
 Hieronim 115
 Hilarij Yaben, k. vikar siguenški 301
 Hitler, Adolf 112, 266
 Hohoff, Wilhelm 205
 Hora, Josef 85
 Hribar, Dragotin 12
 Hribar, Niča 12
 Hribovšek, Ivan 450
- Ilundin y Esteban, Evstahij** 301
 Imaz, Eugenio 174, 194, 211
 Inkret, Andrej 19
- J. R. A.** 169
 Jagodic, Jože 80, 358, 361
 Jalen, Janez 12, 34, 46, 84, 85, 372
 Janda, V. 262
 Janez XXIII. 91
 Janez, škof jacajski 301
 Janez, škof viški 301
 Janežič, Žitomir 29, 95, 355, 357
 Janžekovič, Janez 58, 372
 Jarc, Miran 17, 34, 51, 53, 347
 Javor A. → Kidrič, Boris 79
 Javornik, Mirko 19, 21, 45, 53–55, 59, 98, 104, 108, 112–116, 128, 223, 323, 332, 395
- Javoršek, Jože → Brejc, Jože 67
 Jeglič, Anton Bonaventura 10, 24, 33, 42, 68, 80, 89, 90, 91, 235, 306, 308, 309, 311, 313, 327, 328, 390, 402, 410, 441, 445
 Jeglič, Ciril 372
 Jeraj, Jožef 372
 Jeram, Jože → Bevk, France 34
 Jeran, Luka 63, 64, 65
 Jermol, Jerko → Bevk, France 34
 Jeršič, Mirko 59, 395
 Jevtič, Bogoljub 382
 Jeza, Maks 67
 Jožef Maria, škof badajoški 301
 Jožef Zurita, k. vikar valladolidski 301
 Jožef, nadškof mallorški 301
 Jožef, škof santanderski 301
 Jožef, škof geronski 301
 Junij, dr. → Mahnič, Anton 147
 Jurčec, Ruda 108, 440, 441, 443
 Jurčič, Josip 371, 420
 Just, škof oviedski 301
 Justin, škof urgelski 301
- Kalan Peter** → Kidrič, Boris 79
 Kalan, Andrej 10, 12, 33, 35, 69, 346, 375
 Kalvoj, Bernard 294
 Kardelj, Edvard 79, 80, 447, 448
 Kardžordžević, Aleksander 20, 110, 441
 Kastelec, Avguštin 313
 Kastelic, Jože 107, 113
 Katon Utičan 319
 Kerenski, Aleksander Fedorovič 261
 Kermavner, Dušan 86, 88
 Kidrič, Boris 79, 89
 Kierkegaard, Sören 212, 363

- Klakočer, Ludvik 19, 51, 53, 56
 Klekl, Jožef 240
 Klopčič, Mile 80
 Klun, Branko 6, 287
 Kobljar, France 5, 6, 9–32, 34–36, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 48–53, 57, 59–70, 73, 74, 76–78, 81–85, 87, 90, 95, 100, 105, 129, 137, 138, 142, 145, 150, 151, 175, 177, 182, 184, 187–191, 199, 215, 315, 320, 321, 323–325, 328, 330, 332–334, 336–339, 342, 345–353, 355, 357, 359–361, 364–367, 369, 371, 372, 374, 376, 378, 386–395, 397–401, 407, 428, 433, 446
 Kobljar Horetzky, Ana 6, 342
 Kocbek, Edvard 6, 17–19, 21–23, 25, 27, 29, 38, 39, 41–46, 51, 53, 54, 57–59, 65, 66, 74–77, 80, 82–88, 90, 107, 109, 113, 120, 123, 127, 129, 135, 138, 142–144, 146, 155, 164, 175–177, 181, 185–187, 193–195, 197–220, 222, 223, 225–234, 236–238, 240–250, 252–259, 261–263, 266–270, 277, 279, 313, 315, 323, 326, 327, 329–332, 334, 336, 339, 341, 347, 352, 356, 357, 359–365, 370, 372, 375, 377–380, 383, 389, 394, 395, 397, 401–403, 407, 408, 424, 425, 427, 432–441, 443–450
 Koch, Stephan 448
 Kopitar, Jernej 419
 Koprivec, Ignac 305
 Korošec, Anton 40, 72, 86, 223, 376, 382, 383
 Kos, Janko 86, 450
 Kosovel, Srečko 88, 122
 Kozak, Ferdo 79, 401
 Kozak, Juš 20, 80, 190, 369
 Kralj, France 69, 108, 429, 434
 Kralj, Tone 69, 108, 429, 434
 Kranjc, Jože 148
 Kranjec, Miško 39, 88, 89, 107, 108, 113, 369
 Krek, Janez Evangelist 14, 88, 237, 353, 375, 437, 438
 Krek, Miha 72
 Kremžar, France 76
 Kremžar, Marijan 76
 Kremžar, Marko 434
 Krošl, Tone 436
 Kuhar, Alojzij 241
 Kuhar, Lovro → Prežihov Voranc
 Kulovec, Franc 10, 18, 22, 26, 28, 33, 387
 Kunstelj, France 305
 Kuret, Niko 21, 108, 305, 323, 332
- Laburo, p.** 249
 Lampe, Evgen 111, 375, 378
 Lampe, Frančišek 65, 175, 177, 240, 375, 428–432
 Laval, Pierre 245
 Lavery, Emmet 150
 Lavrič, Ana 6
 Lavrin, Janko 413, 418, 423
 Leben, Stanko 401
 Ledit, p. 277
 Legiša, Lino 49
 Lenček, Ignacij 20, 21, 27, 44, 135, 137, 139, 146–148, 184, 188
 Lenin, Vladimir Iljič Uljanov 177
 Leon XIII. 178
 Leopold III. 244
 Leopold, škof madridsko-alcalajski 301
 Leskovar, Josip 73

- Leskovar, Leopold 76
 Levec, Fran 420, 428
 Levstik, Fran 356, 419, 420
 Lin, škof hueški 301
 Lindley, Francis 177
 Lindworsky, Johannes 131
 Lippert, Peter 151, 360, 386
 Ljotić, Dimitrije 376
 Ljubec, Ignac → Koprivec, Ignac 305
 Llano Gonzales, Quirino de 165,
 170, 236, 257
 Lobo, Leocadio 172, 174, 194, 210,
 211
 Logar, Janez 85, 372
 Loh, Maks 41
 Lovrenčič, Joža 12, 21, 34, 63, 85,
 323, 332
 Loyolski, Ignacij 71
 Ložar, Rajko 13–19, 26, 36, 37, 48–
 50, 52, 53, 55, 56, 65, 69, 108,
 113, 347, 348, 350
 Lucijan, škof segovijski 301
- Maček, Alenka 6**
 Maček, Vladimir 224
 Magajna, Bogomir 17–19, 26, 37,
 53, 56, 107, 113, 347
 Mahnič, Anton 32, 58, 64, 65, 72,
 74, 90, 127, 145, 147, 428–432
 Majcen, Stanko 11, 12, 372
 Majcen, Stanko 34
 Maleš, Miha 51, 108
 Malešič, Matija 85
 Mantuani, Josip 11, 33, 58
 Marc 225, 228
 Marcelin, škof pamplonski 301
 Maritain, Jacques 73, 168, 213, 226
 Martelanc, Ivan 98, 126
 Marušič, Drago 383
- Marx, Karl 203, 206, 207, 227
 Mastai-Ferretti, Giovanni Maria →
 Pij IX. 206
 Matica, Pavao 224, 234, 236
 Maupassant, Guy de 86
 Mauriac, François 82, 225
 Mayer 318
 Mazek, Ivan 325, 375–377
 Medved, Anton 429
 Merhar, Alojzij 9, 11, 32, 34, 68
 Mesar, Ivan 18
 Meško, Franc Ksaver 34, 429
 Meštrović, Ivan 9, 15, 16, 32, 68,
 69
 Mickiewicz, Adam 418
 Mihael de los Santos, škof cartagen-
 ski 301
 Miklavčič, Maks 21, 323, 332
 Mikula, Janko 107
 Mlakar, Pino 19, 88, 108, 434, 436,
 439
 Mohamed 223
 Mola, Vidal Emilio 165, 170, 236,
 257
 Mondéque/Mondégue, Marc le 251,
 255, 257, 258
 Montera, Filipe Lopez 168
 Moreno, Don Enrico 172
 Morgades, škof 292
 Mounier, Emmanuel 169, 185, 206,
 435
 Mugica, msgr. (škof) 171
 Münzenberg, Willy 448
 Mussolini, Benito 112, 246
- Nadler, Josef 319**
 Nadrah, Ignacij 28
 Napoleon Bonaparte 250, 263
 Narcis, sv. 293

- Nastran, Alojzij 77
 Natlačén, Marko 73
 Neumann, Stanislav Kostka 176
 Nietzsche, Friedrich 369, 413–416, 418
 Nikanor, škof tarazonski 301
 Novak, Vilko 372
- Ocvirk, Anton** 20, 80
 Odar, Alojzij 28, 40, 45, 72, 85
 Ogrin, Matija 6, 427, 432, 435
 Orel, Boris 17, 19, 51, 53, 56, 347
 Ossorio y Gallardo, Don Angelo 164, 169, 174, 193, 194, 210, 224, 235
- Pacelli, Eugenio** → Pij XII. 102
 Pappen, Franz von 266
 Pavel IV. 137
 Pavlič, Lojze 224, 234, 235
 Pečjak, Gregorij 12–18, 20–31, 33, 36, 42, 44, 45, 54, 57, 62, 69, 81, 85, 323, 326, 330, 332, 334–336, 338, 348, 349, 351, 358, 359, 366, 371, 377, 387, 390, 395
 Pegam, Dora; por. Vodnik → Vodnik, Dora 116, 118
 Péguy, Charles 192, 226
 Pernišek, France 438–441
 Petain, Henri-Philippe 245
 Petiot, Jean Charles → Rops, Daniel 225
 Pij IX. 206, 238
 Pij X. → Sarto, Giuseppe 99, 434
 Pij XI. → Ratti, Ambrogio Damiano Achille 71, 80, 83, 99, 102, 167, 178, 197, 198, 200, 213, 214, 246
 Pij XII → Pacelli, Eugenio 91, 102
 Pirc, Jože 11, 64
 Pitako, Vilko 59
 Platon 365, 369, 417–420
 Plečnik, Janez 90
 Plečnik, Jože 58, 429
 Pogačnik, Jože (pesnik, nadškof) 21, 28, 44, 54, 56, 107, 113, 115, 116, 316, 323, 332, 394, 436, 445
 Pokorn, Jože 59
 Poljanec A. → Zihlerl, Boris 79
 Poštuvan, Matej 76
 Poutermann, J. E. 160
 Pregelj, Bogo(mir) 10, 17, 19, 347
 Pregelj, Ivan 9–11, 13, 14, 21, 32, 35, 39, 68, 80, 84, 85, 87, 107, 108, 113, 317, 323, 332
 Prešeren, Anton 89
 Prešeren, France 65, 66, 414, 419, 420, 429
 Prežihov Voranc 79, 80, 241
 Prijatelj, Ivan 90
 Prudencij, nadškof valencijski 301
 Prunk, Janko 437, 440
 Prus, Bolesław 36
 Puntar, Josip 27
 Puškin, Aleksander Sergejevič 420
- Quiroga, Casalas** 257
- Rafael, škof** 301
 Ratti, Ambrogio Damiano Achille → Pij XI. 102
 Remec, Alojzij 34, 372
 Remec, Bara 107
 Remec, Bogumil 107
 Res, Alojzij 58
 Rigobert, nadškof zaragoški 301
 Ringseis, Emilia 64
 Rivera, Primo de 163, 165, 253
 Rob, Ivan 89

- Robles, Gil Quinones José Maria 101, 102, 111, 112, 162, 163, 176, 193, 210, 242, 250, 252, 253, 255, 447, 448
- Rops, Daniel 225, 228
- Rosenberg, Arthur 176
- Rougemont, Denis 206–208, 225–227
- Rožman, Gregorij 24, 42, 45, 81–83, 279, 315, 318, 335, 339–341, 358, 359, 386, 394, 402
- S. D.** → Zihlerl, Boris 79
- Salazar, Antonio de Oliveira 73, 102, 111
- Sanchez Alborno, Claudio 174
- Sangniere, Marc 213
- Sanjurjo, José 162
- Santos, škof 301
- Sardenko, Silvin → Merhar A. 9
- Sarto, Giuseppe → Pij X. 99
- Satler, Franc 325, 378
- Scheffer, Johann 47
- Schopenhauer, Arthur 310, 418
- Schröder, Cornelius 307, 318, 319, 397
- Schuschnigg, Kurt 73
- Sedej, Frančišek Borgia 9, 10
- Sedmak, Pavle → Bevk, France 34
- Segura, Pedro y Saenz 162
- Seliškar, Tone 11, 34
- Seljak, France → Bevk, France 34
- Semprun, José Maria 159–161, 166–170, 172–174, 194, 211, 219, 224, 233, 235
- Shakespeare, William 370
- Shaw, Bernard 191
- Silesius, Angelus → Scheffer, Johann 47
- Slapar, Pavel 95
- Slodnjak, Anton 15, 48, 50, 53, 351, 433
- Slomšek, Anton Martin 428
- Smolik, Marijan 6
- Smrekar, A. → Kidrič, Boris 79
- Sokrat 417, 420
- Solovjov/Solovjev, Vladimir Sergejevič 365
- Sotelo, José Calvo 163, 255–257
- Spaak, Paul Henry 244
- Sperans → Kardelj, Edvard 79, 80
- Spinoza, Baruh (Benedictus) de 418
- Stadermann, Otto 256
- Stalin, Josip Visarionovič 79, 177
- Stanovnik, Aleš 81, 379, 436
- Stante, Jernej 12
- Stele, France 9, 11–14, 16, 18, 21, 22, 32, 34, 36, 37, 39, 50–52, 57–59, 61, 68, 69, 73, 74, 77, 83, 182, 321, 323, 332, 337, 338, 342, 345–348, 372, 390, 401, 407
- Stendhal, pr. i. Beyle, Henri 418
- Steska, Viktor 33
- Stojadinović, Milan 72, 81
- Stritar, Josip 420
- Sušnik, Franc 12, 372
- Šega, Drago** 307, 401, 407–409, 449
- Šerko, Alfred 90
- Šilc, Jakob 21, 323, 332, 378
- Škerbec, Matija 25, 387
- Škerl, Silvester 17, 18, 37, 39, 351
- Škvarčin, Vasilij Vasiljevič 20, 148
- Šolar, Jakob 14, 18, 20–22, 25, 37, 39, 57, 61, 65, 90, 107, 117, 323, 332, 350, 367, 368, 371–373, 433, 445
- Špelič, Miran 6
- Šušteršič, Ivan 385

- Tavčar, Tomaž** 28
 Taylor, Frederic Winslow 122
 Tequi, Pierre 101
 Terseglav, Franc 21, 23, 25, 26, 43–45, 59, 85, 100, 110, 323, 332, 337, 366, 369, 370, 386–388, 394–396, 436
 Thorez, Maurice 91
 Tit(us) 385
 Tito, Josip Broz 383
 Tizian/Tiziano Vecellio 369
 Tolstoj, Lev Nikolajevič 370, 413
 Tomaž Akvinski 71, 286, 287, 299, 418
 Tomaž, nadškof santiaški 301
 Tomaž, škof osemski 301
 Tomažič, Franc 55
 Tomažič, Ivan 340
 Tomc, Matija 21, 323
 Tomec, Ernest 19, 20, 24, 27, 28, 40–42, 44, 71, 73, 89, 90, 106, 129, 338, 352, 354, 356, 358, 359, 361, 390, 395, 439, 440, 444
 Tominec, Roman 445
 Tomšič, Ivan 88
 Torras y Bages, José 292
 Trocki, Lev Davidovič Bronstein 177
 Trstenjak, Anton 18, 19, 42, 45, 57, 58, 60, 65, 305, 317, 323, 332, 372, 408, 445
 Truhlar, Vladimir Karel 72
 Tyrš, Miroslav 111
- Ude, Lojze** 401
 Udovič, Jože 67, 75, 77, 332
 Ujčič, Josip 379
 Ukmar, Vilko 17, 19, 21, 53, 108, 323, 332, 347
- Ulaga, Drago 108
 Unamuno y Jugo, Miguel de 165, 167, 169, 223
 Undset, Sigrid 71, 355
 Uriba, Vicent 158
 Ušeničnik, Aleš 10, 11, 13, 20, 22, 28, 33, 40, 42, 45, 63–66, 68, 69, 71, 72, 74, 95, 105, 121, 127, 129, 130, 134, 139, 142–146, 184, 188, 311, 352, 356–359, 361, 365, 398, 410, 429, 432, 437, 449
- Valentin, škof solsonski** 301
 Vallery-Radot, Robert 213
 Veber, France 21, 58, 96, 100, 105
 Velikonja, Narte 10, 34, 63, 84, 85, 323, 332
 Vellos, Vilfred 292
 Verdier, Jean 271
 Verdier, pariški kardinal 381, 383
 Vergil, Publius Vergilius Maro 319
 Vidmar, Josip 20, 39, 49, 80, 106, 307, 352, 398, 401, 405, 407, 409–418, 420–425, 449
 Vodnik, Anton 14, 16–18, 25, 36, 39, 50–54, 57, 59, 61, 65, 69, 85, 88, 107, 113, 116, 323, 332, 350, 387, 398, 410, 433, 434, 436, 441, 443, 445
 Vodnik, Dora, roj. Pegam 85
 Vodnik, France 17–22, 25, 37, 38, 42, 43, 51, 54, 56, 57, 61, 65, 69, 73, 77, 83, 87, 90, 95, 105, 107, 108, 113, 117, 182, 321, 323, 332, 337, 338, 347, 364, 369, 370, 386, 401, 407, 408, 410, 425, 433, 434, 436, 441, 446
 Vodnik, Valentin 420
 Vodopivec, Janez 72

- Vodušek, Božo 17–19, 36, 37, 46,
53, 56, 95, 105, 107, 113, 347,
350, 398, 436
Vodušek, Vital 107, 113, 117
Volč, Josip 33
Vombergar, Joža 17, 347
Vraz, Stanko 414
Vurnik, Ivan 429
Vurnik, Stanko 58, 107, 108, 113
- Wagner, Richard** 370
Walzel, Oskar 15
Wittig, Josef 38, 53, 445
- XY** → Trstenjak, Anton 408
- Zabret, France** 14, 72
- Zamorra, Ricuto Alcala 161, 252
Ziherl, Boris 79
Zois, Žiga (Sigismund) 420
Zuckmayer, Carl 15
Zupan, Alojzij 28, 71
- Žakelj, Filip** 90
Žavbi, Avgust 353, 355, 356
Žebot, Ciril 28, 41, 183, 190, 199
Žitko, Vladimir 28
Živković, Petar 41, 51
Župančič, Oton 15, 49, 51–54, 69,
79, 107, 401, 414, 416, 433
- Sestavil Marjan Dolgan

THE CRISIS OF THE MAGAZINE

»DOM IN SVET« IN 1937

A COLLECTION OF DOCUMENTS

SUMMARY

The book assembles documents related to the crisis of the Catholic-oriented magazine *Dom in svet* (*Home and World*, 1888–1944). Alongside the politically liberal *Ljubljanski zvon* (*Ljubljana Bell*, 1881–1941), it ranks as Slovenia's foremost literary and cultural publication in the first half of the 20th century. The crisis of *Dom in svet*, already looming in the twenties, became more apparent in the first half of the thirties. In 1937, spurred by the issue of the Spanish civil war, it burst out. It was then that the poet Edvard Kocbek (1904–1981), a Christian Socialist, published in the magazine his *Premišljevanje o Španiji* (*Reflections on Spain*). By challenging the position of the Spanish Catholic Church, this article, based on French leftist sources, split Slovenian Catholics into two camps. The first one condemned the revolution in Spain, its republic and the violence aimed at the Spanish Catholic Church, while the second one backed the revolution, censuring the Catholic Church for opposing it. The split among Slovenian Catholics, which set off the crisis of the magazine, was the beginning of the fateful schism that reached its highest point during World War II. Following the German and Italian occupation of Slovenia, one part of Slovenian Catholics refrained from participating in the anti-Nazi and anti-Fascist struggle, seeing it as a cover for a Communist-led revolution. The other part cooperated with the Communists, who took advantage of them during the war and even more so after it, making enemies out of them. They eliminated Edvard Kocbek, the leader of those Catholics, from public life, both political and cultural.

All this makes the 1937 crisis of the magazine *Dom in svet* significant not only for Slovenia's literary history, but also for its cultural and political past. The publication of documents pertinent to it will facilitate the work of researchers.

The subdivisions of the book were dictated by the wish to bring the reader as close as possible to the issue and to make it easier for him to get acquaint-

ted with Slovenia as it used to be in the thirties. Its first part, *Spominski zapisi o krizi revije Dom in svet (Retrospective Writings on the Crisis of Home and World Magazine)*, presents accounts (I–VI) written several years or even decades after the crisis. Based on the principle of synthesis, this comprehensive survey makes it easier to grasp the broad range of events surrounding the magazine. The second, third and fourth parts of the book contain accounts directly related to the crisis. The writings in the second part, *Začetek krize – polemika o križarskem gibanju (The Beginning of the Crisis – Polemics on the Cross Movement, VII–XV)*, mostly deal with the so-called Cross Movement, named after two publications: *Križ na gori (Cross on the Mountain, 1924–1927)* and *Križ (Cross, 1928–1930)*, aimed at ridding the Catholic Church of its institutional rigidity and bringing more authentic personal faith into it. After the demise of both publications, some supporters who remained faithful to the original ideas of the movement joined *Dom in svet*. Attempts to evaluate the Cross Movement triggered a polemic that was the first tangible sign of the *Dom in svet* crisis. It kept rising during the Spanish civil war, which Edvard Kocbek analyzed in the article *Premišljevanje o Španiji (Reflections on Spain, Dom in svet, 1937)*. The third part of the book, *Stopnjevanje krize – polemika o španski državljanski vojni (Progression of the Crisis – Polemics on the Spanish Civil War, XVI–XXXVIII)*, covers reactions to Kocbek's article and to the Spanish issue. The fourth part of the book, *Vrhunec krize – polemika o reviji Dom in svet (Culmination of the Crisis – Polemics on Home and World Magazine)*, presents the articles which fueled the polemic (XXXIX–XLVIII) concerning the ideological orientation of *Dom in svet* and its existence. After a break the magazine resurfaced, although the publisher pushed aside its long-serving editor, France Koblar (1889–1975), in favor of a new editor.

Though the articles were published half a century ago, they are nowadays very rare and hard to get, so that reprinting them was a must for getting an overall picture of the situation. Koblar's extensive article, which opens the book, stands out among previously unpublished writings. It first unveils the roots of the crisis, unknown to the public, and then goes on to chronicle it. As an extensive first-hand reconstruction of events, it deserved to be published, even though the article is a torso and the author drew a lot of data from it for the special chapter in his memoirs, *Moj obračun (My Reckoning, 1976)*, which he dedicated to the crisis of the magazine. The documentation and correspondence from Koblar's legacy, which was not included in the booklet *Dom in svet v letu 1937 (Home and World in the Year 1937, 1938)*, have also been published for the first time.

All documents have been printed in the language used at the time they were written or first published, though it differs from modern usage. Only missing punctuation marks were added.

Although the documents in the first part of the book were mostly written several decades after the crisis of *Dom in svet*, they have been arranged just as those in the other parts of the book – according to the time of their conception. To highlight the views advocated by both publications, the articles published in 1937 in *Straža v viharju* (*Sentinel in the Storm*) and *Mi mladi borci* (*We, Young Fighters*) have been reprinted in chronological order as a whole. The numbering of all documents in all the parts of the book with a uniform sequence of Roman numerals apparently conceals the separate chronologies of part one on the one hand, and parts two, three and four on the other. Such a numbering system was used to avoid repeating comments and make it easier for the reader who does not study all the documents chronologically but only selected ones to understand particular passages. This is the reason why many notes have been abbreviated according to the following system: if the reader first starts reading document X and comes across the footnote “Prim. op. III:13”, (“Ref. fn. III: 13”), it means he should refer to footnote 13 in document III, since it also explains the relevant part in document X. For practical reasons the previously unpublished documents from Koblar’s legacy are joined under one single Roman numeral (XLIII), but in such a way it is no problem to find a particular document with the help of notes and the index.

Edvard Kocbek added numbered footnotes to his *Premišljevanje o Španiji* (*Reflections on Spain*). To avoid any confusion with our numbered footnotes, we incorporated Kocbek’s comments (after marking them with an asterisk and putting them in square brackets) into his article, of which they are an integral part.

Prof. Ana Koblar Horetzky, the daughter of the editor of *Home and World*, kindly let us use her father’s files. As an expert on the literary, cultural and political scene of the period, she annotated the documents. The study accompanying the documents is by Dr. Matija Ogrin, a researcher of this period.

Translated by Nina Majcen

LA CRISIS DE LA REVISTA »DOM IN SVET«

DEL AÑO 1937

RECOPILACIÓN DE DOCUMENTOS

SUMARIO

La presente obra contiene documentos relacionados con la crisis de la revista de orientación católica *Dom in svet* (Hogar y mundo, 1888–1944), la que – junto con la revista de orientación política liberal *Ljubljanski zvon* (Campana de Ljubljana, 1881–1941) – es considerada la publicación literaria y cultural eslovena más importante de la primera mitad del siglo XX. La crisis que ya se venía anunciando en los años veinte, comenzó a esbozarse de un modo más evidente en la primera mitad de los años treinta y estalló en el año 1937 con la problemática de la Guerra Civil española. En aquel momento el socialista cristiano y poeta Edvard Kocbek (1904–1981) publicó en la revista un texto titulado *Premišljevanje o Španiji* (Reflexionando sobre España). Ese artículo, gestado en base a fuentes francesas de izquierda, se oponía a la actuación de la Iglesia Católica española en la Guerra Civil, lo cual dividió a los católicos eslovenos en dos grupos. El primero condenaba la revolución en España, la república y la violencia que se ejercía allí contra la Iglesia Católica, mientras que el segundo aprobaba la revolución y condenaba a la Iglesia Católica por haberse opuesto a ella. La escisión que la crisis de la revista produjo en el catolicismo esloveno de aquel momento representa el inicio de una división fatal que alcanzó su ápice durante la Segunda Guerra Mundial. Después de la ocupación nazi y fascista de Eslovenia, una parte de los católicos eslovenos se abstuvo de cooperar con la resistencia contra la ocupación, dado que ésta era sólo una máscara de la revolución liderada por los comunistas eslovenos. En cambio, otra parte de los católicos eslovenos cooperó con los comunistas, pero ya durante la guerra, y aún más después de terminada, fueron engañados por ellos y convertidos en sus enemigos. También Edvard Kocbek, líder de estos católicos, fue segregado de la vida política y cultural pública.

Por ello, la crisis de la revista *Dom in svet* del año 1937 no es relevante sólo desde el punto de vista de la historia de la literatura, sino también desde

el punto de vista de la historia cultural y política de los eslovenos. La publicación de estos documentos facilitará la labor a los investigadores de las áreas mencionadas.

El deseo de acercar esta problemática lo más posible al lector, y de posibilitarle un conocimiento más inmediato de la situación eslovena en los años treinta del siglo veinte, condujo a la siguiente ordenación de la obra. La primera parte *Spominski zapisi o krizi revije Dom in svet* (Memorias de la crisis de la revista Hogar y mundo) contiene escritos (I–VI) que aparecieron años o incluso décadas después de la crisis. Están concebidos de un modo abarcador y general, por lo que, dado su carácter sintético, facilitan la captación de todo lo que acontecía en torno a la revista. La segunda, tercera y cuarta parte de la obra contienen escritos que están directamente conectados con la crisis de la revista. Los escritos de la segunda parte *Začetek krize – polemika o križarskem gibanju* (Inicio de la crisis – la polémica sobre el movimiento cruzado, VII–XV) se refieren en su mayoría al así llamado »movimiento cruzado«, que recibió su nombre de dos publicaciones periódicas *Križ na gori* (Cruz en la montaña, 1924–27) y *Križ* (Cruz, 1928–30) y se propuso depurar a la Iglesia Católica de la rigidez y vacuidad institucional e infundirle una mayor religiosidad auténtica y personal. Una parte de los seguidores de ambas revistas siguió conservando algunas de las ideas originarias del movimiento – incluso después de que ambas dejaran de publicarse – y se incorporó a la revista *Dom in svet*. Los intentos de evaluación del »movimiento cruzado« levantó la polémica que representa el primer signo visible de la crisis de *Dom in svet*. La crisis se fue incrementando con la problemática de la Guerra Civil española, cuando Edvard Kocbek realizó un análisis de la misma en su artículo *Premišljevanje o Španiji* (*Dom in svet*, 1937). La tercera parte *Stopnjevanje krize – polemika o španski državljanski vojni* (Intensificación de la crisis – la polémica en torno a la Guerra Civil española, XVI–XXXVIII) contiene escritos sobre el artículo de Kocbek y la problemática española. La cuarta parte de la presente obra *Vrhunec krize – polemika o reviji Dom in svet* (Culminación de la crisis – la polémica en torno a la revista Hogar y mundo) contiene los textos de la polémica (XXXIX–XLVIII) que se desarrolló acerca de la cuestión de la orientación ideológica de la revista *Dom in svet* y su supervivencia. Después de una interrupción, la revista comenzó a publicarse nuevamente, pero la editora no permitió que France Koblar (1889–1975), durante muchos años redactor jefe de la revista, siguiera desempeñando esta tarea y designó un nuevo redactor.

Los artículos reunidos fueron publicados hace medio siglo, pero las publicaciones en las que aparecieron son contadas y difícilmente accesibles hoy

día, por eso se hizo imprescindible, para la comprensión total del tema, su reimpresión. Entre los escritos que nunca fueron publicados es interesante el texto de bastante extensión de Koblar, con el que se inicia la presente obra. Al principio revela al público los gérmenes desconocidos de la crisis, luego pasa a detallar la crónica de la misma. Si bien el escrito es sólo un esbozo y si bien muchos de los datos que aparecen en él fueron usados por el autor en un capítulo especial que le había dedicado a la crisis de la revista en sus memorias *Moj obračun* (Mi balance) el escrito merece ser publicado por su carácter espontáneo y la precisa reconstrucción de los acontecimientos. También se publica por primera vez la documentación y la correspondencia de lo que fue parte de la herencia de Koblar y no fue publicado en el folleto *Dom in svet v letu 1937* (Hogar y mundo en el año 1937, 1938).

Todos los documentos han sido impresos conservando las particularidades idiomáticas con las que fueron elaborados u originalmente publicados, a pesar de que éstas no concuerden con las actuales reglas vigentes. Sólo se han agregado signos de puntuación, omitidos por olvido.

Si bien la mayoría de los documentos de la primera parte de la obra han aparecido varias décadas después de la crisis de la revista *Dom in svet*, han sido ordenados del mismo modo que los documentos publicados en el resto de la obra, o sea, de acuerdo al momento de su aparición. Los artículos publicados en el año 1937 en las revistas *Straža v viharju* (Centinela en la tempestad) y *Mi mladi borci* (Nosotros, jóvenes combatientes) han sido impresos en orden cronológico como una totalidad, pues así se muestran mejor las posturas que defendían ambas revistas. La distinción entre la cronología de la primera parte y la de la segunda, tercera y cuarta partes queda aparentemente disimulada por la numeración con números romanos de todos los documentos de todas las partes de la obra en un orden sucesivo único. Se ha empleado este sistema de numeración con el fin de evitar la repetición de las notas y facilitar la comprensión de determinadas partes del texto a aquel lector que no lea todos los documentos en el orden en que están presentados, sino que lo haga siguiendo un orden cualquiera. Por esta razón, muchas notas están abreviadas según el siguiente sistema: si el lector comienza leyendo el documento X y se encuentra durante su lectura con la siguiente nota a pie de página: »Prim. op. III: 13.« (Cfr. n. III: 13.), eso le indica que debe buscar en el documento III la nota 13, ya que la misma aclara el lugar en cuestión del documento X. Los documentos de la herencia de Koblar que aún no habían sido publicados con anterioridad están reunidos por razones prácticas bajo un solo número romano (XLIII), pero de tal modo que con la ayuda de las notas y del índice es posible encontrar cada documento sin la menor dificultad.

Edvard Kocbek incluyó en su artículo *Premišljevanje o Španiji* sus propias notas, las numeró y publicó a pie de página. A fin de que no se confundieran con las notas de nuestra edición, que también se encuentran numeradas y a pie de página, hemos trasladado en esta obra las notas de Kocbek al cuerpo del artículo, dado que son una parte integrante del mismo, marcándolas con un asterisco y encerrándolas entre corchetes.

Las notas a los documentos fueron redactadas por la sra. prof. Ana Koblar Horetzky, hija del antiguo director de la revista *Dom in svet* y conocedora de la situación literaria, cultural y política de aquel momento, quien además facilitó amablemente el uso del archivo de su padre. El estudio que acompaña los documentos ha sido redactado por el dr. Matija Ogrin, investigador de este período histórico.

Traducción Pablo J. Fajdiga

KAZALO

Marjan Dolgan: Uvod	5
---------------------------	---

PRVI DEL: SPOMINSKI ZAPISI O KRIZI REVIJE »DOM IN SVET«

I.	France Koblar: Dom in svet	9
II.	France Koblar: Dom in svet	21
III.	Rajko Ložar: Uredništvo Doma in sveta in njegove krize	48
IV.	Anton Trstenjak: Moje sodelovanje v Domu in svetu.....	57
V.	Bogo Grafenauer: Kriza Doma in sveta	62
VI.	Tine Debeljak: Spomini ob F. S. Finžgarju.....	78

DRUGI DEL: ZAČETEK KRIZE – POLEMKA O KRIŽARSKEM GIBANJU

VII.	Kriza besede.....	95
VIII.	France Gruden: Ali razbiti – ali graditi?	98
IX.	Mirko Javornik: Dva odgovora	104
X.	K debati o mladinskem gibanju	113
XI.	Edvard Kocbek: Enemu izmed ozkih.....	120
XII.	Ivan Martelanc: Ali razbiti ali graditi	126
XIII.	Aleš Ušeničnik: O statiki in dinamiki	129
XIV.	Ignacij Lenček: Širokogrudnost kot geslo.....	135
XV.	France Koblar: Navzkrižja in nasprotja	138

TRETJI DEL: STOPNJEVANJE KRIZE – POLEMKA O ŠPANSKI DRŽAVLJANSKI VOJNI

XVI.	Edvard Kocbek: Premišljevanje o Španiji.....	155
	<i>Straža v viharju:</i>	
XVII.	Ob petdesetletnici Doma in Sveta.....	175
XVIII.	Razlike v kulturno-političnih nazorih katoličanov	178

XIX.	Kriza besede II.....	183
XX.	»Katoliški« intelektualci	193
XXI.	Predavanja g. prof. Kobceka	195
XXII.	Kakšen bodi oziroma ne bodi boj proti komunizmu	199

Mi mladi borci:

XXIII.	»Domu in svetu«	209
XXIV.	Nekatoliško pisanje	215
XXV.	Zanimiva spričevala E. Kocbeku.....	217
XXVI.	»Voix Européennes« in »Dom in svet«	222
XXVII.	Odkod jemlje prof. Kocbek svoje ideje	225
XXVIII.	Vzroki strašnega obračunavanja v Španiji.....	229
XXIX.	Premišljevanje o Španiji	231
XXX.	Premišljevanje o katoličanih.....	234
XXXI.	Dve kategoriji katoličanov	235
XXXII.	Premišljevanje o »Slovcu«	237
XXXIII.	Pazite, ka četete, listi spreminjajo svojo farbo	240
XXXIV.	Španija v »Dom in Svetu« pa globlji pogledi.....	241
XXXV.	Andrej Gosar: Po usodni poti	269
XXXVI.	Neresnična mučeništva	276
XXXVII.	Sodbe o dogodkih v Španiji.....	278
XXXVIII.	Skupno pismo španskih škofov škofom vsega sveta zaradi vojne v Španiji	280

ČETRI DEL: VRHUNEC KRIZE – POLEMKA O REVLIJ »DOM IN SVET«

XXXIX.	Kronika »Doma in sveta«	305
XL.	Ob novem »Domu in svetu«	310
XLI.	Jože Debevec: Iz kronike Doma in sveta	313
XLII.	Dom in svet v letu 1937	320
XLIII.	Doslej neobjavljeni dokumenti iz zapuščine F. Koblarja.....	342
	F. Stele in F. Koblar odboru KTD	342
	A. Kalan: Dogovor	346
	Sodelavci DS F. Koblarju in F. Steletu	347
	G. Pečjak R. Ložarju	348
	G. Pečjak F. Koblarju.....	349
	J. Šolar F. Koblarju	350
	F. Koblar G. Pečjaku.....	351

F. Koblar A. Ušeničniku	352
A. Žavbi F. Koblarju	355
A. Ušeničnik F. Koblarju	357
F. Koblar A. Ušeničniku	359
E. Kocbek A. Ušeničniku	361
E. Kocbek F. Koblarju	364
F. Terseglav F. Koblarju	366
J. Šolar F. Koblarju	367
F. Terseglav F. Koblarju	369
J. Šolar F. Koblarju	371
J. Šolar F. Koblarju	372
KTD F. Koblarju	374
I. Mazek F. Koblarju	375
I. Mazek F. Koblarju	376
F. Satler F. Koblarju	378
Neznanec A. Gosarju	379
F. Terseglav F. Koblarju	386
F. Terseglav F. Koblarju	387
F. Terseglav F. Koblarju	388
F. Koblar L. Ehrlichu	389
F. Koblar J. Debevcu	390
J. Debevec F. Koblarju	392
F. Koblar J. Debevcu	393
J. Pogačnik F. Koblarju	394
F. Terseglav F. Koblarju	395
XLIV. Jože Debevec: Iz kronike Doma in sveta	397
XLV. France Koblar: Metode	400
XLVI. Drago Šega: Kriza Doma in sveta	401
XLVII. Josip Vidmar: Dom in svet v l. 1937	405
XLVIII. France Vodnik: Kriterij in cenzura	407
Matija Ogrin: Površje in žarišče Doma in sveta leta 1937	427
Kazalo osebnih imen	451
The Crisis of the Magazine »Dom in svet« in 1937 (Summary)	461
La crisis de la revista »Dom sin svet« del año 1937 (Sumario)	465

Kriza revije »Dom in svet« leta 1937

Zbornik dokumentov

© Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001

Urednik

Marjan Dolgan

Opombe napisala

Ana Koblar Horetzky

Spremno študijo napisal

Matija Ogrin

Oblikovalec

Žarko Vrezec

Stavek in prelom

Alenka Maček

Izdajatelj

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

Za izdajatelja

Darko Dolinar

Založila

Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založbo

Oto Luthar

Glavni urednik

Vojislav Likar

Natisnila

Littera picta d. o. o., Ljubljana

*Tisk je finančno podprlo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport
Republike Slovenije.*

ISBN 961-6358-46-4

9 789616 358460